

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI PROGRAMI

AHMET RASİM'İN HÂKİMİYET-İ MİLLİYE
GAZETESİNDE YAYIMLADIĞI YAZILARIN İNCELENMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan:

AHMET FERHAT ÖZKAN

20096466

Danışman:

PROF. DR. RAHİM TARIM

İSTANBUL – 2014

Ahmet Ferhat ÖZKAN tarafından hazırlanan **Ahmet Rasim'in Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde Yayımladığı Yazıların İncelenmesi** adlı bu çalışma aşağıda adları yazılı jüri üyelerince Oybirliğiyle / ~~Oyçokluğuyla~~ Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 03 / 04 / 2014

(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

İmzası :

Jüri Üyesi : Prof.Dr. Rahim TARIM (Danışman)

Jüri Üyesi : Prof.Dr. Abdullah UÇMAN

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Muhammet GÜR (M.Ü.Öğr.Üy.)

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖN SÖZ	VI
ÖZET	IX
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ:	1
1. İSTANBUL MEKTUPLARI'NDA İSTANBUL	9
1.1. İstanbul: “Bu Gayr-i Faal Payitaht”	13
1.2. İstanbul’un Dertleri	20
1.2.1. İstanbul’un Yoksulluğu ve Ticaret Hayatı	22
1.2.2. Ekmek Meselesi	27
1.2.3. Cuma Tatili	31
1.2.4. İstanbul ve Hastalık	36
1.2.5. Yangın	44
1.2.6. Deprem	48
1.2.7. İstanbul Yine Eski İstanbul Olacak	53
1.3. İstanbul’un Mevsimleri	54
1.3.1. İstanbul’da İklim Değişikliği	55
1.3.2. Cemre	58
1.3.3. Sıcaklar, Yaz Günleri	60
1.3.3.1. İstanbul ve Deniz	66
1.3.4. İstanbul’un Kış Derdi	73
1.4. İstanbul’un Sesleri ve Sokakları	76
1.5. İstanbul’un Meslekleri, Eşyaları	82
1.5.1. Kürk ve Kürkçülük	82
1.5.1. Hamallar, Mavnacılar, Gedikler	87
1.5.2. Kahvehaneler	90
1.5.3. Kitapçılar	91
1.6. İstanbul’un Mekânları ve Binaları	93
1.6.1. Pera Palas	94
1.6.2. Yıldız	96
1.6.3. Aynalı Çarşı	98
1.7. İstanbul’un Frenkleşme Tarihi	100

1.7.1. Beyoğlu'nun Beyoğlu Olması.....	102
1.7.2. Şişli.....	103
1.8. İstanbul ve Suç	104
1.8.1. İstanbul'da Sabıkalı Sayısı.....	104
1.8.2. Çeteler, Kabadayılar.....	112
1.8.3. Polis Şiddeti	117
1.8.4. Haraç, Rüşvet, Yolsuzluk.....	121
1.9 İstanbul'da Ramazan.....	128
1.9.1. Eski Ramazanlar	129
1.9.2. Ahmet Rasim'in Ramazanları	131
1.9.3. İstanbul'da Ramazan, Özgürlük.....	133
1.9.4. Tiryakilerin Orucu.....	138
1.9.5 Riya ve Samimiyet	140
1.9.6. Ramazan Âdetleri.....	141
1.10. İstanbul ve Eğlence	157
1.10.1. Eğlence ve Harb-i Umumi	158
1.10.2. Eski ve Yeni Eğlenceler.....	161
1.10.3. “İşreti Var mı?”	165
1.10.4. Rakı Buhranı	171
1.10.4.1. Rakı, İktisadi Bir Meseledir	173
1.10.5 Rakı Türleri	178
2. İSTANBUL MEKTUPLARI'NDA MUHTELİF KONULAR	181
2.1. İntihar	182
2.1.1. Toplumda İntihar Algısı.....	183
2.1.2. İntihar Rakamları	185
2.1.3. İntihara Teşebbüs Edenler Mahkemeye Verilmeli.....	186
2.1.4. Muharrirler ve İntihar.....	189
2.1.5. Tagayyüp.....	192
2.2. İmaretler	193
2.2.1 Folda.....	197
2.3. Azınlıklar.....	199
2.3.1. Ermeniler.....	199
2.3.2. Rumlard.....	201
2.3.3. Yahudiler.....	202

2.4. Ulaşım	206
2.4.1. Demiryolları	206
2.4.2. Deniz Ulaşımı	210
2.4.3 Havayolu	212
2.4.4. Manda Arabaları	214
2.4.5. Köprüler	216
2.5. Moda	218
2.5.1. Sonbahar Modası.....	219
2.5.2. Uzun Tırnak Modası	220
2.5.3. Cumhuriyet'ten Sonra Giyim Kuşam	221
2.5.4. Kadınlaşma.....	225
2.5.5. Kadın Kıyafetleri.....	227
2.5.5.1. Kadın Kıyafetlerini Tespitin Önemi.....	234
2.5.6. Serpuşlar.....	236
2.5.6.1 Serpuş Türleri.....	238
2.5.7. Sakal ve Bıyık	241
2.6. Eski Âdetler, İnanışlar, Kültür Unsurları	246
2.6.1. Mart Ayının İki Karısı.....	248
2.6.2. Hıdırellez.....	248
2.6.3. Yılbaşı	252
2.6.3.1. İstanbul'da Bir Yıl, Birçok Yılbaşı	252
2.6.3.2. Gayrimüslimlerin Yılbaşı Yemekleri	256
2.6.3.3. Hicri Yılbaşı ve Sene Başı Şairliği	258
2.7. Matbuat Hayatı.....	264
2.7.1 Türk Matbuatının Kısa Tarihi	265
2.7.2. Takvim-i Vekâyi	266
2.7.3. Ceride-i Havadis ve Küçük Sait Paşa.....	268
2.7.4. Tercümân-ı Ahval	273
2.7.5. Muhbir.....	274
2.7.6. Hürriyet	282
2.7.7. İlk Gazete Hangisidir?.....	285
2.7.8. Basiret Gazetesi.....	286
2.7.9. İbret Gazetesi	296
2.7.10. Piyango, Lotaryo, Tiraj	299
2.7.11. Gazetelerde Maişet.....	303

2.7.12. Halk ve Gazeteler.....	307
2.7.13. Hâkimiyet-i Milliye.....	315
2.7.14. Matbuatta Son Durum.....	316
2.8. Biyografi	317
2.8.1. Refik Bey	317
2.8.1.1. Mirat ve Refik Bey.....	319
2.8.2. Ahmet Celalettin Paşa.....	323
2.8.3. Otomobil Mucidi Veli Bey	324
2.8.4. Ahmet Rasim'in Padişah Hatıraları	327
2.8.4.1. Vahdettin.....	327
2.8.4.2. II. Abdülhamit.....	332
2.8.4.3. Sultan Abdülaziz.....	335
2.8.4.4. Sultan Reşad.....	336
2.8.5. Namık Kemal	336
2.9. Cumhuriyet.....	338
2.9.1. Cumhuriyet: Cennet	339
2.9.2. İstanbul'da Cumhuriyet Coşkusu.....	341
2.9.3. Cumhuriyetin İdealleri	343
2.9.4. Halk Cumhuriyet'ten Ne Anlıyor?.....	343
2.9.5. Cumhuriyet'in de Ödevleri Var	345
2.9.6. 30 Ağustos.....	347
2.9.7. Türk Bayrağının Çizimi	348
2.9.8. Ahmet Rasim'in Divan-ı Harb'e Sevki.....	349
2.9.9. İstiklal Mahkemeleri	350
2.9.10. Saltanat ve Hilafet.....	352
2.10. Atatürk	353
2.10.1. Atatürk'ün Sağlığı.....	354
2.10.2. Atatürk Adına Yol ve Heykel	355
2.10.2.1. Ahmet Rasim'in Bir Şarkısının Hikâyesi.....	356
2.11. Eğitim.....	357
2.11.1. Okuryazarlık.....	357
2.11.2. Sokak ve Çocuk	361
2.11.3. Karma Eğitim.....	363
2.12. Kadın, Çocuk, Aile.....	366
2.12.1. Kadın Hakları	367

2.12.2. Aşk ve Suç	369
2.12.3. Evlilik ve Kadın	370
2.12.4. Boşanma ve Cariyelik	373
2.13. Dil ve Edebiyat.....	374
2.13.1. Halk Edebiyatı Orta Malıdır	374
2.13.2. İstanbul Şivesi	377
2.13.3. El Yazısı ve İmza	383
2.13.3.1. Türk Muharrirlerinin El Yazıları.....	385
2.13.3.2. Darüşşafaka'da Yazı Eğitimi	386
2.13.3.3. Mübeyyizlik	387
2.13.4. Çiçeklerin Lisanı	388
2.13.4.1. Çiçek Sözlüğü	389
2.13.5. Hüseyin Rahmi ve Sansür	391
SONUÇ:	393
EKLER: ÖRNEK METİNLER.....	402
Ek-1.....	402
Ek-2.....	405
Ek-3.....	409
Ek-4.....	413
Ek-5.....	416
Ek-6.....	420
Ek-7.....	423
Ek-8.....	425
Ek-9.....	429
Ek-10.....	432
Ek-11.....	435
Ek-12.....	436
Ek-13.....	437
Ek-14.....	438
EK-15.....	439
Ek-16.....	441
Ek-17.....	442
YAZI İNDEKSİ	443
KAYNAKLAR	450
ÖZ GEÇMİŞ	463

ÖN SÖZ

Çeşitli türlerde birçok eser vermesine rağmen, akla ilk olarak gazete yazarlığıyla gelen Ahmet Rasim'in (1865-1932) henüz hayatında iken kitaplaşan **Şehir Mektupları**'nın, edebiyat, şehir kültürü ve dil bağlamlarındaki büyük önemi yadsınamaz bir gerçektir. Yadsınamaz bir diğer gerçek ise, Ahmet Rasim'in tüm gazete yazılarının sadece **Şehir Mektupları**'nda ibaret olmayışdır. Çoğu Latin harflerine aktarılmadığı için dolaşıma girmeyen bu yazılar arasında **İstanbul Mektupları** da bulunmaktadır. Yazarın, 1923 yılının sonları ile 1928 yılının başları arasında *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi için yazdığı 218 mektup, arşivlerde kalmış ve bunun doğal sonucu olarak sadece araştırmacılar değil, günümüzün edebiyat okurları da bu yazılardan mahrum kalmıştır.

Oysa Ahmet Rasim'in 2 Teşrin-i Sani 1923 tarihinde yazmaya başladığı mektupları, yazarın olgunluk çağında kaleme aldığı yazıları arasındadır. Hatta Ahmet Rasim, Atatürk'ün talimatıyla kurulmakla kalmayıp yayın politikasını da bizzat Atatürk'ün belirlediği *Hâkimiyet-i Milliye*'deki köşesindeki yazılarının sona ermesinden sonra, yine Atatürk'ün başkanlığındaki Türkiye Büyük Meclisi'nin III. Yasama Dönemi'nde Ahmet Rasim ARIK soyadıyla milletvekilliğine başlamış ve hastalıklarla geçen ömrünün son yıllarında milletvekilliği görevi ile birlikte pek az yazı kaleme alabilmiştir.

İstanbul Mektupları, sadece Ahmet Rasim'in kaleminden çıkması dolayısıyla bir araştırma konusu olmayı hak eden yazılardır. Bu mektupların, Ahmet Rasim'in neredeyse son ürünleri olmasının ise, bu yazıları bir kat daha değerli kıldığı ise rahatlıkla söylenebilir. Ahmet Rasim, belki de yazdığı milyonlarca satırdan sonra kaleme aldığı bu mektuplarda dil ve üslup yaratmakta ne derece usta olduğunu bir

kere daha göstermiştir. Aynı zamanda bu yazıların kompozisyon açısından çok daha oturmuş olduğu da göze çarpmaktadır. **İstanbul Mektupları**'na biraz derinlikli bakıldığında yazarın güncel olanı yakalama dikkati, güncele tarihsel bakışı, meseleye toplumsal bakışı ve ansiklopedisyen tavrının belirli bir matematik kurguyla bir araya geldiği söylenebilir.

İstanbul Mektupları'nı değerli kılan bir diğer husus ise, yazıların kaleme alındığı devrin “bir devrin başlangıcı” olmasındandır. **İstanbul Mektupları**'nın yazıldığı tarihlerde Türkiye Cumhuriyeti henüz kurulmuştur. Yeni inkılaplar art arda gelmektedir. İstanbul halkı bir yandan bağımsızlığın sevincini duymaktadır, diğer yandan ise “payitaht” unvanını kaybetmenin hüsrânını yaşamaktadır. Tüm zorluklarına rağmen, bir imparatorluğun başkentinde yaşayan insanlar, başka bir şehirden, üstelik kilometrelerce ötede henüz kurulmaya başlayan yeni bir kentten çıkacak haberlere bağımlı yaşamaktadırlar. Yeni başkent ve eski başkent arasında sadece görülmeyen bir ikilik değil, siyasi bir çekişme dahi yaşanmaktadır. 1923-1928 yılları; yeni bir rejimin, yeni bir yaşamın, toplumsal yaşamı belirleyen yeni kuralların yoğun etkilerini gösterdikleri yıllardır.

İşte **İstanbul Mektupları**, yazarın kronolojisinden dolayı taşıdığı edebî değerle birlikte, yazıların kaleme alındığı ve yayımlandığı yıllar bakımından da bir o kadar sosyolojik bir öneme de sahiptir. Bu açıdan bakıldığında, Ahmet Rasim'in tez konusu olan yazılarının incelenme amacı şu şekilde belirtilmiştir: Ahmet Rasim'in *Hâkimiyet-i Milliye*'de yayımlanan yazılarından hareketle yaşadığı dönemdeki sosyo-kültürel ve edebî öğelerin incelenmesi.

Bu amaçla Ahmet Rasim'in öncelikle *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesinde yayımlanan yazıları taranmış, bu yazılar Latin harflerine aktarıldıktan sonra, konularına göre başlıklara ve alt başlıklara ayrılarak incelenmeye çalışılmıştır. Tüm bu inceleme sonunda Ahmet Rasim'in “Şehir Mektupçusu” unvanını ne denli hak

ettiği bir kere daha ve belki daha kuvvetli bir Şekilde teyit edilecektir. Dil, ũslũp, yapı, kũltũrel aktarım, tarihsel bilgi, devir ũzellikleri bakımından oldukça değerli olan bu mektupların alt başlıklara ayrılacak incelenmesi sırasında, esas olanın metin olduğu unutulmamıŐ ve gerek hacmi artırmamak, gerekse bir dil ve yazı ustasından yapılan alıntılarını farklı kelimelerle ũzetleyerek tekrar etme iŐgũzarlıđından kaçınmıyaya ũalıŐılmıŐtır.

Farklı yaklaŐım ve disiplinlerden yararlanan pek ũok araştırmanın konusu olmayı hak eden **İstanbul Mektupları** ũzerine yapılmaya ũalıŐılan bu yũksek lisans tezi, gelecekteki her bir araştırma, inceleme ve dũzeltmeyle amacına biraz daha ulaŐmıŐ sayılacaktır. Bu anlamda, **İstanbul Mektupları** ũzerindeki bu ilk ũalıŐmayı bana ũneren ve sadece danıŐmanlıđı sũresince değil, tũm ũđrencilik hayatım boyunca destek, yardım ve tecrũbelerinden istifade ettiğim değerli hocam Prof. Dr. Rahim Tarım'a, MSGSũ'de lisans ve yũksek lisans ũđrencileri olma onurunu yaŐadıđım Prof. Dr. Abdullah UũMAN ve Prof. Dr. Handan İNCİ'ye; kısa bir sũre ũnce kadrosuna dâhil olduğum Konya Necmettin Erbakan ũniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakũltesi Tũrk Dili ve Edebiyatı bũlũmũndeki hocalarıma teŐekkũr ederim.

Ahmet Ferhat ÖZKAN

ÖZET

Ahmet Rasim'in (1865-1932), yazar henüz hayattayken kitaplaşan **Şehir Mektupları**'nın; edebiyat, şehir kültürü ve dil açısından büyük önem taşıdığı yadsınamaz bir gerçektir. İnkâr edilemez bir diğer gerçek ise, Ahmet Rasim'in tüm gazete yazılarının sadece bu mektuplardan ibaret olmamasıdır. Latin harflerine aktarılmadığı için dolaşıma girmeyen bu yazılar arasında **Şehir Mektupları**'ndan neredeyse çeyrek asır sonra kaleme alınan **İstanbul Mektupları** da bulunmaktadır. Yazarın, 1923 yılının sonları ile 1928 yılının başları arasında *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi için yazdığı 218 mektup arşivlerde kalmıştır. Bunun doğal sonucu olarak sadece araştırmacılar değil, günümüzün edebiyat okurları da bu yazılardan mahrum kalmıştır.

Ahmet Rasim'in son yazıları arasında yer alan **İstanbul Mektupları**, diğer taraftan, Ahmet Rasim'in Cumhuriyet rejimi döneminde yazdığı ilk yazılardır. Yazarın, bir Ankara gazetesi olan *Hâkimiyet-i Milliye* için İstanbul'dan gönderdiği **İstanbul Mektupları**, sadece edebî bakımdan değil, sosyo-kültürel açıdan da büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, Ahmet Rasim'in *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesi için yazdığı **İstanbul Mektupları** incelenmiş ve bu yazıların sosyo-kültürel ve edebî bakımdan içerdikleri zengin malzemenin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Rasim, **İstanbul Mektupları**, İstanbul, *Hâkimiyet-i Milliye*, şehir kültürü, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yılları.

SUMMARY

That **Şehir Mektupları** [The City Correspondances] of Ahmet Rasim (1865-1932), which was published as a single book while the author was still alive, has a great importance in terms of literature, urban culture and language, is an undeniable fact. Another fact we shouldn't ignore is that his all articles are not only composed of these letters. Among his all writings, there are also **İstanbul Mektupları** [The İstanbul Correspondances] which were written quarter century after **Şehir Mektupları** was created. These 218 letters that the author wrote for *Hâkimiyet-i Milliye* in between the last days of 1923 and in the beginnings of 1928 have been forgotten in archives. As a consequence of this, not only literature researchers but also today's general readers have been deprived of these texts.

İstanbul Mektupları, being amongst the last works of Ahmet Rasim, are on the other hand, were to be first articles he produced in Republican era. The **İstanbul Mektupları** which he sent from İstanbul for an Ankara newspaper, *Hâkimiyet-i Milliye*, do have significant importance not only for literary studies but also socio-cultural researches.

This thesis studies **İstanbul Mektupları** that Ahmet Rasim wrote for *Hâkimiyet-i Milliye*, and it aims to reveal the rich socio-cultural and literary materials they contain.

Key Words: Ahmet Rasim, **İstanbul Mektupları**, İstanbul, *Hâkimiyet-i Milliye*, urban culture, first years of Republic of Turkey.

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser.
A.g.y.	Adı geçen yayın
Bsk.	Baskı
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren/ler
Haz.	Hazırlayan/lar
Nr.:	Numara
S.	Sayfa
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
vb.	ve benzeri
yay.	Yayımları
yy.	Yüzyıl
HM	<i>Hâkimiyet-i Milliye</i>
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
MG	Muzaffer GÖKMAN, İstanbul’u Yaşayan ve Yaşatan Adam: Ahmet Rasim , Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, İstanbul 1989.

GİRİŞ:

Dil kullanımındaki ustalığı; insana, İstanbul'a ve topluma dair dikkati ve üretkenliğiyle Ahmet Rasim'in adı, birkaç "sıfat"ı da beraberinde getirir. Bunlardan ilki, "Şehir Mektupçusu"dur. Bugün Türk edebiyatında kendisine has yer bir yere sahip olan **Şehir Mektupları**, yazarın çoğunluğu 1897–1899 tarihleri arasındaki yazılarından oluşmaktadır.¹ Bu mektuplar şehir kültürüne katkıları ve dil zenginlikleriyle Tanzimat sonrası Türk edebiyatının önemli metinleri arasında yer alır.

Ahmet Rasim'in matbuat hayatı, Ahmet Mithat Efendi'ye yolladığı bir zarfın *Tercümân-ı Hakikat*'te yayımlanmasıyla başlamıştır. **Muharrir, Şair ve Edip**'te Ahmet Mithat Efendi ile anılarından ve *Tercümân-ı Hakikat*'in her tür neşriyatından yoğun bir şekilde yararlandığını anlatan Ahmet Rasim, tıpkı ustası gibi "yazı makinesi" üretkenliğiyle çalışmıştır. Hayatını yazarak kazanan Ahmet Rasim, tüm muharrirlik hayatı boyunca neredeyse çağdaşı olduğu gazetelerin büyük bir kısmında yazmıştır. Ahmet Rasim'in yazdığı gazetelerin bir dökümünü yapan Muzaffer Gökman'ın bu çabası, art arda gelen gazete adlarından oluşan çeyrek sayfalık bir liste oluşturmaktadır.² Bu gazetelerden biri de *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesidir. *Hâkimiyet-i Milliye*, matbuatın merkezi olan İstanbul'un yanında "yeni başkent" Ankara'dan yükselen "yeni bir ses olması"nın yanı sıra, Ahmet Rasim'in **İstanbul Mektupları**'na sayfalarında ev sahipliği yapma özelliğini de taşımaktadır.

---

¹ Ahmet Rasim, **Şehir Mektupları**, Haz.: Nuri Akbayar, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2005, s. 2

² Muzaffer GÖKMAN, **Ahmet Rasim: İstanbul'u Yaşayan ve Yaşatan Adam**, Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 30.

Ahmet Rasim'in, yazılarına *Hâkimiyet-i Milliye*'de devam ederek sadece o devirdeki "âarileri"ne değil, gelecekteki okurlarına da yeni **Şehir Mektupları** kazandırması ne denli mutluluk verici ise, bu mektupların bugün "Türkçenin güzelliklerini ve şehir hayatı"nı öğrenmek isteyen okurları için "bir ölçüde ulaşılmaz" olması ise o derece hazin bir durumdur. Ahmet Rasim'in *Hâkimiyet-i Milliye*'de 2 Teşrin-i Sâni 1923 ile 1 Kânun-i Sâni 1928 yılları arasında "**İstanbul Mektupları**" adı altında yayımladığı mektuplar, Latin harflerine hâlen aktarılmamış, derlenip kitap hâlinde sunulmamış ve tüm bunların da etkisiyle bu yazılar hakkında bir araştırma yapılamamıştır.

İstanbul Mektupları, müstakil değerlerinin yanı sıra "zaman" ve "mekân" bakımından da önem taşır. Ahmet Rasim, "birkaç devrin adamıdır. Ömrü içerisinde sadece rejimler değişmekle kalmamış, görüş ve düşünceler, duyuş ve hissedişler, yaşayış ve inanışlar da değişmiştir."³ Cumhuriyet'in ilk günleriyle birlikte başlayan **İstanbul Yazıları**, bu kronolojik önemi nedeniyle, yeni bir toplumsal başlangıcı okumak adına büyük önem taşır. Cumhuriyet'le birlikte, Hem Anadolu'da hem de İstanbul'da yeni bir sayfa açılmıştır: Yeni bir devlet ve bu yeni devlete bir başkent seçilmiştir. İstanbul, yüzyıllar sonra payitahtlığını kaybetmiştir ve bunun burukluğu ile bağımsızlık sevincini aynı anda yaşamaktadır. Savaş sonrası iyiden iyiye kötüleşen ekonomi, İstanbul halkının nostaljisini, bir nostaljiden öteye taşır. Her geçen gün yeni inkılapla tanışılır. Gündelik hayatı düzenleyen kurallar hızla değişmektedir. Kısacası İstanbul, ne Divanyolu'nun canlı olduğu yıllardaki İstanbul, ne de İngiliz işgali altındaki İstanbul'dur. Cumhuriyet'in İstanbul'u, hür fakat boynu hafifçe bükük; fakir olmakla birlikte her geçen gün değişen İstanbul'dur. **İstanbul Mektupları**, işte bu "eski payitaht" olan "yeni İstanbul"un ruh hâlini ve onun insan manzaralarını sunar.

---

³ Ahmet Rasim, **Muharrir, Şair, Edip**, Haz. Kâzım Yetiş, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1980, s. 7.

İstanbul Mektupları'nı önemli kılan diğer unsur, “mekân”dır. Çalışmamızın konusu olan yazılar, Ankara merkezli bir gazete olan *Hâkimiyet-i Milliye*'de yayımlanmıştır. Gazetenin, üzerinde durmaya değer olan özelliği, Ankara'da yayımlanmasından ziyade, politik kimliğidir. Cumhuriyet, kurulmasından hemen sonra kendi yayın organını da kurmuştur. O güne dek sansür müdahalesi nedeniyle “burun” kelimesini bile kullanamayan matbuat geleneğinden gelen ve kimi zaman yazıları sansürlendiği için köşesinin yarısı boş çıkan Ahmet Rasim, böylece aynı idealleri paylaştığı bir gazetede kendisinden emin bir şekilde yazmıştır.

Bu anlamda, Ahmet Rasim'in *Hâkimiyet-i Milliye*'deki yazılarını incelemeye başlamadan önce, *Hâkimiyet-i Milliye*'nin Türk matbuat tarihi içinde yerine kısaca değinmek, yazıları anlamlandırmak bakımından faydalı olacaktır. Ahmet Rasim'in **İstanbul Mektupları**'nı yayımladığı *Hâkimiyet-i Milliye*, “10 Ocak 1920'de yayın hayatına başlamıştır. Gazete, Gazi Mustafa Kemal tarafından kurulmuş ve TBMM'nin bir nevi yayın organı olarak görev yapmıştır.”⁴ Gazetenin ismiyle dahi, ideallerini ve amaçlarını yansıtmaktadır. Gazetenin ilk sayısında, bu ismin nereden geldiği açıklanırken, gazetenin yayın politikası da bildirilmiş olur:

“Bugünden itibaren mevki-i intişara çıkan ve sütunlarında bütün Anadolu ile onu alakadar eden muhitlerin ahval ve hadisatını ihtiva edecek olan gazetemize bu ismi tesadüfi olarak vermedik. Gazetemizin ismi, aynı zamanda takip edeceği tarihi mücadelenin de nev'idir. Şu halde diyebiliriz ki Hâkimiyet-i Millîye'nin mesleği, milletin müdafaa-i hâkimiyeti olacaktır.”⁵

⁴ Hüseyin DOĞRAMACIOĞLU, **Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi Üzerine Bir İnceleme**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.

⁵ Betül ARI, **Atatürk, Basın ve Minber Gazetesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s. 17.

Yazar kadrosunda Ağaoğlu Ahmet, Hüseyin Tevfik, Ruşen Eşref Ünaydın, Dr. Adnan Adıvar, Mahmut Esat Bozkurt, İzzet Ulvi, Dr. Tevfik Şükrü Aras, Yusuf Akçura gibi isimlerin olduğu gazetenin bir anlamda genel yayın yönetmeni sayılabilecek Atatürk, yazarları bizzat seçmiş ve gazetede yazılar da kendisinin denetiminden sonra yayımlanmıştır.⁶

Daha sonrasında Ahmet Rasim'e İstanbul milletvekilliği de teklif edecek olan Atatürk'ün gazetesinde yazmaya başlayan Ahmet Rasim, **İstanbul Mektupları**'nda zaten ideallerini paylaştığı cumhuriyetin İstanbul'daki sesi olmuştur. Tüm bu bilgilerden sonra, bu tez çalışmasında üzerinde durulacak yazıların "mekân" bakımından taşıdığı önem, yukarıda kısaca verilen bilgiler ışığında dahi anlaşılabilir bir mahiyettedir.

Ahmet Rasim'in yazı dünyasını veciz bir şekilde açıklaması nedeniyle, yazar üzerine yapılan her araştırmada alıntılanması neredeyse bir gelenek hâline gelen "Bir tek Ahmet Rasim'i ortaya çıkarmak, Türkçenin yarı sözlüğünü yapmak olacaktır[.]" sözünü⁷ yine anmak, işte bu nedenle, var olanı taklit etmek değil, söylenmesi gerekeni ifade etme anlamı taşımaktadır.

Bu bağlamda, Muzaffer Gökman'ın Ahmet Rasim'in tüm yazılarının listelediği **Ahmet Rasim: İstanbul'u Yaşayan ve Yaşatan Adam**⁸ adlı kitabının, araştırmacılar için öneminden ve bu çalışmaya yaptığı öncülükten bahsetmek, Ahmet Rasim üzerine yapılan her çalışmanın ödevlerinden biri olarak görülebilir. Söz konusu eser, bu çalışmanın da başlangıç noktasını oluşturmaktadır: Bu çalışmada, Ahmet Rasim'in *Hâkimiyet-i Milliye*'deki yazıları, söz konusu eserden taranmış ve

---

⁶ A.g.y., 18.

⁷ Ahmet RASİM, **Eşkal-i Zaman**, Haz. Orhan Şaik Gökyay, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s. VI

⁸ Bkz. (2), GÖKMAN.

218 yazının varlığı tespit edilmiştir. Her ne kadar Muzaffer Gökman'ın çalışmasında listelenmeyen bir yazının varlığı da tespit edilmişse de, Türkiye'deki arşivcilik ve kütüphanecilik kültürünün yetersizliğinin bir sonucu olarak, bu yazılardan 23'ü ulaşılamaz veya büyük ölçüde okunamaz durumdadır. Bu çalışma, söz konusu 195 yazının okunması, konularına göre tasnif edilmesiyle hazırlanmıştır.

“**İstanbul Mektupları**” başlığının, sadece İstanbul'dan bahsettiği izlemini uyandırması gayet doğaldır. Ancak bu isim, Ahmet Rasim'in sadece İstanbul'dan bahsetmesinden değil, yazarın Ankara matbuatına İstanbul'dan yazmasından da kaynaklanmaktadır. Ahmet Rasim'in *Hâkimiyet-i Milliye*'deki ilk yazıları hep bu başlıkla verilmiş, yazılar için ayrıca bir başlık daha kullanılmamıştır. Ahmet Rasim'in *Hâkimiyet-i Milliye*'deki, 15.01.1924 tarihli, yirmi yedinci yazısı ise ilk kez bir alt başlıkla, “Eski Yılbaşı Gecesi” başlığıyla yayımlanmıştır. Yine de bu gelenek, 17 Kânun-i Sâni 1925 tarihli yazıya gelene dek tam oturmamış, yazılar kimi zaman sadece İstanbul Mektupları başlığıyla, kimi zamansa yazının içeriğine uygun bir alt başlıkla birlikte verilmiştir.

Yazıların yayımlanması sırasında sadık kalınmayan bir diğer husus ise Ahmet Rasim'in yazılarının yayımlanma sıklığıdır. İlk yazının altında, okuyucularına Ahmet Rasim'in her cuma günü bir yazısıyla *Hâkimiyet-i Milliye*'de olacağı duyurulsa da, bu alışkanlığın hiçbir zaman oturmadağı, yazıların düzensiz aralıklarla yayımlandığı görülmektedir. Çalışmamızın “Yazı İndeksi” bölümünde verilen yayın takviminde Ahmet Rasim'in yazılarının düzensiz bir şekilde yayımlandığı ve özellikle 1925 yılında *Hâkimiyet-i Milliye* için sadece bir yazı yazdığı daha yakından incelenebilecektir.

İstanbul Mektupları'nın, tümüyle İstanbul'dan bahsetmediğı, yukarıda ifade edilmeye çalışılmıştı. Yine de “İstanbul” demek, özellikle de Ahmet Rasim için, Türkiye ve tüm yönleriyle “hayat” demektir. Bu nedenle, İstanbul'daki evinden

dışarı şöyle bir bakan Ahmet Rasim'in yeni moda bir ceket giyen insanlardan son zamanların moda eğilimlerine, bu eğilimlerin oluşumundan İstanbul'un işgaline, şehirdeki yabancı tesirine, bu tesirlerden biri olan "cazband"lara ve yeni danslara, ardından ise eski eğlenceler üzerine konuşması ve tüm bunları yaparken, kendisine has bir yazı sistematüğini takip etmesi, gayet doğaldır.

İstanbul Mektupları incelenirken, bu nedenden ötürü, sadece İstanbul bahsine yoğunlaşılmamış, "**İstanbul Mektupları**'nda Muhtelif Konular" başlığı altında sosyo-kültürel veriler de tasnif edilmeye çalışılmıştır. Ahmet Rasim'in matbuat hatıraları, azınlıklara bakışı, suç oranları, ulaşım, kılık kıyafet, kadın ve çocuk gibi meselelerin yanı sıra, dil ve edebiyat hakkındaki yazıları da yine bu başlık altında incelenmiştir.

Darüşşafaka'dan ayrıldıktan sonra birkaç ay memurluk yapan, bu sırada matbuat dünyasıyla tanışan ve kendisini tümüyle yazıya verebilmek için saygın bir memuriyet görevinden istifa ederek, maişet sorunlarına rağmen, gazeteciliğe başlayan Ahmet Rasim, yazın yaşamı boyunca düzyazının neredeyse tüm alanlarında ürün vermiştir. Bu bakımdan, **İstanbul Mektupları**'nda işlenen bir konunun Ahmet Rasim'in diğer eserlerindeki yansımalarının, başlı başına ayrı bir çalışma olduğu muhakkaktır. Bu bakımdan, bu çalışmada yazarın diğer eserlerine, ancak belli başlı atıflar yapmakla yetinilmiştir.

Aynı şekilde, Türkçenin üslûp sahibi yazarlarından Ahmet Rasim'in metinlerini farklı kelimelerle tekrar anlatmaktan kaçınılmış, metin esas alınmış ve bu çalışma, yazarın henüz Latin harflerine aktarılmamış yazılardan yapılan alıntılarının belirli bir düzen içinde sunulması şeklinde ilerlemiştir. Bu sırada, sayfaların yıpranmışlıkları veya matbuat hataları nedeniyle okunamayan, ancak alıntılanmasında fayda görülen bölümlerde okunamayan kısımlar -bağlamı bozmayacak şekilde- [...] ifadesiyle belirtilmiştir. Nitekim Ahmet Rasim'in

anlattıklarını günümüz Türkçesiyle ve araştırmacının diliyle özetleyecek; yazılardaki bilgiyi sömürüp dil özelliklerini bir tarafa atmak, kuşkusuz, her şeyden önce Ahmet Rasim'in edebî kişiliğine saygısızlık olarak bile görülebilir. Salâh Birsal'in, "deneme" türünden bahsederken Ahmet Rasim'in dili hakkında söyledikleri, bu bağlamda anılmayı hak etmektedir:

"Konuşma diline parende atıranlardan biri de Ahmet Rasim'dir. Hoş, onun yazıları çokluk fıkra niteliği taşır ama –kendi de yazıklarına fıkra gözüyle bakar- kimi yazılarının deneme olduğunu kabul etmemeye olanak yoktur. Bir sözcük cümbüşüdür onun yazıları. Cam göbeği, kavun içi, kara yağız, yavru ağzı, nar çiçeği, ördek gagası, gül kurusu, süt beyaz, limon küftü, kızıl şap, bakla çiçeği, güvercin göğsü, demir kırığı, kaçık mor, açık galibarda, vişne çürüğü sözcükler birbirini kovalar."⁹

Bu alıntı, Ahmet Rasim'deki dil özelliklerinin yanı sıra, onun gazetelerde yer alan yazılarının sadece bir "gazete yazısı"ndan daha fazlası olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Ahmet Rasim'in gündemi her zaman için insandır. Bazen, insandan daha çok şehirle, daha doğrusu onun için şehir anlamına gelen İstanbul'la daha ilgili gözükse de Ahmet Rasim için İstanbul da bir "insan"dır. "Şehir mektupçusu", İstanbul'u bir şehri yazar gibi değil, seslerini duyarak, gündün güne değişen görünüşlerine dikkat ederek; umudu, endişesi, sevinciyle olası tüm ruh durumlarına büyük bir dikkatle anlamaya çalışarak işlemiştir. Ancak, dönemin politik gündeminin hararetiyle Ahmet Rasim, her zaman ilgili olduğu memleket meselelerinin ötesine geçerek dış politikayı da yazılarının konusu hâline getirmiş ve bu başlık altında azımsanmayacak sayıda yazı kaleme almıştır. Dış politika yoğunluğu taşıyan satırlar, bu tez çalışmasında kapsam dışı bırakılmıştır.

⁹ Salâh BİRSEL, **Kurutulmuş Felsefe Bahçesi**, Sel Yayınları, İstanbul, 2012, s. 87.

Elbette bir yüksek lisans tezi çalışmasının, Ahmet Rasim gibi hem dil hem de muhteva zenginliği taşıyan bir yazarın olgunluk dönemi eserlerini incelemek için eksik kalacağını, bu aşamadaki bir araştırmacının Ahmet Rasim'i incelemek için gereken birikimden mahrum olarak işe başladığını akılda tutmak gerektiğini hatırlatmak, elbette faydasız bir anımsatmadır. Ne var ki bu tez çalışmasının, “Giriş” bölümünde sadece eksiklik ve yetersizlikleri değil, bu çalışmadan duyulan heyecanının sebeplerini anımsatmak da yerinde olacaktır: **İstanbul Mektupları** üzerine yapılan ilk çalışmayı hazırlamak, Ahmet Rasim'in son yazılarının **İstanbul Mektupları** çatısı altında bir mimarisini oluşturmak, tüm hata ve eksikliklerine rağmen bu yazılar hakkında bütünlüklü bir fikir vermek.

1. İSTANBUL MEKTUPLARI'NDA İSTANBUL

İstanbul; birçok toplumsal, tarihsel ve ekonomik olguyla birlikte, Türk edebiyatının da merkezidir: Divan edebiyatından sonra, Tanzimat sonrası dönemde de İstanbul edebî merkez olmaya devam etmiştir. Zaten yapısı itibariyle “gündelik hayat” zeminine sahip ilk Türkçe romanlar uzunca bir dönem mekân olarak İstanbul'da geçmiş, arabalar Namık Kemal'den Recaizade'ye dek Çamlıca sokaklarında dolaşmıştır. Ancak İstanbul, yüzyıllar boyunca bir edebiyatın merkezi olmakla kalmamış, kendi yazarlarını da çıkarmış ve böylece bazı yazarların isimleri İstanbul ile yan yana anılır olmuştur.

Boğaziçi'nin yalıları ve mehtapları denilince akla Abdulhak Şinasi Hisar gelir, Yahya Kemal şiirlerinde İstanbul bir dekor olmaktan öteye geçerek bir tema olma gücüne ulaşmıştır, Tanpınar'ın **Huzur**'unda İstanbul âdeta roman kahramanlarından biridir.

Ne var ki İstanbul denilince, yukarıda ismi anılan yazar ve şairlerin de öncülü sayılabilecek bir isim daha akla gelir: Ahmet Rasim. Ahmet Rasim ve İstanbul ismi öyle özdeşleşmiştir ki, şehrin ansiklopedisini yazan ve İstanbul araştırmalarında bir başvuru kaynağı hâline gelen Reşat Ekrem Koçu'da en çok Ahmet Rasim'i buluruz. Yine bir İstanbul yazarı olan Orhan Pamuk, **İstanbul** kitabında, Reşat Ekrem Koçu ve Ahmet Rasim bahsinde şunları söyler.

“Ahmet Rasim'in belagat ve abartmadan uzak hakiki İstanbul sevgisi, şehrin sokaklarına çıkıp kısacık bir sürede görüp işittikleriyle çok canlı tablolar, manzaralar, hikâyecikler çizebilme yeteneği, hatıralarını kendi mahrem hikâyeleri gibi değil de yaşadığı şehrin geçmişte kalmış bir tuhaflığı gibi yazabilme gücü ve şehrin sürekli değişen alışkanlık, töre,

gelenek, moda ve heyecanlarını hatırlama ve sınıflama alışkanlığı Reşat Ekrem Koçu'yu, bütün hayatı boyunca izinden gittiği hocası Ahmet Refik kadar etkilemişti.”¹⁰

İstanbul hakkında belki engin bir metafizik derinliğe sahip olmasa da, büyük bir dikkate sahip olan Ahmet Rasim, hakiki ve öncü bir İstanbul yazarıdır. Nitekim “Şehir Mektupçusu”nun hakkını verirken, Beşir Ayvazoğlu'nun, “Bazen, keşke Ahmet Rasim'in engin tecüssüsü ve çalışkanlığıyla Yahya Kemal'in duyarlılığı aynı kişide bir araya gelseydi diye hayıflanırım.”¹¹ sözüne hak vermemek de elde değildir. Abdülhak Şinasi Hisar'ın hacimli sayılamayacak **Boğaziçi Mehtapları** İstanbul'u derin bir kavrayışla anarken veya Tanpınar, **Huzur** ve **Beş Şehir**'de İstanbul'u bir kültür ve tarih imbiğinden geçiriyorken, Ahmet Rasim'in İstanbul'u görece daha dünyevi meselelerin ve gündelik bir perspektifin ürünü olarak kalır. Yine de, Ahmet Kabaklı'nın Sait Faik ve Ahmet Rasim'i birbirlerine benzettiği yazısında söylediği gibi, “hayatı bizim kavrayamadığımız bir yüceden” seyrettiğini de unutmamak gerekir.¹²

Ancak onu kendi açısından değerli kılan özelliği belki de bu “doğrudan” kavrayıştır. Ahmet Rasim'in gazete yazılarında İstanbul kurgu bir eserin “güvenilmezlik”inden uzaktır. Kimi zaman abartıyı anlatımı zenginleştirici bir unsur olarak kullansa da, Ahmet Rasim İstanbul'un hâllerini oldukları gibi aktarır; görüş ve yorumlarını gerçeklik temelinde kurar. Üstelik İstanbul'u, yine İstanbul'un diliyle, üslup oyunlarına girmeden ama dilin bugün “Ahmet Rasim Türkçesi” diye anabileceğimiz zarif ve karakter sahibi bir üslûpla anlatır. Bu anlamda, şehir kültürü bakımından nasıl ki Reşat Ekrem başta olmak üzere pek çok vârise sahipse, dil

¹⁰ Orhan PAMUK, **İstanbul**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2003, s. 89.

¹¹ Beşir AYVAZOĞLU, Edebiyatın Aynasında İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Konferansları. Bkz. <http://obs.ssu.edu.tr/dosyalar/DersMateryal/be%C5%9Ffirhocalar%C4%B1ndersininmateryali.pdf>.

¹² Ahmet KABAKLI, “Ahmet Rasim ve Sait Faik”, *İstanbul Sanat ve Edebiyat Dergisi*, sayı 6, Nisan 1954. Kaynak: MG.

bakımından da Salâh Birsal gibi bir yazarı da yine Ahmet Rasim'e borçlu olduğumuz söylenebilir.

Bir İstanbul yazarı Ahmet Rasim, işte bu şekilde, yaşadığı şehri tam yarım yüzyıl boyunca yazmış ve onun kaleminden çıkan son İstanbul yazıları, “**İstanbul Mektupları**” olmuştur. İki ana başlığa ayrılan bu çalışmanın bu ilk bölümünde, **İstanbul Mektupları**'nda merkezi doğrudan İstanbul olan konular ele alınmış ve tasnif edilmiştir. Tasnif çalışması sonucu alt başlıklarda işlenen tüm öğelerin elbette “İstanbul folkloru” perspektifinde derin karşılıkları bulunmaktadır. Bu konu üzerine **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Mehmet Halit Bayrı'nın **İstanbul Folklorü**¹³, Reşat Ekrem'in **İstanbul Ansiklopedisi** ve diğer eserleri başta olmak üzere İstanbul folklorü hakkındaki yapılan irili ufaklı birçok çalışma bize kaynaklık etmektedir.¹⁴ Ancak çalışmanın hacmi ve konu zenginliği göz önüne alındığında, tüm bu folklorik malzemenin kullanılamayacağı da açıktır. Bu sebeple bu tezde, yazarın **İstanbul Mektupları**'ndaki metinlerinin merkeze alınarak incelenmesi tercih edilmiştir. Çalışmanın metodolojisi hakkında söylenebilecek son sözü ise Mehmet Kaplan'ın Ahmet Rasim hakkındaki şu cümleleri çok iyi özetlemektedir:

“Bir yazarı anmanın en kolay ve en faydalı tarzı eserlerinden birini alarak okumaktır. Bu, onun hakkında söylenen ve yazılan umumi sözleri dinlemek ve okumaktan daha iyidir. Edebiyat, eser demektir. Doğrudan doğruya eserle temasın yerini hiçbir şey tutamaz”¹⁵

¹³ Mehmet Halit BAYRI, **İstanbul Folklorü**, A. Eser Yayınları, İstanbul, 1972.

¹⁴ Abdulkadir EMEKSİZ, “İstanbul Halk Edebiyatıyla İlgili Kitaplar İçin Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi I – II (1928-1998)”, *İstanbul Araştırmaları*, sayı 5 – 6, İstanbul, Nisan 1998 – Temmuz 1998.

¹⁵ Mehmet KAPLAN, “Ahmet Rasim”, *Çağrı*, sayı 81, Ekim 1964. Kaynak: MG.

Bu satırların ardından ise Ahmet Rasim'in **Eşkâl-i Zaman**'ını okuduğunu belirten Kaplan, Ahmet Rasim'in aslında tekrar etmeyi gerektirmeyecek denli aşikâr olan önemini şöyle vurgular:

“Ahmet Rasim, eserlerinin çoğunda aktüel hadiselerden, insanlardan ve eşyalardan bahseder. O, tam bir gazetecidir.”¹⁶

---

¹⁶ A.g.y.

1.1. İstanbul: “Bu Gayr-i Faal Payitaht”

Ahmet Rasim, dört yıl boyunca *Hâkimiyet-i Milliye*'de yazacağı “**İstanbul Mektupları**” yazılarının ilkinde¹⁷ böyle başlar: “İstanbul, bu gayr-i faal payitaht [...]”¹⁸

Nitekim İstanbul, 1453'ten bu yana taşıdığı başkentlik unvanını boz bir Anadolu şehrine bırakmış, “merkez” olma özelliğini kaybetmiştir. Ahmet Rasim'in *Hâkimiyet-i Milliye* yazılarının ilki, İstanbul'un bu “boynu büküklüğü” üzerine kuruludur.

Ahmet Rasim'in yazısının hemen başlarında “Şişesini kırdılar. Neşesi geçti, somurttu, hâlâ da somurtuyor. İnsanları havaleye tutuldu, sıkı bir perhize girdi.”¹⁹ dediği İstanbul'un “neşesizlikleri”ni birer cümle ile sıralayarak başlar yazısına. Ahmet Rasim, bu noktadan sonra İstanbul'un asıl dertlerini sıralar:

“Asayişsizliğinden dolayı uyuyamaz, uyusa bile şekavet derecesini andıran hayırsız ve kuşkulu rüyalar görür.

¹⁷ Ahmet Rasim'in ilk yazısı, çalışmanın ilk konu başlığına esas metin olmuşsa da, bu çalışmada kronolojik sıraya değil, “Giriş” bölümünde belirtildiği üzere, tematik tasnife göre hareket edildiğini hatırlatmakta yarar bulunmaktadır.

¹⁸ Bu yazının sonunda, bir dipnot olarak şu ifade yer almaktadır: “Aziz ve kıymetli muharrirlerimizden Ahmet Rasim gazetemizi refakat-i tahririyeleriyle sevindirmişlerdir. Müşârunileyhin bir haftalık İstanbul seyahatini üslubundaki cevvaliyetle tasvir eden makaleleri her hafta cuma günü *Hâkimiyet-i Milliye*'de intişar edecektir.” Her ne kadar, yazıların her cuma günü neşredileceğini söylenmekteyse, Ahmet Rasim'in *Hâkimiyet-i Milliye*'deki yazılarının düzensiz bir şekilde yayımlandığı görülmektedir.

¹⁹ *HM*, 2 Teşrin-i Sani 1923.

Erivan meselesi de sınırlarına dokundu.²⁰ Hele Ankara'nın kendisine karşı ketum durmasından son derecede işkilli... Yunan ihtilali yanı başında, gürültüsünden bîzar.²¹ Havaic-i zaruriyenin, eşyanın pahalılığından dolayı ayrıca müteessir. Un ekmek meseleleri de –içinde dönen kaşkarikoları²² çaktığı için- canını sıkıyor.²³ Yangınlar mütevali. Bütün ümidi, sigortası “tevekkeltü tealellah”da! İktisadiyatı bir türlü düzelemiyor. Şimdi “ahz-ı asker” muamelesi başladı. Bunlar ne ise hep olağan şeylerdir. Fakat mebuslarından haberi yok. Onun için pek merak ediyor!.. Gerçi gelip gidenler var ise de hâl ve hatır sormuyorlar. Soranları da yarım ağız. Güya Ankara'da denilmiş imiş ki:

-İstanbul'a girince orasını biraz sıkalım! Bu sözü işittiği günden beri kulağı ağrıyor!.. Yoksa payitahtlığını kaybettiğine pek o kadar aldırdığı yok. Düşmez kalkmaz bir Allah, bir Galata Kulesi diyor.²⁴

İşte bu cümlelerde, sanki artık eski önemini yitirmiş İstanbul'un gururunun kırılmış olduğu görülmektedir. Ankara'nın İstanbul'a bir baskı oluşturma çabasına dair bir söylenti, tüm bu sorunların üstünde ayrıca bir tedirginlik oluşturmaktadır.

“Aldırdığı bir şey var ise, o da dünyanın vefadar olduğu güzelliklerinin zaman zaman uçup zail olmak tehlikesine tutulduğunu hissetmesidir. Memurluğunun, işgüzarlığın, türlü türlü dalaverelerin Ankara'ya geçtiğinden beri Erenköy, Göztepe, Kızıltoprak sokaklarıyla bütün Boğaziçi tenha, sâkit. Makriköy, Ayastefanos hatta Adalar âdeta ıssız. Hele Beyoğlu, [...] sus pus! Doğru yolda bile saat dokuzda gezgincilere tesadüf edilmiyor.”²⁵

²⁰ 20 Kasım 1922-24 Temmuz arasında devam eden Lozan Görüşmeleri sırasında “Ermeni Meselesi” önemli bir başlık olarak hep gündemde kalmış ve sonrasında tartışmalar devam etmiştir. Bkz. **Kaynakçalı Ermeni Meselesi Kronolojisi (1878-1923)**, Haz. Recep KARAKAYA, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2001.; Temuçin F. ERTAN, “Lozan Konferansı'nda Ermeni Sorunu”, *KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt II, Sayı 2, (Güz 2000) s. 209-225.

²¹ Lozan Antlaşması'den sonra Yunanistan'da iç karışıklık yaşanmış ve Ahmet Rasim'in bu satırları yazdığı günlerden yaklaşık bir yıl sonra, 1924'te cumhuriyet ilan edilmiştir.

²² Kaşkariko: Oyun, dolap, düzen.

²³ Ahmet Rasim'in tüm **İstanbul Mektupları** boyunca, İstanbul'da ekmek yokluğu, kalitesi ve ekmek tasarrufu gibi konularda belirttiği görüşler, çalışmanın “1.2.2. Ekmek Meselesi” başlığı altında incelenmiştir.

²⁴ *HM*, 2 Teşrin-i Sani 1923.

²⁵ A.g.y.

Tüm bu “ezilmişlik”in üstüne, bir de Ankara’nın İstanbul’da muhalefet gördüğü iddiası vardır ki, Ahmet Rasim bunu “Ankara’nın buralarda gördüğü muhalefet, pek esassız bir zan!” dedikten sonra bunu, yazarlığının bir karakteristiği olarak ustalıkla kullandığı fıkralardan biri ile destekler:

“Hemen diyorum, yalnız şükrü dinlenir, şikâyeti dinlenmez olmak herkese giran gelir. Tavşan kartaldan korkmuş, çalılığa girmiş, kaplumbağa da gelmiş, bağısıyla tak tak vurarak rencide edermiş... Tavşan dönmüş, demiş ki:

- Ben sana şimdi haddini bildiririm ama ne yapayım ki kartal tepemde! Fıkrası mazmununa bu zamanda kimse rıza gösteremez!”²⁶

İstanbul’da satılan bir arazi üzerine Ahmet Rasim’in ve diğer İstanbulluların düşündükleri de, İstanbul’un Ankara karşısında kendisini nasıl hissettiğini açıklar niteliktedir. Ahmet Rasim 29 Teşrin-i Sani 1923 tarihli yazısına İstanbul’da satılan bir arazi hakkında, “doğma büyüme bir İstanbullunun” söylediklerini naklederek başlar:

“Doğma büyüme bir İstanbullu geçen gün diyor idi ki:

- Ankaralılar artık İstanbul’u hor görmesinler! İşte yegâne bahçemizi sattık, onlara dört yüz elli bin lira veriyoruz! Varsınlar, güle güle, otel mi yapacaklar, cadde mi açacaklar, su mu getirtecekler, dillere destan olan tozlarını mı çamurlarını mı kaldıracaklar, ne yapacaklar ise yapsınlar!

Şayet bu da yetişmeyecek olursa burada daha satılacak hayli emakin ve arazi-i mevkufa var! Şimdiden yanı başlarında bulunan Evkaf Vekâleti’ne müracaat etsinler, dava açsınlar! Fetvahane’den... Ha... Unuttum... Şimdi bura, nerede acaba? Her nerede ise! Elbette araya araya bulunur!... Oradan [...] bir ilam alsınlar. Heyet-i vekile, Büyük Millet Meclisi’ne götürmeğe hacet yok doğruca Şer’iye Vekili’ne götürsünler!

²⁶ HM, 2 Teşrin-i Sani 1923.

O, şimendiferine binsin gelsin! Bir müzakere, bir müzakere.. hatta bir daha!.

O:

- Satı... Satıverdim!

Bizim Şhremi de:

- Alı... Alıverdim!

desinler... Onlar ersinler muratlarına sizler çıkın tahta postlarına, biz diyelim:

İyi, şakır, şukur!”²⁷

Ahmet Rasim, İstanbul’un Ankara’dan görünüşünün bir tür yanılsamaya sebep olduğunu ve bunun İstanbul’un gururunu nasıl incittiğini müstehzi bir şekilde şöyle ifade eder:

“Ankara’nın irtifai 848 olduğuna göre İstanbul’dan hayli mürtefi! Şu hâlde oradan buraya bakanlar İstanbulluları karınca kadar ya görürler, ya görmezler. İstanbul’da bile insan tahta minarelerden birine çıksa da baksa gelen geçenlerin boylarında bir fark görür, ya Sultanahmet Camii’nin üç şerefeli minaresinin üçüncü şerefesinden, yahut Bayezid Kulesi’nin köşkünden, Fener penceresinden bakacak olsa Yecüc-Mecüc gördüğüne kani olur. Hâlbuki bu irtifaların en babayığidi tepeye kadar altmış ila altmış beş metre arasındadır! Bin nerede, altmış nerede? Bereket versin ki şimendifer, posta, patika yollar yedire yedire bu irtifaa tırmandıkları için buradan gidenler birdenbire Galat-ı basara uğramıyorlar. Lakin irtifa meselesini derpiş ede ede, bilahare böyle bir hastalığa tutuluyorlar! Hastalığın oraca da sebebi bu ise, kolay, geçer. Besim Atalay Bey’in pudrasından biraz gözlerine çeksinler, biiznillah birebir gelir.”²⁸

Bu nükteli pasaj sırasında “Besim Atalay Bey’in pudrası”ndan da haberdar oluruz. Nitekim “Besim Atalay pudrası”, âdeta İstanbul-Ankara ikiliğinin bir metaforu hâline gelmiştir. Ankara’nın başkent olması, ilk önce TBMM’de, daha

²⁷ HM, 29 Kânun-i Sani 1923.

²⁸ HM, 2 Teşrin-i Sani 1923.

sonra ise gazetelerde tartışılmış ve Ankara'nın gelişmemişliğine dair yapılan konuşmalardan sonra Besim Atalay, “Ne ise, biz burada tozlar içinde yaşarız, buranın tozu pudradan daha güzel gelir.”²⁹ demiştir. Bu konuşmadan sonra “Besim Atalay Bey'in pudrası” konu hakkındaki tartışmalarda, Ahmet Rasim'in yazısında da görüleceği üzere bir önemli ve hayali bir simge hâline gelmiştir. Yukarıda alıntılanan başka bir metinde Ahmet Rasim'in “dillere destan olan tozlarını mı çamurlarını mı kaldıracaklar” cümlesi, bu “toz” meselesine bir gönderme niteliğindedir.

Ahmet Rasim'in konu ile ilgili yazısındaki nükteli satırları, bu kez “biraz daha istihzalı” bir pasaj izler. Böylece Ahmet Rasim, “İstanbul'un her zaman İstanbul olduğunu” bir kez daha vurgular:

“Bu söze burada biz de iyice güldük idi. Hatta içimizden biri dedi ki:

- Yarın, heyet-i hükümet buraya intikal etsin, görürseniz, taşını toprağını sevdiğim İstanbul'u! diyene Haydarpaşa Rıhtımı'na yüz süren, sürene, çamçağı daldırınca Marmara'nın acı, tuzlu suyunu içen içene,

- Karakulak mı, Kanlıkavak mı, nesin ey ab-ı hayat, diyen diyenedir!

İhtimal! Belki hakkı vardır. Bununla beraber hâlâ kanaat büyük bir fazilettir, bunu da bilmeli!”³⁰

Bu pasajla birlikte, Tanpınar'ın **Beş Şehir**'inde yer alan İstanbul bölümünün başında da adı geçen su çeşitlerinden³¹ ikisinin o günlerde hâlâ gündelik dil alışkanlıkları arasında yer aldığı da görülür.³²

²⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, Tutanak Defteri, 670. Kaynak: Umut KARABULUT, “Ankara'nın Başkent İlan Edilişine İstanbul Basınının Tepkileri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XXVII, Sayı: 1 (Temmuz, 2012), ss. 131-148. İstanbul 2012.

³⁰ A.g.y.

³¹ Ahmet Hamdi TANPINAR, **Beş Şehir**, Haz. M. Fatih Andı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Şubat, 2002, s. 149.

³² İstanbul'un suları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz.: Mebrure DEĞER, **İstanbul'un Şifalı Suları**, A.K.B. Kitapları, İstanbul, 2010.

İstanbul ve Ankara arasındaki ikilik, Ahmet Rasim'in 23 Haziran 1924 tarihli yazısında, iki belediye başkanının birbirleriyle girdikleri bir münakaşada da bahis konusu olur:

“Sahne-i hadisat üzerinde yekdiğerine atıp tutan iki Şehremini'nin bir anda görünmesi, yine idrak-ı müşevveş erbabını Ankara ile İstanbul arasında yeni bir ikilik davası açılmış olduğu zanna düşürse, yeri vardır. Hâlbuki nefis-i âlâmızda tadad ve terkime henüz başlamış çocuklarıyla bu kalp ikiliğın vahidden sonra ilk gelen aded-i maluma ait bir münasebet olduğunu takdir edebilirler. [...] Hatta şimdiden:

Saltanat zamanında bir olan şehremaneti, cumhuriyet muhitinde iki oldu, mesele haddizatında bundan ibarettir, eski kadınlar ilk doğan çocuklarına bakarak: ‘İki idik üçlendik’ derlerdi. Bizler de bir idi, ikileşti der öte tarafa geçeriz, suret ve mahiyetinde telakki ediyorlar. Doğrusu da bu!

Yalnız arada şu fark var ki bu iki ‘Emin’ birbirlerine düştüler. Gerçi sizin yeni, bizim eski şehremini kös dinlemiş, olur olmaz patırtıya pabuç bırakmaz. Bırakmaz ama diğer taraftan sizin olmayan bizim şehremini de patavatsız... Ağzında bakla ıslanmıyor.”³³

İstanbul, artık başına buyruk bir payitaht değil, Ankara ile didişmek zorunda kalan, ona hesap veren, şikâyetlerini ona iletmesi gereken bir şehir hâline gelmiştir. İstanbul, Ankara'dan öncelikle sükûnet, daha sonra ise iş istemektedir. Ahmet Rasim, 27 Mayıs 1924 tarihli yazısında da, İstanbul'un yeni rejimden, başka bir ifadeyle Ankara'dan ne istediğini şöyle açıklar:

“Cumhuriyet'in ilanından beri burada tekevvün eden hâlet-i ruhiyeden istidlal edildiğine göre millet, artık gıll u gış istemiyor.”³⁴

Aynı yazının başka bir bölümünde İstanbul'un yeni rejimden beklentisi şu şekilde aktarılmıştır:

---

³³ *HM*, 23 Haziran 1924.

³⁴ *HM*, 27 Mayıs 1924.

“[A]sırlardan beri gördüğü bunca siyaset levsinden sonra ihlas ve mürüvvetin de büyük halaskârlar arasında bulunduğuna kaidir. Öz olsun, az olsun mefhumenin netayicine müntazırdır başka bir dileği de yoktur.”³⁵

Ahmet Rasim, 12 Teşrin-i Sani tarihli yazısına ise Ziya Paşa'nın Terkib-i Bend'inden bir alıntıyla başlar:

“Ziya Paşa merhum pek haklı olarak:

‘Ehliyeti isbat eden âsâr-ı ameldir / Şahsın görünür rütbe-i akli eserinde’
demiştir. Bizim İstanbul’da:

-İş! İş! diye bağıırıp çağırduğumuz, işte bu ehliyeti arayıp bulmak için Diyojen gibi elimizde fener adam aramakta devam etmekte olduğumuzu ilan etmekten başka bir fikre mahmûl olamaz. Binaenaleyh sizin tavsiye ettiğiniz ‘insaf’ gibi hangi tarafça iltizam edilmesi lazım geleceği yine siz tayin edin.³⁶

Yazısında İstanbul’da iş istediklerini hep belirttiğini ifade eden Ahmet Rasim, eğer İstanbul’da bir hareketlilik yok gibi gözüküyorsa, bunun sebebinin Ankara’dan kaynaklanan bir “istikbal endişesi” olduğunu belirtir. Hele hele Ankara gazetelerinin “İş için en ziyade lazım gelen yolları kapatmasınlar” diyerek kendilerini “maznun sandalyesi”ne oturtmamalarını ister. Ahmet Rasim’in Ankara gazeteleriyle çekişmesi bununla da sınırlı değildir:

“Ankara gördüğü işleri köylü lisanınca tınazlar gibi yığsa bizim feryadımız yine odur:

İş!

Biz bunu, bizim için ‘kalu belâ’ hükmünde olan zamanlardan beri istiyoruz! Hem bol bol... Bundan bıkmamızın imkânı yoktur.

³⁵ *HM*, 27 Mayıs 1924.

³⁶ *HM*, 12 Teşrin-i Sani 1923.

İstanbul gazeteleriyle beraber Ankara'nın bir çift fakat öhölerini kuvvetli basmak azmiyle boru gibi hızlıca öttüren gazeteleri tarafından arz ve cevap sahasına indirilmesi oldukça garip bir yumuşatma uyandırdı. Ta meşrutiyetin ilk günlerinden beri bizzat ben:

-İş! Diye bağırıp duruyorum, bu feryadın esbab-ı mütenevvası vardır.”³⁷

Ahmet Rasim, konu hakkında nükteli bir fıkrayı da yazısına ekler. İki köylü kadın, her gün dere kenarına kazanlarını kurup ateşlerini yakarlar. Fakat bu sırada ağız dalaşına girip, çamaşırları yıkayamadan köye dönerler. Kadınlardan birinin kocası, karısına “O varsın söylesin. Sen hiç aldırma. Çamaşırlarını yıka.” der. Ahmet Rasim'in anlamıyla, “Olacak a. Kırk yılda bir kadının sözünü tutmalı, hükmüne bu defa da karı kırk yılda bir erkek sözünü tutar.” Ertesi sabah kocasının dediğini yapar ve çamaşırları bitirir. Ertesi gün de böyle olur. Rakibinin çamaşırları yıkayıp köye indiğini gören kadın da, çenesini tutup çalışmaya karar verir. “Ortalık süt limanlık olur. İşler tıkırına girer!” Ahmet Rasim işte bu fıkradan hareketle sözü Ankara'nın söylediklerine kulak tıkanması gerektiğini belirtir.

“İçtimai bir meseleyi, dâhili bir siyaset-i ahlakiye ahkâmına ifrâğ etmekte büyük bir mesuliyet vardır. Ben olsam, İstanbul matbuatının feryatlarını hüsn-i telakki eder ve onları günü gününe Ankara faaliyetinden haberdar kılmayı vazife bilirdim!”³⁸

1.2. İstanbul'un Dertleri

Ahmet Rasim, İstanbul'un başkent unvanını kaybetmesi hakkında “Yoksa payitahtlığını kaybettiğine pek o kadar aldırdığı yok. Düşmez kalkmaz bir Allah, bir Galata Kulesi...” dedikten hemen sonra İstanbul'un dertlerini sadece ilgili yazısında sıralamamış, tüm yazılarına -deyim yerindeyse- “serpiştirmiştir”. Zaten İstanbul'un dertleri, belki de İstanbul'un kaderidir:

³⁷ HM, 12 Teşrin-i Sani 1923.

³⁸ A.g.y.

“İstanbul artık bütün bütün dertli oldu! Zaten yapıldı yapılabildi uzunca bir oh dediğini duyan, bilen var mı? Bin bu kadar sene evvel asırlar arasında saltanat kavgaları, kıyâmlar, isyânlar, ihtilâller, bunlara benzer veya daha şiddetli türlü türlü karışıklıklar³⁹; cehennemî yangınlar, muhâsaralar, zabt ve istilâlar bir taraftan, çeşit çeşit mütegalibe, sulta diğer taraftan, ne der ü dîvârını, ne bacasını bıraktılar! Yapıldıkça yıktılar! Bir hâlde ki parmakla dokunmaya gelmez! Çünkü her tarafı yaradır. Dünyada maddi manevi ne kadar hastalık varsa cümlesinin mikrobi, aşısı, a’razı, esbâb-ı ihtilâtiyesi, çeşit çeşit evrengleri kendisinde vardır.

Bir bakışa göre beyni sulanmış, gözleri tavukkarası, burnu durmaz akar, sümsük, sünepe, beli iki büklüm, ayakları tutuk, yalnız dili durmaz, çenesi düşük acûz-ı fertûte benzer. Bir bakışa göre de yine güzel, yine dil-rübâdır. Vaktiyle tanımamış olanlar cami yıkıldıysa da mihrap yerinde tanımış olanlar ‘Geçmiş zamân olur ki Hayâli cihân değer’ demektedirler.”⁴⁰

Ahmet Rasim, İstanbul’u kişileştirerek onun şimdi kendisini ne durumda gördüğü ve belki gerçekten de ne durumda olduğu şöyle ifade eder:

“Zavallı İstanbul!.. Bu bayramda boynunu büktü, durdu. [...] Başında kirli fes, sırtında her dem yeni bir redingot, ayaklarında yırtık bir yemeni, belini bir köşeye dayamış eski tantana ve dirayetini düşünen eski galantör mirasyedi düşkününe benziyordu.”⁴¹

---

³⁹ Ahmet Rasim’in Cumhuriyet hakkındaki görüşleri ve “Memleketin Önemli Olayları ve Belaları” listesi, çalışmanın “2.9.1. Cumhuriyet: Cennet” alt başlığı altında incelenmiştir.

⁴⁰ *HM*, 12 Kânun-i Sani 1927.

⁴¹ *HM*, 24 Temmuz 1924.

1.2.1. İstanbul'un Yoksulluğu ve Ticaret Hayatı

Ahmet Rasim, kürkçülük üzerine yazdığı bir yazısında⁴² İstanbul'un günden güne fakirleşmesinden değil, yıldan yıla, hatta "yüzyıldan yüzyıla" yoksullaşmasını şöyle özetler ve İstanbul'un geleceğine dair karamsar bir tahminde bulunur:

"Benim şu küçük aklımla anladığıma, şöyle böyle gördüğüme nazaran İstanbul yarım asırdan beri soyulup soğana dönmektedir. Elbette bu soyulmanın evveliyatı da vardır. 1275'te saray-ı Mecîdî'nin israfatı başka, sarayın uğruna küçük oğlu yârânına kaptırdığı da başka! Maksadım İstanbul'un bu gidişle daha tam takır; çırılçıplak kalacağını bildirmektir."⁴³

İstanbul'un o günlerdeki yoksulluk manzarası ise şöyledir:

"Gelecek hafta şeker pahalılanıyor!

- Havalar bozarsa et yüz yirmi, yüz otuzdur!

- Fasulye beş kuruş daha bindiriyor!

.....

Bu ve emsali hâller koynumuzdaki yarayı, maruz bulunduğumuz türlü türlü ihtiyaçlara göre de yükseltip alçaltıyor. İşte ahval-i umumiye de görülen birinci derecedeki adem-i memnuniyet benim anlayışıma, hatta benim de musaibin arasında bulunduğuma göre, hükümetin 'kifaf-ı nefis'i bir tarafa bırakıp büyük projelerin ardı sıra gitmesinden husule gelir. Filvaki biliyoruz ki bu büyük projeler, kifaf-ı nefis, biraz sonra "gına" mertebesine getirecektir. Bu neticeyi görebilmek için vücutta mukavemet kuvveti, 'kalori' bulunmalı."⁴⁴

⁴² HM, 12 Kânun-i Evvel 1923.

⁴³ A.g.y.

⁴⁴ HM, 23 Kânun-i Sani 1924.

Ahmet Rasim, 1926 yılındaki bir yazısında, giyim kuşamdan bahsederken, yine sözü yoksulluğa ve yoksulluğun ne denli yaygınlaştığına getirir:

“Zaten bu parasızlık biraz daha devam edip gidecek olursa açık baş, yarım pantolon, çıplak ayak modalarını da göreceğimizden şüphe edilmemelidir. Biz zamanlar hoppalığın adını moda koymuşlar denirdi. Şimdide züğürtlüğün adını mı koydular?”⁴⁵

Ahmet Rasim, başka bir yazısında ise batan işletmelerden, kapanan dükkânlardan da şöyle bahseder:

“Bundan evvelki mektuplarımda da birer birer yazmış, İstanbul’un müessesat-ı ticariye ve iktisadiyesiyle beraber çökmek üzere bulunduğunu bildirmiş idim. Bugün tahakkuk etti ki şehirde elli, altmış depo, antrepo kapanmıştır. Yani bizim şehremimizin lisanıyla mülga değil, mesduddur. Elli, altmış depo, antrepo... Dile kolay!

Birkaç zamandan beri görüyoruz. Kapanan küçük bir dükkân bile açılmıyor. Ya Rabbi, bu ne ifrat ve tefrit! Daha evvel o ne hücum idi. Caddemizde alet odalarını yıktırıp da geniş kapılarını ikiye bölüp dükkân yaptıran yaptıran yaptırana idi. Bilmem ki ne oldu? Şimdi de kepenkleri indirip ufacık bir koza kapısı bırakmayarak mesken yapıyorlar.

Diyeceksiniz ki: Bunlar birer yanlış hesap idi, yanlış hesap ise Bağdat’tan döner. Fakat bunlar Bağdat’a gidip dönen suyundan değil emin olun ki İstanbul sevinir. Fakat bu seviniş bizim menfaatimiz aleyhine olduğu kadar başkalarının lehine.”⁴⁶

Ahmet Rasim’in 29 Kânun-i Sani 1924 tarihli yazısı ise, çalışmamızın bu bölümüne kadar bahsedilen tüm konuları (İstanbul’un boynu büküklüğü ve fukaralığı) kendisinde toplayan önemli bir yazıdır.

⁴⁵ *HM*, 11 Temmuz 1926.

⁴⁶ *HM*, 23 Haziran 1924.

“Artık iyiden iyiye hissedilmeğe başladı. İstanbul elini, eteğini çekip feragat köşesine yaslanmağa, ordan da vukuat ve şunun dalga dalga geçişini seyir ve temaşa etmeğe karar vermiş görünüyor. Ne matbuatında o, cuşış ve teheyhüç kaldı, ne de harekât-ı umumiyesinde reftar-ı inkılâba uysallık hevesi! Ümidi, kuvveti gittikçe zaman geçtikçe azalan ufak ufak pırıldamalarla, yalpırdamalarla sönmek emareleri gösteren lamba memeleri gibi sarardıkça sararıyor.”⁴⁷

“Şehir Mektupçusu”, bu söylediklerini pekiştirmek ve İstanbul’un perişanlığını daha da somulaştırmak için, yazı içerisinde geliştirdiği bir teknik sayesinde, halkla mülakatlar da yapar:

“Üşenmezseniz, önünüze gelene sorun:

-Sen necisin?

-Mütekait!

-Sen?

-Ma’zûl!

-Sen?

-Ma’lûl?”⁴⁸

Verilen cevapların devamı şöyledir: Müflis, asker, muhacir, işsiz... Şu polisin önünde yürüyenler, “yankesici, hırsız, dizdizci”, beri tarafta salma yürüyenler, “dolandırıcı, şüpheli”...

“-Kahveler, gazinolar ıskarça dolu... Oturanlar?

-Hayır, iş bekleyenlerle vakit geçirmek, akşamı etmek isteyenler, bir bildik, ahbap gözetleyenler...

---

⁴⁷ HM, 29 Kânun-i Sani 1924.

⁴⁸ A.g.y.

- Şimdi benden sadaka isteyen tanıyacağım gibi...
- Eskiden maarifte idi... Düştü zavallı!..
- Ay!... Bizim yüzbaşı... Ne yapıyorsun birader?
- Tramvayda kondüktör...
- Nereden geliyorsun?
- İzmir'den!
- Nereye gideceksin?
- Ankara'ya!"⁴⁹

Fakat hepsi bu kadar değildir. Ahmet Rasim, İstanbul'un yokluk derdini ısrarla anlatmaya devam edecektir:

"Bunlara: Ekmek yirmi para daha artmış... Fasulye otuz beşe çıkmış... Et bir türlü ucuzlayamadı, lahananın okkası ona, yumurta beş buçuğa, altıya... Uskumruyu altmışa bağırıyorlardı... Yine av sahibi ile gırtlak gırtlığa geldik, intiharlar çoğaldı, artık gazeteler bir şeyler yazamıyorlar, şeker seksene kadar fırlayacak diyorlar, ben yine bir simit bir çayla akşamı ettim, kızın reçetesi iki gündür yanımda, yaptıramadım, maaşlar yine çıkmaza girdi. Babadan kalma kırk iki kuruş maaşla ben ihtiyar kadın nasıl geçinirim ve emsali hasbihaller, sözler, şikâyetler de şehrin ârız-ı dilârâsına çökmüş olan uçukluğu artırıyor. Şâyân-ı dikkat ve seza-var-ı ibrettir ki bu eşkalin hemen cümlesi Türk ve İslam unsuru arasında mütecellidir. Sair unsurlar yine bildiğimiz gibi işleriyle güçleriyle meşguller... Az, fakat var, prensibi aralarında bütün safahâtiyle ayan?

Fakat hava, biraz karladı mı, kadınların ağzında yine eski dua:

-Aman Ya Rabbi! Sen sabi sübyana acı!"⁵⁰

Ahmet Rasim'e göre, tüm bu dertlere karşı yapılması gerekenler şunlardır:

---

⁴⁹ A.g.y.

⁵⁰ A.g.y.

“Benim itikadımca burada yapacağımız en büyük iş ekmek meselesini halletmektir. Evvelemerde narh usulüne rağmen buğday, arpa, mısır gibi mevadd-ı gıdaiyye ile karışık bir familya ekmeği çıkartıp ucuz fiyatla sattırmalı. Her fakir elindeki Mecidiye⁵¹ ile iki buçuk okka ekmeğini alıp koltuğunda götürmeli. İşte emanetin, belediyelerin en şiddetli teftişatı bu ekmek üzerine olmalıdır. Kaşlarınıza kaldırıp birden bire, ‘Yapılamaz!’ demeyin. Yapmalı! Hatta keseden ekleyip yapmalı ki hükümet-i cedidenin faaliyet-i hayriyesi anlaşılsın.

Hükümet odur ki fakirin ekmeğini temin eder prensibi halk arasında dokuz umdeden evvel okunur. Onlarca müstakbelen yapılacağı mev’ûd teşebbüsât-ı aliye ve nafianın bugünkü açlığa medar olup olamayacağı ekmek fiyatından anlaşılır.”⁵²

Ahmet Rasim, işte bu noktada yoksulluk meselesinden, “İstanbul’un unutulmuşluğu”na gelir:

“İşte İsmet Paşa’nın, Vakit Sermuharriri Asım Bey’e:

-Ankara’yı unutmayınız!

Hitabına karşı bizim de:

-İstanbul’u unutmayınız!

Cevabımızın hülasası budur. Büyük projeler hükümet işleridir. Ekmek meselesi gibi havayic-i zaruriye meseleleri de halk işleridir. Şu hâlde mebusumuz, İstanbul’u transit merkezi yapalım, limanı şu şekle sokalım diye otura kalka iktisadiyat projeleri hazırlamakla beraber evvelemerde halkın doyma değil mide doldurmasına ait ilk işlerini ele almaları zaruri görünüyor.

Gerçi bizim şehremimiz çalışmıyor değil, cidden söylüyorum ki bu zat meşkûrû’l-hidme bir zat, diyebilirim ki şehrin her meselesini hüsn-i niyeti delaletiyle kavırıyor. Ledünniyatını anlıyor. İcabına tevessül ediyor. Fakat her neden ise bu ekmek meselesinde mezbaha meselesindeki azim ve

⁵¹ 1844’teki “tashih-i sikke” adı verilen para operasyonu ile onluk sisteme dayalı altın ve gümüş paraların kullanımına başlanmış ve yeni paralara Mecidiye ismi verilmiştir. Bkz. Necdet SAKAOĞLU, “Abdülmeçid”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c. 1., s. 47. Zafer Toprak’ın bir makalesi, dönemin ekonomisi ve fiyat-değer ilişkisini bugün için, kıyas yoluyla daha anlaşılır kılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zafer TOPRAK, “Tarihsel Nüfusbilim Açısından İstanbul’un Nüfusu ve Toplumsal Topografyası”, *Toplum ve Ekonomi*, sayı: 3, Nisan 1992, s.113-114. Kaynak: Rahim TARIM, **Mehmed Rauf’un Anıları**, Özgür Yay., İstanbul, 2001, s.275-276.

⁵² *HM*, 29 Kânun-i Sani 1924.

faaliyeti gösteremiyor. Bir mani var ise marifet onu iktiham etmekte değil midir? Şu hâlde şehrin her hususta müşarünileyhe müzahir olması icap eder.”⁵³

1.2.2. Ekmek Meselesi

Ekmek meselesi Ahmet Rasim’in üzerine hayli kafa yorduğu konuların başında gelir. Nitekim hem ekmeklerin üretimindeki usulsüzlük hem de bu konunun önemi Refik Halit’in deyimiyle “eski zamanlardan beri” büyük bir mesele olmuştur. Refik Halit 1948 tarihli bir *Ay Dede*⁵⁴ yazısında şöyle der:

“Eski zamanlardan beri ekmeğin tartısı, nev’i, şekli ve bunlara riayet etmeyenlerin idama kadar varan cezası hakkında çıkarılan kanunlar toplanılsa Beyazıt Kütüphanesi’nin kubbe boyu dolacağına şüphe yoktur. Tarihte ekmek meselesi belli başlı ve çok önemli bir mevki tutar, o kadar ki; devletlerin ve milletlerin mukadderatı üzerinde bile rol oynadığı görülür. Büyük bir müverrih tarafından henüz “ekmek ve dünya” unvanlı mufassal bir eser yazılmaması hayrete şayandır.”⁵⁵

Ekmek yokluğu ve İstanbul halkının tükettiği ekmeğin kalitesinin düşüklüğü dönemin mizah dergilerine bile konu olmuştur. *Diken* gazetesinden, mütareke yıllarında içinden süpürge tohumu çıkan ekmeklere halk “süprüntü” adını vermiştir. 1918 – 1921 yıllarında *Diken* mecmuasından öğreniriz⁵⁶.

---

⁵³ A.g.y.

⁵⁴ Ay Dede mizah gazetesi hakkında bkz.: Özlem COŞKUNER, **Ay Dede Mizah Gazetesinin İncelenmesi**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

⁵⁵ Refik Halid KARAY, **Aydede 2**, Haz. Mustafa Apaydın, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2013, s. 333 (Rehaka, sayı 5, 22 Mayıs 1948)

⁵⁶ Hikmet KONAR, **Diken Mizah Gazetesinin İncelenmesi**, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, 2005, s. 97.

1921 ve 1923 yılları arasında çıkan mizah gazetesi *Gülyüz*'de de ekmek meselesi türlü şekillerde ele alınmış, için bile konuyla ilgili pek çok yazı yazılmış ve karikatür çizilmiştir.⁵⁷

“Şehir Mektupçusu” da işte bu önemli meseleye kayıtsız kalmamış, ekmek meselesinden bahsedeceği yazıya şehrin iktisadi durumundaki düşüşten bahsederek başlamıştır. “Diğer taraftan piyasa haberleri gittikçe kararıyor. Kırk elli kadar Rum erbab-ı ticaretinin ilan-ı iflas ettikleri söyleniyor.” dedikten sonra “ekmek meselesi”ne, daha önceki yazılarından birini hatırlatarak giriş yapar:

“Evvelki mektuplarımın birinde⁵⁸ familya ekmeğinden bahsetmiş idim. Fransızların Frank’ın tenezzülünü tevkif etmek için türlü türlü tedbirlere müracaat etmekte olduklarını elbette okuyorsunuz. Bunların bir kısmı hükümete, meclis-i mebusana, bir kısmı polise ait tedbirlerden olduğunu da takdir etmişsinizdir. Bunların bir kısmı da var ki doğrudan doğruya efrad-ı millete havale ediliyor.

Fransızlar, bizden daha pratik oldukları için bu ciheti daha ziyade iltizam eder görünüyorlar. Türkçemizde ‘İşten değil, dışten artar!’ diye bir darb-ı mesel vardır a... İşte bu meseli, efrad arasında bir daha ihya etmek istiyorlar.”⁵⁹

Ahmet Rasim, *Le Monde* birinci sayfasında çerçeve içine alınmış bir ilandan bahseder:

⁵⁷ Gülyüz mizah gazetesi hakkında bilgi için bkz.: Tunay DEVRİM, **Gülyüz Mizah Gazetesinin İncelenmesi**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.

⁵⁸ *Hâkimiyet-i Milliye*'nin 29 Kânun-i Sani 1924 tarihli –yukarıda birçok pasajı alıntılana yazısında Ahmet Rasim, şu satırları kaleme almıştır: “Benim itikadımca burada yapacağımız en büyük iş ekmek meselesini halletmektir. Evvelimde narh usulüne rağmen buğday, arpa, mısır gibi mevadd-ı gıdaiyye ile karışık bir ‘familya ekmeği’ çıkartıp ucuz fiyatla sattırmalı. Her fakir elindeki Mecidiye ile iki buçuk okka ekmeğini alıp koltuğunda götürmeli. İşte emanetin, belediyelerin en şiddetli teftişatı bu ekmek üzerine olmalıdır. Kaşlarınızı kaldırıp birden bire ‘Yapılamaz!’ demeyin. Yapmalı!.. Hatta keseden ekleyip yapmalı ki hükümet-i cedidenin faaliyet-i hayriyesi anlaşılısın.”

⁵⁹ *HM*, 5 Şubat 1924.

“Günde yediğiniz ekmekten kesiniz, kesecek olursanız fiyatı yükselmekte devam edip duran undan iktisat etmiş olursunuz.

Böyle hareket ettiğiniz takdirde kambiyo fiyatlarını indirir, pahalılığa karşı mücadele etmiş olursunuz.”⁶⁰

Ahmet Rasim tüm bunlardan sonra “Şehir Mektupçusu” değil, memleket iktisatçısı olmuş ve eline kâğıt kalemi alarak hesap yapmaya başlamıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın, Ahmet Rasim’le vapurda karşılaşp yaptıkları kısa sohbet sırasında “Şehir Mektupçusu”nun “Bestenigârımı sever misiniz?” sorusu üzerine “Ben muharriri aramıştım, karşıma musikişinas çıkmıştı. Müverrih de çıkabilirdi.” cevabını hatırlamamak elde değildir. Zira burada, karşımıza bu kez bir muharrir, müverrih veya bestekâr değil, bir “iktisatçı” çıkar.⁶¹

“Kendi kendime düşündüm, günde yüz dirhem ekme yiyen bir fert yetmiş beş dirhem yiyecek olsa ayda 750 dirhem, şöyle böyle iki, iki okka yüz dirhem un az iktisat etmiş oluyor ki şu hâlde yüz bin fert yuvarlak hesap görülecek olursa ayda iki yüz, iki yüz bin fert dört yüz, bir milyon fert iki milyon okka onun çuvallarda kalmasını temin edebilecek!.. Bittabi bu hespla senede yirmi dört milyon okka arttırılıyor. [...] Ben bu hülyayı on üç milyona varmakta olduğu geçen gün neşredilen istatistik parçasından anladığım nüfus-ı umumiyemizin on milyonuna tatbik etmeğe kadar işi ilerlettim. Karşıma iki yüz kırk milyon kubbe-i atık un çıktı. Ne gülüyorsunuz? Kadımlarımız kurbağa vararak vararak, derler. Darb-ı mesel: Damlaya damlaya göl olur, diyor.”⁶²

Ahmet Rasim, işte böyle yapılacak bir “iktisat”ın, birçok eksikimizi tatmin etmeye yaracağını ironik bir dille söylemekle birlikte, kimsenin bu tür bir tasarruf tedbiri almayacağından da yakınır. Nitekim Ahmet Rasim’in karamsarlığını gazeteler de tam olarak yansıtmamaktadır:

⁶⁰ *HM*, 5 Şubat 1924.

⁶¹ Bkz. (31), TANPINAR, s.161.

⁶² A.g.y.

“Gazeteleri bu babda sakin, sâkit ve sâmit! Zaten onlar ne söyleseler, ne yazsalar inanan kim? Hele birinde ‘Kara Davud’, diğesinde ‘Kızıl Sultan’, ötekinde ‘Son Sultanın Son Cinâyetleri’, mecmualarında “ictimâiyât, ruhiyât, tenkîdât, asrî edebiyat” masallarından geçilmiyor ki... Her günlük ‘spor’, ‘maç’, ‘şampiyonluk’, ‘müsâbaka’, ‘piyango’, ‘muhâkeme ve vukûât-ı zâbita’ ve envâî kâri avcılığından insanın kendisini korumak telaşından vakit yok ki!

Hülâsa:

‘Herkes yine ol herkes, bizler yine o bizler!’

Şu mısra-ı ser-âzâde şehrin yeni vaziyetini oldukça muarref addolunabilir! İktisadiyatımız günden güne kaybetmekte, eş’ârın fiyatı dakika-be-dakika artmakta... Ortada dönen bir ‘buhran’ kelimesi... Yangın olur, ‘kereste’, yağmur yağmaz ‘su’, hava durgun gider ‘hava’ buhrânı... Bunlara bakarak ‘ticaret odası’, ‘vesait-i nakliye’... ‘ekmek’, ‘et’, kuraklık yüzünden ‘sebzevât’ buhranı...

‘Şeb-i yeldâ-yı hicrân içinde kaldık

Yetiş imdâda buhrân içinde kaldık’⁶³

Zemîninde eski bir ‘muhayyer’ şarkı var idi, acaba ikide birde bunu mu tutturuyoruz?’⁶⁴

Ahmet Rasim, başka bir yazısında ise ekmeklerin Viyana’dan gelecek ustalar tarafından “usul-i sıhhiye dâhilinde” pişireceğini bildirir:

“Ekmek meselesine gelince, bu yeni bir safhaya dâhil oluyor. Şehremanete Viyana’dan usta getirip usul-i sıhhiye dâhilinde pişirtecek.”⁶⁵

⁶³ Ahmet Rasim’in, yazısında ironiyi sağlamak için “kaldık” şeklinde yazarak redifiyle oynadığı muhayyer makamında ve aksak usulündeki bu şarkının güftesi, Bahriyeli Vasıf’a, bestesi ise Şevki Bey’e aittir.

⁶⁴ *HM*, 6 Teşrin-i Evvel 1927.

⁶⁵ *HM*, 23 Teşrin-i Sani 1923.

Gerçekten de Viyana’da francaların “cidden güzel imal olduğunu söyleyen Ahmet Rasim, şimdilerde kruvasan denilen “croissant”ların tarihi hakkında da bilgi verir:

“Mini mini francaları insan yemekle doymaz!... Ay francalarının tarihimizle garip bir münasebeti vardır. Şehrin, Osmanlılar tarafından galiba ikinci muhasarasında bir ekmekçi kale duvarı diplerinden doğru külünk, kazma sesleri gelmekte olduğunu duymuş, bu hadiseyi derhâl kumandanlığa bildirmiş. İcra edilen tetkikatta o zamanın istila hattından olduğu üzere muhasarının lağım sürmekte oldukları anlaşılacak [...] tedbirler ittihazıyla tehlike bertaraf edilmiş. Ekmekçiye de mükâfaten ey francala tabh ve fûruht etmek imtiyazı verilmiş imiş!”⁶⁶

Bu olayı Ahmet Rasim’in Latin meslektaşlarından sayabileceğimiz Eduardo Galeano ise şöyle anlatır:

“Adının ve şeklinin hilalden gelmesinin bir sebebi var. Hilal, bugün olduğu gibi o zaman da bir Müslüman sembolüydü. Türk birlikleri Viyana’yı kuşatmışlardı. Şehir 1683 yılının bir günü kuşatmayı yardı ve aynı gece, Peter Wender bir pastanenin fırınında croissant çöregini icat etti: Mağlupları ağza atıp yemek için.

Ve Franz Georg Koltschitzky adında, Viyana için çarpışmış olan bir Kazak ödül olarak Türklerin geri çekilirken arkalarında bıraktıkları kahve tohumu çuvallarını istedi ve şehrin ilk kahvehanesini açtı: Mağlupları içmek için.”⁶⁷

1.2.3. Cuma Tatili

Şehrin iktisadi hayatı iyice zayıflamışken, Ahmet Rasim, bir de cuma tatilinden bahsedildiğini hatırlatarak ve bu durumu hoş bulmaz:

---

⁶⁶ A.g.y.

⁶⁷ Eduardo GALEANO, **Aynalar**, çev.: Süleyman Doğru, Sel Yayınları, İstanbul 2010, s. 201-202

“Başımıza bir de cuma tatili çıktı. Zaten işsizlikten her günümüz heman cuma! Mahaza bu tatil ilerliyor, ilerliyor ama nasıl? Saraka tehdit ile. Böyle şey mi olur? Dedikleri gibi bir kanun yapılsın; mahaza şehrin ahval-i iktisadiyesi pek ziyade karışık. Cuma sabahı eline birkaç kuruş geçen biri, evinde bir şeyler yok ise nereden tedarik edecek? Kasap, bakkal, tütüncü, balıkçı, manav, sebzevatçı kapalı!”⁶⁸

Ahmet Rasim, İstanbul’un azınlıkları ve tatil günleri arasındaki ilişkiyi şöyle özetler:

“Cumanın yevm-i tatil ittihaz edileceğine yakın günlerde bazı kaparozcu⁶⁹ tüccar, Museviler cumartesi, Hıristiyanlar da pazarları açmazlar, biz her birinden birer gün fazla açar, kazanırız zan etmişlerdi. Hatta o zamanlarda bu ideal hayal şehrin içine yayılmış idi. Vaktaki cumanın resmîyeti kanun ile te’yîd edildi, netice bunların zannettikleri gibi çıkmadı. Musevilerden pek çoğu cumartesi açtıkları gibi herhâlde ticaret fikrine ehemmiyet vermekte bunlardan pek de aşağı kalmayan Rumlarla Ermeniler de pazarları tezgâh, iş başlarına, dükkânlarına gazinolarına koşuştular, şapa oturdular idi.”⁷⁰

Ahmet Rasim’in cuma günlerinde tatile ve şehir iktisadı fikrini ne denli önemseddiği, yazarın II. Abdülhamit devrinde yazdığı bir yazı üzerine hatırasından da kolaylıkla anlaşılabilir:

“Devr-i İstibdâd’da durup dururken başıma bir iş açtım idi. O tarihte Şehzâdebaşı’nda oturuyor İkdâm’da çalışıyordum. Bir pazar günü Direklerarası’nda çayımı içtim, matbaanın yolunu tuttum Direklerarası’nı geçerken gözüme bir hayli kapalı dükkân ilişti. Birden bire uyanır gibi oldum. Nazar-ı dikkatimi açtım. Baktım ki aralarında açık dükkânlar yok değil, var, var maşallah muhalebici, takunyacı, eskici, düşünce düşünce yürüyordum. Hatırıma Büyük Çarşı geldi. Hazır, yolumun üzerinde

⁶⁸ HM, 23 Teşrin-i Sani 1923.

⁶⁹ Kaparozcu: Yolsuzca veya zorla birinin malını ele geçiren kimse.

⁷⁰ HM, 19 Ağustos 1927.

Kaşıkcılar Kapısı'ndan girdim. Bizim sarraflar baştanbaşa açık. Fakat Kalpakçılarbaşı تنها. Ne kadar manifaturacı, tuhafiyeci, fesçi dükkânı varsa sıra ile kapalı. Kuyumcu çarşısına saptım. Serâpâ kapalı, ne has frankala satan, ne beyazım yağlıdır diye ortalığı güm güm öttüren seyyar esnaf bile yok... Mahmutpaşa'dan indim. Mezat malcılar ortada tek tük tarakçı açık.

Elhâsıl beş dükkân kapalı... Altıncı, leblebici dükkânı. “Her seherde besmele ile açılır dükkânımız.”⁷¹ levhasıyla beraber küşade.

Matbaaya gelir gelmez kaleme sarıldım bir makale çiziktirdim. Sansür de kör gibi görmemiş, ertesi sabah çıktı. Öğle üste doğru idi, üstü başı temiz biri odadan içeriye girdi. Beni tanıyormuş, hafif bir sesle dedi ki:

- Sizi şifre kâtibi Asım Bey istiyor, şimdi gideceğiz.

Ne yapabilirdim. Derhâl ceketimi omuzladım. O zamân *İkdam* matbaasının⁷² içinde bulunduğu hanın kapısı önünde duran bir kupa arabaya bindik. Soluğu Yıldız'da aldık. “Saray”da birtakım dolaşık yerlerden geçek, oda kapısının önünde durduk. Yanımdaki içeriye girmesiyle beraber çıkması bir oldu. Bana:

- Buyurun!

Dedi. Girdim, Asım'ın elinde bir *İkdam* ayakta duruyordu. Hüsn-i kabûl ederek gazetede ki ‘Kapalı, Kapalı... Ellinci Dükkân Açık’⁷³ serlevhalı makalemi göstererek:

- Efendimiz İslâm'ın arasındaki fikr-i ticâretin uyanması hakkında mufassal bir layiha yazıp takdim etmenizi ferman buyurdular. Şu iki üç güne kadar yetiştirip bana getirin! Kimseye de bir şey söylemeyin dedi.

- Baş üstüne!

Dedim amma... Bu fikri hele ki malûmât-ı ticâriyeme istinaden izah ve tafsil edeceğimi bilmiyordum.

⁷¹ “Her seherde besmeleyle açılır dükkânımız / Hakk’a imân ederiz, Müslüman’dır şânımız.” şeklindeki ta’lik harflerle yazılan dükkân kitabesi, son mısrası meslek grubunun üstadının adının anılması şeklinde de kullanılmaktadır: “Her seherde besmeleyle açılır dükkânımız / Hazret-i Selmân-i Pâk’dır pîrimiz üstadımız” Bkz.: Mehmet SAMSAKÇI, “İstanbul’un Kitabelerine Dair”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, No. 162, Nisan 2012, s. 71-78.

⁷² Ahmet Rasim, 1310 Depremi olarak bilinen 1912’deki İstanbul depremine de burada yakalanmıştır. Yazarın *İkdam* matbaasındaki ilginç deprem hatıratı “1.2.6. Deprem” başlığı altında incelenmiştir.

⁷³ Muzaffer Gökman’ın hazırladığı “Ahmet Rasim: Makale, Kitap, Konu Başlığı Dizini”nde böyle bir yazı yer almamakla birlikte, Ahmet Rasim’in 17.17.1923 tarihinde Akşam gazetesi için yazdığı “Kapalı!.. Kapalı!..” başlıklı yazısında da bu jurnalden bahsettiği ve yine tatil günleri konusuna değindiği görülmüştür.

Saray'dan çıktım, arabaya bindim, matbaaya geldim, hâlâ düşünüyordum. Kimseye söylememek tenbihi hatırımda olduğu için Cevdet Bey'e de bir şey açmadım. O esnada da Ebüzziya merhûm da ben de Makriköylü idik. Trende buluştuk. Trende buluştuk. Bir, birinci mevki bileti de ben aldım. Tesadüf bu ya, kompartımda da bizden başka kimse yok idi. Meseleyi açtım. Dinledi, dinledi. En sonra dedi ki:

- Hiçbir şey yazma!

- Sonra beni...

- Böyle şeyler Saray'ca derhâl unutulmak kâidedendir, nafîle yorulursun yazıp versen bile Asım Bey'in masasında sürünecek, günün birinde sepete atılacaktır. Sen, 'bende fikr-i ticâret yoktur' dersen orada hiç ve asla yok olduğuna inan!

Yüreğime su serpilir gibi oldu amma... Tereddüt ve endişeden yine kurtulamıyordum. Ertesi sabah istasyonda yine merhumla buluştuk. Bana:

- Ben şimdi Mabeyn'e gidiyorum. Asım Bey'i görürüm.

- Aman, sakın ha! Bana 'kimseye söyleme' dedi idi.

Bir kahkaha kopardı. Merhumun böyle kendisini tutamayarak güldüğüne hiç tesadüf etmemiştim. Gözlerinden yaşlar geliyordu.

- Rasim emin ol, artık isteseler bile yazma... 'Düşünüyorum, araştırıyorum' de, savsakla. Geçen sene bana da sanayiın terakkisi ispatı hakkında bir layiha yazmaklığımı ısrar ile tenbiye ettiler idi. Hiç aldırmadım onlar da aldırmadılar. Azizim bunlar hep blöf, dedi. Hiç unutmam, blöf⁷⁴ lafzı bizde taze çıkmış idi!⁷⁵

Matbuat veya İstibdat hatıraları olarak da okunabilecek bu bölümün ardından Ahmet Rasim, halk arasında, eskiden ve şimdi, cuma günlerinde geçerli olan ticaret anlayışını özetler:

“O zamanlarda kafamızda yerleşmiş, eski bir fikir var idi. Cami avlu ve meydanlarında alışveriş etmeğe haram nazarıyla bakılırdı, fakat her

⁷⁴ Nişanyan Etimolojik Sözlük'e göre “blöf” sözcüğünün bir Türkçe kaynakta tespit edilen ilk kullanımı, Yeni Mecmua'nın Çanakkale Fevkalade Nüshası'na (1918) aittir ve ilk kez Mehmet Bahaettin, **Yeni Türkçe Lugat**, 1924'te bir Türkçe sözlüğe girmiştir.

⁷⁵ *HM*, 19 Ağustos 1927.

Ramazan Bayezid Camii ile Fatih Camii havlularında sergiler kurulur, vükela, vüzera, rical bu sergileri dolaşır, buralarda otururlar, cami içlerinde bile alım satım yapılırdı. İslâm'da yevm-i tatil olmayıp yalnız cuma günleri öğle namazı başlangıcında esnaflık terk-i meşgale ederek namazı müteâkib kâr u kesplerine mesağ-ı şer'î olduğu söylenirdi.

Menakıb-ı İslam sernâmesi altında neşrettiğim iki cilt eserde⁷⁶ yevm-i cumanın kable'l-İslâm ve ba'de'l-İslâm hâiz olduğu ehemmiyeti tafsîlen bildirdim idi.

Bugün böyle mi ya... Değil! Cuma namazı zamânı tatil işğâl ile durup başımızı kaşıyacak zamânımız yok. Mamâfih haftada bir gün tatil ve istirâhatin de lütfu inkâr edilemez."⁷⁷

Ahmet Rasim, tatil günleri karmaşası üzerine mizah yazarı tarafını göstererek bir çözüm önerisi getirir:

“Bugünlerde ser-zede-i zuhûr olan tatil günü meselesi ise cidden şâyân-ı tedkîk bir derece-i evleviyette bulunuyor. Şimdiye kadar gazetelerimizde görülen mütalaat-ı husûsiye arasında en ziyade câlib-i teemmül olan bir tanesi var ki o da cumayı iki gün öne sürerek pazarın adını cumaya cumanın adını pazara vermek... Ha Ali Veli, ha Veli Ali! Böyle mühim ve ehemmiyeti pek ziyade şümüllü olan bir mesele Ali'nin külahını Veli'ye vermek veyahut dama, satranç oynar gibi taş, paytak sürmek kabilinden olan tebdilât ile uğraşmağa ne lüzum var, muâmelât-ı umumiyeye-i ticaretimizde hangi gün enseb ve muvafık ise o günü yevm-i tatil ittihâz ederek Avrupa ve umum cihân muâmelât-ı ticariyesi ile temasımızı gaib etmemeğe çalışmalıyız, bize “cuma”yı bırakıp da niçin pazarı ittihâz ettiniz diye soracak kim? İtikâdiyâtımızda hamallarımızın bile bildiği ‘El-Kâsibu Habîbullah’ levha levha yazılı aslı durup duruyor⁷⁸. Biz ne duruyoruz? İşte fikrim de bundan ibâret...”⁷⁹

⁷⁶ Ahmet RASİM, **Külliyyât-ı Say ü Tahrir. Menâkıb-ı İslam. Cüz: I-II**, Cihan Matbaası ve Kütüphanesi, İstanbul, 1907. Muzaffer Gökman'ın yine Ahmet Rasim'in **Muharrir Bu Ya** eserinden alıntıladığı açıklamasına göre, Ahmet Rasim'e bu eserden ötürü II. Abdülhamit tarafından ikinci rütbeden “Mecid” nişanı verilmiş, ancak Ahmet Rasim, “İkinci Mecidî nişanı olacağına keşke iki Mecidiye olaydı.” demiştir. MG. c.: II, s.: 881.

⁷⁷ *HM*, 19 Ağustos 1927.

⁷⁸ “Kazanan kimse Allah'ın sevgili kuludur.” anlamına gelen hadis, Hattat Ali Haydar Bey'in celi ta'lik hattıyla Kapalıçarşı'nın Fesçiler kapısı üzerinde de asılıdır. Bkz.: Dr. Süleyman BERK, **Hat San'atı**, İSMEK Yayınları, İstanbul, 2006. s. 4.

⁷⁹ *HM*, 19 Ağustos 1927.

1.2.4. İstanbul ve Hastalık

Ahmet Rasim'in bir ocak ayı yazısı, isim vermeden Ankara'ya seslenişle başlar:

“Sizde kar yağmış, bizde baharlar açtı, hatta Maltepe taraflarında baklaların çiçeğe geldiğini görenler var.”⁸⁰

İstanbul'daki hava sıcaklığı ise, Ahmet Rasim'e göre hastalıklara davetiye çıkarmıştır:

“Mahaza garip işini tamamıyla görüyor. Girmediği ev kalmadı, yakaladığını altına aldı. Zuafayı zatürree, zatülcenbe, bronşite, şiddetli nezlelere, baş ağrılarına giriftar edip yatırıyor. Bir hadde ki şehir, cesm bir seririyata döndü. Hekim girmedik hane hemen yok gibi. Geceleri sükûn ve sükût hâsıl oldu mu? Sokak sokak öksürük tıksırık aksırık sesleri akisler bırakıyor. Vereme müstaid olanlar için en tehlikeli bir dürre-i musibet diyorlar ki:

-Bir kere kar yağsa bunların hepsi geçer... Çünkü kar havanın zehrini alır.”⁸¹

Fakat kar yağmamaktadır:

“Göreceğimiz de gelmedi, değil. Vaktiyle karakışlar, büyük karlar da İstanbul'un eğlenceli bir mevsimi idi. Kartopu oynayışlar, kızak kayanlar mahallelerin altını üstüne getirirdi. Bundan maada 'Sanayi-i Bedia' ya da iştiha verirdi. Ekser mahallerde 'kahve' önlerinde, açıklıklarda kömür gözlü, arslan, at heykelleri yapılırdı. Eriyinceye kadar bırakılırdı. Bazı mahallelerde bu arslan heykelleri üzerine o vakitler salma gezen köpekler

⁸⁰ HM, 23 Kânun-i Sani 1927.

⁸¹ A.g.y.

saldırırlar çeklilip çekilip ulurlardı. Rus Çarlığı'nın edvar-ı istibdadında Petrograd'a buzdun saraylar yapılıp içinde balolar bile verirlerdi.”⁸²

“Bizde heykeltıraşlık kardan arslan yapmakla başlamıştı” diyen Ahmet Rasim, havaların değişmesiyle birlikte hastalıkların artışının da, daha çok havalardan değil ama devlet memurlarının görev bilinçlerinden yakınıır.

“İstanbul'un sade havası değil, ondaki memurîn kafası da değişti! Hem büsbütün değişti! Yangın olur halk kabahatli. Peki!.. Mavnacılar arbede çıkarırlar. Halk kabahatli... Yeni Camii'de esnaf ile memurîn-i belediye arası açılır. Halk kabahatli. Hastalık zuhur eder: Halk kabahatli. Tramvayın freni tutmaz, adamlar çığner, ezer. Yine halk kabahatli. Şu hâlde kar yağar, hastalıklar tenevvu ederse kim kabahatli olacaktır? Şüphesiz ki halk!”⁸³

Ahmet Rasim, hastalıkların yaygınlığından ve kalorisizlikten bahsederken, yetkililerin yönetim anlayışları eleştirmeye devam eder. Ona göre, sonu ölüm olmayan hastalıklar, hastalıktan sayılmamaktadır.

“Ne liman şirketi, ne şehremaneti, ne sıhhiye müdiriyeti, ne şehremaneti heyet-i fenniyesi mesul ve muateb olmağı kendilerine yakıştırmamaktadırlar. Bir insaflısı çıkıp da bir kerecik olsun bari, ‘Gerçi halk da kabahat var amma bizde de var!’ dese!.. Bir sürçen atın başı kesilmez! Bilakis vazifesini mudrik olduğuna bağışlanır!. Garip, kendine mahsus zatürrelerini yapıp durduğı hâlde elan, ‘Hastalık ehemmiyetli değildir.’ diyor. Galiba sonu ölüme müncer olan hastalıklar hastalıktan sayılmıyor!

Fakat hastalığın palavraya fazla tekaddümü hasebiyle şehirde âdeta bir ürkeklik peyda olmuştur. Gazinolarda, meyhanelerde, vapurlarda, tramvaylarda bütün mübahesat bunun üzerinde cereyan etmektedir. Mübahislerin içinde de, ‘Hamdolsun, bizim eve uğramadı.’ diyen yok!

Elbette İstanbul'un ne hâlde olduğunu anlamışsınızdır. Kış ihtiyacatı kuvvetli bizde ise mukavemet esbabı zayıf. Bu ihtiyacatın her nev'i günden güne fiyat artırıyor. Bunlardan maada ay geçmiyor ki nakliyat

---

⁸² A.g.y.

⁸³ A.g.y.

vasıtalarına zam olmasın... Soğuğa, hastalığa karşı duracak kalori az...”⁸⁴

İstanbul, veba ve grip gibi türlü hastalıklarla boğuşurken, Ahmet Rasim’in karamsarlığında şehrin kendisi de neredeyse bir hastalığa dönüşmüş, kendi dertlerini dışına vurmıştır:

“Eski kadınlarımız marazi ihtilatların sebeplerini bilmedikleri hâlde, herhangi bir hasta için, ‘İçindeki bütün dertleri dışarı verdi.’ tabiriyle ifade ederdi. İstanbul da son zamanlarda içindeki ictimai, iktisadi hatta marazi dertleri dışına vermeye başladı. Gün hafta pek pek uzasa, ay geçmiyor ki intihar, çocuk düşürme, çocuk öldürme, frengi, verem, fuşş, katl, gark, çiğnenme, kokain, esrar, afyon, morfin, istigmalatıyla yeni yeni sosyete şuur hastalıklarına, eski yeni tarzda aile imtizâzsızlıklarına müzmin hayırsızlıklara dolandırıcılıklara dalaverelere dair bir iki üç... vaka hadise musibet işitilmesin. Benim altmış sene evvel içinde doğup kırk seneyi mütecaviz bir zamandan beri her köşesini gezdiğim, hemen her bucağında durduğum, her alanında bulunduğum ayrı ayrı kurulup bozduğum, canlanıp kurulduğum bu şehirde hiçbir vakit şimdiki kadar menfi olay gördüğümü hatırlamıyorum.”⁸⁵

İstanbul’un dertleri öylesine çok ve aynı zamanda bunun ilgilenler geçmişte öylesine azdır ki, Ahmet Rasim bir yandan, geçmişteki bu yalnızlıktan şikâyet ederken diğer taraftan yeni mebusların İstanbul’a gösterdikleri ilgiden memnuniyeti dile getirir:

“İstanbulun dertleri nedir? Bunları vaktiyle bir Allah bir de çekenler bilirlerdi. Şimdi bu ikisine bir de mebuslarımız ittihat ettiler, oldu üç.”⁸⁶

---

⁸⁴ A.g.y.

⁸⁵ *HM*, 9 Mayıs 1926.

⁸⁶ *HM*, 5 Teşrin-i Sani 1926.

Fakat başka bir yazısında ise ironik bir dille milletvekillerinin İstanbul’u ihmal ettiklerini ifade eder. Yazıların tarihleri göz öünde bulundurulduğunda Cumhuriyet’in ikinci yılındaki sevincin yerine milletvekili ilgisizliği karşısında siteme dönüştüğü görülür:

“Biz İstanbullular, yine mebuslarımızdan cüdayız. Keşke Ankara’da otursalar idi. Hiç olmaz ise laflarını işitir, okur idik. Kimisi Avrupa’da, kimisi Moskova’da, kimisi köşkünde, kimisi Pera Palas’ta bakileri meçhul birer ikametgâhta artık fener yak, gözlük tak, dürbün kur köşe bucak ara bre ara... Sor bre sor... Altı yedi yüz bin nüfus posa hâline getirilmiş, on hulasa çıkmış ne tadıyoruz ne kokuyoruz.”⁸⁷

1.2.4.1. Veba

Oysa hastalık, gayet belirgindir, herkes tarafından görülebilecek kadar aşikârdır:

“Hâlbuki ortada belli başlı bir dert var, çat orada çat burada zuhur ediyor. Sürüden kurt, koyun kapar gibi alıp götürüyor halkta ne telaş eseri ne de takayyüd görünüyor. Aldırmıyorlar, lafını bile etmiyorlar.

‘Yumurcak hastalığı’ diye maruf olan bu dert, halkın bu ratibe kayıtsızlığına gelir bir dert midir? Sıhhiyemizin faaliyetine diyecek yok ise de, ne hastalığın şehre mal olup kaldığına teessüf etmek de elden gelmez. Vaktiyle padişahlar halkı Ayasofya’ya imamlar mahalle mescidlerine toplarlar dua ettirirler, bu suretle hem temas- sirayeti tevsi’, hem de bütün ahaliyi tedhiş ederlerdi. Artık zamanımızda bu makûs tedbirlere müracaat edecek ne bir hükümet ne de zeberdestan var. Valide merhuma da yangın denildi mi üzerine ayet ve sure yazılı bir tahtayı ateşin geldiği tarafa tutar, bununla alevlerin kırılacağı ikazında bulunurdu ama bir defasında o tutuşup o yazılı tahta ile kül olunca akli başına geldi idi.”⁸⁸

⁸⁷ *HM*, 19 Mayıs 1924.

⁸⁸ *HM*, 5 Şubat 1926.

Yumurcak hastalığından kastedilen, elbetteki “veba”dır.⁸⁹ Ancak, ne yazık ki halk hastalıklar hakkında cahildir. Ahmet Rasim’in annesinin, yangın görünce üzerine ayet ve sure yazılı tahtayı ateşe atmasına benzer bir bilince sahiptir.

“Bu nev’i lakaytlıklar bize ecdadımızdan kalma tevekkül mirasıdır. Hatta Mareşal Büyük Mülteka, Mahmud-ı Sani zamanında zuhur eden veba hakkında hatıratında diyor ki ‘Buradaki bir topçu kıtasının yakınına, vebadan musab olanların tedavisi için bir hastane tesis etmişlerdi. Taburun hemen üçte ikisi hastalıktan kurtulamadı. Neferlerin birçoğunu arkadaşları gömdükleri mezardan avdet ederken güler oynar gördüm. Kıtaları başına gelir gelmez mütevaffanın terekesini yanlarında taksim eylerler, kimisi donunu giyer, kimisi gömleğini. Bir bez parçası yüzünden yirmi dört saatte üç defa adam ölür. Bunların hep hastalığın sirayetinden ileri geldiği, insanın kendisini koruması lazım olduğu’ kendilerine söylenir. Onlar ise ‘Allah kerim’ derler geçerler. Taburun binbaşısı acemilerle temasta bulunduğundan neferleri birçok tedbirlerine tabi tutmuş idi. Hâlbuki onlar böyle zamanlara katlanmaktansa, kışla kapısına kurandan bir ayet asmayı, boyunlarına birer nüsha takmayı daha münasip bulmuştu.

Gerçi zamanımızda lakaytlığın bu derecesi görülüyor ise de, hastalıkta senede birkaç defa şuradan buradan yüz göstermek suretiyle şehirden gitmiyor.”⁹⁰

Halk, cahilliğinin bir sonucu olarak, hastalık karşısında kayıtsızdır da:

“Fakat bir hastalığı ‘Sporadique’⁹¹ yani münferde yerli hâlinde yaşatmak artık bu asırda ayıptır! Yine bizim lakaytlığımızı gösterir bir numunedir. Galata’da biri, diğerini vurup öldürüyor. Gazeteler dopdolu, polisler, siviller, vuran kimmiş mutlaka bulunmalıdır gayretiyle damendermiyan gecelerce uykusuz, hepimizde bir heyecan bir merak bir tasa bir dedikodu, hâlbuki diğer taraftan veba iki üç tanemizi alıyor bizim umurumuzda değil, lafını bile etmiyoruz. Etmedikten maada sıhhiye, beldeye aş vurmaya kalkıştı mı köşe bucak kaçıyoruz.

⁸⁹ Yumurcak (Halk dili): Veba nedeniyle kasıkta veya koltukaltında çıkan çıban. Bkz. **Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi**, c. 12, s. 840. (Bu maddede örnek cümle, yine Ahmet Rasim’den verilmiştir. “Sahi ise gözleri kör olsun, içi bağı çıksın... Yumurcaklar çıkarsın.”)

⁹⁰ *HM*, 5 Şubat 1926.

⁹¹ Sporadique (Fr.): Yer yer, düzensiz görülen.

Katilin elindeki bıçağı görenlerimizin arşın arşın tarif ettikleri gibi, onun iğnesini de parmak parmak tarif ediyoruz. Bana öyle geliyor ki, hâlâ şairin de, ‘Bin yıl yaşasak yine cihan bu / Gerdiş bu, zemin bu, asuman bu!’⁹² beyanıyla tenkit ettiği zihniyet bertaraf olamadı.⁹³

Ahmet Rasim, hastalığın günümüzdeki toplumsal boyutunu belirttikten sonra, tarihi hakkında da bilgi verir. Bu toplum ve tarih geçişleri, Ahmet Rasim’in gerçekten de “birkaç dünyanın insanı” olduğunu gösteren örneklerden biridir. Ahmet Rasim, Evliya Çelebi’nin birinci cildinde bulunduğunu ifade ettiği tarihsel bilgilerini okuyucularıyla paylaşır ve veba salgını üzerine padişahın emri üzerine Ayasofya’ya 53.000 kişinin sığıldığını öğreniriz:

“Evliya Çelebi, birinci cildinde [...] sergüzeşte Selim-i Sani zamanında zuhur etmiş bir veba salgınından girer ki günde kale kapılarından üç bin cenaze çıkarmış. Padişah bu illet-i müthişeye devasız olmak üzere üç gün üç gece tellallar çağırtmış. O zaman meşhur ‘Beşiktaş Şeyhi Yahya Efendi vaaz verecek, dua edecek, Ayasofya Camiine toplanılsın’ mealinde bir irade-i esdar etmiş. Ayasofya adam adam üstünde diyecek bir raddede dolmuş. Duadan sonra camiinin kapılarına ta’dat memurları durmuş, tam elli üç bin kişi saymışlar imiş.”⁹⁴

Ahmet Rasim, veba derdinin karşısında başka bir musibet gibi görünen yangının deva olduğunu ve II. Selim zamanında bunun bir örneğinin görüldüğünü ifade eder.

“Bereket versin ki bir yangın, evet, en meşhur tarihlerimizde Selim-i Sani zamanında müsadif olduğu yazılı olan, üç bin hanelik bir yangın zuhur etmiş. Veba da sönmüş gitmiş. Bir cehennemi bambaşka belaya veba mı dayanır mikrop mu? Seksen iki kolerası da Hocapaşa yangını ile bitti derler. Acaba veba çıkan evleri yaksak mı dersiniz?

⁹² Reşadî mahlasıyla bilinen V. Mehmet Reşad’a ait bir beyit.

⁹³ *HM*, 5 Teşrin-i Sani 1926.

⁹⁴ A.g.y.

Ne? Yeni infialler derhâl söndürür mü dersiniz.”⁹⁵

1.2.4.1. Grip

Yangın ateşinin vebayı söndürmesine rağmen, havaların soğumasıyla birlikte hâliyle başka bir hastalık ortaya çıkmaktadır: Grip.

“Bu son senelerde ise havası ısınır gibi olur, âvâz-ı ‘yumurcak’ çıkarıyor, soğumaya başlar başlamaz birbiri ardınca kuşpalazına, kızıla, gribe, zatürreye tutuluyor! Şöyle biraz kestireyim diye şekerlemeye yatsa hamallar, mavnacılar rahat vermiyor, uykusu başına sıçrayıp sersem oluyor, her gün nazar-ı medhûşu önünde otomobil, tramvay kurbânı birtakım hurde-hâş vücûdlar geçiyor, bir tarafı tutuşsa derhâl sularının muslukları kuruyor!

Ben bile şâir Nâbi’ye uyup:

‘Eyyâm-ı zemistânda beni gerdiş-i devrân

Bir hâne-i vîran-şudeye eyledi mihmân’

diyorum.”⁹⁶

İstanbul’un I. Dünya Savaşı sırasında soğuklarından “kalorisi düştü” şeklinde bir söz varlığının, bu kullanımının yaygınlığını da, metnin devamından öğreniriz.

“Malum a, insan biçim biçim ısınır, kanlılaşır, gürbüz olur. Harb-ı Umûmî’de dilden dile gezdiği hâlde biter bitmez kaale alınmayan ‘kalori’si kalmamış! Günden güne soğuyor.”⁹⁷

⁹⁵ HM, 5 Teşrin-i Sani 1926.

⁹⁶ HM, 12 Kânun-i Sani 1927.

⁹⁷ A.g.y.

Soğukların baş gösterdiği, hastalıkların hüküm sürdüğü İstanbul’da en yaygın hastalık ise “pnömal grip”tir:

“Şu zamanlarda ise ‘grip’ salgın. Her evde birkaç hasta, hekimler pürtelaş. Yeni bir terkip daha çıkarmışlar.

- Aman soğuğa çıkmayın ‘pnömal gripal’ olursunuz!

Evde oturup ne olacak?”⁹⁸

Bu griplerin halk üzerindeki etkisinin ardından, Ahmet Rasim, 4 Ocak 1927’de vefat eden Süleyman Nazif’i de hatırlamadan edemez:

“Şâir-i azamın⁹⁹ tabutuna bakıp da gözlerinden yaşlar akıtı akıtı:

- Zavallı Nazif!

[...]

Olmak üzere zavallı diyeyim, o da bu ‘pnömal gripal’den gitmiş! Bu kalorisizliğe can mı dayanır, evde de otursan bu, şimdiki “Çıplak Mustafa”nın torunları, karıları gibi aşağılı yukarılı dekolte olarak sokağa uğrasan da bu!.. Çünkü:

‘Gerdiş bu, zemîn bu, asmân bu!

Bin yıl yaşasan yine cihân bu.”¹⁰⁰

Daha önce veba için kullandığı mısrayı, bir yıl sonra bu kez gribin can alıcılığına lanet okumak için tekrar anan Ahmet Rasim, teselliyi Süleyman Nazif’in cenazesini devletin ve halkın gösterdiği ilgide bulmuş gibidir.¹⁰¹

⁹⁸ A.g.y.

⁹⁹ Abdülhak Hâmid için kullanılması yaygın olan “şair-i âzâm” ifadesi, bu metinde şüpheye yer bırakmayacak şekilde Süleyman Nazif için de kullanılmıştır.

¹⁰⁰ HM, 12 Kânun-i Sani 1927.

“Bununla beraber merhûmun cenâzesinde mahallî hükûmetin, emânetin, bilhassa Tayyâre Cemiyet-i muhteremesinin izhâr ettikleri ayrı ayrı kadirşinâslıklardan dolayı mütehassis olmayan kalmadı. Gençliğin gösterdiği âsâr-ı ihtirâm da pek sûzişli idi. Bence bu tezâhürât-ı samîmiye, Süleyman Nazif’i o zavallılıktan külliyyen tebriye eden şevâhid-i kat’iyeden ma’dûddur. Hayâtın sonlarına bırakılan ‘tezkiye’ nin kıymet-i maneviyesi pek büyüktür.”¹⁰²

1.2.5. Yangın

Ahmet Rasim, İstanbul’un sadece mektupçusu değil, dert ortağıdır da. Şehrin sorunlarını yazarken, kendisiyle ilgili bir sorunu yazar gibidir. İstanbul’un dertlerine üzüdür, ona çözüm önerileri sunar ve belki de en önemlisi, tüm bu dertlerin Ankara, Valilik ve devletin diğer idari birimlerine duyurmak için de yazar.

Bu dertlerden biri de yangındır. Zaten yangın, İstanbul’un eski dertlerinden birisidir.¹⁰³ İstanbul’un tarihî kıymetini yarı yarıya indiren bu yangınlar hakkında yazdığı Vakit gazetesi için 1933 yılında yazdığı çeşitli yazıları kitaplaştırılan Niyazi Ahmet Banoğlu, halkın yangınlara “gazab-i ilahi” adını verdiğini söyleyerek, “Tarih, bu amansız düşmana ‘ejderha’ ismini veriyor.” demektedir.¹⁰⁴

“İstanbul’un eski illeti bugünlerde yine nüksetti. Birbiri ardınca büyük büyük yangınlar zuhûr ederek şehri ötesinden berisinden tahrîbe başladı. Üsküdar’daki musîbet-i hânümân-sûzun acısı bitmeden Keresteciler tarafından tutuşup o civâr kâmilen kül oldu. Bu beliyelerin cümlesinin

¹⁰¹ Süleyman Nazif’in yalnızlık içinde geçen son günleri için bkz. Abdülhak Şinasi HİSAR, **Geçmiş Zaman Edipleri**, “Süleyman Nazif’in Son Günleri I-II”, Haz. Necmettin Turinay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 103-113.

¹⁰² *HM*, 12 Kânun-i Sani 1927.

¹⁰³ 1510 ve 2000 yılları arasındaki, açıklanamalı İstanbul Yangınları çizelgesi için bkz.: http://www.ibb.gov.tr/sites/itfaiye/workarea/Pages/istanbul_yanginlari.aspx

¹⁰⁴ Niyazi Ahmet BANOĞLU, **İstanbul Cehennemi: Tarihte Büyük Yangınlar**, Haz.: Tahsin Yıldırım, Kapı Yayınları, İstanbul, 2008. s.: 1-2.

bizim dikkatsizliğimiz, basîretsizliğimiz davet etmiştir denilse sezâdır. Dört tane tavuğun kümesini alazlamak, yüzlerce âile sekenesinin yanmasına sebebiyet vererek pek çoğu çırılçıplak kaldığı gibi en mühim malzeme-i inşâiyye depoları da mahvolmak sûretiyle birtakım erbâb-ı ticâretin elleri böğürlerinde kaldı.”¹⁰⁵

Ahmet Rasim, İstanbul’un iki derdini işiterek büyümüştür: Yangın ve susuzluk. Özellikle susuzluk sorununun, İstanbul’un Bizans dönemine dek uzanan bir sorun olduğu, bilinen bir gerçektir:

“Ta çocukluğumdan beri işitir dururum:

- İstanbul’un nesi meşhûrdur?

- Yangını ile susuzluğu!”¹⁰⁶

İstanbul’daki yangınların sebepleri üzerine Ahmet Rasim’in bazı gözlemleri vardır. Bunlardan ilki, elbette ahşap binalardır:

“Gerçi dünyada her şeyi yakan türlü türlü ateş vardır, fakat bu ateşlere mukavemet gösteren mânialar da vardır! Kav gibi, çıra gibi, derhâl tutuşup hadd-ı sirâyeti tevsîe yardım edici maddeler nerede, taş, beton, tuğla gibi her aleve kendisini yalatmaktan göğüs vere göğüs vere direnip duran maddeler nerede?.. İstanbul, bunca asırdan beri bu faydayı görüp fark ettiği hâlde, el’ân ahşap inşaata meyletmektedir.”¹⁰⁷

Ahmet Rasim, başka bir yazısında daha yangından bahsederken, ahşap binalar konusuna dikkat çekmiştir. Ahşap binalar, yangınların ilk sebebidir:

---

¹⁰⁵ *HM*, 14 Eylül 1926.

¹⁰⁶ A.g.y.

¹⁰⁷ *HM*, 11 Eylül 1927.

“Şayan-ı dikkattir ki yıkılan binaların cümlesi de ahşaptır, yahut garaj, ahır gibi palangalıktan bozma inti püftü mahallerdir.”¹⁰⁸

İkincisi itfaiye teşkilatıdır. Ahmet Rasim, teşkilatın daha etkin olmasını bekler:

“Basiretsizliğinin birincisi budur. Sigorta işleri de ikincisidir. Bu ikisinin arasında mutavassıt bir vaziyet alan itfâiye gruplarının ise daha kuvvetli, daha serî, daha faâl bir teşkilâta rabtı son iki felâket ile de sâbit olduğu üzere derece-i vücûbdandır.”¹⁰⁹

Su kumpanaları ise yangın sorununun alt başlıklarından üçüncüsüdür:

“Dahası var: Şehirde müesses su kumpanyalarının da ıslâh-ı ahvâli... Yeni şerâit ve mukâvelâta tâbiyetleri çeşme ve muslukların en son şiddet-i ihtirâka karşı su verebilmelerini temîn edecek mertebede ta’dili, işletilmelerinin dâimî bir kontrol altına alınması... Diğer fennî vesâit-i itfâiyenin de merkezlerde, müessesât-ı resmîyede, apartmanlarda, büyük binalarda, depolarda, antrepolarda, ticaret evlerinde, yerlerinde mecburi bir surette bulundurulması, servet-i milliyenin muhafazası emr-i azîmine küllî yardım eder. Yüzde bir, iki, üç, beş başka, elli, altmış başkadır!”¹¹⁰

Gündoğusu rüzgârı ise İstanbullular tarafından, eskiden beri sevilmemektedir:

- “Hele gün doğusu rüzgârına okuyan okuyana!
 - Her sene patlıcan mevsiminde marifetini gösterir!
 - Sam esse bu kadar ziyânı dokunmaz!
 - Tavanın altından girer kapaklatır!

¹⁰⁸ *HM*, 20 Şubat 1927.

¹⁰⁹ *HM*, 14 Eylül 1926.

¹¹⁰ A.g.y.

Diyen diyene! Birincisi mi yoksa ikincisi mi olduğunu bilmediği hâlde:

- Sultân Mahmûd, her doğruyu severim, bir gündoğrusunu sevmem, der imiş!"¹¹¹

Ahmet Rasim, yangında kaybedecek bir şeyi olmadığını ifade ederek, biyografik bir bilgi vermekle birlikte, toplumun yangın hakkındaki düşüncelerini özetlemiştir: "İki göç, bir yangın, iki yangın bir ölüm!"

"Benim yeryüzünde dikili bir ağacım olmadığı hâlde yangın sözünden son derecede ürkerim.

Eskilerin:

- İki göç, bir yangın, iki yangın, bir ölüm!

Dediklerine inanırım. Hattâ şehirde gezip dururken yangın duvarlı bir ev, bir dükkân göreceğim olsam bânîsini kalben alkışlarım.

Terbiye-i ictimâiyenin yangın gibi umûmî felâketlere karşı dâimî bir teyakkuz ve basîret göstermeye müsâid bir mertebeye îsâli her hâlde maddî ve manevî menfaatlerin feyz almasını teshîl eder. Vaktiyle şehrimiz ahâlîsinden birçoğu arasında

- ... Yerde yangın var imiş, gidelim, seyredelim!

Tarzında menfûr ve sakîm bir itiyâd var idi. Yardım için seğırtip de mahallinde bilakis muzırr olan efrâd ise sayılacak dereceden ziyade idi. Yangına gidip gelirken tulumbacıların irtikâb ettikleri kavgalar, yangın yerlerinde ikâ edilen çapulculuklar, hırsızlıklar, eşyâ kaçırmalar ne kadar yakışmaz, çirkin, müstekreh hâller, fiiller idi! Bunların ekserîsi, terbiye-i ictimâiyye kavâid-i sâlimesinin zoru ile zevâl buldu, yahut zevâl bulmak seviyesine indi. Bu bile az fâide midir?"¹¹²

Nitekim yangınlar, millî servet kaybıdır ve millî sermayede büyük yaralar açarlar:

---

¹¹¹ A.g.y.

¹¹² HM, 14 Eylül 1926.

“Millî sermayede üst üste açılan ve kapatılması milyonlara muhtaç olan bu nev rahneleri görüp de müteessir ve dil-hûn olmamak mümkün değildir. Diğer taraftan itfaiyemiz hey’etine nazar mı değdi, ne oldu bilmiyorum. Bu iki büyük yangının ikisinde de birkaç seneden beridir her yangın başlangıcını olduğu yerde bastırmak husûsunda izhâr etmekten geri durmadığı faâliyet ve sür’ate hâlel gelir gibi oldu. Kabahati yekdiğerine atan atana!... Bekçi, kule, telefon, itfâiye grupları. Hepsi işin içinde!.. Fakat asıl işin içinde olan millî servet değil midir?”¹¹³

1.2.6. Deprem

“İstanbul” ve “dert” kelimeleri yan yana gelince tarih boyunca hatırlanan iki felaket yangın ve depremdir¹¹⁴. Depremde taş binaları yıkılan şehirde, ahşap binalara ağırlık verilmeye başlanmış fakat büyük bir yangın bu sefer depremlere yönelmesine sebep olmuştur. İstanbul’un kaderi, bu iki felaketin nöbeti birbirlerinden devralmalarıyla şekillenmiştir. İşte bu nedenle, **İstanbul Mektupları**’nda İstanbul’un sorunları işlenirken de, daha ağırlıklı olan “yangın” bahsini “deprem” konusu, “yangın” alt başlığı izlemektedir.

Ahmet Rasim, öncelikle o sıralarda yaşanan Erzurum depremine değinir. Sıcaklar ve deprem arasında hep kurulagelen ilişki, burada da görülür.

Ahmet Rasim, Erzurum’da yaşanan deprem felaketinden¹¹⁵, depremi sıcaklara bağlayarak yakınır:

“Arz ettim a, manevrasını yaptığımız hâlde yine sonbahara giremedik. Yağmur yağmadıkça bizi buram buram terleten, otları çiçekleri cayır cayır yakan yazdan kurtulamayacağız.

Garib bir itikâd!.. Erzurum’da vukûu ihbar edilen hareket-i arziye, bu itikâdı bir kat daha kuvvetlendirdi.”¹¹⁶

¹¹³ A.g.y.

¹¹⁴ Orhan SAKİN, **Tarihsel Kaynaklarıyla İstanbul Depremleri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002.

¹¹⁵ 13 Eylül 1924 tarihinde Erzurum Pasinler’de 6.8 şiddetinde gerçekleşen deprem. Bkz.: http://www.ngdc.noaa.gov/nndc/struts/results?eq_0=3252&t=101650&s=13&d=22,26,13,12&nd=display

Erzurum'daki depremin ardından, 10.07.1894'te yaşanan ve "1310 Depremi"¹¹⁷ olarak bilinen depreme dair anılarından bahseder:

"1310 zelzelesinde *İkdam*'ın ilk matbaası dâhilinde bulunuyordum. Binanın duvarları açılıp kapanmaya, döşemeler gidip gelmeye başlayınca birdenbire şaşaladım. Etraftan kopan çığlıklar, feryatlar, hızlı hızlı işitilen koşuşmalar, çağrışma, bağrışmalar, tehlikenin bir sallanmadan ibaret olmadığını kuvvetli kuvvetli anlatınca ilk işim, kendimi kapının eşiğine atmak, orada durmak oldu. Böyle zamanlarda bina dâhilinde tabiri caiz ise en emin, mahfuz mahal buralardır. Hâlbuki Şinasizâde Hikmet merhûm, boylu boyuna yazı masasının altına yatmış idi. Şaşkınlık ona yalnız tavanın yıkılacağını zanettirmiş. Bilmiyordu ki yattığı yer de diğer bir tavanın üstüdür!

İnsanlık böyledir. Her işin altını üstünü düşünmek büyük bir metanet-i fikriyeye, büyük bir nüfûz-ı nazara muhtaçtır."¹¹⁸

Bu deprem, 11 Temmuz 1894 tarihli *Sabah* gazetesinde şu şekilde verilmiştir.

"Dün saat beşe çeyrek kala (öğleye doğru) şehrimizde evvela hafifçe bir hareket-i arz hissedilmesini müteakib gayet şiddetli bir darbe ile her taraf sarsılmaya başlamıştır. Hareketin istikameti cenûb-i garbîden şimâl-i şarkiye ve aşağıdan yukarıya doğru olmuştur. Hareket olduğu zaman şehrimizde gün doğuzu rüzgârı esmekte ve sıcaklık derece de ıstırap vermeyecek derecede bulunmakta idi. Şiddetli hareket tahminen 10-12 saniye kadar sürmüştür."¹¹⁹

Ahmet Rasim, deprem sırasında yaşadıklarını yazının devamında şu şekilde anlatır:

---

¹¹⁶ *HM*, 22 Eylül 1924.

¹¹⁷ Tevfik Fikret'e "Zelzele" şiirini yazdıran depremi farklı boyutlarıyla ele alan bir yazı için bkz.: , Orhan KOLOĞLU, **105 Yıl Önce, 10 Temmuz'da**, *Milliyet*, 22 Ağustos 1999.

¹¹⁸ *HM*, 22 Eylül 1924.

¹¹⁹ Bkz. (114), SAKİN, s. 136.

“Kapı eşiğinde durduğum esnada idi ki yine bina içindeki diğer bir apartmanın kapısı açıldı. Saçları dağınık, gözleri dönük, benzi kül gibi atık, kollar açık bir kız görüldü, görünmesiyle beraber bana hücum ederek bir eliyle, bileğimden yakaladı. Fakat ne yakalayış! Koparacak zannettim. Dişleriyle omuzlarıma da saldırıyordu! Gözleri sâbit, dişleri kilitli, bileğimi tutan eli buz gibi soğuk idi. Beni çekiyor, âdeta sürüklüyordu.

Şaka değil... Ana baba günü... Yer sallanıyor, bina çatır çatır ötüyor... Dışarıda cankurtaran yok mu? ‘Aman Allah’ım! Merhamet!’ naralarının çokluğundan bir gulgule-i dil-hırâş.... Kız öyle bir asabiyet ile bileğime yapışmış ki sağ elimle, var kuvvetle o kadar uğraştığım hâlde bir parmağını oynatamadım... En-nihâyet ben ona teslim oldum. Beni çektikçe yürürdüm. İki tarafa kıvrır kıvrır kıvrılan merdivenlerden indik. Hanın kapısından çıktım ki cadde mahşerullah!.. Ağlayan, sızlayan, bayılan, yandaki çeşmenin yalağına giren, birbirini itip kakarak düşüren, çocuğunu arayan, kelime-i şehadet getiren, aklını kaybeden, alabildiğine koşan, caddenin ta ortasında çömelip oturan mı istersiniz?... Fakat bunlardan en zavallısı yine ben idim. Kız bileğimi mümkün değil bırakmıyordu. Sizin anlayacağınız ölüm var, ayrılmak yok!.. İyi ama böyle irtibata takat getirecek mecâl yok!...

Bu hâl ile Sirkeci’ye kadar yürüdük. Beşir Kemâl Eczâhânesinin önüne geldik. O zamân burası Arseneki Eczâhânesi namıyla ma’rûf idi! Gelir gelmez kıza bir omuz vurdum. İçeriye attım... Ne fayda!.. Orada da kimseler yok!.. Bomboş!.. Orada da can havliyle bir silkindim. Baktım ki bileğim yine benim kolumda...

Bîçâre kız!... Benim bu kurtuluşum üzerine öyle bir ağlayış kopardı ki âdeta katıldı. Yüzü mosmor, gözleri kıpkırmızı kesilmiş idi. Görüyordum haykırmak istiyor, haykıramıyordu: Ben bu aralık etrafıma bir göz gezdirdim. Camedânların arasına girdim. Arandım ilaç kaynatılan kuytu bir yere daldım. Orada ağzına kadar dolu bir teneke gördüm. Görür görmez tahtasın yapışarak çıkardım. Bıraktığımdan daha fena bir manzara bağlamış olan kızın başından boca ettim. Bu, nagehânî duş onu ikaz etti... çeneleri gevşedi... İlk sözü:

- Matari!

İdi ki Rumca ‘Anne’ demektir. Ondan sonra yerinden kalktı. Sular eteklerinden şırıl şırıl akıyordu...”¹²⁰

Bu depremde Müstecabizade İsmet’in¹²¹ depremde yaşadıkları da Ahmet Rasim’in **İstanbul Mektupları** sayesinde öğrendiğimiz bir diğer yeni bilgidir.

¹²⁰ HM, 22 Eylül 1924.

“Düşündüm... Sirkeci Garı meydanı gibi açık yerlerde bulunmanın daha ziyade tehlikeden salim olduğunu farz ederek o tarafa giden bir gürûha katıldım. Tam meydana geldiğim esnada idi ki merhûm şair Müstecâbîzâde İsmet’i gördüm. Sanki o değil imiş!... Ne başında fes, ne ayağında potin, ne sırtında gömlek var... Ceketin yakalarını elleriyle tutmuş... Omuzlarını titrete titrete, şaşkın şaşkın bakınıyor...

Gülünecek zaman değil ki... Kim bilir ben ne hâlde idim?

- İsmet!

Ellerini indirerek:

- Ha!

- Ne oldun!

- Hiç!... Hiç!..

- Kendine gel!..

- Geleyim amma hamam ne oldu?

- Hangi hamam be!

- Hocapaşa Hamamı!...

- Bak merak ettiğin şeye...

- Nasıl merak etmem... Beş dakika evvel ben içinde idim...

Meğer, dediği gibi beş dakika evvel hamamda imiş... Bir köşe kurnasına oturmuş. Sabunlanmış... Daha su dökünmeden kubbe azim bir velvele ile çökmüş... Ne müthiş bir hâl!..

İsmet bundan ötesini bilmiyordu. Oradan nasıl çıkmış. Bohçasını nasıl bulmuş... Üstündekileri nasıl giymiş, sonra sokağa nasıl fırlamış... Buraya nasıl gelmiş haberdar değil idi...”¹²²

---

¹²¹ Müstecabizade İsmet hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Mustafa SARI, **Müstecabize İsmet: Hayatı ve Eserleri**, 3F Yayınevi, İstanbul 2007.

¹²² *HM*, 22 Eylül 1924

Ahmet Rasim, ilk önce kendisi, daha sonra yanındaki bir başka insan ve Müstecabizade İsmet'ten sonra, gözlem halkasını genişleterek İstanbul'dan deprem manzaraları sunar:

“İstanbul’u baştan aşağıya kaplayan böyle bir dehşet-i mühlike arasında hamamdan çırılçıplak fırlayan kadınlar, uçkuru elinde bir semt-i mechûle doğru seğirttiler, çocuğun elinden tutup götürüyorum zannıyla sandalye taşıyanlar, fırsattan bi'l-istifâde yan kesicilik, hırsızlık edenler, ev, dükkân soyanlar, mabeyne birbiri ardınca jurnal verenler, sokaklarda zikir ve teşbih ile gezenler, koşa koşa ezan okuyanlar, günahlarımızı çekiyoruz, daha da çekeceğiz diyenler, İstanbul mahvolmuştur diye telgrafname çekenler, adaların battıklarını işâa ederek halk bir kat daha korku verenler, ‘Bir gelir insan cihâna durma çak!’¹²³ terânesiyle meyhâne meyhâne dolaşanlar, kırlara, bahçelere çadır kurduranlar, güya deniz âzâde-i savlet kalır zû'muyla sandala binip açılanlar, okuyup üfleyenler, saatlerce secde-güzâr-ı istiğfar olanlar, arada Papaz uçuranlar, Fatih’e giderken kendisini Ahırkapı’da bulanlar, uykuya doyamadığı için sokağa çıkar çıkmaz memlekette büyük bir Ermeni ihtilali zuhûr ettiğine kanaatle ters yüzüne evine dönenler, ‘Salıdır sallanır’ derlerdi, sahih imiş!.. diye bugünün âir-i eyyâm olduğuna hükmedenler, zulme tahammül eden bir kavme Cenâb-ı Hak envâî belâyâyı verir olduğunu Kur’an-ı Mecîd’inde haber vermiştir mukaddimesiyle halkı mezâlim-i istibdâd aleyhine teşvîk edenler... az değil idi.”¹²⁴

Deprem karşısında II. Abdülhamit yönetiminin ve Abdülhamit’in verdikleri ilk tepkiler de yazının konusu olmuştur. II. Abdülhamit, sarayın pencerelerinden ezan ve sâlâ okunmasını emretmiştir:

“Bununla beraber bütün bu tenevvuat arasında hükümet-i müstebide son derecede açığöz bulunuyor, hedefi kaybetmiyordu. Hatta öğleye doğru idi ki *İkdam* gazetesi o günkü nüshasında bir sehv-i mürettibten dolayı

¹²³ Güftesi ve bestesi Ahmet Rasim’e ait olan bir şarkı. “Pek revadır sevdiğim ettiklerin / Aşıkı günlerce belettiklerin / Gelmeyip ağıyar ile gittiklerin / Gez görüş eğlen sıkılma zevke bak / Bir gelir insan cihana durma çak // Gül gibi ruhsar-ı hüsnün solmadan / Nevcivan kalbinde gam yer bulmadan / Ben gibi mahzunu devran olmadan / Gez görüş eğlen sıkılma zevke bak / Bir gelir insan cihana durma çak.” Bkz.: MG. (Muzaffer Gökman, çalışmasında ayrıntılı bir Ahmet Rasim ve musiki kaynakçası da hazırlamıştır.)

Ahmet Rasim’in musiki çalışmaları için bkz.: Yılmaz ÖZTUNA, “Türk Musikî Lügatı”, (Mad.) *Musiki Mecmuası*, Yıl 7 No. 80, 1 Ekim 1954. Kaynak. MG.

¹²⁴ *HM*, 22 Eylül 1924.

sansür tarafından ilga edildiğini muhtır bir beyânnâme aldı. Öyle bir gün ki şehrin de, Padişah'ın da, hükûmet-i mahalliyenin de mahvolmak ihtimâli yüzde yüz muhakkak görünüyordu. Abdülhamid bile bu bâdire-i uzmâ esnâsında sarayın pencerelerinden başını çıkararak 'Ezan okunsun, es-salât verilsin!' diye haykırmıştır.”¹²⁵

Ahmet Rasim, Erzurum'la başlayarak yazısını yine Erzurum'la kapatırken, depremin bu coğrafyadaki etkilerini bir kez daha hatırlar:

“Şehrin o günlerde büründüğü manzara-i fecîa hâlâ gözümün önünde bulunduğu için şimdi vatanın en güzel bir parçası olan Erzurum sahasını tahrip eden beliyenin oralara vermiş olduğu dehşet ve sefaleti düşünerek dil-hûn olmaktayım. Öyle zannederim ki oraları da soğumaya yüz tutmuştur. Bugünkü telgraflar 22 köyün mahvolduğunu haber veriyorlardı... Kim bilir ne fecialar, ne dehşetli âkıbetler görülmüştür!.. Elbette hükûmet, icab eden tedâbir-i mühimmeyi ittihâz eylemiştir... Bir taraftan i'mâra uğraşırken diğer taraftan mesâib-i tahribe uğrayan şu zavallı vatan, ne kadar tâlîsiz imiş!.. İnşallah, bu tâlîsizlik tevsi' etmez!”¹²⁶

1.2.7. İstanbul Yine Eski İstanbul Olacak

Tüm bunlara rağmen Ahmet Rasim, İstanbul'un kendisini toparlayıp, yine eski İstanbul olacağına dair derin bir inanç taşımaktadır. Her ne kadar, tek bir paragraf, bu inancı ispatlamakta belki cılız kalsa da, yazarın cumhuriyete duyduğu inanç, en büyük dayanaklarından birisidir.¹²⁷

---

¹²⁵ A.g.y.

¹²⁶ A.g.y.

¹²⁷ Yazarın; yeni rejim, Atatürk ve Cumhuriyet'e duyduğu derin bağlılığı, inancı ve ümidi, “2.9.Cumhuriyet” başlığı altında incelenmiştir.

“Hiç şüphe etmeyin. İstanbul bugün olmazsa yarın öbek öbek, göbek göbek, sazlar sözlerle çalıp çağırarak zevk-yâb olacaktır! Anadolu’dan şuradan buradan sazını kapan, defterini, mecmûasını koltuklayan şura, yine buraya toplanacak, yine eski yerlerinde, mesela Tavukpazarı’nda, Sandıkburnu’nda, Topkapı dışarısında, Üsküdar’da Selamsız’da, yahut yeni yeni Halk Matbaası’nda, Millî Mecmua idârehânesinde, daha olamadı mı mütebâkî-mutbaki yüksek kahvehânelerle “arûz” kaçaklarının¹²⁸ ale’l-ekser toplandıkları “bar”lar, “sinema”lar, “sosyete”ler ve emsâli mahâfilde yer kapacaklardır!”¹²⁹

Zaten İstanbul bir yenilenme içindedir. Üstelik bu yenilenme öyle yoğundur ki, Ahmet Rasim, “eski” olarak bir kendisinin bir de Galata Kulesi’nin kaldığını söyler ve bu sırada okurlarına “Ahmet Rasim Türkçesi”nin ne denli zarif, renkli ve işlenmiş olduğunu bize bir kez daha hatırlatır:

“Bugünlerde İstanbul yenileştikçe yenileşiyor. Şehremîni ‘yeni’, cemiyet-i belediye a’zâsı ‘yeni’, birkaç mebûsu ‘yeni’... Gazetelerinden biri ‘yeni’, türlü tesisât, şirketler ‘yeni’. Az günde bu kadar yenilik, daha ne istiyoruz? Eski olarak bir ben, bir de “Galata Kulesi” mi kaldı?¹³⁰ Bunun da kolayı var. Benim için bir ‘ilkbahar’, Galata Kulesi için de bir badana kâfidir! Yenileşir gideriz.”¹³¹

1.3. İstanbul’un Mevsimleri

İstanbul’un her hâline, her gününe, her devrine dikkat eden Ahmet Rasim, İstanbul’un her mevsim değişen şeklini de yazılarında sıklıkla işlemiştir.

¹²⁸ Ahmet Rasim, **Muharrir, Şair ve Edip** adlı eserinde edebiyatta eski ve yeni ikiliğinde semt ayrımı da yaparak, pejmürde giyim kuşamı benimseyen aruzcuların kendilerini Sultanahmet meyhanelerinde kapatırken, yeni edebiyat mensuplarının daha özenli bir şekilde İstanbul’un geri kalan eğlence yerlerinde sık sık görüldüğünü yazar.

¹²⁹ *HM*, 2 Nisan 1926.

¹³⁰ Ahmet Rasim’in **Şehir Mektupları**’ndan, bu deyim o devirdeki orijinal kullanım şeklini de öğreniriz: “Eskilerden kim kaldı?” denildi mi, ‘Bir Kızkulesi, bir de Galata Kulesi’ diye cevap verirler.” Bkz. (1), RASİM, s.215.

¹³¹ *HM*, 24 Mart 1926.

1.3.1. İstanbul'da İklim Değişikliği

İstanbul'da mevsimlerin hâllerine geçmeden önce, İstanbulluların, yaşadıkları şehrin iklimi ve havası üzerine genel görüşlerine göz atmakta fayda vardır. Çünkü İstanbullular, Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra İstanbul'un ikliminde değişme yaşandığını, bunun tüm mevsimleri etkilediğini düşünürler.

“Latife değil, insanın şu geçen kışlara baktıkça:

-Süveyş Kanalı açıldığından beri İstanbul'un havası değişti.

diyenlere inanacağı geliyor. Galiba Harb-i Umumî'den sonra da bir daha değişti! Harpten evvel İstanbul'un barometresi Viyana, Odesa idi. Oralara kar yağdı mı bir iki gün fasıla ile İstanbul'a yağardı.

Kim bilir, birkaç gün sonra yağacak olsa İstanbul halkı ne kadar kabahatli olacaktır!

Neye şaştınız?”¹³²

Ahmet Rasim, başka bir yazısında ise yenilik fikrinin, mizahi bir üslupla, kendisini iklimde de gösterdiğini söyler.

“Eylülün onu oldu, hâlâ sıcaklar yakamızı bırakmıyor. Hâlbuki burada öteden beri müteâref olan ağustosun on beşi yaz, on beşi kış idi!.. Acaba salla sırt edip sokak sokak gezdirdiğimiz fikr-i teceddüt, havaya mı tesir etti?”¹³³

Yenilik fikrinden sonra Ahmet Rasim, aynı yazısında tekrar Süveyş Kanalı'ndan bahseder ve politik mizahın bir örneğini verir:

¹³² *HM*, 23 Kânun-i Sani 1927.

¹³³ *HM*, 15 Eylül 1924.

“Baharı yazın, yazı sonbaharın ortalarına kadar temdid eden bu nev’ ihlafi, benim gençliğimde Süveyş Kanalı’nın açılmış olmasına hamledenler de var idi! Sakın şimdi de Lozan Muahedesi mucibince Boğazları açık bırakmağa mecburiyetimiz tesir etmiş olmasın!”¹³⁴

Halkın iklim ve ilişkin bilgelikleri Süveyş Kanalı ile sınırlı değildir. Ahmet Rasim, İstanbulluların meteorolojik halk bilgeliği şöyle özetler:

“Bu fırtınadan birkaç gün evvel lodos, oldukça azgınlık göstermiş, kıyılarda gafil duran sandalları avlamış idi. O zamân eski balıkçılardan arda kalma ‘Antimus Reis’ bize demiş idi ki:

- Çocuk ben bu lodosu beğenemiyorum, arkası mutlaka poyraz, yıldız yahut karayeldir!

Dedik ki:

- Neden bildin?

- Neden bilmeyeyim. Kasım lodos ile girdi. Girdi gireli inbat, keşişleme, lodos esti, sonuna kadar böyle gidecek değil a... Elbette bir gün poyraza dönecek... Döndü mü, dönüş o dönüştür, fırtına mı istersiniz, kar mı? Hem gündönümüne 12-13 gün kaldı. Mutlaka hava değişecektir. Bunlar sayılı günlerdir!

Şimdilik dediği yarı çıktı, yarı çıkmadı. Fakat ben odamda çalışırken parmaklarım üşümeye, baldırlarımın, ayak kemiklerimin arasına sıkışan romatizma, siyatik yavruları gezinmeye, sırtıma arada sırada ürpermeler binmeye, burnum ötmeye, sesim pürüzlenmeye, öksürük ziyadeleşmeye, baş açık oturursam saçlarım dikilir gibi vaziyet almaya, sert sert birbiri üstüne aksırmaya, gözlerim sulanıp köşede duran eski ropdöşambra doğru bakakalmaya başladı.”¹³⁵

Meteorolojik halk bilgeliğinin başka bir yazıda farklı bir örneği daha vardır:

¹³⁴ A.g.y.

¹³⁵ HM, 13 Kanunievvel 1926.

“Kasımın lodosla girişini kışın az olacağına delalet addedenler de şaşaladılar. Gündönümü ile beraber hava da döndü.”¹³⁶

Nitekim Ahmet Rasim’in de kendince hava ölçüm yöntemleri vardır:

“Bu evde rasadhânenin kable’l-vukû ilâmât ve ilânâtından müstağnî olarak yaşıyorum. İki çeşit “barometre”m var: Küçücük sofasının iki penceresinden görünen tarafta siyah bulutlar var ise ‘yağmur yağacak’, sağa tesâdüf edeni velev ki hafif zarîf olsun tıklar tıklar edecek olursa ‘rüzgâr çıkacak’... Bu zamanda da yağın yağmur elbette seller sürer, çıkan rüzgâr da çürükleri sağlamlardan ayırır! ‘Mekkîzâde poyrazı’ veya ‘nesîm-i sabâ’ esecek değil a!...”¹³⁷

Zaten insanın kendisi de bir termometredir.

“İnsanın ahsen-i takvim üzere yaratılmış olmasından maksat da yalnız güzellik, endâm mevzûniyeti, her şeye, her maddeye, hatta kelimelere, ibârelere, varıncaya kadar nisbet ede ede tadını kuvvetini kaçırdığımız câzibedârlık dâhil olduğu hâlde bence her şeyi tamâm olarak mütehallik olmuştur demek de daha manidâr düşer. İnsan kendisi için başlı başına bir barometre, bir termometre, bir deterlemetre, sismograf, velhâsıl bir arada, bir vücutta birikmiş, yerli yerine konulmuş rasathânededen pek farklı değildir. Hattâ ölçmeye, biçmeye, tartmaya, kâinât şüûn ve havâdiste olanları bile uzaktan keşf ve tahmîne yarar ne kadar edevât-ı fenniye var ise, zamân zamân cümlesinin mazhar-ı irşâdâtıdır denebilir. Mesela ben durup dururken beş altı saat sonra lodos ise hükmünü keşfedebilirim. Egzamalarımın kaşınmaya başlaması beni asla aldatmaz. Ziyade hararetim olduğu birdenbire azalan kulak uğultuları ile baş dönmelerinden, üşüyeceğimi sol kalçamın tutulur gibi katılaşmasından, fazla yürümüş olduğumu diz kapaklarımın çıtır çıtır itmesinden, tabanlarımın yanmasından anlarım. Tevekkeli eskiler vücûda ârız olan bazı halattan kuşkulanıp hepsine birer kulp takmışlar!”¹³⁸

¹³⁶ HM, 4 Kânun-i Sani 1924.

¹³⁷ A.g.y.

¹³⁸ A.g.y.

1.3.2. Cemre

Halkın iklim ve hava durumu üzerine en yaygın inanışlarından birisi de cemredir. Ahmet Rasim, cemre konusuna özel bir yazı yazarak, konu ile ilgili gözlem ve düşüncelerini paylaşmıştır:

“İstanbul da garaib âdatı ile şayan-ı tetkik bir şehirdir. Dün bir aşına bana:

-Cemrelerin düşmesine kaç gün kaldı?

diye soruverdi. Dedim ki:

-Hâlâ sen de o kafada mısın?

Yüzünde mahzun ve tahassürle karışık buruşma... Dedi ki:

-Ben de boş olduğunu bilirim ama... Cemre düştü denmedikçe bir türlü ısınmam!

Cemre nedir? İşte bunu bilen yok fakat söyleyen takvime göre gününü hesap edenler hakkında türlü türlü rivayetlerde bulunanlar var... Hatta bir gün üç beş kişi konuşup dururken yine böyle bir bahis açılmıştı. Kelli, felli, eski bir kalem mümeyyizi:

-Ben bir kere denize düşerken gözümle gördüm idi. O, sene boğazda oturuyorduk. Allah'ıma kömür parçası gibi simsiyah bir şey! der demez Muhsin merhum:

-Mutlaka yalılardan birinin penceresinden büyücek bir marsıktır!

Teviliyle bizi hayli güldürmüştü idi.

Gül dalında baharın geldiğine inanmam,

Dut yaprak vermeyince yaz geldi demem diyenler, yine bir dereceye kadar haklı görünürler.”¹³⁹

Ahmet Rasim, “Cemre”nin “Arapça ‘ateş koru’ manasına gelen ‘cemr’ kökünden gelir; eski takvimde havanın, suyun ve toprağın ısınmaya başladığı

¹³⁹ HM, 29 Şubat 1924.

zamanları gösterirdi.”¹⁴⁰ şeklindeki açıklamaları yerine bu tür günlerin toplumdaki birleştirici etkisi üzerinde yoğunlaşmıştır:

“Cemre düşmek! Evet... Bu söz... Bunun ahval-i cevviyye, ahval-i felakiye mebahatinde mevkii ne olursa olsun... Şehir halkı üzerinde, kış sonlarına doğru oldukça bir tesiri var... Mutekitlerini ısıdırıyor, yüzlerini Nevruz’a, bahara çevirtiyor. Havadan sudan bir teselli ama müessir...

Bayramların, kandillerin, eyyam-ı mahsusanın vaz’ ve tesisinden içtimai, siyasi maksatlar da nedir? Umumi bir hande, bir beşâset, bir sevinç uyandırmak değil mi?

İşte oldum olası ne saadet yoksulu bedbaht insanlığın daima erişmek istediği gayeler... Onun içindir ki bayramlarda giyinir, kuşanır, yüzü bir meserret gezmek suretiyle adı var, sanı yok mesudiyete yakışır tavırlar alır... Zavallı ne yapsın;.. Özenir durur.

Ben arada sırada durur düşünürüm.

-Acaba kamusların, kitapların, ulemanın, fuzalanın, üdebanın dedikleri, tahayyül ettikleri mesudiyet, böyle bayram, düğün sevinçleri gibi bir şey de biz mi farkına varmayıp öte yana geçiyoruz? Ve millet diye dünyayı başına toplayan ne âşıklar görülüyor ki iki, üç ay sonra mahud sevgiliden rev-gerdan! Hani ya ölünceye kadar mesut olacak idi!”¹⁴¹

Ahmet Rasim, okuyucularına 1924 yılının haziran ayında bahardan kalma bir İstanbul sokağı manzarası sunmakla kalmaz, mazideki bahar lezzetleri hakkında da bilgi verir:

“Şehirde ale’s-sabah başlayıp gurubun sonlarına kadar yalnız avaz avaz ışıldıyor.

- Bayrampaşa’nın bakla!

¹⁴⁰ Reşat Ekrem KOÇU, “Cemre”, **İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt 7, S. 3485.

¹⁴¹ *HM*, 29 Şubat 1924.

-Arnavutköyü'nün çilek...

-Dalları bastı kiraz!

Can eriği, bahçe erik!

Bunlardan biraz evvel de:

-Yedikulenin göpekli marul,

Feryadı sokakları dolduruyordu:

-Lalga bostanların hıyar!

Bağırtısını işiteceğiz.¹⁴²

Eskinin baharları ise bu seslerden farklıdır:

“Hâlbuki ne evden büyük tencereleri, kepçe kaşıkları, kömür sepetlerini hâmilen Bayrampaşa'ya gidip oranın bir zamanlar yetiştirdiği Şükrü Bakkal ile bakır renk bir zamanlar yetiştirdiği taze soğanı, dereotu bol, zeytinyağlılar pişirenler, ne Arnavutköyü kokuları ta uzaklardan karşılayarak ta'tir-i meşâmm eden çilek tarlalarına kadar çıkararak yemeklik, şurupluk, reçellik çilek toplayanlar, ne kiraz vakti koca koca, kupa, lando, paraşol arabalarla, atlarla, yaya olarak Çırpıcı Veli Efendi sahralarına dökülerek taze yaprak dolması yiyenler, ne Çamlıca bağlarının dalbastı, sarı kirazlarını tanıyanlar, ne Eyüp'ün o meşhur meyve bahçelerinin yetiştirdiği can eriklerini hatırlayanlar, ne de Yedikule'de tarla tutup sabahtan akşama kadar oturarak çatır çatır marul, Langa bostanlarından çiçeği burnunda hıyar soydurup yiyenler, toplamı evine götürenler var!”¹⁴³

1.3.3. Sıcaklar, Yaz Günleri

Ahmet Rasim, mevsim özelliklerini ve hava durumunu yazılarında bir zemin olarak bolca kullanmıştır. Kimi zaman, yazısına ilk önce havalardan bahsederek

¹⁴² HM, 2 Haziran 1924.

¹⁴³ A.g.y.

başlar, daha sonra esas konusuna girer veya özellikle okuyucularını İstanbul'daki havalardan haberdar eder.

“Kânun-i Evvelde, mart havası! Geçen haftadan beri İstanbul içi, dışı, suyu karası allak bullak! Hadisat-ı cevriyyeden ne istersiniz? Güneş, ahmak ıslatan, şimşek, gök gürlemesi, yıldırım, dolu, sulusepken, bulgur, kuşbaşı, lapa lapa kar, lodos poyraz, kible, karayel, batı, keşişleme...”¹⁴⁴

Vakitsiz “mart havası”ndan dert yanan Ahmet Rasim, bu kez üç yıl sonra yine bir kânun-i evvel ayında mart havasından yakınmaktadır:

“Sizde kar yağmış, bizde baharlar açtı, hatta Maltepe taraflarında baklaların çiçeğe geldiğini görenler var.

Kaç günden beri ‘Mart havası’ hükmediyor. Gündüz güneş, yağmur...”¹⁴⁵

Havalandaki bu istikrarsızlıktan dolayı İstanbul’un genel havasının da karışık olduğunu söyleyen Ahmet Rasim, bunu şu cümlesiyle pekiştirir:

“Bir gökten taş yağmadığı, bir de mesela, Çamlıca tepelerinden bir yanardağ fırlamadığı kaldı.”¹⁴⁶

Bir başka İstanbul mektubunda ise sıcaklarla birlikte gelen fırtınalar İstanbul’a atılan bir tekme olarak görülür:

---

¹⁴⁴ *HM*, 4 Kânun-i Sani 1924.

¹⁴⁵ *HM*, 19 Kânun-i Sani 1927.

¹⁴⁶ *HM*, 4 Kânun-i Sani 1924.

“Latife bir tarafa, dünkü sıcak âdeta tahammül-fersâ idi. Güneşli, durgun, boğucu bir hava nefes aldırılmıyordu. Bu sene, şehre musallat olan fırtınalar, buralar böyle günlerce devam eden sıcakları müteakip birden bire savlet ediyor, bir iki saat içinde yıkılacak ne var ise yıkıyor, biraz mukavemet edecek olanları temelinden oynatıp bırakıyor... Müteakip savletinde ayları da beraberince sürüklüyor. [...] Biçare İstanbul, dünya ortasında avare kaldı! Rastgelen bir tekme vuruyor.”¹⁴⁷

Ahmet Rasim’in 6 Haziran 1927 tarihli yazısı İstanbul’un yaz günlerinden bir kesit sunar. Seyyar satıcıların, taze sebze ve meyve satıcılarının veya eskicilerin sesleri, “şehir mektupçusu”nun yazısında seslerini duyururlar:

“Burada sıcaklar, başlar gibi oldu. Fecirden ta gece saat ikiye kadar sokaklar bir velvele, bir avaz... Küfesini sırtlayan bakla, enginar, bezelye semizotu, pancar; işportasını kapam dereotu, nane; terekeleri omuzlayan Silivri yoğurdu, kutusunu dolduran doldurana, tablasını kafasına yüklenen kâğıt helva, susam helva; sepeti ele alan Arnavutköyü’nün çilek, ardı sıra dal bastı kiraz diye bağırmakta, arada bir hatip halkı imişçesine basu perde üzerinden tane tane;

- Yük alıyorum, pamuk alıyorum, demir, pirinç karyola alıyorum, bakır alıyorum, ayine konsül alıyorum, halı, kilim, keçe alıyorum, diye bir evi yukarıdan aşağıya kadar perdelerine varıncaya soyup soğana döndürecek azm ve teşebbüste mezatçı, haraççı ne dersiniz deyiniz birtakım eşhas gezinmekte. Bunların arkalarından da gözler pencerelerde, pes perdeden mahut;

- Eskiler alayım, lirayla eski potinlere, pantolonlara, ceketlere, süpürgelere....”¹⁴⁸

“Bir günün beyliği beyliktir.” diyen İstanbullulara parmak ısırtacak bir şenlik vardır İstanbul’da:

“Mahaza sinemalar hınca hınç, kır bahçeleri lebaleb, otomobiller arı gibi işlek, lastikli faytonlar, tahmil ve tahliyede ber-devam, her açıklıkta futbol başlangıçları, derelerde sandallar, fotolar seyyar ve sanih, gazeller,

¹⁴⁷ HM, 15 Eylül 1924.

¹⁴⁸ HM, 6 Haziran 1927.

şarkılar, çalgılar, gramafönler, telsizler taraf taraf işitilmekte, oh!.. Keka!¹⁴⁹ Bir hâldir ki eski zamanlarda evinin kiremitini satıp Kâğıthane'ye gidenler, saatini, kordonunu rehine koyup;

Bir günün beyliği beyliktir, diyenler dirilip bizleri görseler parmak ısırırlar.¹⁵⁰

Çocuklar da İstanbul'un şenliğine şenlik katmaktadır:

“Yazın ilk sıcaklıklarıyla beraber şehre istila eden hengâmeye, mekteplerin bu tatili hesabıyla ayrıca fıkracı bölükleri inzimam etti. Islık, düdük, çığlık, top bir solukta bir mahalleden bir mahalleye koşuş, deniz banyoları, boğulma, sandal, kürek, çarleston, kavga, müşateme, küfürbazlık, oyun, envai kır dolaşmaları, bisiklet motosiklet yarışları, düşme, yara bere, hastalık, velhasıl yedi sekiz aydan beri mektebe devam sa'y ve amel kaidelerine tevfiik harekâttan mütevellit bilcümle mehasini edep ve terbiyetin heman heman in'idami sebepleri, hadiseleri birbirini tevlî edecektir. Daha şimdiden sokak araları, meydanlar, deniz kıyıları, sinema önleri bunların ayaklarının izlerinden geçilmez bir hâldedir.”¹⁵¹

İstanbul'da yazın için yaz yağmurları da vardır. Hatta yaz yağmurları o denli çok yağmur yağmıştır ki, “İstanbul'un Evliya Çelebisi” unvanını onun mübalağa sanatındaki yetkinliğiyle de hak ettiğini göstermiştir:

“Burada bir haftadan beri yağın yağmurların bir yarım günlüğü Arabistan'da yağmış olsa idi, Araplar derhâl ismini 'sünnetü'l emtâr' koyup takvim-i hadisata kaydederler idi.”¹⁵²

¹⁴⁹ Keka: Keyifli bir durumu anlatmak için “ne güzel, ne iyi” anlamında kullanılır. Ahmet Rasim'in Şehir Mektupları'nın lügatçesi üzerine yapılan bir çalışma için bkz. Fazilet Özenç, **Şehir Mektupları: Cild 1**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

¹⁵⁰ HM, 6 Haziran 1927.

¹⁵¹ A.g.y.

¹⁵² HM, 13 Ağustos 1924.

Ahmet Rasim'in mektuplarından anlaşılır ki, "Ağustosun yarısı yaz, yarısı kış" sözü 1927 yılının ağustos ayı için oldukça geçerlidir:

"Bu sene, ilkbaharı yaz içerilerine kadar idame eden yine yağmurlar idi. Fakat şu günlerdeki temadi edişlerine nazaran yazı pek ziyade kısaltacaklardır. Eski 'takvim-i Rumi'ye göre halk arasında muteber olan:

- Ağustosun yaz yarısı, yarısı kış sözü, belki bu sene hükümden sakıt bulunacaktır. Bilhassa Boğaziçi mevsimi şimdiden geçen geçmiş sayılabilir. Bu yağmurlardan sonra boğazda yalı safası sürmek, gündüzleri fart-ı harareten göğüs, bağır açık,

- Bir parça poyrazın yok mu?

diye beklemek, akşamları dal bir ceket ile gezinmek, mehtaba çıkmak tadı kaçmış eğlenişlerinden maduddur."¹⁵³

Ahmet Rasim, yaz yağmurunun şiddetini mizahi bir anekdotla anlatır:

"Biraz evvel yanımda konuşan iki kişiden biri diyordu ki:

-Bizim bildiğimiz yaz yağmurları pek pek iki, yallah üç saat sürer, şimşegini çakar, yıldırımını düşürür geçer gider. Bilmem ki bu yaz ne oldu? Acaba yukarının musluklarını mı açık bırakmışlar? Şarşarın ardi gelmiyor!

Ben de mi hücum-ı barandan şaşırdım? Sersem sersem gezinip duruyorum. İyice hatırlıyorum ki böyle günlerce devam eden, ev yıkmak, adam boğmak, dükkân basmak, selleriyle köprüler, barakaları alıp götürmek, elhasıl güzergâhını ne tesadüf ederse onu kalk gidelim demek tabiatında bulunan yağmurlara ancak sonbaharlarda tesadüf edilirdi. Acaba sene-i Rumiye'yi attık, takvim-i şemsîyi kabul ederek on üç gün ilerledik de yağmur mıntukasına mı girdik? Benim de bildiğim yaz yağmurları böyle değildir. Bir çakar, bir daha çakar, art arda gürler, ondan sonra iri iri sıcacık damlalarını serper, toprakları bastırır, kokutur, diner idi."¹⁵⁴

¹⁵³ A.g.y.

¹⁵⁴ HM, 13 Ağustos 1924

Ahmet Rasim, yağmurla ilgili anekdotlarını anlatırken, yeri geldikçe yerdiği taassupla fırsatını bulmuşken bir kere daha mizahi bir dille eleştirir:

“Henüz mektepli iken Bayezid Camii’nde bir vaazdan dinlediğim hurafeyi hâlâ unutamadım. Dedi idi ki:

-Yağmur yağdığı zaman damarlara bir gevşeklik, vücuda bir uyuşukluk gelir, uyku basar... Bu nedendir bilir misiniz ey cemaat?

Herkes gibi ben de kulaklarımı kabarttım, vereceği cevabı dinlemeğe hazırlandım idi. Yobaz hoca oturduğu minderde iki diz üstüne dikilerek:

-Hak Tealâ insanı neyden yarattı? Toprakta değil mi? Toprak ıslanınca ne olur? Yumuşar... İşte insan da yağmurlu zamanda böylece yumuşar... Uykuya düşer... Mantiği kendinden bir hadise-i fenniye, akla mülayim bir tevil... Mektebe avdetimde bu mantıkî, bu tevili kemal-i gurur ile anlattım hatta imamımız bile tasdik etti idi.”¹⁵⁵

İstanbul’un yağmur durumu ise Ahmet Rasim semt semt vererek, şehir mektupçuluğundaki yetkinliğini bir kere daha gösterir:

“Fakat şu günlerde yağanlar, bu neyden değil, bunlar bilakis yumuşatmıyor, insanın vücudunu dim dik, kap katı ediyor. Gözünü dert açtırıyor... Uyku mu?... ‘Ne oluyoruz, ne olacağız?’ diye geceleri bile kulaklar girişte, tabiatın avaz-ı tehevürünü dinleye dinleye sabah ediyoruz. Eyüp, Kasımpaşa, Aksaray taraflarının giriftar olduğu, can ve mal zayii, zaten sefil kalmış olan İstanbul halkını bütün bütün müteallim etti. Aksaray mevkii bir taraftan, Laleli diğer taraftan, Cerrahpaşa, Hasköy üçüncü taraftan da Saraçhane-Horhor mailelerinin müntehi olduğu münhatt bir yer olduğu için sular burada belden yukarı çıkmış.

Nezle, öksürük, baş ağrısı, boğaz yanması, romatizma, kırıklık, kesiklik, uyuşukluk, karmakarışık hükümferma...

Bugün biraz sükûnet var ise de hâle inanan kim!... Herkesin gözü fal taşı gibi açık. Şehrin Kâğıthane taraflarında yığılı duran bulutlarla renklerinden tefe’ül ediyor. İstanbul’un tabîî barometresi bura semasıdır.

O taraf karardığı, bura, yağmur, fırtına, tipi muhakkaktır.

¹⁵⁵ A.g.y.

Mahaza hava yine sıcak, yine sıcak, boğucu, yapışkan, ezici bir tazyik...”¹⁵⁶

1.3.3.1. İstanbul ve Deniz

İstanbul’un yazından bahsedip deniz eğlencelerinden ve sahillerden bahsetmemesi düşünülemez. Ahmet Rasim, her ne kadar **Şehir Mektupları**’nda yüzme bilmediğini belirtse de¹⁵⁷, İstanbul’da denizin ne anlama geldiğini çok iyi bilmektedir.

“Bizde mevsim başladı. Açıkta, kapalıda denize giren girene; hamamlara, tek, çift giden gidene; yan yana yüzen yüzene, balıklama dalan dalana, kulaçlama atan atana; kucaklama yapan yapana imiş. Tabiidir ki bazı harekât ve sekenât vukuu sûretiyle gıdıklama, bıdıklama, cıvıklanma, mızıklanma, savurma, sıyırma, devirme, evirme, çevirme ve emsâli ahvâl ve keyfiyât-ı serzede zuhûr oluyormuş.”¹⁵⁸

Denizde yüzme müsabakaları da yapılmaktadır. Fener – Kınalı Ada arasındaki oldukça uzun mesafeli bu müsabakada sporculara motorlar eşlik etmektedir:

“Bu sene yüzme müsabakaları aldı yürüdü. Bugün de cumhuriyet refikimizin küşâd ettiği ‘Fener – Kınalı Ada’ rekoruna dâhil olan yüzü mütecâviz yüzgeçlerimiz, Marmara’nın dalgaları arasında kulaç atacaklar. Müsabakaya nezaret edecek olan motorlar, sandallar olmasa mini mini deryamızın bu havalisinde sık dolaşan keler, camgöz denilen canavarlardan dolayı oldukça tehlikeli olduğuna hükmedilebilir.”¹⁵⁹

---

¹⁵⁶ *HM*, 13 Ağustos 1927.

¹⁵⁷ Bkz. (1), RASİM s.: 20.

¹⁵⁸ *HM*, 16 Temmuz 1926.

¹⁵⁹ *HM*, 22 Ağustos 1927.

Ahmet Rasim, yüzme müsabakalarından bahsetmişken, tarih bilgisini de okuyucularıyla paylaşır ve Boğaz'dan yüzerek geçen Lord Byron¹⁶⁰ ve Mevlüt Efendi'yi anar. Bu bilgilerdeki bir diğer kaydadeğer bilgi ise, Ahmet Rasim'in yüzücü için "yüzgeç" ifadesini kullanmasıdır. Ayrıca "yüzgeç"lerin boğazdan nasıl geçmesi konusunda Rum bir "yüzgeç" in tecrübesi de aktarılmıştır:

"Hurâfâtta kat'-ı nazar, boğazın bir sâhilinden diğerine ilk defa olarak meşhûr İngiliz şairi ve Yunan gayretkeşi Lord Byron -topal olduğu hâlde- yüze yüze geçmiş, bu hadise o zamânlarda Avrupa'da bile hayret ve taaccübü mûcib olmuş idi. Âhiren Mevlüt Efendi namında bir yüzgecimiz ta Anadolu Kavağından Kınalı'ya kadar altı, altı buçuk saat zarfında yüzmüş cümlemizi hayrân-ı muvaffakiyeti etmiş idi. Hattâ bu neticeye bir türlü inanmak istemeyen Kadıköylü bir Rum yüzgeci diyor idi ki:

- Mutlaka beraberce giden sandaldan gizli bir ip ile belinden bağlanmış olacak! Çünkü bu kadar akıntı Adalar'la sahil arasındaki kanal suları son derecede yorar."¹⁶¹

Ahmet Rasim, başka bir yazısında da uzun mesafeli yüzmeler ve Lord Byron'a değinmeden edemez:

"Henüz müsabakası başlamadı. Yüzerek boğazı karşıdan karşıya geçmek, Fener'den, Maltepe'den Adalar'a gitmek, Kadıköyü'nden Makriköyü'ne kadar kulaçlamakta kimler kazanacak?

Eski Yunanlıların müessir-i medeniyesine hayrân olarak aleyhimizde söylemediği hezeyan kalmamış olan İngiliz şairi meşhûr Lord Byron, topal bacağıyla boğazı bir kıyıdan diğer kıyıya kulaçlamış imiş. Bu muvaffakiyetten dolayı yüzme tarihinde namı yazılı durur."¹⁶²

Elbette denizde bazı vakalar olması da kaçınılmazdır. Deniz ölümleri, bunların en önemlisidir; ardından hırsızlık gelir:

¹⁶⁰ George Gordon Byron (1788-1824): Osmanlı İmparatorluğu'na karşı 1821'de Yunanistan ordusuna katılan Romantik şair.

¹⁶¹ *HM*, 22 Ağustos 1927.

¹⁶² *HM*, 16 Temmuz 1926

“Yalnız şâyân-ı esef şu var ki deniz mevsiminde boğulanların adedi artıyor. Bizim köyde dün yine genç bir hamal soyunmuş, girmiş, boğulmuş.

Bunun bir başka türlüsü daha var. Yine bir çocuk soyunmuş, girmiş, yüzmüş, biraz oynamış, açılmış, dönmüş, çıkmış ki robaları yok. İster istemez çıplak kalmış, ağlamış.

Açıktaki girmenin bu iki yoksulluktan birine uğramak ihtimâli her zamân için vardır. Şehrin açık gözleri bu mevsimde kapı kapı dolaşırlar.

Bu münâsebetle hatırıma eski bir vaka geldi. Açıktaki denize girmiş biri hem yüzer hem de robalarının bulunduğu mahalli gözler imiş. Bir aralık biri daha gelmiş, o da soyunmuş, girmiş, yüzmüş, yıkanmış, çıkmış, giyinmiş, gitmiş. Öteki muttasıl gözetler, yapmış olduğu bohçanın kümbeldisini gâib etmez imiş. Neden sonra o da çıkmış, bakmış ki bohça kendi bohçası değil. Almış ki içinde yırtık pırtık eski bir mavi şalvar, kirli bir don, yağlı bir keçe külah!...

Ne sihirdir ne keramet el çabukluğu marifet derlerse inanın, eski zamânlarda sade külah değil bohça değişmesi de var idi.

Ümidvârım ki bu sene bu tarz değişik tokuşların daha asrîleri zuhûr edecektir. Er geç zâbıtâ vukuâtında numuneleri görülecektir.”¹⁶³

Ahmet Rasim, değişik yazılarında denizi birçok boyuttan ele alıp incelemiştir. Deniz hamamları da bu bahislerden biridir. Ahmet Rasim yazı düşünmeden denizi, denizi düşünmeden deniz hamanlarını edemez. **Şehir Mektupları**'daki bir yaz ve deniz yazısına “İşte karpuz, işte kabuğu, işte deniz hamamları!”¹⁶⁴ diye başlayan yine Ahmet Rasim'dir.

“Yaz geldi. Deniz hamamları açıldı. Ber-mutad Florya, Kalamış gibi sahillerimizde şilipi şilipten geçilmiyor. Sandallar, motorlar, vapurlar denizden; arabalar, otolar karadan taşıyıp duruyor yan yana, art arda cıvık kahkahalar ‘ay dokunmalar’, şap şuplar yükseliyor.”¹⁶⁵

¹⁶³ A.g.y.

¹⁶⁴ Bkz. (1), RASİM, s.: 19.

¹⁶⁵ HM, 19 Haziran 1927

Eskiden kız oğlan karışık “fiş fiş kayıkçı” oynandığını belirten yazar, şimdilerde bu oyunun yerini “locadan locaya fermuar”a bıraktığını söyler:

“Çocukluğumuzda kız oğlan karışık; ‘Fış fiş kayıkçı / Kayıkçının küreği / Tıp tıp eder yüreği / akşam fincan böreği.’ teranesiyle oynadığımız ‘kayıkçı’ geldi. Eller birbirine geçmiş, karşılıklı okur, çekişip dururduk. Diyorlar ki, Bu oyun ‘demode’ oldu. Şimdi; ‘locadan locaya fermuar!’ oynanıyor. Yahut adam başına antere, yirmi kuruş, locaya bir çift için üç papel verdin mi, istersen akşama kadar gir çık, yat kalk... Uyu uyan! Doğrusu ucuz, hem de pis ucuz! Hele mehtaba tesadüf eden gecelerde! Hesapça temaşa letafetçe duble olacak.”¹⁶⁶

Ahmet Rasim, İstanbul’un sahil eğlencelerini uzun uzadıya anlatır ve sanki Zola’nın realizmiyle zamanın liberalizminin birleştiğini söyler. Ahmet Rasim, Avrupa’nın “şiddetli” eğlencelerinin dahi bu sahil eğlencelerine yaklaşmadığını ifade eder.

“Zola’nın realizmi zamanın liberalizmiyle birleşmiş, deryalar gibi geniş bir sahada çırpınıyor. ‘Sema hayran, deniz hayran, bütün kevn ü mekân hayran, nasıl olmaz bu hâle can u dilden aşıkân hayran?’ Bu külliyyat-ı nefiseye bir de ‘cazband’ bir mıtrab-ı sabi’ ilave edin. Size bir raks mevcamevc artık kıvrak kıvrak, yalpa vuran vuranadır. Hakikat: Bu ne cümbüş ki Servet Ayın der ki: Deniz kızları, derya kuzuları, deniz anaları hep bir arada! Oh! Gel keyfim gel. Bizim öve öve bitiremediğimiz eski mehtap âlemleri ne kadar sathi, ne kadar sessiz düşer. Mum söndürmek denilen oda içindeki malum havra pek iptidai son derece sönük görünür. Avrupa’da ne karnavalın müştak olduğu bakanal¹⁶⁷, saturnal¹⁶⁸ maskaralıkları, ne de meşhur-ı âlem olan Venedik karnaval âlemi buna benzemez. Hatta kurun-ı vustadakilerin içlerine kadar nakl-i şeraat ve rezalet eden adı üstünde deliler günü hikâyeleri bile muadil olamaz. Konya’nın oturak denilen hindimleri, hattâ İstanbul’un lonca kerizleri, istiridye panayırı rezaletleri bile çıplaklık ve hoppalık hususunda bununkisine varamaz, eski açık saçıklık eline su dökemez. Anlaşıyor ki

¹⁶⁶ A.g.y.

¹⁶⁷ Bacanal [Bacchanalia]: Şarap Tanrısı Dionysus [Latince Baccus] adına düzenlenen Roma festivali.

¹⁶⁸ Saturnal [Saturnalia]: Mitolojik Tanrı Satürn adına kış dönümü gününden düzenlenen, köleler ve efendilerin bir günlüğüne dahi eşit olabildiği pagan eğlencesi.

bundan da istidat ve fitratın bütün hüküm ve tesiri büyük büyük rol oynamağa namzettir.”¹⁶⁹

Ahmet Rasim, gelecekte deniz eğlencelerinin nasıl olacağına dair bazı tahminlerde de bulunur. Denizler tümüyle eğlence yerlerine dönüşecek, hatta artık buralar “intihar edilemeyecek kadar neşeli” yerler hâline gelecektir:

“Ya neye demişler ki: Adamın iyisi alışverişte belli olur, adam olacak çocuk “üvey” der demez kendisini gösterir. Bana öyle geliyor ki bütün banyo mevsiminde tağyip bütün esrarını gaip ederek meydana çıkacak, denizde intiharın ardı arkası kesilecektir.”¹⁷⁰

Banyolarda nişanlanmalar, evlenme merasimleri olacaktır:

“Banyolarda locadan çıkacak, denizde nişanlanmak, banyolarda aşk ve alaka, banyolarda gönül verme ‘Oh!.. Serin serin, ne de hoş kaçar’dan başka bir hadise işitilmeyecektir. Hamamcılar en olur ne olmaz şimdiden baygınlık, kesiklik, baş göz dönmeleri, ağrı sancı, soğuk alınlığı, su yutması ve emsali emraz ve araz vuku’nda tıp, ebe, operatör, eczacı tedarik etmelidirler. Çünkü bu iş, bu gidişle çok ileriye gidecek, denizde olduğu gibi karada havada, çıplak gezegenlerin adedi günden güne yıldan yıla artacak, bir hâldeki eski tecrübemizdeki çıplaklar teşkilatı yerine asri soygunlar birliği, asri soygunlar kulübü kaim olacaktır.”¹⁷¹

Deniz eğlencelerinin, zamanın gözde eğlencelerinden biri hâline geldiğini aynı yazının devamındaki şu alıntı da oldukça yerine özetlemektedir:

“Dans, futbol, sinema gibi gençliği eğlendiren ihdisata rağben birden bire öyle salgın bir hâle geldi ki sokaklara yayıldı. Üç dört yaşlarındaki

---

¹⁶⁹ HM, 19 Haziran 1927.

¹⁷⁰ A.g.y.

¹⁷¹ A.g.y.

çocukların bile heves ve taklit ve temaşa yollarda oynadıkları, okuyup anlar imiş gibi duvar ilanları önünde durdukları görülüyor. Geçen sene ta Boğaziçi'nden, Haliç'ten ve civar sahillere akın akın sandallar, yelkenliler, motorlar gelir, Kalamış deniz hamamlarını tam bir muhasıra altına alarak gurubu müteakip dönerlerdi. Çılgınlıklar, el çırpmalar ayyuka çıkar, kendilerinin de muterifi olduğu vech ile rezaletten geçilmezdi. Bu sene, henüz havalar o kadar ısınmadığı, banyoya girenlerin adedi matlup derecede çoğalmadığı hâlde bile daha şimdiden hatt-ı muhasaranın eni boyu tayin etmiş gibi görünüyor. İşte belde-i tayyibenin ideali hemen budur.”¹⁷²

Ahmet Rasim, eskiden deniz hamamlarını da gayet sistemli bir şekilde anlatır:

“İstanbul, bir bakıma deniz banyoluğuna tamamen elverişli bir şehirdir. Öteden beri boğazda yeni hale, Beykoz Büyükdere, Paşabahçesi, Tarabya, Çengelköyü, Üsküdar, Ahırkapı, Yenikapı, Samatya, Makriköyü ile Haydarpaşa, Moda, Kalamış, Fener, Caddebostanı, Bostancı, Maltepe, Kartal, Adalar gibi sâhil mevkilerde deniz hamamları görülürdü.”¹⁷³

Florya Deniz Hamamı hakkında verdiği bilgi şu şekildedir:

“Florya buralardan çok sonradır. Boynuz da sonradan çıkar amma kulağı geçer derler. Buraya kıymet verdiren yalnız plaj yani kumsallık değil, Rus işgüzarlığıdır. Harb-i Umumi'nin sonlarına doğru Wrangel ordusu¹⁷⁴ ile İstanbul'a neler, kimler gelmedi?

Birkaç dalıp çıkmayı müteâkib çırılçıplak kumların üzerine serildiklerini o zamân ayıplamış idik. Ayıplama başa gelir, derler.”¹⁷⁵

---

¹⁷² HM, 16 Temmuz 1926.

¹⁷³ A.g.y.

¹⁷⁴ Pyotr Wrangel (1879-1928): İstanbul açıklarına demirlediği gemisi, rivayetlere göre Bolşevikler tarafından infilak ettirilen, Beyaz Ordu Generali. Bkz. “Kırım”, **İslam Ansiklopedisi**, c. 25, s. 460.

¹⁷⁵ HM, 16 Temmuz 1926.

“Kalamış Deniz Hamamı’nın anlatımı ise, tam bir Ahmet Rasim üslubunu yansıtır. Nitekim Ahmet Rasim yıllar evvel **Şehir Mektupları**’nda en sevdiği sahilin Kalamış olduğunu ifade etmiştir¹⁷⁶:

“Kalamış köyü de görülecek panoramalarla doluyor. Saat dörtten itibaren Moda’dan, Kuşdili’nden, Yoğurtçu’dan kalkan sandallar, sahildeki çifte hamamın etrafına sebilhane bardakları gibi diziliyorlar. Hamamda soyunanlar dışarıya, dışarıda soyunanlar içeriye... Fizyolojik hulul-ı dâhili ve harici kanunun aynı görünüyor.

Hepsi birbirlerine karışıyor. Bir sarmaşdolaş başlıyor. Gürültü patırtı o kadar yükseliyor ki sâhilin bu velvelesi Fener, Papaz Mektebinin mebni olduğu Şifa hastahanesi kıyılarını, Küçük Moda’yı inim inim inletiyor.”¹⁷⁷

Aynı yazıda deniz hamamlarının faydaları ise şu şekilde belirtilmiştir:

“Mahaza böyle serinlemek romatizma ve evcâ-i mafsaliye envaina fâidesi olduğunu etıbbâ tasdik ediyorlarmış. O halde zat-ı mesele bir taraftan sıhhî, tıbbî, dolayısıyla ictimâî takdîrâtı, diğer taraftan Şehremanetine varidât celbi gibi son moda iktisadî münâsebeti haiz bulunuyor demektir.”¹⁷⁸

Ahmet Rasim, deniz hamamlarından bunca bahsettikten sonra, hâliyle çıplaklıktan da bahseder:

“Pek eski insanlardan bir kısmı nehirler, denizler üzerine bizim deniz hamamları gibi evler kurup yaşarlar imiş. Elbette bu türlü yaşayışın birtakım usulü, birtakım usulün de fûruu var idi. Bu evlerin inkılâblarımızdan evvelki haremlî, selâmlıklı deniz hamamları tarzında olmadığı, olamayacağı bedîhîdir. Acaba o zamânlarda kaç, göç, setr-i

¹⁷⁶ Bkz. (1), RASİM s. 19.

¹⁷⁷ HM, 16 Temmuz 1926.

¹⁷⁸ A.g.y.

avret var mı idi? Bugünkü asrîde kız hamamlarında böyle bir şey yok. Hattâ rivayete göre anadan doğma girenler gittikçe artıyormuş.

Hey gidi zamân hey! Otuz beş kırk sene evvel Çıplak Mustafa'ya bazılarımız deli bazılarımız da velidir der idik. Kolları, göğüsleri, bacakları açık gezenlerden bir sınıfın adı da vaktiyle 'Hasan Paşa Çıplakları' idi. Güya baldırı çıplak tabiri de ar ve haya mahrumu kimselere tevcih edilirdi. Hiç düşünmez idik ki her insan dünyaya çırılçıplak gelir. Biz yaratılışımızı tabiattan daha ziyade bilir miyiz? Hem bilmeyiz hem de türlü türlü şeyler uydururuz. Mesela Hazreti Âdem ve evladı incir yaprağı tutunurlardı, deriz. Kim bilir hubût-ı Âdem'den kaç asır sonra hayvanlara takliden post edinmeğe özendik. Şimdi düşünüyorum da Çıplak Mustafa'ya hak veriyorum. Asıl Âdemoğlu imiş. Öz evlat atasına çeker.”¹⁷⁹

1.3.4. İstanbul'un Kış Derdi

Kış, İstanbul için daha çok dert demektir. Nitekim Ahmet Rasim'in kendisi de odunsuz kömürsüz olmaktan yakınarak, kışı hoş karşılamaz. Cumhuriyet'in ilk yıllarında hüküm süren yoksullukla birleşince kış, İstanbul'un başına açtığı türlü dertlerle anılır. “İstanbul'un Yoksulluğu” kısmında incelenen metinlerin bu başlık altında, bu başlık altına alınan bazı pasajların ise “İstanbul'un Yoksulluğu” bölümünde incelenmeye elverişli olmalarının nedeni, sözünü ettiğimiz “İstanbul”, “kış” ve “dert” üçgenidir. Belediyenin kışın yoksullara odun kömür dağıtmasının tarihi o günlere kadar çıkar:

“Bu sabah gözünü açıp da etrafa bakanlar sokakların, damların bembeyaz kesilmiş olduğunu gördüler, şehrimizde kışın çok şedid olacağına hükmedilebilir, yazık benim gibi kömürsüz, odunsuz olanlara! Bari Emin Bey¹⁸⁰ terk-i mevki etmeyeydi! Ne yapar yapar, kömür bulur, dağıtır idi!

¹⁷⁹ A.g.y.

¹⁸⁰ Operatör Emin Bey: Asıl adı Emin Erkul. İstanbul'un Cumhuriyet döneminde atanan ilk belediye başkanıdır ve –yaklaşık bir ifadeyle- Ahmet Rasim'in **İstanbul Mektupları**'nı yazdığı süre boyunca görevde kalmıştır. (8 Haziran 1924 – 12 Ekim 1928). Bkz. “Erkul, Emin”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c. 3, s. 180.

Bu vaka üzerine kim bilir kaç kişi çenelerini birbirine vurarak şâir Sâmi'nin¹⁸¹

‘Siyâh fahm ile âteş bahâsına hîzem

Netîce serdî-i kaht ile dil meşakkatde’

beytini tekrâr etmektedir.

Ben kendimi bildim bileli İstanbul’u, ekmek kömür derdiyle ma’lûl görmekten hiçbir zaman hâlî kalmadım. Bunca şehremînleri geldi gitti, hiçbiri bu iki derde çâre-sâz olamadılar.”¹⁸²

Sadece yakıtsızlık değil, kanalizasyon sisteminin verimsizliği de türlü kazalara neden olur. Ahmet Rasim, aynı yazısında İstanbul’un kanalizasyon sorunu hakkında da şikâyetle bulunarak bir anısını anlatır:

“Meşrutiyetin ikinci senesinde mi ne idi yine böyle bir haftadan ziyade durmayan kar yağdı idi. Kim bilir hangi söz anlamaz bir derdin zoruyla evinden çıkmış ihtiyar bir kadın tam benim odanın karşısındaki yaya kaldırımına yakın bir yerde koltuklarına kadar gömülmesin mi? [...] Meğer oradaki lağım kar sularının hücumuyla çökmüş, yağın karlardan kendi kendine bir tuzak hâline girmiş...”¹⁸³

Ahmet Rasim kadına yardım eder, fakat asıl hikâye bundan sonra başlar. Kadını evine getirir, üstünü kurular, lastik ayakkabısının teki çukura düştüğü için ayağına başka lastikler giydirir ve evine yollar. Ertesi sabah, bir delikanlı, kadının para kesesini evde düşürdüğünü söyleyip, kesenin kendisine verilmesini ister. Birkaç git gelden sonra Ahmet Rasim’in konuyu karakola taşınması ardından gencin çevirdiği düzenbazlık ortaya çıkar ve annesi oğlu adına özür dileyerek, Ahmet Rasim’e teşekkür eder. Ahmet Rasim, bu anısını anlattıktan sonra yazısını şöyle bitirir:

¹⁸¹ SÂMÎ, Arpaemînizâde Mustafâ (d. ? - ö.1146/1734): divan şairi, vak’anüvis, hattat, kâtip. Bkz. Fatma S. KUTLAR OĞUZ, “Samî Arpaemînizade Mustafâ”, **Türk Edebiyatında İsimler Sözlüğü**, <http://www.turkedebiyatilisimleri-sozlugu.com/docs/sami.pdf>

¹⁸² *HM*, 21 Şubat 1926.

¹⁸³ A.g.y.

“Bunları şöyle yazıp dururken hatırıma:

-Bakalım, operatörü düştüğü kanalizasyon derdinden kim kurtaracak? Hele benden paso!... Fakat cemiyet-i belediye daha evvel şirketin yani Emin Bey’in zade-i icadının kayıp dediği yüz seksen bin liralık keseyi verdi! Polislik, falan bir iş kalmadı. Huruş öttü, dava bitti! Ne olduysa yine İstanbul ahalisine oldu!

Demek geldi!”¹⁸⁴

İstanbul’un kıştan, poyrazdan çektiği Ahmet Rasim’in yazılarının arasında kendisine hep yer bulur:

“Bugün üçüncü gündür ki poyraz mı yıldız mı hangi rüzgâr ise kışı ihtâr için getirdiği yağmur durmak bilmiyor. İstanbul âdeta sırsıklam, sucuk kesildi. Şu aralık kar ile dönecek olursa diz boyu kara gömülmemiz muhakkaktır. Karadeniz allak bullak.”¹⁸⁵

Tüm bunlara rağmen Ahmet Rasim, kar eğlencelerinden bahsetmeyi de ihmal etmez Ahmet Rasim. Şehir Mektupçusu, yoğun kar yağdığı zamanlarda kardan adamlar bile yapıldığına da şahit olmuştur:

“Top kale heykelleri de yapıldığını bilirim. O hâlde yapılırdı ki güya top patlamış, kırmızıya yanmış güllesi kaleye isabet etmiş, ikincisi de çıkmak üzere ağzında kararmış dururdu!”¹⁸⁶

Çukur yerlerin üzeri çalıcırpı ile örülür, daha üzeri karla örtülür, ‘eskiler alayım’lar biraz sersemce gezinenler bir bahane ile buralara sevk edilip düşürülür, kahkahalarla gülünür idi.

---

¹⁸⁴ *HM*, 20 Şubat 1927.

¹⁸⁵ *HM*, 13 Kânun-i Evvel 1926.

¹⁸⁶ *HM*, 23 Kânun-i Sani 1927.

Geçen kış biraz yağdı ise de arslan, arslan heykelleri değil kedi bile yapılacak raddeye varmadı idi. Bu sene ise henüz yağmadığı için top değil, hap bile yapmak ihtimali yok.¹⁸⁷

Kışın şiddetli soğuklarına uygun bol karbonhidratlı ve kalorili İstanbul yiyecekleri ise Ahmet Rasim'in mektuplarında kendilerine yer bulan başka lezzetlerdir:

“Karlı havalara ‘tarhana’ nazlı hamur çorbalarının, kadayıfların, ‘piraho’, ‘tatar böreği’ denilen yemeklerin pul biberli, etli kuru fasulyeli kapuskanın kış türülerinin paça dondurmasının, pekmezli muhallebinin, irmik, un helvalarının, kıkırdak poğaçasıyla beraber bol kıymalı tepsi börek envanının, leblebili bozaların, hardalyaların, sübyelerin, kuskus, erişte pilavlarının, pastırmalı sucuklu yumurtaların, sığır eti köftelerinin, çömlek, orman kebablarının, bol peynirli simit makarnaların, kilerlerde, odalarda, tavan aralıklarında asılı duran hünk hünk elma, nar, ayva, armutların, elhasıl tandır âlemlerinin, helva sohbetlerinin, kadayıfına, tavukgöğsüne, portakalına, bozasına, simidine, altı kollu iskambil, yüzük, briç oyunlarının, evlerde toplanıp konuşmaların, saz fasıllarının, birinin ayağına ip takıp sürüklemelerin mevsimi idi.”¹⁸⁸

1.4. İstanbul’un Sesleri ve Sokakları

Ahmet Rasim’in **İstanbul Mektupları**’na eğer bir kahraman aranacak olsa, bu kahramanın “sokak” olduğu pekâlâ söylenebilir. Sokak başlığının “müstakil” olarak işlendiği bu bölümün dışında, İstanbul’un mevsimleri, değişim vb. gibi bölümlerinde hep sokaklar başroldedir. Ahmet Rasim’in 17 Şubat 1927 tarihli yazısı ise, tek başına sokağın seslerini iletmek için iyi bir örnektir:

Ahmet Rasim, şubat soğunda evinde mahsur kalmıştır ve “kafasını dinlemek” niyetindedir. Ancak sokak sesleri, Ahmet Rasim’in ilk önce odasını, daha sonra ise yazısını doldurur:

---

¹⁸⁷ A.g.y.

¹⁸⁸ A.g.y.

“Dört günden beri odamda mahpusum. Galiba eski karakışlardan biri kurulmuş, soluğu bizde aldı. Fırtına, tipi, ayaza, avuç avuç sulusepken, don, saçak buzu, daha ne türlü marifetleri var ise cümlesini saklamadı gösterdi. Böyle azgın bir havada sokağa çıkmak, benim gibi nice senelerin mahsulü bir bronşitli için, Mezarıcı Mahmud’a:

-Sar beni, gel mezara koy beni!

diye yalvarmaktan başka bir şey değildir. Bu sebeple alem-i harici ile kat’-ı münasebet etmeğe mecbur oldum. Oldum ama kulaklarımda ses eksilmedi, bilakis arttı. Uzaktan uzağa kiliselerin Morto kampanaları, boğuk boğuk vapur, tren düdükları etrafa puhu kuşu sürüleri konmuş hissini veriyordu. Bunların arasında tiz perdeden gelen kedi dalavereleri, bizim komşunun çoluk çocuk eğlencesi köpeğinin ağlar gibi havlaması kartopu eğlencesine çıkan ana, kız, oğlan, hizmetçi çığlıkları, sokak dolduran kahkahalar, ale’s-sabah çaputu sırtlanmış avazı çıktığı kadar bağıra bağıra geçen simitçi, iki eli askıda muhallebici, karnından söylüyormuş gibi sesi derinden gelen sütçü[...]¹⁸⁹

Eskici ve gazeteci de bu kez bir sahne olarak düşünebileceğimiz sokağın oyuncularındır:

Yazıyor ama ne yazıyor, doğru yazıyor!

Hasbihâliyle sokak sokak dolaşan gazete mevzuunun güzelliği, yeni çıkma yani asri “eskiler alayım”lardan yani kaparozcu esnafından birinin kaba rast ve zerrinden; etrafa kulak vere ere:

-Bakır alıyorum, pirinç mangal alıyorum, halı alıyorum, yük, pamuk alıyorum, eski paltolar, ceketler alıyorum!¹⁹⁰

Mektepten dönen çocuklar adeta sokakta resm-i geçit yaparlar.

“Meraklı hanımın ikinci akşam nöbeti, mekteplerden dönen çocukların büyük cıvıltılarla karışık haykırırları, komşunun, camı kıracaklar, diye

¹⁸⁹ HM, 17 Şubat 1927.

¹⁹⁰ HM, 17 Şubat 1927.

telaşlı telaşlı bağırışı, işlerden evlerine avdet edenlerin hızlı hızlı çingirak çekişleri, kapı vuruşları, dilenci patileri hâl böyle iken yataktan kalkmadan başlamış, akşamlar olmuş.”¹⁹¹

Biraz sonra bu sahneye mısırcı ve simitçi de dâhil olur.

“Neredeyiz? Venedik’te miyiz? ‘Serenat’ taklidi:

‘Mısırimi kavururken

Dumanını savuruken

Üşüyorum, donuyorum

Sokak sokak dolaşırken

Mısır buğday kıtır kıtır!

Mısır buğday çıtır çıtır!

Bir yarım asırlık kanto!... Ne Subhanallah’a ne de Lahavle’ye gelir!... Nerde var, nerde yok, ikinci bozacı!.. Onun arkasından yeni çıkma bir simitçi!.. Üçüncü bozacı!..

-Erbabı bilir!

diye gezen üçüncü simitçi!..

Ta gece yarısına, yarım, bire kadar!.. Uykuya dalıp da tatlı tatlı kestirmeye başladınız mı, komşunun terasasın kapısı! Pat! Pat! Yorganın altında kalmış kulaklara ne mutlu!

İşte dört gündür böyle bir ömür geçirdim şimdi güneş çıktı. Ama yalancı mı, toplayıcı mı? Sahihi ise çıkacağım!

-Hasta mı idin? Görünmüyordun?

Diyenlere:

-Üç, dört gündür, havaların hâli de sebep oldu ya, evde istirahat ettim!... Başımı dinledim!

Diyeceğim.”¹⁹²

---

¹⁹¹ A.g.y.

Ahmet Rasim, bu yazısında sanki “İstanbul’un ses kayıtları”nı çıkarmış ve sırasıyla her birini okurlarına “ses”leriyle tanıtmıştır. Ahmet Rasim, sokak seslerini sadece bu mektubunda veya diğer **İstanbul Mektupları**’nda değil, birçok yazısında kullanmıştır. Şerif Aktaş, **Ahmet Rasim’in Eserlerinde İstanbul** adlı çalışmasında “Seyyar Satıcılar” başlığında, Ahmet Rasim’in yazılarına konu olan seyyar satıcıları incelemiştir.¹⁹³ Ahmet Rasim’in sokak satıcılarının seslerinden rahatsız olduğunu örneklerle gösteren yazar, Ahmet Rasim’in “karikatüriste has bir dikkat”e sahip olduğuna özellikle vurgu yapar. Yukarıdaki yazıda da, Ahmet Rasim’in sokağın tüm bu seslerini sanki sırayla “resm-i geçit” yaptırarak okurlarına tanıtmak istediği ve bunları bir yapı unsuru olarak kullandığı da düşünülebilir. Nitekim Şerif Aktaş da, bu “yapı hususiyet’ine dikkat çeker:

“İşte bu yapı hususiyeti içinde esere bütünlük kazandıran hususların başında bakış açısı sahibinin haricî âleme bakış tarzı ve orada tespit ettiklerini anlatma şekli gelir. Ayrıca eserdeki haricî âlemin İstanbul ile sınırlandırılmış olması, bu şehrin sahne olduğu hayat tezahürlerinin konu alınması da onu bir bütün olarak ele almamıza imkân hazırlamaktadır.”¹⁹⁴

Ahmet Rasim’in 6 Haziran 1927 tarihli yazısı da, İstanbul’dan yaz başlangıcındaki sokak manzaralarını sunar:

“Fecirden ta gece saat ikiye kadar sokaklar bir velvele, bir avaz... Küfesini sırtlayan bakla, enginar, bezelye semizotu, pancar; işportasını kapalı dereotu, nane; terekeleri omuzlayan Silivri yoğurdu, kutusunu dolduran doldurana, tablasını kafasına yüklenen kâğıt helva, susam helva; sepeti ele alan Arnavut köyünün çilek, ardı sıra dal bastı kiraz diye bağırmakta, arada bir hatip halkı imişçesine basperde üzerinden tane tane; ‘Yük alıyorum, pamuk alıyorum, demir, pirinç karyola alıyorum, bakır

¹⁹² HM, 17 Şubat 1927.

¹⁹³ Şerif AKTAŞ, **Ahmet Rasim’in Eserlerinde İstanbul**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s. 188-212

¹⁹⁴ A.g.e., s. 198-199.

alıyorum, ayine konsül alıyorum, halı, kilim, keçe alıyorum!’ diye bir evi yukarıdan aşağıya kadar perdelerine varıncaya soyup soğana döndürecek azm ve teşebbüste mezatçı, haraççı ne dersiniz deyiniz birtakım eşhas gezinmekte.

Bunların arkalarından da gözler pencerelerde, pes perdeden mahut; ‘Eskiler alayım, lirayla eski potinlere, pantolonlara, ceketlere, süpürgelere... Şişelere arına verelim’ esnafı dolaşmaktadır. Anlayın artık! Mahaza sinemalar hınca hınç, kır bahçeleri leba leb, otomobiller arı gibi işlek, lastikli faytonlar, tahmil ve tahliyede ber-devam, her açıklıkta futbol başlangıçları, derelerde sandallar, fotolar seyyar ve sanih, gazeller, şarkılar, çalgılar, gramafonlar, telsizler taraf taraf işitilmekte...”¹⁹⁵

Ahmet Rasim, İstanbul sokaklarının sadece gündüz hâlini değil gece seslerini de sunmuştur:

“Sizin Ankara’da da gece bağırtıları var mı? Burası sabâhın birine ikisine kadar sokak sokak, çingır çingır ötüyor. Geceleri en sona kalanlar simitçilerle bozacılar, şafakla davrananlar leblebicilerle boyacılar, bizim Kadıköyü’nde bu yüzden dâimî bir tesâvî-i leyl ü nehâr!.. [...] İçlerinde bir tek sesi kısılmışa benzeyen bile yok!

Ne olduysa avare bekçilerimize oldu!..

Yangın değil tufan olsa bağırmayacaksınız!.. dediler. Ağızlarını bıçak açmıyor...

- Alın şu düdüğü... Baktınız ki canınız sıkılıyor, polisle karşı karşıya geçin... Öttürün! Dediler. Onlar da ardı arasını kesmeyip öttürüp duruyorlar. Fakat nerede o evvelki hüngürtüler... Nerede şimdiki düttürüler!... İçlerinde öyle tiz Davudî sesleri vardı ki Yaradan’a sığınıp da bir kere:

- Yangın!

diye narayı bastı mı evlerin camları şangırdar,

- Var!

Deyinceye kadar çoluk çocuk, genç ihtiyâr yataklarından fırlarlar idi!.. Hele yangının zuhûr ettiği semtin ismini müteâkib ilâve ettikleri:

- De!

¹⁹⁵ HM, 6 Haziran 1927.

Edât-ı zarfın gümbürtüsü sahûr topunu andırırdı.

Bari ellerindeki sopalarını almaydılar!.. Bunlar ne sesler idi ya Rabbi!

Daha evvelleri bu iki nev, hançerevî, haşebî sese köpeklerin ulumaları, avavaları, harharaları, gece avına çıkmış, kukumav, baykuş nağmeleri, kümeslerinde birdenbire:

- Ne oluyoruz?

Vehmesiyle çala kanat öten horoz, kaz sadâları, hindi gulu guluları, civârda ahır var ise, kişneme, böğürme, anırma, beşiğinden, ana koynundan sıçrayan çocuk ağlamaları, meraklı hacı ninenin:

- Sen def eyle ya Rabbi!

Âvâzı, yetmişlik, yetmiş beşlik “Haydar Baba”nın derin derin devâm eden öksürüğü, sabahlara kadar dam duvar üzerinde salma kuyruk gezip duran kulak yırtıcı kedi çığlıkları, alttan üst yanda açılıp kapanan kapı taktakları, yetişir yetişmez yangını söndüreceklerine insanı inandıracak derecede pür-telaş evinden fırlayanların ayak patırtıları... inzimâm eder, koca şehir askerlerden inim inim inlerdi!

Şimdi uzaktan uzağa işitilen itfâiyenin dan danı, bizim taraflarda olduğu üzere gece marşandiz treninin düdüğü, bir iki kel horoz sesi karışıyor ki bunların yanında vızıltı kalır!

Evet bunlar ne sesler idi ya Rabbi! Hakîkaten eski üslûb üzere tasvir edilmek icap etse ‘katâr-ı cihân’ şeklindeki kelime katârları bile az gelir!.. Heyhât ki gençlik ne böyle geceler görüyorlar, ne de böyle silsile-i terâkîbe tesâdüf ediyorlar. Bunların her ikisi de birer âlem idi. Fakat iyice kulak verilecek olursa maîşet nokta-i nazarından:

‘Âlem yine ol âlem, devrân yine ol devrân!’

O sesler kesildiyse bu nokta-i nazarın etrâfında gittikçe perde perde yükselen başka sesler yükseliyor! Daha geçen gün güpegündüz mavanacı, salapuryacı hüngürtüleri İstanbul’u velveleye saldı! Buna ne diyeceğiz?”¹⁹⁶

Ahmet Rasim, Tanpınar’ın dediği gibi, bir ses makinesi gibi İstanbul’un gece seslerini işitmiş, kaydedip okurlarına sunmuştur. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Beş Şehir’de Ahmet Rasim’i andığı kısım, sanki tam da yukarıdaki alıntı okunduktan sonra yazılmış gibidir.

¹⁹⁶ HM, 27 Kânun-i Sani 1927.

“Ahmed Rasim’in 1913 yılı *Nevsal-i Milli*’sinde çıkan ‘Sokaklarda Geceler’ adlı küçük yazısını hatırlar mısınız? İstanbul gecelerinin bütün büyüğü, yerli hayatın biçareliği ile beraber bu yazıdadır. Artık kaybolan yahut kalıntı hayatını yaşayan eski İstanbul mahallesi orada sanki kendi uykusunda sayıklar.

Pek az adam onun gibi yaşadığı şehrin üstüne eğilmiş ve bir ses makinesi gibi her duyduğunu kaydetmiştir.”¹⁹⁷

1.5. İstanbul’un Meslekleri, Eşyaları

İstanbul’un ekonomik ve sosyal hayatı en çok kendisini “meslek”lerde gösterir. Ahmet Rasim’in bahsedilmeye değer gördüğü meslekler veya iş kolları, ya ölmeye yüz tutmuştur ya da İstanbul’un bir başka derdini açıklamak için gereklidir. Kürkçülük bunlardan biridir.

1.5.1. Kürk ve Kürkçülük

Ahmet Rasim, neredeyse tümüyle kürkçülükten ve kumaşlardan bahsedeceği yazısına, İstanbul’un son zamanlardaki yoksulluğuna dikkat çekerek başlar:

“Benim şu küçük aklımla anladığıma, şöyle böyle gördüğüme nazaran İstanbul yarım asırdan beri soyulup soğana dönmektedir. Elbette bu soyulmanın evveliyatı da vardır. 1275’te saray-ı Mecîdî’nin israfatı başka, sarayın uğrunda Küçüköğlü yârânına kaptırdığı da başka!.. Maksadım İstanbul’un bu gidişle daha tam takır, çırılçıplak kalacağını bildirmektir.”¹⁹⁸

¹⁹⁷ Bkz. (31), TANPINAR, s. 160.

¹⁹⁸ HM, 12 Kânun-i Evvel 1923.

Bu kısa bilgilendirmeden sonra Ahmet Rasim, şehir içinde bir manzara çizer. Bir evin kapısında sebze almakla meşgul “kıranta” birinin sırtındaki kürkün kabının lime lime, kendisinin ise didik didik olduğunu görür. Kendi kendisine “Bu kürk de şimdi antika sayılabilir.” der. Ve daha sonra kürkün inceliklerinden bahseder, kürkler hakkında tafsilatlı bilgi verir:

“Hani o, evveli boy, iç, kısa, [...] kupür, serhadli, güvey kürkleri! Hani ya o sarı, kızıl çuhalara, şalilere, altın sırmalı seraserlere, mezerkeşlere, soflara, kadifelere, elmaslarla kaplı samur, kakım, zerdeva, sansar, sincap, samur kafası, tilki, ördekbaşı, sarı samur diye saydığımız, elma, elma, halkava, siret, pehle, nafe, yanak, göğüs, goşe... dediğimiz kürkler nerede?”¹⁹⁹

Ahmet Rasim, “Şimdi arkamızda kuzu, kurt, kunduz, ay, hatta kedi postu bile yok.” dedikten sonra konuyu yine eski kürklere getirir:

“Hani ya eskilerin bol yenli, dört yenli, küpur yenli paça samur, sırf samur, ferâce, kursak, mevsim, kontoş gibi isimlerle giyinip kuşandıkları kürkler nerede?.. Hani ya isimleri tarihe mal olmuş olan Osmanlı padişahlarının alaylarda üzerlerine aldıkları ‘kapaniçe’ denilen murassa döğmeli, dar yenli kürkler, şeyhülislamın ‘firûze-i beyza’ları, vüzerânın ‘erkân’ları, ulemânın ‘muvahhid’leri ne oldular?”²⁰⁰

Zaten ona göre, bunları değil bilen, isimlerini bile hatırlayanlar bile nadirdir:

“Değil bunları görenler, isimlerini bile der-hatır edenler ender. Hâlbuki kürkçülük, kürk merakı babalarımız arasında pek ziyade şâyi idi. Kürkçülük belli başlı, zengin bir sanat idi. Çünkü o zamanlarda ‘elbise-i resmiye’nin en büyüğü idi. Hatta süferâya, ecnebi züvvâr ve misâfirîn-i

---

¹⁹⁹ A.g.y.

²⁰⁰ A.g.y.

mutebereye ihsan edilecek kürklerin hıfzına mahsus olarak Babıali’de ‘Kürk Odası’ namında bir oda var idi.”²⁰¹

Oysa bir zamanlar İstanbul’un kürkçüleri beş yüz dükkândan ve iki bin işçiden oluşan büyük bir meslek kolunu teşkil etmektedir. Gerek **İslam Ansiklopedisi’nde**²⁰² yer alan “kürk” maddesinde gerekse Reşat Ekrem Koçu’nun **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü’nde**²⁰³ belirtildiği üzere; halk arasında kullanımı oldukça yaygın olan hatta yaz aylarında da giyilen kürk, evlilik gelenekleri arasında da yer almaktadır. Kız evinden damada içinde kürk de bulunan bir kıyafet bohçası göndermek âdettendir. Kürklerin muhafazası için piyasada özel kürk bohçaları satılmaktadır. Ayrıca Osmanlı yüksek ricalinin konaklarında içinde ev sahibinin kürklerinin olduğu birer kürk odası bulunduğu bilinmektedir:

“Onbirinci asr-ı hicrî evâilinde İstanbul kürkçüleri beş yüz dükkândan, iki bin işçiden mürekkebe cesîm bir esnaf teşkilatına mâlik idi. Benim yetiştiğim zamanlarda Çarşu-yı Kebîrin Kürkçüler Kapısı denilen mahallinde otuz, kırk kadar dükkân var idi. Bugün belki iki üç dükkâna inhisar etmiştir, ustaları da, çıraqları da titreşip durmaktadırlar!”²⁰⁴

Kürkün sosyal statüye etkisi ise şöyledir:

“Hiç hatırımdan çıkmaz. Matbaa-i Âmire rûznamecisi Hasan Ferid merhum kışları arada sırada kürklü bir palto giyer, soranlara:

–Bugün adam dolandırmaya çıktım! der idi.

²⁰¹ HM, 24 Kânun-i Evvel 1923.

²⁰²“Kürk”, **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 26, s. 568.

²⁰³ Reşat Ekrem KOÇU, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Sümerbank Kültür Yayınları, İstanbul, 1969, s. 164-166.

²⁰⁴ HM, 24 Kânun-i Evvel 1923.

Filvaki merhum hakkında değil, başkaları aleyhinde olarak çok defa alacaklı esnaflardan:

–Ben ona on para inanmazdım, amma ne yapayım ki sırtındaki kürke inandım! Sözüne işitmişimdir!..

[...]

Vaktiyle birine bir kürk giydirmek devletçe rical mertebesine, huzura çıkmak meziyetine delalet ederdi.

Türklerin bir de ‘üstlükleri’ var idi ki şimdi onlardan da yarım endaze bulmak hemen muhâl gibidir. Bu nevi ârâyişler isbat eder ki eski zenginliklerimiz evlerden başlayarak çekile çekile memleketin iliği kurutulmuştur.”²⁰⁵

Ahmet Rasim’in zamanında bu kürklerin hiçbir çeşidi kalmamış olsa da, eskiden ticareti yapılan birçok çeşidi olduğunu, ticareti yapılır ve o zamanlardan otuz otuz beş sene önce orta hâlli evlerde bile birkaç tane bulunduğunu şöyle nakleder:

“Evet, zamanımızda bunların ne tulumlari, ne bütünleri, ne tahtaları, ne kinnapları, ne parçaları, ne parçasızları, ne dikişli, dikişsizleri, ne ördek başı, ne bahri göğsü, ne porsuğu, koyunu, ne sincabı, ne şinşilas, ne kurdu, ne de kara kulağı kaldı. Şimdiler düz, harçlı gocuk giyenler bile nadir. Astragan yakalı paltolar bile modadan düştü.

Halbuki İstanbul, fetihten evvel de, kürk ticaretiyle meşhur idi. Şark, şimal-i şarkî memleketleri postları, tulumlari, sırtları buraya gönderir. Burada da dahilde sarf edildiği gibi Avrupa’ya gönderilir, mühim bir ticaret husule gelirdi. Daha otuz, otuzbeş sene evvel hemen her orta halli evde birkaç tane bulunur idi. Kürk bizde adeta esâs-ı beytiyyeden madud idi. Evlerimizde esbab-ı servetten biri de onlar idi. Fakat zaruret ve sefaletlerin teakubu, tevalisi ile sata sava yalnız dillerimizde bir ismi kaldı.”²⁰⁶

Hatta Şinasi’nin de çalışmaya başlayacağı zamanlar sırtına “eski-püskü bir elma kürkü” aldığını ve Ahmet Rasim’in onun bu kürk için “büyükbabamdan kalma”

²⁰⁵ HM, 24 Kânun-i Evvel 1923.

²⁰⁶ HM, 24 Kânun-i Evvel 1923.

dediğini yazdığını Salâh Birsal'den öğreniriz.²⁰⁷ Ahmet Rasim'in bu bilgiye henüz Latin harflerine aktarılmamış Şinasi monografisinde²⁰⁸ yer vermiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Ahmet Rasim, kürkten bahsetmişken, “seraser”e, “Altınoluk savani” veya “sopalı” takımlarına, som sırmalılarına da değinir ve kürk işçiliğinin bir zamanlar ne denli gelişmiş olduğunu ifade eder:

Seraser denilen kumaş ki altın sırma ile işlenmiş, gîran-baha bir mensûcdur. ‘Altınoluk’, ‘savani’, ‘sopalı’ takımlar, som sırmalılar, bu kürklerin kap olarak istimal edildiği devirlerde bizdeki mensucat-ı dâhiliye sanatının pek ziyade ilerlemiş olduğuna şahittir.”²⁰⁹

Ahmet Rasim, kürklerden bahsettiği yazısında diğer ev ve mutfak eşyalarını da “eskiye ait eşyalar” arasında anmadan edemez:

“Evet... Hani ya o eski bakır, eski yemek takımları, sofrası, sini, kaşık, minder, şilte, keçe, kilim, halı, yorgan, yastık yüzleri, çarşaf, gergef, kılaptan işlemleri, sandıklar, kuşaklar, kemerler... daha neler neler?”²¹⁰

Öyle görünmektedir ki “zavallı İstanbul” kültürel bir inkıraz, çöküş hâlinindedir. Savaş yılları ve arkasından gelen kıtlık ve yoksulluk yılları insanların gündelik yaşamında da etkisini göstermekte, bazen zorunlu olarak eski âdetler, gelenek, görenekler terk edilmektedir.

²⁰⁷ Salâh BİRSEL, **Yanlı Parmak (Günlük: 1982)**, Adam Yayınları, İstanbul 1993, s. 25.

²⁰⁸ Ahmet RASİM, **İbrahim Şinasi**, Yeni Matbaa, 1927.

²⁰⁹ *HM*, 24 Kânun-i Evvel 1923.

²¹⁰ A.g.y.

“Zavallı İstanbul, Ankara’sından taarruza uğramaktan göz açamayacak hâle geldi. Bu hal içinde her yokuşun bir inişi var diye mi diyeceğiz? Yazık!.. asırlarca bunca kabiliyetler perverde etmiş olan bu şehir, hiç olmazsa sanayi-i dahiliye ve ticaret-i umumiye namına bir şeref ve imtiyaz elde etmeye çalışmalı.

Dikkat ediyorum, eski yünlü, kumaş, uzun, kısa, aynalı biçim hırkalar, asla dikişli ‘liyadre’ler, haydarî’ler, abalar bile görünmüyor. Bir hırka, bir lokma diyen dervişler nerede?”²¹¹

1.5.1. Hamallar, Mavnacılar, Gedikler

Ahmet Rasim, 6 Temmuz 1924 tarihli yazısını, gediklere ayırmıştır. Ankara’da Vali Raşit Bey’in hamalların ve mavnacıların gediklerini kaldıracağını söylemesi üzerine Ahmet Rasim de yazısını bu konuya ayırmıştır.

“İstanbul’un ahval-i iktisadiyesi üzerinde bir tesir-i azim göstereceği her türlü şüpheden külliye ânî olan mahud ‘gedik’ usulünün ilga ve imhası meselesi, bugünlerde yine tazelandi. Hatta dünkü gazeteler Vali Raşid Bey’in şehrin başında iki bala-yı mübrim olan ‘hamallar’ ile ‘mavnacılar’ gediklerini kaldıracağını söylemiş olduğunu sevine sevine yazdılar.”²¹²

“Gedikler”in ne olduğunu ekonomi yazarı Tefik Güngör şu şekilde açıklar:

“Gedikler sıkı devlet otoritesince kuralları belirlenen esnaf teşkilatlarıdır. Bir kişi çıraklıktan ve kalfalıktan yetişip de açık bulunan bir ustalık makamına geçmedikçe, gedik imtiyazı belgesi sahibi olmadıkça, dükkân açarak sanat ve ticaret yapamazdı.

Ancak, ellerinde imtiyaz fermanları olan kişiler, sanat ve ticaret yapabildi. Bu fermanlar, esnafın sayılarının artırılıp eksiltilmesi, mülk sahiplerinin kiralarını artırmaması, gediği olmayanların sanat ve ticaret

²¹¹ A.g.y.

²¹² HM, 6 Temmuz 1924.

yapamaması, açık olan gediklerin esnafın çırak ve kalfalarına verilmesi, dışardan esnaflığa kimsenin kabul edilmemesi gibi hükümleri kapsıyordu.

Gedikler, sabit ile seyyar olmak üzere iki türlü idi. Seyyar veya havzi gedikler, kişiye özgü olup, sahibinin istediği yerde (gezici olarak) sanatını ve ticaretini yapmasını sağlıyordu.

Sabit gedikler, dükkân, mağaza, atölye gibi yerlere bağlı olduğundan, sahipleri başka bir yerde sanat ve ticaret yapamazlardı.

Gedik sahibi, başka bir yere göç edecek olursa, gediğini de resmen nakletmek ve senedini değiştirmek zorundaydı. Bu durumda yeniden araştırma ve soruşturma yapılırdı. Gedikler, izin veren otoritenin kararına göre çoğaltılıp azaltılabilirdi.

Esnaf ve zanaatkârdan belgesi olmayan kişilerin dükkân açması yasakladığı için ekonomik gelişmeyi ve rekabeti önleyici sistem pek başarılı olamadı. 1838 ticaret sözleşmeleriyle Avrupa malları Osmanlı pazarını istila edince sistem iyice çöktü.²¹³

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi'nde yer alan "Gedikler" maddesinde belirtildiği üzere, 1908'den sonra İttihat ve Terakki iktidarında liberal kanadın ağır baskısıyla 1 Mart 1913 tarihinde çıkarılan "Gediklerin İlgasına Dair Kanun"la gedikler resmen ortadan kaldırılmıştır.²¹⁴ Ancak bu yine bu ansiklopedi maddesinde, hamalların ve mavnacıların gedikleri varlıklarını sürdürmeye devam ettikleri belirtilmiştir. Yazısında, "Hatta dünkü gazeteler Vali Raşid Bey'in şehrin başında iki bâlâ-yı mübrim olan 'hamallar' ile 'mavnacılar' gediklerini kaldıracağını söylemiş olduğunu sevine sevine yazdılar." cümlesini belli ki Ahmet Rasim de sevine sevine yazmıştır. Ancak gedik usulünün kaldırılmasından sonra da hamalların bu özelliklerini korudukları bilinmektedir.²¹⁵

Şehir Mektupçusu hamallardan ve hamal gediklerinin o günlerdeki bu köhnemiş örgütlenmesinden şikâyetini şöyle sürdürür:

²¹³ Tefik GÜNGÖR, "Ahiliğin Uzantısı Loncalar ve Gedikler", *Dünya*, 25 Eylül 2013. <http://www.dunya.com/ahiligin-uzantisi-loncalar-ve-gedikler-153302yy.htm>

²¹⁴ Hamza KAYGAN, "Gedikler", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt 3., s. 388.

²¹⁵ A.g.e., s. 536.

“İşte size bir icmal ki istediğiniz kadar anlayın, istediğiniz kadar anlamayın fakat hükümetimiz anlasın. O kadar anlasın ki İstanbul’daki bu hamal ve mavnacı gediklerini takım taklavatıyla beraber kökünden kazıyıp kaldırsın. Cidden söylüyorum ki bu nakliyat meselesi şehrin başında püsküllü, kuyruklu bir beladır. Çünkü soygunculuğun bundan daha aşikâresi görülemez. Burada bir hamal, bir mavna, bir yük sahibi için bir dert, son derecede münker, gaddar bir vasıta-yı nakliyedir. Bunlara samimi olmak üzere şehrin ihlal-i asayîşi nokta-i nazarından her türlü kabiliyeti haiz bir teşkilattır. Dâhiliye vekilimiz bizi bu afetten kurtaracak olur ise şehre hem iktisaden, hem de idareten büyük bir hizmet etmiş olacaktır.”²¹⁶

Öte yandan, o günlerde İstanbul’da hamallar, kendilerine mahkûm olan İstanbul halkına karşı davranışları itibariyle de “kabalık”larıyla anılmakta hatta hamallık âdeti “kabalık”la eş anlamlı olarak anılmaktadır.

“Köprübaşında, Balıkpazarı’nda pek çok küfeci olur ve bunlar halkı rahatsız ederdi. Ne kadar baldırı çıplak takım ağası varsa sırtına birer küfe alır, beklerdi. İnsanlar evine iki okka elma almak için bile olsa yemişçiye yaklaşır yaklaşmaz nara atar, koşarlardı. Birine çarpıp devirmişler, birinin üstünü küfeyle çamur etmişler veya küfeyi takıp kıyafetini yırtmışlar, çocukların saçına küfeyi takıp çocukları bağirtmişler, umurlarında bile olmazdı.”²¹⁷

İstanbul’daki birçok asayişsizliklerin yanında hamalların da bu kabalıkları, kavga ve dövüşleri, kabadayılıkları Ahmet Rasim’in yazılarına konu olacak derecede önemli bir şikâyet unsuru olmuştur. Ahmet Rasim bu konudaki sitemini “Bir şımarıklık bir kabadayılık ki Kürdistan dağlarında bulamazsınız.” diyerek ifade eder:

“[...] heman her iki günde bir ustura usturaya, sopa sopaya, bıçak bıçağa geliş gürültüsü! Dayak yiyen, başı yarılan, kuru kırılan, kalçasından

²¹⁶ Zehra HAMARAT, **Ahmet Rasim’in Gözüyle İstanbul Folkloru**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

²¹⁷ *HM*, 16 Temmuz 1926.

köprüsünden vurulan mı istersiniz? Bir şımarıklık bir kabadayılık ki Kürdistan Dağlarında bulunmaz. Şehrin doğrudan doğruya asayişine dokunan bu hâl, her an için bir zull, bir idaresizlik suretinde tecelli ediyor, bunlar yük altında iseler yükleri ile, değil iseler omuzladıkları sırtıkları, sırtladıkları arkadaşlarına, tokmak hâlinde kaldırımları aşındıran ayaklarıyla, bir vaz-ı rüstemane ile salladıkları kollarıyla [...] aldırmaksızın basar, geçerler. Hele bir söz söyleyin. Hele haddiniz var iseyan bakın! Böyle bir nakliye teşkilatı bilmem ki bizden gayri hangi memlekette vardır?”²¹⁸

1.5.2. Kahvehaneler

İstanbul’da, yok olmasa bile, sayıları azalan iş yerlerinden biri de kahvehanelerdir.

“Bize burada sokak, kahve, gazino siyaset kardeşlerinin adedi günden güne azalmağa yüz tuttuğu için zaman zaman sükûn artarak başımız değil ise de kulaklarımız bir az rahat etmeğe başladı... Yoksa mebus-ı muhterem Yahya Galib Bey’in zannı gibi²¹⁹ İstiklal Mahkemesi’nin, vürudundan dolayı değil!”²²⁰

Ahmet Rasim için, her ne kadar **İstanbul Mektupları**’nda aynı yoğunlukta olmasa da, kahvehaneler önemli bir mekândır. Şerif Aktaş, **Ahmet Rasim’in İstanbul’u** adlı eserinde, Ahmet Rasim’in eserlerinde “kahvehaneler”i uzun uzadıya ve şu başlıklar altında incelemiştir: Semai kahvehaneleri, çalgılı kahvehaneler, halk temasına sahne olan kahvehaneler; edebiyat mahfili durumunda olan kıraathâne, kahvehane ve çayçı dükkânları, çaycı dükkânları, bazı meslek erbabının toplantı

²¹⁸ *HM*, 23 Teşrin-i Sani 1923.

²¹⁹ Yahya Galip Kargı (1874-1942): İstanbul - 1874, Ali Rıza - Emine - Ayvansaray Rüştüyesi - Divân-ı Muhasebât (Sayıstay) Evrak Odası Kâtibi, Tokat ve Amasya Muhasebe Kalemî Kâtibi, Divân-ı Muhasebât 2. Sınıf Kâtibi, Muş ve Aydın Muhasebecisi, Bitlis, Hicaz, Halep, Kastamonu ve Ankara Defterdarı, Ankara Vali Vekili ve Valisi – I. Dönem Kırşehir Milletvekili. Bkz. **TBMM Albümü**, I. Cilt, Ankara 2010, s. 43.

²²⁰ *HM*, 8 Şubat 1924.

mahalli olan kahvehaneler, diğerk kahvehaneler ve kahvehanelerin bazı hususiyetleri.²²¹

Salâh Bîrsel ise kahveden, bir edebî mahfil hâlini alan kahvehanelerden ve kahvehane tarihinden bahsettiği **Kahveler Kitabı**²²² adlı eserinde Ahmet Rasim'in adını sık sık anar. Salâh Bîrsel'in bu eseri, bir anlamda Ahmet Rasim'in kahveler hakkındaki yazılarının, başka bir elden yazılmış devamı gibidir.

1.5.3. Kitapçılar

Kitapçıların durumu da iç açıcı değildir. Ahmet Rasim bu konu hakkında iki yazı yazmış ve kitap piyasasının kötü durumunu anlatmıştır:

“Buranın pek ziyade şâyân-ı dikkat meselelerinden biri de kitapçılığın bir zamânlar hal-i tevakkufta iken son zamanlarda geri geri gitmesidir. Geçen gün kitapçılardan biri diyordu ki:

- Peynir alıp satsam daha ziyade kazanırım!

Kâğıt, mürekkep, tertib, teclîd masraflarının ziyadeliği elde mevcut olan nakdin kitap tabına yatırılmasında büyük büyük tereddüdlere mücib olmakta, bâhusus okuyucu azaldıkça azalmaktadır. Bu hal maarif terakkiyatı meseleleriyle uğraşan erbâb-ı iz'ânı pek çok düşündürüyor. Gerçi Evliya Çelebi'nin tabiri vech ile Hüseyin Baykara fasıllarından bâhis görünen risaleler, romanlar satılmıyor değil, fakat bunların irfan ve terakki ile münâsebetleri ne olabilir ki! Olsa olsa gençliği sevdaî, ihtilâmî sarsıntılarla üzme, emel ardında koşturmak, en sonunda bîtâb ü tüvân bırakmak değil mi?”²²³

²²¹ Şerif AKTAŞ, **Ahmet Rasim'in Eserlerinde İstanbul**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, s. s. 212-249

²²² Salah BİRSEL, **Kahveler Kitabı**, Koza Yayınları, İstanbul, 1975.

²²³ *HM*, 22 Mart 1924.

Mehmet Rauf'un, matbuatın ekonomisi üzerine görüşlerini dile getirdiği "Para Meseleleri"²²⁴ adlı yazısını akla getiren yazısında Ahmet Rasim, aynı konuya 11 Temmuz 1926 tarihli yazısında da değinir:

"İstanbul kitapçılığı, matbaacılığı da top atmış vaziyettedir. Kâğıt, mürekkep, tertibiye, cildiye dâhil hesap olmak üzere beş formalık yani seksen sayfalık bir kitabın bin tanesi 125 liraya mal olmaktadır. Geçen seneye nispetle bu fiyat yüzde yirmi ile otuz arasında fazladır. Şimdi de bu fazlalığa yüz de iki üç istihlak vergisi zam edilmektedir. Fakat bu masraf dâhilinde "hakk-ı tahrir" yoktur. Birinde geçer geçmez formasına 10 lira kıymet koysak, beş formalık kitap 175 liraya mal oluyor demektir ki, beherine esnaf iskonto, posta icraatı, reisü'l-mal faizi, yırtık artık, çürük dâhil olmadığını ve esnaf üzerinden tarh edilmekte olan türlü türlü vergiler dükkân kirası dükkân masraf yevmiyesi, matbuat idaresine, maarif vekâletine müellif veya mütercime verilen nüshalar, ilan için gazetelerimizin dört el ile sarılıp aldıkları ücret, hamaliye, tapu masrafı olmadığı hâlde 30-35 kuruştan aşağı satmak kabul olamaz.

Burada bir parça daha duralım. Bu beş formalık kitap ne zaman zarfında satılabilir? Burasını şu zamanda kimse kestiremez. İstanbul'da gazetelerin adeti pek ziyade azalmıştır. Bir halde ki şimdi böyle bir kitabın bir senede masrafını çıkarmak çok zordur.

Fevkalade şayan-ı dikkattir ki, son seneler zarfında aded-i neşriyatta fevkalade tenezzül etmiştir. Senelik kitap neşriyatı seksen ile 100 arasındadır. Hâlbuki yarda ağıyarda bizdeki dergiyi bu adedi neşriyat ile kıyas ve tahmin eder. Benim matbuata duhulum senesindeki asgari olan bu adedi, hükümet-i cumhuriyetimizin muaveneti, himmeti olmadıkça yükseltmek imkânı yoktur."²²⁵

Ahmet Rasim, aynı yazısında kitapların satış sayısına ilişkin bir hesap yaparak, kitap piyasasının o devirdeki hâlini gözler önüne serer. Bu hesapta ilginç olan, o devirdeki kitap sektörünün ve okuyucusunun bugünkünden çok da farklı olmadığıdır. Ahmet Rasim'in o günlerden öngördüğü, aşağıdaki alıntıda anlattıkları bugün gerçek olmuş ve İstanbul'un simgelerinden Sahaflar Çarşısı tüm direnmeye karşın ağırlıklı olarak turistik, hediyeler eşyaların ve "kitap olmayan kitaplar"ın satıldığı bir çarşıya dönüşmüştür.

²²⁴ Rahim TARIM, **Mehmet Rauf'un Anıları**, Özgür Yay., İstanbul, 2001, s.124.

²²⁵ *HM*, 11 Temmuz 1926.

“Yine fevkaledede olan şâyân-ı dikkat ahvaldendir ki, bu âdet neşriyata dâhil olan kitaplar içinde en ziyade sorulanlar yani tarih-i intişarından itibaren üç ay zarfında iki, üç, dört yüz satılanlar ancak romanlardır. Hâlâ masal devrindeyiz kadın ninelerimizin dedikleri:

Masal masal matitas,

Tencerenin dibi tas,

Çukra düşmüş çıkamaz,

Pırpır eder uçamaz.

Romanlardan sonra, tarihî, içtimaî, edebî asar gelmektedir. Riyaziyata, ciddiâyata aldırın bile yok. Anlaşıyor ki kitapçılık iflasa mahkûm bir vaziyet almıştır. Böyle gidecek olursa 60-70 sene evvelki hâle gelecektir. Yani bir tarafı tuhafiyeci, tütüncü, tömbekici, kâğıtçı, ortası kumaşçı, diğer tarafı da kitapçı kısımlarına mefruz eski dükkânlara dönecektir.”²²⁶

1.6. İstanbul’un Mekânları ve Binaları

Ahmet Rasim için mekân –neredeyse- her zaman İstanbul’dur. Yazarın, İstanbul’un semtlerinden, mekânlarından ve binalarından bahsetmekten deyim yerindeyse gizli bir zevk aldığı bile söylenebilir. Hangi konuya el atsa, zamanı değişse de mekânı hep İstanbul olan bir konudan bahseder Ahmet Rasim. İşte bu nedenle yazarın sadece mekândan bahseden bölümlerini, diğer konuların içinden çekip çıkarmak, tezimizin konusu olan “sosyo-kültürel ve edebî öğeler”in bulunmasını imkânsızlaştıracağından, sadece müstakil olarak yazılarına konu ettiği pasajlar, bu başlık altında incelemeye çalışılmıştır. Yine de bunu tümüyle başarmak oldukça güçtür.

---

²²⁶ A.g.y.

1.6.1. Pera Palas

Pera Palas “yenileşen İstanbul”un simge mekânlarından biri olarak, sadece Ernest Hemingway ve Agatha Christie’yi değil, dönemin Türk aydın ve yazarlarını da ağırlamakla kalmış, bir tür buluşma noktası veya muhit olma özelliği de taşımıştır. Mehmet Rauf’un **Pera Palace**’ta hikâyesine ve daha birçok kurgu esere mekân olan Pera Palas’a Ahmet Rasim de kayıtsız kalmamış, türlü vesilelerle bu simge mekândan bahsetmiştir. Pera Palas’ta hiç kalmadığını üzülen Ahmet Rasim, otelin o günlerdeki satılma haberine de kayıtsız kalmamıştır.

“Pera Palas eşyasıyla, binasıyla mezada! Bodossaki şimdiden şirketler yapıyor, aksiyonlar alıyormuş!”²²⁷

Ahmet Rasim’in “Şimdiden şirketler yapıyor, aksiyonlar alıyormuş!” dediği Bodossaki, Pera Palas’ın o dönemdeki sahibidir. Bodossaki, oteli 1915 yılında satın almıştır. Bodossaki’nin öyküsü hayli ilginçtir:

“1915 senesinde, kılık kıyafetiyle fakir bir insan görünümü veren bir adam otele gelip bir oda istedi. Lakin resepsiyondaki görevliler, otelin pahalı bir otel olduğunu söyleyerek, otelin saygın müşterilerini de rahatsız etmemesi için bu dilenci kılıklı şahsa oda vermediler. Hatta oteli derhal terk etmesini ihtar ettiler. Bunun üzerine dilenci kılıklı adam personele şöyle dedi: ‘Hiçbir yere gitmiyorum. Ya bana bir oda verirsiniz. Ya da bu oteli satın alırım’ İşte bu adam Rum Petros Bodossaki idi. Kayseri ve Mersin’de fabrikaları olan Bodossaki, dediğini yaptı. Ve o günlerde zaten kendi kendine bile yetmeyen ve imkânsızlıklar içinde kıvranan oteli satın aldı. Otel, 1923 senesinde de devlet hazinesine geçti. Pera Palas’ın mülkiyeti hâlen devlet hazinesine ait.”²²⁸

²²⁷ *HM*, 23 Teşrin-i Sani 1923.

²²⁸ Mahmud Sami ŞİMŞEK, “Pera Palas’ın Sırları Çözülecek mi”, *Yeni Şafak*, 17 Kasım 2007, <http://yenisafak.com.tr/pazar-haber/pera-palasin-sirlari-cozulecek-mi-18.11.2007-82459>

Kuşkusuz Ahmet Rasim'in haraç mezat satıldığı demesi, otelin devlet hazinesine geçmesinden sonra yeni sahibine satılması sürecini anlatmaktadır. **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**'ndeki Pera Palas maddesinde, Bodossaki'nin Maliye'ye yüklü miktardaki borcundan sonra mülkiyetin 485.000 lira bedelle 16 Haziran 1923'te hazine adına tescil edildiği belirtilir. "Bu tarihlerde Mustafa Kemal Paşa'nın Suriye'de savaş sırasında tanıdığı eşraftan bir kişi, Misbah Muhayyeş, otelin "işletmesine" talip olur ve otel kendisine verilir.²²⁹

Günümüzün gazete yazarlarından Melih Âşık, onun hakkında şunları yazmıştır. Metin Âşık'ın da kaynak olarak kullandığını ifade ettiği **İşte Biz Böyleyiz** kitabından da yararlanarak şu şekilde anlatmıştır.

"Misbah Bey'i, Metin Ergin **İşte Biz Böyleyiz**²³⁰ adlı kitabında anlatır:

Misbah Bey Beyrutlu bir milyoner... Atatürk'le Birinci Dünya Savaşı yıllarında Suriye'de tanışmış. Cumhuriyet sonrası İstanbul'a gelmiş, Vagon Li Şirketi'nden Milli Emlak'a devredilen Pera Palas otelini Atatürk'ün de tavsiyesiyle satın almış.

Misbah Bey kimsesiz, yalnız bir adam. Tek dostu siyah beyaz renkli kocaman kedisi.

Metin Ergin, sık sık Pera Palas'a uğruyor. Misbah Bey'le sohbet ediyor. Kedisine de mültefit davranıyor. Gazetecilerden hoşlanmayan içine kapanık bu zat, sırf kedisini sevdiği için Metin Ergin'e yakınlık duyuyor. Metin Ergin:

- O adam yaşı 15'i geçmiş 19 kiloluk kediyi nasıl severdi bonfile ile nasıl beslerdi anlatamam, diyor.

Nihayet bir gün kedi ölüyor... Sene 1954... Misbah Bey odasına çekiliyor. Kimselerle görüşmüyor. Ve çok geçmeden odasında ölü bulunuyor.

Teşhis: Dairesinde kafasını duvara vurarak intihar etmiştir...

²²⁹ "Pera Palas", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Tarih Vakfı Yayınları, c. 6, s. 240, İstanbul, 1994.

²³⁰ Metin ERGİN, **İşte Biz Böyleyiz**, Altın Kitaplar, İstanbul, 2006.

Karun gibi zengin ama yalnız bir adamın dramı, tek yoldaşı olan kedisiyle birlikte bu şekilde noktalanmıştır.”²³¹

Ahmet Rasim, Pera Palas’ın haraç mezat satılacağını bildirdikten sonra, kendisine has bir sevecenlikle bu otelde hiç yatmadığından yakınır ve sonrasında “Palas” kelimesinin “galiba bu otelden feyz aldığı” ifade eder.

“Ne talihsiz adamım bir gece olsun bu otelde yatmadım. Galiba ‘Palas’ kelimesi bu otelden feyz almış idi. Ondan sonra Tarabya’daki Summer Palace, Galatasaray Hamamı, Büyükkada’daki (.) Palas²³² meydana çıktı. Lisan-ı tehzil ta o zamanlarda müstecirinin namına nisbetle Galatasaray Hamamı’na Vartan Palas der idi. Kadıköyü’nde Rıza Paşa semtine giderken eskiyen, adi bir müskirat deposu vardır ki şimdi adı Ahor Palas’tır. Bodrum Palas, Tıraş Palas bütün bunlar bir sıra teşkil eder.”

1.6.2. Yıldız

Ahmet Rasim, Yıldız baskınlarından bahsettiği bir yazısında, Yıldız Tepesi’nin o günlerdeki durumunu da aktarır. Yıldız yine bir “baskın” olmuştur, fakat bu baskın, Yıldız ve “baskın” kelimeleri yanyana gelince akla gelen 1909 Yıldız Baskını’ndan veya diğer hadiselerden farklıdır. Ahmet Rasim, ilk önce tarihî bilgilerinin okuyucularıyla paylaşır, daha sonra “güncel” olana gelir:

“Yıldız’ın bu kaçınıcı baskını!.. Benim bildiklerime göre Ali Suavi merhûmdan sonra yine bir Ermeni çetesi bomba ile hücum ederek Sultan Hamid’i parçalamağa muvaffak olamadan, fakat yakayı ele vermeden geldiği yere döndü idi. 31 Mart Vakası’nda Hareket Ordusu’nun pîşdâr kolu silahlarını patlata patlata, ba’de ‘hal’ maddesinde bir heyet-i meb’ûsa selleme’üs-selâm, kollarını sallaya sallaya girdi. Daha sonra

²³¹ Melih AŞIK, “Hiç Olmazsa Sus”, *Milliyet*, 19 Haziran 2010: <http://www.milliyet.com.tr/hic-olmazsa-sus-/melih-asik/guncel/yazardetay/22.06.2010/1253052/default.htm?ref=haberici>

²³² Yazıda, tam bu şekilde (.) Palas olarak geçmektedir.

İstanbul İngiliz işgalinde düvel-i i'tilâfiye başkumandanlığının yed-i zabtına geçti, Vahdettin mel'ûnu esir olmuştu.

Bu vakalardan sonra da nöbet istihlâf-ı memlekete belki onun kadar uğursuzluk getirmek ihtimâli olan Mario Serra'ya²³³ teveccüh etti, geçenlerde de baş müdde-i umûmî geceleyin kumarhanesini bastı. Mercan Altunyan da aynı niyette imiş amma geç kaldı, hayırsıza yetişemedi!"²³⁴

Yıldız Tepesi'nin o günlerdeki durumu şöyledir:

"Hakan-ı esbâkın 'kuş uçmaz' zannettiği bu tepeye bilahare leş kargaları üşüştü, 'kârbân geçmez' itikat ettiği bu çıkmazda türlü türlü kumarbazlar, cânîler, müntehirler çadırlar kurdu, zaman-ı saltanatta ard-ı kulaktan işittiğim bir İtalyan anarşisti hadisesi ile cism-i maslûbu Beşiktaş Hasan Paşa Karakolu arkasındaki odunluklar arasında sallandırılan bir Tavâşî Nedim vakası da vardır. Nedim'i berdâr eden cürüm, Yıldız'ın içinde kapı yoldaşlarından birine katil kastıyla silah atması idi. Dayaklı, işkenceli kısa bir istintâkı müteâkib cihet-i adliyeye verilmeksizin muhtasar ve mukayyed bir fetva bîçâreyi boğmuş idi. Zavallı köle değil mi ya? Canı da efendisinindir, denildi idi!

Gelelim Yıldız'ın son hâline! Artık buranın, bu menhus mevkiin netâmeliliği katmerli bir sûrette aşikâr oldu. Eyyam-ı ahiredeki intiharlar, iflaslar, katiller, mukâteleler, felaketler birbirini açıktan açığa izah etmektedir. Zaten Türk Tarihi nokta-i nazarından iki kat meş'ûm idi. Biri Sultan Hamid'in rub' asrı mütecâviz zulüm ve istibdâdı, diğeri Vahdettin mel'ûnunun milleti gayyâra teslim edecek kadar pest ve mel'ûn teşebbüsü buranın iki levha-i menfûresi idi."²³⁵

Daha önceleri İstibdat'ın ve yönetimin merkezi olan tepe, o yıllarda kumarın merkezi hâline gelmiştir:

²³³ Mario Serra, 26 Eylül 1926'da Yıldız Sarayı'nda gerekli izinleri alarak bir kumarhane açan İtalyan. 1927 yılının Eylül'ünde bir subay içeri alınmamayı hazmedemeyerek kapıda silahıyla kendisini öldürünce kumarhane ani bir baskınla kapatılır. Ahmet Rasim'in kumarhane baskınına sebep olan bu olaydan bahsetmediği görülür. Bkz.: Murat BARDAKÇI, "Abdülhamid'in Saltanat ve Hilafet Merkezi Olan Yıldız, 1926'da Kumarhane Yapılmıştı", **Habertürk**, 3 Mart 2013.

²³⁴ *HM*, 23 Eylül 1927.

²³⁵ *HM*, 23 Eylül 1927.

“Halbuki bir üçüncü nuhuset daha inzimam etti: Kumar!... Yıldız açık buldukça müdavimlerinin nahs-ı tâliine hükmetmekten başka diyecek söz yok gibidir.

Biz ne hülya-perest adamlarız! Güya bu kumarhaneye ecânib celb edilecek, soyulacak, hâsılatından şehremaneti müstefid olacak! Mezbeleden lale kokusu gelir mi ki! Hem İstanbul halkı, başının püsküllü belası olan bu emanete, ne isterse verip duruyor. Havadan gelen havaya, kumardan gelen kaza ve belaya gider, sözü asırlardan beri yıpranmamış bir hakikattir.

Bâhusus böyle bir batakhanenin vücûdu bile emanet için adeta bir şeyndir. Ecânibi ütme ile paralarını ceplerinden çekmek!.. Avrupa’da emsâli var imiş! Avuç içi kadar Monako Prenslüğünü kumarhanesi olan Monte Carlo hasılatı idare ediyormuş!.. Başlıca müddeaya olan madde de bu!.. Bâtil hiçbir zaman makîs-i aleyh olmaz.

Artık hükûmet-i cumhûriyemizin bu bâbda bir tedbir-i ma’kûlittihâzı ile şehrin üzerine nice fezâyih ve şenâyi’ ile çöküp durmuş olan bu kâbûs-ı belayı ref’ ve izaleye himmet buyuracağından ümidimiz ber-kemâldir.”²³⁶

Bu anlamda, İstanbul’un kumar tarihine kısaca göz atmakta yarar vardır. Refik Ahmet Sevengil’in **İstanbul Nasıl Eğleniyordu** kitabında aktardığına göre İstanbul’da ilk “kulüp” 1870 yılında, Çemberlitaş’taki Asım Paşa Konağı’nda açılmıştır. İlk kurucuları arasında Mustafa Fazıl Paşa bulunmaktadır ve döşeme giderlerini de bizzat ödemiştir.²³⁷

1.6.3. Aynalı Çarşı

Ahmet Rasim, 20 Şubat 1927 tarihli yazısında Kasımpaşa ve Beyoğlu’daki yangınlarda çıkan yangınlardan bahsederken, “Şâyân-ı dikkattir ki yıkılan binaların cümlesi de ahşaptır yahut garaj, ahır gibi palangalıktan bozma inti püftü mahallerdir.” dedikten sonra sözü Aynalı Çarşı’ya getirir:

²³⁶ A.g.y.

²³⁷ Refik Ahmet SEVENGİL, **İstanbul Nasıl Eğleniyordu**, Haz. Sami Önal, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 173.

“Beyoğlu’nda, Meşrutiyet Caddesi’nde Galatasaray’a yakın, bu cadde ile Sahne sokağı arasında uzanan bir pasajdır; bir zamanlar şöhreti büyük şehri dolduran bu geçidin bugünkü adı Avrupa Pasajı’dır.”²³⁸ Çarşı’ya neden “Aynalı” dendiği de **İstanbul Ansiklopedisi**’nde şu şekilde açıklanmıştır: “Dükkânların arasında bulunan müstakil şekllindeki aynalardan almıştı; bu aynalar üzerine asıl kürevî abajurlar içerisinde birer elektrik ampulü asılıdır. Aynalı Çarşı, üzerini örten balık sırtı bir cam tavandan ışık alır.” Bugün bilinmeyen Aynalı Çarşı’nın o devir sosyal hayatındaki önemini Ahmet Rasim şöyle anlatır:

“Fakat bunlar arasında bir zamanlar eski Osmanlı zamparalığı erkânının Beyoğlu’na her geçişlerinde içinden uzun boylu yürüyerek kendilerine çeki düzen verdikleri, ayak randevusu ittihaz ettikleri Aynalı Çarşı Pasajı vardır.

O devirde ‘canan’ önce bu pasaja sapar, can da beş on adım sonra girer, yüzlerini karşılıklı aynalara verirken, arkalarını da birbirlerine çevirip dururlar, kaş oynatmalar, göz işaretleri, gerdan kırmalar, mırıldanma nev’inde seslerle görünürler, konuşurlardı. Bu sebeple idi ki:

‘Beyoğlu’nda Aynalı Çarşı’

diye başlayan şarkının ikinci mısraı pek yerinde olarak:

‘İki gönül karşı karşı’ suretinde düşmüş idi.²³⁹

1840’ta yapılan ve kitapçılar, perukçu, kuaför, kürkçüler ve sonradan adı Markiz olacak Lebon Pastanesi olarak bilinen Aynalı Çarşı’nın²⁴⁰ bir türkü içindeki hikâyesini de böylece **İstanbul Mektupları**’ndan öğreniriz.

Park ve bahçelerin durumu da pek iç açıcı değildir. Ahmet Rasim’in bu konuda yazdıkları “1.11. Eğlence” başlığı altında daha ayrıntılı bir şekilde işlenecektir:

²³⁸ Reşat Ekram KOÇU, “Aynalı Çarşı”, **İstanbul Ansiklopedisi**, c. 3, s. 1609.

²³⁹ *HM*, 20 Şubat 1927.

²⁴⁰ Ayşegül DİKENLİ, “Beyoğlu’nda Markiz Tadı”, **Radikal gazetesi** 7 Haziran 2002. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=39805>

“‘Park’ diye mahalle aralarındaki açıklıklara kurulan belediye bahçelerinin biçimleri meydanda. Ne sâye var, ne çiçek, ne de görünüş... Biri sevabına portakal yiyecek de kabuklarını dökecek... Ve kokarsa o kokacak!..

[...]

O ne geniş, ne mahsûldar, sulak bostanlar âlem idi. Bir bostan kuyusu başında toplanış da bir âlem idi, bir zevk, bir hatıra, bir anlayış idi. Bir sakız dolabının etrafa serptiği reşahat-ı taeravet gönüller alırdı.

Şimdi ise şehir, abûs, mendebur bir likâ-yı metrukiyenin açığa vurmuş infîâlâtı ile somurtkan olmuş, insanın yüzüne bile bakmıyor! Üzerinden dört mevsim gelip geçer.”²⁴¹

1.7. İstanbul’un Frenkleşme Tarihi

Ahmet Rasim, İstanbul’un Frenkleşme tarihine ayırdığı yazısını kanalizasyon arabalarının geçiş güzergâhının değiştirmesi haberi ile başlatır:

“Yeni şehremimizin ba’dema bok arabalarının Karaköy Köprüsü, Beyoğlu Cadde-i Kebiri gibi kalabalık yerlerden gitmeyip Unkapanı Köprüsü tarikiyle arka caddelerden gitmelerine dair verdiği müsta’cel emr-i yevmisinden huylanan ilerinin,

-Bu lütuf Beyoğlu’na mı?

Sualine karşı Akşam gazetesi de ufak bir fıkra ile mukabele ederek:

-Biz de sormak isteriz ‘Beyoğlu Atına mı?’ dedikten sonra ilaveten:

-Garabetlerimiz yüzünden vaktiyle bir Anadolu-İstanbul meselesi çıkardık idi, şimdi de İstanbul’u mu ikiye böleceğiz? Vatan yekpare olduğu gibi şehir de birdir!

diyor.”²⁴²

²⁴¹ *HM*, 2 Haziran 1924.

²⁴² *HM*, 16 Haziran 1924.

Ancak İstanbul'da bir ikilik çoktan oluşmuştur.

“Diyor ama eski, yeni hadisatın cümlesi bu birliğin bir nazariyeden ibaret olduğuna şahittir. Beyoğlu ta Fransız elçisi, Venedik balyozu gibi mukim sefirlerin Çemberlitaş'taki Elçi Hanı'ndan bu tarafa nakl-i mekân ettikleri iki üç asır evvelinden beri mahaza Türk hâkimiyetinin aleyhine, taştan, demirden, kuvvetli harçlarla yapılan binalarla, daima bir propaganda hâlinde olarak, kesb-i mamuriyet etmiş ve hâlâ etmekte bulunmuştur. Gelen her nev ecnebi arabacıya, şoföre, hamala 'Para!' der, yürür. Hâlbuki iki üç asır evvel, Nefs-i İstanbul, Türk mimarisinin enmûzecelerinden olan büyük büyük saraylar, muhteşem konaklar, muntazam haneler, müzeyyen çiçek, yemiş bahçeleri, ağaçlıklı, gölgeli meydanlar, zarif ve içlerinde kırk çeşme denilen büyük maksimlerle nazar-ı garip çeşmeler, “çarşu-yı kebir” gibi “bedesten” denilen fevkalade bir itibar-ı maliyi haiz bankası, emanet dolapları, kasaları, etrafında türlü türlü namlarla anılan han şeklinde arzıyeleri, Şefkat Pazarı, bulunan müessese-i meşhure dâhil olmadığı hâlde dünyanın en usul-i perverane yapılmış müstahsel ve esnaf takımı teşkilatından olan müessesat-ı belediyenin her nevi var idi.”²⁴³

Şehirde ecnebileşme semtten semte yayılmıştır.

“Osmanlı Devleti'nin giriftar olduğu müdahalat-ı ecnebiye derdine bir zaman sessiz, gürültüsüz iştirak eden yerli kölelerinin, hariçten aldıkları enfâs-ı ilhâmât onları zaman zaman zaman 'sefarethane'leri Frenk mahafilî etrafına cezbetmiş, diğer taratan da Babıali'nin sâlik olduğu maişet politikası öteden beri aza çoğa bakmayan vurdumduymaz memurîn kısmını da bittabi eserine iktifa ettirdiği gibi İstanbul halkı da o müthiş âsâr-ı İstibdat zoruyla evlerine, kahve köşelerine çekilip kalmıştı. İşte bunlar ve emsali sebepler taht-ı tesirinde olarak şehirde gizli bir muhaceret başlayıp evvela Haliç'teki Fener'in, gitgide Balat, Hasköy'ün, onlara bakarak Samatya, Kumkapı'nın âyânı güya garplılaşımağa özenmişler ve Frenklerin intihap-gerdeleri olan semtler civarına yerleşmişlerdir.”²⁴⁴

²⁴³ HM, 16 Haziran 1924.

²⁴⁴ A.g.y.

1.7.1. Beyoğlu'nun Beyoğlu Olması

Türkiye'nin “Frenkleşme” tarihi İstanbul'dan, İstanbul'un ki ise Beyoğlu'ndan geçer. Reşat Ekrem Koçu, **İstanbul Ansiklopedisi**'nde Beyoğlu isminin, Fatih Sultan Mehmet zamanında İslamı kabul ederek bugün Tünel denilen mevkiye nakledilen Trabzon İmparatoru David Komnonos'a ithaftan gelmiş olabileceğini dair rivayetten, Bizans devrinde “öte” anlamına gelen “Pera/peran” kelimesinden, kısacası Beyoğlu'nun oluşum ve gelişim süreçlerinden ayrıntılı bir şekilde bahseder.²⁴⁵ Salâh Birsal ise Ahmet Rasim'in adını sık sık andığı ve bu çalışmada da yararlanan eseri **Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu**²⁴⁶ kitabında Beyoğlu'nun tarihini anlatarak başlar ve edebiyat üzerinden bir Beyoğlu hatıratı çıkarır. Beyoğlu'nun Frenkleşmesini Ahmet Rasim ise şu şekilde anlatır:

“Zannedirim ki ahd-i Mecidi'de Beyoğlu, Beyoğlu olmak istidadını göstermiştir. Balolar, hususî resmî ziyafetlerle beraber sefaret tercümanlarının delaletleri, Devr-i Mahmudi'deki ‘Etniki Eteryâ’ propagandalarıyla âsâr-ı muvaffâkiyetini göstermiş olan gizli gizli içtimalar, bunların mahal-i vukuları, Kulüp, Serakl, Mora İhtilali'nin zâde-i şerfi olan Yunan hükümetinin, düvel-i muazzamadan üçünün mazhar-ı himayet olmasından dolayı.

-Biz Frengin, lakırdıyı tek ederik! diye vaktiyle eğlendiğimiz Ermenilerin de bilhassa İngiltere'ye güvenerek komite teşkilatı için burayı emin bir mahalş-i ittihaz etmeleri, elhasıl Galata balozlarından yüksele yüksele ‘Kafe Şantan’, ‘Tiyatro’, ‘Varyete’, ‘Çalgılı Kahve’, ‘Balo’ namlarını alan müessesatın, bizim o zamanlar ‘sivri akıllılar’ dediğimiz asrîlerin müdavemete başlamakla beraber şu zamanda dört günde bıkip yaka silktiğimiz karı erkek beraber oturmaktan maada bir şey olmayan ‘sosyete’leri, sefahat yerlerinin tekessürü ve daha nice esbab ve avamıl Beyoğlu denilen bu dağ başını ‘Bağ-ı İrem’ masalına uydurmuştur. Düşünmeli ki İstanbul'da ilk teşkilat-ı belediye heyalanında kısmetine Altıncı düşen daire-i belediye bile Mis Yokuşu denilen Bayrak tepesindeki İslam mezarlıkları ağaçları kale taşları nakledilerek açılan arsa üzerine bina edilmiş ve zamanın mutaassıp görünen hükümeti ağzını

²⁴⁵ Reşat Ekrem KOÇU, “Beyoğlu”, **İstanbul Ansiklopedisi**, c. 5, s. 2705.

²⁴⁶ Salâh BİRSEL, **Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1983.

açmamakla beraber meşhur Bulak Beyi reis tayin eylemiştir. Zavallı Cevdet Efendi merhum, Bayezid'deki birinci daire-i belediye riyasetinde iken senelerce uğraşarak ancak birkaç parke kaldırım yapmağa, şuraya buraya birkaç yüz ağaç dikmeğe muvaffak olmuştu. Herhangi belediyeceye, emanetçiye sorun, size:

-En çok varidat veren, Beyoğlu'dur da onun için.. O tarafa... Fazla... Sarfiyatta bulunuyoruz.

Der, acaba hükümet, emanet Edirnekapısı, Eğrikapı, Fener sırtları, Fatih, Nişanca, Sultanahmet ve emsali manazır-ı latife aramgâhlarına layık olduğu ehemmiyeti vermiş olsa idi, oralardan varidat alınmaz mı idi?.. Ya Frenklere ve onların avanına hoş görüneceğiz!. Göründük de göreceğimizi gördük!"²⁴⁷

1.7.2. Şişli

Ahmet Rasim'in **İstanbul Mektupları**'nı yazdığı yıllardan otuz otuz beş sene önceki (1890-1900) Şişli'deki değişimi de tarihsel süreçleriyle anlatmıştır. Şişli, Birinci Dünya Savaşı zamanlarında dört kez boşalıp dolmuştur:

“Otuz beş, otuz sene evvel Şişli ne idi?.. Ben bilirim. Çalılık, otluk... Taksim'den Pangaltı'ya kadar iki büyük müessese-i askeriye arasında, karşısında kalan arazi de kel idi... Fakat bir coşuş, bir huruş, havadarlığı hakkında uydurulan efsaneler, işin içinde parmağı bulunan etıbbâ tavsiyeleri, arşınına kuruş verilmeyen o arazi-i haliyeyi birden bire doldurarak Kâğıthane zamanlarından maada ikindi vakti bile pek serbest gidilemeyen Gabayot, İzzet Paşa Çiftliği, Maslak üstlerine fırladı. Kamil, Madam Mari isimlerinde bir iki randevu mahalliyle Ekmekçibaşî'nın evinden Binbirçiçek palangasından maada göze çarpar bir bina olmadığı zamanları da hatırlıyorum.

Şâyân-ı dikkattir ki geçenlerde bildiklerimden bir zat Şişli'nin Harb-i Umumi ve onu takiben şu zamana gelinceye kadar yani on on beş sene zarfında dört defa dolup boşalmış olduğunu söylüyordu. Karada icra edilen bu dört diz barko:

Sekine-i Asliye,

²⁴⁷ HM, 16 Haziran 1924.

Harp Zenginleri,

İşgal ve Mütareke Kahramanları,

Dönmeler

denilen mütevattın agniya-yı muhacirin tarafından icra edilmiş imiş. Bittabi bu tahliye ve tahmil muamelatı, amillerinin isimlerinden de anlaşılacağı üzere yekdiğerinden haylice farklı esbab taht-ı tesirinde vukua gelmiştir.

Şimdi açıktan, huda-yi nabit, bir hekim çıksa da baksa mutlaka:

-Burası bir şehir değil, biri mamur, diğeri harap iki şehirdir diyecektir.²⁴⁸

1.8. İstanbul ve Suç

İstanbul, uzun yıllar boyunca bir imparatorluğun başkenti olmasıyla, kültür ve sanatın, eğlencenin, kısacası her tür iyinin ve her tür kötünün de başkenti olagelmiştir. İstanbul denilince günümüzde bile uyanan “tehlike” çağrışımın köklerini, Ahmet Rasim’in yazılarında da buluruz. Ahmet Rasim; şehrin asayiş ve emniyeti meselesine birçok yazısında değinmiş, bazen genel çerçeveler çizmiş, kimi zaman gözlemler yapmış ve önerilerde bulunmuştur.

1.8.1. İstanbul’da Sabıkalı Sayısı

Şehir Mektupçusu’nun 20 Ağustos 1924 tarihli yazısı da başından sonuna İstanbul ve suç konusuna ayrılmıştır. Buna göre İstanbul, içinde altmış bin sabıkalının yaşadığı bir şehirdir.

“İstanbul gazetelerinde okumadınız mı? Polis dördüncü şube müdürü ne diyordu?”

²⁴⁸ HM, 16 Haziran 1924.

-Burada tam altmış bin sabıkalının parmaklarının izi mevcuttur!

Altmış bin sabıkalı! Akşam'da okudum, geceleyin uykum kaçtı. Sene-be-sene nüfusu azala azala yedi sekiz yüz bine inmiş olan İstanbul'da, demek ki, ifal-i cinaiye ile mevkuf, maznun, mahkûm eşirra yüzde yedi ila sekiz nispetinde!.. Koca bir ordu içimizde yatıyor da bizim haberimiz yok.

'Uyan ey şivekârım uyan!'

Hiç şüphe yok ki buradan daimi seferber hâlinedir. Hazarileri ya hapishanede yahut bir sebeple sakıt, alfil hasta olup kımıldanamayacak hâle gelmiştir. Mahaza ikmâl neferatının gün geçirmeyip münhalatı doldurmakta tehir etmeyecekleri, hatta etmedikleri de muhakkaktır.²⁴⁹

Bu devirde, altmış bin sabıkalıya karşılık, İstanbul'daki polis sayısı ise 3470'tir.²⁵⁰ **İstanbul Mektupları**, yeri geldiğinde, âdeta sesi artık duyulamayan, fakat kayda geçirilmiş bir polis telsizi dökümüdür:

“Yine gazetelerde okudum. Geçen eylül zarfında elli yedi intihar vuku bulmuş. Bugünkü gazetelerde yazıyordu. Dün yirmi dört saat zarfında ‘gazetecilere verilmesinde zabıtaca mahzur görülmeyen’ kaydıyla beşi ağır ve tehlikeli olmak üzere 24 haraç, bir harik, bir mantarcılık, bir intihara teşebbüs, 11 sirkat, iki haneye taarruz, bir rüşvet ahzı, iki yankesicilik, bir emniyeti suiüstimal, bir kasten ibka hasar ceraimi vuku bulmuştur.”²⁵¹

Ahmet Rasim'in suç haberleri karşısındaki dikkati ise, polis müdüriyetinin suç haberleri konusunda getirdiği yeni düzenlemeye karşı isyanıyla daha belirgin hâle gelir. Buna göre, polis müdürlüğü gazetelere gönderdiği bir bildiriyle şehirdeki

²⁴⁹ *HM*, 20 Ağustos 1924.

²⁵⁰ İstanbul'un 1920'deki İstanbul'un bir kent monografisi niteliğindeki **İstanbul 1920** adlı eserde, şehirdeki suç, okullar, kent yönetimi, tarihsel görünüm vb. başlıklarda önemli bilgiler verilmektedir. Her ne kadar Ahmet Rasim'in söz konusu yazısı 1924 tarihli ise de, bahsedilen çalışma, İstanbul'un 1920'li yıllarını anlamlandırma adına önemli bilgiler içermektedir. Kolektif, **İstanbul 1920, (Constantinople Today or The Pathfinder Survey of Constantinople)** Çev. Sönmez Taner, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Temmuz 2008, s. 286.

²⁵¹ *HM*, 15 Teşrin-i Evvel 1924.

suç ve olayların haberlerini, polis merkezine getirerek bildirmelerini ister. Ahmet Rasim, bu uygulamayı “düttürü Leyla” olarak niteleyip, gülünç bulur:

“Acaba bu tedbire sebep ne ola?.. [...] Şu hâlde gazeteler muttali oldukları vakayı uluorta yazacaklar ve polis müdüriyetinin diriğ ettiği muavenetten mahrum kalacaklar! Mahrum kalırlarsa ne olacak? Elbette mahrum kalmadıkları zaman ne oluyorsa yine o olacak? Ne tuhaf bir zihniyet? Farz edilmeğe birtakım vakayi’ sabahleyin bilinmeyecek, akşamüstü bilinecek, keza yine birtakım vakayi’ sabahleyin bilinecek, akşamüstü bilinmeyecek! Böyle tedbirlerin adına eski zamanlarda ‘düttürü Leyla’ denirdi.”²⁵²

Ahmet Rasim’e göre suç haberleri de şehrin öz malıdır:

“Evveleminde şurası tuhaf görünüyor ki vukuat-ı zabıta şehrin öz malı olduğu hâlde de polis müdüriyeti bunu benimsemiyor. Her vakanın, hudûsu itibariyle vaktiyle bilinmesi lazımdır, nasıl ki polis müdüriyeti de vaktiyle haberdar olmak vazifesiyle mükellemdir. Şu hâlde şehir ahâlisinin vaktiyle haberdar olmasında ne mahzur tasavvur edilebiliyor? Bilakis bilinmeyecek olursa vakanın etrafı şişer, şişirilir. Asayiş meselesinde ketumiyet onu ihlale teşebbüs etmek kadar muzırdır. Vaka olmuş bir şey demek manasına olduğuna göre bir an evvel bilinmesinde, bilinmemesinden ziyade menfaat vardır. Böyle yarım tedbirler ittihazı hiçbir zaman ehliyet ile tevafuk edemez. Doğrudan doğruya acze delalet eder.”²⁵³

Fakat bu yazısından yaklaşık üç yıl sonra kaleme aldığı başka bir İstanbul mektubunda ise gazetelerin suç haberlerini vererek, suçun ve suçluların bir nevi reklamını yaptığını söyler:

“Fakat, ‘Onlar yine onlar, bizler yine biz?’ mı diyorsunuz? Öyle! Hem kalübeladan beri öyle! Mahut yeniçeri ağası ile sarhoş fıkrası gibi...

Kalü... Biz.

²⁵² A.g.y.

²⁵³ HM, 15 Teşrin-i Evvel 1924.

Bela da onlar.

Bu böyle olmakla beraber onların pohpohcuları, koltuk vericileri, müşevvikleri de var. Bunlar da kimler? Kimler olacak:

Bizler! Dolayısıyla gazeteler!

Mesela yarın herhangi bir varaka-i havadiste hem de en ziyade göze çarpacak yeryüzünde iri iri harflerle: ‘Yine kadın dolandırıcısı meşhur sabıkalı Halid’in yeni bir işi’, ‘yine sevabık-ı mükerrere erbabından Borazan Hasan’ın bir cinayeti’²⁵⁴

Ahmet Rasim şehirdeki suçluların resmini çizerken, en çok da çocukların üzerinde durur:

“Şehrin sokaklarından sabahtan akşama kadar kolağan eden yedi, sekiz, on, on iki hatta on dört, on beş yaşlarındaki işsiz çocuklar ne güne duruyorlar? Bunların ekserisi hırsız yamaklığında, yankesici çıraklığında, istikşafatta, tarassudatta, yükte hafif oldukları için omuza binerek pencere açmakta, duvar hâil mani’ atlamakta da ayrıca bir liyakat sahibidirler. Bu yavrular için her dalgınlık kaybedilmeyen bir fırsattır. Gözleri size baktığı hâlde elleri ceplerinizde gezer, yanı başınızda bıraktığınız paket, bohça, çanta, cüzdan, elhasıl kemal-i süratle kabil-i nakl her ne var ise onları tesellüm eder, bacakları bir an içinde azami bir süratle harekete gelerek en ziyade güvendiği kalabalık içinde kaybolur. İşte öteden beri izhar ettikleri bu liyakat sebebiyledir ki bunlara ‘kalk gidelim’ci denilmiştir!”²⁵⁵

Ahmet Rasim, çocuklar ve suç konusunu kendi gözlemleriyle de pekiştirir.

“Daha geçen gün gözlerimle gördüm. İki tanesi bir karpuz almışlar, yiyecekler. Sekiz dokuz yaşlarında bulunan küçüğü eski dizlikleri andıran pantolonunun bir tarafından oldukça büyücek sustalı bir çakı çıkardı. Onların ellerinde böyle bir alet-i cariha bulunuşu, bellerinde duruşu hiçbir zaman iyi bir alamet değildir. Bunlar tramvaylarda atladıklarında ayakta duranların aralarındaki fasılalardan ok gibi sokulup ta öte taraflara çıkmakta da büyük bir maharet gösteriyorlar. Artık böyle bir dalış onlara

²⁵⁴ *HM*, 20 Mayıs 1927.

²⁵⁵ *HM*, 20 Ağustos 1924.

kaça mâl oluyor. Cepleri boşananlar hesap etsinler. Nevşüküfte erbab-ı şarkı, yine eski bir usule tabien toplayıp askeri ıslahane, sınayi taburları, gibi tesisatta çalıştırmalıdır. Yaramayanlarını kömür ocaklarına, şimendifer yollarına yollamalıdır. Onları hapishanelerde ıslah-ı nefis için alıkoymak daima makûs neticeler vermektedir. Bu nev tevkifler evveleminde o küçüğün, şeytanî zekâyâ büyücek bir sirkat, bir cinayet işleyecek olsalar tutuldukları hâlde yine buralarda yan gelip oturacaklarını, binaenaleyh bir müddet-i muvakkate için ‘iş’ten geri kalacaklarını öğretmektedir.”²⁵⁶

Ahmet Rasim’in daha önceki birçok yazısında görülen, kendisine has “mübalâğa”sı bir kere daha kendisini gösterir. Yazar, İstanbul’daki sabıkalıların yan yana dizilse İzmit’e varacağını söyleyerek “İstanbul’un Evliya Çelebisi” olduğunu yeniden bizlere hatırlatır.

“Altmış bin sabıkalı!.. Bunlara bir resm-i geçit yaptırılacak olsa bir gün ancak kifayet eder, ve ordunun bir ucu İstanbul’da ise diğer ucu İzmit’e varır. Böyle doksan, doksan beş kilometrelik bir mesafeyi dolduran efradın yedi sekiz yüz bin kişilik izdiham içinde kaybolacaklarını farz etmek ne kadar endişe-bahşa bir tasavvurdur. Bunların içinde kim bilir kaçar tane mükerrer katil, carih, usta çıkmış sarık, parmaklarında türlü türlü hünerler bulunan yankesici, ağızlarından bal akan dolandırıcı, diz dizci, mantarcı, bıçağı keskin, tabancası yalan söylemez, yumruğu yenmez, güçlü, kuvvetli, gözü pek karmanyolacı, kasa hırsızı, kumarbaz, yatak, patalyacı, umumhane sürücüsü, semtlerde bıçağı hakkına geçicisi, kabadayı, dalavereci vardır? Çeşit mi aradınız... İşte İstanbul polisi; İstanbul zabıtası bu efrad ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Evet, altmış bin sabıkalı!.. Birden bire zihnime vurdu. Çünkü bu miktar günler geçtikçe artar, eksilmez. [...] Kim bilir Dördüncü Şube’deki koleksiyona dâhil olmayan daha nice ehil ve erbab-ı efrad vardır?”²⁵⁷

Ahmet Rasim 1927 yılında yazdığı bir diğer yazısında ise, polis şubesi rakamlarına dayanarak, İstanbul’daki sabıkalı sayısını elli bin olarak verir.

---

²⁵⁶ A.g.y.

²⁵⁷ A.g.y.

“*Milliyet* refikamızın polis dördüncü şubesinin istatistiklerinden aldığı malumata göre İstanbul’da elli bine yakın sabıkalı var imiş.

Bu sabıkalılar ‘kolay yaşamak için’ hırsızlık, karmanyolacılık²⁵⁸, dolandırıcılık, emniyeti suistimal etmek ve içlerinden bir kısmının bu yolda cinayetler irtikabından çekinmemek, hülâsa kanunun men ettiği muhtelif cürmün faileri olmak suretiyle maznun ve mahkum olanlardan müteşekkil bir habaset ve cinayet sürüsü imiş.”²⁵⁹

Bu rakamlar, elli bin sabıkalının 6044’ünün kadın olduğunu da göstermektedir:

“İçlerinde 6044 kadının da dâhil bulunduğu bu sürünün ürkütmeyince dağılmaz sabundan olduğundan şüphe edilmez. En ziyade şâyân-ı dikkat olan cihet daha var ki, bu istatistikte: Gözcüler, erketeciler, meyancılar²⁶⁰, yamaklar, kollayıcılar gibi ekserisi çocuklardan ibaret olan ‘el ayak’ güruhu dâhil değildir. Şu hâlde geride geniş bir fidelik var demektir.

Şu hâlde bu fidelikten gittikleri yollar yekdiğerine mütevazı ve mütevasıl olan bu sabıkalılar diğere taraftan hemen her gün yeni yeni efrad inzımam etmektedir.

Bunun sonu? Sonu olmayan, gelmeyen, bu ana kadar olmamış, gelmemiş, olmaz da, gelmez de bir cemiyet hastalığı varsa o da budur. Tahfif kabul oluyormuş ki sabıkalı deniyor, parmak izleri alınıyor. Kanunun natık olduğu vecihle haklarında hapis, nefi, salb cezaları veriliyor.”²⁶¹

Ahmet Rasim’in mübalağasının yanı sıra, gözlem ve tahlilleri de üzerinde durulmaya değer başka bir tarafı olduğu kuşkusuzdur. Ahmet Rasim, yazısında toplum psikolojisi üzerinde de durarak hapis cezasının bir caydırıcılığı olmadığı görüşündedir:

²⁵⁸ Karmanyola (it.): Şehir içinde ıssız yolda ölümle korkutarak yapılan gasp, soygun.

²⁵⁹ *HM*, 18 Mayıs 1928.

²⁶⁰ Meyancı: Aracı, aracılık eden kimse.

²⁶¹ *HM*, 20 Mayıs 1927.

“Diğer taraftan senelerden beri bu nevi ceraim sahipleri hakkında bizzat edindiğim kanaate göre hapis ve tevkif bunlar üzerinde kanunun me’ûl ettiği feyz-i salâhı gösteremiyor. Herhangisiyle bu babda müdavele-i efkâr ettim ise neticeyi şu yolda buldum:

-Hapis bir şey değil... Yalnız can sıkılıyor!

Utanmak, nedamet, ben buradan çıktuktan sonra cemiyet içinde nasıl yaşadım diye düşünmek, tevbe etmek, çıkar çıkmaz kendisine bir iş bulup badema mucib-i hapis olan fiili işlememeğe karar vermek hakkında istidaî bir fikre bile tesadüf etmedim. Anlaşıyor ki kanunların hapis cezası da müessir değil. Yine insani değil, Kurûn-ı Vustâî dediğimiz eski kürek, ‘hizmet-i şaka’ bütün ağırlığıyla beraber kendisini aratıyor.”²⁶²

Ahmet Rasim, sadece suçlunun üzerinde değil, suç potansiyeli olanların üzerinde de durur:

“Kanunun ihsas ettiği rahm ve şefkat pekâlâ tıynet ve vicdanların teessür-i insaniyet-kâranesinden olduğunu tasdik etmek başka, onu bir cürüm sahibinin aynen telakki ederek nahak yere nail olduğu böyle bir muamele-i cemileyi takdir eylemek yine başka. Kanun bunu polis de sıkı bir inzibat suretiyle hissettirmeğe çalışıyor. Cürm işlemeye kastedecek ferdin ‘şimdi polisin elleri yakamdadır!’ düşüncesinden kurtulmasını istiyor.

Filvaki cürüm, aslen cemiyetindir. Şahs-ı mücrim, cemiyetin hâlimden, ahlakça laubaliliğinden inzibatça zaafından bir an içinde istifade etmeği kurduğu için onu işlemekte beis yoktur.

Şu hâlde bu altmış bini ıslah etmek için onun on mislini de ıslah ile uğraşmak icap ediyor.”²⁶³

Ahmet Rasim, söz konusu yazısını bir suçludan duyduklarını aktararak, suçlunun artık suç işleyemediği için çektiği hayıflanmaya bir anlam veremediğini ifade eder:

²⁶² *HM*, 20 Ağustos 1924.

²⁶³ *HM*, 20 Ağustos 1924.

“Geçen gün eski kopuk beylerden biri diyor idi:

- Artık adam dövme, baş yarmak, yaralamak bizden geçti!.. Bir geçineceğimiz var idi, onu da büyüklerimizden aldılar.

Cidden söylüyorum böyle diyor idi. Bu sözlerin hangi vakaya temas ettiğini burada izaha lüzum görmüyorum.

Cemiyetler, prensip nokta-i nazarından ne kadar mükemmel olurlar ise olsunlar, yine fikr-i kıyas bakidir. Kendisinin yapmaya alışkın olduğu bir fiili, mevki, hâlen yüksek bir diğerinin yaptığını görmek, redaet-i ahlakiye erbabı için büyük bir ümit, büyük bir tesellidir.”²⁶⁴

Ahmet Rasim’in anıları, sadece bir edebî şahsiyetin anılarından daha fazla önem arz etmektedir. Ahmet Rasim’in anılarında İstanbul’un arşivlere girmemiş, sahiplerinin vefatından sonra istifade edilemeyecek belleklerdeki tarihini de buluruz. “Eli keserli katil” anısı da, işte bu hatıralardan biridir. Ahmet Rasim, otuz otuz beş yıl önce şahit olduğu bir cinayeti şöyle anlatır:

“Belki otuz beş sene var, eski *Tercümân-ı Hakikat*’ta çalışıyordum. Bir akşam üstü işim bitti. Şehzadebaşı’nda oturduğum için kestirme olur fikriyle Kürekçiler Kapısı’ndan Büyük Çarşı’yı yarıp Beyazid Meydanı’na çıkmak istedim. Tavukpazarı’ndan ağır ağır yürüyordum. Nuruosmaniye’nin Kalıpçılar başına mütecevvih kapısı tarafından gelen ufak bir meylin Sıraç Hanı’na müntehi ucuna geldim. Önümde de benim gibi ağır ağır yürüyen biri vardı. Tam oradaydı. Uzun boylu, başı kalpaklı, pos, püskürme bıyıklı, iri yarı biçim biri hoplama veyahut havadan mekâri üzerine inen atmaca iner gibi ani bir şiddetle önümden giden adama saldırdı. Çekmiş olduğu enli bir kamayı ân-ı vahitte girtlağına sokarak kanırtıp boylu boyuna yere yatırdı. Zavallının kellesini bedeninden ayırabildi mi, bilemedim, pek iyi göremedim ama kana boyanmış kamayı maktülün elbisesine sürüp temizlediğini gördüm. Belki yirmi otuz kişi geçit kenarına dizilir gibi dizilmiş idik. Güya yol vermeyen bir selin hatt-ı faslına gelip durmuş idik. Maktülün girtlağından kanlar fişkırıyor, ayaklarıyla debeleniyordu. Katil ise arkasına bile bakmadan Esir Pazarı’na girdi, gitti.”²⁶⁵

²⁶⁴ A.g.y.

²⁶⁵ HM, 26 Nisan 1927.

Ancak yıllar önce, soğukkanlılığıyla Ahmet Rasim’i hayretler içinde bırakan “eli keserli katil”in yerini, başka bir katil almıştır. Handa bekçiyi öldürdükten sonra kasayı açıp içindeki yüz bin lirayı alan katilin nişanlısını soğukkanlı bir şekilde ziyaret edişini Ahmet Rasim hayretle karşılar:

“Bu kadar soğukkanlılık benim için o âna kadar görülmuş, işitilmiş değildi. Gazetelerde ne zaman katil vakası okusam, bu manzara-i hûn-âlûd gözümün önünde teressüm eder. Hâlbuki, el elden üstündür. Arşa çikıncaya dek, Meymenet Hanı’nın eli keserli haydudu soğukkanlılığında o ibralı katilin de kolunu kırdı, öteye bile geçemedi. Siz soğukkanlılığın derecesine bakın ki handa bekçiyi itlaf ettikten ve açtığı kasada bulabildiği yüz kadar lirayı cebine indirdikten sonra mürtekib olduğu fiile değil umduğuna nail olmadığına teessüf ederek oradan çıkıyor, doğruca nişanlısının evine gidiyor. Onu da alarak bir tatlıcı dükkânına girerek hem tatlı yiyor, hem de tatlı tatlı konuşuyor: İstifini hiç bozmuyor, zerrece renk vermiyor: Tevkifini müteakip suret-i cereyanını tamamıyla tesbit maksadıyla götürüldüğü yine o handa rolünü prova eden bir aktör gibi müdde-i umumi ve memurîn-i zabıta huzurunda bu macera-yı hunîni, diliyle ikrar ve harekât ve evzai ile her şeyi yerli yerince ispat ve zahirden çekinmiyor ki son derece şâyân-ı dikkat ve emsali nadiren tesadüf edilen bir temaşadır. Tevkifhanede iki eli başında ah vah edişi erbab-ı cinayetin ikab-ı vakfede giriftar oldukları hâlet-i asabiyeden başka bir ızdırap alameti olmasa gerek, sorsalar mağdurunu gaddar kendini masum gösterir. Müddeasına tamamen mutabık bir ağlayıp sızlama taklididir. Yavuklusuna karşı hiçbir manaya gelmediği hâlde manidar göstermek istediği bir fedakârlık palavrasıdır.”²⁶⁶

1.8.2. Çeteler, Kabadayılar

Ahmet Rasim, yukarıdaki bölümlerde anlatılan cinayet vakalarıyla birlikte “çetecilik” ve “kabadayılık” olarak adlandırılan organize suçlar hakkında da yazmıştır. İlk önce daha büyük çeteler üzerinde durarak memlekette on iki çete olduğunu belirtir.²⁶⁷

²⁶⁶ *HM*, 26 Nisan 1927.

²⁶⁷ *HM*, 12 Teşrin-i Sani 1923.

“İstanbul matbuatı telgrafnameler, Ankara muhaberatı, Ankara matbuatı ile, *Hakimiyet-i Milliye* muharriri ise bizzat kulaklarıyla işitti ki dahiliye vekilimiz daha geçen gün, dâhil-i memlekette on iki çete olduğunu itiraf etmiştir. Bizim yaklaşmak istediğimiz memleketlerin hangi birinde böyle çeteler vardır. Balkanları, Makedonya’yı, Trakya’yı kaale almayalım. Çünkü buraları şekavetin geniş bir müzesidir, buralarda onun her çeşidi bulunur. Biz ise buralardan elimizi, eteğimizi çektik. Biz ne zaman bu şekavet levsini temizler isek müstahak olduğumuz unvanı kazanacağız. Buna da ancak, ancak böyle bir muvaffakiyet ile mazhar olacağız.”²⁶⁸

Hatta Ahmet Rasim, yukarıdaki satırların devamında bu gerçekleri haykırmanın ayıp mı, yoksa isyan mı olacağını –retorik bir şekilde- sorduktan sonra, bağırmanın ayıp ve leke olacağını ifade eder. Fakat hemen ardından kendisine “Böyle bağırılmaz” diyerek hücum edileceğini de ifade eder:

“Fakat bu levs, daha kaç zaman sürüp gidecek? Asırlar, seneler yetmedi mi? Koca Avrupa ordularını, sefâin-i muhribesini havza-i istiklalden sürüp çıkaran bir millet, dört buçuk çeteyi derhal ortadan kaldıramaz mı?.. Ya gırgırdan, nazariyatçılıktan, çene çalmaktan vakit var mı? Bizim kirli çamaşırlar yine dûş-ı melâmetimizde, her günün gurûbunda azm-i mesken edip duruyoruz. Herkesin müdafaa-i meşruada bulunmak hakkını haiz olduğu böyle bir zamanda meclis de, hakk-ı müdafaasını bu gibi mülevvesât-ı içtimaiyenin ref’ ve kal’i esbabında arayıp memleketi tathir ettirmekte mücahede-i milliyede gösterdiği sürat ve şiddeti gösteremez miydi? Cumhuriyet, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’ndaki tadilat gibi mesail-i muhdesenin İstanbul matbuatından bir kısmının izhâr ettiği âsâr-ı telaş ve hayret bizim aramızda et, tırnak meselelerinin doğurduğu cenîn-i sakıt münazaatından başka bir şey değildir. Fakat yarım poturlu tek bir ‘şaki’nin vücudu a’zam mesailidir. Bizzat *Hakimiyet-i Milliye* bundan dolayı son derecede müteessirdir, zarar-didedir, giriftar-ı hacalettir, hatta maznun mevkiindedir. Buyurun, gelin de bağırmayın!”²⁶⁹

Ahmet Rasim, 30 Eylül 1927 tarihli yazısında ise memleketteki hırsızlığın çetecilik adıyla yayıldığını söyler. Sirkat, çetecilik şekline girmiştir:

²⁶⁸ A.g.y.

²⁶⁹ A.g.y.

“Şâyân-ı dikkattir ki şehirde ‘sirkat’, ‘çetecilik’ şekline girmek suretiyle daire-i mazeretini tevessü’e yaymaya meyyal. Evvelleri, ‘hırsız kumpanyası’ sözü var idi.

Hem bu söz ortadan çekildi, hem de çetelik şehrin ta ortasına yerleşmek istidadıyla fırsat düşdüğüçe ihsas-ı mevcudiyet etmeye başladı.”²⁷⁰

Ahmet Rasim, kabadayılık meselesine başka bir yazısında ayrıntılı bir şekilde değinir. Hükümetin aldığı tedbirler sayesinde külhanbeyi, kopuk, kabadayı güruhunun hayliden hayliye sindiğini ifade ettiği yazısının devamında kabadayılığın çeşitleri ve tarihi hakkında bilgiler verir:

“Hükümetimizin aldığı kıymetli tedbirler sayesinde külhanbeyi, kopuk, kabadayı güruhu hayliden hayliye sindi.

Bizde şehirlerin, kasabaların temin-i asayişi için bu kabîl eşirrânın kökünden kazanması derece-i vücubuttur. Malûm olduğu üzere kabadayılığın birkaç şekli vardır. Bunun şirretliğe has olan şekli, şehirlerin en çirkin, en vâcibü’l-izale menazırından biridir. Benim bildiğim kabadayılık, yeniçeri bozgunu, artığı kimselerden kalma bir nevi mahalle, sokak saltanatıdır. Bir zamân Osmanlılık üç parti elinde ezim ezilirdi. Bunların birincisi baş kabadayı olan saltanat, ikincisi taşradaki mütegalibe, üçüncüsü de şehirlerde mahallât arasında fûrce-yâb olan kabadayılardır. Bu hal ile güya iki yavrulu bir hayyâ-yı azîm memleketin kanını emmekte idi.”²⁷¹

Ahmet Rasim’le ilgili hatıralarına da yer verdiği Sayılı Fırtınalar kitabında Refi Cevad Ulunay, “Şehir Mektupçusu”nun “birkaç şekli vardır” dediği kabadayılığın çeşitlerini, hayatlarını ve hayat anlayışlarını, raconlarını vb. uzun uzadıya anlatmıştır. Buna göre, kabadayılar “beydir, efendidir, ağadır. Birbirlerine hürmet ederler, bu hürmete layık olmağa dikkat ederler, kendilerine ‘külhanbeyi’

²⁷⁰ A.g.y.

²⁷¹ HM, 22 Mart 1926.

neilmesinden ödleri kopar.”²⁷² Onlar için bir nevi spor ve müsabaka mecrası olduğu için tulumbacılık yaparlar ve yangın yerine “fırtına” gibi ulaşırlar.

Cumhuriyetten sonra ise “kabadayılık müessesesi” etkisini yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır:

“Cumhûriyetî idare, saltanatı lağvederek mütegalibenin de kesr-i kuvvetini mûcib tedabîr-i şedîde ile onları da mahvetti. Kabadayılık, nisbeten küçük olduğu için duvar kovuklarında, meyhane âlemlerinde, daha doğrusu umumhane köşelerinde muhtefî kaldı. Fakat vukûât-ı zâbita yine ber-devâm. Ben bir kısmını biliyorum ki dostum dediği âlüftenin sayesinde yiyip içmekte, ondan gündelik, haftalık almaktadır.”²⁷³

Ahmet Rasim, gerçek kabadayılardan nasıl olduğunu da anlatır:

“Asıl kabadayı ki kerr ü fer sahibi mekîn, hayır-hâh, mahallâtta sahib-i re’y, evli barklı kimselerdir, bunların, umumhane sığıntılarıyla kat’a bir müşabebet ve münâsebetleri, şimdiler meydanda bir görüneni yoktur. Asıl kabadayılar gençler arasındaki münâzaatta hakem kesilir ve ‘racon’ denilen hükümlerini verirler, işsizlerine iş bulurlar; haşarlık edenlerini mahalle kahvelerinde veya sair münasip bir mahalde tekdîr, tevbîh ederler, icabederse döverlerdi. Silah taşımazlar, çünkü asıl kabadayı için ayıptır, zillettir.

Yumruk dururken tabancaya, bıçağa neden minnet edilsin! Küfür bilmezler, dulların ekdârına himmet ederler, cenazelerde, düğünlerde bulunurlar, karı koca davalarında mutavassıt olurlar. Mahallede çirkin muâmelâtta bulunanları, o zamânın kaidesince, açık saçık gezenleri çıkartırlar, elhâsıl muhit namına bir ‘velâyet-i âmme’ sahibi sıfatıyla hükümran olurlardı. Vakıa bu sıfat yine hükûmet içinde bir hükûmet sayılır ise de bir dereceye kadar belki hazmedilmek istenebilir. Fakat âlüfte parasıyla giyinip kuşanan, caka satan, esrarkeş, son derece de mütereddi ahlaksızları salına salına gezdirmek tecviz edilemez. Bence bunların mekânı hapishane köşeleri de değildir. Demir yolları boyları, maden ocakları içleridir.

Müskirât, esrar içip de canavar kesilenlerine, dostunun meskenini depo ittihâz ederek soygunculuk, hayırsızlık, karmanyolacılık edenlerine,

²⁷² Refi Cevad ULUNAY, **Sayılı Fırtınalar**, Bolayır Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 3.

²⁷³ *HM*, 22 Mart 1926.

kumar oynatanlarına ne diyeceğiz? Anlaşıyor ki bunlar iç içe bir teşkilat-ı muzırır ihdasıyla onun sayesinde kesip atmaktadırlar.”²⁷⁴

Ahmet Rasim, başka bir yazısında da kabadayılardan nasıl bir anlayışla yaşadıklarını da şöyle anlatır:

“Bu memleketin en belalı hastalıklarından biri de ‘kabadayılık’ denilen seyyie-i ahlâkiyedir. Ale’l-ıtlâk bir kabadayı, bir zorba, bir mütegalib kanuna âsi bir fert mâhiyetindedir. Turşucu Cemal’in kim olduğunu bilmiyorum, fakat öylelerini bilirim ki merkezde polisin elinden yemek istemediği tokadı, hariçte önüne gelene yedirmek habâsetinde sâbit-kademdir. Merkezde polisin ağzından işitmek istemediği şütüm-ı galîzayı, mukaddesâta kadar ulaştırmakta bir beis görmez.

Senelerden beri her dem mücrim ve hatfe-kâr geçindiği hâlde bir saat için hapis ve tevkîfe tahammül etmeyi şîâr-ı kahramâniyesine yakıştıramaz. Elhâsıl tahte’l-irâde, fevka’l-kanun yaşamak ister. Hırsızlığı hakîr bir meslek gördüğü için tenezzül etmez. Fakat her nevi darb, katl ve cerh cinâyâtını kendisince mübah bilir. Fikri, zihniyeti hükûmetin âsâyış müessesâtını kendi mevâdd-ı kânûniyesine tâbî kılmaktır. Binâenaleyh hükümet, kendi kalem-rev icraatı dâhilinden bu ‘seyyie’yi kökünden koparıp atmadıkça, kabadayılığın burnunu kırmadıkça masûniyet-i şahsiyeyi temin etmiş olmaz. Bu gruba, mensubiyet iddiasında bulunanlar başta olmak üzere bütün câret-i cüretçi, dalavereci, palavracı gürûhu da dâhildir. Bu saydıklarım, adı mahalle kabadayılardan da daha kesîrû’l-efrâddır. Bunların bir kısmı vardır ki merkezlerde şayet polis dövmezseler herhâlde bir âmir-i mutlak kesilip zevât-ı âliye namına emirler bile verirlerdi. Bilmem şimdi bunlardan hâlâ eser var mıdır?”²⁷⁵

Bir başka yazısında ise, İstanbul’un başlıca asayiş sorunlarından arasında yine “kabadayılık” ve İstibdat döneminde çok çektikleri “jurnalcilik”e veya başka bir deyimle “hafiyelik”e ilk sırada verir:

“Sözün doğrusunu ister misiniz? Nice cumhuriyet dâhili şikak ve nifakları kökünden temizlemek için iki seyyienin bu memlekette

²⁷⁴ HM, 22 Mart 1924.

²⁷⁵ HM, 20 Haziran 1924.

vücudunu kaldırmalıdır. Bu iki seyyienin biri ‘hafiyelik’²⁷⁶, diğeri “kabadayılık”.

[...]

Evet bu iki seyyieyi kaldırmalı. Çünkü her ikisi de bu vatanın başı ezilecek düşmanlarındandır. Bu milleti asırlardan, senelerden makhur ve perişan eden bu iki mel’undur. Diyebilirim ki başka bir düşmanımız yoktur.”²⁷⁷

1.8.3. Polis Şiddeti

Ancak şiddet uygulayanlar, sadece kabadayılar değildir. Şehir Mektupçusu, polisin suçlulara karşı müdahalesini de, konu hakkında okuyucularını bilgilendirdikten sonra uzun uzun eleştirir:

“Evvelki gün akşam, Bayezit polis merkezinde şehrimiz ahvâl-i zabıta ve rûhiyesi nokta-i nazarından şâyân-ı tahlil bir hâdise vukûa gelmiş olduğunu gazeteler yazıyorlar.

Bu hâdise, tahkîkât-ı ibtidâiyye göre şöyle başlıyor:

Şehzadebaşı’nda Millet Tiyatrosu ittisâlindeki turşucu dükkânının sâhibi Cemal, Balat’ta pastacılık eden Emrullah, Gedikpaşa polis mevki mürettebatından Necati namlarında üç arkadaş, semtte bir iki kadehle başlayan neşeyi itmâm maksadıyla Sandık Burnu’na iniyorlar, oradaki mahûd salaş meyhânelerin birinde akşama kadar oturarak kafaları iyice kirışledikten sonra kalkıyorlar. Aksaray’daki Valide Cami’nin yanından tramvaya biniyorlar. Emrah’ın ifâdesine göre bir lira veriyor da biletçi, bozacak para yoktur diye sırtardığından mı, yoksa:

- Bilet parası, ne kelime? Dolaş da sonra gel!

diye bilet almaya niyetleri olmadığını bildirdiklerinden mi, her ne ise, zuhûr eden ilk ağız dalaşı, sille tokada yol açıyor, tramvayın bir iki camı

²⁷⁶ Ahmet Rasim, daha sonra, bu çalışmada “2.9.9. İstiklal Mahkemeleri” başlığında incelenecek yazılarında, sekiz kişinin ihbarda bulunduğunu, başka bir ifadeyle hafiyelik ettiğine dair çıkan haberlerden bahsetmektedir.

²⁷⁷ HM, 15 Şubat 1924.

şangırdıyor, diğer müşteriler pür-havf ve pür-telaş... Elhâsıl tramvay çarşı kapısında duruyor, bunlar da içlerinde pek ziyade baskın bir hâlde bulunan polis Necati Efendiyi evine kadar götürmek gayretiyle iner inmez bir otomobile atılıyorlar. Fakat bu sırada diğer bir polis de bunlarla beraber atlıyor. Otomobil de Sultanahmet'e gideceğine düdüğünü öttüre öttüre Bayezid polis merkezinin önüne gelip duruyor. Merkezde muâvin, komiser ve diğer polislerden mürekkep bir grup karşıılıyor.”²⁷⁸

Ahmet Rasim'ün üslubu, önemli bir vakayı anlatan bir köşe yazarının diline değil, iyi bir yazarın romanından pasajlar olarak da okunabilir. Suçluların polis merkezine gelmelerinden sonra olayın kazandığı boyut heyecanla ve keyifle okunacak türdendir:

“İşte burada hadise, şekli evvelini değiştiriyor. Bizde polis demek merkeze gelen her maznunu keyif ve irâdesine râm edici fevka'l-tabia bir kuvvet değil mi ya... Evveleminde otomobilden Necati çalyaka itilip merkezin 'bodrum' denilen aşağı dairesine -siz ne sûrette tahayyül ederseniz ediniz- o sûrette indiriliyor. Bade turşucu Cemal ile Emrullah'a da buyurun deniyor.

Size bir 'işte' daha... Çünkü burada bir iki dakika imtidat eden bir tehlike mıntıkası vardır. Şimdi her iki tarafa da sorunuz, bu mıntıkaya nasıl girmiş olduklarını etrafıyla size anlatamazlar. Hâriçten bakılacak olsa polisin aldığı vaziyet ve tavır âmiriyete göre büyük, dallı budaklı bir cinayet-i müdhişe failleriyle karşılaştığına hükmolunur. Diğer taraftan sıcaklardan dolayı gradosunu artırmakta berdevâm olan işretin tesiriyle beraber gözlerinin önünde arkadaşlarının paldır küldür, itile kakıla bodruma atıldığını görmelerinden mütehassıl bir galeyân-ı tahassüse tutulmuş olan maznunların izzet-i nefsine pek ziyade dokunan böyle bir muâmelenin kendi haklarında da reva görülmek üzere bulunduğunu teferrüs ederek tahammül ile adem-i tahammül arasında mütereddid kaldıkları görülür ki bu halet-i rûhiye üçüncü bir 'işte'nin ânî yeridir. Asık, son derecede muhakkir bir sîmâ, elleri kıçında veyahut müstaid-i sebb u darb birinin elleri gibi müheyyâ-yı faaliyet... Bir kere:

- Alın bunları da aşağıya!

Dedi mi, asılan asılana, yapışan yapışana, çeken çekene, sürükleyen sürükleyene olacak. Hâlbuki turşucu Cemal, güçlü, kuvvetli, hatta semtinde sinema kahramanlarından 'Masist' namında tuttuğunu atan,

²⁷⁸ HM, 20 Haziran 1924.

vurduğunu yıkan bir zor-bâzû sâhibinin ismiyle kesb-i iştihâr etmiş bir kabadayı... Ne dayak yer, ne de itilip kakılmak sûretiyle hakâret görür. O hâlde:

İlk vuran avcıdır... Çat komisere, yat muâvine... Kuvvet yardıma gelenlere... Camlar aşağıya... Açılın... Çekilin... Şimdi seni de... Aman efendim, bana dokunma!.. Varda... Destur!.. Fakat beyhûde bir nida... Kahramanın reh-güzârında adam yok ki... Eyne'l-mefer! diye bir deliğe girmiş.. 'Masist' gittikçe artan mehâbet ve celâdetiyle, çileden çıkmış bir hâlde, binanın sahanlığında... Hâriçte toplanmış bir yığın halk kaynaşıp duruyor... Tam, nutkun sırası...

'Ey ahâlî... Görüyorsunuz a!.. Polisler bizi dövmek istiyorlar.. Cumhuriyet prensiplerini, bunlarla mı, bahusûs komiser muâvini olacak gibiler ile mi tatbik edecek. İlâ-âhirihi...'

dedikten sonra koca merkezin içinden kolunu sallaya sallaya çıkıyor, arkadaşı Emrullah da beraberinde olduğu hâlde kalabalık arasından süzülüp gidiyor.²⁷⁹

Ahmet Rasim, hiç de hoş karşılanmayacak ve hâliyle kendisinin de hoş karşılamadığı bu olaydan sonra, polisin otorite kaybını ve o günlerde ne hâlde olduklarını anlatır:

"Müsaade ederseniz polis merkez ve müdüriyetleri hakkındaki mesmûât, mâlûmât ve müşâhedâtımı size hülâseten arz edeyim.

İstibdat asırlarının ta kara kolluklarından, ağa kapılarından, tomruk dairelerinden zabtiyemüdüriyeti karakolhânelerine, ilk polis teşkîlatından sonra ihdas edilen polis merkeziyle zabtiyetevkîfhânelerine varıncaya kadar hemen cümlesi, bizde hiçbir zaman ne müddeînin, ne de müddeî aleyhin tamâmıyla mazhar-ı emn ü itimâd olmuş müessesât-ı inzibâtiyeden ma'dûd değıllerdir. Buralarda en galîz sövüp saymalardan, türlü türlü hakaretler hemen her günlük muâmelât-ı âdiye cümlesindedir, buralar tokat, şamar, yumruk, vaktiyle falaka, sopa, kırbaç, tekme, soygunculuk, irtişâ, iftira, haklıyı haksız çıkarma, gayr-ı kânûnî hapis ve tevkîf, aç susuz bırakma, bodrumlar gibi müteaffin, ratîb yerlerde günlerce yatırma, ihtilâttan men, hatta tırnak sökme, et koparma, koltuk altına kaynar yumurta koyma, tomruğa germe gibi işkence envâna mahall-i vukû' olmuştur. Gerek tarihlerde tafsîlâtını okuduğumuz, gerek birer destan-ı fecâyî' sûretinde dinleyip işittiğimiz eski zindan âlemleri,

²⁷⁹ HM, 20 Haziran 1924.

ihnâk, katl hikâyeleri tesîr-i zâlimânelerini şarkın ruh-ı nâle-sâzından henüz çıkaramamıştır.”²⁸⁰

Hele II. Abdülhamit döneminde, karakolların önünden yükselen sesler, dönemin aydınları tarafından o zamanların neden İstibdat olarak adlandırıldığını bir kere daha gösterir. Polis şiddetinden sakat kalanlar ve hayatını kaybedenler vardır:

“Devr-i Hamîdi’de geceleri önünden geçmeye mecbur olduğum karakol-hânelerle polis merkez binalarından bitkin bir vücûdun hârice boğuk boğuk akseden âh u enînlerini, kesik kesik yalvarışlarını yahut mütemadiyen inen değnek, kırbaç çatlama ve şaklamalarını kaç kere işiterek adımlarımı alabildiğine açıp kaçmışımdır? Sille, tokat merdivenlerden yuvarlananlara, yumruk, tekme yüz surat al kanlar içinde veya sokaklarda sürüklenerek, başı duvarlara vurula vurula merkeze götürülenlere tesâdüf etmişimdir? Buralardan kurtulur kurtulmaz çürümüş vücûdlarını günlerce evlerinde, odalarında tedavi ettirenlerin kaçıyla görüşmüşümdür? Hatta bunlardan bazılarının birkaç gün sonra bütün bütün yatağa serilerek bilahare vefat etmiş olanları da bilirim.”²⁸¹

Bu kötü muamelelerden Ahmet Rasim de elbette payına düşeni almıştır:

“Aradan yirmi beş seneden ziyade bir zamân geçtiği hâlde Galata’daki mahûd Voyvoda karakolunda bir polis neferinin:

- Kanun kelimesi senin ağzında ne geziniyor?

diye suratıma indirdiği tokadı hâlâ unutamıyorum. Geçen Harb-i Umûmî esnâsında bir gece yarısı Kadıköyü’nde Talimhâne Meydanı denilen mahâldeki karakol-hânede dayak yiyen birinin âvâz-ı dil-sûzu bütün civar halkını dimdik ayağa kaldırmıştı...

En garibi, son zamânlarda tecellî etmiş bir hâlet-i rûhiyedir. ‘Masûniyet-i Şahsiye’ kanununun intişârı ilk haftalarında idi. Kopuklarımızdan biri, bir gün evvel merkezde yemiş olduğu dayağı arkadaşına anlatırken:

- Şimdi, yeni bir dayak usûlü çıkmış... Komiser evvelden haber veriyor. Seni döveceğim, eğer bağırarak, eğer buradan çıktuktan sonra birine

²⁸⁰ A.g.y.

²⁸¹ A.g.y.

söyleyecek olursan kendini yok bil! Ahmet, gel de güle güle dayak yeme!.. Ne yaparsın herifçioğlu bir komiser olmuş...

dediğini bizzat duydum.”²⁸²

1.8.4. Haraç, Rüşvet, Yolsuzluk

Haraç kesenler yalnızca çeteler değildir. Belediye memurları da esnaftan haraç kesmekte, onlardan alenen rüşvet almakta veya dolaylı da olsa yolsuzluğa karışmaktadır:

“Emanetin çoktan beri göstermekte devam ettiği ataleti, şu günlerde terk ederek nazar-ı dikkatini etrafa gezdirince şehrin muhtelif semtlerinde icra-yı faaliyet eden esnafı haraca kesmekle me’lûf olup zabıta-i belediye memurlarından mürekkeb olan büyük küçük birtakım gruplar bulunduğunu görmüştür... Bu gruplardan şimdilik Tophane civarında bulunanı cürm-i meşhûd hâlinde yakalanmış, Kadıköyü’nde beyne’l-ahali ‘Firavun kapan’ lakabıyla az zaman zarfında şöhret kazanmış olan merkez memuru memuriyetten çıkarılmıştır.”²⁸³

Memurların bu durumdaki savunması ise şu şekildedir: “Ne yapalım, maaşımız yetmiyor!”

“İstanbulular belediyelerin tesis edildiği tarihten beri ahd-i emanetinde mükemmelen silahlandırılarak kâh kavas, kâh noktagâh-ı belediye çavuşu veyahut sabık şehremini operatör Emin Bey’in ikinci bir polis suretinde ortaya salınmış olan ‘Zabıta-i Belediye’ efrad ve ümerasından bir ekseriyetin esnafı haraca kesmek ve halkı ızzar etmek hususunda tevessül edgeldikleri türlü türlü vesait-i zecriyeyi sata sata elan bitiremedikleri çeşit çeşit cakaları, savurup attıkları palavraları bilirler. Hatta müşarünileyh Emin Bey zamanında bunlardan bazıları:

²⁸² A.g.y.

²⁸³ HM, 26 Kânun-i Sani 1927.

‘Ne yapalım, maaşımız kifayet etmiyor. Biz de çoluk çocuk sahibiyiz. Bunları aç, çıplak bırakacak değiliz a... Elbette alacağız!’ tarzındaki sözleri bile açıktan açığa söylemeğe başlamışlardı.”²⁸⁴

Ahmet Rasim’in neredeyse her konuda olduğu gibi bu konu hakkında da bir hatırası mevcuttur:

“Makriköyü’nde oturduğum senelerde idi, bir gün merhum refikam bana:

-Bey! Sen ayda bin beş yüz, iki bin kuruş kazanıyorsun, evimizde misafir ağırlayacak muntazam döşeli dayalı, süslü bir odamız yok... Hâlbuki komşu hanımın kocası üç yüz kuruşlu bir belediye memuru... Evin içini görme!.. İpekli perdeler, döşemeler, kanepeler, yaldızlı sürahiler, bardaklar, halılar... demiş, ben de merhumenin bu sözünü kayınpedere söylemiş idim. Kayınpeder:

-Cevaben bir şey söylemedin mi?

dedi.

-Söylemedim.

deyince kaşlarını çatarak.

-Git, de ki: Oturduğumuz ev bile bizim değil, hâlbuki bunların Firavunları, bakkal, kasap, kömürcü, sütçü, sebzevatçı, dükkânları, gazinoları, çarşı, deniz hamamları... Velhasıl var oğlu varları var. Bunların evleri mükemmel, muntazam olmaz da bizim evler mi olur?

demiş idi.”²⁸⁵

Ahmet Rasim, yazısına bir parça biyografik bilgi serpiştirdikten sonra olayın tarihî boyutuna eğilir. Haraç kesmek, ona göre bu topraklarda Yeniçeri barbarlığının bir mirasıdır:

---

²⁸⁴ A.g.y.

²⁸⁵ A.g.y.

“Bende eskiden beri işitip bizzat gördüğüm veyahut yakinen bildiğim bu gibi vakayi ve hadisat dolayısıyla kanaat hâsıl olmuştur ki belediyecilerin esnafı haraca kesmeleri, halkı sızdırmaları meseleleri ta Osmanlı İmparatorluğu’nun Yeniçeri barbarlığının parlak zamanlarından, İstanbul Efendiliği Memuriyetinin bidayet-i teessüsünden, ihtisap ağalığının ferman-ferma olduğu devirlerinden kalma bir anane-i seyyiedir. Bu ananeyi Şehremini Mazhar Paşa, Rıdvan Paşa, Reşit Paşalar gibi zevat-ı şuhure edvar-ı müteselsilesi âdeta Silsile-i Meratib şekline ifrağ ederek bütçe harici bir tahsisat-ı fevkaladeye kalb etmiş ve şehir dışı olanlar müstesna olmak üzere hemen kâmilten haraca kesilmiş idi. Şairin dediği gibi:

‘Gider geçer, bırakır yadigâr eserlerini’

O devirler de geçti ama pek çok pek mütenevvi’ eserleri yadigâr kaldı!... Kalmaz olaydı!’²⁸⁶

Ahmet Rasim, haraççılığı mümkün kılan kanuni boşluğu tespit ederek, bu durumda devlet memurlarının esnafa karşı yaptıkları zorbalığın önlenmesinin zor olduğunu ifade eder:

“Akşam’da yazdığım bir makalede dahi söylemiş olduğum vech ile bu ananeyi hâlâ yaşatan yeni bir formül meydan-ı tedavülde ağızdan ağza intikal etmekte ve gittikçe tesirâtını göstermektedir. Bu formül: ‘İfa-yı vazife hâlinde memurîne tecavüz, taarruz, hakaret...’ Nass-ı kanunisinin her patırtılı, gürültülü, hadisat vukuunda ve iyice tetkik edilecek olursa patırtıya, gürültüye sebebiyet veren ‘Haminci’ yahut mürtekeb umurların kendilerine kuvvetü’z-zahr ittihaz eylemeğe cüret etmeleri akabinde âdeta irsal-i mesel suretinde irad edilmeyle de tevessü’ etmektedir. Hoca merhumun dediği gibi: Çul değişmiş ama merkep bizim!

Göreceksiniz ki emanetin bir intibah-ı vazife-şinasâne ile bulduğu bu suistimal, bu kadcık bir baskın ile kalacak ve aradan bir müddet geçtikten sonra eski makineler yine kemâkân işlemeğe başlayacaktır. Nareva olduğu kadar cumhuriyet şiarına külliyen muhalif olan bu hâlin böyle batıp çıkması, halkı, esnafı daima mağdur ve mutazarrır olmaktan sıyanet edememektedir.”²⁸⁷

Şehir Mektupçusu, bu tespitten sonra ise Ankara’ya da tavsiyede bulunur:

²⁸⁶ HM, 26 Kânun-i Sani 1927.

²⁸⁷ A.g.y.

“‘Ankara Şehremaneti’ gözünü dört açıp, ne lazım gelirse yapıp bu illeti orada üretmemeğe hasr-ı himmet eylemelidir. Yoksa bilahare kırkayak gibi tekessür ve intişarının önüne geçmek müşkül olur.

Şehirlerin âfât-ı daimesinden olup az bir zaman zarfında müstevli hâline gelen bu fenalıkları ika ve teşvik eden yalnız maaşların kifayetsizliği değildir. Sınıf-ı memuriyetlere sinmiş olan ve sureta bir faaliyete delalet ettiği hâlde aslen bir meskenet-i habiseden başka bir şey olmayan bir itiyat-ı menhûstur. İrtikâb ile evini geçindirmeğe âdet edinmiş olan fenalıkların en müthiş ‘kanunsuzluğa yol açmak’ fenalığıdır ki bu hâlin müncer olduğu akıbetlerin pek çoğunu hemen hepimiz görmüşüzdür. Şerh ve tafsili kitaplar dolduracak derecede himmet-i tahririyeye muhtaç olan bu akıbetlerden de gerek hükümetlerin gerek milletlerin zaman zaman duydukları acıların en müthişlerini de öteden beri bu vatan halkı acı acı çekmiş, acı acı anlamıştır. Fenalık da küçükten başlar çekirdekten yetişir, fakat çabuk büyür, dal budak salıverir, bu hâl her zaman görülmüş, işitilmiş, tarih sahifelerinde açıktan açığa yazılmıştır.”²⁸⁸

Devlet memurlarının esnaftan aldıkları haracın yanında daha büyük vakalar da yaşanmaktadır. Cumhuriyet’in demiryolları hamlesinde²⁸⁹ bazı şaibeler çıkmıştır:

“Can sıkıcı, yüz kızartıcı, utandırıcı bir haber daha: Samsun – Sivas hattında bir suistimal!.. Gazetelerin yazdıklarına göre inşaat ve tesisat için bu ana kadar sarf edilen sekiz milyon liranın mühim bir kısmı çalınmış imiş! İnşallah doğru çıkmaz!”²⁹⁰

Ahmet Rasim, Osmanlı’nın “yol atağı” sırasında yolsuzluk yapan Baron Hirsch’i de anar. 1869’da, Osmanlı Devleti Nafia Nazırı Garabet Artin Davut Paşa (1816-1873), Belçika da çalışan Macar kökenli Yahudi banker Baron Maurice de Hirsch ile tanışır. Davut Paşa, daha sonra Rumeli’ye yapılacak bir demiryolu için Baron Hirsch’le yapılan bir mukaveleyle İstanbul’a döner. Mukaveleyi hükümetin onaylaması gerekir. Büyük tartışmalar yaşanır, çünkü mukavelenin karışıklığı

²⁸⁸ *HM*, 26 Kânun-i Sani 1927.

²⁸⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz.: 2.4.1 Demiryolları.

²⁹⁰ *HM*, 25 Temmuz 1926.

ihtilaflara yol açar. Davut Paşa'ya sorulduğunda, mukaveleyi Hirsch'in önerdiği bir avukata hazırlattığını açıklar. Fakat birkaç değişiklikle yapılacak demiryolunun işletme imtiyazı 99 yıllığına Hirsch'e verilir. Sermaye temin için 400 Fransız Frangı değerinde 1 milyon 900 bin adet tahvil piyasaya sürülecektir. Hirsch tahvilleri hükümetten 128,5 frank karşılığında alır. Hemen bir banka grubuna 150 franga satar. Hükümetin yapması gereken ve hükümetin kasasına girmesi gereken bu alışverişten, bir anda 42 milyon 570 bin frank kazanır. Tahviller de 175 franktan alıcı bulur. Kilometre başına 200 bin frank alacak olan Hirsch; işi, 100 bin frank karşılığı taşeron firmalara devreder. Bu durumda malzeme ve işçilikten çalan firmalar da, doğal olarak kalitesiz iş yaparlar. Sonuçta Hirsch 2000 km olarak anlaşılan hattı 1279 km yaparak teslim eder. Üstelik işin zor kısmı olan Balkan Dağları'nı aşacak hatlar yapılmamıştır. Tamamlanan hatlar da kalitesiz ve kötüdür.

İşin sonunda Hirsch, 350 milyon frank gibi muazzam bir meblağ ile bir anda Avrupa'nın sayılı zenginleri arasına girer. Bu olay dönemin ticari çevrelerinde, "yüzyılın vurgunu" olarak değerlendirilmiştir. Bu sürecin sonuna kadar bozuk şekilde devam etmesi de, kamu görevlilerine verilen rüşvetler sayesinde. 1954 yılında en son taksiti ödenen "Birleştirilmiş Osmanlı Borçları"nın arasında, Rumeli Demiryolları borcu da vardır.²⁹¹

"Şimendiferlerimize verilmekte olan azami ehemmiyetin faydalarını takdir etmemek nasıl bir beyinsizlik nişanesi ise seyr-i sefâine taalluk edecek himmetin nef'ini de azımsamak da öylece bir beyinsizliktir. Biz, ne karada, ne de denizde, ne de havada yolu olmayan bir millet vaziyetinde buldukça bütün işlerimizin de yolsuz çıkacağında şüphe edilmemelidir. Yol, ne demek olduğunu bilmediğimizi ibtidâ kafamıza vura vura ilan eden –toprağı bol olsun– Baron Hirsch olmuş idi. O ne hâl, o ne dolandırma, o ne ahmak yerine koyma idi!... Davası uzadıkça çalındık, dolandırıldık, mağbûn ve müstağrak-ı duyûn kaldık! [...] En nihayet Anadolu- Bağdat şirketinden de boyumuzun ölçüsünü aldık. Hele denizcilikten yıllarca istifade edemedik. Marmara küçük bir deniz,

²⁹¹ Vahdettin ENGİN, "Rumeli Demiryolları İhalesi", **Türk Mühendisleri Haberleri**, Mayıs 97, s. 47-49.

iskelelerine bile vapur işletemedik. Bunlar bütün bizim düşünce ve taharrî-i menfaat husûsundaki yolsuzluklarımızdan idi.”²⁹²

Ahmet Rasim, Cumhuriyet’in yol yapma ideali sırasında yapılan yolsuzluğu ise vatan hainliği ile bir tutar.

“Bu memlekete musallat olan seyyiâta ne zaman bir durgunluk gelecek? [...] Çok sevgili Başvekilimiz İsmet Paşa’nın esas siyaseti de ‘yol’ açmak, yapmak değil mi? Türklüğün asırlardan beri ihata edildiği beliyat ve mesaib hep yolsuzluğumuz yüzünden değil mi? Şimendiferlerin, her nevi asrî vesâit-i nakliyenin gitmediği, uğramadığı diyarların vaziyetleri ecza-yı memleketten madûd olamayacak derecede aykırı düştüğünde artık şüphe kalmadı. Vatanın her noktasını yekdiğerine merbût kılacak kuvvete mâlik olan müessesâtın para çalmak ve bu suretle bu irtibâtın adem-i vukûuna veyahut tehirine sebebiyet vermek ihânet değil de nedir?”²⁹³

Ahmet Rasim bu yolsuzluğu bir yandan, İsmet Paşa’nın kimbilir nasıl hayretle karşıladığını düşünürken diğer yandan kendi kendisine devlet malından yapılan hırsızlığın kime ne fayda getireceğini sormaktan kendini alamaz:

“Mübeccel Cumhuriyet’imizin ilk defa inşasına sarf ve himmet etmekte olduğu Samsun – Sivas ve Ankara – Sivas hattını da bir suiistimal ile şaibe-dâr etmek isteyenler çıktı.

Zamanımızda her milletin her ferdin ancak elindeki paradan tasarruf ve iktisad etmek suretiyle müstefid oldukları bir hakikat olduğu hâlde hamiyet mahrûmu birtakım kirli ellerin çirkin çirkin dalıp çıkararak kuvvet ve kudretimizin isti’dâd ettiği böyle bir istifâdeden de bizi az çok geride bırakacak ihtilasata koyulmaları ne kadar güce gidiyor?

Kim bilir İsmet Paşa Hazretleri’nin hayret ve nefreti ne derecelere varmıştır? Ben bile böyle bir hırsızlığın nâ-kâbil-i setr ve ihfâ bir

²⁹² *HM*, 21 Şubat 1926.

²⁹³ *HM*, 25 Temmuz 1926.

mahiyette meydana çıktığını okur okumaz başımdan vurulmuşu döndüm. Hele bu devirde buna cür'et? Sonra kim hırsızlık etmiş de hayrını görmüş? Bâhusûs halkın kesesinden bedduaya inanmayanlar millet âhının tuttuğuna bıyık altından gülenler, vaktiyle bu nevi ihtilasât ve sû-i istimalat ile me'lûf nice zengin ailelerin elân sürüm sürüm süründüklerini nazar-ı itibara almalıdırlar. 'Hırsızlık malı hayır etmez' meseli dünya kurullalından beri tekrâr ale't-tekrâr ilk isâbetinden şaşmamış sözlerdendir."²⁹⁴

Ahmet Rasim, bu noktada halkın devlet malına bakışından hayıflanır:

"Hırsıza demişler ki:

- Nasıl çalarsın?

Cevap vermiş:

- Nasıl kolayıma gelirse...

Bu böyle olmakla beraber hırsızlığın da iyisi, murdârı vardır. Samsun – Sivas hattında yapıldığı söylenen hırsızlık tahakkuk ederse pis murdar hırsızlıklardandır. Eskiler:

'Mîrî malı balık kılçığıdır' derlerdi. Millet malı kim bilir nedir? Ne yaralayıcı, paralayıcı bir kılçıktır!

Vukûât-ı müteselsile delâletiyle anlaşılıyor ki henüz terbiye-i vataniyeye ait malûmattan, pratiklerden hissedâr olanlarımız lüzumu nisbetinden azdır."²⁹⁵

Ahmet Rasim, bu tür vakalar için, daha önce kaldırılan ceza-yı teşhir yerine başka bir cezanın getirilmesi gerektiğini savunur:

"Ceza-yı teşhir kalkalı hayli zaman oldu amma onun yerini tutan ona rahmet okutan daha ne usuller var? Beşeriyet bu! Böyle teşhirden de ibret almayacaklar da bulunur. Eski zamanların birinde Parmakkapı'da göğsünde yaftası, birini asmışlar. Maslûbun mûcib-i idam olan cürmü

²⁹⁴ A.g.y.

²⁹⁵ A.g.y.

sirkat imiş. Ekmekçinin biri yaftayı okumaya dalmış, ne dersiniz hırsızın biri de yaftayı okur gibi vaziyet alarak bir eliyle de francalarını aşmış!

Bu cürete ne dersiniz? Neuzubillah!”²⁹⁶

1.9 İstanbul’da Ramazan

Ahmet Rasim okurlarına, yazardan hangi zaman dilimi, özel günü veya kutlamayı dinlemek gerektiği sorulsa, bu cevaplardan ilkinin “ramazan” olacağı söylenebilir. Zaten Ahmet Rasim de, bir yönüyle dinî, diğer tarafıyla kültürel ve sosyal bir ay olan ramazanı yazılarında işlemekten keyif alır gibidir. Şehir Mektupçusu, örneğin sıklıkla işlediği intihar mevzusundan bahsederken içten içe ne kadar mahzunsu ramazandan bahsederken de bir o kadar coşkuludur. Türkçeye Ahmet Rasim’i kazandırdığını söyleyebileceğimiz Muzaffer Gökman’ın ayrı bir kitap hâlinde yazarın **Ramazan Sohbetleri**’ni²⁹⁷ hazırlaması belki Ahmet Rasim’in en çok da bu yazılarında kendisini göstermesindedir. Nitekim “Eski İstanbul, eski Ramazanlar ve bayramlar ve eğlence hayatı deyince aklınıza ilk gelen isim Ahmet Rasim değilse, iyi bir okuyucu değilsiniz demektir.”²⁹⁸

Refik Halit, Yahya Kemal, Cenap Şahabettin, Hüseyin Rahmi gibi, Türk edebiyatının temelini oluşturan yazarların çoğu, bir şekilde ramazan bahsini açmışlar, bu konuyla ilgili hatıralarını veya gözlemlerini kaleme almışlardır. Özlem Olgun’un hazırladığı Ramazan Kitabı’nda²⁹⁹ bazı örnekleri bulunabilecek bu yazıların toplamına bakıldığında dahi, ramazan ayının Türk edebiyatı içinde ne büyük bir öneme haiz olduğu kolayca anlaşılacaktır. Ahmet Rasim’in **İstanbul**

²⁹⁶ HM, 25 Temmuz 1926.

²⁹⁷ Ahmet RASİM, **Ramazan Karşılması (Sohbetleri)**, Arba Yayınları, İstanbul, 1990.

²⁹⁸ Bkz. AYVAZOĞLU, (11). s. 5.

²⁹⁹ **Kolektif**, Ramazan Kitabı, Haz. Özlem Olgun, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000.

Mektupları'ndaki ramazan yazılarının da, “ramazan” ve “edebiyat” bağlamında önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

Ramazan'ın, ilk bakışta konuyla ilgisiz gibi görünmekle birlikte bu çalışmada bir şekilde anılması elzem olan önemi ise “mektup” türünü edebiyatımızda bir şekilde ramazan ayına borçlu olmamızdır. Mektup, Namık Kemal'in 20-23 Ocak 1867 tarihlerinde *Tasvir-i Efkâr*'da yayımladığı “**Ramazan Mektupları**” ile ilk defa sadece muhatabının okuyacağı mahrem bir yazı olmaktan çıkıp, geniş bir okuyucu kitlesinin yorumlarına açılmıştır. Bu mektuplar, üslup ve içerik açısından benzer özellikler taşıyan fakat isim itibariyle farklı olan “şehir mektubu”nun doğup gelişmesine yol açmıştır.³⁰⁰

1.9.1. Eski Ramazanlar

Ramazan ki, bayramlarla birlikte, ne kadar eski olursa olsun “eski”leri en çok hatırlanan zamanlardandır. “Nerede o eski ramazanlar” âdeti bu ayın “en çok kullanan tabirleri”nden birisidir. Ahmet Rasim'i okuyanlar, o hiç bilmedikleri fakat eskisinin hep daha “iyi” olduklarını düşündükleri o ramazanları Ahmet Rasim'in yazılarında bulacaklardır. Nitekim Ahmet Rasim de, sadece ömrünün son ramazanlarında değil, **Ramazan Sohbetleri**'nde bile eski ramazanları hep özlemle anmaktadır. Bir yazısına “Bırakın Allah'ı severseniz!.. Eski Ramazan gecelerinde evde oturmanın da bir zevki vardı!” diyen Ahmet Rasim, eski Ramazan gecelerini şenlikleri ve manileriyle anar.³⁰¹

³⁰⁰ Basiretçi Ali Efendi, **İstanbul Mektupları**, Haz. Nuri Sağlam, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2001, s. VII.

³⁰¹ Ahmet RASİM, **Ramazan Karşılması (Sohbetler)**, Arba Yayınları, İstanbul 1990, s. 21-25

İstanbul Mektupları'nın, biz okurlara bu açıdan zengin bir kaynak sunduğu söylenebilir. Eski ramazanların her zaman daha iyi olduğu inancının, Ahmet Rasim'in 1924 yılındaki bir yazısında kendisi ve arkadaşı tarafından benimsendiğini görürüz:

“Bilmem, Ramazan Ankara'ya nasıl gelir? Evveleri İstanbul'a yüklü gelir, hafif giderdi. Geçen gün bildiklerimden birine dedim ki:

-Bu sene Ramazan'ın geldiği duyulmuyor.

Eski bir neşenin ta gerilerden baktığını görüyormuşçasına tebessüm ederek şöyle bir cevap verdi:

-Tahtalar oynamasın diye parmaklarının ucuna basıyor da, ondan!

Bu zattan sonra bir diğerine de bu suali irad ettim. O da tebessüm ederek:

-Elbette duyulmaz!.. Kaç senedir nafîle oruçlardan kulaklarımızda duyacak kuvvet kaldı mı? Tokun kulağı çıtı duymazsa açık kulağına açın kulağına vız gelir!

Fakat üçüncü zat kestirdi attı. Dedi ki:

-O zamanlar senede bir yevm-i şek³⁰² var idi, karşıldık da... Ondan haberdar olurduk! Şimdi her gün yevm-i şek!³⁰³

Bundan üç yıl sonraki yazısında Ahmet Rasim, yine bir arkadaşıyla beraber eski ramazanları anmadan edemez:

“Ramazan gümbür gümbür toplarını atarak, paldur küldür davulunu çalarak geldi. Geldi ama yabancı yabancı bakınıp duruyor.

Cenâb-ı Hak, kimseyi gördüğünden yâd etmesin. Benim anlayışıma göre o ümit ediyordu ki harclı huruclu, ağızlı mühürlü, başları astarlı, külahlı, taclı, elleri tesbihli, sırtları abalı kubbeli, ayakları mestli, serhadliği, karînlerinde en'âm, dillerinde evrâd yüz binlerce müştâk ve uşşâk reh-güzârına yığılsın, karşılâsın! ‘Hoş geldin, safâ geldin, ya şeh-r-i Ramazan!’ diye avaz avaz bağırsın! Onlar bir zamânlar imiş!

³⁰² Yevm-i Şek: Şüpheli gün orucu.

³⁰³ HM, 15 Nisan 1924.

‘Her saltanatın yellere eser şimdi yerinde’

Geldi ama eski berekâtını, galiba yolda düşürmüştü. Gerçi eski zamanlarda da:

Ramazan bereketli aydır ama nice senelerdir duvarda asılı duran bizim merhûm kılıca sor!

- İki iftâr, üç aylık oruca bedel!

Gibi sözler söylerler idi.”³⁰⁴

1.9.2. Ahmet Rasim’in Ramazanları

Toplumun geçmiş zamanlarını bu –iki farklı- şekilde anlatan Ahmet Rasim, kendi geçmiş ramazanlarını da okuyucularıyla paylaşmıştır. Darüşşafaka’da eğitim gören yazar, çocukluğunun ramazanlarını oruçlu geçirdiğini ve bu sırada orucunu bozmamak için ne sıkıntılar çektiğini anlatır.

“Kazasız belasız, tümü oruçlu geçirdiği ramazan ayını ilk kez Darüşşafaka’dayken³⁰⁵ geçirdiğini söyleyen yazar, bu “ilk ramazan”dan sonraki yılını şu şekilde aktarır:

“İkinci sene ramazanında da aynı sûretle oruca ehemmiyet vermeye başladım idiyse de arada sırada arkadaşlardan bazılarının abdest alırken ağızlarına götürdükleri suyu boşaltmadıklarının farkına varır gibi olmuş idim.”³⁰⁶

---

³⁰⁴ HM, 9 Mart 1927.

³⁰⁵ Ahmet Rasim, kendisi henüz otuz beş kırk günlükken babasının annesini bırakıp Tekirdağ’a gittiğini ve orada evlendiğini ve diğer maceralarını “2.12.3. Evlilik ve Kadın” bölümünde anlatmıştır. Ahmet Rasim, işte bu nedenle, halasının eşi Miralay Mehmet Bey’in de yönlendirmesiyle Darüşşafaka’ya yazılmış ve **Gecelerim** kitabında Darüşşafaka günlerinden tüm ayrıntısıyla bahsetmiştir.

³⁰⁶ HM, 15 Mart 1926.

Ahmet Rasim, sadece ilk ve ikinci ramazanını anmakla kalmamış ve yıldan yıla “ramazan seyri”ni de okuyucularıyla paylaşmıştır:

“Üçüncü sene ramazanında ben de su yutmak tecrübelerine ibtidâr ettiğimi söylersem beni tayîb etmeyin. Çünkü bir öğle zamanı idi. Musluklar dairesine gittiğimde mubassırlarımızdan birinin ağzını musluğa vermiş, midesini kırba-vârî doldurmakta görmüş, arkadaşlar arasında:

- Bugün çok susadım. Abdest alırken dayanamadım, avuç avuç içtim. Bu gibi sözler deverân ettiğine şahit olmuş idim.

Dördüncü sene ramazanında ise güpegündüz karnımı bile doyurduğum olduğunu pekâlâ tahattur ediyorum.

Nasıl?.. Dârüşşafaka’da böyle zamânlarda değil yemek bir lokma ekmek bile bulmak heman gayr-ı kâbidir. Fakat biz kurnazlar bulduğumuz bir usûlü pek güzel tatbîk ederdik. Yarım somun ekmeğin içini boşaltır, yahni gibi yemeklerin etleriyle doldurup bu kaba saba etli böreği mubassırlara hissettirmeksizin müzâkere-hâneye çıkarır, dolaplarımızda saklar idik. Hattâ bir gün foyamız apaçık meydâna çıkmış idi. Kâfir fareler!... Kâğıtlar, kitaplarla beraber dolaplar muhteviyâtını didik didik etmişler, yerlere dökmüşler, mel’ûn kediler etleri silke silke yedikleri için müzâkere-hâneyi yağlara bulamışlar idi. Bittabi bu hâl bizi derslerden maadâ her yerde hatve hatve takip eden sûfi ve mutaassıb mubassırlarımızın nazar-ı dikkatinden kaçmadığı için bozuk dolaplar sabahları üç gün kuru ekmek ve sâde su ile iftâr etmeye mahkûm oldukları gibi taâm-hânedeki çıkışlarda da sıkı bir yoklama usûlü ittihâz edilmiş idi.”³⁰⁷

Darüşşafaka’nın tüm disiplinine rağmen Ahmet Rasim ve arkadaşları, kendi “suç”larına bir ortak bulurlar:

“Şimdi ne yapacak idik?... Ne yapacak idik?’ diye elimiz böğrümüzde duracak değiliz a. Bir kolayını bulduk. Taâmhâne hizmetçisiyle uyuştuk. Fakat o bize yalnız ekmek kaçırabilirdi. Buna da şükür!.. Aç iken yenen somunun tadı baklavada bile bulunmaz!

Beşinci, altıncı, hele yedinci, sekizinci sınıflarda da bu kaçak ekmek, yiyecek usûlünün türlü türlü tatbîk ettiğimizi söyleyecek olursam inanırsınız değil mi? Bununla beraber bütün ramazanı oruçsuz geçirmez

³⁰⁷ A.g.y.

idik. Haftada lâ-akall üç gün sâim bulunurduk. Mesela izin günleri tutar, evlerimizde alelâde iftâr eder idik. Ertesi cumartesi, pazar umûmiyetle oruçlu durur, salı, çarşamba kaçak geçinir idik.”³⁰⁸

Ahmet Rasim, zaten daha henüz Darüşşafaka’dayken yıldan yıla uzaklaştığı oruçtan, okul sonrasında tümüyle kopmuştur. Yazar, orucun değil, bu kez oruçluların içinde adab-ı muaşeret kurallarına uygun davranmanın zorluklarını yaşamıştır:

“Bu hâl, mektepden hurûcumdan sonra da bende birkaç sene devam etti idi. Zaman geçtikçe oruç da benden geçti. Bilhassa riyâ, gösteriş yapmaktan hayâ ettiğim için ya evde karnımı güzelce doyurur, deve gibi suyumu bol bol alır, sokağa çıkardım yahut matbaaya kapağı attım mı kahveden başlayarak bakkaldan piyaz, lokantadan et, sebzevât getirerek top atılıncaya kadar otururdum.”³⁰⁹

1.9.3. İstanbul’da Ramazan, Özgürlük

Ramazan ve özgürlük, Ahmet Rasim’in daha önceki yazılarında pek göze çarpmayan bir unsur olması ve yazarın *Hâkimiyet-i Milliye*’deki yazılarında bu konu üzerinde etraflıca durması, dikkate değer bir unsurdur.

Nitekim artık oruç tutanlara rastlamak da güçleşmiştir. Ahmet Rasim, yaptığı bir gezintide –o devre göre- eskinden oruç tutanlar ve o devirdeki oruçlular arasında bir kıyaslama yapar ve zamanın nasıl değiştiğini şöyle aktarır:

“Garip değil mi? İki günden beridir gezinip arıyorum. Eski oruçluları andıran bir tek kimseye tesadüf etmedim. Galiba serpuşun değişmesi; kadim ve riyakârane tavırları, vaziyet alışları, cezbe, hâl gelmek dedikleri nümayişleri tepe aşağıya attı. Kavruk, taç, beyaz, yeşil, hatta siyah, koyu turuncu destarlar altında kaşlar düşük, gözler dalgın, kirpikler süzük, beniz atkın, burun ağır ağır müttefis, bıyık, sakal, kucak kucağa gelmiş bir simanın gırtlak sıkıntısı hopluya hoplaya birden bire insanın önünde

³⁰⁸ A.g.y.

³⁰⁹ A.g.y.

çıkışı nerede; yek nazarda şapkaya benzer benzemez olduğu için erbabınca giyilmekte olan eski Buhara dervişlerinin takiyeleri gibi kenarları kıvrık, tepeleri sivri çocuk iken oynadığımız deniz minareleri biçimindeki muhruti alametlerin altına sığınmış korkak bakışlı, nefes nefes üstüne, yanakları çökük, müzlif denecek derecede hafif, seyrek kıllarla mestur bir simanın görünüşü nerede? Şimdi ben evvelce tanıdığım bir hâl ve kıyafette bir oruç tutkunu görsem günlerce arkası sıra gezmeğe razıyım.

Hani ya onlar? Onlar ki evde tıka basa karnının doldurmuş, üstelik sade kahvesini göçürmüş olduğu hâlde tokluğun verdiği sıkıntıyı bir ‘peçeleme’ manevrası ile sersemlikle hâlsizlikle kalp etmekte mahir kimseler idi, ne oldular?³¹⁰

Bu durumun, biraz da, İstibdat’tan sonra gelen yeni rejimin etkileri olduğu söylenebilir:

“Ramazan pek tabii bir sûrette geçiyor... Yani orucunu tutan tutuyor, tutmayana da kimse yan gözle bakmıyor. Eski evzâ-ı riyakârânededen, nümayiş-i zâhidânededen eser yok... Ne bir derviş-i abâ-pûş, ne de bir külehdâr-ı hâmûş görünmüyor... Oh!.. Ne âlâ!”³¹¹

Eski ramazan coşkusundan bir iz kalmadığını Ahmet Rasim başka bir yazısında da ifade eder:

“Bize iftara buyur, sözü de galiba mülga! Dış kiralari³¹² mefkûd! Sarayların, konakların eski Ramazan imamaları, müezzinleri, aşçıları, sofracıları, ağaları keçe külah edilmişe dönmüşler. Sahur davulları pörsük, bekçiler başta şapka, üstte nevresim roba, karın üstünde davul, kadim panayır orkestro vardacılarına benzemişler.

³¹⁰ *HM*, 12 Mart 1927.

³¹¹ *HM*, 26 Mart 1926.

³¹² Toplumun ileri gelenleri tarafından verilen hususi davetlerde ramazan davetlerinde, sadece konuklara değil fakir halka da sofralar kurulur ve iftar sonrasında “dış kirası” adıyla uygun miktarda hediyeler verilirdi. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Abdulaziz Bey, **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri**, Haz.: Prof. Dr. Kâzım Arısan, Duygu Arısan Günay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 253.

Eve ne zaman gelirsen gel, karnın aç ise, yiyecek de var ise nısfu'l-leylden evvele iftar, sonraya sahur de otur ye!

Arabalar, otomobiller sabaha kadar cevval ve faal. Canın istediği zaman – erkek ol, kadın ol, çocuk ol– evden çık, gez, kaldırım ölç, deniz kenarına git, dalına say... Paran var ise gazino, birahane, tiyatro, sinema, bar, koltuk deme, içeriye dal. Dans varsa sen de araya karış. Evvelleri bizim Unkapanı ve sair yerlerdeki hamallar kahvelerinde de bu âdet var idi. Ayak uydurmasını biliyorsan halkaya girebilirdin! Hattâ kendine güvenebilirsen mendilini açar, ser-halka bile olurdu!”³¹³

Bir başka yazısında ise sokağındaki sahur davulundan bahseden Ahmet Rasim, davulcunun davulu kimin için çaldığını anlayamadığını söyler. “Uyandırmak iyi ama sahura kalkacak kim?” cümleleriyle sokakta sahura kalkan, başka bir ifadeyle oruç tutan bir insan olmadığı da anlaşılır. Ahmet Rasim, İstanbul’un nabzını işte böyle tutar ve verdiği bilgiler işte bu türden önemli “ayrıntı”lar içerir:

“Bizim bekçi, sahur zamanı, davula indirdiği şiddetli tokmaklarla sâde biz uyuyanları yataktan fırlatmıyor, pencere camlarını da zıngır zıngır oynatıyor, nerede ise onlar da yerlerinden fırlayacaklar.

Galiba geçenlerde Cumhuriyet’te çerçeve içine alınmış ‘Davul-Zurna Çaldırmak’ fıkrasından işkillenmiş, ne olur ne olmaz ‘belki gelecek Ramazan’da çaldırmazlar!’ zu’muyla çalatokmak, mahalleyi güm güm öttürüyor! Uyandırmak iyi ama sahûra kalkacak kim? Komşum hanım ihtiyarca, eski bir kadın kadıncağız! Bir ondan şüphem var. Bizim sokakta sahûra kalksa kalksa, o kalkar.”³¹⁴

Oruç tutan varsa da, şehrin oruç ve ramazanla kurduğu coşkulu bağ kalmamıştır: Şehrin bakkallarında tahta tahta pastırma askıları, kangal kangal sucuk sallandırmaları, “şimdi üzerine düşer, seni ezerim ha!” der gibi alı al, moru mor süt beyaz güllaç değirmileri, peynir kileleri, makarna yığınları, pirinç kazevileri, şeker çuvalları, un, şehriye, Frenk arpası torbaları, hoşafılık türlü türlü pestil dürümleri, kara, çekirdeksiz, razaki üzümleri pek ortada gözükmemektedir. “Ne Girit, Tirilye,

³¹³ A.g.y.

³¹⁴ HM, 9 Mart 1927.

nefis ve leziz sele zeytinleri”, ne de “şekercilerinde reçel envâmı dükkân haricinde ilan ve teşhir eden parıl parıl yanan, ağızları tülbentli küpler, kavanozlar sıra sıra dizili şurup şişeleri, surâhileri”³¹⁵ ortadadır.

Oysa İstibdat zamanlarında “oruçsuz avı” oldukça yaygındır. Kapalı dükkânların kepenklerinden gözetlendiğini, dükkânların kepenklerinden gözlendiğini, kıraathanelerdeki havanın koklandığını, tutuklamalar yapıldığını anlatır. Bu yazılarda, Ahmet Rasim’in oruç hakkındaki düşüncelerini de öğreniriz.

“Devr-i İstibdad’da polisler oruçsuz avına çıkarlardı. Kapalı dükkânların kepenklerinden gözetlerler, dükkânların ve kıraathanelerin kuytu mahallerini girip yoklarlar, tütün dumanı koklarlardı. Hükûmet bir taraftan ‘emri bi’l-ma’rûf nehyi ani’l-münker’ kâidesine müsteniden beyânnâmeler neşreder ve kâffe-i ibâdât ve tâât arasında alenî oruç yiyenleri takip eyler idi. Bir zamânlar eski tefîş memûrlarının sonra da polislerin, hattâ bekçilerin bile terâvîh zamânı sokakta bulunanları tutup karakola yolladıklarını hatırlıyorum.

Yatsı ezânı okunurken bî-namâz alayının evvelce peyledikleri gizli mahallerde toplandıklarını bilirim. Ziyade gayretli me’mûrlardan düşkünçe olanların hamamlara bile girerek:

- Bu âna kadar burada ne duruyorsun? Namaz kaçkını herif!

Hitâbıyla yıkananların gözlerine sabun kaçırdıkları vâkidir. Hâlbuki terâvîh yalnız başına kılınmaz mı?

Evet, oruç tutmaya tergîbi anlarım ama tutacaksın diye terhîbi anlamam. İnsanın derhâl orucu bozulur. Dervişe sormuşlar:

- Oruç tutar mısın?

- Pek sıkıntıya düştüğüm zamân!

Demiş.

‘Her itikâd akla göre gâibânedir’³¹⁶

³¹⁵ A.g.y.

³¹⁶ HM, 15 Mart 1926.

Ne var ki bu uygulamalar o devir için öyle olağan ve sıradan görünmektedir ki, Ahmet Rasim, “Nelere alışmışız, alıştırılmışız!” diyerek belki de bu hayretini dile getirir. Üstelik, bu tür uygulamalara alışma ve alıştırmaya devam edileceğimizi de ifade eder:

“Böyle şeyler nerede hep olağan şeylerdendir. Vaktim bahusus neşem olsa da size bu olağan faslı yazsam, nelere alışmışız, alıştırılmışız! Hâlâ da alışıp, alıştırılıp, alıştırılmaktayız, cümlesini uzun bir sinema filmi şeklinde dizip göstersem!”³¹⁷

Bu uygulama, öyle bir iz bırakmıştır ki, Ahmet Rasim başka bir yazısında daha bu konuya değinmiş, uygulamanın ayrıntıları hakkında bilgi vermiştir. Zabıtalardan ağız kokladığını, buna itiraz eden Şair Andelib’in³¹⁸ (Fâik Esad) birkaç gün tutuklu kaldığını da bu yazılardan öğreniriz. Hatta Ahmet Rasim, bu türden işlerle görevli bir polis ile ramazanda su içen çocuk arasında geçen bir olayı da okuyucularıyla paylaşır:

“Eski senelerde nakz-ı siyam, işret gibi baskınlı nev’i ramazaniyye bir iradı menba’ı olan ‘işler’ için zabitanın bazı mensubîni, girmeden köşe bucak ‘Hoh de!’ diye koklamadık ağız bırakmazdı! Hatta Şair Andelib bunun için Zaptiye Nazırı Şefik Paşa ile ‘Sizin benim üstümü, odamı aramağa hakkınız olsa bile ağzımı koklamağa hakkınız yoktur! Keşf-i esrara çalışmak en büyük edepsizliktir.’ diye fena hâlde atışmış, birkaç gün mevkuf kalmış idi.

Ya bu manzaraya taktı mı kâfir! Ondan ısmarladıkları ‘entariye’ pancar destisini kâse ile görürürken ağzı sulanmış, nihayet bir yerde etrafına bir kere bakındıktan sonra, ‘Hop!’ diye ağzına bir yudum almış on beş on altılık bir çocuk, dudaklarını kâseden çeker çekmez karşısında bir polis

³¹⁷ HM, 12 Mart 1927.

³¹⁸ Servet-i Fünun’un oluşumu sırasında “eski, sert ve kararlı cephe” nin önemli isimleri arasında yer almaktadır. Bkz.: Mehmet KAPLAN, **Tevfik Fikret**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998.

Andelib (1873-1902): Şiirlerinde önceleri Faik sonradan Andelib mahlasını kullandı. II. Abdülhamit devrinde tahrirat müdürü olarak sürgün gittiği Malatya’da öldü. Ahmet Rasim’in anılarında (özellikle **Muharrir, Şair, Edip** isimli eserinde) sık sık hayatından kestiler verdiği, fıkralarını anlattığı Andelib, şiirlerini **Sabah-ı Hayatım, Gül Demetleri, Bir Demet Çiçek** kitaplarında toplamıştır. Bkz. Behçet NECATİGİL, **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1978, s. 44.

görmüş, kızarıp bozarınca polis de derhâl vaziyeti amirane alarak kâseyi elinden almış ve tamamıyla, ‘Lık, lık!’ dikerek, danelerini de birer ikişer yuvarladıktan sonra, ‘Bir daha böyle insanı imrendirecek hâllerde bulunma, hakkında iyi olmaz. Haydi bakalım çek arabayı!’ demişti.”³¹⁹

1.9.4. Tiryakilerin Orucu

Üstelik tiryakiler için oruç, herkese olduğundan biraz daha zordur. Nitekim Cenap Şahabettin de “Oruç Keyifleri” yazısında tiryakilerin oruçla imtihanını hakkında şöyle der:

“Orucun kötü keyfini –hani ya şu oruçluyu tizi, sert, huysuz, serfî’l feverân eden keyif yok mu, işte on iki semm-i şedide borçluyuz: Tütün ve rakı.”³²⁰

Ahmet Rasim ise tiryakilerin orucunu Borazan Tevfik Bey’den örnek vererek anlatır. “Borazan Tevfik, külhanbeyi ağzı okumakta mâhir bir manicidir.”³²¹ Salâh Birsell, Ahmet Rasim’in Borazan Tevfik’i şöyle anlattığını ifade eder: “Karayağız, eğri fes, az tumbul, fıldır göz, son derece kanı sıcak, yüzünden neşe akan sevimli biridir. Kıvrıkcık saçları ortadan ikiye ayrılmıştır. Eski Bahriye İtfaiye silâhendazlarındandır.”³²²

“Merhûm Borazan Tevfik Bey gibi rind, kalender-meşreb, neşe düşkünü bir zâttan ne umarsınız? Otuz ramazân orucunu sıkı sıkıya tutar, bırakmaz, hattâ alenen nakz-ı siyâm edenlere bir mutaassıb derecesinde

³¹⁹ HM, 12 Mart 1927

³²⁰ Cenap ŞAHABETTİN, **İstanbul’da Bir Ramazan**, Haz. Abdullah Uçman, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s. 78.

³²¹ Bkz. (216), HAMARAT, s. 74.

³²² Bkz (246) BİRSEL, s. 26.

kızardı. Mütâreke günlerinden birinde idi, vapurda alenen sigara içen birine öyle bir bayrak açtı idi ki ben bile şaşladım idi.

Tiryakilik bence susamay, açılmak, imrenmek, tütün, nargile içmemekten mütevellid bir asabiyet neticesidir. Bildiklerimden biri:

- Ah! Şu sigaraya müsâade ola idi hiçbir ramazân orucumu terk etmez idim!

Der ve müteâkiben:

- Tütünsüzlük beni öyle bunaltıyor ki önüme gelenin boğazına sarılacağım geliyor... Kalb kırmadan, birtakım rezâile meydan açmadan ise terk-i siyâm evlâdır.

Tesellisi ile beraber fi'l-vâki paketinden bir sigara çıkarıp içerdi.

Filhakîka, böyle!... Tiryâkilerin de orucun en büyük düşmanı tütün!"³²³

Ahmet Rasim, "oruç zabıtalığı" karşısında gündüz vakit geçirmek isteyen halka oruçlu kıraathaneleri açılmasını, elbette mizahi bir dille önerir:

"Bununla beraber öğle taamları zamanında lokantalar, aşçılar dopdolu, içkisiz gazinolarda, kıraathanelerde kahve, çay, para, nargile serbest. Bana öyle geliyor ki tecrübe için bunlardan birinin kapısına, 'Oruçlu zevata mahsus kıraathanedir.' Levhası konulsa nasıl dolar nasıl olsa her gün aldığı gazeteler fiyatı, mekâna masrafı dâhil olmadığı hâlde açıktan kazanılır! Hele gazinocu biraz kurnaz olup da gelenlere birer fiş veyahut bile verip de iftardan sonra teşrif buyrulursa 'kahve, çay, lokum yüz paradır.' diyecek olursa, bunları yedi buçuğa kadar mal eder. Fakat bu tecrübeye ne hacet?

Eski piyasalarda hacet kalmadığı için o hevalar, o emeller de yok. Faal-i memnuadaki lezzet-i muvaffakiyet azaldı şairin dediği gibi: 'Mey o mey, canan o canan, sohbet ol sohbet değil ya!'

Siz buradaki sohbeti vustalat tebdil ettiniz mi, şimdiki hovardalık âlemini tamamıyla anlamış olursunuz, bolluk kadar insana tembellik veren, 'Gırtlığımıza kadar çıktı!' diye istiğnaya sevk eden bir amil yoktur. Malum a tok ağırlamak güçtür."³²⁴

³²³ HM, 15 Mart 1926.

³²⁴ HM, 12 Mart 1927.

1.9.5 Riya ve Samimiyet

Bu mizahi benzetmenin ardından Ahmet Rasim, konuyu asıl söylemek istediklerine getirir. Riya azaldıkça toplumun oruca gösterdiği saygı ve hürmet de artmaktadır. Cumhuriyet devrinde, oruç tutmadığı hâlde gündelik takvimini oruç saatlerine uyduranlardan bahseden Ahmet Rasim, eğlencelerin bile teravih zamanını beklediğini ifade eder:

“Yalnız birini gördüm ki daha geçen ramazana kadar kerli ferli saçlı sakallı görünür, koca bir kavuğun zir sayesinde omuzlar kalka kalka elde tesbih önüne baka baka, tekkede bitiremediği, yahur tekrarı daha ziyade mucip mesubut olduğuna gıll u gıştan ari olarak inandığı evrad-ı şeriften bir tanesini okuya okuya ağır ağır yürüyerek selam verirse bile görmezliğe geldiğini bilahare ‘Af edersiniz, o gün ilk günleri olduğu için pek daldım idim!’ suretinde te’vil ederek her sene bu ayda kendisini kimsenin men ve emeli olmadan, hiçbir mahkemenin kararına müstenit bulunmadan otuz gün ta’ziz ve hapsi nefis cezası verirdi. Dün ikmal-i müddet ettiği veyahut affa uğramadığı için hapisneden salıverilmiş kimseler gibi şapkası başında neşesi yerinde konuşa konuşa, tanıdıklarından hiçbirini sektirmeksizin gidip duruyordu. Hatta elinde züht ve takva göstermeklilerinden olan tesbih bile yok idi! Acaba bu ramazan evvelki ramazanlar gibi oruç ayı da değil mi? Ne dersiniz? Vapurlarda gidip gelirken dikkat ediyorum, medhalinin balasında ‘tütün içmek memnudur’ yazılı salonlarla içilen salonlarda, hemen ‘bal gibi!’ anlıyorum ki ‘alenen nakz-ı siyam’ tabir-i caizesi kavgalı halkın din ve adaba hürmet ve riayeti daha ciddi bir şekil aldı. İçkili gazinolardaki evvelki izdiham bile seyrelti. Adi günlerde saat beşte, beşbuçukta başlayan sazlar teravihi bekliyorlarmış gibi saat yedide başlıyor. Bilmem ben henüz görmedim, işitmedim. Zabitanın makut tabiratından olan ‘kabili setr ve hafa olmayan sarhoşluk’ tavsadı ne ibret-âmuz muvazene?.. Riya ve nifak eksildikçe haya ve teeddüb çoğalıyor. Tanıdığım akşamcılar olurlunda kararında bir “sulu iftar” ediyorlar. Sonra neşeli neşeli gezip dolaşıyorlar.”³²⁵

³²⁵ A.g.y.

1.9.6. Ramazan Âdetleri

Şehir Mektupçusu, belki de bir gün bunların öleceğini, bazılarının zaten ölmekte olduğunu düşünür gibi, bazılarını uzun uzun anlatarak okurlarına bilgi vermiştir. Bugün, Ramazan âdetleri ve İstanbul konusunda akla gelen ilk isimlerden birinin Ahmet Rasim olması, işte bu nedenle, kaçınılmaz. Üstelik **İstanbul Mektupları**, Latin harflerine aktarılmadığı için dolaşımda olmayan gözlemlerini de içerir. Kimi âdetler, gelenek ve görenekler zaman içinde değişmekte veya yok olmaktadır. Ahmet Rasim bunların bir kısmını hasretle anmaktadır:

“Hani ya o ‘kaside-i ramazaniye’ taklaları, hani ya ramazan tebrikleri, hani ya o çıkın çıkın caizeler, hani ya dış kiraları, hülyaları, hani ya öbek öbek kalıba verilen bakırlar, haniya günler süren o tertibatı, tahta süslemeler, çamaşır yıkamalar, kiler temizlemeler, küp, kavanoz, kap kaçak şartlamalar!”³²⁶

Ahmet Rasim, nostaljik olduğu kadar gerçekçidir de. “Böyle bir hayat artık avdet ademez.” diyen Ahmet Rasim, bunun sebebini öyle bir “müessiratın kâmilin dağılması” olarak gösterir. Nitekim eskiden, “bu hayat cümle nümâyişlerden ibaret idi.”

1.9.6.1. Sulu İftar

Riyanın azalmasıyla artan saygıdan bahseden Ahmet Rasim, akşamcılarının da sulu iftarlarını “olurunda kararında” ettiklerini söyler. Sulu iftar, yazarın başka bir çok örneğini verdiği İstanbul’daki ramazan kaçamaklarından biridir. Ahmet Rasim, sulu iftarın, eski ramazanların en gizli organizasyonlarından biri olduğunu ve bunun nedenini açıklar. Zira, teravih namazı kılan cemaatle içkili bir şekilde karşılaşmak hoş olmayacaktır:

³²⁶ HM, 15 Nisan 1924.

“- Bu sene ben hiçbir yere iftâra gitmeyeceğim!

- Neden?

- Çünkü hiçbir taraftan çağrılmayacağım!

- Belki sulu iftâra çağırırlar!

- Bak bunu unutmuş idim!

Malûm a, sulu iftar eski ramazânların en gizli iftar tertibatından biri idi. Top ile aşna fişnaya başlanır, yatsı ezanıyla beraber yemek yenir, kahveler, sigaralar içilip doğruca evlere gidilirdi. O ramazanların gecelerinde göz şaşı, ağız eğri, kokulu kokulu hangi çaycıya, kırâathâneye gidilip de oturmaya cesâret edilebilirdi! Maazallah!”³²⁷

1.9.6.2. İftar-ı Seniye

Ahmet Rasim’in devrindeyken bile yok olmuş ramazan âdetlerinden biri “iftar-ı seniye”dir. Ancak Ahmet Rasim, bu âdeti bir tür “dert” olarak görür ve bu geleneğin İstanbul’daki uygulanışından doğan görüntüleri okuyucularına aktarır:

“Ramazan’ın hafiflemesinden birtakım merasim ananat-ı mevzuanın da son tabirlerinden biri olan tarihe intikal etmesinin dahil olsa gerek.

Mesela ilk hamlede ‘iftar-ı seniye’ gürültüleri yok oldu. Bilhassa Devr-i Hamidî’de Maliye’nin de başına çıkan bu dert, ne kadar dağdağalı idi! Bütün Ramazan vükelasından fukarasına kadar... Hemen payitaht sakinlerinin yarısı, bende, mensup, bey, paşa, efendi, ağa... Bunlarla beraber kılıncı takan, tüfeğini omuzlayan, sarığını saran, cüppesini toplayan, jurnalini yazan Yıldız’a revan olur, yer, içer, ardı sıra bir padişahım çok yaşa, bir daha. Rütbe, ihsan, iltifat... Karın tok, cep dolu dönerdi.”³²⁸

³²⁷ HM, 15 Mart 1926.

³²⁸ HM, 27 Nisan 1924.

1.9.6.3. Huzur-ı Hümayun ve Hırka-ı Saadet Ziyareti

Bu âdet de, her ne kadar Meşrutiyet devrinde yok olmuşsa da, “huzur-ı hümayun dersleri” ve “hırka-yı saadet ziyareti” o dönemden sonra da yaşamayı sürdürmüştür:

“Meşrutiyet, o mübarek günlerde İstanbul’u yarı tok, yarı aç bırakan bu bidat-i bendeperverîyi hemen hemen kaldırmış idi. Fakat ‘huzur-ı hümayun dersleri’ ile ‘hırka-yı saadet ziyareti’ kalmıştı.”³²⁹

Ahmet Rasim; geçmişinin Osmanlının ilk dönemine, Orhan Bey’e kadar götürdüğü “huzur-ı hümayun dersleri”nin 1172 tarihinde Sultan Üçüncü Mustafa tarafından bir kanun hâline getirildiğini ifade eder ve –kaynağını belirtmediği- Osmanlı tarihlerinden alıntı yapar:

“‘Huzur-ı Hümayun Dersleri’ pek eskidir. Hatta Sultan Osman-ı Evvel ve Orhan devirlerinde bile var idi. Bidayeten eyyam-ı Ramazan’a mahsus olduğu gibi eyyam-ı adiyede de ulemadan, müfessirinden madut olan zevattan bazıları davet üzerine huzura çıkarak âyât ve beyyinât-ı Kur’aniye’den, sure-i Şerifelerden birkaçını şerh ve tefsir ederlerdi. Fakat bu âdeti kanun şekline vaz eden Üçüncü Sultan Mustafa’dır. 1172 tarihine müsadiftir.

Osmanlı tarihlerinden mukayyet olan bu kanunun şekli şöyledir:

‘Her Ramazan’ın birinci gününe kadar bir mukarrir ile birkaç muhataptan mürekkep bir heyet-i ulema toplanacak, Beyzavi Tefsir-i Şerifinden birkaç ayet-i kerime tefsir edecek... Onuncu günü başında Kütüphane hocası denilen zat olduğu hâlde mukarrirlerden bir meclis akdedilecek, bunlarda tefsir-i şeriften mübahasatta bulunacaklar.’

Evailde bunu Huzur Dersleri Memalik-i İslamiye’de pek ziyade şöhret aldığı için Şam, Hadim, Kayseri, Karaman’dan hatta İran, Turan, (Horasan, Dağıstan, Hindistan, Buhara’dan fuhûl-i ulema şedd-i rihal

---

³²⁹ A.g.y.

ederek gelirler, derecelerine göre taltif olunurlardı. Sultan Hamid bu âdeti son dereceye kadar ihtisar etmiş idi. Cumhuriyet ref' etti."³³⁰

Ahmet Rasim, ayrıca hırka-yı saadet hakkında da bilgi verir:

“Vaktiyle ziyaret-i mübareke için ramazanın on ikisinden itibaren istihzarata başlanılırdı. O gün hırka-i saadetin mevzu' bulunduğu sanduka dairesinden kaldırılarak Revan odası denilen odaya getirilirdi. Bu münasebetle bu dairenin her tarafı süpürülür. Duvarları misk ve gülsuyuyla tıla olunduğu gibi derununda öd ve amberler yakılır. Bade avaz-bülend ile salat ve selamlar getirilerek on beş kadar hane-i hassa ağaları ve olarak yine daire-i mezkûreye götürülür ve ramazanın on beşinci günü Hırka-i Şerife sandukasından çıkarılıp ziyaret esnasında öpülen nokta-i mukaddesesi tülbentler ile lime olunarak zâirelere verilirdi.

Tarih-i 'Ata'ya³³¹ göre:

'Hırka-yı hazret-i fahr-ı risale,

Atlas çarh olamaz pay-ı endaz,

Yüz sürüp zeyline takbil ederek,

Kıl şifa şefiü'l-ümeme arz niyaz”

Kıta-i şehrevesi yazılı ola, tülbentler Selim-i Evvel'den kalmazdır.

Kanun-ı kadîmi mucibince hırka-i saadet dairesine mahsus olan öd, amber, kurs, buhur, buhurdan, gülsuyu, gülâbdan, sünger, tülbent, süpürge ve faraşların konulduğu dolabın anahtarı Tülbent Ağası denilen memurda durur, dairenin zemini ile duvarları haftada bir defa hafifçe, kabası ile kapısı ve etrafı yirmi iki günde bir ziyadece cila olunur, bu cila hamlede kullanılan süpürgelerle süngerler, faraş ve tülbentler o dolaptan çıkarılarak hasodalılara verilip hitamında yine takımıyla dolaba konur, bunlardan eskimiş, yıpranmış ve istimalden sakıt olmuş olanlar dağıtılmayıp battal bir kuyuya atılırdı.

Yine Tarih-i 'Ata'da okuduğuma göre vaktiyle rasime-i ziyaret şu vech ile ifa edilirmiş.

³³⁰ A.g.y.

³³¹ Atabey'in beş ciltlik Tarih-i 'Ata'sı, Ahmet Rasim'in başlıca kaynakları arasında yer alır. Bkz. Tayyazade Ata, **Osmanlı Saray Tarihi**, Haz. Mehmet ARSLAN, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.

Öğle namazından iki saat evvel Hasodalılar Hırka-i Saadet'in derununda mahfuz bulunduğu gümüşten mamül, yaldızlı büyük sandukasını gümüş sehpa üzerinden alırlar ve birbiri üzerine koyup huzura getirirler. Sandukanın altın anahtarı padişah-ı zamanın nezdinde olmakla padişah bizzat açardı. Hırka-i Saadet yedi adet ağır ipek yeşil kadife üzerine som sırma ve inci işlemeli enli şeritli bohçalar derununda olmakla şeritler çözülür, bunlar çözülünce üzerinden açılır. İki kanatlı halis altından masnu' çekmece yani ikinci mahfazada yine nezd-i padişahîde bulunan diğer altın anahtar ile açılır, işte bunu müteakip huzurda bulunan Hasodalılarla padişahın birinci ve ikinci imamları, Hasoda imamı ve güzel sesli müezzinler bila-aram Kur'an-ı Kerim okurlarken ibda zat-ı şahane, bade vuku bulan işaret üzerine med'uv bulunanlar ziyaret ve telsim ederler.³³²

Ahmet Rasim, "hırka-yı saadet" hakkında bilgi vermeye devam eder. Tarih ve Muharrir'de de "Enderûn'un en mükemmel tarihini yazmış olan 'Atâ'dan alıntıyla burada naklettiği bilgileri "Ziyaret-i Hırka-i Saadet" başlıklı yazısında da neredeyse tekrar etmiştir.³³³

İstanbul Mektupları'ndaki yazısında ise kendisinin yazdığı **Menakıb-ı İslam**³³⁴ namındaki eserin ikinci cildinde "Hırka-i Saadet" hakkında bazı rivayetler topladığını hatırlatan Ahmet Rasim, bu "rivayat-ı şaika"dan seçtiği örnekleri okuyucularıyla paylaşır ve hırka-yı şerife'nin hangi yollarla Osmanlının kutsal emanetleri arasına girdiğini anlatır:

"Bu rivayata göre, Hazret-i Peygamber'in Şair-i Kureyşî Cenab-ı Kaab'a ihsan ettiği bu hırkaya, Muaviye altın on bin dinar vermiş ise de Kaab vermemiş.

Kaab, tül-i ömür sahibi olup yüz sekiz yaşında irtihal etmiştir. İrtihalini müteakip veresei yirmi bin halis gümüşe olmak üzere Muaviye'ye satmıştır. Bürde-i Şerife'nin 'Beni Ümeyye' Abbasîlere geçtiği muhakkak olup bunlardan Halife El-Muktedir Billah zamanında zuhur eden Tatarlar tarafından zayi edildiği Halife Müstasım'ın uğradığı

³³² HM, 27 Nisan 1924.

³³³ Ahmet RASİM, **Tarih ve Muharrir**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Haz. Ayhan DOĞAN, Ankara 1993, s. 76-81.,

³³⁴ Ahmet RASİM, **Külliyat-ı Sa'y-ü Tahrir'den Menakıb-ı İslam**, Matbaa-yı Kütübhan-e-i Cihan, İstanbul 1909.

hengâmeye inkıras esnasında Hülâgu'nun askerleri tarafından yakıldığı mecruhtur. Mahaza diğeri bir rivayette hâl-i hazırda Topkapı Sarayı'ndaki hırkanın gazavat-ı peygamberîden meşhur Tebük Vakiasında Eyle beldesi ahalisine verilmiş olup bilahare birinci halife-i Abbas olan Ebu'l-Abbas Seffah tarafından üç bin dirheme satın alınmış. Bürde-i Yemaniye imiş.³³⁵

Hırka-yı saadetle ilgili bir âdet daha bulunmaktadır. Ahmet Rasim, "hırka-yı saadet" in eteğini, içi su dolu bir kazana batırıp, suyunu şişeleyerek devlet büyüklerine göndermek şeklinde bir uygulama olduğundan bahseder. İkinci Mahmud devrinde bu uygulamaya son verilmişse de, Ahmet Rasim, II. Abdülhamid devrinde bu gerçeği yazdığı için başının belaya girebileceği hakkında uyarılır:

"Bu münasebetle size eski zamanlarda halkı itikadat-ı batıladan birine nasıl ve ne suretle sevk edilmiş olduğuna dair bir garibe arz edeyim:

Herhâlde birkaç asır evvel olacak. Padişahlar, böyle bir ziyaret esnasında Hırka-i Saadet'in eteğini içi su dolu bir kazana batırırlar, sonra bu sudan teberrüken şişelere doldurtup mühürlü olarak rical-i devlete gönderirlermiş. Bu garibeyi yazan diğeri bir **Enderun Tarihi** diyor ki:

"Böyle bir şişe suya mazhar olanlar bunu zemzem-i şerif gibi tazim ederler ve oruçlarını bununla iftar edip şifa umarlardı. Bu âdeti Sultan Mahmud-ı Sani bir türlü beğenemeyerek hiddetle kaldırmıştır. Bu hiddet Devr-i Hamidî'de bile henüz sükûnet bulamamış olacak ki bu suret-i ilgayı yazdığımdan dolayı Sansör Ebulmakbul Kemal Bey [...] çizmiş ve ertesi günü beni çağırıp böyle şeyler yazılır mı, başından korkmuyor musun? Tabiriyle takdir ve tembih eylemiş idi!"³³⁶

---

³³⁵ HM, 27 Nisan 1924.

³³⁶ A.g.y.

1.9.6.4. Çocukların Orucu

Çocukların orucu ise oruç kültürünün başka bir boyutudur. Ahmet Rasim, bugün hâlâ –başka biçimlerde- devam eden geleneği ilk önce torunlarından, sonra kendisinden verdiği biyografik bilgilerle aktarır:

“Geçen gün hafidelerim:

- Biz oruç tutacağız,

Dediler.

- Nasıl?

Dedim. Küçüğü dedi ki:

- Birinci günü, on beşinci günü, kader günü.

- Aferin!.. Mektepte okuduğumuz ‘Hesap’ derslerindeki ‘ihtisâr’ dan size birer tam numara!

Biz çocuklar vaktiyle ‘tafsil’ci idik. Bir sabah, bir öğle, bir de akşam yer, bu müddetlerde üç defa iftâr eder, iki aralıkta su, yemiş gibi şeylerle alenî ve hafî nakz veya unutup dolaptan biraz ekmek, peynir kırıntısı, zeytin tanesi, reçel artığı yiyerek kazâ vukû bulsa da yine oruç tutardık!

Hafidelerim, maşallah, daha salâbetli, daha ciddî davranıyorlar. Çocukluğunda analarına öğrettiğim ‘hîle-i şer’iyye’yi şimdi onlar bana yutturmak emelinde bulunuyorlar. Bize de bir zamân söylerler idi. Biz de şimdi aldığımız gibi satalım:

- Zamane çocukları!’’’³³⁷

1.9.6.5. Mahyalar

İstanbul’da Ramazan’ın önemli bir unsuru da “mahya”lardır. “Osmanlı Türklerinin bir buluşu”³³⁸ olan mahya Ramazan’ın ışıltılı ve aydınlık yüzünün bir

³³⁷ HM, 9 Mart 1927.

sembölü gibidir. Ramazan'ın tatlarına, seslerine, inanışlarına değinen Ahmet Rasim, bu özel ayın görsel kısmına da değinmeden edemez. Üstelik Ahmet Rasim, bunu kendisine has dikkatiyle, anlatımıyla ve ansiklopedisyenliğiyle yapar: Mahyaların tarihine eğilir. Bu ilginç konuyu, ilginç bir şekilde ele alan yazar, yazısına da mizahi bir anlatımla başlar.

Bir mebus olsa, “Benim biricik reyimden ne olacak, nasıl olsa benim gibi daha yüzlerce arkadaş gece gündüz çalışıyorlar, Allah onlara kuvvet ve sıhhat versin.” dedikten sonra bir trene atlayıp, her gece İstanbul'da mahya seyrederek ramazanın tadını çıkaracağını ifade eder. Ahmet Rasim'in konusuna girmek için bulduğu yol, işte buradan başlar:

“Evet, Ankara'da minareler var ise de mahya yok. Belki İstanbul'da ekseriya Kadir gecelerinde büyük camilerde görülen “iç mahya”lar gibi mahya görülebilir. Fakat açıkta iki minare arasındaki mahyalar gibi olmaz.”³³⁹

1.9.6.5.1. Minareler ve Mahya Tarihi

Ahmet Rasim'in asıl amacı, İstanbul'daki minaraları ve mahyaları anlatmaktır. Fakat bunu yapmadan önce, durumu genelden özele doğru götürerek ilk önce, minarenin ve ezanın tarihi hakkında bilgi verir:

“[...] Bilal Habeşî, Ebu Mahzure, İbn Ümm-i Mektum yüksek yerlere, seslerini etrafa dağıtmağa müsait mahallere çıkarak ezan okurlardı. Minareyi ilk defa icat eden ashaptan Mesleme bin Muhalled bin es-Samit el-Ensarî'dir. Bu zat Amr ibnü'l-As ile beraber Mısır fethinde bulunmuş ve Muaviye zamanında Mısır ve Mağrip valisi nasb edilerek müşarünileyh Amr ibnü'l-As'a yaptırdığı camii ikmal eylemekle beraber

³³⁸ Cenap Şahabettin, **İstanbul'da Bir Ramazan**, Haz. Abdullah Uçman, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s, 179.

³³⁹ *HM*, 28 Nisan 1924.

ona bir de minare ilave etmişti. Bu minarede de ilk defa ezan okuyan Şurahbil bin Amr namında bir sahabidir. Şurahbil her gece yarısı bu minareye çıkar, ta şafak sökünceye kadar teşbih-i temhid ederek Ezan-ı Muhammedîyi okur, Mesleme de hacle-i itikafında dinler imiş.”³⁴⁰

Tüm bu bilgiden sonra sıra İstanbul’a gelir. Buna göre minare Fatih’in Ayasofya’yı camileştirmesinden sonra, Topkapı Sarayı tarafındaki ikinci minareyi Beyazıt eklemiştir:

“İstanbul’da çifte minarelerin ne zaman icat edildiğini iyiden iyiye tayin edemeyeceğim. Yine de mevcut olan malûmata göre Fatih, fethi müteâkib Ayasofya’yı camiye tahvil etmekle beraber mabed-i mezkura [...] bir medrese yaptırmıştır. Bab-ı Hümayun tarafındaki bir ikinci minareyi ikinci Sultan Bayezid-i Velî’nin ilave etmiş olduğuna göre çifte minarenin ya bu zamânda veyahut meşhûr Bayezid Camii’nin hitam-ı inşası tarihi olan 911 sene-i hicriyeden muahhardır, nısf-ı ahirinde icat edilmiştir. Malûmdur ki Bayezid-i Velî Osmanlı padişahlarından İstanbul’da ilk defa câlis-i taht olan ve İstanbul haricinde ilk vefât edendir. Oğlu Yavuz Sultan Selim ile hafidi Sultan Süleyman Kanunî de İstanbul haricinde irtihal eylemişlerdi.”³⁴¹

Bu ilk “çifte minare”den sonra minare ve hâliyle şerefe sayıları artmıştır. II. Selim döneminde Ayasofya’ya eklenen bir diğer minare ve Ahmet Rasim tarafından “esatize-i mimârânımızdan Mehmed’e inşa ettirdiği At Meydanı’ndaki cami-i şerif” olarak adlandırılan Sultanahmet Camii’nin altı minare eklendiğini belirtir ve Sultan Ahmet hakkında bilgi verir:

“Süleymaniye’nin dört minareli olması müteaddit minârât usulüne daha vâsî bir mikyasa tevfiik edilmek istenildiğine delalet eder. Bu usul, Kanunî’nin oğlu ve halefî olan Sarı Sultan Selim-i Sanî zamanında Ayasofya’ya ilave edilen diğer yeni minare ile teyit ve on birinci asr-ı hicri evvelinde esatize-i mimârânımızdan Mehmed’e inşa ettirdiği At Meydanı’ndaki cami-i şerife altı minare yaptırmak sûretiyle tevsî’ eylemiştir. Sultan Ahmet-i Evvel on dört yaşında cülus etmiş, ön dört

³⁴⁰ HM, 28 Nisan 1924.

³⁴¹ HM, 22 Nisan 1924.

sene saltanat etmiş on dördüncü Padişah-ı Osmanî olmakla bu altı adet minaredeki on dört şerefe ilk tesadüfât-ı müeyyed görünür.”³⁴²

“Her şeyin âl-ül-âli olur da şu upuzun minarelerin olmaz mı?” diyen Ahmet Rasim, bu “sebep”i **Ed-Dürerü’l-Müntahabâti’l-Meşûra fî Islâhi’l-Galetâti’l-Meşûra** namındaki bir galatât kitabından aldığını belirtir ve alıntılarını kısmı okuyucularıyla de paylaşır:

“Kitap, minare hakkında bir mukaddime-i yâbise îradından sonra diyor ki:

‘Hafî değildir ki minarenin aslı mevzu-i nur yani üzerinde çerağ îkâd eyledikleri nesne manasına ism-i mekân olan mef’ule vezinde menura olmakla vav harf-i illet-i müteharrik mâ-kabli harf-i sahih sakin nun, vav’ın harekesi mâ-kabline naklolundukta vav müteharrik fi’l-asli mâ-kabli meftuh olan kaidesine, kaide-i meşûrasına mebni elif’e kalb ile ‘minare’ olur.’”³⁴³

Ancak, Ahmet Rasim bile bu alıntıyı anlayamamıştır ve anlama gayretinin ne kadar zor olduğunu şu şekilde özetlemiştir: “Minareye çıkıp inmekten çetin, değil mi?”

“Ben bu tariftten o zamân bir şey anlamadığım için altına:

‘Minareye çıkıp inmekten çetin, değil mi?’

yazmışım. Şimdi de yine bir şey anlamadım. Anlamadım ama lügatte bir minarenin aslı ne olduğunu öğrenmek için ne zahmetler çekilmiş olduğuna aklım erdi. Tevekkeli akılsız abdal kimseleri attâra yollayıp davul tozuyla karışık minare gölgesi aratmazlar imiş.”³⁴⁴

³⁴² HM, 28 Nisan 1924.

³⁴³ A.g.y.

³⁴⁴ A.g.y.

I. Ahmed, (1603-1617) Hattat Hafız Ahmed Kefevî'nin işlediği iki minare ve mahyaya benzer şekiller içeren bir çerçeveyi beğenip, dinî adaba uygun olması şartıyla ramazanlarda minareler arasına kurulmasını istemiştir. Böylece ilk mahya 1617'de yapımı biten Sultanahmet Camii'nde, ikincisi ise 1683'te Süleymaniye Camii ve Yeni Camii'de üçüncüsü ise 1755'te Atik Valide Camii'nde kurulmuştur. Bununla birlikte 1578'de İstanbul'a gelen Salomon Schweigger'in sehayatnamesinde de mahyaya benzer bir çizim vardır.³⁴⁵

1.9.6.5.2. “İçki İçmeyiniz” Mahyaları

Mahyalarla ilgili, Ahmet Rasim'in paylaştığı bir diğer ilginç bilgi ise rakı aleyhine mahyalar kurulmasıdır. Bu uygulamayı oldukça faydasız ve dahası gülünç bulan Ahmet Rasim, fikrini bir gazetede gördüğü karikatürün anlatımıyla destekler:

“Minarelerde içki aleyhine mahyalar kuruluyor. Böyle havai şeylerden kimler ibret alır? Bir türlü aklım almıyor. Hâlâ gösteriş budalalığından vazgeçmiyoruz. Böyle mahyalar:

‘Kandili de gök kandil olup kandil gördük.’ diyenlerden bir kaçı kursalar yine ne ise! Hiç olmazsa biçime getirirler, çünkü içki kullananlar ne demek olduğunu bilirler. İçki insanı ne hâle getirir. Onu hâllerleriyle gösterirler. Yoksa kimi üç dört, kimi iki, birçok bin yıllık kitab-ı semaviye tembiyat ve tehdidatından, türlü türlü hıfz-üs-sıhha nasihatından, uğradıkları hastalıkların izacat ve izatabatından velhasılı ölüm korkularından müttahız olmayanlara bir iki gece için askıya alınmış ‘İçki kullanmayınız!’ gibi sözler vız gelir. Bilmem gördünüz mü Akşam refikanızda bir karikatür vardı.

İki sarhoştan biri diğerine:

Dün gece minarelerde ‘Rakı içmeyiniz’ yazıyorlardı.

³⁴⁵ Uğur GÖKTAŞ, “Mayhacılık”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Tarih Vakfı Yayınları, c.5, s 275.

Diğeri de;

Eyvah imanım... Biz de minarelerde içmiyoruz ya.

cevabını veriyor. Meselenin en tuhaf cehti bunların tam zum oldukları saatte mahyaların kurulmuş olmasıdır. Adamcağız bastığı yeri görmüyor. Kafa dönük başını kaldıracak hâli yok. Duracak bir de mahya seyredecek. Hem de ibret alacak.

Naklediyorlardı: Biri demiş ki, ‘Böyle mahya mı kurulur?’ Helal-i ihzarın davalı bin liralık mahud vakfindan rakı, bizden de birkaç fitil olsun da mahya nasıl kurulurmuş dünya görsün!”³⁴⁶

1.9.6.6. Ramazanın On Beşi

Ramazan ayıyla ilgili bir diğeri âdet ise “mübarek ayı”ın on beşinci günüyle ilgilidir. Ahmet Rasim, bugünün öneminin Osmanlı’dan bu yana devam ettiğini söyler:

“İki gün evvel ramazanın on beşi idi. Bu günün mülga Osmanlı hilafeti edvarında ayrıca bir ehemmiyeti olduğunu bilirsiniz. Yavuz’dan ta Vahdettin’e kadar gelip geçmiş olan yirmi yedi Osmanlı halifesi hıfz ve harasetlerinde bulundurdıkları hırka-i saadeti kemal-i debdebe ve tantana ile ziyaret etmek suretiyle saltanat merasiminden ma’dud olup büyük alay denilen alaylardan birini göstermeği itiyat edinmişlerdi.”³⁴⁷

Debdebe ve tantana ile ziyarete gidilen hırka-yı şerife ulaşma güzergâhı ise şöyledir:

“Zan ve tahminime göre bu rasime-i ziyaretin güzergâhı evvelce Topkapı Sarayı’ndaki daireden daireye gitmeğe münhasır bulunurken II. Mahmud’un bu sarayda ikâmet etmekten feragatıyla Beşiktaş Sarayı’na rağbet ettiği tarihten itibaren bir hayli uzamıştır. Bu zan ve tahmine

³⁴⁶ HM, 7 Nisan 1926.

³⁴⁷ HM, 13 Mayıs 1924.

nazaran bu güzergâhın uzaması 1253 tarih-i hicrisinin leyle-i Regaibinin ertesi günü hayratıyenin yani Unkapanı Köprüsü'nün resm-i küşadıyla alakadardır.³⁴⁸

Ahmet Rasim, başlıca başvuru kaynağı olan **Tarih-i 'Ata'**dan bir alıntı yaparak, verdiği bilgileri pekiştirir:

“O tarihte Osmanlı padişahları alaylarda arabaya ve faytona binmeyip ata binerlerdi. **Tarih-i 'Ata'**da eski merasim ziyaret hakkında münderic malumat amideki satırlardan ibarettir. ‘Her ramazanın on beşinci günü öğle namazından evvel halife-i vakt olan padişah hırka-i saadet’in mahfuz bulunduğu dolaptaki gümüştan mamul yıldızlı sandukasının üzerinde durduğu gümüş sehpadan alarak satrançvari birbiri üzerine mevzu’ som sırmalı yastıkları üstüne koyarlar, bunu müteakip halife yanında bulundurduğu altın anahtar ile bu sandukayı açar, hırka-i saadetin sarılı bulunduğu yedi adet ağır harir yeşil kadife üzerine som sırma ve ince işlemeli güllü şeritli bohçaların şeritlerini çözer, bundan sonra üzerinden açılır iki kanatlı halis altından mamul çekmece yeni ikinci mahfazayı da yine yanında bulundurduğu altın anahtar ile açar.

Bu esnada daire-i mezkurede bulunan has odalılar, imam-ı evvel ve saniler ile has oda imamı, ve daha sair güzel sesli müezzinler kaiden lâ-yenkatî’ Kur’an-ı Kerim okurlar.

Padişah bu ikinci mahfazayı açar açmaz evvela kendisi ziyaret eder, [...] Hitamında yine padişah yanındaki yanındaki altın anahtar ile sandukayı kilitler. Bunu müteakip sanduka yine kemal-i tekerrüm ve ta’zim ile dolabındaki sehpa üzerine konur, dolap da kapanır.”³⁴⁹

Ahmet Rasim, merasimin II. Abdülhamid devrindeki hâlini ise, Topkapı Sarayı’nın eski muhafızlarından Rıza Paşa’dan öğrenmiştir:

“Geçenlerde sabık Topkapı Sarayı muhafızı Rıza Paşa’ya tesadüfle bilmünasebe devr-i Hamidî’de hırka-i saadet dairesinde icra edilen merasimi sordum. Dedi ki:

³⁴⁸ HM, 26 Mart 1927.

³⁴⁹ A.g.y.

‘Biz yeni muhafız ile hazine kâhyası, Enderun dairesi kâtipleri, padişahı sarayın üçüncü kapı denilen mahallinden karşıladık. Ben muhafız olmaklığım hasebiyle ta Bağdat Köşk’üne kadar padişahın ardı sıra giderdim. Hazine kâhyası doğruca hırka-i saadete gider, ziyaret için daireyi mezkureye giderken padişahı ‘sünnet odası’ denilen mahalde istikbal ederdi.

Hırka-i saadet mahfazası şebekenin sol tarafındaki dolapta mahfuzdur. Gümüş bir sandukadır. Hazine kâhyası ile Enderun başkâtibi ve kaftancı Lala dedikleri Enderun büyük memurlarından biri bu sandukayı o dolaptan çıkarırlar, şebekenin önündeki masanın üzerine koyarlardı. Bu masa büyük bir destmal ile örtülü bulunurdu. Sultan Hamit elindeki anahtarı ile bu sandukayı açar. Üç dört kadar bohça açar. Ondan sonra ziyaret başlardı.

Sultan Hamit, bu ziyaretin ibtidasından ta sonuna kadarki üç dört saat imtidat ettiği olurdu. Ayakta dimdik dururdu, hattâ kımıldanmazdı bile.

Bir sene evvel bu mahfazaya konulmuş olan destmallardan çıkarır verirdi. Yerine ziyaret biter bitmez yine mahfazanın içine; o kadar destmal konur, bunlar da gelecek seneye kadar orada kalırdı. Bu destmaller Selim-i Evvel zamanında ziyaret esnasında öpülen hırka-i saadet noktasına sürülüp verilmek kanun ittihaz edilmiştir.’

Validem evvelce nasılsa elde edip kendisine vermiş olduğum bu destmalı hin-i vefatında göğsüne koyup öylece kefelenmesini vasiyet etmişti. Merhumeyi yine hayr ve terkim ile yad etmiş olmak emniyesiyle bu destmallerin kenarlarındaki kıt’ayı ona bir ihtiram hatırası olmak üzere bir daha yazıyorum:

Hırka-yı hazret-i fahr-ı risale,

Atlas çarh olamaz pay-ı endaz,

Yüz sürüp zeyline takbil ederek,

Kıl şifa şefiü’l-ümeme arz niyaz.”³⁵⁰

Geleneğin Yavuz devrindeki oluşumu hakkındaki kaynak ise yine aynıdır. “**Tarih-i ‘Ata’**da münderiç tafsilata göre,” diyerek alıntılanan bölüm hırka-yı saadetin korunma geleneği açıklanmıştır:

³⁵⁰ HM, 26 Mart 1927.

“**Tarih-i ‘Ata**’da münderiç tafsilata göre, Yavuz Enderun’da eski hane-i hassayı mahaza Hırka-i Saadet mahfazası için ‘icad eylemiştir. Bizzat kendi de dâhil olduğu hâlde o zamanlardaki teşkilatı uzun silahtarağa, Çuhadar Ağa, Peşkir Ağa, Rikabdar Ağa, Başçukadar Serkâtibi vesair mabeynciler ve mensubiyetinden kırk kişilik bir mahfaza heyeti ve hademe bilahare Hasoda diye ma’ruf olmuş ve efradı ‘Hasodalılar’ unvanını almıştır. Selim-i evvel bu kırk elli nefer için Hırka-i Saadet dairesini altında zemin ile beraber Topkapı Sarayı tertibatından olup adına arzhane denilen odaya çıkan kapının arasında dolap tarzında yapılmış ve iki kanatlı eski has oda bina ettirmiştir ki evvelce bu odadan Hırka-i Saadet dairesine kırk merdiven ile çıkarmış.

Yavuz zamanında Hırka-i Saadet sandukası, ramazanın on ikinci günü Revan odası denilen mahalle nakl olur. Bunu müteakip dairenin her tarafı süpürülüp duvarları misk, gül suyu, ud, amber, kurs, necur, tencir, edilir. Sanduka ile üzerinde bulunduğu sehpa, şebeke cilalanır, on beş kadar has odalı kemal-i tazim ve avaz bülend ile salat ve selam getirdikleri hâlde yine eski mahalline getirilmiş. İşte bu ud, amber, kurs, necur, necurdan, gülsuyu, gülabdan, sünger, tülbent, süpürge ve faraşlar hususi bir dolapta ve bu dolaptan anahtarı da ‘Tülbent ağası’ ismindeki Enderun memurunda bulunmuş. Vaktiyle haftada bir defa döşemesi, duvarları, hafifçe her yirmi iki günde bir kubbesi, kapıları ziyadece cila olunur. Ve bu hizmet-i ameliyede kullanılan süpürgeler süngerler, tülbentler, kurulama bezleri o dolaptan çıkarılıp ameliyenin hitamını müteakip bunları cümlesi yine o dolaba konur ve fersüdeleri muattal bir kuyuya atılmış.³⁵¹

Veysel Karani’nin olduğu rivayet edilen hırka-yı mübareke, ramazanın on beşinde saraydaki valide sultanlar ve bunlar gibi önemli saray hanımları tarafından ramazanın on beşinde ziyaret edilmektedir:

“Malum olduğu üzere İstanbul’umuzda bir hırka-i mübareke vardır. Bu hırka tabiin-i kiramdan Veysel Karani namındaki zatın kabul-ü İslam eylediğini mübin-i huzur-ı peygamberiye yolladığı arz-ı hâli memnuniyet-i risaletpenahi mucip olması üzerine gıyabında ihsan buyrulmuş idi. Şehrimizin ‘Hırka-i Şerif’ denilen semtindeki Akeski Mescidi karşısındaki mahall-i mahsusunda mahfuz bulunuyordu. Burası da ramazanın on beşinde Valide Sultanlar vesair saray kadınları tarafından ziyaret olunur. Ba’de kadın züvvara müsaade edilirdi.³⁵²

³⁵¹ A.g.y.

³⁵² A.g.y.

Bu hırkanın Şükrah Efendi vasıtasıyla Osmanlı hanedanına geçtiğini söyleyen Ahmet Rasim, çocukluğunda Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Sultan'ın sadece hırka ziyareti için bindiği, altın yıldızları parlaya parlaya giden arabasını da hatırlar:

“Çocukluğumun hatıratında Abdülaziz'in validesi Pertevniyal Sultan'ın altın yıldızları parlaya parlaya giden arabasının göz alıcı şaşaa ve tantanası vardır. Galiba, bu arabaya yalnız bu olay münasebeti ile binerdi.

Bu hırka Hulefa-yı Osmaniye eline '27 tarihinde Şükrah Efendi namında birinin veda'atiyle geçtiği ve bu zatın evlad ve ahfadının bu cihetten daire-i mezkurede mukîm ve hizmetiyle muvazzaf oldukları mütevatirdir.”³⁵³

Cumhuriyetten sonra, hilafet ve saltanatın kaldırılması ile birlikte birtakım bidatlar ortadan kalkmaya başlamış ve hırka ziyareti de eskiden gördüğü ilgiyi kaybetmiştir:

“Hilafet ve saltanatının bihakkın ilgası, birtakım bidatların ortadan kalkmasını mucip olarak lehülhamd beyhude tapular alayında noksan geldiği gibi bu ziyaretlerde unutulmaya başlamıştır.”³⁵⁴

Bununla birlikte Ahmet Rasim, yine de II. Abdülhamit devrindeki hırka ziyareti zulmünü unutmaz:

“Devr-i Hamidî'de hırka-i saadet ziyareti dolayısıyla her sene inkişaf eden saray mensubunu hücumlarıyla polis, zabıta tasallutu âdeta korkunç müselsel bir temaşa teşkil ederdi. Yılda birkaç türlü münasebetler vesilesiyle halka mahlufasını göstermek ki tenezzül eder görünen bu korkak hükümdarın gidiş binişleri de halk için enva tehlike ve muhataraya bürünürdü. Faytonun içe büzülmüş bir heyula geçer gider, iyice göreyim diye bir açıklıktan nasılsa istifadeye teşebbüs etmek göze

---

³⁵³ A.g.y.

³⁵⁴ A.g.y.

ilişir ilişmez itip kalkmalara sövüp saymalar, hattâ tokat, sille, tekmeler, tabanca dipçikleri altında ezilmeğe bais olurdu.

Bu türlü vesait-i zulmiye ile halktan kaçan sözde bir hükümdarın peygamberin hırkasından iktisab edeceği ziyaret ecir ve sevap bilmem ki kiramen kâtibinin tuttukları söylenen defteri âmâlin hasenatı tarafından yeri var mıdır?”³⁵⁵

1.10. İstanbul ve Eğlence

Ahmet Rasim, hayatı tüm taraflarından yakalayan bir yazardır. Onda İstanbul’un dertleri ne ölçüde bulunuyorsa, neşesi ve eğlencesi de aynı nisbette yaşar. Kendisine “İstanbul’u yaşayan ve yaşatan adam” unvanını kazandıran özelliği, onu iyisiyle ve kötüsüyle, derdi ve neşesiyle yaşaması ve yaşatmasıdır. Yazar, İstanbul’u da **İstanbul Mektupları**’nda işte bu türlü taraflarıyla yaşatır. Üstelik Ahmet Rasim’de eğlence kavramı sadece klişe anlamıyla sınırlı değildir. “Şehir Mektupçusu”; ramazanın, yazın ve kışın, kısacası hayatın her zaman diliminde ve alanında görülebilecek eğlenceleri yeri geldikçe anlatmıştır. Yazarın eğlence ile ilgili bahisleri, her ne kadar bu başlık altında sunulmaya çalışılmışsa da, kimi kısımlarda her hangi bir bağlamdan sadece eğlenceyi ayıklamanın başlık altındaki diğer alıntılarda kopukluk yaratacağı için bu bölümler, özellikle mevsim eğlenceleri, ilgili başlıklarda müstakil olarak incelenmiştir. Bu başlık altında, Ahmet Rasim’in değilse de, “İstanbul’un eğlence” kavramı bu nedenle daha dar bir şekilde işlenmiş gözükmektedir. Zaten Ahmet Rasim’in 9 Mayıs 1926 tarihli yazısı, hem İstanbul’un türlü taraflarını görmekte ve göstermekte ne denli mahir olduğunu, hem de “eğlence” başlığının hangi unsurlarla doldurulması gerektiği konusunda bir fikir vermektedir:

“Bir taraftan da katil, tramvay, otomobil araba çiğnemeleri, tramvaydan düşmeler; havuzlara, denizlere düşüp boğulmalar, kokain esrar morfin afyon ile çıldırmalar ölmeler... O yıkıcıları aile bozgunlukları karı koca kavgaları, hatta bu yüzden cerhler, katller, çocukları öldürmeler...”

³⁵⁵ HM, 26 Mart 1927.

Evet bir taraftan da danslar, sporlar, eğlenceler, bar gazino yaşayışları, tiyatrolar konserler...

Kabiliyet-i tatbikiyesi hiç tecrübe edilmemiş inhisarlar yeni yeni vergiler ismi var cismi yok sosyete hayatları..."³⁵⁶

13 Mart 1926 tarihli yazısında sanki gözlerini kapayıp İstanbul'u dinleyen ve arada bir gözlerini açıp İstanbul'a şöyle bir bakan Ahmet Rasim'in duyduğu seslerinden biri de şöyledir: "Gece meyhane, poker, sinema, sosyete, dans dönüşleri." Başka bir yazısında ise şehirdeki sonbahar manzaralarından söz eden yazar, soğuklardan dolayı halkın kışlıkları giymeye başladığını söyledikten sonra, bazı "kışlık"ların neler yaşadığından bahseder:

"Bazı kışlıklar bile dans yerlerine gidip geç vakte kadar zevkyâb-ı raks oluyorlar. Bu sene yaz itidallerinde, ortalarında birkaç defa Bostancı'da bir bildiğe gittim. Hep saat dokuzu on geçte buradan hareket eden son trenle indim. Sebebi var idi, cadde-i Bostancı dönüşünü karşılıyordu.

Bu dans ne bıkılmaz şey imiş. Bu trenle Haydarpaşa'ya gidenlerin hemen ekserisi burada son vapura biniyorlar. Beyoğlu bar veya danslıklarını kolaçan ettikten sonra gecenin yarısından bir iki saat sonra köprüden kalkan posta ile dönüyorlardı. Ne üşümez, ne yorgunluk duymaz kızlar kadınlar idi.

Erenköyü'nden itibaren vagonlarda bir dans kırıkıkı başlıyordu. Hele bir gece gülmeden katılacaktım."³⁵⁷

1.10.1. Eğlence ve Harb-i Umumi

Ahmet Rasim, bu eğlencenin bir "harb-i umumi" etkisi olduğunu söyler. Türlü milletlerin İstanbul'a gelişleri, onların kendi eğlencelerini ve bilhassa "sarhoş kadınlar"ı da getirmiştir:

³⁵⁶ *HM*, 9 Mayıs 1926.

³⁵⁷ *HM*, 14 Eylül 1926.

“Harb-i Umumi esnalarında yılın ilk posta olarak İstanbul’u istila eden Alman Avusturya ensarlarıyla, işgal zamanlarında sürüsüne bereket tehacim eden etkiler Fransız, İtalyan, Amerikan ensarlarına karışmış melez Avrupalı Asyalı Afrikalı tipler, Kıbrıslı Rumlar Sudanlı, Senagalli, Hintli, Japonyalı efrat, yerlilerinin ihtilatından [...] kalan bu nevi muaşeret ve maişet bizimkilerden bir kısmında hoplayarak, zıplayanlar kaymak bağlamış, memlekete birkaç sene sonra serpilip büyüyecek olanlara türlü türlü ahlaki, içtimai herhalde yıpratıcı şeyler aşılanmış idi. İşte bugünkü ser azadelik kısmen o şeylerden, kısmen de maişete dokunan bu koşullardan ileriye gelmektedir.

Harb-i Umumiye’nin bizde bıraktığı yeni yadigâr! Sarhoş kadınlar! Bu hâl görülmüş şey değil idi. Şimdi ise bir varmış bir yokmuşa benzeyen helal ihtarlar aleyhine dişili erkekli ittifak edilmiş gibi bir vaziyet hasıl oldu.”³⁵⁸

Sarhoş kadınlar ve I. Dünya Savaşı’nın etkilerinin kesiştiği başka bir yazısında ise Ahmet Rasim, devrin moda dansı olan ve can almaya başlayan “çarleston”dan şöyle bahseder:

“Birkaç hafta evvel Kadıköy’de bir bahçıvan kızı, birkaç gün evvel de Başıktaş’ta Jale Hanım namında bir genç hanım Çarleston oynamaktan bağırsak düğümlemesine uğrayarak evca’ ve âlâm-ı şedîde arasında terk-i hayat ettiler. Artık arkası söker.”³⁵⁹

Savaştan hemen sonra “ölecek kadar dans” edebilenlerin varlığına şaşan Ahmet Rasim, diğer yandan da bu karanlık devirde nelerin gözden kaçtığını düşünür:

“Koca bir harb-i umumi, yıllarca açlık, sefalet, her türlü hakaretler, zulümlerle meşhun Mütareke ve işgal devirleri geçirmiş olan bir şehrin sekencesinde, evlat ve ahfadında geceli gündüzlü, yazlı kışlı hoplayıp zıplamağa takât kabiliyet, bilhassa türlü türlü evirip kıvrımağa

³⁵⁸ *HM*, 11 Mayıs 1926.

³⁵⁹ *HM*, 18 Mayıs 1927.

mukavemet buluyor mu? Kimbilir bu feci' zuhurata gelinceye kadar daha kaçlarını alıp götürdü de teşhis edilemedi, haberimiz olmadı.³⁶⁰

İstanbul'daki "çarleston" modasının, birkaç yıl daha sürdüğünü ve yıllar boyunca hangi dansların popüler olduğunu Hikmet Feridun Es'in "Çarleston'u Bitirdik, Sonra Büfeye İndik" yazısından öğreniriz.³⁶¹ Yazısına "1930'larda, hatta bir iki yıl önceleri Türkiye'de acayip bir fırtına esiyordu: Dans merakı!" diye başlayan Feridun Es'in 1985 tarihli yazısıyla, Ahmet Rasim'in yakındığı çarleston modasının otuzlu yıllarda daha yoğun bir şekilde yaşandığını ve uzun yıllar boyunca devam ettiği anlaşılır.

Yazılarında Ahmet Rasim'in adını sıkça anan ve "Şehir Mektupçusu"nun takipçisi sayılabilecek Salâh Birsal'in, bulunduğu kitaba da ismini veren "Çarleston" şiiri de, yeri gelmişken anılmaya değerdir:

"...
Pampinler toy delikanlılar
Baygınlıklarla yanar döner
Ucu hesabı yoktur
Dokuz dokuz tepinmenin..."³⁶²

Savaşın yıkıcı etkileri arasında, ahlakî çöküntü de yer almaktadır. Dönemin mizah gazetelerinden Ay Dede'de, Millî Mücadele ve Mütareke

---

³⁶⁰ HM, 5 Mayıs 1927.

³⁶¹ Hikmet Feridun ES, **Kayıbolan İstanbul'dan Hatıralar**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010, s. 211-219.

³⁶² Salâh BİRSEL, **Çarleston**, Adam Yayınları, İstanbul, 1993, s. 9.

dönemlerinde yaşanan kültürel çöküntüyü konu edinen pek çok hikâye yayımlanmıştır.³⁶³

1.10.2. Eski ve Yeni Eğlenceler

Ahmet Rasim aynı yazısında “laz oyunu” oynayan bir damadın da düşüp öldüğünü ve gelinin akıl zafiyeti geçirdiğini yazıp, mide doluluğu ve dans arasındaki bağlantıya dikkat çeker.

Fakat asıl önemlisi, Ahmet Rasim’in, işte yukarıdaki I. Dünya Savaşı’nın etkileri hakkındaki görüşlerini de göz önünde bulundurarak- eğlencenin bu yönünden rahatsızlık duyduğu söylenebilir. “Zevk dediğimiz eski eğlencelerin de tadı, tuzu kalmadı.” diyen Ahmet Rasim’in evlerinde sulu iftar yapan İstanbulluları tercih ettiğini, bazen eğlenceyi tümüyle olumsuzlar gibi görünen pasajlarından da anlaşılabilir:

“Zaruret ve sefalet arttıkça ahlaki, içtimai rezaletler de artıyor. Zevk dediğimiz eski eğlencelerin de tadı, tuzu kalmadı. Behimiyet, bütün asabiyet ve kuvvetiyle saldırıyor. İntiharlar çoğalıyor. Fuhuş cinayeti artıyor, gerçi bu sözler, ‘Asrî’ ilhamat ve telkinatın medlulleri ise de şayan-ı dikkat olan neticelerden biri de berekât-ı ailenin kalkmakta olduğudur..”³⁶⁴

Ahmet Rasim, eski sarhoşlukları içten içe yererken bile bugüne tercih eder gibidir.

³⁶³ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Özlem COŞKUNER, **Ay Dede Mizah Gazetesinin İncelenmesi**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

³⁶⁴ *HM*, 24 Temmuz 1924.

“Muhsin merhum, bir eski sarhoşu tarif ederdi. Derdi ki:

-Herif akşamüzeri Langa'ya iner. Hâlini bildiği için ekmeğini, salatasını turpunu alır. Ondan sonra müdavimi olduğu meyhaneye gider. Mübayaatı tezgâhtara vererek sıkı sıkı:

-Giderken bana unutturma!

Diye tembih eder.

Masasına oturur, bir buçuk, iki şişesini içer, kalkar. Bir de tezgâhtan 'yolluk' der, bir 'dolu' çeker ki bu 'son kadeh'tir, ondan sonra çıkınlarını alır, yola düzelir. Mahalle yakınlaştı mı son kadeh marifetlerini meydana çıkarmağa başlar. Yokuşun daha alt başında kafayı diker, sağnaklı bir nara patlatır. Sokak ortasında, duvar dibinde, kapı eşiğinde, kıvrılıp yatmış ne kadar köpek var ise yerlerinden fırlarlar, köşe bucak bulup hep bir ağızdan ulumağa başlarlar, henüz devre çıkmış bekçi:

-Yine bizim çıkmaz sokaktaki geliyor! diye sopasını keser.

Yokuşun ortasında bir sağnaklı nara daha mahalle kahvecisi, içeridekilere:

-Dağılın... Bu akşam yine ziyadece yüklü! Der, iskemleleri alır, kepenkleri indirir, gazı kısar.

Yokuşun başına vardı mı, üçüncüyü bastırır, bastırdı mı, evinde bir saatten beri kavga eden karı koca susar, beşikte, salıncakta, kucakta bir türlü uyumayan, carcar bağırarak yaramaz çocuklar gözlerini kapar, mahalle derin bir sükût içinde kalır. Bu sükûtu ancak sarhoşun vürudundan evvel açılmış, aralık bırakılmış olan evinin kapısının kapanması gürültüsü ondan sonra yamru yumru bir ses takip eden:

-Vay karıcığım... Gel bir öpeyim...

İfadesi ile suluca, uzun bir 'Şap!' birer saniye kadar ihlal eder.”³⁶⁵

Yazısının devamında “sarhoşluk”ların da değiştiğini söyleyen Ahmet Rasim, eski sarhoşların en azından evlerine gittiklerini söylerken, her ne kadar rahatsızlık verici gibi görünebilecek eve dönüşlerini bile içten içe sevecenlikle anlatır gibidir:

---

³⁶⁵ A.g.y.

“Hâl-i hazırda nara var, ama bu ‘tip’e mensup sarhoşlar yok. Evvelleri her mahallenin kendisine mahsus birkaç sarhoşu var idi. Onunla idare olunurlardı. Hani ya kocasını mangal başında bekleye bekleye uyuklayan, sahanları ısıtıp soğudukça indirip bindiren,

‘Meyhaneler kapandı

Sarhoşu nerde kaldı?’

Şarkısını için için okuyan, ta uzaktan ayağının sesini alan, bütün gece kapı önünde yatan Karabaş’ın homurtusundan yaklaşmakta olduğunu anlayan zevceler nerede? Eskiden o saatlerde sokaklarda kesilen faaliyet, şimdiler yeni yeni başlıyor. Gece kuşları, gece avcıları, gece yolcuları o kadar çoğaldı ki... Hele kırların civar meydanların misafir kabul ettiği şu mevsimde... Ağaç diplerine kuytu yerlere çift girip tek olanlar mı... Dere kenarlarında sabahlayanlar mı istersiniz?”³⁶⁶

Ahmet Rasim sanki “ideal İstanbul eğlencesi”ni, İstanbul ve “eğlence”nin yan yana geldiğinde zihnin oluştuğu tabloyu yazmış ve İstanbul’un, İstanbul’a yakışır eğlencelerinin kalmadığını başka bir yazısında da ifade etmiştir:

“Ne baharın yaz ile telakkisine vasıta olan günlerdeki Bağlarbaşı piyasaları kaldı, ne Çamlıca sefaları, mehtapları var, ne Kayışdağı, Karaman Çiftliği âlemleri, ne Alemdağı, Göksu, Sultaniye, Beykoz, Hünkârsuyu, bendler teferrucları, ne Yuşa Tepesi’ne suudmerakı, ne Polenez Köyü gecelemeleri, ne Adalar’ın eski kibar tenezzühleri, ne de çadırlar, yataklar, ağlar, aşçı takımlarıyla gidilen, günlerce açıkta yatılan Pavli Adası eğlentileri yapılıyor.

Mahaza bu esbab-ı zevk ü tarâbı ihya edenler de göçtüler. O erbab-ı hiss ü safanın artık tabir-i kadimi vech ile, kendileri değil kemikleri şehrin tabiaten haiz olduğu letafetleri mukadder bir ruh idi. Boğaz’da, Kalamış koyunda, Ada’da etraflı bir mehtap yapmak şimdi gayr-i mümkündür denebilir. Meşhur Fransız muharriri Claude Farrère’in mütareke esnasında şehri ziyaretinde Boğaz’da yapılan bir mehtap safası ne kadar sönük, ne kadar acemice idi. Mehtap Alayı’nı teşkil etmek şöyle dursun adamcağız gezeceği kayığa bile usulüyle bindiremediler idi!.. Şarkın, şulesi gökyüzünde bir Çırağan simini tenzîr eden bu eğlenceleri, elbette velvele-âmiz, müzdehim fener alaylarından elbette bin kat yüksektir.”³⁶⁷

³⁶⁶ A.g.y.

³⁶⁷ HM, 2 Haziran 1924.

Cumhuriyet sonrası eğlencelerinin başlıcası olan “cazband”lar âdeta bir kültür değişiminin simgesidir.³⁶⁸ Ahmet Rasim, moda olan “cazband”ları da kendisine özgü bir şekilde yerer:

“Zaten ‘cazband’ denilen zırlak, tatsız tuzsuz havanın, bizim hamalların, ‘Kunduramın bir teki’ zırzırından ne farkı var? Maksat oyun değil mi, her ikisiyle de oynanır. Ama birinde el belden, diğesinde omuzdan aşarmış... Aşıntı olsun da nasıl olursa olsun, ifade-i merama vusul mümkündür.

Bizim kasap havalarının nesi var idi? Gerdan ise gerdan, göbek ise göbek! Daha?

Dillerinden inkâr ve ikfar sözü eksik olmayan ham ervahlar nerelerde? Ya! Bir zamanlar kendileri tekkelerde raks ederlerdi. Artık dünya başka oldu.”³⁶⁹

Hatta eğer eski rakslar haramsa bu tip danslar hakkında neler neler söylenebileceğini ifade eder:

“Bâhusûs bizim alaturka, alafranga rakslar haram ise onlarınkinin hürmeti hakkında da nice nice güft ü gûlar var.”³⁷⁰

Nitekim onun devrine göre “eski” sayılan eğlencelerin yanı sıra, “çağdaş olduğu eğlenceleri” de yakından tanımaktadır. **Şehir Mektupları**’nda onun Beyoğlu izlenimleri de yer alır. Salâh Birsal ise, Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu kitabında Ahmet Rasim’i sık sık anar. Onun, haftanın bir iki gününü muhakkak Beyoğlu’nda geçirdiğini, buralara gelirken ceplere elma armut sıkıştırılmaması gerektiğini, Concordia’da Fransız kadınların şarkılarını Ahmet Rasim’in nasıl da “kemal-i

³⁶⁸ Halide Edip Adivar’ın, **Yolpalas Cinayeti** romanında “cazband”lar üzerinden incelendiği bir çalışma için bkz. Damla ERLEVENT, **Halide Edip Adivar’ın Son Dönem Romanlarında İstanbul’da Gündelik Hayat ve Müzik**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara, 2005.

³⁶⁹ *HM*, 26 Mart 1926.

³⁷⁰ A.g.y.

letafet”le dinlediğini, onun eserlerinden yararlanarak ve kendisine has dil letafetiyle anlatan Salâh Bîrsel’den okuruz.³⁷¹

1.10.3. “İşreti Var mı?”

Cumhuriyetin ilk yıllarında toplumun, İstanbul halkının alkole bakışının nasıl olduğu, **İstanbul Mektupları**’ndan öğrenilebilecek dönemsel bilgilerden bir diğeridir:

“Yakın zamanlara kadar tehhül, memûriyet, kâtiplik, tezgahçılık, tüccar yamaklığı, şirketler ve bunlara mümâsil idâreler memûrluğu tezkiyelerinde ilk araştırılan nokta:

- İşreti var mı?

İdi.”³⁷²

Fakat Ahmet Rasim’in devrinde bu durum eskisinden farklıdır:

“Şimdi bu sual âdeti unutulmuştur. Hâtıra gelmez olmuştur. Bu yaz bulunduğum köyde on iki, on üç yaşlarında kız ayyaşlara bile tesâdüf ettim. Nice şâbb-ı emred zil zurnalar gördüm ki sululuklarından geçilmiyordu.”³⁷³

Zaten devlet uygulaması da bu ahlak doğrultusundadır:

---

³⁷¹ Bkz. (246), BİRSEL, 162.

³⁷² HM, 17 Kânun-i Evvel 1926.

³⁷³ A.g.y.

“Devr-i Hamîdî’de ‘şâbb-ı emred’lerin meyhânelerde gazino ve emsâli işret edilen mahallerde oturmaları, müskirât kullanmaları men edilmiş idi. Sebebi ne olursa olsun bu memnûiyet gençliğin lehinde, onun meyhâne köşelerinde, gazino masaları başında bulunmasının aleyhine müttehaz bir tedbir idi.

Filvâki o zamanın polisi: ‘Pâdişâh yasağı üç gün sürer.’ hükmüne tamâmen riâyet ettiği için az vakit sonra aldurmamazlık yolunu tuttu idi. Bununla beraber bu tedbir yeni de değil idi. Eski zamânlardan beri meyhânelerle, işret-gâhlarda mer’î, ictimâî bir usul idi.”³⁷⁴

Ahmet Rasim bu karşılaştırmadan sonra, eski devirdeki anlayışın ne denli katı olduğunu şu cümleleriyle belirtir:

“İşret düşmanlığı, benim gençliğimin ilk devrelerinde büyük bir ekseriyetin mültezemi idi. ‘Hilâl-i Ahdar’ın, Amerikalı Mister Conson’un [Johnson] aleyhtarlıkları bu düşmanlığın yanında pek zayıf kalır.”³⁷⁵

Ahmet Rasim, **Eski Macelaralarım**’da, bu sorunun kendisine nasıl sorulduğunu ayrıntılarıyla anlatmıştır. Darüşşafaka’dan çıktıktan sonra arkadaşlarıyla ilk içkisini içen Ahmet Rasim’in bu yeni alışkanlığından annesi haberdar olunca yaşadığı sıkıntıyı şöyle aktarır:

“- Seni yarın Zühtü Efendi istiyor! dedi.

Zühtü Efendi ailenin en ihtiyar, en sözü geçer uzvu idi.

Sabah olur olmaz giyindim, yola çıktım. Çat kapı, içeri girdim. Sofada oturmuştu. Başta beyaz takke, sırtta Şam hırkası, alaca belden kuşaklı entari, ayakları çıplak ama kar gibi... Bir elinde meşhur fincanı... Bir uzun yasemin ağzılık, tüttürüp, höpürdetip duruyordu. Beni görür görmez:

Gel bakalım, bizim Bekri Molla! dedi.

³⁷⁴ A.g.y.

³⁷⁵ A.g.y.

Demek ki çakarken çakılmışız! Kahveden bir yudum içti, bir nefes çekti, bana birden bire:

- Sen işret ediyormuşsun...

- Haşa efendim!

- Ediyormuşsun!

- İnan olsun etmiyorum! Sesini yükseltti:

- Bir kere ediyorum, de.

- Vallahi etmiyorum.

- Yemin yok. Deminki inan olsun iyi idi. Sen benim sözümü dinle de ediyorum de. Senin yanında bu kadar hatırım yok mu? Bak ben elli senedir içerim. Her gece mi, her gece...

Sıkıldım âdeta üzüldüm.

- Ediyorum efendim, deyiverdim.

-Ha şöyle! Şimdi benim dinle! Şimdi ne dedim, elli senedir içiyorum demedim mi? Doğrudur. İşte bu elli senelik tecrübeme dayanarak sana bir nasihat vereceğim. Ne zaman rakı kadehini eline alırsan:

- Aman yarabbi, beni rezil etme,

diyeceksin ondan sonra içeceksin! Haydi şimdi git, içebilirsen elli okka iç.³⁷⁶

Bu hatıra, hem Ahmet Rasim'in her kaynakta muhakkak bahsedilen, onun içki içme adabının nereden geldiğini göstermesi bakımından hem de "işret" karşısında ailenin tepkisini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Ahmet Rasim, "işret"ten bahsettiği İstanbul Mektubu'nda, "işret düşmanlığı" aşama aşama incelenmiştir. Bir gencin meyhaneye gitme yaşına ulaşması ve deyim yerindeyse, büyüklerinden meyhaneye gitme ruhsatı alması gerektiği bir anekdotla ifade edilir:

³⁷⁶ Ahmet Celaleddin SARAÇOĞLU, **Mütareke Yıllarında İstanbul**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009. s. 136-137.

“Benim büyük halamın zevci Miralay Mehmed Bey³⁷⁷ –ki Yeniçerilikten gelme, hadîd, son derece de ananepereest bir zat idi- ben henüz altı yedi yaşlarında var idim. Bir gün konağın selamlık tarafına geçtiğimde küçük oğlu Nail Bey’in, binek taşındaki sütunlardan birine bağlanmış olduğunu gördüm, korkumdan geri döneceğim sırada Mehmet Bey’in de elinde kırbaç olduğu hâlde Ali Çavuş namındaki Bektaşî bıyıklı, çam yarması gibi eski emektarını çağırdığını işittim. Ali Çavuş, uşaklar odasından seğirterek geldi. Kırbacı verdi, Nail Bey’i de göstererek:

- Bayılıncaya kadar döveceksin!.. Gelip bakacağım!

Dedi, beni de elimden tutarak odasına girdi. İmam efendi, muhtar gelmiş imiş, imam birden bire eteğine sarıldı:

Şu beyaz sakalıma merhamet eyleyin, Nail Bey’i affedin. Der demez kaşlarını çattı. Dedi ki:

- Bir başkası söylemiş olsa idi onu da öteki direğe sardırır, kendi elimle döverdim. Senin beyaz sakalına edeceğim merhamet, bunu yapmamaktan ibarettir. Ben onun yaşında iken daha ‘civelek’ idim. Ustam her akşam Langa’da meyhanede oturur, akşamüzeri gider, eve yollayacağı bir şey varsa alıp götürürdüm. Bir akşam yine gittim. Kapıdan göründüm. İçeriye çağırdı, eliyle ötelerde bir iskemle gösterdi oturdum. Yirmi iki, yirmi üç yaşında idim, meyhânenen içeri girmemişim. Ağzıma rakı koymamışım ben orada otururken çoktan beri dargın olduğu biri, yanında iki arkadaşı daha olduğu hâlde içeri girdiler. Yarım saat sonra idi ki ustanın dargın olduğu herif belinden bir bıçak çıkardı, bir elmayı ikiye böldü. Bir yarımını bıçağa taktı. Ustama yolladı. O zamanlar böyle elmalı bıçak gönderiş, seninle bu gece kavgam var demek idi, ustamı pek ziyade sevdiğim için derhâl kalktım. Bunların üçünü de sille tokat meyhaneden palas pandıras çıkardım. Dışarıda da yapabildiğim kadar yaptım. Yine döndüm. Ustam, bu defa, daha yakın bir iskemle göstererek

- Gel Mehmet, buraya otur!

Dedikten sonra meyhaneciye de bir rakı ısmarladı. Dedi ki:

- Sen artık rakı içebilirsin! Bu bizim Bey, ne yapmış, kimden izin almış?

İmam, muhtar, Mehmed Bey’in sözlerini tasdik etmekle beraber, bir daha istirhamâta bulundular. Ali Çavuş, dışarıda pat küt indiriyordu. Güç bela durdurttular.

Nail Bey, baygınlıklar geçiriyordu. Beni sormayın... Yürüyecek takatim kalmamıştı. Biraz evvel içtima bir usûl demiş idim. O vakitler gençlik bu

³⁷⁷ Ahmet Rasim, yardımlarıyla okuduğu ve gençliğinde edebiyat bilgisinde yararlandığı eniştesi Miralay Mehmet Bey’den gerek **Şehir Mektupları**’nda gerekse **Muharrir, Şair, Edip**’te sıkça bahseder.

nevi tehvide marûz bulunduğu için ihtimâl ki otuzundan evvel meyhâne kapısından giremiyordu. Filvâki bu usûl biraz sonra hadd-i itidâle inmiş olacak ki gençlik için meyhâneye gitmek de bir zaman muayyebâttan addolunurdu. Ben bu zamâna eriştim.”³⁷⁸

Ahmet Rasim de böyle bir terbiyeden geçmiş ve okul yıllarından sonraki bir iki yıl boyunca meyhaneye girmemiştir. Zaten toplum da o yaşlardaki bir gencin sarhoşluğunu onaylamamaktadır.

“Mektepten çıktıktan sonra bir iki sene kadar gitmedim, gidemez idim de, ahyânen birkaç arkadaş öğle ile ikindi arası bir birahânede buluşur, kaçamak kabilinden olmak üzere birer ikişer arpa suyu içer, birer birer sıvıştırdık.

Bıyığı çıkmamış bir gencin böyle yerlerde bulunması, sarhoş görülmesi hakkında pek çok sû-i nazarı davet etmesi de bu zamânların tâbi olduğu ahkâm-ı içtimâiyeden idi.”³⁷⁹

Ailelerin bu konudaki tutumu ise daha katıdır.

“Ben ana bilirim ki yetişmiş, bıyıklanmış oğlunun sarhoş olarak geldiğini görünce bayılmıştır. Ana bilirim ki böyle bir hâlde gelen oğlunu evden kovmuştur. Baba bilirim ki oğlunu dövüp günlerce evine sokmamıştır. Hısım ve akraba bilirim ki meyhânede oturan yeğenini veya ahabının oğlunu cebren meyhânedan kaldırıp döve döve evine kadar getirmiştir. Bu misallerin envâi pek çoktur.”³⁸⁰

Hatta meyhaneciler bile bu konuda oldukça hassastırlar:

---

³⁷⁸ HM, 17 Kânun-i Evvel 1926.

³⁷⁹ A.g.y.

³⁸⁰ A.g.y.

“Diğer taraftan öyle babacan meyhânegiler bilirim ki şâbb-ı emrede değil, karanfil bıyık delikanlılara rakı vermez, dükkânında oturtmaz, böyle bir müşteriyi uğur saymazlar idi.

Eski bir meyhaneçi, bir gün dükkânına gelip rakı ısmarlayan bir gence nezaketle:

- Biz burada kahve pişirmeyiz!... Yanlış gelmişsin!

Dediği hâlde genç:

- Ben kahve istemedim, rakı istedim!

Deyince:

- Ben senin istediğine lâzım gelen cevâbımı verdim. Sen de benim dediğime iyi kulak ver. Ben sana burada yarım kadeh rakı vermem. Sen bunu anlayamazsan nasıl rakı içersin!

Tahakkümüyle kolundan tutup kapıyı göstermiş idi.”³⁸¹

İşret, öyle istenmeyen bir durumdur ki, insanlar sevdiklerinin bu alışkanlıklarından kurtulmaları için dualar eder, elbiselerine domuz yağı sürer, ölü toprağı koyar ve bunun gibi birçok uygulamaya başvururlar:

“Bundan maadâ maneviyat bile aleyhte olarak istihdam edilirdi. Oğlum, kocam, kardeşim işretten vazgeçsin diye namâzlarda edilen dualardan mâadâ maznûnun elbisesinin el ermeyecek, göz görmeyecek bir yerine ‘domuz yağı’ gizlemek, ‘ölü toprağı’ koymak, ‘tütsü’ vermek, ‘okunmuş su’ içirmek gibi büyüler envâina dâhil daha birçok vesîlelerle mürâcaat edilirdi. ‘Zemzem’ içtikten, hac ettikten sonra işret etmenin küfre müntehî olduğu itikâdı pek ziyade şâyî’ olmuş idi. Eyüp Sultan’da ‘tevbe-i nasûh’ etme ve ettirmenin de tesiri pek ziyade idi. Bunlara ilâveten üç aylar dedikleri Recep ile Şaban ve bilhassa Ramazân günleri ve sâir eyyâm-ı mübâreke şurb-i müdâm erbâbını, kadehten el çekmeye hemen kat’î denilecek derecede mecbur ederdi. Böyle gecelerde, gündüzlerde yakasını zâbitaya kaptıranlar, âdî günlerdeki sarhoşlukcezasından eşedd cezaya uğrarlardı. Mübârek Ramazan gecesi sarhoş olmuş diye nefy edilenleri bilirim.”³⁸²

³⁸¹ A.g.y.

³⁸² A.g.y.

1.10.4. Rakı Buhranı

Yeni eğlencelerle birlikte, İstanbul’da bu konuda yeni sorunlar da ortaya çıkmıştır. O güne kadar yokluğu hissedilmeyen bir “rakı buhranı” başlamıştır:

“Bu yaşa geldim, ne işittim, ne uğradım; rakı buhranı!

Gerçi şu kırk kırk üç sene zarfında müteadid yasaklara, memnuniyetlere, baskınlara maruz kaldım ise de, ‘Rakı yok’ hitabı hatır-şikenine kalmamış idim! Şeytanın kulağına kurşun? Hey gidi zamanlar hey! Herhangi bir dükkândan veya depodan gider, ‘Rakı var mı?’ diyerek üç dört ağız birden harekete gelir, ‘Âlâsı beyim’, ‘Birincisi efendim’, ‘Halis mürfetenin paşam,’ diye sizi karşılardı. Ama siz diyeceksiniz ki, verdikleri dedikleri değil idi. Hiç olmazsa dil dökerler, gönül alırlardı ya...

- Yok!

Yok Şeytan! Kim bilir kaç kadehdaşım eli bu kerende, gözü tezgâhta kaldı!”³⁸³

Rakı olmayınca, rakının neşesi de daha bir özlenir olmuştur. “Eski eğlenceler” başlığı altında da incelenebilecek bu pasajda eski eğlencelere duyulan özlem, nostaljik bir sebepten ötürü değil, fiziksel yokluktan kaynaklanmaktadır: Rakı yokluğu.

“Nerede o günler ki: ‘Bir gözüm sakide kaldı, bir gözüm peymanede’ şarkısını tutturur, sermest ve harap: ‘Var imiş bir başka halet sohbet meyhanede’ meyanına el atar, burnumuzdan gelinceye kadar çakar idik... Onlar ne zevkler, ne eğlenceler idi!

‘Meyhaneye attık postu,

Bir tane ver aman küstü!’

feryadına hangi küstü dayanırdı?

³⁸³ HM, 14 Mayıs 1924.

‘Ver durma saki bir bir peşinden,

Gönlüm cüdadır çoktan eşinden’

teranesi ağzında, mahzûlzar meykedeye boylu boyuna yatmış:

‘Ağzıma bir kadeh dökmeyenin karısı boş olsun!’ inkisarına kim gelmek isterdi? Rakıdan bol ne var idi de? Hem kaç çeşit ey! Ne oldum dememeli, ne olacağım demeli derlerdi de inanmazdık.³⁸⁴

“Rakı manileri” olarak tasnif edilebilecek manzumelerden de haberdar olduğumuz bu bölümün ardından Ahmet Rasim, esas konusuna dönerek rakı yokluğunun nedenlerini araştırır. Yeşilay’ın, rakıları yok eden bir makinesi olduğunu bile düşünür:

“Sakın bu buhran ‘hilal-i ahzar’cılarının bir makinesi olmasın? Olur a... Piyasada ne kadar rakı varsa el altından satın alırlar, birkaç günde onlar içmesinler! Biz aylarca nasıl sabr ediyoruz? Bizimkisi de can! Bakın! Biz rakısız nasıl küfeyi küpünde kurduğumuz bizim safada müskirattan bir katre var mı idi? derler. Fıçı fıçı, damacana damacana, hasırlı hasırlı denize dökerler! Yerine yetiştirinceye kadar... Gerçi bu hâl bir zaman meselesi ise de pek de darda kaldık. Fakat;

Baba cennetlikisin!

Umamam oğlum!

Hele bence böyle bir makineye inanmak rakıya tövbe etmek kadar güçtür! Bu hâl mefsuh şirketin ağzına zannıyla burnuna içtiğinden ileri gelmiştir. Zaten bunun böyle olacağı bidayetinde belli olmuştu. Hem piyasaya acemi bir kıyafetle çıktı, hem de büyük bir beceriksizlik ile kaçakçılığa meydan okudu idi. O zamanlarda da bu sütunlarda görgümüze müstenit birtakım mülahazat dermeyan etmiştik.³⁸⁵

³⁸⁴ HM, 14 Mayıs 1927.

³⁸⁵ A.g.y.

1.10.4.1. Rakı, İktisadi Bir Meseledir

1881’de kurulan Duyûn-i Umimiye İdaresi, altı kalem vasıtasız verginin gelirini o zamanki adıyla “Tütün İnhisarı İdaresi”ne bırakmıştır ve bu kurum “Reji” olarak anılmaktadır. Halid Ziya Uşaklıgil, Ahmet Haşim ve İzzet Melih Devrim gibi edebiyatçıların da çalıştığı bu kurumun uzun yıllar bu özel şirket tarafından işletildikten sonra, 1925’te ulusallaştırılmıştır. Ahmet Rasim de bunun hayırlı olduğunu ifade eder:³⁸⁶

“İnhisarın hükümet uhdesine geçmesi isabet oldu. Hüsn-i idare edildiği takdirde kaçakçılık yüzde seksen dokuz söner, yahut Meryem Ana kandiline döner! Şu şart ile ki her keseye gelir fiyatta olmalı; çok memur kel kâhyalık, yüksek fiyat aç gözlülük icat eder. Monopol... Âlâ! Herkes sevine sevine, seve seve verir. Elin Lehlisini zengin edeceğimize sevgili hükümetinizin hazinesine taşırız.

Fakat taşıyacağımız kabil-i tahammül derecede olmalı yani ne işi yanmalı, ne kebabı! Böyle olduğu takdirde:

Çevir kazı yanmasın! Olmaz.

Hele idare-i cedidenin rakıların sıhhat-ı umumiye ile şiddet-i alakasını göz ettiği mahsus olacağı olur ise! Kaçakçılığa bütün bütün ağlamak düşer! Bunda zerre kadar şüphe edilmesin. Bu âdeta bir emr-i vaki’ derecesinde kuvvet bir maniadır.”³⁸⁷

Nitekim, İstanbul’da rakının azlığı “keyif ehli”ni kaçak rakı teminine, bu da doğal olarak rakı kaçakçılığına yönlendirmektedir:

“Bu mesele İstanbul erbâb-ı keyfine derd oldu. Zavallılar bu defa da örs ile çekiç arasında kaldılar. İnhisar [Meşrûbât Külliye-i İnhisârı İdaresi] ve

³⁸⁶ Ahmet RASİM, *Eşkal-i Zaman*, Haz.: Orhan Şaik Gökyay, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1969, s. 144.

³⁸⁷ *HM*, 14 Mayıs 1927.

ona tâbi olan fabrikaların rakılarını mı içsinler yoksa kaçağa mı yatsınlar?”³⁸⁸

Ahmet Rasim, İstanbulluların örs ile çekiç arasında kaldıklarını söylemesinin bir nedeni de İnhisar’ın logosunun örs ve çekiç şeklinde olmasıdır. Ahmet Rasim, rakıların güvenilirliğini de oldukça önemser. Sadece Ahmet Rasim değil, rakı tüketicileri de Sıhhiye ve İnhisar’ın rakı hakkında tahlil sonucunu beklemektedirler:

“İnhisar rakısı için söylenmedik söz mü var! Hatta en sonra İstanbul sıhhiyesi muzırdır içilmez, dedi. Böyle deyince vâridât-ı mahsûsa idaresi şaha kalktı. Kendi kimyagerlerini öne sürdü. Fakat yaya kaldı. Sıhhiye, benim de kimyagerlerim var, onlar da baksınlar, diye direndi. Elhâsıl müşterek bir tahlil icrası ve müşterek bir rapor i’tâsı karârlaştı. Müptelalar, haftalardan beri bu raporun intişârını bekliyorlar.”³⁸⁹

Ancak, tüm bu raporlar beklenirken kaçakçılık da giderek yaygınlaşmıştır:

“Bunlar bekleye, kimyagerler tahlil ede, vâridât-ı mahsûsa acemiliğinden mütevellid fenâlığı ta’mîr eyleyedursunlar, ‘kaçakçılık’ etrafı sardı. Zât ve zamana ait muntazam bir teşkilât ile semtlere yapılan ve herhâlde ‘İnhisar’ propagandasından kuvvetli, İnhisâr memûrlarından zeki, çevik, iş bilir ellerde bulunan, münferit oldukları hâlde yekdiğere fevkalâde mütesânid görünen bu grup da fenâyı iyi göstermek husûsunda vâridât-ı mahsûsaya taş çıkardı.”³⁹⁰

Ahmet Rasim’e göre, İnhisar rakısının beğenilmesinin nedeni, kurumun ürettiği ilk şişeleri piyasaya sürerek acemilik etmiş ve kötü intibaya neden olmuştur.

---

³⁸⁸ *HM*, 12 Eylül 1926.

³⁸⁹ A.g.y.

³⁹⁰ A.g.y.

“Akşam gazetesinde yazdığım üç makale ile anlatabildim ise anlattım. İdare, piyasaya siftah uğruna en adi imalatını çıkarmakla azim bir tecrübesizlik gösterdi. Acele işe şeytan karışır derler, karıştı. Şişe bulamadı. Muhtelif çapta kablolarla, bu kabloların üzerine ne vezne, ne mikyale uyar, ne göz, ne el yordamını tatmin eder. Ne de fiyatça zaman zügürtlüğüne hoş gelir, gradosu teamüle göre düşük, taamı zevk hususunda ağır, gayr-ı mülayim, âdeta tiksindirici, bazılarında bulantı verici, öğürtücü rakımlarla ortaya çıktı. Hâlbuki böyle umumi dalavereler de kılık kıyafet düzgün, üst baş temiz, asri şıklıklarla beraber kulak doldurucu, göz doyurucu, gönül alıcı iştihâ-engîz, zevk-âmez ustalıklar ister. ‘Piyasada tutturmak’ denilen marifet neden ibaret ise onun muktezayatını bilip icrâ etmek icap eder.”³⁹¹

Üstelik kaçakçıların ürünleri ise, her ne kadar kötü şişelerde sunulsa bile, birçok açıdan daha caziptir.

“Gerçi ‘kaçakçılık’ da kılık kıyâfet düşkün, kara şişeli, tenekeli ve yamru yumru ve kablı ise de tatlı dilli, güler yüzlü, ayağa hizmet eder, evlere kadar taşır, müdâhane bilir olduğu, bâhusus İnhisâr’ın tama’kârlığına nisbetle yüzde 25 ila elli ucuz sattığı için celb-i rağbet etmekte tehhür etmedi.”³⁹²

İşte bu şartlar altında, İnhisar’ın acemiliği sonucu kaçak ürünlere teşvik şeklinde sonuçlanmıştır.

“İşte iş bilmezliğin bir seyyiesi daha: Halkı zorla kaçağa alıştırmak ve muhalif-i kanun işle meşgûl etmek. Bu yetmiyormuş gibi şimdi de gazetelerde türlü türlü beyânât.

Milliyet refikimizin ‘Söz Arasında’ sütunu muharriri ne kadar açık, fakat muhikk bir sûrette yazıyordu. Diyordu ki:

‘Geçenlerde resmî müskirât idâresi gazetelere müjde veriyordu:

‘Şaraba bir madde koyarak şampanya yaptık. Doğrusu epey sürmeye de muvaffak oluyoruz’.

³⁹¹ A.g.y.

³⁹² HM, 12 Eylül 1926.

O vakit gazeteler resmî bir ağızdan böyle bir sözün nasıl çıktığına hayret etmişlerdi. Fakat taklit ve sahte şampanyasını sürmeye muvaffak olmaktan cesaret alarak idare başka bir teşebbüste daha bulunmuş. Onu da gazeteler sellemehü's selam söylüyordu. Bilmem hangi ispirtonun içine bir madde karıştırarak konyak imali dahi müyesser olmuş". Maksudı bu kadar aşikâr bir idarenin enzâr-ı âmmede kazanacağı itibârın derecesini, artık siz tahmin edin. Harb-ı Umûmî'yi müteâkib mahûd 'Wrangel' ordusu ile beraber kapağı İstanbul'a atan düşkün Rus muhacirlerinin çorbaya ekmeğe doğrar gibi adi ispiro içine ekmeğe atarak yedikleri gözümün önüne geldi."³⁹³

İşte İstanbul'daki bu türden türlü tuhaf içiciler göz önüne alındığında İnhisar'ın görevi daha iyi anlaşılmaktadır.

"Fi'l-vâki bizde de bazı pisboğazlara tesadûf etmişimdir ki gaz içerler, sabun, cam yerler. Hâlbuki 'İnhisâr'dan maksad hem menfaat-i hazineyi mûcib olacak vâridât toplamak, hem de halkı pis, muzır, gıll u gıştan ârî mükeyyifât ve müskirât imâli sûretiyle emrâz ve isrâfâtan korumaktır."³⁹⁴

Diğer taraftan "rakı meselesi" sadece "akşamcılar"ı ilgilendiren bir konu değil, ekonomik bir meseledir.

"Diğer taraftan bu mesele de memleketin iktisâdî mevzûudur. Teşekkül eden yeni şirkette Lehli grubun sermayesi faâl olmayacaktır. Yerli sermaye de dâhildir. Hattâ belli başlı, sâhib-i itibâr İş Bankası da bu şirketin en sağlam bir mesnedidir. Binâenaleyh şarâbın içine bir madde koyduk 'şampanya', bilmem hangi maddenin içine de diğer bir madde koyduk 'konyak' oldu gibi şirketin i'tibârını kesr edecek sînâatın herhâlde sû-i te'sîri olacaktır. Varsın geç olsun da güç olmasın. Acelenin manası ne!"³⁹⁵

³⁹³ HM, 12 Eylül 1926.

³⁹⁴ A.g.y.

³⁹⁵ A.g.y.

Eski deyimle “işret âlemi”ndeki, günümüzdeki ifadesiyle “eğlence sektörü”ndeki fiyatlar ise şöyledir.

“Evet şehirde rakı buhranı oldukça şiddetli oldu ki;

Elli dirhem otuz, mezesiyle beş kuruş! diye ayak üstü, teneke ölçekler koltuklar hemen yok gibi... Hâli hazırda yine elli dirhem otuz, fakat mezesiyle en aşağı kırk kuruş! Gazino namı verilen dükkânlarda buna dördü istihlakiye, dördü sebebi icadı açık açık ancak müşteri dolandırmağa yol bulmaktan ibaret olan yüzden on garson hakkı zam edince kırk sekiz ikinci garson kurnazlığı olarak;

Bozuk param yok! O bir dikilişte sayışırız! ifadesiyle beraber yarım papel!

Bu kemiyet, ikinci bir ısmarlayışta bir papeli tecavüz etmek tehlikesi ile keyfiyeti de ihlal etmektedir. Hele çalgılı, “cazband”lı, danslı, dolaphanelerde karafaki denilen otuz dirhemlikler yalnız başına bir papel!

Garson veya servan ikili masaya dayayıp da tek ayak üstünde:

-Ne meze istersiniz? Ciğer, pılaki, midye dolması, âlâ kaşar, köfte ızgara, sahanda yumurta, sucuk, peynir pastırma, yumurtalı salata, marulaki, sıcak sıcak börek siyah havyar, tekir balık tavada... diye sayar, siz de bunlardan birini ısmarlayacak olursanız bir buçuktan iki papele kadar... Bunların cümlesinden istihlak, garson parası dâhil, hatta istihlak parasında da garson hakkı mükerrer!

Ya neuzibillah kaşı gözü hoşunuza gidecek olur da seyyar dolandırıcı servanta ‘Ne içersiniz’ diye soracak olursanız, en insaflısı “Şarap!” diyor ki iki yüz elli gramlığı 340... Bunların şampanya diyeni de var ki işte o zaman para cüzdanının tapası artıyor. 1000, 1200... Haraç... Maksim’de filan bey tehtede 20 papel... Bir tabak yemiş 500 kuruş.

Heman Mevla cümleyi beladan, afetten, bunlarla beraber ikinci şişeyi ısmarlamadan saklasın.³⁹⁶

³⁹⁶ HM, 14 Mayıs 1927.

1.10.5 Rakı Türleri

Ahmet Rasim, rakı çeşitleri ve rakı üretiminin inceliklerine dair bilgisiyle toplumun nabzını nasıl tuttuğunu ve gerçekten de İstanbul’la birlikte yaşadığını gösterir. Yazar, “çalkalama rakı”, “ikinci nevi”, “lâmbiko”yu uzun uzun anlatır.

“Evvelleri ‘çalkama rakı’ denilen kazan görmemiş hileli rakılar için birer unvan-ı mücerred olarak ‘kıl düğün karga bugün’ der, yekdiğerimize bunların ‘safı gaz’, ‘deniz suyu ile göz taşı’ mahlulü olduklarını sayıp dökerek, mümkün olduğu kadar içmezdik. Bilmem ki İnhisar’ın piyasaya çıkardığı “ikinci nevi” yaftalı rakılara şu aralık ne kulp ne lakap takılmıştır?

‘Kıl düğün’ veya ‘karga bugün’ vaktiyle üçüncü neviyi teşkil ederdi. Bundan kırk kırk beş sene evvele gelinceye kadar şehrin meyhane gazinolarında düz adı adeta meçhul idi. Piyasada derece derece aşağı yukarı nev Sakız, Ayvalık mastikaları sorulur, bunlar arasında o zamanlarda ‘lâmbiko’ namında sarıya mail bir renkte, ağır kokulu sakızsız ‘soma’ yani ilk ağız bir kazan mahsulü bulunur idi ki, bunu halaset ve safiyeti hürmetine ihtiyar Ermeniler kullanırdı. Bu iptidai ve gayri mütekâmil ‘lambiko’nun güya terbiye görmüşüdür. Bununla beraber lâmbiko yine birinci nev’e dâhil idi³⁹⁷. Çünkü saf ve hilesiz içkilerden madud idi. Birinci nev ile üçüncü nev arasında bir de ‘katma rakı’ vardı yine de kazgandan usûl-ı müsavi veçhile çekilen halis üzüm veya ispiroto rakısına, hariçten yüzde tespiti gözetilerek karıştırılan ‘çalkama’ katılarak yapılırdı ve hâlâ yapılmaktadır.”³⁹⁸

Üstelik düz rakının adı “kahve”, İstanbul akşamcıları arasındaki namı “kahve”ye çıkmıştır. Jargon çalışmaları ve argo sözlükleri açısından ilginç olan bu bilginin yanı sıra Ahmet Rasim, diğer içkilerin nitelikleri hakkında şunları söyler:

³⁹⁷ Ahmet Rasim, **Fuḫş-i Atik**’te Perukâr’a, “lâmbiko”yu mastikaya tercih etme nedenlerini şöyle açıklar: “Ben sakız kokusundan öyle hazzetmem ki, gece koynuma sakız çiğnemiş dünya güzeli girse yataktan fırlarım. İkincisi, lâmbiko daha ekonomiktir. Üçüncüsü, üstüne üç dört leblebi yedin mi kokusu kaçar.” Bkz. Ahmet RASİM, **Fuḫş-i Atik**, Üç Harf Yayıncılık, Haz. Ayşe Yılmaz Asar, İstanbul, 2013, s. 116.

³⁹⁸ *HM*, 22 Temmuz 1926.

“Bizim Kadıköyü’nde Zevk-i Selim namında çalgılı bir gazino vardır. Arada bir akşam gider, bir kahve ısmarlar, saz dinler, vakit geçiririm.

Ne o? Gülümsediniz.. Galiba kahve deyişime inanmadınız. Gerçi birkaç zamândan beridir lisân-ı ehl-i halde düz rakının da adı kahve çıkmıştır ama onun ta eskiden beri beyaz diye bir vâsf-ı mümeyyizi vardır. Emin olun, ben orada siyah nevinden içerim. Çünkü gâzinocunun gözü polis kontrollerinden yılmış, değil fincan ile vermek koklatmıyor bile. Biralar bozuk, karın ağrısı veriyor, şaraplar hileli, sun’î, konyak der iseniz, konyaktan mâadâ her şey!.. Bu taraflarda da likörün sade bir namı vardır. Hem artık düz rakı eskilerin ‘hâneği’ dedikleri ev yanaşması oldu. Dolap içinden, sofrâ başından eksik olmuyor.”³⁹⁹

Ahmet Rasim, rakı çeşitleri üzerine bilgi verdikten sonra rakı üretiminin inceliklerini de okuyucularıyla paylaşır.

“Dün kazanın başına geçtik. O aktı biz baktık. Bir olmuşuz ki...

Diyenlerin müftehirâne söyleyişlerine kulak vermeyin. Öyle fabrikalar görmüşümdür ki rakıyı bir sene bekletmedikçe satılmaya çıkarmazdı. Suriye’de ‘Zahle’ fabrikası bu fabrikaların ahû babası idi. Selanik’in meşhûr ‘Namyas’ı da böyle idi. İstanbul’daki büyük, zengin fabrikalar da bu usûle riâyet ederlerdi.

Arz ettiğim gibi rakıcılıkta asıl olan iki şey vardır. Hâlisiyyet, içimde lezzet, hâlis Hollanda ispirotosu!.. İki de bir de bu söz, dönüp dolaşıyor. Güya Hollanda ispirotosu 100 derece halis imiş, dedik. Maksat ispiro içmek değildir. Rakı içmektir. İspirtodan yapılmış olsa da rakı içmek için zevk dediğimiz ağza, mideye hoş tesir etmeye, bulantılardan, öğürtülerden, ağızdan, boğazdan neşe vererek geçmeye hâdim olmalıdır.”⁴⁰⁰

Rakı, âdeta Ahmet Rasim’le en çok özdeşleşmiş içkidir. Hatta Salâh Birsal’in Boğaziçi Mektupları’nda “Ahmet Rasim’e Karşı Salâh Birsal” adlı bir bölüm bulunmaktadır Bu bölümde Salâh Birsal’in Ahmet Rasim’in ağzından –ve onun

³⁹⁹ HM, 18 Haziran 1926.

⁴⁰⁰ HM, 12 Eylül 1926.

diline öykünerek- yazdığı bölümlerde “rakı içmeye dair” adab-ı muaşeret ve kültür unsurları bir dil ziyafetiyle birlikte verilmiştir.⁴⁰¹

---

⁴⁰¹ Salâh BİRSEL, **Boğaziçi Şıngır Mıngır**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 257-266.

2. İSTANBUL MEKTUPLARI'NDA MUHTELİF KONULAR

“Bazen günler, karardan ma'dud olmayan bir başka sükûnet ve sükûn ile, bazen vukuat ve hadisatın ve lüleleri ile gelip geçer.”⁴⁰²

Ahmet Rasim, 1 Teşrin-i Evvel 1924 tarihli yazısına işte bu şekilde başladıktan sonra, bir önceki ayın ikinci sınıfa dâhil olduğu söyler ve memleketi meşgul eden konuları art arda sıralar. Eylül ayında günler pek çok şey getirmiştir ve Ahmet Rasim'in peş peşe özetlediği tüm meseleler, onun “nazar-ı dikkatini celp etmiştir”. Ahmet Rasim yazısına şöyle devam eder:

“Ama siz diyeceksiniz ki:

- Celp etti de ne oldu?

Cevaben denebilir ki:

- Hiç!

Fakat bunların cümlesi bir gazeteci gözü için bir yığın vukuattır. Onun zihni muttasıl bunlarla uğraşıp durur.”⁴⁰³

Ahmet Rasim, topluma, onu ilgilendiren hadiselerle böyle bir dikkatle bakmış, zihni hiç durmaksızın bunlarla uğraşmıştır. Bu nedenle **İstanbul Mektupları**, sadece İstanbul'la değil, Ahmet Rasim'in –yine de İstanbul'dan tümüyle soyutlanamayacak- toplum meseleleriyle, önemli bir üyesi olduğu matbuat hayatıyla ve kısmen politik fikirleriyle ilgili bilgiler de içerir. Nurullah Ataç'ın

---

⁴⁰² HM, 1 Teşrin-i Evvel 1924.

⁴⁰³ A.g.y.

da dediği gibi, “[o]nun yaşadığı senelerin tarihini tektik etmek isteyenler o kitaplardan çok istifade edeceklerdir.”⁴⁰⁴

Bu çalışmanın ikinci bölümünde, **İstanbul Mektupları**’nın bu yönde bir içerik tasnifi ve incelemesi yapılmaya çalışılmıştır.

2.1. İntihar

İntihar, Ahmet Rasim’in yazılarında büyük bir önem taşır. Tüm suçlar, yoksulluk, Cumhuriyet’in kuruluş sancıları Ahmet Rasim için önemlidir elbette. Fakat Şehir Mektupçusu, “İntihar” meselesini kendisine ayrı bir dert etmiş gibidir. Gerçi anlatılanlara bakılırsa dert edilmeyecek gibi de değildir. İntihar, şehirdeki olağan vukuatlardan biri hâline gelmiştir.

“Birkaç seneden beridir intihar, şehrin vukuat-ı yevmesi sırasına girdi. Ufak bir tesire kapılarak kendini öldürenler, öldürmeye kalkışanlar bile çoğaldı. Seven, sevilmeyen, darılan, ayrılan, ayrılamayan, kıskanan, çeken, çekemeyen, hasta, ihtiyar, genç, sürtük, züppe, aç işsiz... Hepsi var! Acaba henüz bu sene türeyen kolsuz ceket giyme modası gibi bu da bir moda mı?”⁴⁰⁵

İntihar, o dönemde Ahmet Haşim’i de meşgul eden bir konudur. Yazar, **Bize Göre**’de yer alan 1928 tarihli bir yazısına şöyle başlar:

⁴⁰⁴ Nurullah ATAÇ, **Ahmet Rasim**, Yeditepe, sayı 143. 15.11.1957. Kaynak: MG.

⁴⁰⁵ *HM*, 11 Temmuz 1926. Ahmet Rasim’in moda hakkındaki görüşleri “**2.5. Moda**” başlığı altında incelenmiştir.

“İntiharlar tekrar çoğaldı. İhtiyarları açlık, gençleri aşk ölüme sevk ediyor. Gençler içinde kendini öldürenlerin büyük çoğunluğunu erkekler teşkil ediyor.”⁴⁰⁶

Ahmet Rasim, intihar başta olmak üzere suçlarına artışına sebep olarak zaruret ve sefaletin artışı gösterir: “Zaruret ve sefalet arttıkça ahlaki, içtimai rezaletler de artıyor.”⁴⁰⁷

İntihar konusu, Ahmet Rasim’in bazı yazılarına müstakil başlık olmuş, bazı yazılarında ise konu başlıklarından birini meydana getirmiştir. 23 Kânun-i Sani 1924 tarihli yazı da, bunlara bir örnektir:

“İntihardan göz açamıyoruz!.. Şimdilik haftaya yedi. Sevgilisine gücenen, aç kalan, istikbalini meşkûk gören, çoktan beri müptela olduğu illetten bıkan, yekdiğerini sevmeye doyamayan revolveri, bıçağı çekince, [...] gibi zehirli mâyiler içince, tekerlenip gidiyor. Yahut boğazın kuvvetli akıntı yerlerine girerek feslerini, paltolarını –zahir ıslanmasını fikriyle olacak- çıkarıp kendisini bırakıyor!”⁴⁰⁸

2.1.1. Toplumda İntihar Algısı

Ahmet Rasim, intiharın yaygınlaşmasına değindikten sonra, bu konudaki algının da halk arasında nasıl değıştiğine dikkat çeker:

“Küçüklüğümde Tophane’de oturduğumuz zamanlarda mahallede bir kadın kendisini asmış idi. Ertesi gün:

⁴⁰⁶ Ahmet HAŞİM, “Erkekleşme”, **Bize Göre**, Ahmet Haşim Bütün Kitapları, Oğlak Yayınları, İstanbul 2010.

⁴⁰⁷ *HM*, 24 Temmuz 1924.

⁴⁰⁸ *HM*, 23 Kânun-i Sani 1924.

- Artık burada oturulmaz, lanet iner!

Diye eşyasını toplayıp göçtü idi. Hatta biz bile:

- Dağlara, taşlara... Bizden irak...

Diyerek ta Sarıgüzel'e taşınmış idik. Şimdi yerinden kımlıdayan bile yok.

Hayat o kadar hakir, ehemmiyetsiz!"⁴⁰⁹

Nitekim İstanbul'un Hıristiyan nüfusunda da müntehihlere karşı ayrı bir bakış vardır. Bu durum, Mehmed Rauf'un "Bir Müntehire Dair" adlı hikâyede Barba Yorgi adlı bir Rum balıkçının intiharından sonra cesedini kilisenin kabul etmemesini hatırlatır.⁴¹⁰

"Geçen gün bir Rum söylüyordu: Evvelleri intihar edenlerin cesedini kilise kabul etmez, ayin-i dini icra ettirmez, hattâ mezarlık dâhiline gömdürmeyip o mezarlıktan ayrı bir mahale gömdürür, bu hâl ise ailece mucib-i esef olurdu. Sonraları hekimler intihara, akıl hastalığından ileri gelir diye rapor rapor üstüne verdiler. Papaz imiş, mademki deliler kilisece kabul olunur ve ölüleri hakkında ayin yapıp mezarlığa defn ediliyor, bunlar da kilisece kabul olunmalı ve mezarlığa gömülmelidir dediler. Şimdi bu usul kabul edildi. Şurası muhakkak ki bizde de intiharı adedi bu usulden evvelki zamanlarda pek azdı.

İntihar hakkında benim de bildiğime göre son zamanlarda azmış bir görenek mahiyetindedir. İçtimaiyet, ruhiyat âleminde kalem oynatan müdekkiklerimizin de "**Muhit**" namına yazıp çizdikleri faraziyat, nazariyet adeta evham ve hayalet makulesi sözlere benzemektedir. Yani bu sözler intihar fikrinin azalmasına hiçbir vech ile hizmet edememektedir. Fakat ailelerde, mekteplerde terbiye-i fikriye hususunda sarf edilen himmetlerin tesiri her zaman ve mekânda görüle gelmiştir."⁴¹¹

⁴⁰⁹ HM, 23 Kânun-i Sani 1924

⁴¹⁰ Mehmet Rauf, **Seçme Hikâyeler**, Haz. Rahim Tarım, Özgür Yay., İstanbul, 2007.

⁴¹¹ HM, 11 Mart 1927.

2.1.2. İntihar Rakamları

Ahmet Rasim, intihar konusundaki bilimsel çalışmaları da okuyucularıyla paylaşır. 1926'da 31 intihar vakasının yaşandığını belirten Ahmet Rasim, bir yazısını konferansına katıldığı Bonafös'ten alıntılıdığı veride henüz üçüncü ayı içinde buldukları 1927 yılında “şimdi 180 intihar” olduğunu aktarır ve Bonafis'in yorumlarını okuyucularıyla paylaşır.

“İçtimaiyat Enstitüsü medreselerinden Mösyö Bonofös namında bir zat, geçenlerde Darülfünûn'umuzda, şehrimizde günden güne sıklaşmakta olan intiharlar hakkında bir konferans vermiş. Müşarünileyh beyanatını hülasa eden gazetelerimizden birinde gördüğüm bir fıkrada deniyor ki: 'Mösyö Bonafös 1926 senesinde vukua gelen 131 intihara mukabil şimdi 180 intihar vak'ası olup bunun sebebi bir intikal devresi yaşanmasına atfen diğer memleketlere nisbetle bu adedin tehlikeli addolunamayacağını söylemiştir.’”⁴¹²

Nitekim Ahmet Rasim de bu dikkat çekici artış üzerinde durur. İntiharlar altı kat artmıştır:

“Konferansın tekmil metnini göremediğim için bittabi' umumi bir mütalaa dermeyan edemem. Fakat bu küçük fıkranın bile oldukça tehlikeli bir itiraf olduğunu söyleyebilirim. Bilhassa bizler bu intihar işinin içinde olduğumuz gibi derecat-ı te'sirini de hemen gün aşırı hissettiğimizden dolayı bu tehlikeli itiraftan korkarız bile. Çünkü 1926'da otuz bir adede varan bu fiil-i mezmum gazetenin şimdi dediği diğer bir seneye doğru hemen altı misli artmıştır. Bu tezayüdün sebebi mutlaka bir intikal devresi te'sirat-ı zarurisi ise 1926 senesinin aynı intikal devresine dâhil bir sene olduğu meydandadır. Binaenaleyh değil altı misli, bir iki misli birçok görülmelidir. Esbab-ı intihardan olmak üzere ileri sürülen; geçinenemek, çaresiz ve sefil kalmak, sefaletin günden güne teşeddüd etmesi, işsizlik, behalik moda derdinin doğurduğu yetişememezlik, yoksulluğun verdiği tasa ve kasavet, uzun süren veya tedavi görülen hastalıkların verdiği bıkkınlık hisleri, aşk, her nevi emraz-ı akliye telkinatı, görenek herhangi bir maksadın husulünü teshil veya temin için irtikab olunan yapmayacaklar, iştihar daiyesi, dinî, kanuni

⁴¹² HM, 27 Mart 1927.

kayd-ı tahziriyesinin müesir olamaması ve bunların aralarına herhâlde garip sıkışan dünyaya ikinci geliş provaları dünyanın her yerinde, her günlük vekayi ve ilcaatındadır. Binaenaleyh aded-i vukuanın birden bire altı misline atlaması hiçbir zaman yekûnü nazarı dikkate almayarak başka memleketlere nisbetle tehlikeli addolunmamağı müstelzim olamaz. Hatta aynı adet vukuat her sene aynen tekrar etse bile içtimaiyat nokta-i nazarından calib-i dikkattir.”⁴¹³

2.1.3. İntihara Teşebbüs Edenler Mahkemeye Verilmeli

Ahmet Rasim, bir mebusun “intihara teşebbüs edenleri mahkemeye vermeli” şeklindeki fikrini de benimseyerek, intihara özendirici durumların önüne geçilmesi gerektiğini ifade eder. Neyse ki intihar rakamları başka ülkelerle kıyaslandığında, Türkiye’deki durumun kısmen daha az tehlikeli olduğu görülür:

“Muhterem mebuslarımdan birinin, ‘İntihara teşebbüs edenleri muhakeme tevdi etmelidir’ mealinde olan fikr-i mahsusı da şayan-ı tevzi ve tefsirdir. Mesela herhangi bir müteşebbis maznun huzur-ı mahkemede;

Hâkim Efendi Hazretleri, kabahat bende değil. Beni kurtaranlarda... Ben o esnada ölmek istiyordum. [...] O hâlde beni kurtaranları celb ve ihzar ve istintak ediniz, tarzında bir söz söyleyebilir.

Bir dereceye kadar nefsi emre muvafık düşse gerektir. Anlaşıyor ki intiharların önüne ve bu yoldaki azm ve niyeti kırıcı manialar ihdas etmekten başka çare hemen yok gibidir. Bilhassa aile, mekteb terbiyelerinin tanzimen takbiki teşebbüsleri de vesait-i müessire meyanında bulunmaktadır. Ben memleketimde tek vakiasının bile tekvinini tecviz etmediğim hâlde nasıl olur da bir sene evveline nisbetle altı misli artmış olduğunun farkına vardığım içtimai bir zemimenin başka memleketlerdeki adedine nisbetle:

-Oh, ya Rabbi şükür! Onlarinkine bakınca bizimki tehlikesiz, diyebilirim.”⁴¹⁴

⁴¹³ A.g.y.

⁴¹⁴ HM, 27 Mart 1927.

Ahmet Rasim'in intiharı önlemek için sunduğu teklif, "intihardan bahsetmemek"tir. Bu tür haberlerin "intiharı özendirici" özellik taşıdığını düşünür:

"Şehirde bugünlerde 'intihar' rezâletlerinden başka civcivli bir vaka yok. Gidene uğurlar olsun, gelene hoş geldin, denir amma bu nev mütereddî, Türkçesi soysuz çıkmış olanların ekserîsi gelmek için gidiyorlar. Bu yeni modaya ait vakaların cümlesi de bu dediğimi müeyyid safhalardan ibâret görünüyor. Bâhusûs 'gazetecilik' marifetlerinden olup öteden beri bildiğimiz ve bilhassa şu son zamanlarda hemen her gün gördüğümüz bire on katıp şişirmek usûlü ile ellerinden bir türlü yakamızı kurtarıp rahat rahat nefes alamadığımız rûhiyâtçı, ictimâiyâtçı, muhitçi, elhâsıl son heceleri 'cı', 'lı', 'lu', 'sız' edatlarıyla zengin ve mülemma 'sıfât-ı kıyâsiye' numûnecilerinin beyânâtı da bu bâbta mühim âmiller sırasında bulunuyor. Gazetelerde mevkût mecmûalarda yürütülen nazariyelerin bini bir paraya.

Evvelleri:

- Şimdi kendimi zehirlerim.

- Kuyuya atarım.

- Pencereden atarım,

Ve emsali sözlerle evi, bulunduğu mahalli heyecanlara sokanlar, şimdi Amerikan filmlerdeki göstermelikleri taklit etmektedirler.

'Adalar sâhilinde seni bekliyorum'

Terânesiyle 'el ele, kol kola, çifte sandık yan yana' denize atılıyorlar, 'deli' derdik bir Emin Bey vardı, kendisine her ne zaman filan kendini yaralamış, kuyuya atıp ölmüş, der isek, tebessüm ede ede:

- Sevsinler haspayı!

Veya:

- Aferin, yosmaya!

Der idi, biz akıllı isek bunlar hakkında kelime-i vâhide bile söylememeliyiz. Sanki rûhiyâtçılar, ictimâiyâtçılar, muhitçiler, bilhassa bizimkiler bilmedikleri gibi bilemeyecekleri de yüzde yüz muhakkak olan bu gibi his ve fikir dolandırıcılığı palavraları hakkında beyânât-ı malûmât-fürûşânede bulunuyorlar da bir vukûf ve ehliyet mi göstermek istiyorlar. Onlar da gazeteler bizi yazsınlar diye 'intihâr'a kalkışan iştihâr

budalaları gibi bu ‘beyânât’ları ile müntehirîn-i merkûme gürûhuna iltihâk etmişe dönüyorlar.”⁴¹⁵

Ahmet Rasim, daha önce bahsettiği ve yukarıda işlenen mebus teklifini (intihara teşebbüs edenlere ceza) yineleyerek göstermelik intiharlara ceza verilmesini önerir ve intihar sebeplerinin genellikle “ucuz sebepler” olduğunu ifade eder:

“Cinnet-i muvakkate veya ciddî bir ârıza-i ye’s-âverâneye tutularak intihâr Cenâb-ı Hak afv buyursun fakat:

- Dün aldığım iskarpin ayağımı sıkıyor!

Kabîlinden bayağı aşağının malı bahânelerle intihâra kalkışanlara tadından yenmez diye her asırda hakkında türlü türlü methiyeler, senâlar vârid olmuş olan ‘dayak’ misk gibidir!.. İntihâra tasaddî edip de kurtulanlara elliden yüz sopaya kadar, darben cezâ olunur diye bir madde-i kânûniye şeref-südûr olsun da bakın kendisini vapurdan denize atmak değil, kumsalda çömelip ayağını bile suya sokamaz!”⁴¹⁶

Ahmet Rasim, müntehirlere karşı toplumdaki olumsuz bakışı hatırlatarak, bu uygulamanın kısmen doğru olduğunu ima ederek, intihardan bahsetmemenin doğru bir uygulama olduğunu söyler ve intihardan bahsedilmemesini ifade eder.

“Eskiler elbette bir şey biliyorlardı ki delilere eli sopalı, kamçılı ‘küllâbî’ler tayîn ederlerdi. Zamanında da ‘delişmen’ler herkesi enayi yerine koymak gibi küstahlıklarda bulduklarına cezâen cennetten çıkma olduğu müttetekun aleyh olan ‘kötek’ şifâ-yı âcildir. Evvelleri müntehirlerin ne cenaze namazı kılınır, ne kilise ve sinagogdan kabul edilirmiş, hâl-i hazırda da ne gazetelere yazılmalı, ne de beyhûde acınacak bir hâlde ictimâiyât ve rûhiyâtı birbirine katmalı.”⁴¹⁷

⁴¹⁵ HM, 9 Mart 1927.

⁴¹⁶ A.g.y.

⁴¹⁷ A.g.y.

2.1.4. Muharrirler ve İntihar

2.1.4.1. Beşir Fuad

İntihar denilince akla gelen ilk isimlerden birisi de “ilk Türk pozitivist ve natüralisti” Beşir Fuad’dır⁴¹⁸. Ahmet Rasim de intihardan bunca bahsetmişken bu ismi ıskalamaz ve hem kendisinden hem de intiharından bahseder:

“Matbuatta Beşir Fuad Bey merhumun intiharı medid-i akisler bırakmıştı. Ben kendisini pekiyi tanırım. Uzun boylu, balık etinde, dinç, gösterişli, lisan-ı aşka, ciddiyet-perver olmakla beraber latifeye meyyal, hoş-gû bir zat idi. Eski Sabah Matbaası’nda Güneş namında bir risale-i mevkute neşrettiği zamanlarda görüşür idik. Hatta bir iki makalemi kabul ve derç eylemişti.

Vaktiyle Sultan Abdulaziz’in yaveranı meyanında iken onun inhila’ ve intiharını müteakip hizmetinden çıkarılmış ve 93 seferinde galiba yüzbaşılıkla orduda hizmet etmiş imiş. Ben tanıdığım zaman Kolağası idi. Sonradan istifa ederek hiçbirimizin ummadığı neşriyatçılığa başladı. Türkler arasında Almancanın tamimine çalışanların birincilerinden maduddur. [...]

Şâyân-ı dikkat ki Beşir Fuad Bey ‘ilm-i teşrih’ ile iştilal etmekten pek ziyade haz ederdi. Tarz-ı intiharına bakılacak olursa Sultan Aziz’in kolundaki şıryanların birini kesmek suretiyle vuku bulan intiharını âdeta taklit etmiş olduğu zannedilir. Hatırımda kaldığına göre, vasiyetnamesinde naaşını da Mekteb-i Tıbbiye teşrihhanesine hibe ettiğini müşir bir kayıt var idi. Beyin intiharına pek teessüf etmiş idim. Çünkü kendisinden pek çok istifade ediyordum.”⁴¹⁹

⁴¹⁸ Orhan OKAY; **Beşir Fuad, İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009.

⁴¹⁹ *HM*, 8 Şubat 1924.

2.1.4.2. Mütercim Halid Bey

Bir “meşhur”un intiharından söz açılmışken, Ahmet Rasim Mütercim Halid Bey’i de unutmaz:

“Bu arada mütercim Halid Bey merhumu da unutmayalım. Fransızcaya şiddet-i vukufuyla şöhret almış idi. Varna’da muallimlikten avdet ettiği zaman Tercüman-ı Hakikat Matbaası’nda tanımış idim. Ben boyda, benden daha kalınca, kumral bıyıklı, sabihü’l-vech bir zat idi. Muallim Naci merhum, meşhur realist Emile Zola’nın âsârından **Therese Raquin**’i tercümeğe başladığı zamanlarda müsveddatı Halid Bey’in nazar-ı tahsisine bırakırdı. Halid Bey, Naci’nin tercümelerinde hata bulamadığı gibi bunları aynen tercümedeki külfet-i malume için numune olarak telakki ederdi. Zavallı, hayatının son devrelerinde müptela olduğu illet-i dimağîyenin sevkiyle Anadoluhisarı’ndaki evinde vücuduna gaz bulayarak yana yana vâsıl-ı rahmet oldu.”

2.1.4.3. Sadullah Paşa

Sadullah Paşa⁴²⁰ (1838-1890) ise Viyana’da havagazı ile intihar etmiştir.

“Şinasi mektebi erkân-ı mütehayyizesinden biri olan edib-i şehid Sadullah Paşa merhumun da sefâretle bulunduğu Viyana’da havagazı vasıtasıyla intihar ettiği şâyi’ olmuş idi. Sadullah Paşa malum olduğu üzere Suiltan Murad Han’ın tahta cülusunda başkitabet vazifesinde bulunmuştur. Bırakmış olduğu birkaç parça eserinde meziyyed-i kalemiyyesi görülür. Namık Kemal merhum sitayiş-hâhı idi. Ebuzziya merhum da **Numune-i Edebiyat**’ında bu parçaları, o devirdeki âsâr-ı edebiyenin enafisi olmak üzere derc eylemiştir.”

⁴²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali AKYILDIZ, **Sürgün Sefir Sadullah Paşa: Hayatı, İntiharı, Yazıları**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

2.1.4.4. Kamhi Bey

Ahmet Rasim, başka bir yazısında ise yine sansasyonel olmakla “edebî” olmayan bir intihardan bahseder ve Şehir Mektupçusu’nun bu haberi pek de üzümlere vermediği söylenebilir. Bu yazıda, Ahmet Rasim’in -daha sonra “Azınlıklar” başlığı altında daha ayrıntılı işlenecek olan- Yahudilere bakışı da dikkate değerdir:

“Kamhi Çelebi’nin intihar teşebbüsüne ne diyorsunuz? Bu kalantor tacir birkaç cihetten piyasaya hâkim idi. Buğday der alır, tütün der alırdı. Yahudi’den pehlivan çıkmaz derlerdi çıkar mı imiş, çıkmaz mı imiş!

Acaba bu da açlıktan mı giriftar-ı ye’s oldu da ekseri şeytanî işlerin hâtıra geldiği abdesthanede birdenbire kendisini öldürmeğe tasmin etti? Tam da yerini bulmuş!...

Bazı tesadüfler vardır ki sağlam bir itikada taş çıkarır. Harb-i Umumi esnasında bunca fakir ve muhtacın nafakasına göz dikenlerden hiçbiri şu akıbetten kurtulamadı. Ahiren şehrimize gelmiş olan Madam Miloviç’in başından düşen bir iğneyi aramak için bin liralık bir banknotun ucunu tutuşturup onun şulesi yardımıyla caka satanlarımız şimdi kumda oynuyorlar!”

Kamhi Çelebi hakkında bir bilgiye ulaşılamasa da, Seçil Deren Van Het Hof’un makelesinden⁴²¹ Sabiha Sertel’in⁴²² bu sahneyi bizzat anlattığını ve Madam Miloviç’in dönemin ünlü operetlerinden biri olduğunu öğreniriz:

“Sabiha Sertel ise 30 Ekim 1918’de imzalanan Sevr Antlaşması sonrasında İstanbul’daki durumu anlatırken harp zenginleriyle halkın yoksulluğunu karşılaştırır:

‘Kenar mahalleler yoksulluğun somut bir örneği... Bir yanda çullara sarılmış, çıplak ayaklı çocuklar sırtıyor. Öte yanda vagon ticaretiyle milyonlar vuran topal İsmail Hakkı Paşa’lar, bulgur palaslar kuran harp zenginleri, Viyana’lı artist Miloviç’in sigarasını banknotlarla yakıyorlar. Harp içinde saman ekmeği yiyenlerle harpte zengin olanlar karşı karşıya.

⁴²¹ Seçil DEREN VAN HET HOF, “Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Zenginler ve Zenginlik”, Kültür ve İletişim, 2000, sayı 13, s. 81-106,

⁴²² Sabihat SERTEL, **Roman Gibi**, Belge Yayınları, İstanbul, 1987.

Biri karargâhını Şişli’de, Nişantaşı’nda, İstanbul’un onarılmış semtlerinde, öteki Fatih’in, Aksaray’ın, Cihangir’in fakir mahallelerinde, yangın harabelerinde kurmuş[.]”

Ahmet Rasim’in, işte yukarıdaki sahneyle özdeşleştirilen Kamhi Bey hakkında hükmü ise şöyledir:

“‘Alma mazlum ahını, çıkar aheste aheste...’ O fakirler, o muhtaçlar yine ekmeklerine kavuştular ama onlar berhava ettikleri servet kümelerinin ardından ağzı açık, bakakaldılar! Daha da kalacaklar!”⁴²³

Son kırk yılın sansasyonel intiharlarından söz ettikten sonra, Ahmet Rasim artık bu illetin bir moda hâline geldiğini söylemektedir:

“İşte kırk seneden beridir matbuat havzasında velvele koparan intiharlarımız bunlardır. Fakat şu günlerde zengini, züğürdü bu fiil-i menhusa Ragıp görünüyorlar. ‘Bahusus gençlik’! Bu ne hâl? Ne şâyân-ı esef bir moda! Bu, böyle gidecek olursa İstanbul’a bir de illel-i akliye mütehassisin heyetiyle güllabi takımı yollanmalıdır.”⁴²⁴

2.1.5. Tagayyüp

İntihar, bir tür ortadan kayboluşsa, “ölmeden ortadan kaybolma” olarak nitelendirilebilecek bir derdi de vardır İstanbul’un. Ahmet Rasim, “ortadan kaybolma” anlamındaki “tagayyüb”ü, “intiharın başka türlüsü” olarak görür. Şehir Mektupçusu, bu kelimedenden hareketle “düello”ya da “tagarrüb” adının verilebileceğini söyler:

⁴²³ *HM*, 5 Şubat 1924.

⁴²⁴ *HM*, 8 Şubat 1924.

“Burada intiharın bir başkası zuhur etti. Gazeteler adını tagayyüb koydular siz de karar-dadesi verilir verilmez düellonın adını tagarrüb koyarsanız tamam olur. Hem bu kelime hepimizin işine yarar, Garplılaşacak değil miyiz ya! Ey tefeül babı, biraz da sen uğraş bakalım. Bizi adam edebilir misiniz?”⁴²⁵

Şehirde kaybolanlar ise şöyledir:

“Bir iki haftadan beridir aramızdan sıvışan bu namevcutların adedi arttı. Evvelce Kandilli’de kendilerini şeytan akıntısına bırakan iki gence, Erkân-ı Harbiye Miralaylığından mütekaid Ziya Bey ile Aksaray tarafından Halil Efendi namında iki kişi daha iltihak etti idi. Geçen gün Beşiktaş tarafından da bir namevcut haberi geldi.”

Ahmet Rasim, bu durumu Âkif Paşa’nın “Adem Kasidesi’nden bir mısra ile özetler:

“Günde bin şey doğurur, leyle-i hubla-yı adem’

Söz konusu edilen kayboluşların nedeni geçim sıkıntısı olduğu soru yoluyla ima edilerek durumun korkutucu bir noktaya gelebileceğini de söyler:

Eğer bu tagayyübler geçim yüzünden ise, bu parasızlık da böyle devam edip gidecek olursa –zannedirim ki- eyvallahı çeken sır olacaktır!”⁴²⁶

2.2. İmaretler

Bir Darüşşafakalı olan Ahmet Rasim, 5 Şubat 1927 tarihli yazısını imaretler konusuna ayırmıştır. İmaretlerin evkaf dairesinden alınma fikri hâliyle Ahmet Rasim’in dikkat çekmiş ve yazar bu konu hakkındaki düşüncelerini etraflı bir şekilde

---

⁴²⁵ A.g.y.

⁴²⁶ A.g.y.

okuyucularıyla paylaşmıştır. Şehir Mektupçusu, yazısına Hilâl-i Ahmer ve Himaye-i Etfal cemiyetlerini takdir ederek başlar:

“Gazetelerde okuduğumuza göre yekûnu hayliye varan gıdasız çocuklar meselesi aslındaki ehemmiyetle mütenâsib bir sûrette, nazar-ı itinaya alınmış görünüyor. Bâhusûs bir taraftan ‘Hilâl-i Ahmer’, diğer taraftan ‘Himaye-i Etfâl’ cemiyetleri, aç aç mekteblerine giden bu gayretli cefakeş, fakir Türk yavrucaklarını mümkün olduğu kadar doyurmak gibi hiss-i şefkat ve merhamete pek ziyade yaraşan measir-i mebrûrede bulunmak, karın doyurmak, mide doldurmak demek olmadığını bildikleri için nahîf ve zayıf olmakla beraber tahsîl-i ilm ü marifete sâî olan bu vatan evlâdlarını beslemek istiyorlar.

Böyle hayırlı bir teşebbüsü kim takdir ve tahsin etmez? Bu iki muhterem cemiyetin yine gazetelerin verdikleri haberlere göre bu teşebbüs-i mühimin sâha-i fiile iktirân edebilmesine yardım edeceği anlaşılmış olan eski imâretler vâridâtını da evkâf idâresinden almak fikrinde bulunuyormuşlar.”⁴²⁷

İmaretlerin tarihî boyutunu da yüzeysel bir şekilde de olsa inceleyen Ahmet Rasim, imaretlerin Osmanlının hayırlı işlerinden biri olduğu ifade eder:

“Bu fikirleri de muvâfık-ı hâl. Vaktiyle de imâretler hem fukara-yı millete, hem de talebe-i ulûma tahsîs edilmiş birer taâm-hâne idi. Eski Osmanlı Türklerin müessesât-ı hayriye nâmına vücuda getirmiş oldukları âsârın en başında bulunanlarından biri de bunlar idi. Çeşmeler, sebiller, yabancı evleri, odaları, mihmân-hâneler, şifâhâneler, bîmâr-hâneler, bir dereceye kadar hamamlar, hatta hayvanât için yapılmış olan akar çeşmeler, yalaklar, tekkelerde bulunan husûsî mutfaklar, aç, fakir, kimsesiz efrad-ı millete muhassas sâir büyük küçük müesseseler ecdadın mütehallî buldukları fikr-i teâvünü tecessüm ettiren âbidelerden ma’dûd idi. Köylerimizdeki konuk odaları, eski yollardaki hanlar, derbend binâları, hattâ kervânsaraylar dahî bu zümredendir.”⁴²⁸

⁴²⁷ HM, 6 Şubat 1927.

⁴²⁸ A.g.y.

Fakat imaretlerin, Osmanlıdaki her kurum gibi zamanla amacından saptığını ifade eder.

“Fakat imaretlerin maksad-ı tesisine hâkim olan başlıca fikr-i hayra gelince bunların it’âm-ı fukaradan ziyade tahsil-i ilm ile meşgul olan talebeye her günlük bir muavenet olduğu öteden beri şâyi ve vâkidir. Hemen cümlesi medreseler kurbundadır. Malûm olduğu üzere eski medreseler zamânın tarz-ı telakkîsine göre bina ve tesis edilmiş, tahsîl-i tedricîye mahsûs birer mektep ve gitgide birer dârülfünûn olmak istidâdını hâiz âlî dereceli birer mekteb idiler. Bakılmamış, kontrol edilmeye edilmeye, ihtiyacât-ı asriyeye göre ıslâh olunmaya olunmaya buldukları yerde kalmış, cehele-i muallimîne me’kel ve me’vâ olmuş, bittabi böyle bir hâl ve vaziyet sâikasıyla birer taassub ocağı kesilmiş, [...] beter bir derekeye inmiş. Bu cihetlerden mâadâ bir de memleket dâhilinde de sûret-i mürşidanede, ziy-i zahidânede birer fesat ocağı şekli bağlayıp ikide bir de ‘softaların kıyâmı’ nâmıyla hengâmeler uyandırmaya müstaid efrâd ile dolmaya başlamış idiler.”⁴²⁹

Ahmet Rasim kötü gidişin ardından eski usul öğrenimin nasıl sona erip vahdet-i tedrisatın başladığını, veciz bir şekilde şöyle ifade eder:

“Meşrûtiyet çıktı, bunların imâretlerini kapadı. Cumhuriyet de geldi medreselerini temellerinden söktü attı. Eski usûl talim yerine terbiyede, tahsilde, birlik usûlü vaz’ edildi. Pek de âlâ edildi.”⁴³⁰

Ahmet Rasim, her ne kadar Osmanlı devrinden kalan bu tür kurumlar kapatılsa da, bunlara mahsus olan gelirlerin korunmasını önemli bulur:

“Binaenaleyh imâretlere mahsûs olan vâridâtın cihet ve âidiyeti yine baki olmak tabiidir. Yani bu vâridâta da mekâtib-i cumhuriyenin fukara-yı şakirdânı tevarüs etmelidir. Hem öyle ki dedelerimizin, babalarımızın malıdır, diye. Ve öyle olduğundan da şüphe yoktur. Sıra şimdi bu mini mini mekteplilerin, müdâvim-i millet yavrularınındır.

⁴²⁹ A.g.y.

⁴³⁰ A.g.y.

Bu bâbta vukû bulduğu rivâyet edilen teşebbüs, pek ziyade muhikk, pek ziyade sezâ-vâr-ı tervîc teşebbüslerdendir. Herhâlde hükûmetin de fikir ve nazarı bu merkezde olacağında tereddüt gösterilemez.”⁴³¹

Ahmet Rasim’in imaretler hakkındaki yazısı, klasik bir imaretler yazıdır: İmaretlerin ilk önce güncel durumu, daha sonra tarihini verir. Konu hakkında hatıratlarını anlatır, toplumun ve inanışların ne söylediğine bakar ve son olarak konu hakkındaki sözlükçe hazırlar. İmaret yazısı işte Ahmet Rasim’in kimi zaman bir iki unsurunu heyecanla atlasa bile, içten içe kurmaya çalıştığı yazı yapısının tipik bir örneğidir. Aslında konu hakkında tarihsel bilgi veren Ahmet Rasim, Evliya Çelebi’den yaptığı alıntıyla imaretlerin tarihsel uzantısını başka bir yerinden yakalar:

“Evliya Çelebi Seyahatnamesi’ndeki 10-15 imaretleri sayıp bitirdikten sonra diyor ki:

‘... İmârât-ı selâtin-i selef bu zikrolunanlardır ki hazîhi el’ân günde iki defa fukara ve mesâkîne, pîr ü civâna, âyende vü revendeye ekme ve çorbası mebzûldür. Hakir elli senede on sekiz padişahlık ve krallık bir seyahat ettim. Hiçbir yerde bu kadar hayrât muntazarım olmamıştır.’

Çelebi’nin muammer olduğu 11. asr-ı hicrî evâsıtından sonra da İstanbul’da 1. Abdülhamîd’in Hamîdiye İmâreti gibi başka imâretler de yapılmıştır.”⁴³²

Dili de en az İstanbul kadar seven Ahmet Rasim, konusunu bir sözlükçe ile tamamlar.

“Lisânımızda:

- Burası imâret değil!

- Burasını babanın imâreti mi sandın?

⁴³¹ A.g.y.

⁴³² HM, 5 Şubat 1927.

Gibi tabîrlerden de anlaşılır ki imâretler bir bakıma hazıra konacak mahaller meâlîni de ifhâm edece kuvvette ‘anafor’u çok yerler imiş!”⁴³³

2.2.1 Folda

Nitekim imaretler zamanla yoksullaşmıştır. Buralarda “folda” adlı bir buğday pidesi, sade suya pirinç ve buğday çorbası, zerde ile pilav pişirildiğini bunların halk arasında –aralarında basurun da olduğu- hastalıklara şifa kaynağı olarak görüldüğü hatırlatır.

İstanbul Ansiklopedisi’nden “Fodula” şeklinde bir kullanımının da olduğu öğrendiğimiz ve halk arasında “fodla” da denildiği belirtilen “folda” hakkında yine aynı kaynakta **Kâmus-i Türkî**’den alıntılanan açıklama şu şekildedir: “İmâretten verilen pidemsi bir nevi ekmek”tir. Fodulacı ise imâret ekmeklerini yapan veya gezdirip dağıtan adam”dır. Yeniçerilere ve sair kapıkulu asker aocakları efradına da ekmek olarak verilen fodula geleneği 1908’de Meşrutiyet’le birlikte kalkmıştır.⁴³⁴

“İmâretlerin mürûr-i zaman ile uğradıkları vehn ve inhitât hakîkaten ebrâr-ı ecdâdın rûhlarını rencîde edecek dereceyi bulmuştu. Yakın zamanlara kadar bunlardaki hususi fırınlar ‘folda’ isimli buğday pidesi ile kazanlarla sade suya pirinç veya buğday çorbası, bazılarında eyyam-ı muayyenede zırvanın başka türlüğü zerde ile arık bir pilav pişerdi. İçlerinde Laleli imâretinin zerde pilavı, her neden ise, şöhret kazandığı gibi ale’l-umûm imâret çorbası basur, bağırsak ufûneti, mide ağrıları için beyne’l-halk bir devâ-yı şâfi olarak tavsiye olunurdu.”⁴³⁵

Ahmet Rasim, yazısının başka bir bölümünde yine “folda” bahsini tekrar açarak, bunun hakkında bilgi verir.

⁴³³ A.g.y.

⁴³⁴ Reşat Ekram KOÇU, “Folda”, **İstanbul Ansiklopedisi**, c. 11, s. 5813.

⁴³⁵ *HM*, 5 Şubat 1927.

“Bilir misiniz ki folda, vaktiyle muayenât-ı resmîyeden idi. Osmânî İmparatorluğu’nun eski bütçelerinde, ‘Füdûle-hârân’ unvânını haiz bir sınıf var idi. Bunların içinde yevmiye on, on beş, yirmi çift ve belki daha ziyade folda alırlar, ekserisi hariçden talip olanlara veyahut fırıncıya satarlardı. Bunların ‘sergi’leri bile var idi. Âdetâ piyasa üzerinden alım satım olurdu.

Bu foldalar sırf buğdaydan olduklarına göre randımanları ziyade olacağından ittifâk-ı âmma hâsıl olmuş idi ki içine tereyağı, zeytinyağı, pastırma, peynir gibi katık konulur, ya fırına verilir güzelce ısıtılır, yahut kendi fırınından pişer pişmez alınıp böylece tertip edilerek yenilirdi. Filhakîka lezzetli de olurdu.

Foldalar, teki beş, bazen on paraya satılırdı. Fukara için pek muvâfık ve vakt u hâle uygun bir ekmek idi. Hele çorbaya doğranırsa şişer, lüp lüp yenilir, karın doyurulurdu. Bunların ayrıca satıcıları var idi. Arkalarında bir folda sığacak deliği bulunan örme, üstüvâneye yakın yuvarlaklıkta bir sepet var idi. Ellerinde de dört beş numûnelik folda taşırlar, sokak sokak, yahut pazar pazar:

- Folda, pişkin... Var!

Diye dolaşırlardı. Muhtâcîn ile hasîs ve nekes olanlar alırlar, çoluk çocuk beslerlerdi.”⁴³⁶

Ahmet Rasim, imaretler bahsinde konuyla ilgili çocukluk anılarına da yer verir:

“Çocuk iken fırsat buldukça, validemin sıkı tembihleri hilafına olarak, Şehzâde imâretinden içeriye dalar, fırınında sıcak sıcak bir veya yarım folda alır, komşumuz aşçıbaşı Ali Ağa’nın koca kepçe ile tasa koyduğu çorbayı ağız tarafı çintik çüntük, köhne tahta kaşık ile içerdim.

Sade ben mi?.. Civârdaki Körler Derneği sekencesi, topal, yek-çeşm, kel, uyuz, miskinler, kira beygir sürücü oğlanları, esnaf çırakları:

- Şifa imiş!

Diye akşamdan niyet etmiş kimseler, elinde bakracı koca karılar:

⁴³⁶ A.g.y.

- Kazan başında aşçı okursa geçer imiş! İtikâdıyla havaleli çocuğunu kucaklayıp getirmiş olan sâfdil kadınlar, semtin semerli semerli hamalları, yarım limon cebinde, göz şaşı, ağız eğri,

- Mübarek acar mı acar!.. Dua sinmiştir!

Fiskosuyla düşen akşamdan kalmalar gelirlerdi. Arada, köşe başında ufak kazanıyla, tahta sofrası ile limonlu, karabiberli, kâsesi on paraya bu çorbadan satan ‘hâfız’, kavuk ensede, kova elde:

- Aşçıbaşı doldur bakalım!.. Üç oldu, unutma ha!

Hesabıyla fırına da bağırarak:

- On tek daha ver, al da çeteleyi yaz!

Sözüyle iki taraflı vech-i iştirâki anlatır, gider idi.”⁴³⁷

2.3. Azınlıklar

İstanbul halkının bir anlamda sesi olan Ahmet Rasim’in **İstanbul Mektupları**’nda, bugün “azınlıklar” olan adlandırılan halklarla ilgili görüşlerini de bulabiliriz. Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki azınlık araştırmaları için kaynaklık edebilecek bilgiler içeren bölümler, Ahmet Rasim’in farklı konulardaki yazıları içinde kendilerine yer bulmuştur.

2.3.1. Ermeniler

Ahmet Rasim, artık bir başkent olmayan İstanbul’un devlet büyükleri tarafından ziyaretlerinin, halk üzerindeki etkilerini birçok kere gözlemlerimiz, yazılarına aktarmıştır. “Birinci Ordu Müfettişliği’ne tayin edilmiş olan Kâzım Karabekir Paşa’nın suret-i muvasalatı”nı da bir hafta zarfında şehrin önemli olaylarından biri olarak gören Ahmet Rasim, onun tarihimizdeki yeri ve

---

⁴³⁷ A.g.y.

başarılarından uzun uzun bahsettikten sonra onun Ermeniler tarafından nasıl görüldüğünü izaha gerek olmadığını belirtir.⁴³⁸

“İstanbul Ermenilerinin müşarunileyhi ne suretle görmüş olduklarını izaha lüzum görmem. Paşa, bizim kahramanlarımızdandır, bizim sahib-i azm kumandanlarımızdandır, bizim hayır ve maarifperver insanlarımızdandır, ben bu kadarını bilirim. Kendisiyle henüz teşerrüf etmediğim hâlde ruhen ve vicdanen severim. Hâlen, kaalen hakk-ı âlisinde minnet-güzar bulunurum. Bence ve benim gibi düşünenlerce - efradını cami, ağyarını mani- bundan mükemmel bir tabir yaktur.”⁴³⁹

Tanin'de yayımlanan “Sırası mı?” makalesi de, azınlıklar bakımından devrin önemli olaylarından:

“Zannedirim ki buralar, fırtınalar geçmek üzere bulunuyor.

Doğrusunu arz edeyim mi? Halkımızın büyük bir ekseriyeti münakaşat-ı vaktiadan dilgir oldu. *Tanin*'in meşhur olan ‘Şimdi Sırası mı?’ makalesine, *Tevhid*'e, *Yenigün*'e, bizim *Hâkimiyet-i Milliye*'ye, aralığa karışmış olan diğer evrak-ı matbuaya “Şimdi Sırası mı?” demeğe başladı. Hâlbuki buna bu nevi münakaşatın şimdi değil hiçbir zaman sırası değildir. Mahaza insan cereyana kapılıyor. Şeytan akıntısına kapılmak olmaz. Anafor da her zaman bulunmaz!

Mesela, rivayete göre bî-usul ve esas olan istifa şayiası birdenbire herkesi sınırlendirdi. Benim pekiyi anladığımı zannettiğim *Yenigün*'ün üslûp-ı tahriri tırmalayıp azdırdığı bir çibanbaşı ile bu şayiaya kuvvet verince ortaya hiç yoktan bir mesele çıktı. Evvelki sene başparmağımdan bir mikrop girmiş imiş. Bir günün içinde koltuğumun biraz aşağısında kocaman, sancılı bir şiş peyda etti. Ameliyat, pansuman yirmi-yirmi beş günde güç iyi edebildik, tatlı canımızı kurtardık idi! Azmağa mustaidleşince kabiliyetli sırik, çizik, kesik şeyleri kurcalamağa gelmez!”⁴⁴⁰

⁴³⁸ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Murat BELGE, **Edebiyatta Ermeniler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

⁴³⁹ *HM*, 16 Teşrin-i Sani 1923.

⁴⁴⁰ A.g.y.

Ahmet Rasim'in 22 Eylül 1924 tarihli yazısında deprem manzaraları sunarken, neler olduğunu anlayamayan insanların şaşkınlıklarını da aktarır ve bunların arasında bir Ermeni ihtilali olduğundan korkanlar da vardır: “[U]ykuya doyamadığı için sokağa çıkar çıkmaz memlekette büyük bir Ermeni ihtilali zuhûr ettiğine kanaatle ters yüzüne evine dönenler,” cümlesi, İstanbul içinde bazı insanların Ermenileri nasıl gördüklerini göstermesi bakımından kayda değerdir.

Kuşkusuz, “1 Mart” da bu konuyu anlamak için önemli bir parola gibidir.

“Yarın martın biri... Ciddi söylüyorum herhangi zaman nerede olursa olsun biri mart dese, yahut ben yazsam söylesem, hatırıma derhal Sultan Hamid gelir. Devr-i İstibdat'da Ermeni parolalarından biri de ‘men mart’ idi ki ‘bir adam’ demektir. Farisi ‘yek mart’ın felin fena söylenip yazılışından başka bir şey değildir. Fakat Ermeniler ‘men mart’ ile meşariyihe murat ediyorlardı. Kim bilir Ermeni şivesinde bu tabir daha nelere mahmuldür.”⁴⁴¹

2.3.2. Rumlar

İstanbul Mektupları'nda Rumlar bahsi, Ahmet Rasim'in ifadesiyle “Hrisantos melununu taklide özenen” Lazari adlı bir Rum'un iki polisi öldürmesinden bahsederken geçer. I. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'da görev yapan ve şehre asker çıkartan işgal kuvvetlerinin korumasında bulunan Hrisantos,⁴⁴² sonunda, o yıllarda Tatavla Karakolu'nda polis muavini olarka görev yapan –Cafer Tayyar ile birlikte- Muzaffer Alkor tarafından öldürmüştür.⁴⁴³

⁴⁴¹ *HM*, 5 Mart 1926.

⁴⁴² Gürkan Fırat SAYLAN, “İşgal Altında Eli Kanlı Bir Örgüt Hrisantos Çetesi”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 44, Erzurum, 2010, s. 325-343.

⁴⁴³ Muharrem Alkor, ölümünden üç yıl önce **Hrisantos'u Ben Öldürdüm** adlı bir kitap yazarak olayı ayrıntılarıyla anlatmıştır. Bkz. Muzaffer ALKOR, **Hrisantos'u Ben Öldürdüm**, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul, 1951.

“Reviş-i ahvalden Rumların yine bir taraftan yüz bularak burunlarını kaldırdıkları anlaşılıyor. İki polisimizi şehit eden ve mütareke zamanının kahramanlarından ‘Hrisantos’ melununu taklide özenen Lazari katilinin arkadaşlarından ikisinin,

-Şimdilik iki köpek öldürdük, daha da öldüreceğiz!

Mealinde izhar etmeleri, Ada vapurunda diğer bir Rum’un göz tabibi Esad Paşa’nın oturmak için köpeğini kaldırmasını ihtar etmesi üzerine:

-Köpek otursun daha iyi!..

Tarzında idare-i lisan eylemesi, şu günlerin dedikoduları arasında mübadeleye tâbi olanların:

-Biz şimdi gideceğiz ama sonra geri gelip rahat rahat oturacağız!

demeleri, yukarılardan gelen kuvvetli propagandanın öz malı olduğunda şüphe edilmelidir. “Kırk yıllık Kâni olur mu yani” gibi, kırk yıllık yani de Kâni olmaz!”⁴⁴⁴

2.3.3. Yahudiler

Ahmet Rasim’in yazılarında bahsi geçen İstanbul halkları içinde en büyük yeri Yahudiler tutar. Kamhi Çelebi’nin intihar teşebbüsünden bahsederken “Yahudi’den pehlivan çıkmaz derlerdi, çıkar mı imiş, çıkmaz mı imiş!”⁴⁴⁵ şeklinde retorik bir soru soran Ahmet Rasim, -diğer azınlıklarda olduğu gibi- Yahudiler hakkında da olumsuz görüş -diğerlerinden daha fazla şekilde- belirtir.

Başka bir yazısında ise, “ne kadar Yahudi kurnazı, Kıptî serserisi var ise”⁴⁴⁶ ifadesini kullanan yazar 21 Şubat 1926 tarihli yazısını ise Yahudilere ayırmıştır.

Ahmet Rasim, 4 Eylül 1927 tarihli yazısını, o yıl içinde yaşanan bir vakadan bahsederek açar. Eski bir valinin oğlu ve II. Abdülhamit’in eski emir subayı olan

⁴⁴⁴ *HM*, 15 Eylül 1924.

⁴⁴⁵ *HM*, 5 Şubat 1924.

⁴⁴⁶ *HM*, 24 Temmuz 1924.

Osman Ragıp, 22 yaşındaki Elza Niyego adındaki genç kıza evlenme teklif eder. Osman Ragıp, reddedilmesine rağmen ısrarlarına devam eder, öldürme tehdidinde bulur ve kızı kaçırma girişiminde bulununca şikayet üzerine cezaevine konur. Ancak birkaç ay sonra tahliye edilir. Elza'nın nişanlandığını öğrendiğinde ise, genç kızı işinden evine dönerken sokak ortasında bıçaklayarak öldürür, kardeşini ise yaralar.

Elza Niyego'nun cenazesi ise büyük bir kalabalığa sahne olur. Yahudiler, Osman Ragıp'ın serbest bırakılmasının yanı sıra, yıllardır gördükleri kötü muamameleye karşı “Adalet İstiyoruz” sloganları atarlar. Osman Ragıp akıl hastanesine gönderilir ve bazı gazetelerin Yahudi aleyhtarı yayınları üzerine Yahudi vatandaşların bazı hakları ellerinden alınır. Elza Niyego olayı, Türkiye'de Yahudi tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır.⁴⁴⁷

“Bizim nümâyişçi bezirgânlara olanlar oldu! Başlarına gelen pişmiş tavuğun başına gelmedi!.. Fakat maktûle ‘Elza’ da oldukça ‘netâme’lilerden imiş ha!.. Hakkında ‘Adalet isteriz!’ diye bağırdıkları katil ‘Osman’ Tıbb-ı Adlî’de müşahede altında. Yani delirmiş mi diye şüphe altında. Deli raporu verildi mi tevkifhaneden doğru ‘Makriköy’ bîmarhânesine! Diğer taraftan nümâyişçiler türlü türlü ithâmât altında! Bâhusus cerh ve Türklüğü tahkîr töhmetleri şiddetle mevzû!.. Bu aralıkta umum cemaat efrâdı, heyet-i vekîlece seyâhatlerinin diğer kabr-ı müslimler gibi aynı takyîdâta tâbiyeti der-pîş ve teblîğ edildi. En fenası, zâten pazarlıkları, muâmeleleri ile Türkler nezdinde haiz oldukları şüpheli itimadları bütün bütün zâil oldu.”⁴⁴⁸

Ahmet Rasim, yazısının devamında ülkenin önemli dönemlerinde Yahudiler’in verdikleri tepkileri sıralar. Bunlardan ilki İzmir’in işgalidir:

⁴⁴⁷ Avner LEVİ, “Elza Niyego Olayı ve Türk-Yahudi İlişkilerine Yeni Bir Bakış”, *Toplumsal Tarih*, C:5, F:25, Ocak 1996; Yahya KOÇOĞLU, *Azınlık Gençleri Anlatıyor*, Metis Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2004, s. 40-41.; Ayşe HÜR, “Münferit (!) Antisemitizm Vakaları”, *Taraf*, 8 Şubat 2009.

⁴⁴⁸ *HM*, 1 Eylül 1927.

“İstanbul’un işgâli senelerinde bunların da ikiyüzlülükleri tamâmiyle anlaşılmiş idi. Hattâ tevâtüren sâbittir ki: İzmir’e Türk ordusu yaklaştığı esnâda şehrin içinde bir vâveylâ uyanmış...

Yahudilerden:

Yaşasın!

Diye bağırın bağırana!.. İçlerinden birine sormuşlar:

- Kim yaşasın?

Cevap vermiş:

- Daha belli değil!”⁴⁴⁹

Meşrutiyet’in ilanı sırasında Yahudiler’in ne yaptıkları, “yaşasın vatan” diye bağırımlarına şaşırın birinin, olayın aslını öğrenmesiyle verilir:

“Selanik’te hayli oturmuş biri de diyor idi:

Meşrutiyet’in ilanı üzerine ‘yaşasın vatan’ narası moda olmuş idi. Baktım ki Yahudiler de ‘yaşasın vatan!’ diye bağırmaya başladılar. Kendi kendime: Bunlar bağırmayacaklar ama... Nasıl oluyor da bağırıyorlar diye âdeta şaşıyordum. Bereket versin ki erbâb-ı dikkatten biri iyice kulak vermiş. Anlamış ki ‘yaşasın vatan’ değil ‘yaşasın matan’ diye bağırıyorlarmış. ‘Matan’, ayran manasındır, şehirde sıcak zamanlarda buzlu matan satarlar idi.”⁴⁵⁰

Ahmet Rasim’e göre, Yahudiler’in iyi dilekleri bile düşmancadır.

“Pekâlâ biliriz ki bunların -öyle diyelim- ‘cinâs-ı lafzî’ye ibtilâları vardır. Mesela makâm-ı şükrânda kendilerine vird edindikleri eski ta’bîrlerimizden:

- Allah ömür versin!

---

⁴⁴⁹ A.g.y.

⁴⁵⁰ A.g.y.

sözünü güya ağızlarının Türkçe kelimât-ı tamâmıyla telaffuza müsâid olmadıkları vesîlesiyle:

- Allah humur versin.

Suretinde îrâd ederler ki ‘humur’ sancı demektir.”⁴⁵¹

Tüm bunlardan sonra Ahmet Rasim’in Yahudiler hakkında ne düşündüğünü tahmin etmek pek de zor değildir. Ahmet Rasim, ilk önce Yahudilerin tarihi hakkında bilgi verir.

“‘Baiser de zudas’ – ki bizde ‘bûse-i hâinâne’ diye tercüme olunabilir. Paraya tamaan Cenâb-ı Mesîh’i düşmanlarına satan ‘Yehuda’ nâmındaki on iki havariden birinin hıyânetini musavvirdir. ‘Yehuda’ veyahut ‘Yuda’ otuz gümüş dinar (Eski Roma meskûkâtından) mukâbilinde Hazreti İsa’yı Kudüs’te bulunan ulu keşîşlere satmış ve bir perşembe akşamı şehrin ‘Cebel-i Zeytûn’ denilen mahallinde müşarünileyhe mülâkî olarak öpmüş idi. Bu bûse Mesîh’in tevkîfi için bir işâret hükmünde idi. Fakat Rûhullah, salben idâma mahkûm olunca ‘Yuda’ mabede giderek almış olduğu otuz dinarı fırlatıp atmış ve kendisini de asmıştır. İncil’in rivâyeti böyledir, Fransızcada dahi ‘bûse-i hâinâne’, ‘bûse-i ihânet’, ‘nevâziş-i riyâkârâne’ye bedel kullanıldığı gibi Avrupa müzelerinin birkaçında da bu bûseyi musavvir ve bedîî bir hayli tablolar mevcuttur.”⁴⁵²

Ahmet Rasim, Yahudilerin diğer ilahi dinlerdeki konumları hakkındaki görüşlerini okurlarıyla paylaşır:

“İşte Yahudiliği, Nasraniyet huzûrunda o zamândan bu zamânlara kadar bir hıyânet-i mücesseme şeklinde göstermekte devâm eden hâdise budur. İslâmiyet de bunlarla az uğraşmamıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de aleyhlerinde âyet âyet üzerine hükümler vardır.”⁴⁵³

⁴⁵¹ HM, 1 Eylül 1927.

⁴⁵² A.g.y.

⁴⁵³ HM, 1 Eylül 1927.

Yazara göre, diğer dinler ve milletlerde de “Yahudi düşmanlığı” vardır.

“Ruslar, Yunanlılar, velhâsıl Ortodoksluk nâmı altında müctemi milletlerin kâffesi, Katoliklik öteden beri Yahudilik aleyhinde mütehassistirler. Bilhassa öteden beri Rusya’da ‘Pogrom’ denilen Yahudi aleyhdârlığı o kadar şediddir ki en hafif görünen vakalarda bile ‘yağma ve katl’ dâhildir.”⁴⁵⁴

2.4. Ulaşım

Ahmet Rasim, **İstanbul Mektupları**’nda sadece İstanbul’un ulaşım durumunu ve sorunlarını değil, tüm Türkiye Cumhuriyeti’nin ulaşım konusuna değinmiştir. “Şimendiferlerimize verilmekte olan azamî ehemmiyetin faydalarını takdir etmemek nasıl bir beyinsizlik nişânesi ise seyr-i sefâine taalluk edecek himmetin nef’ini de azımsamak da öylece bir beyinsizliktir.”⁴⁵⁵ diyen Ahmet Rasim’in, ulaşım meselesine kendi yazılarında büyük önem verdiği açıkça görülmektedir.

2.4.1. Demiryolları

Ahmet Rasim’in, her ne kadar ismi **İstanbul Mektupları** olsa da daha ulusal çapta kaleme aldığı yazılarında, sadece İstanbul’u ilgilendiren deniz ulaşımının yanı sıra demiryolları da kayda değer bir önem taşımaktadır. Öyle ki demiryollarının tarihini okuyucularına kısaca şöyle özetler:

“Mülga Osmanlı saltanatı, demiryol inşaatına Avrupa postasının tesriine medar olmak üzere Varna – Rusçuk hattıyla başlamış, Rumeli için ilk olarak İstanbul – Edirne, Anadolu için de Haydarpaşa – İzmit hatlarını

⁴⁵⁴ *HM*, 4 Eylül 1927.

⁴⁵⁵ *HM*, 21 Şubat 1926.

esas ittihaz eylemişti. ‘93 Rus Muhârebesi’nin zuhûru ve Tuna sevâhil ve civârının evvelâ taht-ı işgâle alınıp bilahare Bulgaristan Prenslığıne mal edilmesi hasebiyle Varna – Rusçuk takımıyla elinden kaçmış ve böyle bir hâilin tekevvünü yüzü hürmetine oraya has entrikalardan ancak kurtulabilmiştir.

İzmir, Selanik cihetlerindeki hatlardan ne dereceye kadar müstefid olduğu bilen var mı yok mu belli değil.”⁴⁵⁶

Osmanlı’nın demiryolları tarihini anlatan Ahmet Rasim, hâliyle Hicaz Demiryolları’nı da, hem de geniş kapsamlı bir şekilde, anar.

“Bilmem ki nasıl oldu da Hicaz demir yolunu [...] Fransız şirketinin envâi ilkâatına rağmen Medine’ye uzatmak müyesser oldu idi hâlâ hayretteyim. Fakat bu hattın da şimdi hayır kalmadı. Sermayesi İslam altınlarından mürekkep, inşaat ve tesisâtı İslam ellerinden çıkma olan bu hat Osmanlı saltanatının ilgâsı üzerine bütün âlem-i İslam’ın sahabet ve malikiyetinde bulunması haklı bir dava ise de ne çare ki, o da demir pençelere geçmiştir. Mekke Kongresi’nin mükerreratı içinde bu cihetin der-hatır edilmiş olması şâyân-ı teşekkürdür. Harb-ı Umumî’de bir Alman vapurunun düvel-i müttefika donanması tarafından zabt ve müsâdere edilmesi üzerine İngiltere hükûmetine müracaat edilmiş ve bu müracaatta hattın devlet malı değil, İslam malı olması hasebiyle Alman vapuru içinde bulunan Hicaz demiryoluna ait olan birtakım vagonlar ile âlât ve edevatın mezkûr demiryolu idâresine iâde ve tevdîni İngiltere hükûmeti kabul etmiş idi. Bu sûret-i kabul de izah eder ki Hicaz hattı İslam gruplarının öz malıdır. Fakat Mekke Kongresi bu nokta-i nazarını İngilizlere, Fransızlara anlatabilecek mi?

Velhâsıl şimalde olsun, cenûbda, şarkta olsun garbda bulunsun bizde her şimendifer inşaat ve işletmesi çeşit çeşit pürüzlü olmaktan kurtulamamıştı.”⁴⁵⁷

Ona göre Anadolu’nun gelişmesi için Anadolu şimendiferleri bir gereklilik gibidir:

---

⁴⁵⁶ A.g.y.

⁴⁵⁷ A.g.y.

“Anadolu şimendiferlerinin ilk projeleri Abdülazîz’in tahtında bulunduğu 1280 seneleri esnâsında mevzû-i bahs olmuştur. Bu projede Üsküdar mebde, Ankara müntehâ idi. Şimdi Ankara mebde, bütün hudûd-ı vatan birer müntehâ olacaktır.”⁴⁵⁸

Ahmet Rasim, 4 Kânun-i Evvel 1926 tarihli yazısında ise Cumhuriyet’in demiryolları haritasından duyduğu sevinci aktarır:

“... Yeni hatların harita üzerinde mürtesim güzergâhını gördüğüm zamân sevincimden kurşun kalemini alarak bu uçları Bahr-ı Siyâh’a, Sefid’e, Kafkas, Irak, Suriye sınırlarına kadar yürüttüm. Doymak bilmez bir hırsıla kalın kalın çiziyordum, görseniz bu mülemma projem ne güzel oldu. Fakat sonradan; istemesini bilmez, aç güzeli bir adam olduğumuza bakakaldım...

Dünkü gazeteleri okuyup dururken gözlerim yeni demiryollarımız inşâatına dâir fıkraları görür görmez duyduğum sürûr ve gururun yüzümü nasıl tebessümlere boğduğunu, koltuklarımı nasıl kabarttığımı göreydiniz derece-i tahassüsümü tahmîn edebilirdiniz.”⁴⁵⁹

Nitekim Cumhuriyet’in demiryollarına verdiği önem Ahmet Rasim’i oldukça mutlu eder:

“Anlaşıyor ki hükûmet-i Cumhuriyemiz nice asırlardan beri kapalı duran Anadolu’yu hem istikşâfa hem de istismâra azmetmiş ve bu azmini bilfiil icraat ile techîz ederek işe başlamıştır. İşe başlamak için, anlamak, bilmek, mâniaları ortadan kaldırmak, güçlükleri kolaylıklara kalb etmek isti’ dâdını muhriz bulunmak şarttır.”⁴⁶⁰

---

⁴⁵⁸ HM, 4 Kânun-i Evvel 1926.

⁴⁵⁹ A.g.y.

⁴⁶⁰ A.g.y.

Yazısının bu noktasında Ahmet Rasim, Anadolu hakkında da oldukça “şairane” denilebilecek bir tanım yapar. Osmanlı Devleti de demiyollarına büyük önem vermişse de ona göre Anadolu hâlâ “bir mesafe diyarı”dır.

“Gerçi Osmanlılar da Anadolu’yu karış karış gezmişler, burada büyük büyük seferler sâikalalarıyla yollar açmışlardır, fakat bu açılan yollar hep fütûhâta mûsil yollar olduğu için biraz sonra bu yolları seyl-i şüün ve havadis bozmuş, bunların bıraktığı ihmâl ve teseyyüb çöküntüleri, memleketle alakasızlık zihniyetleri, eşkıyalıklar, tagallübler, muhaceretler, kargaşalıklar, isyanlar ve emsâli hâdisât da izlerini örtmüş, bir hâlde ki koca memleket parça parça yekdiğerinden âdeta ayrılmış idi. Denebilirdi ki Anadolu bir mesafe diyarıdır. Git git bitmez. Git git bütün gördüklerin kırılıklar, ovalar, yaylalar, dağlar, taşlıklar... Şehirler, kasabalar, köyler arasında ıssız veya çaparızlar, mânialarla müzdehim mesâfelerden başka ittisâl ve irtibata hâdim vasıta yok idi.”

II. Abdülhamit devrinde ilk defa Konya - Ereğli hattının açılışına giden Ahmet Rasim, Eskişehir’den itibaren gittikçe genişleyen, tenhalaşan ve bomboş görünüm ovaları gördüğünde oldukça şaşırmış, “onca ıssızlık” karşısında şaşkınlık yaşamıştır:

“Milyonlarca halk beslemiş olan Konya Ovası’ndan insan sesi, at kişnemesi, öküz böğürmesi, eşek anırması bile kesilmiş, yiyecek bulamayacaklarını bildikleri için canavarlar bile çekilmiş idi. Bana şimendifer hattı, bu bî-hareket, bu bî-bereket, bu bî-mamûriyet vahşet-zârda tez geçip bir mahall-i selamete ermek için yapılmış bir kaçamak yolu gibi geldi. Hâlbuki buraları ezmine-i kadîmeden beri pür-velvele, ukûs-ı faaliyet ile pür-gulgule, imârât, tesîsât ile pür-ihtişâm, ticaret, ziraat âsârıyla be-nâm idi. Romalılar, Yunanîler gıbtaları sevkiyle buralara gelmişler, Garb’a doğru yayılan eski Türk aşiretleri, kabîleleri buraların meralarında, yaylalarında yerleşmişler, Selçuk Türkleri muazzam bir hükûmet kurmuşlar, ilk Osmanlılar buralarda hükûmetlerinin pîş-dâr kâfilelerini tanzîm ederek Toros dağlarını aşip Adana, Elbistan, Dulkadiiriye üzerlerinden Suriye’ye, Mısır’a, Afrika-yı Şimalî’ye, Hicaz’a, Arabistan’a ve bi’l-münâsebe Irak’a inmişlerdir. Buradaki tavâif-i mülûkun tayfları bile uçmuş idi.”⁴⁶¹

⁴⁶¹ HM, 4 Kânun-i Evvel 1926.

Ülke kalkınmasını anlatırken sözü ulaşıma da getirip, “İrâd ettiği istifhamlar hiçbir ferdi vatan âşıkları listesine ithal edemez. Bir taraftan şimendiferlerimiz, yollarımız yapılıyor, diğer taraftan bütün cihân-ı medeniyetle sıkı sıkıya ittisâl etmek üzere bulunuyoruz.” diyen Ahmet Rasim, treninin İstanbul içindeki önemini de ıskalamamıştır.

İstanbul’un Avrupa yakasındaki demiryollarındaki grev, bu hat üzere semtlerin, şehirle ilgisini kesmiştir. Bu bölgelerdeki iş yerleri, çalışanlar âdeta mecburi bir tatile uğraşmıştır ve bu durumdan kuşkusuz hem demiryolları hem de halk zarar görmektedir.

“Rumeli şimendiferleri grevi, askeri, mülki hat komiserlerinin direktör ile vuku bulacak müzakerat neticesine talikat ve tehire uğradı. Grev hâlinde şehrin Makriköy, Ayastefanos ve onların tavassutuyla münakalatta bulunduğu sair köylerle irtibatı hemen hemen kesilir. Memurin, tüccar, erbab-ı sanayi mecburi bir tatile uğrarlar. Bundan her iki tarafın da zarar-dide olacağı söz götürmez hakikatlerdendir.”⁴⁶²

2.4.2. Deniz Ulaşımı

Ahmet Rasim’e göre iki tür ulaşım çeşitine de aynı önem vermektedir. Bunların ilki demiryolları, ikincisi ise deniz ulaşımıdır.

“Hükümet-i cumhûriyemizin bu iki türlü yola verdiği ehemmiyet, âdeta memleket-iş politikasının miftâhıdır. ‘Seyr-i Sefâin’ menâfi-i iktisâdiyemize hâdim olarak tevessü’ ettiği takdirde şimdiden adedi bine varan müstahdemîninin de artacağı düşünülmeden bulunacak netâyic-i hayriyedendir. Mollâ Hasan muvaffakiyet versin!”⁴⁶³

⁴⁶² HM, 23 Teşrin-i Sani 1923.

⁴⁶³ HM, 21 Şubat 1926.

Seyr-i Sefain İdaresi'nin, çeşitli boylarda on dört vapur alması sadece Ahmet Rasim'de değil tüm şehirde sevinç uyandırmıştır. Bu alıntıdan, Seyr-i Sefain İdaresi'nin sermayesinin o gün için “üç milyon”un üzerinde olduğunu ve “çık çık eden nalçadır, iş bitiren akçadır.” atasözünün varlığını da öğreniriz.

“Burada kemâl-i meserretle telakkî edilen haberlerden biri de Seyr-i Sefâin İdâresi'nin küçük büyük on dört vapur almasına vekâlet-i âidesince karâr verildiğidir. Sermâyesinin üç milyon liralık nisfi arâzî ve emlâk üzerinde duran böyle bir idâre bütün Anadolu sevâhili ihtiyâcâtını tatmîn edemezdi. Müdüri Sadullah Beyefendi'nin ehliyet-i faâlânesine kimsenin bir diyeceği yok ise de ‘Çık çık eden nalçadır, iş bitiren akçadır’ mefhûmu da hâtırdan çıkarılacak bir mefhûm değildir. Zamanımızda parasız ne iş biter, ne de çark döner.”⁴⁶⁴

Seyr-i Serafin İdaresi ve Şirket-i Hayriye'nin o gün için kurumsal karşılıkları ise kısa şu şekildedir:

“Osmanlı Deniz ticaretinin gelişiminde II. Mahmut Devrinde buhar makineli gemilerin satın alınması, 1839'da Vapurculuk Nezareti'nin kurulmasıyla yeni bir dönem başlamıştır. Bunu Fevaid-i Osmaniye, İdare-i Aziziye, İdare-i Mahsusa adlı birbirine dönüştürülerek kurulan vapur idareleri ve son olarak Osmanlı Seyr-i Sefain İdaresi takip etmiştir. En büyük ve kamuya ait olan Osmanlı Seyr-i Sefain İdaresi 1910-1923 yılları arasındaki savaş yıllarında hem ticari saha ve hem de yurt savunmasında büyük hizmetler vermiştir. 1923 yılında kurulan Türkiye Seyr-i Sefain İdaresi öncekinin devamı olup, profesyonel yönetim ve kapasite artırımı ile hizmet alanı genişletilmiş ve gelir olarak da iki misli artış yaptığı görülmüştür.

1851'de kurulan ilk Osmanlı Anonim Şirketi olan Şirket-i Hayriye, 1944 yılına kadar 93 sene hizmet veren ilk özel şirket olup, Osmanlı döneminde kurulan ve Cumhuriyete intikal eden şirkettir.”⁴⁶⁵

⁴⁶⁴ A.g.y.

⁴⁶⁵ Kazım SÖZER, **1913 Tarihli Bahriye-i Ticariye Sâlnamesindeki Bilgiler Işığında Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki Deniz Ticaret Yapısının Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006.

Ahmet Rasim, yazılarında türlü yazı maharetini gösterip, bir bilim kurgu yazarı edasıyla, uçağa benzer bir deniz taşıtı önerisinde de bulunur.

“Birkaç zamandır şaşır duruyorum. Nasıl oluyor da Avrupalı muhterifler havalarda uçuşan seyr u seyahat tayyareleri gibi deniz içinde istenildiği gibi hareket eden iki, üç, dört... kişilik tahte'l-bahirler icat etmiyorlar!

Bana öyle geliyor ki yakın zamânda havada tayyare nazariyatından istifâde tarikiyle sâbit, icabında müteharrik gazinolar, barlar, dans mahalleri yapılacak ve gökte birtakım “tabakât-ı illiyyîn” vücûda getirilecektir. Daha şimdiden hava mıntıklarının tesis edildiğine göre buna muhakkak nazarıyla bakılabilir. Göklere çıkan insan, denizlerin diplerinde neden bağdaş kurup oturmasın!.. Gerçi süngerci, mercancı, sedefçi dalgıçlar var ise de bunların vâsıtaları pek nakıstır. Ne yunuslar gibi dalıp çıkarlar, ne balinalar, kaşalotlar gibi fiskiyelerini açarak yürürler, ne cam gözler, kelerler gibi sırt üstü palamut, torik, uskumru toplarlar, ne de ayı balıkları gibi istedikleri zamânda karaya çıkıp otururlar.

Gemicilerimiz söylerler, Bahr-i Sefîd’de kanatlı balıklara tesadüf ediyorlarmış. Ne âlâ! Hem uçuyor, hem de yüzüyor. Bunlardaki hilkat mekanizması gibi mekanizma yapmağa insanlık için birkaç günlük düşünmek kâfi gelir. Maksat taklit değil mi? Bizden ziyade mukallit hangi hayvan var?

Eskiler, deniz kızı, deniz oğlanı, deniz kurdu, deniz arslanı diye hayâlî şekillerde bir sürü zü'l-maîşeyn tasavvur ederlerdi. Biz neden ecdadın bu tasavvurlarını kuvveden fiile getirmeyelim? Başta elektrikle veya sair bir terkîb ile işler tahlisiye cihazı, bedende yüzgeçler, ayak tarafında kuyruk gibi bir dümeni, takımı ile mikrofonlu bir de telefon ilave edildi mi, oldu gitti. İş kalır, artık telsiz telgrafa! Yüz bre yüz, dal bre dal... Deniz kızı mı istersiniz? Gelsin!.. Ne deniz hamamlarına, ne de onların localarına minnet kalkar. İnsanı ne barsam, trakonya vurur, ne köpek balığı parçalar, ne de yunus kovalar. Bittabi vesâit-i müdâfaa da ikmâl edilmiş bulunur.”⁴⁶⁶

2.4.3 Havayolu

Ahmet Rasim’in ulaşım konusundaki ulusal çapta bir diğer meselesi de havayoludur. Ancak uçakların kullanıldığı alan, henüz taşımacılık ve ulaşım değil,

⁴⁶⁶ HM, 16 Temmuz 1926.

savaştır. 1926 yılındaki kutlamalar hakkında bir yazı yazan Ahmet Rasim, kutlama sırasında tayyarelere ayrı bir önem gösterir, onları daha heyecan verici bulur:

“Ne dedim? O iki tahassüs arasındaki fark, senelerin teâkub ve tevâlîsi ile daha ziyade kesb-i kesâfet etmiş olmasından maada bir şey değil mi? Ya, şehrin semâsında uçan tayyâreler ne idi? Ne olacak? Bu kesâfetin havaları tutan pür-velvele, per ü bâl kudreti ile muhteşem, mutantan birer müeyyidesi değil mi?

Ben resm-i geçidi göremedim ama bunları gördüm. İhtiyarlamış gözlerim bunları seçti. Uçuşlarından fark-ı mübahâtıma dokunan rüzgârları ile bir daha ferahladım.

‘Gel ey nesim-i sabâ hatt-ı yârdan ne haber?’⁴⁶⁷ diye onlardan aldığım haberlerle sevindim. Hayatta dinlene dinlene alınan enfâs-ı mesûdânenen birkaçını daha alıp savurdum.

Buna da şükür!.. Fakat pek iyi anladım ki tayyârelerimiz az. Sa’y ü himmeti göklerimize çıkan ‘Tayyâre Cemiyeti’ elbette benden daha evvel anlamıştır.⁴⁶⁸

Aynı yazısının ilerleyen satırlarında, Yunanların uçak sayılarını artıracığı haberini işittiği belirten Ahmet Rasim, Türkiye’nin uçak sayılarının artmasını, “Hiç olmazsa muhacir kuşlar sürüleri gibi günlerce birbiri ardınca gidecek dereceyi” bulmasını ister.

“Yalan, sahih, kulağımda kalmış. Yunanlılar, eski dostları İngilizlerin yardımıyla tayyarelerinin adedini bine iblâğ edeceklermiş. Onlar için her hâlde bu adet azdır. Çünkü bugün bütün Yunaniyet bin tayyareye sığamaz ki havalarda uçsunlar! Gerçi ‘Pangalos’ onları, oldukları gibi tutup uçuracak idi ama kendisi daha evvel uçmaya kalkıştı. Kesik kanat imiş, pır pır etti, uçamadı.

Vatanî, millî gâyelerde insan ekseri hayâlâta kapılmaktan kendisini men edemiyor. Dün istedim ki bizde tayyâreler herhangi bir belde, bir kasaba

⁴⁶⁷ “Gel ey nesîm-i sabâ hatt-ı yârdan ne haber / Gelir mi kâfile-i müşk-bârdan ne haber” şeklindeki Nabi beyti, Itri tarafından da bestelenmiştir.

⁴⁶⁸ *HM*, 5 Eylül 1926.

üzerinde birdenbire kûsûf veya hûsûf îkâna muktedir olabilecek adedi bulsun!

İstedim ama birdenbire hayalimi kûsûfa uğratan hakikatin iğbirârıyla durdum... Biraz sonra yine o hayâl, bulut arasından sızan bir şua' gibi göründü. Bu defa biraz aşağıdan uçarak:

- Hiç olmazsa muhacir kuşlar sürüleri gibi günlerce birbiri ardınca gidecek dereceyi bulsun, diyordum.

Say u himmet, sâika-i hamiyet elbette bize böyle bir eser-i muvaffakiyet gösterecektir.

'Mancınık'ların, 'katapolist'lerin, kara harp lağımlarının, 'dal kılıçların', 'serdengeçdi'lerin, süvârî 'akın'larının modaları geçeli ne oldu? Tayyarelerin on on beş sene zarfındaki deruhde ettikleri tahrîb vazifeleri yanında "mayın"lar, 'torpiller' bile bir dereceye kadar nazar-ı ehemmiyetten düştü. Baştan inme varken kuyruktan doldurmaya ne hâcet?

Bahusus tayyarecilik başlı başına bir fenn, bir sanat-ı âliye sırasında bulunuyor, 'tahte'l-bahir'cilik derin ise 'tayyarecilik' yüksektir. Hem de yükseldikçe müstaid, namzed, bihakkın layık bir sanat-ı âliyedir. Şâyân-ı iftihadır ki tayyârecilerimiz de günden güne yüksek, ulvi kabiliyetler, maharetler, cesaret ve şecaatleriyle mümtaziyetlerini izhar etmektedirler.

'Müdâfaa-i Milliye' teşkilatındaki intizam mesai tenevvüâtı miyanında tayyareciliğimizin iktisâb ettiği bugünkü derece, az bir zamânın mahsulü olduğuna göre ilerisi için milletin her ferdinin me'mûl etmekte olduğu halisâne temennilere muhakkak nazarıyla bakılabilir.

Elbette gerek 'Müdâfaa-i Milliye'miz, gerek 'Tayyare Cemiyeti', bu nazik, yüksek sanatında keyfiyet ve kemiyet meselesini halletmiştir."⁴⁶⁹

2.4.4. Manda Arabaları

Ulaşım, elbette tren, vapur veya uçak gibi büyük ölçekli taşıtlarla sınırlı değildir. O devrin İstanbul ulaşımında manda arabaları da önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, Ahmet Rasim'in 27 Kânun-i Evvel 1927 tarihli yazısında bahsettiği üzere manda arabaları yürürlükten kaldırılmıştır:

⁴⁶⁹ HM, 5 Eylül 1926.

“Şehirde mahûd manda arabaları da kalktı. Kalktı da ne oldu? Yaya mı kaldık? Hayır!.. Onun yerine neler geldi. Kim bilir daha da neler gelecek?”⁴⁷⁰

Ancak, her kaybolan şey gibi manda arabalarının kayboluşundan üzüntür duyar Ahmet Rasim. Deyim yerindeyse, onlara bir “güzelleme” yazar.

“Doğrusu ben kendi hissem mahzun oldum. Çünkü bunlar hem baba yadigârı, hem de icat edildikleri zamândan beri halim selim, vakûr ve mekîn, her boya gelir, mütehammil, çiğnemez, ezmez, çarpmaz, tekerleklerinin katranı kuruyup bitince ses çıkar üstüne şilte yay otur, istersen yat, mışıl mışıl uyu, tartaklamaz, hoplatmaz, ağır yürür, baş döndürmez, muhacir arabaları gibi zırlak değil, faytonlar gibi fırlak değil, otomobiller gibi kanlı katil, tramvaylar gibi önüne düşeni ardında düşeni keser biçer, salak değil, kamyonlar gibi iç sıkıcı, içi karanlık solak, çolak değil, nereye çekersen oraya gider, sağa, kaçak değil, yolunu aldı mı bel veriri, yokuş aşağı, yokuş yukarı reviş ü refâtı hep bir, icabına göre beş on kişi bindirir, aheste beste seyre götürür, bir evin eşyasını beş on gümrük balyasını, bir baltalık ormanı yüklenir, gece demez gündüz demez yürür, benzin istemez, pan yapmaz, tekerleği çıksa bile olduğu yerde durur, şoförü önde pür vakar, dümeni direksiyonu fren nelerdir bilmez, bir öğendire, bir boyunduruk tanır, sahibine mûti, o nereye basarsa o da oraya basar, vatmanı da o, kondüktörü de o, kontrolü de o, makinesi canlı iki manda veya öküz, arada sırada yerler, içerler.

‘Erişir menzil-i maksûduna âheste giden

Tiz-refât olanın pâyine dâmen dolaşır’

Kavline sâdık, kâmilin dekolte, bürehne-endâm, bir hırka bir lokma düşkünü derviş gibi racil ve salih, nazardan mahfûz, cakadan âzâde, zifostan müctenib, i’ mâl ve inşâsı ucuz, ahırda açıkta geceler, sular içinde sabahlar, rengi atmaz, cilaları bozulmaz, tamîri az, istenilen anda durur, bir adım ileriye atmaz, nesnelere idiler.”⁴⁷¹

Şehir mektupçusu, bundan sonra sıranın muhacir arabalarında olduğunu söyler:

⁴⁷⁰ HM, 27 Kânun-i Evvel 1926.

⁴⁷¹ HM, 27 Kânun-i Evvel 1926.

“Bunlar şehirden kalkınca, Şark-ı Karîb’in mahsûsâtından olan bir vâsıtai nakliye tarihe mâl oldu demektir. Darısı kağnılarla muhâcir arabalarının başına!”⁴⁷²

2.4.5. Köprüler

İstanbul, o zamanlarda da bir köprü şehridir. Ahmet Rasim, 27 Kânun-i Evvel 1926 tarihli yazısını Unkapanı köprüsüne ayırmış ve köprünün tarihi hakkında bilgi vermiştir:

“Mahaza Karaköy köprüsünün hîn-i inşâsında (1260) mürûriye alınması taht-ı karara alınmış, hatta kapitülasyonlardan dolayı ileride bir niza’ bir şikâyet hudûsunu men’ maksadıyla İngiltere, Fransa, Rusya ve Avusturya muteberân-ı tüccarı Tersane ve Tophane’ye davet olunarak mürûriye î’tâ edeceklerine dair kendilerinden söz alınmıştır. İlk Karaköy köprüsü 1261’de Sultan Abdülmecid tarafından küşat edilmiş ve üç gün gelip geçenlerden para alınmamıştır. Burada 1289’da demir dubalı bir ikinci ve bilahare 1328’de şimdi mürûriyesi hakkında nice güftügû ve müddeâ deverân etmekte olan şimdiki köprü kurulup selefi Unkapanı köprüsü olmak üzere cer edilmiştir.”⁴⁷³

Köprünün neredeyse soy ağacını çıkaran Ahmet Rasim, Vakanüvis Lütfi Efendi’nin⁴⁷⁴ düştüğü tarihi de paylaşır.

“Vakanüvis Lütfi Efendi merhûm bu köprü için: ‘Kuruldu rû-yı bahre cîsr-i dil-cû bendeniz geçtim’ sûretinde bir antika tarih söylemiştir.”⁴⁷⁵

⁴⁷² A.g.y.

⁴⁷³ A.g.y.

⁴⁷⁴ Ahmet Lütfi Efendi, **Vakanüvis Lütfi Efendi Tarihi**, Haz. Nuri Akbayar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

⁴⁷⁵ *HM*, 27 Kânun-i Evvel 1926.

İstanbul köprüleri ve onlar için düşürülen tarihler hakkında bilgi veren Selim Nüzhet Gerçek, 1252 tarihli mısranın son iki kelimesinin “ben deniz” ve “bendeniz” şeklinde iki türlü okunması için yazıldığını ifade eder.⁴⁷⁶

Ahmet Rasim için sıra, tarihî boyuttan sonra sıra güncele gelmiştir. O günlerde köprüye bir “değnekçi” tünemiştir:

“Bu köprü hakkında benim vaktiyle bulup yazmış olduğum makâleye göre:

Hayrâtiye tesmiyesine sebep gelip geçenlerden para alınmaması tensîb edilmiş olmasıdır. Hatta bir aralık Kandilci Reşit namında biri türeyerek, tedârik ettiği bir iki değnekçi ile köprüden geçen yük beygirlerinden para almakta olduğu haber alınmış ve merkûm derhâl İstanköy adasına sürülmüş ve değnekçiler de küreğe atılmıştır.”⁴⁷⁷

Köprü görevlilerinin halka muamelesi de köprü meselesinin bir başka boyutudur. Onların halka karşı davranışları Ahmet Rasim’e göre sadece İstanbul’da değil yurt dışında bile ses getirmiştir. Buna rağmen köprü görevlilerinin bir de “devlet memuru” yapılmaları yazarın tepkisine neden olur:

“İşte şehrin ahvâl-i umûmiyesinden etrafiyla haberdar olmağın fazilet böyledir! Yarım asırdan beri şehrin Türk, Fransız, İngiliz, Ermeni, Rum, Musevi matbûâtı bunların aleyhine yazmadık söylemedik söz kalmamış, hatta Avrupa gazetelerinde bile bunların aleyhine gelip geçenlere takılıp gırtlak gırtlığa geldiklerini musavver resimler dercederek bizi bir başka nokta-i nazardan da teşhire fırsat bulmuş oldukları hâlde geçenki cemiyet-i belediyemiz müzâkerâtında devlet memûrluğuna terfî edildiklerini emîn-i hâzırın ağzından işitmek kim bilir âzâ-yı mevcûdeye ne kadar garîb ve acîb gelmiştir!

⁴⁷⁶ Selim Nüzhet GERÇEK, **İstanbul’dan Ben de Geçtim**, Haz. Ali BİRİNCİ, İsmail KARA, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 35.

⁴⁷⁷ *HM*, 27 Kânun-i Evvel 1926.

Bedelini kesesinden verdiği bir küpeyi,

- Rehin edin!

Diyen halk mıdır ki onun:

- Bu müruriyeyi kaldırın, münasebet alır vergilere zam ile telafi edin?

Tarzında senelerden beri yalvara yakara dermiyân ettiği bir dil-hâhına karşı böyle dil-şikenâne muâmele revâ görülüyor?”⁴⁷⁸

Ahmet Rasim, köprü görevlilerin memurluğunu, köprü görevlileri hakkında mühtehzi bir dil kullanarak yorumlar:

“Şehremimiz kırk para köprü müruriyesini kaldıramadı ama manevi bir himmet ibrâzıyla mahûd köprücülerini kollarından tutunca bunların enzâr-ı cihanda düşmüş oldukları dereke-i pestîden ta devlet memuru pâye-i refîne kadar kaldırdı. Aman!.. Bırakmasın! Zavallılar hurdahâş olurlar! Gördünüz mü?”⁴⁷⁹

2.5. Moda

Ahmet Rasim, kılık-kıyafet ve moda konularında da okurlarına birçok bilgi vermiş, bilgi vermekle kalmamış fikirlerini de paylaşmıştır. Moda bahsi, sadece dönemin kılık kıyafet alışkanlıkları ve beğenileri hakkında fikir vermez, aynı zamanda Cumhuriyet’in sokaklarındaki dış görünüşün nasıl olduğu hakkında da okurlarını aydınlatır. Ahmet Rasim, 12 Kanun-ı Evvel 1923 tarihli yazısına İstanbul’da sonbaharın hayli sıcak geçtiğini ve sonbaharın güzelliklerini anlatarak başlar. Çünkü İstanbul’un elbiseleri, onun “sokaklarındaki hâller”dir:

“Hikmet-i Hüda! Bu sene kış yaklaştıkça kalori miktarı artıyor gibi!.. Yoksa bana mı öyle geliyor?”

⁴⁷⁸ HM, 27 Kânun-i Evvel 1926.

⁴⁷⁹ A.g.y.

Hele sonbaharımıza diyecek yok! Bütün güzelliklerini göklere, yerlere sermiş, tulu'lar, guruplar renklerinin; mehtaba parlak adi gecelerde yıldızlar pırıl pırıl, bazen parıl parıl!... Kasımpatılarının neşelerine doyum olmuyor. Bahçe kenarlarında, ortalarında ağaç ağaç, ellerde demet demet, beyazlı, morlu, sarılı, kızıl, karışık, menevişli, top top... P rneşe, bir hande kırıtıp duruyorlar."⁴⁸⁰

2.5.1. Sonbahar Modası

Ahmet Rasim, yukarıda alıntılanan yazısında konuyu İstanbul'un dış görünüşünden, İstanbulluların dış görünüşüne, sonbaharda insanların giyim kuşamlarına getirir. Avrupa, Amerika fabrikalarının ne kadar kalitesiz ürünü varsa burada olduğunu belirtir ve eski kumaş türlerinin artık dolaşımda olmadığından bahsettikten sonra günün modası olan, benzeri bir kıyafetin moda olduğunu söyleyerek uzun uzun tarifini yapar:

“Yarı belden kısa olduğu hâlde sırt kemiklerini sık bir temas ile meydana çıkardıktan sonra göğüs üzerinde kapanamayarak,

-İlahi, iki yakası birine gelmesin!

Tarzında inkisar alanlar gibi iki ucu bir araya cüce bir pelerin. Onun bir türlü  rtemediği  n , yakası, kolları hâl ve vakte, süsten modadan anlayışa göre işlemeli, gaytanlı, boncuklu hafif, zarif, ağır, kibar takım, bilek iki parmak aşağısına doğru yapışarak incelik veya topluluğunu gösteren az uzun Jersey'den veya sair kumaştan mamul az uzun bir jileden, onun altında da, düz,  nleri, artları, etekleri, işlemeli, işlemesiz, yahut Arnavut, efzun veyahut şehrimizde bir müddet setr-i avreti mecbur eden İngiliz İskoç Alayları mürettebatı fistanlarını andırırcasına kırmalı, kabarık veya yapışık bir Japon ibaret olup   kat apartman diye lisan-ı tehzile yakışık veren çarşaf modası hemen hemen kayıp olmaya başladı!"⁴⁸¹

⁴⁸⁰ HM, 12 K n n-i Sani 1923.

⁴⁸¹ HM, 12 K n n-i Evvel 1923.

Ahmet Rasim, başka bir sonbahar yazısında ise yine giyim kuşam alışkanlıklarından bahseder:

“Sahiller avaz avaz, Türk acemi mekteplerinin kapıları önünde bahçelerinde peronlarında karınca yuvası ağzı faaliyetini andıran dönüp dolaşmalar durup konuşmalar... Hasır şapkaların nevi azalıyor. Eski yeni fötrler düz, renk-âmiz kasketler, meşin, meşmu siperli kapalalar; kalın, koyu renk kostümler; ince, gabardin pardesüleri, el üstünde nerede ise kaşkollar boyunlara sarılacak. Benim ayaklarım bile sabah akşam lastik istiyor.”⁴⁸²

2.5.2. Uzun Tırnak Modası

Ancak bazı modalar kaybolmaya başlasa dahi, yeni yeni modalar çıkmaktadır. Bunlardan biri de “uzun tırnak” modasıdır. Daha doğru bir ifadeyle, “modanın ettiği haltlardan biri de” budur:

“Malum a... Modanın ettiği haltlardan, yediği herzelerden biri de tırnakları sipsivri uzatmak, her sabah elde demir veya kemik bir mil uzayan kısmın içini iğrene iğrene ayıklamak, yıkamak, kurulamak, yağlamak, ballamak [...] vesairedir.”⁴⁸³

Ancak Ahmet Rasim konuya daha çok sağlık açısından bakar:

“Hâlbuki bugünkü hıfzıssıhha bizim bildiğimiz sabunlu, sabunsuz el yıkamayı bile az, natamam görüyor. El yıkamakla nezafet olmuş bitmiş değildir, diyor. Bunları demekle beraber:

Dünyada kimsenin tırnakları temiz değildir. Meğer ki operatör ola... O da her operatör değil! Hükümünü veriyor.

⁴⁸² *HM*, 11 Mayıs 1926.

⁴⁸³ *HM*, 12 Kânun-i Evvel 1923.

Elhasıl tırnaklar kesilecek, törpülenecek mikrop yuvaları açılacak, yataktan kalkınca, yatağa girmeden evvel, yemeğe giderken, işten çıkınca ayrı kökür fırçalarıyla temizlenecek imiş...

Ben bunları okuyup dururken zihnim birden bire tırnaktaki mikrop yuvalarına saplandı kaldı. Hemen her gün işitiyoruz ki bir milimetrenin murabbai yerinde bilmem kaç yüz bin mikrop yatar imiş! Şimdi aşçı çırağı Ahmet'in poğaçacı Hasan Kalfa'nın, bakkal Yunus'un, eskici Andon Usta'nın, ringacı Rafael'in kalın kalın, siyah, koyu mor hatlarla çevrili tırnaklarını göz önüne getirin. Evet! Başka iğrenç! Evde başka! O tırnakların altında yatan milyonlarca halkı düşünün! Oraları bu efradın yurdu, memleketi, diyarı, vatanı değil mi? Ama bunlar gözle görünmeyecek derecede küçük imişler... Hangi gözle?"⁴⁸⁴

Ahmet Rasim, tırnak altlarında bulunan mikroplardan hareketle, vücudumuzun içinde daha ne mikroplar bulunabileceğini, hatta bizim de bir mikrop olabileceğimizi söyleyerek, konuyu yeryüzüne ve memlekete bağlar. Bu satırlar, Ahmet Rasim'in içinde gizli bir kara mizah veya fantazyaya yazarını bir an için açığa çıkarır gibidir:

"Eğer biz mikrop isek vay üzerinde bulunduğumuz hayvana! Kim bilir bir anda ne tür hastalıkları icat etmişizdir! Böyle akıllı, medenî, müdrük mikropların eline düşen acaba rahat yüzü görür mü?"

Anlaşıyor ki biz de memleketimizi böyle mikroplara 'yuva' teşkil edecek vaziyette bulundurmaya son derecede dikkat etmeliyiz. Yuva yapmış oldukları veya yapmak üzere bulduklarını hissettin mi makası vurmali, törpüyü sürtmeli bol sabun, fırçalamalıyız. Yoksa elimiz kirden görünmez."⁴⁸⁵

2.5.3. Cumhuriyet'ten Sonra Giyim Kuşam

Cumhuriyet'ten sonra giyim kuşamda yaşanan değişiklikleri, bu değişikliğin sokaktaki yansımasını da **İstanbul Mektupları**'ndan öğrenebiliriz. Bilhassa

⁴⁸⁴ A.g.y.

⁴⁸⁵ HM, 12 Kânun-i Evvel 1923.

şapkanın kabulüyle, kıyafetler “baştan aşağı” değişmeye başlamıştır. 11 Mayıs 1926 tarihli yazısında şapkanın kabulundan sonra eski kıyafetlerin de ortadan kalmaya başladığını söyleyen Ahmet Rasim, beli kuşaklı birini görebilmek için özellikle Balıkpazarı, Unkapanı civarında dolaştığını ve “ne abani sarmış ne şal kuşatmış, ne beyaz kırmızı yük kuşak doldurmuş, ne de göbeği üzerinde ta gırtlığa kadar, hamalini baston yutmuşa döndüren ‘Rumeli kuşağı’ nevine sarılmış” bir kimseye tesadüf edemediğini belirtir.

Üstelik Ahmet Rasim, başka bir gazetede yazısında, şapkayla birlikte sadece giyim kuşamın değil; bakışların, yürüyüşlerin ve duruşların değiştiğinden bahseder:

“Başkalarında da görüyorum, kendi nefsimde de hissediyorum, şapka giydikten sonra hem bakışlar değişti, hem yürüyüşler, hem de duruşlar!.. Söz söyleyişler daha başka... Hatta bu değişme şapkanın envana, tâbî’, kasket altında bakış başka, melon yahut gört şapka altında başka, kasket ile yürüyüş başka, şapka ile yine başka, âlâ silindir şapka olursa... İnsanı baston yutmuşa döndürüyor.”⁴⁸⁶

Ahmet Rasim giyim kuşam hakkında ayrıntılı açıklamalar da yapar. Örneğin, ayak yemenileri azalmıştır; hırka, entari, hıdri, aba, sak giyen insanlar da artık pek görülmemektedir. Bu değişim sadece birkaç giysiyle sınırlı değildir; ona göre yerel kıyafetler de yok olmuştur.

“Bildiğimiz ayak yemenileri bugünlerde pek ziyade azaldı. Hele sokaklarda hırka, entari, hıdri, aba, sak ile gezen görülüyor. Osmanlı hükümeti zamanında tam bir resmî bir libas olan İstanbul’dan da eser yok. Vaktiyle bahçıvan sucu, sebzevatçı gibi esnafın giydikleri fermanalı biçimler ile eskiden beri bildiğiniz Çerkez, Abaza, Kürt, Arnavut, Rumeli, Bulgar, Anadolunun türlü türlü kimi kıyafetlerine yine yine tesadüf adeta muhal hükmündedir. Bittabi şapkanın kukuleta, başlık kefiye gibi şarktan garbdan alınma yağmurluklar güneşlikler üzerinde üzerinde tesiri pek ziyade olmuştur. Kukuletalı avniye, azizeler, hatta muşammalar nadirat meyanına dâhil olmuştur. Diğer taraftan şemsiye de yavaş yavaş elden düşüyor.

⁴⁸⁶ Ahmet RASİM, “Yeni Bakış, Yürüyüş, Duruşlar”, *Akşam*, 5 Ocak 1926.

Artık ne küfesi sırtında ne yemenisi üzerinde, ne de şalı, atkısı başında gezenlere rast gelme ihtimali var.”⁴⁸⁷

Ahmet Rasim, kıyafetlerdeki değişikliği 7 Teşrin-i Sani 1926 tarihli yazısına da konu etmiştir. Pantolonlardaki darlık, ceketlerdeki uzunluk ve etek yırtmaçları Ahmet Rasim’in dikkatinden kaçmamıştır.

“Geçen sene mi, evvel ki sene mi idi, pantolonlara bir kısalık ile darlık, buna bedel ceketlerde nisbi bir uzunluk, arada eteklerinin her iki kalçası üzerine düşen yanlarına beraber yokluk arız olmuştur. Bu derece sıkı pantolona böyle bir ceket doğrusu pek ziyade münasip olmuş idi. O günlerin birindeydi ki köyde bacağında eski yahut biçimi toplu siyah şalvar, ayaklarında uzun beyaz çorap, yarım kunduralar; belinde mor kuşak onun üstünde çift kanatlı bir cepken omuzdan ilişme salman enli kumaşı köstek perdesü kıyası, ceket uzunlu kukuletasız eski sako bozması başında bir bakışta muadil bir kasket [...]”⁴⁸⁸

Ahmet Rasim, hem değişimin olduğu kadar, hem de “değişmem” diyenlerin de farkındadır. Kılık kıyafet değişimine ve yeniliğe karşı mutaasıp davranan okuyucularını âdeta uyarır. Bu tür bir iradeyi “en kaba akılsızlık” olarak gören Ahmet Rasim, değişimin doğallığını anlatmaya çalışır:

“Ben bu yaştan sonra nasıl değişirim’

Bu nasıl laf? Bu yaştan sonra insanların havalının değiştiğine kani oluyorsun da her sene değişen yaşımdan da ibret almıyorsun. O değişiyor sen değişmem diyorsun, böyle tabii bir derse karşı göz yummak bunu bir yaşamak haysiyeti, bir yaşlılık izzet-i nefsi yapmak en kaba bir akılsızlıktır. İhtiyarlıkta gençlik zamanının terkiyatını takip etmekle mesr olur. Bununla beraber çok koşma çabuk yorulursun hükmünü de unutmamalıdır. Zaten bu sözden maksat koşacak isek makul ve kabiliyet-i tatbikiyesi anlaşılmiş olan şeylere erişmek için koş demektir. Beyhude

⁴⁸⁷ *HM*, 11 Mayıs 1926.

⁴⁸⁸ *HM*, 7 Teşrin-i Sani 1926.

emeller menfaatler kabiliyet-i tatbikiyeden mahrum olan maddeler ardından ağır adımlarla gidilse bile yorgunluk makrurdur.”⁴⁸⁹

Ahmet Rasim’in moda bahsi sadece İstanbul sokaklarıyla sınırlı değildir. Dış dünyada da moda hakkındaki görüşleri yakından takip eder. İtalya’da moda aleyhine başlayan kampanyanın ayrıntılarını sayfalarına taşır. İtalya’da ardında hükümetin de bulunduğu bir komite İtalyan kadın modasını ahlaka ve ulusal değerlere yükseltecek bir gazete yayımlamaya hazırlanmaktadır. İtalya’da moda aleyhine bir akım her geçen gün biraz daha güçlendiğini haber veren Ahmet Rasim, Roma’da hükümet azalarından ve “ruhaniye azasından” oulşan bir komitenin yayınladığı beyannameden bahseder.

“Bu komite âhiren bir beyanname neşretmiş, bunda İtalyan kadınlığının tarihî ve ananevî ismet ve iffetine hitap edilmiş ve kadın modasını ahlak ve milliyete tevfiik etmek maksadıyla bir gazete neşredileceği bildiriliyormuş, hâtime-i makâl olarak deniyormuş ki:

‘Ey kadın biz, seni kraliçe yapacağız!’

Millî bir endam ve kıyafet icadı maksadıyla da artistler, terziler, modistler arasında bir müsâbaka açılmış, bu babta büyük muharrirlerin, erbâb-ı ilim ve fennin, ricâl-i siyasiyenin, gazetecilerin re’yelerine mürâcaat edilmiş, kadınlardan mitingler kurulmuş, İtalya’nın her tarafına propaganda kartpostalları yağdırılmış, bu kartların birinde; şimdiki kadın modacılarından birinci Verona ahâlîsinin taşa tuttukları, diğerinde; zahidâne giyinmiş bir kadının, şimdiki modanın timsali addedilen bir engerek yılanını boğduğu, üçüncüsünde ise alt tarafında: ‘Biz cereyânı kestik’ ibaresi yazılı ve Roma ile Eysel Kulesi arasında gerili hayali bir teli, bir kadının balta ile tahrip etmekte olduğu gösterilmiş.

Bununla beraber komite işin kolay kolay başarılamayacağını müdrük olduğu için kadınları bi’l-itmâ’ şimdiki modadan ayartmak tarîkini de düşünmüş millî bir tombala tesîsiyle bunun hasılatından Verona Komitesinin taammüm ettiği modaya evvelemerde iltihak eden on sekiz yaşından yukarı kızların müstefid olacakları her kazanan kızın gayet süslü, lüks bir gelin robası, bir elmas yüzük, ve düğün seyahati masrafı

⁴⁸⁹ A.g.y.

olarak beş bin lîre alacağı, bundan mâadâ on iki kişilik bir de düğün [...] verileceği ilan edilmiş imiş!”⁴⁹⁰

Bu işin hayli zor olduğunu ve modanın güçlü bir kale olduğunu yazan gazeteye hak veren Ahmet Rasim, kendi tavsiyesini de eklemeden edemez: Akıl ve hikmetin kumanda ettiği bir ordunun yıkamayacağı bir kale yoktur.

“Fakat bunu yazan gazete diyor ki: ‘Sonu hayırdır inşallah! Çünkü moda bir kaledir ki zabt ve teshîr edilemez. Bu kale neler görmüş, ne hücumlara uğramış, fakat ele geçmemiştir.’

Biz de diyebiliriz ki: ‘Büyük Kumandanlar kitabında: Dünyada nâ-kâbil-i zabt ve teshir bir kale yoktur. Hele hücum eden orduya akıl ve hikmet kumanda edecek olursa!’ yazılıdır.”⁴⁹¹

2.5.4. Kadınlaşma

Şehir Mektupçusu sadece İtalyan gazetelerini değil Fransız gazetelerini de takip etmektedir. Kılık kıyafette ulusallaşma hamlelerinin okunduğu İtalyan gazetelerinin yanı sıra Fransız gazeteleri ise “feminisation” meselesiyle meşguldür.

“Diğer taraftan Fransız gazeteleri de – Feminisation – yani kadın hâl ve tavır ve kıyafetine girme ile – Virilisation – erkek hal ve tavır ve kıyafetine girme arasındaki münâsebetten bahsedip duruyorlar. Bu iki halin tabii olduğu tekâmülün büyük büyük adımlar attıklarını yaza yaza bitiremiyorlar. Güya küre-i arzda cesîm bir eleğimsağma doğmuş, altından geçen kadın ise erkek, erkek ise kadın gibi huylanıp halleniyorlarmış! [...] Erkeklerin kadın şapkası giymeleri, kadın kokuları sürümleri, kadınlar gibi ayna karşısında eğilip bükülerek, çevrilip devrilerek süslenmeleri, kadın tuvaletlerine mahsûs sular, müstahzarât kullanmaları, tıraş sebebiyle pudralanmaları tırnaklarına gül-güneler ile renk ve şâşaa vermeleri alıp yürümüş, hattâ bu cins eşya ve müstahzarât

⁴⁹⁰ HM, 20 Temmuz 1927.

⁴⁹¹ HM, 20 Temmuz 1927.

satanların, erkek müşterilerin kadın müşterilerden ziyade çetin olmadıklarını, kadına beğendirmek ile erkeğe mal beğendirmek arasında hayli fark olduğunu söylemekte oldukları da ayrıca kaydedilmekte bulunmuştur.⁴⁹²

Modada kadınlaşmanın, Ahmet Rasim'in aklına hemen "zennelik"i getirmesine şaşırtıcı değildir. Ahmet Rasim'in yazısıyla, "Orta oyununda veya Karagöz'de kadın rolüne çıkan erkek oyuncu" olan "zenne"nin daha geniş anlamlarda kullanıldığını ve kadınsı özellikler gösteren erkek manasına geldiğini de öğreniriz:

"Bizim eski ortaoyunu ıstilahâtında 'zenneye soyunmak' kadın elbisesi ve kıyafetine girmek, 'zenneye çıkmak', oyunda kadın elbisesi, kıyafeti ile rol oynamak yani kadın gibi giyinip kuşanıp kendine kadın gibi çekidüzen verip kadın gibi yürümek, kadın gibi söz söylemek, konuşmak cıveler yapmak, elhâsıl lisânın büyük müsaadesiyle kadınlaşmak manasına idi. Bir zaman ortaoyunu zennelerinden bazıları bu rolde câlib-i dikkat derecede muvaffak oldukları söylenirdi.

Eskilerden Zenne Rıza'nın dökülüp kırılışını tavır ve edasını beğenerek kadın zannıyla ona can u gönülden alaka eden olduğu da bu rivâyât miyânında idi. Atik Ömer namıyla bir zamanlar Karagözcülük eden Fındıklılı Fahri'ye kadîm îşarât-ı zen-perestânemizden olan bıyık buranın cebinden mendil çıkararak: Senin için gece gündüz ağlıyorum! Manasına gözlerini silenleri, kız mı dul mu diye sorduranları ben de bilirim. Eski masallarımızda bile sevgilisinin gelin olması üzerine tıpkı kadın ziyâ ve kıyafetinde düğününe gidip saatlerce kimseye çaktırmaksızın konuşup görüşen delikanlılar vardır."⁴⁹³

Kadınlaşmanın ilk önce güncel, daha sonra tarihsel kısmına değinen Ahmet Rasim, yazısını İstibdat döneminde kadın kıyafetlerine getirir. Sıradaki "Kadın kıyafetleri" bölümünde değinilecek bu konudan önce, Ahmet Rasim'in moda ve feminisation hakkındaki görüşünü belirttiği aşağıdaki kapanış sözlerini alıntılamak, yazarın konu hakkındaki fikrini öğrenmek bakımından faydalı olacaktır.

⁴⁹² A.g.y.

⁴⁹³ A.g.y.

“Moda bu! İnsana erkekliğini, kadınlığını unutturur. İtalya’nın son kadın modasına hücumuna mukabil Fransa’nın yürümekte devamlı bir eser-i faaliyet gösterdiği kadınlaşma modası! Benim çocukluğumdaki ihtiyâr kadınlar:

- Kıyamete yakın erkek çocuklar kız, kız çocuklar erkek olacaklarmış!

derlerdi. Acaba?”⁴⁹⁴

2.5.5. Kadın Kıyafetleri

İstanbul Mektupları, kadın kıyafetleri bahsi açısından oldukça zengindir. Ahmet Rasim, bu konuyu başlı başına işlediği gibi, başka mevzulardan bahsederken de yer yer konu hakkındaki görüşlerinden bahsetmiş, yeri geldikçe bilgiler vermiştir. Bunlardan biri de yazarın, sadece modadan bahsettiği ve yukarıda çokça alıntılanan 20 Temmuz 1927 tarihli uzun yazısıdır. Bu yazıda Ahmet Rasim, moda ve kadınlaşmadan bahsederken, konuyu Devr-i İstibdat’ta kadın kıyafetine getirir. Bu devrin, suikaste oldukça elverişli havası nedeniyle, neredeyse her kadının giydiği çarşaf büyük bir tehlike arz etmektedir. Ancak hafiyelerin bunların cinsiyetlerini öğrenmek için, ayaklarına baktıklarını ve ayak büyüklüğünden cinsiyet tayini yaptıklarını öğreniriz:

“Devr-i İstibdad’da bir hafiye köprü üzerinde çarşafı kadın çevirdi idi. Kendisine, onun kadın olduğunun farkına nasıl vardın! Diye sordüğümüzde:

- Kurnaz erkek çarşaf altında kadından ancak ayaklarının büyüklüğü ile fark edilir demiş idi.

Fakat bunlar ahval-i istisnaiyeden mukallidâttan madûd şeylerdir. Moda şekil ve ihsasında değildir.”⁴⁹⁵

---

⁴⁹⁴ A.g.y.

⁴⁹⁵ A.g.y.

Ahmet Rasim'in sadece kadın kıyafetlerine yoğunlaştığı yazısı, 2 Teşrin-i Evvel 1926 tarihli **İstanbul Mektupları** yazısıdır. Bu yazı, Ahmet Rasim'in *Vakit* gazetesinde yazan "Neriman" hakkındaki satırlarıyla açılır. Ahmet Rasim, kendisi de bir kadın ismiyle takma isimle yazılar yazdığı için, belki istihzalı bir şekilde, belki de gerçekten Neriman'ın kadın mı yoksa erkek mi olduğunu bilmediğini söyler.⁴⁹⁶ Ardından sadece gazetelerde değil, artık iki cins arasında kıyafet, yürüyüş, duruşun da seçilemediğini söyleyerek, kısmen, yukarıda alıntılanan "moda ve feminisation" bahsinin geçtiği kendi yazısına bir gönderme yapar:

"*Vakit* refikamızın moda sütunu yazan 'Neriman', bey mi yoksa hanım mı? Çünkü zamanede cinsiyet-i tefrika pek ziyade güç oluyor. Kıyafet, yürüyüş, duruş, bakış bahusus bazı o kadar birbirini andırıyor."⁴⁹⁷

Fakat Ahmet Rasim, "Neriman"ın moda hakkındaki yorumlarını beğendiğini söylemekten de çekinmez:

"Her kimse, geçen günkü makale-i nefisesinin başlangıçlarında

'Bu sene şunlarda sadeliğe riayet edilmektedir: Kalçaların üzerinde beden darlaştırılarak göğsü serbest bırakılmaktadır. Bazı elbiselerde darlaşmak yalnız bedenın arka tarafında yapılıyor. Bu da ona ayrı bir letafet veriyor. Büyük Fransız terzileri meyanında kemeri belin yukarisına kadar çıkaranlar var.

Yukarıdan kısmak henüz kabul edilmiş değildir. Etekler bu sene biraz üzerindedir. Bazı numunelerde çok dar bazısında pek geniştir. Moda bu babda kararsız.' dedikten sonra:

'Marifet bedenine ve simasına en ziyade yakışanı kabul etmektir. Bu da zevk-ı selim sahibi her hanımın kolayca yapabileceği bir şeydir.' marifetiyle hitam veriyordu."⁴⁹⁸

⁴⁹⁶ İnci Engünin, Muzaffer Gökman'dan aktararak, *Hanımlara Mahsus Malumat'ta*, Leylâ Feride ismiyle yazılar yazdığını belirtir. Bkz. İnci ENGÜNİN, **Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2010, s. 89.

⁴⁹⁷ *HM*, 2 Teşrin-i Evvel 1926.

Ne var ki Ahmet Rasim, bu yorumları okuyunca kendisini bir gülme aldığını ve bunun sebebinin, “kendi hatırlayabildiğince eski” kadın kıyafetleri olduğunu belirtir.

“Okur okumaz beni bir gülme aldı çünkü gözlerine o güne derhâl bir asır, birçok asır evvele ait biri İstanbul diğeri vilayet kadınlarının benim tarihimde münderiç iki kıyafeti geldi. Size bu iki kıyafeti takdim ediyorum:

Resim 2.1. İstanbullu kadın – taşralı kadın

Her ikisi de gülünmeyecek kıyafet mi? Fakat o zamanın kıyafetini modasını tanzim ve ilan eden sahib-i makale gibi hüsnü zarafet ile mecbul bir zat değil. ‘Asarım, keserim’ kibrini dilinden eksik etmeyen padişah!”⁴⁹⁹

Ahmet Rasim, yazısının bu noktasından sonra, “‘Asarım, keserim!’ kibrini dilinden eksik etmeyen padişah” II. Abdülhamit’in, dili oldukça ağır olan “kadın kıyafetleri nizamnamesi”ni alıntılar ve Abdülhamid’in bu nizamnamesini bir tehdit

⁴⁹⁸ A.g.y.

⁴⁹⁹ HM, 2 Teşrin-i Evvel 1926.

olarak yorumlar. Fakat bir taraftan da, bu nizamnamenin nedeninin yerli mallarının kullanılması için olduğunu da kabul eder:

“[T]ehdidi ve bilhassa İstanbul, Ankara şalları, ile Bursa kadısı, Şam alacası gibi dahilî mamulatin tercih ve terubih edilerek dahilî sanayinin himayesi fikri maksut olduğunu ima etmektedir.”⁵⁰⁰

Osmanlı kadınlarının kıyafetlerini resimli bir şekilde sunan Ahmet Rasim, o devirdeki gayrimüslim kadınlarının kıyafetlerini de resimli bir şekilde verir. Bu pasajda, sadece gayrimüslim kadınların giyimlerini değil onlara “gâvur karısı” veya “kokona tutu” diye hitap edildiğini de öğreniriz:

“O tarihlerde Hristiyan kadınların kıyafeti de biz görmemişleri güldürecek kadar gözlerimize garip gelmektedir. Size bir numune de ondan takdim ediyorum:

Resim 2.2. Gayrimüslim kadın

İşte vaktiyle bizim ‘gâvur karısı’, ‘kokona tutu’ diye çağırdığımızda bu kıyafetteydiler.”⁵⁰¹

⁵⁰⁰ A.g.y.

⁵⁰¹ A.g.y.

Yazıdaki üçüncü resim ise gelin kıyafeti içinde bir kadındır. Yazar bu resmi, altındaki açıklamayı okumadan kim olduğunu keşfedebildiniz mi diye sorarak, alaycı bir ifadeyle sunar:

“Keşfedebildiniz mi?”

Resim 2.3. Gelin Kıyafeti

Altına mahsus kim olduğunu yazmadan? ‘Gelin kıyafeti’ imiş, ‘kar yağdı’lı başında tabla taşıyan esnafın kullandıkları simit veya sofraya koyulması gibi bir şey var gibi... Bunun o zamanın baş tuvaletlerinden biri olduğu zannolunabilir. Biraz daha peçesiz dursa iri bir kömür çölünden farkı olmayacak.⁵⁰²

Ne var ki bu kıyafetler Abdülmecid’in ve Abdülaziz devrinin son dönemlerinde gevşemiş ve ense ve göğüs dekolterleri bile görülmüştür:

⁵⁰² A.g.y.

“Filtvaki bu sıkı kıyafetler sultan Mecid-i Sâni ve Aziz devr-i âhîrinde gevşemiş, bahusus Sultan Mecid ve Aziz devirlerinde pek ziyade açık bir şekle girerek ferace modasında, ense göğüs dekoltelemi bile meydana almıştır.

Son senelerde ve hususiyle bu sene zarfında şehirde gözükten aşırı ve aykırı açık saçıklık bir bakıma, kimsenin kimseden utanacak ne hali ne vakti var.”⁵⁰³

Ne var ki Ahmet Rasim, “aşırı ve aykırı açık saçıklık” olarak değerlendirdiği dekolteden olduğu kadar dekoltelemi kıyafetleri giyenlerden de rahatsızdır.

“Gördüğünüz açık saçıkların içlerinde göğüs ense alabildiğine mekşuf, bacılar buruşuk zenciler, geçkin ellilikler de var. İnsan bin lahzada bunların eski zaman gelinleri gibi kapalı gezmeleri hakkında bir ferman mehabet-resân edilmesini can-ı dilden arzu edecek gibi oluyor.”⁵⁰⁴

Ahmet Rasim, kadınların üzeri yemenili ve takılı fesler taktıkları ve fes takma âdeti hakkında ayrıntılı bilgi verir:

“Resimleri münderiç olan iki kadın kıyafetini yarım asır daha geriletecek olursanız o tarihte İstanbul kadınlarının ekseriyetle fes giydikleri üzerine on değirmiden yirmi değirmine kadar nakışlı yemeniler bağladıklarını, yüzlerinin ince yaşmak veyahut resimde olduğu gibi makremeler altından göründüğünü, dokuma feracelere bürünüp bu feracelerinin yakalarının iki arşın miktarı atlas hâre ve suf yapıldığını 1128 tarihine tesadüf eden günlerde şal ve büyük yakalı elvan feracelerin moda olmuş ise de yine padişah tarafından yasak edildiğini, Tophane semti sakinesinden olan kadınlarında başlarına elbendaz denilen örtü ve onun altına “selamiye” denilen dibadan mamul takunyalar yüzlerine kıldan mikap ve [...] uzun tekli feraceler taşıdıklarını anlarsınız.”⁵⁰⁵

---

⁵⁰³ A.g.y.

⁵⁰⁴ A.g.y.

⁵⁰⁵ A.g.y.

Feracelerin renkleri ve manaları arasındaki ilişki ise Şehir Mektupları'nda şu şekilde anlatılmıştır:

“Fakat feracenin rengini hüsn-i intihab edemezse hiss-i zarafetten mahrum olduğunu ispat eder değil mi? Mesela, nohudi, yahni fikrini uyandırır. Al; lohusa şerbeti gibi. Mor: Sevmem karaduta benzer. Kırmızı: Nedir o sırıkta ciğer? Pembe: Gönlüm var sende. Mavi: Nazar boncuğu. Sarı: Züğürt tesellesi. Yeşil: Türbe kapısı. Eflatun: Bir gömlek bir don. Horozibiği: Narçiçeği. Kunduz: Giyilmez gündüz: Ten rengi: Komuşunun dengi. Vişne: Haydi git işine.”⁵⁰⁶

Feracelerin ayrılmaz parçaları olan hotozlar ve yaşmaklardır.⁵⁰⁷ Ahmet Rasim'in, yukarıdaki resimde gösterdiği kadın kıyafetinin başlık kısmını oluşturan bu aksesuar, kadın kıyafetinin dönem için önemli bir unsurdur:

“Hotoz kurmayı her kadının beceremeyeceğini, çünkü bu işin zevk-i selim ile alâkalı olduğunu⁵⁰⁸ söyleyen Rasim, mücevher veya çiçekle süslenebilen hotozun çeşitlerinden ve yıllar içinde değişen modasından eserlerinde yeri geldikçe bahseder.

‘Altı üstü yani tam yaşmak takar, bu yaşmağın altında ekseriya al, menevişli, düz beyaz renklerde bir yarım hotoz kurardı. Bu hotozların da envai var idi. Az yayvanına kayık hotoz, biraz tümseklicesine küp kapağı hotoz denildiğini işitirdim.’

Hotozun iki çeşidinden bahsedilen bu parçada geçen ve ‘al, menevişli, düz beyaz renklerde’ diye renkleri sıralanan hotoz malzemesi tülbent bezidir. Değişik renklerde de gördüğümüz hotoz için kullanılan bu örtülerin özellikle ‘al’ renkli olanları daima kullanılmış ve çoğunlukla da moda olmuştur.”⁵⁰⁹

⁵⁰⁶ Bkz. (1) Ahmet RASİM, s. 231.

⁵⁰⁷ Çilem TERCÜMAN, **Ahmet Rasim'in Eserlerinde İstanbul'un Gündelik Hayatı**, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2004, s. 278.

⁵⁰⁸ Ahmet RASİM, **Muharrir Bu Ya**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 84-85.

⁵⁰⁹ Bkz. (507), TERCÜMAN, s. 279.

İstanbul folkloru hakkında, Ahmet Rasim'in eserlerinden hareketle önemli bilgiler veren **Ahmet Rasim'in Gözüyle İstanbul Folkloru** adlı çalışmaya göre ferace hakkında verilen bilgiler şu şekildedir:

“Adı bile irfan meclislerinde sohbetlerde anılmayan çarşaf, birden bire kadınlarımız tarafından kullanılmaya başlanmış, modanın verdiği tarz, biçim ve renge göre taşınmıştı. Yaşamak beyaz, lekesiz, görünen başı o siyah, lapiska veya sarı saçları, alın, kaş, göz, burun, ağız gibi simayı kapatıp açmak üzere kavrayarak omuz başında ferace ile birleştirildiği zaman boy uzun olsun olmasın, bu kıyafetle göz ayıbı ve eksikleri göremezdi. Kadınlar ayıbı, kusuru göstermeyen bu kıyafet sayesinde latif, nazik tavırları etraftan elde ederlerdi. Renk, feracenin değer ve süsünü artırır, endam güzelliğini ikiye katlardı. Kadının vücuduna yakışan ferace gerek rengi, şekliyle gerek tertibiyle tesettürü kadına yakışır bir hâle getirirdi. İnsan bu kıyafet altında sıkılmazdı.”⁵¹⁰

2.5.5.1. Kadın Kıyafetlerini Tespitin Önemi

Ahmet Rasim, **İstanbul Mektuplarında**, kıyafetler ve giyim kuşam tarzları hakkında kendi verdiği bilgilerin yanı sıra, bir kıyafet tarihimizin olmayışında da yakını ve bunun önemini belirtir. Bunlardan ilki yazarın 11 Mayıs 1926 tarihli yazısıdır. Yazar, bu “mevzunun doldurulması”yla devir ve asıl yaşayışları hakkında esaslı malumat vereceğini vurgular. Üstelik sadece kıyafet de değil... Ayakkabı, iç çamaşırı, dış takımı, kuşak, atkı, sarık gibi unsurlar da bu kıyafetnamenin alt başlıklarını oluşturmaktadır:

“İtikamınca şimdiden kıyafet-i kadime mevzusunu doldurmaya başlamalı. Bu mevzuda eski elbise nizamnamelerinin suretleri de ilave edilmelidir. Kıyafet namına tarihi ihtima hatta iktisadi birçok numunelerin nizamname ve emirnamelerin bir arada bulunması devr, asır

⁵¹⁰ Bkz. (216) HAMARAT, s. 51.

yaşayışları hakkında bize, ahlafta esaslı malumat verir. Bizim tarihlerin başlıca noksanından biri de, meyl-i kıyafet nağmelerden mahrumiyetleridir. Mensucat-ı dahiliye ve hariciye icnaz ve nevanı tarzı amelleri metanetleri, çürüklükleri, bunlarla yapılan elbiselerin tefrişat ve tenzinatın mali hayatı tarihince büyük büyük ehemmiyetleri vardır.

Ayakkabı, iç çamaşırı, dış takımı... ilh. ve emsali giyim mütemmimâtını kuşak, atkı, sarığı gibi teferruatını teşhir eden mevzularda bu sınıflardadır.”⁵¹¹

Yazarın bu konudaki ikinci yazısı ise, yazarın kadın kıyafetleri hakkında bolca malumat verdiği ve yukarıda parçalar hâlinde alıntılanan 2 Teşrin-i Evvel 1926 tarihli yazısıdır. Ahmet Rasim, sadece İstanbul kadınlarının değil, tüm coğrafyadaki kayıtlarının tutulması gerektiğini söyledikten sonra, bugün bile geçerli olan sitemde bulunur:

“Hâlbuki bu kıyafetleri ne tespit etmekteyiz ne de kayd-ı sabit. Kim bilir Anadolu ve Rumeli’de ortadan kalkmak üzere bulunan ne kıyafetler vardır. Fotoğrafçılığın işlek bir zamanda bunları en cüz-i tafsilata varıncaya kadar ehaz ve tespit etmek açık şerh ile yazmak büyük bir iş değildir. Bilmem ki bizler neden kendimize bu tarihimize ait olacak işlerde gayet lakayt bulunuyoruz. Bunların lüzümüne mi kail değiliz yoksa tembellik mi elimizi kolumuzu bırakmıyor?”⁵¹²

Her ne kadar bu konu ile ilgili hâlen “Ahmet Rasim’in arzuladığı nisbette” çalışmalar gözükmese de, konu hakkında araştırmacıları ve ilgilileri aydınlatabilecek yayın ve faaliyetler yapılmaktadır. 2010 yılında Sadberk Hanım Müzesinde açılan sergi⁵¹³, Neriman Görgünay’ın **Geleneksel Türk Giyim Tarihi**⁵¹⁴ adlı hacimli ve resimli çalışması, **Osmanlı Kıyafetleri**⁵¹⁵ kitabı ve moda bölümlerinde hazırlanan

⁵¹¹ *HM*, 11 Mayıs 1926.

⁵¹² *HM*, 2 Teşrin-i Evvel 1926.

⁵¹³ Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi’nin kuruluşunun 30. yıldönümü münasebetiyle 7 Mayıs – 28 Aralık 2010 tarihleri arasında “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminden Kadın Giysileri” sergilenmiştir.

⁵¹⁴ Neriman GÖRGÜNAY, **Geleneksel Türk Giyim Tarihi**, Sergi Yayınevi, İzmir, 2008.

⁵¹⁵ Kolektif, **Osmanlı Kıyafetleri**, Okur Kitaplığı, İstanbul, 2013.

çalışmalar bulunmaktadır. Çalışmamızda bu eserlerden başlıca örneklerin anılmasıyla yetinilmiştir. Bu konuda anılması gereken bir diğer önemli eser Nureddin Sevin'e⁵¹⁶ ve Reşat Ekrem Koçu'ya aittir: **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**.⁵¹⁷

2.5.6. Serpuşlar

Ahmet Rasim, bir giyim kuşam tarihi hazırlanmasında gördüğü lüzümü belirtmekle kalmamış, yukarıda görüldüğü gibi –hiçbir zaman oluşturulmayan- bu kıyafetnameye kendisi de katkıda bulunmuştur. İstanbul'un o günkü kıyafetleri, moda eğilimleri hakkında parça parça bilgiler veren yazar, kadın kıyafetleri hakkında bütünlüklü sayılabilecek bilgiler vermiş ve aynı metodolojiyi serpuşlara da uygulamıştır. 6 Nisan 1926 tarihli yazısına “Festen evvel tarihe kavuşmuş serpuşlara bir nazar-ı rec’î atfetmekte” fayda olduğunu belirten Ahmet Rasim, öncelikle fesle ilgili tarihî bir anekdot paylaşır:

“Fi’l-vâki yarım asır evvel ve daha sonraları Avrupa’ya gidip de şapka giymeden bir müddet mukîm olmak bir nev’ asabiyet-i milliye nişânesi addolunur, bizim bildiklerimizden ‘Lehçe’ sahibi Vefik Paşa merhûmun Paris sefâretinde omuz döven püskülüyle beraber tiyatroya, operaya gittiği, şapka giymek şöyle dursun sefârette ezan okuduğu makâm-ı sitâyîşte söylenir, merhumun yine Paris’te fes ile dolaşarak [...] mahkemede reisin fesini çıkarmasını emrettiği hâlde müşârünileyhin:

- Bizim âdetimizde fesi çıkarıp baş açık bulunmak saygısızlık, hürmetsizliktir.

Kavliyle reisi ilzâm eylediği [...] takdir edilirdi.”⁵¹⁸

⁵¹⁶ Nureddin SEVİN, **On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul, 1973.

⁵¹⁷ Reşat Ekrem KOÇU, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Sümerbank Kültür Yayınları, İstanbul, 1969.

⁵¹⁸ *HM*, 6 Nisan 1926.

II. Abdülhamit devrinde ise kulaktan kulağa dolaşan hikâyelerden birisine göre ise, Beşiktaş tarafındaki evinde, eski Hint feslerinden birini giyen bir adamın evine misafir olan bir hafiye, konuyla ilgili bir jurnal yazar. Hafiye, mabeyne çağrılır ve bu adamın kim olduğu sorulur. Zavallı adamın evi basılır, fes ve terlikleriyle beraber Hasanpaşa Karakolu'na getirilip “sille tokat, sopa kırbaç, bir iyice ıslatıldıktan sonra hapse atılır.” Bu anekdottan sonra Ahmet Rasim, kendi Avrupa seyahatinden bir hatıratı paylaşır.

“Meşrûtiyetin evâilinde Avusturya ve Macaristan'da bir ticaret ve iktisat seyahati tertip edilmiş, bu kafiye ben de karışmış idim. Bu seyahatin programında fes ile gezmek münderic idi. Bulgaristan ile Sırbıye'de tevakkuf etmediğimizden feslerimiz hakkında ne denmiş olduğunu bilemiyorum. Macaristan'da aldırın pek az kimseye tesâdüf edilmiş idi. Fakat Avusturya'da böyle olmadı. Hâlbuki başlarımızdaki fesleri imâl edip bize satanların ekseriyet teşkil ettiği bu memleket idi. Belediyede verilen umumi büyük ziyafette reis:

- Gerçi Avusturya Katolikleri sizin Viyana'ya kabul edilmemeniz hususunda ısrar ettilerse de ben bütün salâhiyetlerimle bunların ısrarlarını yendim.

Dediği gibi bir kilise ziyaretinde de feslerimiz çıkartıldı, daha doğrusu ihtiyar ve malûllere mahsus bir darülacezenin sükkânı tarafından kapı önünden kovulduk. Prag'da çoluk çocuk arkamızdan koştu. Eski Alman hudûdunda Raynbah'ta [Rheinbach] bizi temaşa edenler hayretler içinde kaldılar. ‘Birasıyla meşhûr’ Pilsen'de [Plzeň] yerlilerden biri benim fesimi alarak evirdi çevirdi, bir mana veremedi. ‘Triste’ meh-mâ-emken bizim kıyafetimize alışkın olduğu için lakayd bulundu idi.”⁵¹⁹

Ahmet Rasim, fesle ilgili anlattığı bu bir anekdot ve hatıratın sonra “fes”in kendisini sorgular. Fes, acaba bir “serpuş-ı millî” midir?

“Şüphe yok ki değil idi. Evvelce de arz ettiğim vech ile Mahmûd-i Sâni ‘bu serpûşu’ Hüsrev Paşa'nın delâletiyle kabul etmiş ve Yeniçeri serpuşlarını bu suretle ilgaya çalışmıştır. Hâlbuki fese gelinceye kadar

⁵¹⁹ A.g.y.

Osmanlı Türkleri temasta buldukları Avrupalılardan biçim biçim serpüşlar alıp giymişlerdir.”⁵²⁰

Şehir Mektupları’nda ise fesin püskülünün yönünün veya duruşunun hangi anlamlara geldiğine dair mizahi bir pasaj da bulunmaktadır.⁵²¹

2.5.6.1 Serpuş Türleri

Fesin yanı sıra bir de “şubara” vardır. Ahmet Rasim, bunun tarihini ve kullanım şekli hakkında okuyucularına bilgi verir.

“‘Şubara’ denilen serpuş ki Lehlilerden muktebestir. Bir zaman ordularımızda, hariçte giyilirdi. Aslı ‘uskufa’ iken tahfffen ‘üsküf’ denilen serpuşun da İtalya’dan olduğu muhakkaktır. Bilhassa eski askerî miğferler ve zırlı serpüşların Macar kıyafet-i askeriyelerinden me’hûz olduğu tarihen sabittir. Benim Viyana şehir-emâneti müzesinde gördüğüm Osmanlı kıyafet-i askeriyesi bakâyâsı doğrudan doğruya bu iddiayı takviye ediyordu.”⁵²²

Eskiden “Vaka-nüvîs” denen tarih yazıcıları tarafından kaleme alınan tarihlerde kıyafet bahislerinin oldukça yüzeysel olduğunu belirten Ahmet Rasim, “Size bir misal vereyim,” diyerek, önce serpuşlar hakkında genel bir bilgi verir ve **Tacü’t-Tevârîh**⁵²³’ten alıntı yapar.

“Evâilde yün elbise ve keçe külâh giyilmekte imiş. Külâhların rengi kırmızı, sarı, siyâh olup bilahare beyaza tebdîl edilmiştir. Bu hâl Yıldırım

⁵²⁰ HM, 6 Nisan 1926.

⁵²¹ Bkz. (1) Ahmet RASİM, s.239.

⁵²² HM, 6 Nisan 1926.

⁵²³ Hoca Sadrettin Efendi, **Tacü’t Tevârih**, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979.

Bâyezid devrine kadar devâm ederek devr-i mezkûrda askerın kesretine mebnî libâsça tenevvü' iktizâ ederek Emîrû'l-Ümerâ Timurtaş Paşa iltimâsıyla beyaz külâh hâssa askeriyle mukarrebîn-i pâdişâhîye ve “Kızıl Börk” denilen külâh a'yân-ı devlet ve erkân-ı saltanata tahsîs kılınmıştır. Fatih beyaz börk giymiştir. Fakat bu börklerin sonraları pek ziyade zıynetlenmiş ve sırma, kılâbdân işlenilmişleri zuhûr etmiştir.”⁵²⁴

Ardından, serpuş çeşitleri hakkında bilgi verir:

“Eski Osmânlı serpuşlarının ekseriyeti ordunun giydiği serpuşlardan ibârettir. Fakat umûmiyetle bu serpuşların belli başlıları şunlar idi:

‘Kallâvî’, ‘kafes’, ‘kalafat’, ‘paşayî’, ‘kâtibî’, ‘mollâî’”.⁵²⁵

Kallavi:

“Kallâvî: Yarım endâzedden uzunca, alt tarafı murabba, üstüne gâyet ince Hind tûlbendi sarıldıktan sonra sağdan sola doğru dört parmak kalınlığında sırma harc çekilir çadır şeklinde idi. Kallâvî, makâm-ı sadâret serpuşu olup kaptan paşalar bunun yalnız sağ tarafı sırmalı şerit ile müzeyyen olanını giyerlerdi.”⁵²⁶

Kavuk:

“Kavuk: Eni ziyade, uzunluğu az olup etrafına bir parmak arzında sarık sarılan serpuş.”

Kafes:

“Kafes: Çukadan yapılır, derûnuna bir okkadan ziyade pamuk konup alt tarafına kafes tarzında beyaz tûlbent sarılır bir nev kavuk.”

Kalafat:

⁵²⁴ HM, 6 Nisan 1926.

⁵²⁵ A.g.y.

⁵²⁶ A.g.y.

“Kalafat: Aşağısı dar, yukarısı geniş olup dışına birbirine muvâzî dikili bir nev kavuk. Bunun çatal sarıklısına ‘çatal kalafat’ denirdi.”

Askerlerin Serpuşları:

“Kalafat: Aşağısı dar, yukarısı geniş olup dışına birbirine muvâzî dikili bir nev kavuk. Bunun çatal sarıklısına ‘çatal kalafat’ denirdi.”

Selîmî:

“Selîmî: Yavuz Sultân Selim’in îcâd-gerdesi bir külâh idi. Bir endâze boyunda üstüvânî bir külâh olup üzerine beyaz tülbent sarılırdı. Yavuz, bu külâhın İran hükümdârlarından Keyhüsrev’in tacına müşâbih olduğunu musâhiblerine söylemiş imiş. Osmânlı padişahları Yeniçerilerin ilgâsına kadar bunu tâc edinmişlerdir.”

Mücevveze:

“Mücevveze: Selîmî külâhlar gibi idiyse de üç tarafına fes gibi kırmızı bir şey ilâve olunurdu. Kırmızı mücevveze, Sultân Kanûnî zamanında askere mahsas olmak üzere taayyün ve taammüm etmiştir. Müşârünileyhin evâhir-i saltanatında sarıkçı dükkânları peydâ olmuştur. Bu zamana kadar herkes bildiği ve istediği gibi sarardı.”

Horasanî

“Horasanî: **Lehçe** bu kelime için diyor ki: Horasan edâsı sarığına aşkın bir boysuz kavuk idi ki hâcegân rütbesine mahsûs idi.”

Paşayi

“Paşayî: Paşa hademesine mahsûs bir nev kavuk.”

Yeniçeri Kavukları

“Vaktiyle benim şuradan buradan bir araya topladığım ufak tefek malûmâta göre Yeniçeri börtükleri beyaz çuhadan veya keçeden i’ mâl olunur, alt tarafları şerit şeklinde sırma ile işlenir. Ön tarafına sarı

tenekeden bir kaşıklık ilave olunurdu. Yeniçeriler indinde kaşık yoldaşlığının büyük ehemmiyeti olduğu cihetle bu kaşıklığa birer kaşık sokarlardı. Zâbitâna mahsus börklere de ‘üsküf’ denirdi. Güya bu ‘üsküf’ Rumeli fâtihi Şehzade Süleyman Paşa’nın eser-i ihtirâ olup cenâb-ı Mevlânâ’ya pek ziyade muhabbeti olmak hasebiyle giymiş imiş!”⁵²⁷

2.5.7. Sakal ve Bıyık

Her ne kadar “kıyafet” alt başlığını altında değerlendirilmesi yanlış olarak değerlendirilebilecekse de, “sakal ve bıyık” konusu, dış görünüşü ilgilendirmesi bakımından pekâlâ bu bağlamda incelenebilir. Özellikle Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet’in ilk yıllarında dış görünüşün yanı sıra, sosyal statü, sınıf aidiyeti ve toplumsal duruş hakkında bilgi veren sakal ve bıyık, tüm bu nedenlerden ötürü, Ahmet Rasim’in de büyük ölçüde ilgisini çekmiştir.

Ahmet Rasim 15 Kânun-i Sani 1927 tarihli yazısında, yine sokaktan edindiği bir izlenimi okuyucularıyla paylaşır:

“‘Oh!... Ne pos bıyık, ne pala, ne tahta sakal, ne de çember kaldı!’ diye ferah ve fahur gezinip dururken dün her ikisinden de birer tanesi karşıma çıkmasın mı?

Pala bıyıklısı yastıklı dedikleri nev’iden, tahta sakallısı da uçlarına doğru çatal vermiş soyundan idi!

Her ikisini de muhtelif saatlerde gördüğüm hâlde birinden hissettiğim istiğrabı diğerinin zuhurunda tazeledim.

Pala bıyık da palaydı ha!.. Mübalağa olsa da hoş görün, insan asılır ya uçları tığ gibi sivrilmiş, beş altı kat balık oltası kalınlığında kulakların memeleri üstündeki çıkıntıya kadar varmış idi!”⁵²⁸

⁵²⁷ A.g.y.

⁵²⁸ HM, 15 Kânun-i Sani 1927.

Ahmet Rasim, yazısına bu sakal ve bıyıktan aldığı çağrışımlarla devam eder. Her ikisi de “Şehir Mektupçusu”na sakal şampiyonu Faik Bey’i ve meyve sebze satıcısı İbrahim’i, bıyık ise Kömürcü Cebrail’i ve muhtemelen Rus Sefareti kapısında –muhtemelen güvenlik nedeniyle- duran ve ismi bir türlü bilinmeyen bir başka “bıyıklı”yı getirmiştir:

“İnsan asılır dedim a! Görür görmez ben zihnen takıldım. Birdenbire gözlerimin önünde develerinin önünde bir eli pularda, bir eli bıyıkta vâsi ve tenzile bedel cevval çöl kömür çekip götüren ‘Kömürcü Cebrail’ ile üzerinde bir grup topu eksik belde piştovu, omzunda hamailvari eğri, tahta kılıflı, işleme kabızalı kılıcı asılı eski Moskof Sefareti kavası geldi!

Yeni gördüğüm tahta sakal da hatırıma hünkâr yaveri merhum ‘Faik Bey’ ile terazi tutmazlardan, adım başına:

-Yafalar!

Yahut:

-Bal kutusu kavun!

diye küfesini gacırdada gacırdada köşe başında mahallelere sapan pir-i civan ağa İbrahim geldi.

Bunların derdi de hayatlarında bıyık, sakal şampiyonları idi!

Kavasın ismini bir türlü öğrenemedim idi. Hem nasıl öğrenebilirdim? Devr-i Hamidi’de Rus Sefareti’ne gidip:

-Adın ne kavas başı?

Demek,

-Tutun beni... Sürgüne gönderin!

Demekle beraber idi. Hatta sefaretin önünden geçmek bile tehlikeli idi.

Kavas birahanelere gelmez idi ki yalın kıçın biracıdan sorabilmek mümkün olsun! Sokakta rast gelince

-Senin adın ne?

Diye sormak için yine tehlikeyi göze almakla beraber hayli taşkın nezaket isterdi.⁵²⁹

⁵²⁹ HM, 15 Kânun-i Sani 1927.

II. Abdülhamit devrindeki istibdat hakkında bir gözlem de içeren bu parçayı, Ahmet Rasim'in yazılarına has bir şehir kültürü anekdotu takip eder:

“Faik Bey merhumla tanışır, İbrahim Ağa ile de alışveriş eder idim. Her iki bıyık şampiyonu arasında Ahmet mi, Hamdi mi biri daha var idi ki o tarihlerde beylikte göz koyduğu kadınların evlerini öğrenip balta asmakta, buldukça yermekte ileri gittiği için günün birinde kendisine dış bileyen kabadayı rakipleri çarşı içinde kendisini çevirerek bir dakika evvel kulaklarına dayanan o canım koyu mısır püskülü bıyıklarını kırkmişlar, cascavlak bırakmışlardı!”⁵³⁰

Şinasi'nin sakal bahsi ise, bir Şinasi monografisi yazan Ahmet Rasim'in sakal bıyık bahsinde anlatmadan edemeyeceği başka bir bölümdür:

“Bizde sakal tarihinde Şinasi merhum da dâhildir birinci defa Paris'te bulunduğu senelerde sakalına kırkayak üşüştüğü için tıraş etmeğe mecbur olmuş ta oradan derbâr-ı şevket karara verilen bir jurnal üzerine bir cezaya uğramış idi.

Merhum Ebuzziya bu hadiseyi sadr-ı esbak Âlî Paşa aleyhine yürüttüğü muhtasar bir tercüme-i hâl makalesinde şöyle anlatır:

‘Zaten Âlî Paşa, ta Paris'te tahsilde bulunduğu tarihten beri, “Şinasi”nin aduvv-ı ekberi idi. Hatta sakalını tıraş etmesi üzerine padişaha yazdığı arz tezkiresinde:

‘Rütbesinin refi’, maaşının kat’i, memuriyetinden def’i’ gibi bî-lüzum secilerle teşiffi-i gayz etmek istemiş idi. Mademki bir adamın rütbesi ref’, kendisi memuriyetinden def’ olunur, maaşının kat’ kaydına veyahut mademki maaşı kat’ ediliyor memuriyetten def’i lafzına hacet kalmamak lazım gelir.’”⁵³¹

Sakal kesmenin bir zamanlar ne anlamlara geldiği, ne tehlikeler içerdiğini sadece Şinasi'yle değil, sakalını kesen mutasarrıfın hikâyesiyle de anlatır.

⁵³⁰ A.g.y.

⁵³¹ A.g.y.

Meşrutiyet'in ilk senelerinde, Ahmet Rasim'e göre Avusturyalılar Bosna Hersek ilhakını unutturmak amacıyla üç kişilik bir davette bulunurlar ve bunların arasında Ahmet Rasim de bulunmaktadır:

“Şimdi adını unuttuğum Piriştine mutasarrıfı bir zat da var idi. Macaristan'ı gezip tozuttuktan sonra Viyana'ya geldi. Bu zat orada kendisince gördüğü lüzum üzerine bir yerin birine sakalını tıraş ettirmiş... Bir 'Vay!' dır koptu. O zamanında da 'mülkiyet-i şahsiye' yani insanın saçı, sakalı, bıyığı gibi kendi varlığına ait şeylere sahip olmak hakkı henüz mevzu olmadığı için:

-Ne demek? Bir mutasarrıf sakalını kazıtsın!

Âvâzı bir seyyahın kfilesinin bir başından diğer başına kadar gulgule saldı, ne dersiniz? İstanbul İttihad ve Terakki Hükümeti o mutasarrıfı azletmesin mi?

Zavallı adamcağız!.. Şen ve şatr seyahat ettiği hâlde avdetinde bu suretle rencide-i hâtır olmuş idi.”⁵³²

Sakal, aynı zamanda, o dönemlerde devlet kapısının kilitlerini açan bir anahtar gibidir.

“Faik Bey merhum rind, hoş, hovarda mizaç idi. Bir gün ahababı ile beraber bir işret meclisinde bulunur. Sonunda sofraya oturulur. Yemekler yenir, tam kalkılacağı zaman yanındaki pesendidesi el atarak sakalını tutar, ağzını siler. Bunun üzerine kızar der ki:

-Sen bunu elsiz zannettin ama... Değildir hanım! Bu ikimizin de velinimetidir. Bu sakal olmaya idi Faik hâlâ mülazım-ı sâni idi. Hem burada da değil.”⁵³³

Ahmet Rasim, meselenin estetik ve modayla ilgili kısmına da değinerek, kadınların sakal ve bıyık tercihleri hakkında bir anketin hayli anlamsız olduğunu

---

⁵³² A.g.y.

⁵³³ A.g.y.

söyler ve bunun nedenini sokaklarda sakalsız ve bıyiksız bir insan görmenin imkânsızlığıyla açıklar:

“Yakın zamana kadar sokaklarda bıyıktan, sakaldan geçilmezdi.

Şimdi ise sokaklardan bıyiksız, sakalsız geçenlerin hadd-i hesabı yok.

Şu günlerde İstanbul’un zevzek anketçilerinden kadınlara sakallı erkek sever misiniz diye bir soru irad ediyor. Yok ki sevsinler, gönül bu!..”⁵³⁴

Oysa Ahmet Rasim’in gençliğinde sakala yazılan maniler bile vardır:

“Ben gençliğimde bilirim. Komşumuz Muzaffer Hanım isminde bir komşumuz var idi. Kocasını var idi. Kocasını sakallı idi. Günün birinde bu sakallı koca, cebinden çakı düşürür gibi, zavallıyı boşadı. Meğer Muzaffer Hanım o sakallı kocayı severmiş. Yandı tutuştu idi. Evde mutfığa iner. Yanık yanık:

Sakallım gel yanıma

Tatlılar yedireyim

Kıyma benim cânıma

Atlas hırka giydireyim

Tahta boşa, çamaşır serme...

Sakallımın gerdanı

Misk gibi kokuyor mintanı

Sakallımın kalmamış

Dizlerinin dermanı

Pencere önünde dikiş diker:

Sakallımın iğnesi

Sökük diker yengesi

---

⁵³⁴ A.g.y.

Sakallımı ayırdı
 Benden cadı ninesi
 Ortalık süpürür:
 Sakallım cübbe giyer
 Bana gelmez öyle gider
 Sakallım bilse beni
 Vallahi keder eder

Daha neler neler!... Bazen, hele akşama doğru coşardı. Yine böyle coşkun bir zamanında idi ki karşısındaki evde oturan rahmetli Hacı Nine, kafesi sürdürdü. Dedi ki:

-Budala karı!... Ne yanıp yakılıyorsun? Ben senin [yerinde olsam] otuz kuruşa bir keçi alır, vaktimi geçiririm!”⁵³⁵

2.6. Eski Âdetler, İnanışlar, Kültür Unsurları

Kuşkusuz, İstanbul’un bâtil inanışları ve hurafeleri de şehrin kültürünün bir parçası, hatta önemli parçasıdır. İstanbul halkı yaşayışlarını bu inanışlara göre düzenler ve onlara verdiği değerlerle yaşarlar. İnsanlar, toplumsal bir uzlaşmayı sağlayan bu inanışlar etrafında birleşir ve bir kültür geliştirirler. Ahmet Rasim de bu durumun farkındadır. Bu nedenle, türlü vesilelerle bu inanışlardan bahseder, kimi zaman onları sevimli bulmakla beraber, çoğu zamansa bu tür âdet ve inanışların zararlarından bahseder:

“Tefe’ül dedim de; bizim kokorozlu⁵³⁶ bakanlarımız, bakla dükkânlarımız, kitaptan, reml, cifirden anlayanlarımız kâğıt açanlarımız, bunlarla beraber üşenmeden ta Eyüp sırtlarına kadar yürüyerek niyet kuyusundan kayıp eşya arayan Merkez Efendi’ye kadar yorulup duracak, loş bir yerden inerek sulak bir yerden zihnin açıklığı için taş alan, zindan kapısındaki Cafer Baba’da soğan tesbihinden seçen, Toklu Baba’da

⁵³⁵ HM, 15 Teşrin-i Evvel 1927.

⁵³⁶ Kokorozlu: Özenlik, Süslü püslü.

kısmetim açılsın hülyasıyla tokmak omuzda koşan, çocuğum olsun ham emeliyle Eyüp türbedarından mühürlü kâğıt alıp suda ezdikten sonra içen, kazadan beladan nazar isabetinden sıtma, sara gibi illetlerden emin ve mahfuz tartar zu'mile boynunda, koynunda asılı muska taşıyan diri muhtaçlara bir dilim ekmek vermeği düşündüğü hâlde evlerde kazan kazan helva aşure, dizi dizi mum adayan, türlü türlü maksatların tahsil husulü zımında çeşit çeşit büyüler yaptıran... ilahir akıl ve fikir yoksulları hatırıma geldi.”⁵³⁷

“Akıl ve fikir yoksulları hatırıma geldi.” diyen Ahmet Rasim’in bu tür inanışları ve âdetleri gülünç ve zararlı bulduğunu belirtmek, hâliyle gereksiz bir çaba olacaktır:

“Otuz kırk sene evvele kadar İstanbul ahalisinin ekseriyeti, yalancılığın mu'tikadata sirayet etmiş olan bu kısmına inanırlardı. Tekkelerle şeyhlerin, ihtiyar dervişlerin, [...] Hintli, Buharalı, Mekkeli, Medineli hacıların başlıca manabi-i varidatı olan bu bâtilperestlik budalalığı seneden seneyi, hüküm ve kuvveti kaybetmekte ise de bunların yine de kokain, lokman ruhu, morfin, esrar çekmek, intihar, tagayyüp etmek gibi mürurda her yerde şeni' ve feci su-i i'tidayat ve teşebbüsattan ma'dut olan ahvâl kâim olmaktadır. Biri cehalet ve telkinat-ı batılaya, diğeri su-i i'tiyat ve ahlak dökülüşlerine müntehi olan bu ahval ile de sabit oluyor ki terbiye-i fikriye nokta-ı nazarından pek yaya bulunuyor. Bunların arasında sıkışıp kalarak fakat arada sırada hüsrân ve fecaat ile kendisini gösteren mahud sarhoşluk ile birden bire derece-i ibtizale varmış görünen fuşunda aile münasebatında açtığı rahneler asbab-ı müşeddidesindedir. [...]

İntihar gibi meşk ve aşk kuvvetinde zahir olan üç cinayetin bekâmı illet-i dimağîye neticesi olarak bir nev-i mazeret-i tabiiyye şeklinde göstermek de galiba bir menfaat-ı ilmiye me'mul eden tebabet, bunu daha ziyade terbiye-i fikriyeye tahmil noksan etse hem menfaat-i ilmiyeye hem de içtimaiyeye aynı derece-i isabet ve şiddetle hizmet etmiş olur. İlmin bundan maksadı ne olduğundan gafil bulunan bir müntehir için illet-i dimağîye sözü kuvvetli bir tesellidir.”⁵³⁸

⁵³⁷ HM, 11 Mart 1927.

⁵³⁸ A.g.y.

2.6.1. Mart Ayının İki Karısı

“Batıl inanışlar ve âdetler, kültür içinde öyle büyük bir yer tutar ki, Ahmet Rasim’in özel bir bahis açmasına gerek yoktur. Örneğin, mart ayında hava durumundan bahsederken, konu birdenbire ve kendiliğinden “Mart ayının iki karısı”na gelir:

“Havalarımızın kırk bir buçuk maşallahı var... Derler ki mart iki karılı imiş. Biri nazik terbiyeli, halim selim, diğeri hırçın, cas imiş. Birincisine gittiği günlerde bir latif mülakat olmak üzere biz hâkilere güzel havalar bahşeder, ikincisine gittiği günlerde de bilakis hır gür çıktığı için fırtınalar, tipiler, boranlar çıkarır imiş!”⁵³⁹

Ahmet Rasim, aynı yazının bir başka bölümünde “mart ayının iki karısı”nı bir kez daha anar. Üstelik sadece mart ayı değil, “mart ayı”nda söylenenler ve yapılanlar, Nevruz ve eski astronomik inanışlar da vardır:

“Eski olağan marta da üç gün kaldı. O, iki karılı ise bizde iki marthıyız. Bakalım mutaassıplar;

Mart içeri, pire dışarı!

deyip, yine kırık kapları, çanak çömlekleri alelsabah sokaklara fırlatacaklar mı? Nevruzun eli kulağında! Bizde ise güneş öküz burcuna girecek.”⁵⁴⁰

2.6.2. Hıdırellez

1924’ten birkaç yıl öncesine dek hep ramazan günlerine denk gelen Hıdırellez’in, nihayet 1924’te bayramın üçüncü gününe denk geldiğini belirterek

---

⁵³⁹ A.g.y.

⁵⁴⁰ A.g.y.

yazısına başlayan Ahmet Rasim, 13 Mayıs 1924 tarihli yazısını, tümüyle Hıdırellez'e ayırmıştır.

Ahmet Rasim, Hıdırellez fikri nereden doğduğunu anlatarak başlar. Buna göre Hıdırellez, bir zamanlar seneyi iki ayırma fikrinden doğmuştur.

“Vaktiyle senenin ikiye taksimi fikr-i iktisadisinden doğan bugün, son zamanlarda temsil etmekte olduğu rûz-ı resmî mübaşirliğinde kimsenin düğün, bayram edecek hâli takati kalmadığı için kadro haricine çıkarıldı. ‘Maide-i rebiyye’ namı adı altında anılan kuzu dolmaları, kuzu pilavları, helvalar, sütlüler yenmez oldu.”⁵⁴¹

Hıdırellez'in, İstanbul'un belli başlı günlerinden biri olduğunu belirten Ahmet Rasim, bu günün nasıl karşılandığını ise şöyle anlatır.

“Filvaki rûz-ı Hızır eskiden senenin belli başlı günlerinden biri idi:

-İnsan parasız da olsa evinin kiremitlerini satar, Hıdırellez'e gider,

denir, ‘tütünü yok içmeye faytonla gider gezmeğe’ meseline muvaffak kadim bir hovardalık sergüzeştinin yâd-ı neşe-i perveranesiyle eğlenilirdi.”⁵⁴²

Nitekim Hıdırellez, gerçek bir bayramdır:

“Kedi yavrusu gibi ellene ellene evvelce ifade ettiği manası da kendisi gibi sıska olup kalan ‘içtimaiyat’ta bu günün, pek eski günlerden beri ehemmiyeti var idi.”⁵⁴³

Üstelik bu durum sadece Müslüman halka özel bir kutlama değildir:

---

⁵⁴¹ *HM*, 13 Mayıs 1924.

⁵⁴² A.g.y.

⁵⁴³ A.g.y.

“Hadisat-ı tabiiyenin cümlesinden renk renk hissedar olan Ortodoksluk bile bu günü izamdan Yorgi’ye isnat ederek ‘yortu’ ittihaz eylemiştir. Öteden beri Anadolu ile Rumeli eyyam-ı mahsusadan add ile bu günü tutar, giyinir, kuşanır, yer, içer, çalar, oynar, eğlenir, kırlara, dağlara, bayırlara çıkar, gezerdi. Buralarda bütün yaz sporları, rakslar, güreşler, koşular, seyahatler bu günden itibaren başlar, tabiatın izhar ettiği feyz ve bereket çavuşları bu suretle hatta en tabii merasim ve sürûr-ı istikbal edilirdi.”⁵⁴⁴

Hıdırellezden önce kuzuların bile kesilmediğini söyleyen Ahmet Rasim, hayvanların da sanki bu takvime uygun davrandığına inanıldığını aktarır.

“Bir zamanlar Hıdırellez’den evvel kuzular kesilmezdi. Bunun ne demek olduğunu celepler izah eylemiş olsalar, bizim iktisat vekilinin parmağı ağzında kalır. İhtiyarlarımız derler idi ki:

-Kuzular, Hıdırellez gecesi sabaha varırken memeden ağızlarını çekerler, bir daha emmezler! Ne kadar manidar bir temsil-i iktisadi! Ne kadar şümüllü bir menkıbe-i sıhhiye! Sürüler, ‘kıran’dan mahfuz ve masun. Yavrular okkada ağır... Ayrılık yok.”⁵⁴⁵

O yıl İstanbul’daki Hıdırellez kutlamalarının nasıl olduğunu araştıran tarihçileri, gazetelerin nasıl yanıtlanabileceğini de yine Ahmet Rasim’den öğreniriz.

“İstanbul gazetelerinden birkaçı rûz-ı Hızır’da Kâğıthane, Göksu, Kadıköyü’ndeki Fikirtepe’si vesair mahallerde fevkalade izdiham görüldüğünü yazıyorlarsa da bu fukaraların kâtipleri bizim gibi matbuatın eski kurtları yanında henüz süt kuzusu sayılacak sinnide oldukları için bu izdihamı doğrudan doğruya tahlile muvaffak olamamışlardır.”⁵⁴⁶

---

⁵⁴⁴ A.g.y.

⁵⁴⁵ A.g.y.

⁵⁴⁶ A.g.y.

Eski Hıdırellezlerin nasıl kutladığını öğrenmek için başvurulmuş kaynak da yine **İstanbul Mektupları**'dır:

“Hıdrellez günü sair eyyam-ı sürurdan pek ziyade farklı olarak karşılanırdı. Ne Tanzimat-ı Hayriye, ne de İttihad ve Terakki'nin vaad-i musavat eden metinleri bugünde görülmesi mutad olan ittihad ve ahenk, olanca kuvvetiyle izhar eden bir saat olsun yaşanmamıştır. O gün bütün İstanbul yek cihet ve yek emel yaşardı.”⁵⁴⁷

II. Abdülhamit ise kalabalıktan korktuğu için, çareyi bu günü tatil etmekte bulmaktadır.

“Ne dersiniz? İstibdad-ı idare bu azim ve her tarafa dalbudak salıvermek istidadı bulunan böyle mitinglerden ürkmeyen, askere bile pilavlı kuzular, helvalar dağıtıp iştirak eder. Heman bir top attırmadığı kalır ve devair-i düvel heman nam resmî bir tatile uğrar idi.”⁵⁴⁸

Ahmet Rasim, Hıdırellez için “Artık kırlar misafir kabul eder” denildiğini hatırlatarak, o günden kır manzaraları aktarır:

“O zamanın kadınlığı senede ancak bu gün bir ‘inkişaf’ gösterebilir, zevciyle kaçış göçü olmayan erkeklerle ağaç diplerinde su kenarlarında, çayırıklarda durur, konuşur, güler, yiyip içebilirlerdi.

Büyük Ada'nın Aya Yorgi Tepesi'ne iki üç gün evvel ta Mudanya, Gemlik, İzmit, Darıca sevahilinden, Pendik havalisine kadar imtidat eden Rum köylüleri kıyafetleri ile gelir çadır kurarlar, günlerce kalırlardı.

Bu yazdıklarım en üstte gelen görünüşlerden ibarettir. İstanbul gibi milyonluk bir şehrin ale'l-vasat yarısını döken böyle bir günün âdât ve an'anât nokta-i nazarından ne kadar mühim olduğunu anlatmaya gazetenin sütunları kâfi gelemez. Hele buna [...] imparatorluğun iki kıta üzerindeki sair mahallerindeki tezahüratı da ilave edilecek olursa büyücek bir risale meydana gelir.

⁵⁴⁷ A.g.y.

⁵⁴⁸ A.g.y.

Erler, bir haftalık tedarikât ve istihzaratını kırlara götürür, efrat bütün varlığını kırlara serper, o güne mahsus bir kıyafet, bir tuvalet, bir müsâraatle pür-müserret görünürdü. Evlerde bir gece evvelde mahsusen ihzar edilmiş, süslü çiçekli çömleklere atılmış “niyet”ler ale’s-sabah vürud eden veya akşamdan gelmiş olan “manici”ler tarafından birer birer çekilip her biri için hâle münasip maniler okunur, mesirelerde bayramlarda kurulan esbab-ı zevk ü tarabın nakıs kalan aksam ikmal edilirdi. Davul zurnadan ‘Yenişehir Bandosu’ denilen ‘Büyülü’, armonik, lavto ve kemandan mürekkep bir mahlut ile gelincik, katırtırnağı, leylak, gül, zerrin bekasıyla donanmış mahud lateralardan, Bulgar gaydalarından, laz kemençelerinden, dümbelekli klarnetlerden, ta eski ‘kabasaz’, ‘incesaz’ takımlarına varıncaya kadar cümlesi buralara dökülürdü. İp cambazları, çadır pandomimaları, şekerçi, muhallebici, macuncu, kuşlokumu tabelaları, dondurmacı, şerbetçi kutuları, dalda kiraz gezdirilen sepetler, erik, çağla bademi, kuzu kestane küfeleri, mezat malı işportaları, kuzu söğüşü, ciğeri, piyaz tepsileri, yoğurt çanakları.”⁵⁴⁹

2.6.3. Yılbaşı

2.6.3.1. İstanbul’da Bir Yıl, Birçok Yılbaşı

15 Kânun-i Sani 1924 tarihli yazısında İstanbul’un başka bir özel gününe değinir: Yılbaşı. Ancak İstanbul’da bir değil birden çok yılbaşı vardır:

“Biri gelip geçtiği hâlde diğeri on üç gün fasıla ile geliyor.

365-366 günden ibaret olan devr-i senevî müddetinde iç içe dört yılbaşı! Nasıl dört? Musevîlerin eylüldeki ‘Tışri’sini⁵⁵⁰ saymadım. Beş! Şu ânda iyice hatırıma geliyor. Elbette başkalarınınkini de vardır.”⁵⁵¹

⁵⁴⁹ A.g.y.

⁵⁵⁰ İbrani takviminin ilk ayı olan Tışri ayının ilk ve ikinci günlerinde “Roş Aşana” olarak bilinen yılbaşı kutlamaları yapılır. Bkz. Yusuf ALTINTAŞ, “Musevi Dini Bayramları ve Kutsal Günleri”, <http://www.turkyahudileri.com/content/view/600/223/lang,tr/>

⁵⁵¹ HM, 15 Kânun-i Sani 1924.

Ahmet Rasim, eski İstanbul'da ise yılbaşı tabirinden, Miladi takvimin ilk gününü anladıklarını ifade eder. Hicri yılbaşı, muharrem'in ilk günü; 1 Mart, mali takvimin ilk günü olmakla birlikte bunlar gündelik hayatta "yılbaşı" olarak anılmazlar:

"Fakat eski İstanbullular 'yılbaşı' tabîrinden sûret-i mutlakada Ortodoks takvîmine tâbi olan milletlerin mebd-i sâl tanıdıkları eski kânûn-i sâninin birinci gününü anlarlar. 1 Muharrem, sene-i hicriye, 1 Mart sene-i mâliye ibtidâsı olduğu hâlde bunlar hakkında yılbaşı ta'bîrini kullanmazlar. Bizim de kabûl ettiğimiz takvîm-i Efrencî'deki kânûn-i sâni ibtidâsına 'Frenklerin yılbaşı' derlerdi."⁵⁵²

2.6.3.1.1. Miladi Yılbaşı

Kânun-i Sani'nin ilk günü olan yılbaşının diğer adı "Frenklerin yılbaşı"sıdır. Ancak bu yılbaşına Museviler ve hatta Müslümanların da dâhil olduklarını yine **İstanbul Mektupları**'ndan öğreniriz.

"Harb-ı Umûmî, cebren ihdâs ettiği birtakım mütenevvi safhaları müteâkib bu 'yılbaşı'yı da hemen külliye unutulmaya mahkûm etmek üzere bulunuyor. Ondaki evvel hem bütün İstanbul Rumluğu, Ermeniliği bugüne müntehî olan gece için âdeti tedârikât-ı azîmede bulunur ve bir hayli fedakârlığa katlanırdı. Garibi şurasında idi ki bu gecenin an'anâtına 'karşı hovardalığı' denilen ve manası kendi kendiliğinden anlaşılacak bir nev hayat-ı zevk-perestîye sâlik İslâmlarla Museviler de onlar kadar iştirâk ederlerdi."⁵⁵³

Yılbaşı eğlencelerinde bu farklı dinî veya etnik grupları bir araya getiren ise, ilk önce kumar, sonra ise "dost meseleleri"dir:

⁵⁵² A.g.y.

⁵⁵³ A.g.y.

“Benim kaviyyen zannettiğime göre İslamlarla Musevilerin bu eğlenticilere iştirakleri evvelemerde ‘kumar’ın hemen serbest bulunmasına öteden beri zâbitaca iğmâz-ı ayn edilmesi, sâniyen ma’hûd umûmhânelerle ‘kapatma’, ‘mantanota’⁵⁵⁴ husûsî yâdigâr besleme evlerinde cârî olan ‘dost’ meseleleri idi. Çünkü bu yılbaşı gecelerinde bu iki dalavereden maadâ ortada dönüp dolaşan hiçbir sâik görünmezdi.”⁵⁵⁵

2.6.3.1.1.1. Erkete Vasili Gecesi

Ahmet Rasim, deyim yerindeyse bir İstanbul’dan yılbaşı belgeseli olan yazısında, bir Rum-Ermeni âdeti olan Erkete Vasili Gecesi’nden de bahseder:

“Gündüzün öğleden sonra birinin elinde ekseriyâ renkli kâğıt oymalarıyla donanmış, büyük küçük bir fener, diğerinin elinde üzerinde mutlaka üzerinde mecidiyeler, çeyrekler, hatta tek tük yarım lira serpili bir tepsi bulunan üç, dört, beş Rum veya Ermeni mahalle tulumbacısı, semt kabadayısı, köşe bucak kopuğu ya önlerinde zurna, klarnet, çifte nakkâre, yahut türlü türlü donatılmış laterna olduğu hâlde Rum, Ermeni dükkânlarını gezerek bahşiş toplarlar, bunları müteâkib akşamüstü “erketeci” denilen Rum çocukları gece faslına çıkarlardı. Bu çocukların da birinin elinde süslü, âdî bir fener dükkân dükkân sallayıp uzatır, diğerinin elinde bir darbuka çala çala:

‘Ayus Vasiliserkete abutin Kesaryaya’

Nakarâtımı muttasıl tekrar ederdi.

Bu nakaratın manası:

‘Aziz Vasil, Kayseriye’den geliyor.’”⁵⁵⁶

Sanki hep uzak nesillerdeki okuyucularına da yazan Ahmet Rasim, bu âdetin nasıl anlatmasının ardından; Vasili’nin kimliği, tarihsel önemi hakkında bilgi verir:

⁵⁵⁴ Mantanota/Mantinota/Mantinot/Mantinuta: Kapatma, metres. Bkz. Halki AKTUNÇ, **Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)**, YKY, İstanbul, 2008. s. 208.

⁵⁵⁵ *HM*, 15 Kânun-i Sani 1924.

⁵⁵⁶ A.g.y.

“Siz bundan ne anlarsınız? Hiçe yakın bir şey. Eizze-i Nasârâ’dan ‘Vasil’ namında biri Kayseri’den geliyormuş, buyursun! Değil mi? Benim oldukça okumuşa benzer Rum avamı arasındaki tahkîkâtıma göre:

Bir vakit Ortodoksluk haricinde bulunan Hıristiyanlık ki mutlaka Katoliklik olacaktır. Bu mezhep arasına tefrika salmaya, Ortodoksluğu mahvedecek teşebbüsât-ı dîniyede bulunmaya kalkışmış. Bunun üzerine ‘Vasil’ ‘Grigoryus’, ‘Hristostomos’ nâmında üç büyük patrik buldukları mahallerden kalkarak devre çıkmışlar ve cemaatlere vaazlar, nasihatler vererek tefrikayı bastırmışlar imiş. İşte ‘Ayus Vasil’ bu üç patriğin birincisi ve en şöhretlisi olan ‘Vasil’dir. Unvanı patrik mi baş papaz mı olacak henüz bir katiyet-i resmiye kesb etmeyen yeni ‘Grigoryus’un nâm-ı müsteârının asıl sahibi ile İzmir’in Yunanlılar tarafından hîn-i işgâlinde pek çok marifet-i cânîyânesi sebkât etmiş olan meşhûr ‘Hristostomos’un ismini benimsediği ilk ‘Hristostomos’un ‘Ayus Vasilis’ten zikredilmelerine göre mezkûr tefrika-i dîniyede ikinci, üçüncü derecede meşkûrî’l-hademe oldukları anlaşılıyor.

İşte:

Erkete Vasili”nin ibtinâ ettiği esâs bu imiş. Bu münâsebetle yılbaş gecesine de arada sırada ‘Erkete Vasili’ gecesi diyenler bulunurdu.”⁵⁵⁷

Ahmet Rasim’in ansiklopedisyen tavrını da gösteren yukarıdaki alıntının ardından, Erkete’den sosyal bir tespit daha çıkarır. Erkete Vasili Gecesi’nin, aslında Osmanlının yerli tebaasına karşı bir anlamı bulunduğunu, ancak o zamanlar bunu kavramanın mümkün olmadığını ifade eder:

“Mahazâ ‘Erkete’den Rumluğun bizim için de bir hisse çıkarmış olduğunda şüphe yoktur. Mütâreke senelerinde kendilerine ‘gayr-ı müstahlas’ diye bir unvân-ı mahsûs takarak bütün Hıristiyanlığı aleyhimize kaldırmak ve zaten büyük bir felaket içinde bunalıp kalmış olan biçâre vatani parça parça etmek azminde bulunan böyle bir cemaatin o menhûs ve meş’ûm senelerdeki yılbaş gecelerinde yanlarına sokulmak mümkün olamadığı için ‘Erkete Vasili’nin bize dokunur ciheti olup olmadığını tahkîk kâbil değil idi. Şimdi ise iş işten geçmiş bulunuyor. Bütün eski muzmerât, yine eski yerlerine kapanmış duruyor!”⁵⁵⁸

⁵⁵⁷ A.g.y.

⁵⁵⁸ A.g.y.

2.6.3.2. Gayrimüslimlerin Yılbaşı Yemekleri

Ahmet Rasim, Rum ve Ermenilerin yılbaşı menüleri hakkında da bilgi verir. Şehir Mektupçusu, yeri gelmişken Avrupa'danki yılbaşı yemekleri hakkında ilginç bulduğu bilgiyi de okuyucularıyla paylaşır. Londra'ya bir önceki yıl Fransa'dan 400 ton hindi eti ithalatı yapıldığını söyleyen yaptığı hesaplara bunun yirmi bin hindiye tekabül ettiğini ve İstanbul'da da bol sayıda hindi bulunduğunu söyler:

“Bu gecelerde Rum, Ermeni âile evlerinde ziyafetler, eğlenceler tertîbi âdettir. Hindi, tavuk kızartmaları, dolmaları da hemen hemen sofralardan eksik edilmez. Bu eksik edilmemek Avrupa'da dahî mer'î bir âdet olacak. Alafranga yılbaşı tedârikâtına dâir Fransız gazetelerinden birinde Londra'ya geçen seneye nisbetle 400 ton yani 400 bin okka fazla hindi eti idhâl edilmiş olduğu münderic idi.

Avrupa'da kümes hayvanâtı besisine verilen ehemmiyete nazaran en aşağı birbiri üstüne beşer okkadan hesâb edilecek olursa bunlardan yalnız 20 bin hindi fazla girmiş demektir. Bu sene İstanbul'da da hindi mebzûl denecek derecededir.”⁵⁵⁹

Ancak, yılbaşı yemeği sadece hindiden ibaret değildir. Yılbaşı kutlayan halkların kendilerine göre başka lezzetleri de bulunmaktadır. Ermeniler; aşure, zerde ve pelte pişirirken Rumlar Ermenilerin aşurelerinden yemezler. Nitekim, hindi alımının da incelikleri vardır:

“Tabiidir ki hindi yemek dinî bir mesele değildir. Hattâ Ermeniler ‘aşure’, ‘zerde’, ‘pelte’ pişirirler. Rumlar, aralarında sebep-i münâferet olacak kadar mide bulandırıcı bir iftirâ ile Ermenilerin bu aşurelerinden yemezler. Maa-hazâ hindi yemenin bir âdet olduğu vaktiyle alıp beslemeye yahut yılbaşından bir iki gün evvel besili olanlarını almaya inhimâk gösterilmesinden anlaşılıyor.”⁵⁶⁰

⁵⁵⁹ A.g.y.

⁵⁶⁰ A.g.y.

Yılbaşının yemekleri, Ahmet Rasim'in tabiriyle biraz da "yılbaşının cakasından"dır. Gayrimüslimlerin yılbaşı eğlencelerini ifade eden "karşı âlemleri"nde hindilerin fırında sırt sırta pişmiş hâlleri, sunumları, ziyafetlerin hazırlanış şekli ve bunun gündelik hayata etkilerini tasvir ederken, Ahmet Rasim belki de gazete yazarı gibi değil de, ihtişamlı bir romanının yazarı gibi devam eder yazısına:

"Eski 'karşı' âlemlerinde sırt sırta fırına verilmiş çifte hindi, lehib-i aşk u sevda içinde bir seneden beri sûzân olan iki kalbin hayat-ı müşterekesi rumûzundan biri idi. Bir gün evvel ya ehîbbâdan birinin vedâati, yahut herhangi bir orostopoğlunun⁵⁶¹ delâlet ve himmeti her biri iki bacağından sağlı sollu tutulmuş, baş aşağı, et, yağ görünürcesine açık kanat, kalkık tüy, yıldız kafa, mor ibik iki hindinin gelişi ile ertesi gün kılığı kıyafeti düzgünce, hiç olmazsa prostelası temizce bir fırıncı çırağı veya tezgâhtar yamağının başında kenarlı koca bir tepsiye tabiatça konulmuş, etrafına patates dizilmiş olarak gidişi temaşası o, sokaklarda pencerelerden düşecek gibi sarkan âlüfteler için büyük büyük tesirler, teessürler, gıbtalar uyandıran bir hadise olduğu gibi ekseriyâ yeni tulumbacı kıyafetinde biri yahut Galata biçimi denilen dağınık perçem, yakasız mintan, kısa ceket, câme-dân yelek, dökük kuşak, Fransız kârı paçası bol pantolon, yumurta ökçeli yarım kundura giyen bir kopuk tarafından götürülen, pembeli allı, mavili gaz boyamaları, tüller içinde câ-be-câ ipekli fiyonklarla müzeyyen portakal, armut, elma, mandalina, muz, şeker ve kuruyemiş envâından mürekkekb tablalar da hatırı sayılır cakalardan idi!"⁵⁶²

Aslında her gece aynı masrafın yapıldığı başka eğlenceler tertip edilse bile, yılbaşı gecesinin kendisine has neşesi ve değeri vardır, tatsızlıkları da...

"O zamanlar zevk ve sefahat dünyâsının her gecesi bir yılbaşı gecesi masrafını müeddî olsa bile yine onun kadar hâiz-i itibâr olamazdı. Çünkü ancak o gecedir ki o gece esnasındadır ki o gecenin akıp yanan gazları sapsarı birer ufak paslı dile döndürdüğü şafağına kadar geçen saatleri zarfındadır ki cân u cânân muhabbet-i mütekâbile namına tesîd ve istidâd merâsimi muvâcehesinde yek-tavır, yek-vaziyet bulunurlardı. Muhibbe o gece bütün marifetini, muhib bütün saadetini duymak zihniyetini

⁵⁶¹ Orostopol: Alçak, orospu dölü, kahpe çocuğu. Halki AKTUNÇ, **Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)**, YKY, İstanbul 2008. s. 226.

⁵⁶² *HM*, 15 Kânun-i Sani 1924.

gösterirdi. Mahazâ böyle bir gecenin de seherine varmaz ufak tefek dargınlıkları, dişe dokunacak derecede tatsızlıkları, ulu orta kavgaları, bazen de cinayete kadar varan biçimsiz huysuzlukları yok değil idi. Raks, nara, cam, kadeh, sürahi kırma, masa devirme, tabanca, revolver, bıçak keşideleri, saz, zurna, klarnet, laterna önde “alay malay” denilen tarzda sokak sokak, ev ev dolaşmalar, îade-i ziyaretler de hemen hemen mukannenâttan idi.”⁵⁶³

2.6.3.3. Hicri Yılbaşı ve Sene Başı Şairliği

Ahmet Rasim, başka bir yazısını hicr-i yılbaşına ayırır. Her ne kadar daha sonra işleyeceği, “sene başı şairliği” konusuna bir basamak olarak kullanmış olsa da, konuyu unutulmuş bir edebî geleneği hatırlatmak için basamak olarak kullanır. Nitekim yazar, 7 Ağustos tarihli mektubuna, “ne saz şairleri kaldı, ne de sene başı şairleri!” diyerek başlar:

“Kunduracı çekici gibi birbiri ardına inen inkılap darbelerinin yaptıklarını gördünüz mü?.. Ne saz şairleri kaldı, ne de sene başı şairleri!...”⁵⁶⁴

Bu yakınmayı, sene başı şairlerini tanıtmaya için gerekli olan konu –hicri yılbaşı- hakkında verdiği bilgi izler. Hicri yılbaşının “resmî gün”lerden biri olduğunu söyleyen yazar, hicrî yılbaşı kutlamalarının tarihçesini aktarır:

“Pek ziyade yakın bir zamana kadar ibtida-yı muharrem bir yevm-i resmî idi. Takvim-i Hicriye’nin tarihlerimizdeki meriyyeti hâlâ baki gibidir. Filvâkia Devr-i Azizi’de ihdas edilen cülus geceleri şehir ayinleri sene-i Rumiye’den itibar edilir ise de veladet-i hümayun geceleri mutlaka sene-i hicriyeden muteber olarak bu hâl, bu hesap ta Vahdettin’in İstanbul’da esir olarak bulunduğu Osmanlı saltanatının son günlerine kadar devam etmiş ve bir müddet halifelikte karar kılmış olan ikinci Abdülhamid’in zamanında da re’s-i sene-i hicriye tebrikâtı vukua bulmuştur.”⁵⁶⁵

⁵⁶³ A.g.y.

⁵⁶⁴ HM, 7 Ağustos 1927.

⁵⁶⁵ A.g.y.

Ahmet Rasim, hicri yılbaşının uygulanmasına dair tarihî bir bilgiyi de okuyucularıyla paylaşır.

“Malum olduğu üzere takvim-i Hicri, halife-i sani Cenab Ömerü'l-Faruk zamanında ihdas ve tesis edilmiş ve irtihâl-i Nebevî'den sonra zuhur eden vakanın te'biyeti bu suretle müyesser olmuştur.”⁵⁶⁶

Bu tarihî bilginin ardından ise sıra, Ahmet Rasim'in asıl varmak istediği yere gelir: Sene başı şairliği.

“Devr-i Hamidî'de şiire mahsus tarz-ı kadimin ancak bugüne mahsus bir şa'şaa-i tecellisi var idi. Bu günde 'kaside' ve 'tarih' kol kola oldukları hâlde matbuat sütunlarında görünürdü. Sene başı şairleri ayrıca bir zümre idi. Bunlar her Muharrem iptidasında 'icad' hesabı üzere noktalı noktasız harfleri mecmûuyla yapılan tam yalnız noktalı harfleri hesaplarıyla yapılan 'muaccem' tarih mısraları yaptıkları gibi 'ta'miyeli' yani ebcet hesabınca tarih mısrasında gösterilecek olan adedin eksik veya ziyadeliğini şöyle bir gözden kaçırırçasına gizleyip, fakat erbabına izhar ettiği bir kelime veya bir terkip ile göstermek suretiyle de oldukça hüner perdazâne tarihler söylerlerdi. Bunların arasında mesela:

'Bin üç yüz kırkta doğdu Mustafa Ethem'

gibi yalnız lafzen veyahut hem lafzen hem de manen tarih söyleyenler de görülürdü.”⁵⁶⁷

Türk-İslam kültüründe önemli bir yer tutan ebcet hesabıyla sadece sene başları değil, birçok olay, yıldönümü için ve anma maksadıyla mısralarla tarih düşünürülmüştür.⁵⁶⁸ Tarih düşürücülük hakkında bilgi veren Ahmet Rasim, bundan

---

⁵⁶⁶ A.g.y.

⁵⁶⁷ A.g.y.

⁵⁶⁸ İsmail YAKUT, **Türk-İslam Kültüründe Ebcet Hesabı ve Tarih Düşürme**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1992.

hareketle, bir anlamda, kendisi de bir tarih düşürür. Artık bu sanatın ölü bir sanat olduğunu ifade eden Ahmet Rasim, “Bin üç yüz kırkta öldü sanat-ı tarih” der.

“Zamanımızdaki ‘asri’ şairlik maazallah böyle beyin yorucu, kafa patlatıcı terkibi, bhusus hesabı, gayr-i hissi, bhusus öğrenilip bilinmesine, ameliyatına, tatbikatına oldukça zaman isteyen vezn-i aruz ile muallel, zoraki ilhamat ile uğraşmaktan begayet müctenib olarak kenar kenar dolaştığı cihetle artık bundan böyle bu “sanat-ı şiiriye”ye de ‘mülga’ nazarıyla bakmak câiz olabilecektir. Bu sebeple ben de şimdi bilbedahe:

‘Bin üç yüz kırkta öldü sanat-ı tarih’

diye lafzî bir tarih söyleyerek merhumu defnediyorum.”⁵⁶⁹

2.6.3.3.1. Çil Para Modası

Ahmet Rasim’e göre sene başı şairliğinin tedavülden kalkması, aynı zamanda bir tür bahşiş olan “caize”nin tedavülden kalkmasıdır.

“Senebaşı şairliği ama bunun ayrıca bir hikmet-i sebebi de var idi. ‘Caize’ namıyla taml-i tahattur olunurdu. Padişahlara, vüzeraya, ricale, ekabire, ağniyaya, takdim edilen bu nev’ tarihler, âdeta şairinin topladığı bir ‘salyane’ idi.”⁵⁷⁰

Ancak sadece şairlere verilen caizelerin yanı sıra, bir de halka avuç avuç dağıtılan “çil para”lar vardır. Ahmet Rasim de çil para modasına yetişmiş çocuklardan birisidir:

Ben ‘iptida-yı muharrem’de câri olan ‘çil para’ modasına yetiştim.
Validem ile beraber Merhume Adile Sultan’ın sarayına gittiğimiz

⁵⁶⁹ HM, 7 Ağustos 1924.

⁵⁷⁰ A.g.y.

zamanlarda elin öptükten sonra geri geriye çıkılır, ‘hazinedar usta’ elinden çil çeyrek liralara alınır. Hazinedar usta da ayrıca bir avuç yirmilikten, ikiliğe kadar ecnas verirdi. Sarılı beyazlı parıl parıl yanan bu paraların elimde pek büyük bir kısmı var idi. Validemin bunları harcatmayıp sene-be-sene biriktirdiğini tahattur ediyorum. Sonra da harcatmış ise bilemem.”⁵⁷¹

Tıpkı “sene başı şairliği”nin yok oluşunu, Osmanlının ve buna bağlı olarak caizenin yok oluşuna bağlayan Ahmet Rasim, “çil para modası”nın yok oluşunu da, “sene-i cülusiye”nin yok oluşuna bağlar.

“Padişah, şehzadegân, sultanlar sarayları ile ‘eski İstanbul kibarlığı’ bu ananeyi tamamen muhafaza etti. Darphane-i Âmire re’s-i sene olmak hasebiyle bugün için beşbiryerde altına varıncaya basar, çıkın çıkın saraya vükela, vüzera rical dairelerine de bedeliyle yollar idi.

Böyle bir ananenin bizde mutlaka sene-i cülusiye’yi şahlık, hükümdarlık alaim-i katiyesinden olan ‘sikke darbı’ ile tebrik maksadından ileri gelmiş olduğundan şüphe yoktur. Fakat bunu Osmanlılar mı, yoksa sair İslam hükümetleri mi icat etmişler bilemiyorum. Sultan Hamid’in eyyam-ı hükümetinde pek ziyade kıymet ve hikmeti olan ‘ihvan’ların kibarlığına taalluk eden kısmında bu günün de ayrıca bir ehemmiyeti olduğunu işitirdim. Hatta bir kere Sadrazam Ferit Paşa mı, yoksa bir başka vekil-i mutlaka mı ‘hazine-i hassa’ veya ‘ceyb-i hümayun’dan verilmiş olduğunu duymuş ağzı açık kalmış idik.”⁵⁷²

Ahmet Rasim’in, deprem şaşkınlığını **İstanbul Mektupları**’nda iki farklı yazısında andığı Müstecabizade İsmet, başka bir mizahi anısıyla yine Ahmet Rasim’in zihninde Andelib’le karıştırılarak da olsa, kendisini gösterir.:

“Hatta ‘Andelib’ mi yoksa Müstecabizade İsmet mi, iyice tahattur edemiyorum; duyar duymaz iki elini semaya ref ederek, göğsü, bağı açık olduğu hâlde:

-Ey şevketli padişahım, ben kulun bunun bir adet sahihine de layık değil miyim?

⁵⁷¹ A.g.y.

⁵⁷² A.g.y.

‘Ben de bitkinlerdenim’

Dedikten sonra:

-Kim bilir şu on bin lira, şu anda kaç bin aç doyururdu!

Telhiniyle izhar-ı teessür etmiş idi. Filvaki o zamanın on bin lirası ki bu zamanın tetimmatı ile beraber seksen, yüz bin lirasına hatta sıkı hesap edilecek olursa daha ziyadesine bedeldir, semahat-ı şahanenin derecesine hayran olmamak kabil miydi?”⁵⁷³

Sadece padişah değil, halk da birbirinin hicrî yılbaşını çil para ile kutlamaktadır. Sebepsiz istenen bir çil paranın ardından yılbaşı kutlaması yapılmasıyla iade edilmeyecek olduğu anlaşılırken, bir başka batıl inanç da, muharrem ayında bir tanıdığından para alan kimsenin diğerinden yıl sonuna kadar para alacağına duyulan inançtır:

“Muharrem’in birinci gününe mahsus olan bu para dalaveresi halk arasında da ayrı bir âdet ihdas etmiş idi. O gün hemen bir ekseriyet dostundan, ahbabından rast geldiklerine:

-Bir kuruşun, bir çeyreğin var mı?.. Yahut bir kuruş, bir çeyrek var ise ver!

Der, alır almaz:

-Muharremini, sene başınızı tebrik ederim.

İle beraber aldatmış olduğunu, yani aldığı paranın na-kabil-i iade bulunduğunu anlatırdı. Bundan maada ay-ı muharremde kim kimden velev ki beş para alacak olur ise senenin nihayetine kadar ondan para alacağına alamet olduğuna dair itikat derecesinde kuvvetli bir hüsn-i tabir bulunması garabeti de var idi. Her hilalin ufukta görüldüğü ilk günlerde derhâl altına, gümüşe bakıp onunla tefe’ül edilmekteki safiyet keza muharrem hilalini ilk defa böyle temaşada daha ziyade bariz bir surette aşikâr olurdu. Hatta Zilhicce evahirine doğru çeyrek, yarım, bütün liralıklardan birini veya birkaçını, bu tefe’ülde bulunmak üzere, yeleşti ceplerinden birinde, alesta bulunduranlardan bazılarını bile tanırım.”⁵⁷⁴

⁵⁷³ A.g.y.

⁵⁷⁴ A.g.y.

Yazısında anlattığı batıl inançlardan sonra Ahmet Rasim, konuyla ilgili bir anısını da nakleder.

“Hâlâ gülerim:

İstanbul’un, Fehim Paşa, Mehmed Paşa Üsküdar Mutasarrıfı Hamdi Bey, Bedirhanî Ali Şamil Paşa ve emsali arasında taraf taraf mıntıka-i nüfuza ayrılmış olduğu senelerin birinde idi.

Kadıköy’üne geçmiş idim. Çarşı içinde Tütüncü Aleko derler, elinde çanta ile tütün satarak geçinir fukaradan biri beni durdurdu.

Rumcası Türkçesine, Türkçesi Rumcasına karışık bir lisan ile:

-Rasim Bey, ‘sâliniz ibrik’ ne demek?

Bittabi bir şey anlayamadığım için durdum sordum:

-Neden soruyorsun?

Zavallı etrafına bakındıktan sonra dedi ki:

- Demin Ali Şamil Paşa Efendimizin ağası beni tuttu, bir Mecidiye ver dedi, korktum verdim. Aldıktan sonra böyle dedi.

O zaman anladım ki bugün hem Muharrem’in biri, hem de Aleko’nun soyulduğu günün tarihi... Bu ağa İbrahim namında bir cerrar, bir mütegalîp bendesi idi. O gün alessabah çarşıya çıkmış sahibi isterse Rum, Ermeni, Yahudi, Müslüman olsun her dükkândan birer ikişer Mecidiye isteyerek her aldıkça:

-Sâl-i cedidinizi tebrik ederim.

diyerek torbasını doldurmuş imiş... Meğer biçare Aleko’nun ‘saliniz ibrik’ dediği de bu ibarenin kırık döküğü imiş.”⁵⁷⁵

Hicri yılbaşının elbette bir lezzeti de bulunur. “Hicret senesinin başı olan Muharrem ayının onuncu gününden başlamak üzere Muharrem sonuna kadar İstanbul’un bütün evlerinde iki kâse de olsa aşure pişirmek uyur ve bereket sayılırdı.

⁵⁷⁵ HM, 14 Ağustos 1927.

Her sınıftan kimseler buna özen gösterir ve özellikle onun gün pişirmeye dikkat ederdi.”⁵⁷⁶

Hicri takvime göre yılın ilk ayı olan muharremin onuncu günü pişirilen “aşure”yi Ahmet Rasim, “malum tatlı” olarak anar:

“Eski kadınlarımızın Ramazan, bayram, Aralık, Kurban diye sayarak aşure diye durdukları bu ayın onuncu günü pişirilen malum ‘tatlı’yı da unutmayalım. Bu da ölümlerin kırkinci yevm-i devrilerinde dökülen lokma veya çevrilen helva gibi tabhiyyâta ait eski, herkesçe makbul, aşr-ı muharremden itibaren hükmü birkaç ay bâki, âdetâ dinî bir taamımızdır.”
⁵⁷⁷

2.7. Matbuat Hayatı

Tezimizin konusu “sosyo-kültürel” ve “edebî” öğelerin kesişme noktasında matbuat hayatı yer almaktadır. Ahmet Rasim, sadece İstanbul’dan havadisler vermekle yetinmemiş, tabiri caizse “içinde bulunduğu sektör” hakkında gözlemlerini aktarmış ve aynı zamanda gazetelerin gündelik yaşam üzerindeki etkilerini de yazılarına konu etmiştir. Yaşadığı dönem boyunca neredeyse tüm tüm gazetelerde yazıları yayımlanan, Türk matbuatına Ahmet Midhat’ın desteğiyle dâhil olup, daha sonra matbuat hayatının, hem de oldukça önemli zamanlarında, neredeyse bir “demirbaş” hâline gelen Ahmet Rasim’in matbuat hakkındaki yazıları, elbette büyük önem taşımaktadır.

⁵⁷⁶ Abdulaziz Bey, **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, c.1, s. 246.

⁵⁷⁷ *HM*, 7 Eylül 1927.

2.7.1 Türk Matbuatının Kısa Tarihi

Bir Ankara gazetesi olan *Hâkimiyet-i Milliye*'de yazan Ahmet Rasim, okurlarını İstanbul'daki matbuat gelişmelerinden haberdar etmeyi de ihmal etmez.

“Şehrimizde ‘Milliyet’ ve ‘Yeni Ses’ nâmlarıyla iki yeni gazete intişâr ediyor. Ma'lûmdur ki bir memlekette irfânın derecesi, seviyesi birinci olarak matbûâtının nezâheti, ikinci olarak da adedinin kesreti ile tayin ve ifade olunur.”⁵⁷⁸

Fakat Ahmet Rasim, bu yazısında daha çok matbuat tarihine yoğunlaşır. Meşrutiyet sonrasında birbiri ardında açılan, fakat yine aynı hızla kapanan birçok gazete olduğundan bahseden Ahmet Rasim, söz konusu dönemin dikkatle incelenmesi gerektiğini tavsiye eder:

“1300'de yani 41-42 sene evvel İstanbul matbûâtı başlıca *Tercümân-ı Hakikat* ile *Tarîk* ve bir de *Cerîde-i Havâdis*'ten ibaret idi. *Sabah* sonradan ikinci defa olarak göründü. Daha evveleri Şemseddin Sami Bey merhûmun kalemiyle küçük kıtada intişar etmiş ve li-sebebin mine'l-esbâbta'tîl kılınmış idi. Arada şîhab-ı sâkîb gibi parlamasıyla sönmesi bir olan ve isimleri hemen hiçbir şey ifâde etmeyen *Mürüvvet* ile *Zuhûr* gibi gazeteler çıktı. Bu nevzuhurâtın içinde bir mevki-i mahsus tutan ancak *İkdam* olmuştur. *Malûmât* ve sâirenin yalnız kapılarında birer fırıldak eksik idi. Kim bilir, akîb-i Meşrûtiyet'te kopan gazete tufanında ismi cismine, cismi ismine uymayan kaç yüz varaka-i havadis çıkıp batmış idi! Matbûâtımızın bu zamana ait tarihini gâyet dikkatle cem ve telfik eylemelidir. Çünkü o günlere hâs olan fevârân-ı hissiyât, uzun senelerden beri mahpus kalmış olan ihtirâsât ve infîlât ile bunların aralarına sıkışmış olan muhteviyâtı açıktan açığa nâkıldır. Bilhassa bu yek-rûz evrâk-ı matbuaya musallat olan ‘medd ü cezr’ alâimi şâyân-ı tedkîk safahât-ı mütenevvia izhâr eder. Bütün hummalı, saralı, nöbetlerle meşhûndur. Doludizgin giderken birdenbire dizgini çekilen [...] atların nallarından fırlayan şerârelerin, işitilen çaka çaklarınınenvâi görülür, işitilir.”⁵⁷⁹

⁵⁷⁸ HM, 13 Mart 1926.

⁵⁷⁹ A.g.y.

Ahmet Rasim, kabaca çizdiği bu yakın tarih matbuatı resmine ek olarak, matbuat tarihi hakkında çok daha ayrıntılı bilgiler verir. 1 Kânun-i Sani 1927 tarihli yazısında, kendi dönemine kadar olan matbuat tarihini, “bidâyeten yani 1247 sene-i hicriyeden 1293 sene-i hicriyeye kadar mürûr eden 54 sene zarfında” üç evreye ayıran Ahmet Rasim, bunların açıklamasını da uzun uzadıya yaparak, bir gazete yazısından beklenenleri fazlasıyla vererek, gazetecilik ve edebiyat tarihi hakkında çalışacak araştırmacılar için de önemli bilgiler sunar. Ahmet Rasim’e göre; *Takvim-i Vekâyi* (1831) ilk gazete olması nedeniyle bir başlangıç noktasıdır. 1840’taki *Ceride-i Havadis*’e dek geçen süre ilk safhayı oluşturur. Bu dönem, 1860’ta *Tercüman-ı Ahvâl*’in çıkışıyla sona erer. Bu ayırım, Türkçe matbuatın resmî, yarı resmî ve gayr-i resmî olarak üçe bölünmüş hâlidir:

“Bence Osmânî matbûatı tarihi bidâyeten yani 1247 sene-i hicriyeden 1293 sene-i hicriyeye kadar mürûr eden 54 sene zarfında resmî, nîm-resmî, gayr-ı resmî olmak üzere fâsılalı üç safha arz eder. Evveleminde resmî *Takvîm-i Vekâyi* başlı başına bir safha olduğu gibi (1247) gayr-ı resmî olan *Ceride-i Havâdis* (1256) ikinci ve *Tercümân-ı Ahvâl* de (1277) üçüncü safhadır.”⁵⁸⁰

2.7.2. Takvim-i Vekâyi

İlk gazete olan *Takvim-i Vekayi* hakkında Ahmet Rasim, **Sâlname-i Hadika**⁵⁸¹, yı kaynak göstererek bilgi verir.

“1247’den 1256 senesine kadar mürûr eden dokuz sene zarfında Takvîm-i Vekâyi, *Sâlnâme-i Hadika*’nın tasvîrine göre: ‘Avrupa’daki emsâli gibi devlete müteallik ne kadar mühim şeyler varsa cümlesini halka i’lân

⁵⁸⁰ HM, 1 Kânun-i Sani 1927.

⁵⁸¹ İlk Türk almanağı olarak anılan ve henüz Latin harflerine aktarılmayan Tevfik Ebüzziya (1849-1913) eseri. Ebüzziya hakkında bilgi için bkz. Alim GÜR, **Ebüzziya Tevfik / Hayatı, Dil, Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.; Tevfik EBÜZZİYA, **Sâlname-i Hadika**, Ebüzziya Matbaası, İstanbul, 1290/1873.

ederdi, yani ‘Nizib’ vaka-i ma’lûmesini intâc eden ‘Mısır’ hâdisesine müteallik pek çok muharrerât-ı mühimmenin neşrine vâsıta olarak halkı hakikat-i mes’eleden âgâh eylemiştir’. Mahmûd-i Sâni vefâtı ile beraber bu gazetenin de ehemmiyeti beraberce sürüklenip gitmiştir. Sâlnâme bu hâli te’kiden:

‘Tevâtüren söylerler ki Takvîm-i Vekâyi bir senenin Şaban tarihini hâvî olarak fakat ertesi sene Safer’de neşrine muvaffak olduğu bir nüshasında mahmil-i haccın İstanbul’dan hareketini Şam’a avdetinden sonra ilân edebilmiştir.’ diyor.”⁵⁸²

1.17.3. Ceride-i Havadis

Ahmet Rasim, yazısının devamında Takvim-i Vekâyi’nin bakımsızlıktan dolayı işleyemez bir hâle geldiğini ve devamında *Ceride-i Havadis*’in kuruluşunu da aktarmıştır. Daha önceleri okurları sadece yüksek tabakadan insanlar, devlet memurları ve valileri olan *Ceride-i Havadis*, Kırım Harbi sırasında peynir ekmek gibi kapışıldığı nüshalar basmış, makineleri talepleri karşılamaya yetişemediği ilaveler çıkarmıştır. Fakat 1860’ta *Tercümân-ı Ahvâl*’in çıkışı üzerine ilk önce *Rûzname-i Ceride-i Havadis* adıyla iki sayfalık bir ek çıkarmış, iki yıl sonra ise gazete tümüyle bu yeni isimle çıkmaya başlamıştır:

“Anlaşıyor ki *Takvim* devr-i Mecîdî’de bakımsız bir hâle geldiği gibi memûr olduğu vazife-i neşriyeyi de ifâ edecek kabiliyetten mahrum kalmıştır. ‘**Sâlnâme**’ bu bâbta Abdülmecid’i son derecede tahtie ederek:

‘Bu yolda hizmet edecek erbâb-ı vukûf u kemâle râğbet edilmemiş ve yirmi iki sene imtidâd eden devr-i saltanatında topu bir *Ceride-i Havâdis* ile gayr-ı resmî bir *Tercümân-ı Ahvâl* zuhûr etmiştir’ demekten kendini alamamıştır. *Ceride-i Havâdis* Sultân Mecîd’in tahta cülûsunun (1255) müteâkib 1256’da Churchill nâmındaki bir müste’menin eliyle neşredilerek ta Kırım Muhârebesi tarihi olan 1269 senesine kadar imtidâd eden 13 sene zarfında ‘Avrupa’nın sırf eğlenceden ibâret olan letâif-i vukûâtına ve Amerika ile Hind ü Çin’in – o zamanlarca tahkiki hemân muhâlâtan olan – acâibâtına tercümân’ olmuş, Kırım Muhârebesi zuhûr edince, arada sırada halkın kaht u galâ zamanında ekmek kapışır gibi yağma ettiği, makinesinin basmaya yetişemediği ilaveler neşri sûretiyle

⁵⁸² HM, 1 Kânun-i Sani 1927.

mevcûdiyetini ancak ihsâs edebilmiştir. Bundan evvel müşterileri havâs ile me'mûrîn-i devlet ve vâfilerden ibâret idi. Fakat 1277'de *Tercümân-ı Ahvâl*'in intişârı üzerine istirkâba kalkışarak yevmî olarak "sülûsânı hikâye, selâsenin nısfı havâdis ve nısfı ilân olarak iki sahifeden ibâret bir ilâve neşrine başlamış ve biraz sonra *Rûznâme-i Ceride-i Havâdis* nâmı altında görüldüğü hâlde iki üç sene sonra da hacmini büyülterek babası olan *Ceride-i Havâdis*'in gûşe-i ferâğa çekildiğini ilân eden oldukça garîbü'l-ma'nâ bir fikra yazmıştır."⁵⁸³

2.7.3. Ceride-i Havadis ve Küçük Sait Paşa

Ceride-i Havadis'ten *Rûzname-i Ceride-i Havadis*'e geçişte yayımlanan fıkra, Ahmet Rasim'e göre, Küçük Sait Paşa'nın kaleminden çıkmıştır. Ahmet Rasim'e göre, kullanılan dil ve Küçük Sait Paşa'nın her iki gazetede de yazması, bu iddiayı kuvvetlendirir.

Ahmet Rasim, matbuat hatıralarına Ruzmane'nin doğuşuyla ilgili bilgiler vererek devam eder:

"*Rûzname*'nin bu esnada 'Cağaloğlu semtinden tab ve neşrolunur'dan [...] adresine sahib-i imtiyazının ne baş muharririnin isimleri yoktur. Yalnız 83. sayfada Churchill imzası vardı. Hâlbuki asıl Churcill'in 1262 tarihinde yani *Ceride-i Havadis*'in intişarından 6 sene sonra vefat etmiş olduğu ve Sâlname-i Hadika'ya göre hazine-i devletten kendisine tahsis edilmiş olan 2500 kuruş ile gazetenin tab ve neşri hususunun oğlu Alfred'e ihale kalındığı mevsufdur. Bu hâlde Churchill imzası oğluna iade olmak iktiza eder."⁵⁸⁴

2.7.3.1. Rûzname ve Churcill

Asıl sorusunu ise yine Rûzname ile ilgili teknik bilgiler verdikten sonra devam soracaktır: "Bu Churchill kimdir bulana aşk olsun."

⁵⁸³ HM, 1 Kânun-i Sani 1927.

⁵⁸⁴ HM, 3 Teşrin-i Sani 1926.

Yazının devamında, bu İngiliz ile ilgili türlü dedikodular olduğu söylenir. Acaba bu isme bir gazete imtiyazı ne şekilde ve kimin işaretiyle verilmiştir. Ahmet Rasim'e göre 2500 kuruş "ricale mahsus" bir maaş olduğuna göre, bu İngiliz ehemmiyet sahibi birisidir. Ahmet Rasim bundan sonra sözü Âkif Paşa'nın Tabsıra⁵⁸⁵'sından yaptığı alıntıya bırakır. Bugün hâlâ Latin harflerine aktarılmamış fakat Fransızcaya tercüme edilmiş eserde şöyle denilmektedir:

"Mahaza güzden birkaç ay evvel bir Kadıköy ahalisi Frenklerin evleri isticariyle orada temkin ve teksirlerinden ve insilap emin ve rahatlarından dolayı ve def-i refahlarını ba arzuhal istida etmiş olduklarına binaen, Üsküdar muhafızlığı uhdelelerinde bulunan Kaptan Paşa Vekili Müşir Paşa hazretleri bulanan Beyoğlu tarafları gibi münasip mahalleye kaldırak üzere ferman-ı Âli sâdırıyla ekserisi kaldırılıp İngiltereli Churchill nam habis üç ay mühlet almak hasebiyle henüz oradan gitmemiş olduğundan bir gün ben sahil hanımda otururken müşarünileyhin Üsküdar muhafız vekili olan kethüdası tarafından bir kavas gelip 'Kadıköyü'nde Defterhane kütübesinden Necati Efendi'nin hasbi oğlu adet-i etfal üzere karye-i mezkure kenarında kuzu otlatırken mersum Churchill sabi-i merkumum önündeki kuzuya saçma dolu tüfeğini atıp çocuğu sekiz yerinden yaralamış [...]"⁵⁸⁶

Tarihimize "Churchill Vak'ası" olarak geçen bu olaydan sonra Churchill Ahmet Rasim'e göre de İngiliz sefirinin araya girmesiyle kurtulmuştur:

"Bana öyle geldi ki en sonra Churchill, İngiliz sefirinin müdahalesiyle kurtulmuş ve kendisi taraf-ı devletten bu suretle tazmin edilmiştir. Osmanlı matbuatında siftah uğrunda sahib-i imtiyazlık turfandasını kesen şahsı gördüğümüz ah sonradan sahib-i imtiyaz namına mültezimler de türemiştir. Meşhur *Vakit* gazetesinin sahibi Şahin oğlu Filip Efendi bir zaman böyle mültezimlik ile geçinmiştir."⁵⁸⁷

⁵⁸⁵ Akif Paşa, **Tabşıra-yı Akif Paşa**, Ebüzziya Matbaası, İstanbul 1843.

⁵⁸⁶ *HM*, 3 Teşrin-i Evvel 1926.

⁵⁸⁷ *HM*, 3 Teşrin-i Evvel 1926.

O zaman itibariyle gazetelerin durumu ise yazıya göre şu şekildedir:

“*Ruzname*’nin neşredildiği o tarihte İstanbul’da Türkçe olarak *Takvim-i Vakaii*, *Tecüman-ı Ahval*, *Ceride-i Askeriye*, *Tasvir-i Efkar*; Farsî olarak *Türkistan*; Ermeni harfî ve Türki Lisan *Mecmua-i Havadis*; Fransızca *Courrierd’Orient*, *Journal de Constantinople*; Fransızca-İngilizce, *Levant Herald*, Arapça *El Cevaib*.”⁵⁸⁸

Ahmet Rasim’e göre de Churchill, İngiliz sefirinin araya girmesiyle kurtulmuştur:

“Bana öyle geldi ki en sonra Churchill, İngiliz sefirinin müdahalesiyle kurtulmuş ve kendisi taraf-ı devletten bu suretle tazmin edilmiştir. Osmanlı matbuatında sıftah uğrunda sahib-i imtiyazlık turfandasını kesen şahsı gördüğümüz ah sonradan sahib-i imtiyaz namına mültezimler de türemiştir. Meşhur *Vakit* gazetesinin sahibi Şahin oğlu Filip Efendi bir zaman böyle mültezimlik ile geçinmiştir.”⁵⁸⁹

O zaman itibariyle gazetelerin durumu ise yazıya göre şu şekildedir:

“*Ruzname*’nin neşredildiği o tarihte İstanbul’da Türkçe olarak *Takvim-i Vakaii*, *Tecüman-ı Ahval*, *Ceride-i Askeriye*, *Tasvir-i Efkar*; Farsî olarak *Türkistan*; Ermeni harfî ve Türki Lisan *Mecmua-i Havadis*; Fransızca *Courrierd’Orient*, *Journal de Constantinople*; Fransızca-İngilizce, *Levant Herald*, Arapça *El Cevaib*.”⁵⁹⁰

---

⁵⁸⁸ A.g.y.

⁵⁸⁹ A.g.y.

⁵⁹⁰ A.g.y.

2.7.3.1.1. Mebhûsetün Anhâ ve Kütüphane-i Ebüzziya

Ahmet Rasim, *Ceride-i Havadis*'ten bahsederken, gazetenin aynı zamanda Şinasi'nin "Mebhûsetün Anhâ" ve içindeki 12 yazıdan birisinin de Ahmet Rasim'e ait olduğu **Kütüphane-i Ebüzziya**'sını⁵⁹¹ bastığını hatırlatır.

"Hattâ Şinasi merhûm ile 'Mebhûsetün Anhâ' unvânıyla marûf olan mübâhase-i meşhûre müşârünileyhin burada muharrirliği esnâsında zuhûr etmişti. 'Mebhûsetün Anhâ', 'Kütübhâne-i Ebüzziya' nâmıyla intişâr etmiş olan külliyyât-ı müfide miyânında ayrıca kitap sûretinde olarak tab' edilmiştir."⁵⁹²

2.7.3.2. Ceride-i Havadis Yazarları

Ahmet Rasim, *Ceride-i Havadis*'in mahfilinden, başka bir ifadeyle yazarlarından bahseder. Bunlar arasında, üzerinde en çok durulanı Muharrir Halet Bey'dir. Ahmet Rasim, 1839'da dünyaya gelen Halet Bey'in biyografisini neredeyse ayrıntılı bir şekilde okurlarıyla paylaşmıştır.

2.7.3.2.1. Muharrir Halet Bey

"*Ceride-i Havadis*'te muharrirlik etmiş olanlardan birinci derecede şâyân-ı ehemmiyet olarak Hâlet Bey gösterilebilir. **Kâmûsu'l-Âlâm**'in⁵⁹³ bu zât hakkında verdiği malûmâta göre sülâle-i Abdülkâdir Geylânî'den ve eski Maliye nâzırlarından Hâlid Efendi-zâdedir. 1255'te dünyaya

⁵⁹¹ Kolektif, **Kütüphane-i Ebüzziya**, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul 1873.

⁵⁹² *HM*, 1 Kânun-i Sani 1927.

⁵⁹³ "Kamusu'l – A'lâm, umumi bir tarih, coğrafya ve meşhur adamlar ansiklopedisi olup bilhassa İslam ve doğuya ait çok sayıda madde içerir." Ömer Faruk AKÛN, "Şemseddin Sami", **MEB İA.**, c.11, Esk. 2001, s. 411-.

Şemseddin Sami, **Kamusu'l – A'lâm**, Mihran Matbaası, İstanbul, 1306/1889.

gelmiştir. Daha pek genç iken Cerîde-i Havâdis'e birçok makâlât yazmış ve bu esnâda tab' edilmekte olan Napolyon tarihini nazar-ı tashihten geçirmiştir. Biraz sonra Halep vilâyeti mektupçuluğu muâvinliği ve daha sonra mektupçuluğu uhde-i dirâyetine tefvîz edilmiştir. Hâlet Bey bu mektupçuluğunda Osmanlı taşra matbuatı nâmına kıymetdâr bir hizmette bulunmuştur. Biri resmî olarak 'Fırat' diğeri gayr-ı resmî olarak 'Gadîrî'l-Fırat' nâmında iki gazete tesis ve 'Fihrist-i Vilâyet-i Haleb' nâmı altında ilk bir 'sâlnâme' tertîp eylemiştir ki derûnunda münderic malûmât istatistikiye ve iktisâdiyeden dolayı Bâbîâli'nin nazar-ı takdirini celb eylemiş ve bu sâlnâmeden her vilâyete birer nüsha irsâl edilerek bunun numûne ittihâzıyla böyle sâlnâmeler tertîbi emr olunmuştur. Müşârünileyhin 'Divân-ı Ahkâm-ı Adliye' baş kitâbetinde bulunduğu sırada teşkilât-ı adliye husûsunda mühim pazarlıkları görüldüğü gibi maârif mektûbçuluğunda da hidemât-ı ber-güzîdesi sebkât etmiştir. 1295 senesinde 40 yaşında bir genç olduğu hâlde vefâtı vukûa gelmiştir."⁵⁹⁴

Hâlet Bey, aynı zamanda basılmayan bir divanı ve bu divanda bir Abdülaziz zeyli bulunmaktadır.

"**Hâletü's-Şebâb** isminde bir de divanı var imiş ise de tab' olunamamıştır. **Kâmûsu'l-Âlâm** eş'ârına numûne olmak üzere Sultan Abdülaziz'in bir tasviri altına yazmış olduğu âfîdeki kıtayı tercüme-i hâline zeyl ediyor:

Sanmayın tasvîrdir bu, eylemiş lutf ezel

Adl u dârın bir mücessem sûret-i şâhânesi

Zât-ı şevket-sâzı, efkâr-ı isâbet-âveri

Rûhtur, bu cism-i devlettir ânın kâşânesi."⁵⁹⁵

2.7.3.2.2. Daniş Bey, Hafız Müşfik, Ali Bey

Ahmet Rasim, Abdulhamit döneminde kendisinin de *Ceride-i Havadis*'in son zamanlarında yazdığını aktararak, bu sırada Daniş Bey, Hâfiz Müşfik ve Âlî Bey

⁵⁹⁴ HM, 1 Kânun-i Sani 1927.

⁵⁹⁵ HM, 1 Kânun-i Sani 1927.

adında üç kişinin adının zikredildiğini söyler. Dâniş Bey’le tanışamasa da, Salnâme-i Hadika’da Namık Kemal’in uslubuyla yazılmış “Şâkir’in Vefatı” başlığı altında bir makalade okuduğu satırlardan bahseder:

‘Ne hatâ eyledin ey tîr-i güç-endâz-ı mülk?

Milletin geldi ciğer-gâhına durdu peykân.

İnsân Dâniş Beyler, Hâfız Müşfikler, Âliler gibi tabîatın asırlarca it’âb-ı nefis ederek yetiştirebildiği cevâhir-i istidâddan kimini verem döşeklerinde, kimini cünûn sahrâlarında, kimini meyhane köşelerinde hebâ olmuş gördükçe hakikaten nûr-ı dîde-i vatan denilmeye şâyân olan sâir birtakım nevâdir-i edeb ü irfânın, sîne-şikâf-ı her-âfât olan efkâr-ı hürriyetin zor bazusu sâyesinde felekle pençeleşircesine meydana atılarak ve sâika-i ye’s ile ifnâ-yı vücûd etmekte ise en kudretli silâh-ı taaddîye bile gâlip olan kalemlerine dayanarak beş on sene içinde âzâdî-i istikbale beraat-ı istihlâl olmak üzere en evvel edebiyatın rabt ve usûl-i kalem denilen zincir-i esaretini olsun pâre pâre ettiklerini görmek, insaniyete müştâk olanları bir hayât-ı sâniyeye mazhar olmuş kadar vecd ü hâle müstağrak etse lâyıktır.”⁵⁹⁶

2.7.4. Tercümân-ı Ahval

Ahmet Rasim, aynı yazısında kronolojik bir sıra izleyerek; *Takvim-i Vekayi, Ceride-i Havadis, Ruznâme-i Ceride-i Havadis*’ten sonra *Tercümân-ı Ahval*’e kadar ulaşır.

“*Tercümân-ı Ahvâl* her ne kadar Âgâh Efendi’nin imzasıyla neşredilmiş ise de bilhassa Şinasi’nin himmet-i kalemiyesiyle teessüs etmiştir.”⁵⁹⁷

Ahmet Rasim, Namık Kemal’in de “arada sırada makale yazmak suretiyle muavenet-i kalemiyede” bulunduğunu ifade ettikten sonra, başka bir yazısında uzun

⁵⁹⁶ HM, 1 Kânun-i Sani 1927.

⁵⁹⁷ HM, 23 Teşrin-i Sani 1926.

uzun bahsettiği ve bu çalışmada ayrı bir başlık olarak incelenecek olan Refik Bey ile Hasan Suphi adında iki gencin yönetimine geçtiğini belirtir.

2.7.5. Muhbir

Ahmet Rasim, 26 Nisan 1927 tarihli yazısını ise, tümüyle *Muhbir* gazetesine ayırmıştır. Üyelerinin Paris, Londra ve Brüksel’de yavaş yavaş toplanmasıyla ve Mısırlı Fazıl Mustafa Paşa’nın desteğiyle kuvvetlenen Yeni Osmanlıların 1867 yılının ağustos ayında Londra’da Ali Suavi’nin yönetiminde *Muhbir*’in ilk sayısını çıkarmasının ayrıntılarını verir:

“Yeni Osmanlılar namıyla 1284 ve 1285 sene-i hicriyelerde Paris’te Londra’da Brüksel’de birer ikişer toplanmaya başlayan ve mülgâ Osmanlı saltanatı dâhilinde hürriyet ve usul-i meşveretin tesîsine şiddetle taraftar olup merhûm Mısırlı Fazıl Mustafa Paşa’nın muâvenet-i nakdiye⁵⁹⁸ ve himâye-i mahsûsasıyla bir dereceye kadar kuvvet bulmuş olan cemiyet, ilk defa olarak 1867 sene-i miladiyesi Ağustosunun otuz birinci günü Londra’da Hammersmith’te Jorj Bertrant namındaki matbaada, meşhûr Ali Suavi’nin⁵⁹⁹ kalemiyle *Muhbir* isminde bir gazete neşrine muvaffak olmuştu.”⁶⁰⁰

⁵⁹⁸ Fazıl Paşa, Londra’da *Muhbir*’in intişârından evvel Avrupa’da vukû bulacak neşriyâtın tertibiye, tab’iye, posta ücreti karşılığı olmak üzere 250 bin Frank sermayeli bir sandık tesisini Ziya Paşa’ya üç bin, Kemal Bey’le Kani Paşazâde Rıfat Bey’e ikişer bin, Âgâh Efendi ile Suavi’ye bin beşer ve diğerlerine Ali Suavi’ye biner Frank tahsis etmiş idi. [A.Rasim]

(Bu çalışmada, Ahmet Rasim’in gazete yazısında bizzat kendisinin verdiği dipnotlar, aynı dipnot numarası sırasıyla ve dipnotun sonunda [A.Rasim] ibaresi konularak verilmiştir.)

⁵⁹⁹ İstanbul’da ilk defa olarak, meşhûr Vakit ve Tarik gazetelerinin sâhib-i imtiyâzı müteveffa Şahin Oğlu Filip’in 1283’te çıkardığı *Muhbir* gazetesinin de başmuharriri iken 32.nci nüshasında yazmış olduğu bir makâle onda Sadrazam Âli Paşa’nın gazabına uğrayarak Kastamonu’ya nefyedilmiş ve oradan Fazıl Paşa’nın adamları ve Dersaadet Fransa sefâretinin vasıtasıyla da Avrupa’ya firar etmiş idi. [A.Rasim]

⁶⁰⁰ *HM*, 26 Nisan 1927.

Ahmet Rasim, 19 Teşrin-i Sani 1926 tarihli yazısını da *Muhbir* gazetesine ayırmış ve gazete hakkında etraflıca bilgi vermiştir. Ahmet Rasim, gazeteyi tanıtmaya öncelikle künye bilgilerini vererek başlar:

“Osmanlı matbuatının ilk ikinci devresine mensup olan bu gazete, 1283 sene-i hicriyesi Şaban’ının yirmi beşinci salı günü intişâr eylemiştir ki Tercüman-ı Ahvâl’in intişarından altı, *Tasvir-i Efkâr*’ınkinden dört sene sonradır. Sahibi Şahin Oğlu Filip, sermuharriri Ali Suavi idi.”⁶⁰¹

Muhbir’in 1866’da yukarıda anlatıldığı şekilde ve künye ile yayın hayatına başlayışı, 1862 tarihinde yayımlanmaya başlayan *Tasvir-i Efkâr*’daki bir fıkra ile de dönemin okurlarına duyurulmuştur.

“*Tasvir-i Efkâr* gerek Şinasi’nin, gerek Kemal’in himmet-i kalemiyeleriyle ekseriyet-i münevvere tarafından o devrin yeni şive, yeni tarz, yeni fikir gazetesi olmak üzere tanılmış ve filhakıka Osmanlı edebiyatına, matbuâtına kendisini ister istemez böylece tanıtmış; edebî, fikrî, siyasi birinci derecede şâyân-ı ehemmiyet, muhâfaza-i meslek husûsunda sâhib-i metânet bir gazete olduğu hâlde *Muhbir*’in intişârını câlib-i dikkat olacak surette tebrik ve ilanı mutazammın bir fıkra-i takririye ile karşılamıştır.”⁶⁰²

Ahmet Rasim, bu fıkrayı da aynen alıntılar.

“*Tasvir*’in fıkrası:

‘Lisan-ı Osmanî’de tıbbâtın terakkisine dair geçen numaramızda bir bend neşretmiştik. Bu defa dahi matbuatın terakkisini mûcib olacak bir eserin zuhurunu maa’l-memnûniye ilan ederiz.

⁶⁰¹ HM, 19 Teşrin-i Evvel 1926.

⁶⁰² A.g.y.

Şöyle ki:

Şaban'ın yirmi beşi tarihinden bed' ile '*Muhbir*' namında bir gazete daha neşrolunmaya başlamıştır. Ser-nâmesinde görülen tarîfâta göre bu gazete maarif ve havâdis-i dâhiliyeden ve hulâsa-i vecihle politikâdan bahsedecek ve haftada üç gün çıkacaktır. Hacmi ve tertibi ve 'terkîbat-ı garâbet-nümâ-yı münşiyânenen âzâde olan şîve-i faidesi' Tasvir-i Efkâr'a yakındır.

Mülkümüzde böyle serbest bir gazetenin daha meydana gelmesine teşekkür olunur ve muharrirleri an-samîm tebrîk edilir."⁶⁰³

Sâlname-i Hadika'da ise *Muhbir*'in çıkışı hakkında şunlar söylenir:

“Diğer taraftan 1290'da yani *Muhbir*'in çıkıp hatta ilgasından yedi sene sonra intişâr eden **Salnâme-i Hadika**, 'Türk gazetelerinin terâcim-i ahvâli' unvânıyla makalesinde, *Tasvir-i Efkâr*'ın bir fikra-i takdiriyesine zeylen diyor ki:

'Memleketimizde matbûâtın tarih-i ehemmiyetine *Muhbir* gazetesinin zuhûru mebde' itibâr edilebilir. Zira matbuatta bir taklîb-i azîme sebep olduğu gibi efkâr-ı inkılâbı da tahrîk eylemiştir.'⁶⁰⁴

Fakat Ahmet Rasim, alıntılacağı bu bölümün ardından, *Muhbir*'in uzun ömürlü bir gazete olmadığını da ekleyerek, **Sâlname-i Hadika**'nın *Muhbir*'i bu şekilde anmasının hikmetini sorar:

“Sâlname'nin *Muhbir*'i böyle üst perdeden der-hatır edişinde elbette bir sebep olacak! Bâhusûs *Muhbir*, ömürlü bir gazete olmamıştır. 32'nci nüshasına kadar Ali Suavi yazmış, bu numarada münderic bir makaleden dolayı (3 Zilkade 83) bir ay müddetle tatil edilmiştir.

İlk tatiline kadar 33 nüsha ve ikinci defa neşrinde dahi 55'nci nüshada hükümet tarafından lağvedilmiştir."⁶⁰⁵

---

⁶⁰³ A.g.y.

⁶⁰⁴ A.g.y.

⁶⁰⁵ A.g.y.

Elbette bu soru, biraz da retorik bir sorudur. Çünkü Ahmet Rasim, hemen ardından, bir anlamda kendi sorusunu cevaplar. Osmanlı matbuat tarihinin en önemli hususlarından birisi olarak anılabilecek Kararname-i Âlî'nin ilk kez *Muhbir* aleyhine yayımlanması, Ali Suavi'nin Kastamonuya, Namık Kemal'in neşriyattan men edilerek Erzurum'a, Ziya Paşa'nınsa Kıbrıs'a sürülmesidir:

“Burada Osmanlı Matbuatı tarihi namına kaydedilecek bir hatıra var ise o da bu ‘Karâr-nâme-i Âlî’ namındaki kararın birinci defa olarak *Muhbir* aleyhinde tatbik edildiği ve bu karar-nâmenin dört gün sonra neşredilmiş olmasıyla beraber Ali Suavi'nin de hasbe'l-icab maddesiyle Kastamonu'ya sürüldüğü ve *Tasvîr-i Efkar* muharriri Kemâl Bey'in neşriyattan men' ile Erzurum Vali Muavinliğine, Ziya'nın da Kıbrıs Mutasarrıflığına tayin kılındığıdır.

Acaba Sâlname'yi daha doğrusu Ebüzziya merhûmu da tahrik eden madde bunlardan mı ibaret idi. Zannedirim.”⁶⁰⁶

Ahmet Rasim, 23 Teşrin-i Evvel 1923 tarihli yazısında ise *Muhbir*'in Osmanlı matbuatındaki önemini ise şöyle açıklar:

“İşte *Muhbir*'in İstanbul'ca uğradığı rol bunlarla hitam buluyor ki zamanın matbuat namına en câlib-i dikkat safhalarından biridir. Bir hâlde ki bilahare bunca şiddetlere, tazyiklere rağmen Sultan Hamid idâre-i müstebidesinin bütün iç yüzünü kâffe-i maâyibiyle kâffe-i nakâisiyle, hükûmeti de, Osmanlılığı da bütün üryanlığıyla meydana çıkarıp nice nice menfaatperestlerin bir günlük emellerine, ihtiraslarına yardım ettiği gibi diğer cihetten de istirdâd-ı hürriyet emellerini beslemiş ve en sonra bir siyasi muvaffakiyet göstermiş olan Avrupa'ya firar, Yeni Osmanlılık fikri, ta Kuleli Vakası'ndan beri kulaklarda kalmış olan Meşrûtiyet tasavvurunun ağır ağır canlanması, her tarafından yaralı olduğu hâlde vurdum duymaza dönmüş [...] nâ-kâbil bir inhilâle doğru yürüdüğüne halk tarafından anlaşılır gibi olması bu hadiselerle, bu safhalarla teyit etmeye başlamıştır, denilebilir.”⁶⁰⁷

⁶⁰⁶ A.g.y.

⁶⁰⁷ *HM*, 23 Teşrin-i Evvel 1923.

1.17.5.1. Kararname-i Âli

Ahmet Rasim, 23 Teşrin-i Evvel 1926 tarihli yazısında matbuata müdahalelerin başlangıcından söz ederek, konuyu Kararname-i Âlî'ye getirir.

“Evet, Tercümân-ı Ahvâl’in zuhûrundan itibaren Osmanlı gayr-ı resmi matbuatı altıncı senesine bastığı tarihte idi ki bu küçük çocukta aykırı haşarıklar görülmeye başladı. Bittabi tedîbât da gecikmedi. Âlî Paşa bu matbuatın alabildiğine serbest davranmasına değil, hatta serbest davranmaya yeltenmesine bile iğmâz-ı ayn etmek taraftarı görünmüyor, bilhassa müstebid bir idâre adamına düşen nazarlarla bu sahada teferrüd etmeye başlamış olan Nâmık Kemal’i, Ziya Paşa’yı, Ali Suavi’yi uzaklaştırmak, yazı yazamayacak bir hâle getirmek istiyordu.”⁶⁰⁸

Nitekim, öyle de olmuştur. Ahmet Rasim, *Muhbir* gazetesi kapatıldığında *Tasvir-i Efkâr*’da yayımlanan makaleyi şöyle aktarır.

“Birinci makâlede arz etmiş olduğumuz vech ile *Muhbir* gazetesi bir ay müddetle tatil edildiği gün gazetenin sahibi Filip imzasıyla resmî tatilnâmenin altına yazılmış bir varaka-i mahsûsa ile *Tasvir-i Efkâr*’da bir beyanname neşredilmiştir. Bu beyannâme altı senelik matbuatta o güne kadar görülmüş şey değil idi. Bahusûs Ebüzziyâ’nın da itirâf ettiği vech ile o zamanı idrak edenler indinde haylice cesârete mütevakkıf hallerden idi. Bu beyannâme şöyle idi:

‘İşbu müzekkere-i resmiyeyi saat beşte aldım. Hâlbuki bugünkü gazetemiz mutadvech ile evvelce çıkarılmış ve biraz nüshaları dağılmış idi. Vusûl-i emirde tatil ettim. Bu cihetle bugünkü numarada müşterilerimizin pek çoğuna verilemeyeceğinden mazûriyyetim sebebiyle aklarını rica ederim.

[...]

Muhbir, Devlet-i Aliyye’nin ve Mîlel-i Osmâniye’nin hayr-hâhıdır, Osmanlı gazetesi olduğu için hakkında kanun-ı devletten bu yolda hüküm icrâ olunuyor ve bir mâh müddetle kapandığını müşterilerimize beyân ederim. Ve bu müddet içinde müşterilerimizi havadissiz bırakmamak için derhâl bir Türk gazetesiyle mukâvele eyleyeceğim. [...].’

⁶⁰⁸ A.g.y.

Fî, 3 Zilkade, Sene 83. Filip⁶⁰⁹

Yukarıdaki makale, 5 Mart 1867'de Sadrazam Ali Paşa tarafından yayımlanan ve sansür kararnamesi olan Kararname-i Âlî'den başka bir şey değildir. Tasvir-i Efkâr'da söz konusu beyannamenin altında yayımlanan "Mülâhaza-i Tasvîr-i Efkâr", kararname hakkında yapılan ilk yorumdur:

"*Tasvir-i Efkâr* bu beyannameyi neşretmekle beraber altına da 'Mülâhaza-i Tasvir-i Efkâr' ser-nâmesiyle şu satırları yazmakta ihmal göstermemiştir:

'*Muhbir*'in sebep-i tatili olan maddeler, müzekkire-i resmiyede muayyen olmadığı için o bâbda muhakemeye girişemeyiz ve *Muhbir*'in bu babda olan efkârına dahi iştirâk etmeyiz. Şu kadar var ki her gazete matbuât nizamnâmesini hayâtına kâfil bilmek cihetiyle, onun icraatından cümlemiz hissedâriz.

Bu tatilin sûret-i icrâsı bizce dahi bazı mütâlaa hâsıl eyledi. Fakat *Muhbir*'in sâhib-i imtiyâzı ileride muhafaza-i hukûk edeceğini beyân ediyor. Biz de ona intizâr ederiz.'

Elhâsıl bu beyânnâme ile mülâhaza Tasvîr-i Efkâr'ın 365 numaralı ve 28 Şubat tarihli nüshasıyla neşredilmişti. Ertesi nüshasında ise matbuâtı gayr-i muayyen bir müddet için gayr-i muayyen bir had ile takyîd etmiş olan 8 Zilkade 1283 tarihli Karâr-nâme-i Âlî ilan edilmiştir.⁶¹⁰

Ahmet Rasim kararnamenin isminin nereden geldiğini şöyle açıklar:

"Bu kararnameye Kararname-i Âlî denilmesinin sebebi sadr-ı sabık merhum Âlî Paşa'ca bi'l-iltizam neşredilmiş olmasıdır."⁶¹¹

⁶⁰⁹ HM, 23 Teşrin-i Evvel 1923.

⁶¹⁰ HM, 23 Teşrin-i Evvel 1926.

⁶¹¹ HM, 28 Eylül 1926.

Ahmet Rasim'in konuyla ilgili yazısı⁶¹², Ebüzziya'nın **Sâlname-i Hadika**'sından bahsederek açılır. Bu eserin özelliklerinden bahseden uzun cümlenin sonunda ise Ebüzziya'nın Kararname-i Âlî'den şikâyeti belirtilir.

Ahmet Rasim, ayrıca kararnamenin bildirim tarihi hakkında bir "tevacüt" görmüş ve konuyu ayrıntısıyla yazmıştır. Ona göre Ebüzziya, *Muhbir* gazetesinin "4 Zilkade 1283 tarih-i hicrisinde" bir ay müddetle tatil edilmesi üzerine, Kararname-i Âlî'nin 7 Zilkade 1283 tarihinde ilan edildiğini belirtmiştir. Bu tarih miladi takvime göre, 13 Mart 1867 tarihine denk gelmektedir. Kararname-i Âlî'nin bildirim tarihi ise bugün 5 Mart 1867 olarak kabul edilir⁶¹³.

"10 Ramazan - 5 Mart 1283 bu tarihe nazaran kararname, sene-i mezkureye müsadif ve ramazan şevval aylarının 30 olmak ihtimali ile 57 gün 29'u olmak ihtimaliyle 55 biri otuz diğeri 29 gün ihtimaliyle de 55 gün mukaddem düşmektedir."⁶¹⁴

Ahmet Rasim'e göre, Ebüzziya'nın eseri dışında Türkiye matbuatının evveline dair hemen hiçbir vesika yok gibidir. Ancak kuru laf mevcuttur. Bir eser daha vardır, ancak bu da bir yangında yok olmuştur.

"Daha ziyade şayan-ı teesüf olan bir vaka da Eslaf muharriri merhum Vakanüvis Mehmed Raşid'in nice emek sarfıyla vücuda getirmiş ve münderecatı eski gazete muharrirlerinden pek çoğunun teracim-i ahvalinden tereküb etmiş olan eserinin Kabasakal'da zuhur eden bir yangında yanmış olmasıdır."⁶¹⁵

Ahmet Rasim, müellifle bu konuda yaptığı konuşmayı da aktararak, kitabın kaderi hakkında, belki de sadece **İstanbul Mektupları** sayesinde haberdar

⁶¹² A.g.y.

⁶¹³ "Abdulaziz", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c. 1, s. 182.

⁶¹⁴ *HM*, 28 Eylül 1926.

⁶¹⁵ A.g.y.

olabileceğimiz bir anekdotu da paylaşır. Eser hakkında yazarı Vakanüvis Mehmet Raşid'in yakınışı şu şekilde aktarır:

“Keşke sana istinsah ettireydim. Keşke kitabı sana vereydim. Sen getirmeyeydin, sende kalaydı. Senelerden beri sarfettiğim emekler mahv u heba oldu,” diyerek gözlerinden yaş döke döke izhar nedamet etmişti.”⁶¹⁶

Kararnamenin yayımlanması ve Ali Suavi'nin tevkifiyle birlikte yaşananları ise Ahmet Rasim şöyle anlatır.

“Bizim için sâmia-hırâş olan bu nev haberi ertesi sabah Tasvir-i Efkâr matbaasında öğrenmiş idik. Tasvîr-i Efkâr matbaası, o tarihte henüz mevcut olan Bahçekapısı'nın⁶¹⁷ üzerinde tûlânî bir kâgir binadan ibaret idi ki ondan evvel *Tercümân-ı Ahval* gazetesi o dairede intişâr eder idi.⁶¹⁸ Binâenaleyh Kemal'in birer peyki hükmünde olan gençler orada etrafını ihata eder, orada teâti-i efkâr eyler, hatta ehîbbâsına bile mev'id-i telâkî olarak orasını bildirir idi. [...]. Ebüzziya'ya gelince, merhûmu yine kendi tarîfi ile bırakalım:

‘Benim için meâb ve mekseb, melce’ ve mekteb Tasvîr-i Efkâr matbaası idi.’”⁶¹⁹

⁶¹⁶ A.g.y.

⁶¹⁷ Burası kale kapıları gibi bir kapı olup geceleri kapanır ve mürûr ve ubûr kesilir, Karakol memûrunun izni olmaksızın geçilmez imiş. Ben şimdiki banka binasının yerinde askerî Bahçekapısı Karakolu olduğunu biliyorum. [A.Rasim]

⁶¹⁸ Meşhûr şekerçi Hacı Bekir merhûmundükkanı karşısındaki yeni binaların, ta tramvay dönemecine nâzır olan binanın eski yeri. Burasını bilirim. Ben mektepte iken bu binanın altında Tömbekici Hasan Ağa namında bir İranî'nindükkanı var idi. Çenberlitaş hamamının müstemilâtından olan dükkânlardan birinde bulunan yine Tömbekici Celil Ağa namında diğer bir İranlı ile beraber o vaktin intişâr eden eserlerini, mecmualarını, gazetelerini satarlardı. Bu iki dükkân Bayezid'deki Sarafimkırâathânesiyle beraber üç mühim mahall-i tevzî' idi. Hatta *Tercümân-ı Ahvâl*'in ilk zuhûr ettiği sene 1277 softalar gazete intişârı aleyhinde bulunarak silah, sopa ile gezerek satanı, alanı darb ve tehdîd ettikleri sıralarda *Tercümân-ı Ahvâl*, Tömbekici Hasan Ağa'nın dükkânı tavanından açılmış delikten gizlice verilir, merhûm da gizlice tanıdıklarına dağıtır olduğunu Karagöz Fuat Bey bana nakletmiş idi. [A.Rasim]

⁶¹⁹ Mufasssal bir tercüme-i hâle kesb-i liyâkat etmiş olan Ebuzziyâ'nın tercüme-i hâli ile beraber bıraktığı âsârın neşrini vefât etmiş olan oğlu Talha Bey'den ve elan berhayât bulunan Velid Bey'den mükerreren rica etmiş ve hiç olmazsa âsâr-ı metrûkesini bir kerecik olsun göreyim diye âdetâ yalvarmış isem de her ikisinden de ricalarımın is'âfına muvaffakiyet hâsıl olmamıştır. Teessüf olunur. [A.Rasim]

Tasvir-i Efkâr, Ebüzziya başta olmak üzere dönemin birçok aydını için bir mahfil gibidir. Tüm bu satırlardan sonra Ali Suavi'nin başına gelenler ise şu şekilde anlatılır.

“Netice: Suavi Efendi, mevkûf bulunduğu Zabtiye Nezâreti'nden ale's-sabah vapura bindirilerek Kastamonu'ya gönderiliyor. İki gün sonra *Tasvir-i Efkâr* matbaasına teşrifât muhtıralarından biri üzerinde:

‘Bâbîali Tercüme Odası hulefâ-i mütehayyirânından izzetli Kemâl Beyefendi'ye rütbe-i sâniye sınıf-ı ûlâmütemâyizi ile Erzurum vilâyeti Vali muavinliği tevcih buyurulmuştur.’

Yazılı bir pusula getirip bırakıyor, daha ertesi günü de: Meclis-i Vâlâ azasından Ziya Beyefendi Hazretleri Kıbrıs Mutasarrıflığına tayin ediliyor.”⁶²⁰

2.7.6. Hürriyet

Matbuat tarihinde *Muhbir*'den sonra sıra *Hürriyet*'tedir. Ahmet Rasim'e göre *Muhbir*'in bir tür Ali Suavi'nin kendi yayın organına dönüşmesinden sonra Yeni Osmanlılar Londra'da *Hürriyet* adında bir gazete çıkarır, ki Ahmet Rasim bunu “Osmanlı matbuatının ikinci safhası” olarak niteler.

“Fakat *Muhbir* daha birinci nüshasından itibâren cemiyetin umdelerinden aykırı bir tarzda yazılmakta ve Ali Suavi kalemine has garâib-i kelamiye, acayib-i fikriye ile âlûde olarak devam etmekte idi. Diğer taraftan Fazıl Mustafa Paşa'nın Paris'ten İstanbul'a avdeti üzerine ortaya birtakım entrikalar girmiş bulunuyordu. Elhâsıl 1285 sene-i hicriyesi Muharrem'in sonlarında Brüksel'de bulunan Ziya Paşa merhûm⁶²¹ tarafından yazılan bir mektup ile cemiyet, Ali Suavi'den ayrılmış ve yine Londra'da olmak

⁶²⁰ HM, 23 Teşrin-i Evvel 1926.

⁶²¹ Meşhûr Terci' ve Terkiib-i Bend, Harâbât, Endülüs Tarihi sâhibi şair ve edip Ziya Paşa'dır. [A.Rasim]

üzere *Hürriyet* namıyla bir gazete neşretmeye karar vermiş idi ki bu gazete Osmanlı matbuatının Avrupa’da ikinci safhasını temsil eder.”⁶²²

Yine de Ali Suavi, *Muhbir*’deki “Yeni Osmanlılar” ifadesini gazeteden kaldırmaz. Bu durumu Ahmet Rasim, Ebüzziya’dan yaptığı bir alıntıyla aktarır:

“Ebüzziya merhûm **Yeni Osmanlılar Tarihi** unvanlı eserinde diyor ki:

‘Bu mektup taahhüdlü gönderilmiş olduğu hâlde Suavi, ne cevap vermiş ne de cemiyete mahsas olarak Ziya Paşa hattıyla kazılmış olan “Yeni Osmanlılar Cemiyeti” damgasını *Muhbir*’den kaldırmış idi. Maksat damgayı kaldırıp kaldırmaması değil idi. İlan-ı iftirâk idi. Çünkü *Hürriyet*’in neşri kararlaşmış idi. Hatta ‘Reşâd’ imzasıyla neşrine karar verilmiş idi⁶²³. Bundan da anlaşılmalıdır ki kalemin Ziya ve Namık Kemal Beylere münhasır olmayıp mensûbînin her birinin neşriyâtta bulunmak salâhiyeti hâiz bulduklarını göstermek maksadına i’tinâ edilmiş idi.’”⁶²⁴

Hürriyet gazetesinin kuruluş hazırlıkları da yine **İstanbul Mektupları**’nın matbuat tarihi bakımından ne denli zengin olduğunu gösterir niteliktedir. Ahmet Rasim, “Jön Türklerin Matbaa-i Merkeziyesi”nin Londra’da hangi sokakta bulunduğu dek birçok ayrıntıya yazısında yer verir:

“*Hürriyet*’i neşredebilmek için ayrıca istihzarâta lüzûm görülüyordu. Bunun için evveleminde Âgâh Efendi’ye⁶²⁵ malûmât verilmiş ve

⁶²² *HM*, 26 Nisan 1927.

⁶²³ Şair Ali Ferruh Bey merhûmun pederi ve Yeni Osmânîlar Cemiyeti’nin ilk altı a’zâsından idi. Bilahare Kudüs mutasarrıflığından munfasılan Kadıköyü’nde ihtiyâr-ı ikâmet etmiş idi. Kendisini tanıır ve görüşür idim. [A.Rasim]

⁶²⁴ *HM*, 26 Nisan 1927.

⁶²⁵ Bir Türk imzası ile ilk defa İstanbul’da intişâr eden ilk gayr-ı resmî *Tercümân-ı Ahvâl*’in sâhib-i imtiyâzıdır ki kendi kalemiyle yazılı olarak elde ettiğim tercüme-i hâlini birkaç makâle halinde Vakit gazetesinde neşretmiş idim. Rodos mutasarrıflığında Kemâl merhûmla halef selef olmuş Postahâne Nezâreti’nde Atina sefâretinde bulunmuş ve bir hafta kadar da Evkâf Nâzırı olmuştur. Osmânî matbûâtı tarihi *Tercümân-ı Ahvâl* ile başlar. Bu gazetede başmuharrir Şinasi merhûm idi. *Tasvîr-i Efkâr* bundan muahhardır. [A.Rasim]

mürettiblik vazîfesini îfâ edecek olan Ermeni Melek Efendiye, hurûfu müşârünileyh Âgâh Efendi'ye ait olup *Muhbir* gazetesinin tertîbi için evvelce İstanbul'dan nakledilmiş olan Londra'daki Jorj Bertrand matbaasındaki Türkçe hurûf ve matbaanın yine orada münâsip bir yere kaldırılması bildirilmiştir. Zira cemiyet *Hürriyet*'in orada çıkmasını istemiyordu. Binâenaleyh harfler oradan kaldırılmış, Londra'nın Saint James Mahallesi'ndeki Robert isimindeki sokağında sûret-i mahsûsada tutulan haneye yerleştirilip 'Jön Türklerin Matbaa-i Merkeziyesi' tesmiye olunmuştur. Bundan maada o tarihte tab' husûsunda pek ziyade şöhret bulmuş olan Valter sistemi bir de makine almıştır. Ebüzziya bu münasebetle hem o matbaa, hem de diğer türlü tab'-ı hurûfu hakkında muhtasar ve fakat dikkat ve kayda şâyân âtîdeki ma'lûmâtı veriyor:

'Matbaa ufak olmakla beraber Londra'da açıldığı cihetle Yeni Osmanlıların şan ve haysiyetleriyle mütenâsib idi. Maksat gazeteyi muntazaman neşre vesâtet edecek bir matbaanın vücûdu idi. Eğer istenilse idi 100 bin Frank sarfile gerçekten mükemmel ve mutantan bir matbaa küşâd edilebilirdi. Evvelâ sermaye-i mâlî böyle bir matbaa-i cesîmeyi teşkile maa-ziyadetin kâfi idi. Kifâyet etmese bile iki satırlı bir mektup ile Fazıl Paşa'ya müracaat, matlûbu hâsıl ederdi. Hâlbuki öyle büyük bir matbaaya katiyyen lüzum yok idi. Sekiz sahîfelik ve haftalık bir gazeteyi çıkaracak hurûf mevcûd idi.'"⁶²⁶

Hürriyet'in yayın hazırlıkları arasında, gazetenin yazı fontu ve puntosu bile verilmiştir. *Hürriyet*, ondan önceki gazetelerin aksine "Arapoğlu" harfleriyle değil, bir zamanlar İngilizler "Cemiyet-i İnciliye" için yaptırdıklarını harflerle basılmıştır:

"O tarihte ise (1285 hicrî) şimdiki gibi birkaç nev' hurûfumuz olmadığından gazeteler hep 'Arapoğlu'⁶²⁷ hurûfuyla tertip ve neşredilirdi. *Tercümân-ı Ahval*'in harfleri de o harflerden idi. Fakat İngilizlerin 'Cemiyet-i İnciliye' için vaktiyle yaptırmış oldukları muhtelif Türkçe harfler olduğunda ve gerçi bunlar şekil ve edâca latîf değil ise de yine tenevvüa hizmet edeceğinden sekiz puntoluk nev'inden lüzûmu miktarda alınmış idi. Çünkü 'not'larda ve hâşiyelerde ve münderecâtın kesreti hâlinde işe yarayabilirdi.'"⁶²⁸

⁶²⁶ *HM*, 26 Nisan 1927.

⁶²⁷ Üçüncü Selim devrinde hattâtlıktan iştiâr etmiş olan Deli Osman'ın yazısını o tarihte en nâmdâr oymacı tanınmış olan bu sanatkâr Ermeni, hakk ederek kalıplarını i'mâl etmiş olmakla da şöhret-şîârdır ve Arapoğlu'nun kalıplarından evvel mevcûd olan kalıpları da kuyumcu kalemkârlığı ile mâhir Jannig isminde diğer bir Ermeni yapmıştır. [A.Rasim]

⁶²⁸ *HM*, 26 Nisan 1927.

Nihayet *Hürriyet* gazetesi “gazete haftada bir defa olmak üzere 1285 sene-i hicriyesi Rebû’l-Evvelinin dokuzuncu günü fiilen meydan-ı intişâra” çıktıktan sonra, özellikle Ziya Paşa’nın yazıları İstanbul’da büyük yankılar uyandırmıştır.

“İşte *Hürriyet* matbaası bu sûretle tesis ve teşkîl edilmiş ve gazete haftada bir defa olmak üzere 1285 sene-i hicriyesi Rebû’l-Evvelinin dokuzuncu günü fiilen meydan-ı intişâra çıkmıştır. Bu esnada pek ziyade velveleler uyandırmış olan ve Abdülaziz’in Beşinci Murâd’ı veliahdlıktan bi’l-iskât onun yerine Yusuf İzzeddin Efendi namındaki oğlunu veliahd edinmek emelinde bulunduğundan ibâret bulunan ‘Verâset-i Saltanat-ı Seniyye’ meselesi hakkında Ziya Paşa tarafından yazılan iki mektup ile yine Paşa’nın Âlî Paşa’yı tezyîfen tanzîm etmiş olduğu meşhûr ‘*Zafernâme*’si efkâr-ı umûmiyeye şiddetli te’sîrler ikâ’ eylemiş, diğer taraftan da *Hürriyet*’in neşriyatı sadr-ı esbak Âlî Paşa’yı tazîb etmekte bulunmuş idi. Hatta Ebüzziya’nın nakliyâtına nazaran ‘Âlî Paşa’nın elli sekiz yaşında teverrümüne sebep-i müstakil, Yeni Osmanlılardan Ziya ve Kemal’in neşriyatı olduğuna şüphe edilmemelidir.”⁶²⁹

Ahmet Rasim, Namık Kemal’in *Hürriyet*’teki ilk makalesinden bir bölümü⁶³⁰ de alıntılıdığı yazısında, Ziya Paşa’nın Brüksel’den Ali Suavi’den Yeni Osmanlılar ibaresini “bilhassa ihtar ve istirham eylediği” mektubunu da “hâmiş” notuyla okurlarına aktarır.

2.7.7. İlk Gazete Hangisidir?

Ahmet Rasim, muhtemelen “o zamanlarda yaygın olması muhtemel” bir kanıyı düzeltir. Bu yanlış anlamının sebebi ise, Tasvir-i Efkâr’ın ilk resmî gazete olduğunu beyan eden Necip Âsım Bey’dir. Ahmet Rasim ise, hep yararlandığı Sâlname-i Hadika’ya yine başvurarak, ilk gayr-i resmî gazetenin Tasvir-i Efkâr olmadığını, *Tercüman-ı Ahval* olduğunu söyler:

⁶²⁹ HM, 26 Nisan 1927.

⁶³⁰ “Hubbu’l-Vatan Mine’l-İman”

“*Tasvir-i Efkâr* ilk gayr-ı resmî gazete değildir. Şinasi merhum ilk önce *Tercümân-ı Ahvâl*’in başmuharrirliğinde bulunmuş ve biraz sonra 1279 senesi Muharrem’inin selhinde *Tasvir-i Efkâr*’ı tesis etmiştir. Bazıları hiçbir tedkîke müstenid olmayarak *Tasvir*’in ilk gayr-ı resmî gazete olduğunu Necîb Âsım Beyefendi birâderimiz der-miyân ediyorlarsa da bu müddeâ yanlıştır. Gerek elde bulunan **Sâlnâme-i Hadîka**’nın yetmişinci sahîfesinde mûnderic ‘gayr-ı resmî olarak bir Türk imzası altında en evvel çıkan gazete *Tercümân-ı Ahvâl* ve müslüman gazeteleri içinde en evvel tatîl ile mücâzât edilen gazete yine *Tercümân-ı Ahvâl*’dir” kaydı, gerek 1279 senesi Muharrem’inin ikisi tarihli ve 199 numaralı *Tercümân-ı Ahvâl*’in ikinci sahîfesinin ikinci sütununda mevcûd ve matbû olan şu:

‘Meclis-i Maârif a’zâsından izzetlü Şinasi Efendi’nin Türkçe bir gazete tab’ ve neşr eylemesi husûsuna müsaade-i seniyye şâyân buyrulduğu geçende beyan kılınmıştı. Efendi-i mûmâileyh tarafından *Tasvir-i Efkâr* nâmıyla dünkü gün (1 Muharrem 1279) çıkarılmış olan birinci numarası mütâlaa-güzârımız olup hakkâ ki her bir satırı efkâr-ı dakîka-i hikmet-i Şinasi ile menkûş ve musavver ve her safhası dahi havâdis-i mühimme-i mûntahaba ile memlû ve muharrer olduğundan ve Türkçe olarak böyle bir gazetenin neşri hakkında Efendi-i mûmâileyhin himmet-i masrûfası şâyân-ı takdîr ve şâyân-ı mevâddan bulunduğundan millet-i muhterememiz içinde böyle bir zât-ı maârif-simât ile bu yolda hâsıl eylediğimiz refâkati mahz-ı sürûr bilerek mahzûziyet-i müktesebemizi cümleye ilân ile gazete-i mezkûru tebrike mübâderet ederiz.”⁶³¹

2.7.8. Basiret Gazetesi

Ahmet Rasim, *Basiret* gazetesi ve Basiretçi Ali Efendi’ue üç farklı yazısında değinmiş, 25 Eylül 1926 tarihli yazısında gazetenin künyesini vererek yazarlarını tanıtmıştır. Bu yazıda *Basiret*’in künyesi şu şekilde verilmiştir.

“Basiretçi Ali Efendi ve Prens Bismark ser-nâmesiyle yazdığım iki makâlenin birincisinde de işâret ettiğim vech ile 1287 sene-i hicriyede mezkûr gazete hey’et-i tahrîriyesi âfîdeki zevâtan mürekkeb imiş:

Ayetullah Bey: Başmuharrir

İsmail Efendi

⁶³¹ HM, 1 Kânun-i Sani 1927.

Polonez Ferik Mustafa Celâleddin Paşa

‘Hayreddin’ nam müsteârıyla Fransızca makâleler yazan Polonez Mösyö Karski

Adliye mektupçusu Halit Efendi”⁶³²

2.7.8.1. Basiretçi Ali Efendi

Ahmet Rasim’in **İstanbul Mektupları**’nda sık sık bahsettiği isimlerin başında gelen Basiretçi Ali Efendi, sadece bu özelliğiyle değil, “mektupçuluğu”yla da, ayrıca anılması gereken bir isimdir. Nitekim, Namık Kemal’le ilk örneği verilen “mektupçuluk” tarihinde Ali Efendi’nin mektupları da önemli bir yer tutar. Herhangi bir isim vermediği mektupları Nuri Sağlam tarafından “**İstanbul Mektupları**”⁶³³ adıyla yayımlanan Basiretçi Ali Efendi, bu bakımdan, her zaman ardılları anılan Ahmet Rasim’in, bir bakıma öncülerinden biridir.

“Şehir mektubunun edebiyatımızdaki ilk ve en önemli temsilcisi, 1870-1878 yılları arasında çıkardığı Basiret gazetesinden dolayı ‘Basiretçi’ lakabıyla anılan Ali Efendi’dir. Bazen çeşitli sebeplerden dolayı ara vermek mecburiyetinde kalsa bile yedi yılı aşkın bir süre boyunca gazetesinde yazdığı ‘şehir mektupları’ göz önüne alındığında, gazeteci kimliğini öne çıkaran ‘Basiretçi’ lakabıyla tanınması ve belki bu konuda, kendisinden otuz yıl sonra şöhret bulmuş olan Ahmet Rasim’e takaddüm etmesi icap ederdi. Ancak, onun yazdığı ‘şehir mektupları’nın devrin etkili siyasi gazetesi olan Basiret’te yayımlanması, Ali Efendi’nin bu yönünü, gazetesinin yarattığı şöhretin gölgesinde bırakmış ve onun bir yazar olarak değil de bir gazeteci olarak tanınmasına yol açmıştır.”⁶³⁴

⁶³² HM, 25 Eylül 1926.

⁶³³ Basiretçi Ali Efendi, **İstanbul Mektupları**, Haz. Nuri Sağlam, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2001.

⁶³⁴ A.g.e., s. IX.

Ahmet Rasim, matbuat hatıralarının uzunca bir yazısını, Osmanlı gazeteciliğinde önemli bir yer tutan Basiretçi Ali Efendi'ye ayırmıştır. “Prens Bismark ile Basiretçi Ali Efendi”⁶³⁵ adlı yazısı öncelikle Basiretçi Ali Efendi'nin kısmen biyografik bir tanıtımla açılır.

“Osmanlı Türk gayr-i resmî gazeteciliğinde ilk sahib-i imtiyazlar meyanında Basiretçi lakabıyla maruf Ali Efendi namında bir zat vardır ki neşrettiği Basiret namındaki gazete türlü türlü sebeplerle efkâr-ı umumiyede ihraz ettiği mevki hasebiyle mezkur kendisini unutturmamıştır.”⁶³⁶

Daha sonra, onun meşrutiyetin ilanında sonra Beyrut ve diğer şehirlerde yürüttüğü kaymakamlıklardan istifa ederek İstanbul'a geldiğini belirterek, ismini uzunca yıllar boyunca duymasına rağmen kendisiyle bir türlü tanışmadığını fakat bir gün tesadüfen Bab-ı Âli'de mutasarrıfı olduğu bir kütüphanede tanıştığını belirtir. Orta boylu, az tıknazca, kırçıl mavi gözlü, tez canlı ve hoş sohbet bir insandır.

Ahmet Rasim o görüşmede kendisinden soru ve cevap şeklinde faydalanmayı ihmal ettiğini teessüfle itiraf eder. Zaten o günlerde kulaklar meşrutiyetin gürültüsünden başka bir şey işitilmemektedir. Bununla birlikte, seksen beş sayfalık **İstanbul'da Yarım Asırlık Vakayi-i Mühimme** başlıklı bir hatıra mecmuası neşretmiş ve “bu matbuatın tarihine yarayacak bazı malumat vermiştir.”

İstanbul'da Yarım Asırlık Vakayi-i Mühimme, Basiretçi Ali Efendi'nin yayımlandığı üç kitaptan biridir ve Latin harflerine aktarılmıştır.⁶³⁷

---

⁶³⁵ *HM*, 16 Eylül 1926.

⁶³⁶ *HM*, 16 Eylül 1926.

⁶³⁷ Basiretçi Ali Efendi, **İstanbul'da Yarım Asırlık Bir Vakayi-i Mühimme**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1997.

2.7.8.1.1. Mahmud Nedim Paşa ve Basiretçi Ali Efendi

Basiretçi Ali Efendi'nin yoğun bir şekilde işlendiği ikinci yazı ise 10 Teşrin-i Evvel 1927 tarihlidir. Ahmet Rasim bu yazısını Basiretçi Ali Efendi'ye ve Mahmud Nedim Paşa'ya ayrılmıştır. Ancak Ahmet Rasim, gerek idaresi gerekse siyasetiyle meşhur olan Mahmud Nedim Paşa'nın siyasetini tartışmayı bir kenara bırakacağını ifade ederek, onun Basiret gazetesi ile olan temaslarına değineceğini belirtmiştir.

Ahmet Rasim, Mahmud Nedim Paşa'yı tanıtımına da yine Basiretçi Ali Efendi'nin sözleriyle başlar. Ondan işittiğine göre, o sıralarda yürüttüğü Trablusgarb Valiliği'nden Ali Paşa'nın vefatı üzerine sadarete getirildiğini ve bu tarihten sonra vilayetin bütün renginin değiştiğini, başka bir renk kesbettiğini, herkeste bir ümitsizlik hâsıl olduğunu söyler:

“Umum İstanbul sükunesi paşada hoşnutsuzluk göstermekte bulunmuş idi. Bir gün Amedci Mahmut Bey'e Paşanın 'Hakayiku'l-Vâaki gazetesi sahibi Felip Efendi aralıkta güzel şeyler yazdığı için ihsan-ı şahaneye nâil oluyor. *Basiret* de aralıkta zat-ı şahane ve Bâbîâli'nin icraatı hakkında güzel makaleler yazsın o da padişahiyeye nail olsun.' dediğini bana söyledi.”⁶³⁸

Fakat *Basiret* gazetesi hangi icraatten, nelerden bahsedilecektir?

“Umumun nefretini ve bilcümle memurunun inkisarını kazanmış bir sadrazamın icraatından memlekete mazarratten başka bir şey görülüyor ki.”⁶³⁹

Ahmet Rasim'in önemseydiği ise sadrazamın ne düşündüğü değil, toplumun ne düşündüğüdür:

⁶³⁸ *HM*, 10 Teşrin-i Evvel 1926.

⁶³⁹ *HM*, 10 Teşrin-i Evvel 1926.

“Beyefendi sadrazamın iktidarını bilmem fakat ne çare ki indimizde efkâr-ı umumiyattan daha daha kuvvetlidir. Biz bu adamın ihsanından vazgeçmek mazeretini görmeyelim bu bize kâfidir.”⁶⁴⁰

Aynı yazının metin içinde nereye konulduğu belirleneyen dipnotunda, rütbe ve nişanlarının alınarak, Hüseyin Avni Paşa'nın Isparta'ya, Şirvanizade Rüştü Paşa'nın Amasya'ya, Basiretçi Ali Efendi'nin hiç sevmediği Zaptiye Memuru Hüsnü Paşa'nın Rodos'a, Mabeynpaşa Kâtibi Emin Bey'e “def ettiği” belirtilmiştir.

Nitekim olayla ilgili diğer bir anekdot da, Ahmet Rasim'in **İstanbul Mektupları**'nı matbuat tarihimiz açısından önemli kılan bir başka unsurdur:

“Bir gece paşa beni arattırıp saat beşte (alaturka saat beş) Şehzadebaşı'ndaki hanesine celb eyledi. Yanında Hariciye Nazırı Saffet Paşa ile Mahmut Bey bulunuyordu. Sadrazam Mahmut Bey, üç satırdan ibaret elime bir kâğıt verdi. “Bunu şimdi alıp yarın ki çıkacak *Basiret*'in en başına koyacaksın. Şayet kable'l-intişar bir tarafa ihbar edersen seni berbat ederim.” diye tembih etti. Bittabi *Basiret*'in en başına koyup ilan edildi. Meali ‘Devlet-i âliyenin şimdiye kadar vermekte olduğu konsolit faizlerinin kahş olması cihetiyle devletin iş bu ilan tarihinden itibaren nisfi vermeye karar vermiş olduğu resmen ilan olunur’du. *Basiret*'in iş bu ilan-ı resmîsi üzerine bir gün evvel konsolidin piyasada beyanı elli iki kuruş iken derhal otuz iki kuruşa indirilmiştir.”⁶⁴¹

Ahmet Rasim'in aktardığına göre o gün İstanbul borsası karışmış, hatta intihar edenler bile olmuştur. Hatta devletin Avrupa'ya karşı iflasına resmen ilan eylemek cinayetine cüret ettiği için mali itibarın yok olmasına sebep bile olmuştur. Nitekim Ahmet Rasim, o zamanlarda Avrupa'dan gelen “Türkler bizi dolandırdı” türünden haberleri sıklıkla işittiğini aktarır.

⁶⁴⁰ A.g.y.

⁶⁴¹ HM, 10 Teşrin-i Evvel 1926.

2.7.8.2 Basiret Yazarları

Basiret'i tüm yönleriyle ele alan Ahmet Rasim, gazetenin yazarlarını da tanıtır.

2.7.8.2.1. Başmuharrirlik ve Ayetullah Bey

Ahmet Rasim, 25 Eylül 1926 tarihli yazısında *Basiret* gazetesinin yazarları hakkında bilgiler verir. *Basiret*'in başmuharririne gelmeden önce, başmuharrirlik mevkisinin basın tarihi boyunca öneminden ve tarihinde bahseden Ahmet Rasim, *Basiret*'in başmuharrir mevkii ve başmuharrirleri şöyledir.

“Gazetecilik tarihlerinde başmuharrirliğin ayrıca bir mevkii vardır. Hatta bir gazetenin tarihinde bir başmuharririn şahsiyeti bir devr-i mahsûs addedilir. Mesela *Tasvîr-i Efkâr*'ın tarihinde Şinasi, eski *Muhbir* gazetesinin tarihinde Ali Suavi, eski *Tercümân-ı Hakikat*'in tarihinde Midhat Efendi, *Vakit* gazetesinin tarihinde Kemâl Paşazâde Said Bey, şu yakın zamânlarda *Tanin*'in başmuharrirlik tarihinde Hüseyin Cahid Bey uzun kısa bir devr-i mahsus sahibidirler.”⁶⁴²

Ahmet Rasim, bu yargıdan sonra, *Basiret* başmuharriri olan Ayetullah Bey'in, matbuat tarihine yön vermiş diğer başmuharrirlerle aynı kefeye konamayacağını ifade eder:

“Ayetullah Bey merhûm bu zevât miyânında değildir. Yani *Basiret* gazetesinde belli başlı bir devir sâhibi olamamıştır.”⁶⁴³

Bu yargısından sonra ise, bizzat Ayetullah Bey ve onun eserleri hakkında bilgi vermeye başlar:

⁶⁴² *HM*, 25 Eylül 1926.

⁶⁴³ A.g.y.

“Ben Ayetullah Bey’in iki eserini okumuşumdur. Bu iki eserden biri meşhûr Volney’in [Vaulney] **Tedmür Harâbeleri** nam eserinden mütercem bazı fikirâtı ve bir diğeri de – hatırımda kaldığına göre – Ziya Paşa merhumun Terki-i Bend’ine naziremsi bir eser terki-i bend idi. Merhûm ilim ve irfanı ile son Osmanlı vüzerâsı içinde temeyyüz etmiş ve tarih ve âsâr-ı atıkaya dair malûmat ve muharreratıyla şöhret almış olan evkâf nâzırı merhûm Subhi Paşazâde olduğu ve Erzurum vilâyeti mektûbçuluğunda vefat eylediği hatırımda kalmıştır. Bundan mâadâ Ebüzziya merhûm, Meşrûtiyet’te intişâr eden Tasvîr-i Efkar’da tefrika sûretiyle dercettiği **Jöntürkler**’de merhûmu Jöntürkçülüğü jurnal etmekle ithâm etmekte ise de bu herhangi bir beyyineye istinâd edememiş olmakla bu keyfiyet her ikisinin arasında kalmış demektir.

Ayetullah Bey’in **Tedmür Harâbeleri** tercümesinde kullandığı kalem, zamânın en mu’tenâ tahrîr şîvelerinden ma’dûd olacak derecededir.

Hatta Rumeli Kumandanı Süleyman Paşa merhûmun eseri olan ve ilk edebiyat muallimlerinden bulunan **Mebâniü’l-İnşâ**’da bu tercüme sûretleri parça parça mündericidir. Bundan da anlaşılır ki **Tedmür Harâbeleri** intişâr ettiği tarihte, âsâr-ı matbûa nokta-i nazarından oldukça mühim bir tesir bırakmış ve Kemâl merhûmun şuyû’ ifâdesi Ayetullah Bey’e de meşk-i tahrir olmuştur denilebilir. Herhâlde zamanına göre tahsil-i âlî görmüş ve bâhusus Fransızcaya vukûfunu şu tercüme ile pek bariz bir sûrette ispat eylemiştir.”⁶⁴⁴

2.7.8.2.2. İsmail Efendi

Ahmet Rasim, Basiret yazarlarından İsmail Bey hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığını üzülenek ifade eder.

“İsmail Efendi hakkında hemen hiçbir ma’lûmât bulamadım. Bir biri üzerine esâmî yığını olmaktan başka bir şey olmayan **Sicill-i Osmânî**’de bile kaydı yoktur. Yalnız Basiretçi Ali Bey hâtîrâtında ‘Yemen mektupçuluğunda irtihâl eden’ diyor.”⁶⁴⁵

⁶⁴⁴ HM, 26 Eylül 1926.

⁶⁴⁵ A.g.y.

2.7.8.2.3. Polonez Mustafa Bey

Ahmet Rasim yazısında Polonez Mustafa Bey hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra, daha önce *Ceride-i Havadis* gazetesi yazarlarını tanıtırken bahsettiği Haled Bey hakkında daha önce yazdıklarını, bu yazısında tekrar kullanır:

“Polonez Mustafa Celâleddin Paşa hakkında dahi malûmât-ı mufassala yoktur. Yine Ali Efendi'nin hâtırâtına göre Karadağ muharebesinde şehîd olmuştur.”⁶⁴⁶

2.7.8.2.5. Mösyö Hayreddin

“Gelelim Mösyö Hayreddin'e:

Eski *Tercümân-ı Hakikat*'te çalıştığım sıralarda pek çok görmüş, görüşmüş idim. Matbûâta dair olan hâtırâtımın birkaçında hakkında uzun uzadıya bahsetmişimdir. Fakat biz burada eslâf-ı muharriri Faik Reşad Bey merhûmun müteveffa hakkında yazmış olduğu hatırayı – aslına tamamen mutâbık olduğunu tasdiken – bir daha tecdîd edelim:

‘Vatan-cüdâ bir Polonez olan bu adam müddet-i medîde Avrupa'nın birçok memleketlerinde dönüp dolaştıktan sonra İstanbul'a gelir ve her gittiği memlekette o memleket halkına mahsûs bir isim aldığı gibi burada da Hayreddin namını alır.’

Mükemmel tahsil görmüş, müteaddid lisâna âşinâ, husûsen kuvve-i kalemiyeye mâlik olduğundan ibtidâ Fransızca, sonraları Türkçe gazetelere Hayreddin imzasıyla makâlât-ı siyasiye yazmak, bazı küberâ evlâdına Fransızca ders vermek sûretiyle temîn-i maişete muvaffak olur. 1285 ve 86 tarihlerinde neşrolunmaya başlayan Terakkî ve Basiret gazetelerinde hayli mühim makâlâtı vardır. Amma kendisi Türkçe bilmez, makâlelerini Fransızca yazar, tercüme olunurdu. Bîçâre adam sonraları işrete müptelâ olmuş ve git gide azıtarak maazallah bekrî olup kalmış idi.

Benim kendisini tanıdığım zamanlarda, ki doksan tarihindedir, şu şekil ve kıyâfette idi.

⁶⁴⁶ A.g.y.

Kırk, kırk beş yaşında, zayıf, sarışın, köse, sarhoşluktan gözleri yarı kapalı, bulanık, göz kapakları şişkin, yüzü mosmor, burnu kıpkırmızı, kafasıyla omuzu bir tarafa sarkık, fesinin kenarı iki parmak yağlı, sırtında rengi uçmuş, havı dökülmüş, lekeli, pis, murdar setri, kirden simsiyah olmuş, boyun bağısız bir gömlek, ayağında diz kapakları açılmış bir pantolon, hemen olduğu yere yığılıp kalıverecek gibi sendeleyerek yürür, elhâsıl insanlıktan çıkmış, sefil bir kimse idi. Bununla beraber gariptir ki işret ve sefâlet, gâyet faal ve cevval olan mefkûresine zerre kadar halel vermediğinden kôs kütük denilecek bir hâlde iken bile pek güzel bendler yazar, âlî, metin ve makûl fikirler der-miyân ederdi.

Hayreddin eline lüzûmundan fazla para geçince ya bir meyhâneye veya bir fuhuşhâneye gidip on parası kalmayınca kadar sarf eder, bazen günlerce bir yerde kapanırdı. Bunun için gazeteciler buna öyle sâir muharrirler gibi haftalık değil, gündelik verirlerdi.

Bir aralık Ayasofya semtinde mukaddimen mahdûmlarına ders vermiş olduğu vüzerâdan bir zatın konağında yatıp kalkar, elbisesi, çamaşırı kalmayacak yani artık sırtındakiler giyilemez bir hale gelecek olursa ağaların verdikleri eskileri giyer idi. Sonra sonra konağa da gidememeye başladı. Akşamları gâh *Basiret* matbaasında bir köşede sizar, gâh Hoca Paşa'da harâb bir çeşmenin yalağı içine girip yatar idi.

Hayreddin'in birçok menâkıb-ı müste'minesi vardır. Toplansa âdeta birkaç yüz sayfalık bir eser vücûda gelir. Hatta Fâik Reşâd Bey merhûm, dört beş tanesini **Musavver Nevsâl-i Osmânî**'de yazmıştır. *Basiret* muharrirlerinden Şuayb var imiş ki ben tanımıyorum, onunla pek ziyade kafadar imiş. Şuayb'ın nam-ı müsteârî da 'merd-i garîb' olup kendisine has vekâyi-i sermestânesi söylenir durur."⁶⁴⁷

2.7.8.3. *Basiret*'in En Ehemmiyetli Zamanları ve Midhat Bey

Ahmet Rasim'in, gazete yazarlığına sayesinde başladığı Ahmet Midhat Efendi'den bahsetmeden edemez, ancak onu kısa bir cümle ile anlatmaktan da memnun değildir ve onunla ilgili ayrıntılı bilgi veren müstakil bir yazı yazacağını ifade eder. Ayrıca *Basiret*'in en mühim zamanlarının da, Ahmet Midhat'ın *Basiret* için yazdığı zamanlar olduğunu Ahmet Rasim onayından geçmiş bir **Sâlname-i Hadika** alıntısıyla öğreniriz:

⁶⁴⁷ HM, 25 Eylül 1926.

“Ebüzziya merhûm, **Sâlnâme-i Hadîka**’sında *Basiret*’e hasrettiği yedi sekiz satırlık ifadesinin sonunu şöyle bağlamıştır:

Basiret’in en ehemmiyetli zamanı Midhat Efendi’nin muharrirliğinde bulunduğu müddettir.’

Midhat Efendi!.. Ben burada bu nam muhterem hakkında arzu ettiğim tafsilâtı veremeyeceğim. İleride yazacağım ve merhûmun fazl u irfânına hasredeceğim beş altı makâlede bu meşhûr “yazı makinesi”nin muharrirlik âlemine ilkâ ve tebliğ ettiği muhsînât-ı adîdeyi etrâfıyla izah ve tefsîr edeceğim. Şimdilik müşârünileyhin Basîret’e yazı yazmaya nasıl başlamış olduğunu, ‘Basîretçi’ Bey kendi lisânından naklen arz etmekle iktifâ edeceğim.”⁶⁴⁸

2.17.8.2.1. Ahmet Mithat’ın İlk Zamanlarına Dair Bir Anı

[Basiretçi] Ali Efendi diyor ki:

‘Fransa – Almanya Muharebesi hitâm buldu. Beyne’ d-devleteyn muâhede akdedildi. Bir gün matbaada otururken odama belinde kırmızı kuşak, arkasında kısa ceket olduğu hâlde içeriye bir genç girdi.

- Buyurunuz!

Dedim.

- Galiba beni bilmediniz, kendi kendimi takdîm edeyim

Diyerek,

- Ben Bağdat’ta çıkan resmî ‘Zevra’ gazetesinin muharriri Ahmet Midhat’ım.

- Velinimetiniz Midhat Paşa el-yevm Bağdat’ta validir. Ne sebebe mebnî öyle bir efendiyi terk ettiniz?

Dediğimde:

- Hasbe’l-îcâb isti’fâ ettim. Paşa hazretleri dahî istifâ etmek niyetindedir.

- Şimdi burada bir memûriyete tayin olundunuz mu?

- Hayır. Henüz bir memuriyetim yoktur. Eğer kabul ederseniz Basîret’e muharrirlik edeyim, biraz da Fransızca bilirim, tercüme de ederim.

⁶⁴⁸ A.g.y.

Demesiyle esâsen vilâyette çıkan resmî gazeteler içinde ‘Zevra’ gazetesi kadar serbest ve güzel makâlât yazan olmadığı gibi bazen ‘Midhat’ imzasıyla yazılan ‘bend-i mahsûs’lar nazar-ı dikkatimizi celb eylemekte olduğundan:

- Muharrirliğe maalmemnûniye kabûl ederiz ve bugünden itibâren size şimdilik bin kuruş vererek isminizi deftere kaydettim.

Dedim ve kendisi de muharrirliğe devam etti.”⁶⁴⁹

2.7.9. İbret Gazetesi

Ahmet Rasim, öyle olmasını amaçlayıp amaçlamadığı bilinmese de, **İstanbul Mektupları**’nda, bir araya getirildiğinde “bir matbuat tarihi” çıkararak yazılar yazmıştır. 25 Kânun-i Evvel 1926 tarihli yazısında okuyucularına *İbret* gazetesini tanıtır:

Merhum Ebüzziya 1290’da neşrettiği **Sâlnâme-i Hadîka**’da bizzat kendi mahsûl-i kalemi olarak derc ettiği ‘Türk Gazetelerinin Terâcim-i Ahvâlî’ ser-nâmeli makâlede *İbret* gazetesini hakkında:

‘Seksen altı senesinde ‘Kevkeb-i Şarkî’ye bedel neşr olunmuştur. Birçok defa kendi kendine, birkaç defa da hükûmetten tatil edildi.

88 senesi Zilhiccesinde Midhat Efendi iltizâm eyledi. Nihâyet 89 senesi Rebû’l-Âhirinde şimdiki şekliyle ve Kemâl, Reşâd, Nuri, Tevfik imzalarıyla neşredilerek on dokuzuncu nüshasında harikulâde olarak dört ay müddetle tatil ve muharrirleri tağrîb sûretiyle taşraya memûr edildiği hâlde iki buçuk ay sonra irâde-i seniyye ile tekrar neşredildi.”⁶⁵⁰

Ahmet Rasim, bu kez Ebüzziya’nın **Sâlnamesi**’nden değil, **Yeni Osmanlılar Tarihi**’nden yararlanır ve *İbret* gazetesini için düşünülen ilk ismin “İstikbal” olduğunu söyler:

⁶⁴⁹ HM, 25 Eylül 1926

⁶⁵⁰ A.g.y.

“Dediği gibi 1328’de yani otuz sekiz sene-i hicriye sonra neşrettiği **Yeni Osmanlılar Tarihinde** âtîdeki tafsilâtı veriyor:

‘Reşâd, Nuri, Mehmet Beylerin de Avrupa’dan vürûdundan sonra Kemâl Bey, bir gazete neşrini tasavvur etmiş idi. Ve arkadaşlar, birkaç defa ictimâ ederek bâhusûs karârlaştırmışlar idi. İsmi de ‘İstikbâl’ olacak idi. Filhakîka iktizâ eden istidânâme Kemâl Bey tarafından tahrîr ve imza olunarak Hâriciye Nezâreti’ne îtâ edildi. Çünkü o tarihte Matbûât Kalemi, Hâriciye Nezâreti’ne tâbi idi.’”⁶⁵¹

İbret’in ilk sayısı, şu ilanla yayımlanır:

“Binâenaleyh 1289 senesi Rebû’l-Evvelinin yedinci ve 1288 sene-i mâliyesi Rûmî Haziranın birinci perşembe günü mukaddime makâmında derc eylediğimiz ilan-ı âtî, dördümüzün imzasıyla neşrolundu.

İLAN

‘Zaten kitâbet mesleğinden yetişmiş olduğumuz gibi elimizden geldiği mertebe vatana hizmet etmeyi ve taayyüşümüzü dahi bu yolda aramayı arzu eylediğimizden ve matbuatı, memleketimizce bu maksatları istihsâl için en büyük bir vasıta gördüğümüzden bir gazete neşrine karar verdik. Ve yeni bir gazete tesisıyla memleketimizde matbuâtın terakkîsine dahî bu sırada bir hizmet îbrâzına muvaffak olamadığımız için bir müddet-i muayyene zarfında *İbret*’in idâre-i tahririyelerini deruhte eyledik.

İtikâdımızca burada gazetelerin en büyük vazifesi halkımıza kavâid-i siyâsiye ve terakkîyât-ı medeniyeye müteallik malûmât vermektir. Binâenaleyh elimizde olan iktidâr-ı âcizâneyi esâsen bu hizmete sarf edeceğiz. Mamâflh havadis itâsında dahî kusur etmeyeceğiz.

En mukaddes bildiğimiz bir vazife dahi matbuat nizamnâmesinin müsâit olduğu derecede doğru söylemektir.

Müdür Muharrir Muharrir Muharrir Muharrir-i Evvel.’

Tahir Tefvik Nuri Reşâd Kemâl”⁶⁵²

Ahmet Rasim, bu ilanın altına bir dipnot düşerek Mahmud Nedim Paşa’nın kendisi hakkında oluşan kötü algıyı düzeltmek amacıyla aydınları ülkeye davet

⁶⁵¹ A.g.y.

⁶⁵² HM, 25 Kânun-i Evvel 1926.

ettiğini ancak, Namık Kemal'in Mahmut Nedim Paşa'yı asla affetmediğini ifade eder:

“Âlî Paşa'nın vefâtı üzerine makam-ı sadârete gelen Mahmut Nedim Paşa, kendi aleyhine büyümekte olan hoşnutsuzluğu tadîl maksadıyla politika müttehimleri hakkında ilan ettiği aff-ı umûmî üzerine Avrupa'dan İstanbul'a avdet eylemişlerdi. Nâmık Kemâl daha evvel gelmiş ve Âlî Paşa'nın mükerrer iltifâtlarına, davetlerine uğramış idi. Fakat Kemâl, Paşa'yı bir türlü affedememiştir.”⁶⁵³

İbret, Şinasi'nin ölümünden sekiz ay sonra Fazıl Mustafa Paşa tarafından satın alınmış ve *Tasvir-i Efkâr* matbaasında basılmaya başlanmıştır. Bu konu hakkında Ahmet Rasim, Ebüzziya'nın sözlerini şöyle aktarır.

“Bu matbaayı Fazıl Paşa Yeni Osmanlıların o tarihte Kemâl ile bu abd-i âcizden ibâret olan azâsına bahş ve tahsis eylemiş idi. Kemâl ise hakkını terk eylediğinden matbaa münhasıran benim tarafımdan idâre olunuyordu.”⁶⁵⁴

İbret, Ahmet Rasim'in ifadesiyle Osmanlı matbuatına “altın devri”ni yaşatmıştır.

“*İbret*, o zamân için âlî bir zekât olan 40 paraya olduğu hâlde beş bin nüshadan başlayarak on dokuzuncu nüshada 12 bine çıkmış Ebüzziyâ matbaayı İstanbul'da Sultan Hamamı'ndan Beyoğlu'ndaki Hacıpulo Çarşısı'ndaki Ahmet Midhat matbaasına nakil ile yerleştirmiştir. Osmânî matbûâtı namına olarak galiba ilk defa “altın devri”ne erişmiş gazete, *İbret* olmalı ki Ebüzziya:

‘Şirket vapurlarının köprüye naklettiği Boğaziçi halkının ilk işi *İbret* gazetesi almak olmuştu. Bu rağbet her gün tezâyüd ediyordu. Biz de dört

⁶⁵³ A.g.y.

⁶⁵⁴ HM, 25 Kânun-i Evvel 1926.

refik gazete ve matbaanın masârif-i mukannenesi tenzîl olunduktan sonra yevmî beşer altışar lira taksîm ediyorduk.’ diyor[.]”⁶⁵⁵

2.7.10. Piyango, Lotaryo, Tiraj⁶⁵⁶

Ahmet Rasim’in matbuat hatıraları, matbuat hayatımızın ilk yıllarının içeriden ve kapsamlı bir görüntüsünü sunar. Yazarın, “Son Günlerde” başlığıyla yayımladığı yazısı, öncelikle İstanbul’un havaları hakkında bir bahisle açılır. Deyim yerindeyse yazar, önce “havadan sudan” konuşup daha sonra esas konusuna giriş yapar.

İstanbul gazetelerinin piyango ile okuyucu toplamaya başladığına dikkat çeken yazar, “Geçen gün bir müvezzi’ söyleniyordu: *Son Saat* yirmi bin basmış tütüü, aman nazar değmesin” diyerek hem dönemin ruhu hem de Osmanlı matbuatının tiraj rekorları hakkında önemli bilgiler verir:

“Hatırımda kaldığına göre Devr-i Hamidî’de Yunan Muharebesi esnasında *İkdam* birkaç gün otuz, otuz beş bin bastı idi.”⁶⁵⁷

Yazara göre, Meşrutiyet’in ilan edildiği günlerde de bu türden bir tiraj patlaması yaşanmıştır. Ahmet Rasim’in verdiği bilgiler bununla sınırlı değildir. Ahmet Rasim, *İbret*’i “altın kalem ile yazılmaya şâyân olarak” gösterir. Bu konu hakkında Ahmet Rasim’in Ebüzziya’dan aktardığı daha ayrıntılı görüşleri, “*İbret Gazetesi*” başlığı altında verilmiştir:

---

⁶⁵⁵ A.g.y.

⁶⁵⁶ *HM*, 27 Şubat 1927.

⁶⁵⁷ *HM*, 27 Şubat 1927.

“[...] Şair Ali Ferruh Bey’in pederi Reşad Paşa ile Reji komiserliği’nde vefat etmiş olan Nuri, Ebüzziya Tefvik Beylerin muharrir olarak çıkardıkları *İbret* Gazetesi’nin rûz-efzûn denecek bir hâlde tamam on dokuz gün devam ettiği gösterilebilir.”⁶⁵⁸

Ahmet Rasim, 8 Mart 1927 tarihli yazısında bir gazete izdihamından da bahseder.

“Dün *Akşam* gazetesinin bulunduğu Acımusluk sokağının hâlini görmüş olaydınız, hem güler hem de min cihetten içinizi çekerdiniz. Adam adam üstüne tabiri bütün manasıyla burada canlı bir hâlde görünüyordu. Tıpkı Harb-i Umumi esnasında fırınlardan bir an evvel süpürge, tava ekmeği almak için sığışan, birbirini itip kakan, vesikasını fırın gişesine ta uzaklardan uzatan, bağırıp çağırın kitlenin her hâl ve harekâtı burada tekrar hortlamıştı.”⁶⁵⁹

Ancak bu izdihamın sebebi halkın gazete okumak için duyduğu istek ve arzu değil, Tayyare Piyangosu’dur. 1926 – 1939 yılları arasında yürürlükte kalan piyango, Türk Tayyare Cemiyeti’nin Hava Kuvvetleri’ne pilot yetiştirmesi ve uçak alması amacıyla düzenlenmiştir. 1926 yılında başlamasına rağmen, yine Tayyare Cemiyeti tarafından 1925’te üçer aylık çekilişler düzenlendiği bilinmektedir.⁶⁶⁰

“Bu izdiham, sizin de malumunuz olduğu üzere, refikinizin kârilerini tatyiben Tayyare Piyangosu’na iştiraklarını, diğer taraftan da kendini sürümünü temin maksadıyla açmış olduğu müsabaka neticesiydi.”⁶⁶¹

---

⁶⁵⁸ A.g.y.

⁶⁵⁹ *HM*, 8 Mart 1927.

⁶⁶⁰ Tayyare Piyangosu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: <http://cekilis.millipiyango.gov.tr/node/49>

⁶⁶¹ *HM*, 8 Mart 1927.

Bu manzara, Ahmet Rasim'e gazete izdihamının yaşandığı diğer günleri hatırlatır. Biz okurlar, böylece Osmanlı matbuat tarihinde gazetelerin en çok ilgi gördüğü günlerden haberdar oluruz. 1315'te (1897) Osmanlı Yunan savaşının ilk günlerinde *İkdam*'ın gördüğü ilgi ve Meşrutiyet'in ilk günlerinde ve 31 Mart vakası ertesinde Ahmet Rasim ve çevresi gerçekten bir "efkâr-ı umumiye"nin olduğuna inanırlar.

"Kırk seneyi mütecaviz muharrirliğimde matbaa kapısı önünde böyle bir toplanişı evvelce bir defa daha görmüşüm. 1315'teki Osmanlı – Yunan muharebesinin ilk günlerindeydi. Osmanlı ordusunun Miliyoba'dan geçtiğini ihbar eden bir telgrafname, halkın heyecan-ı vatan perveranesini şiddetle muhrik etmiş, gazeteyi adeta kapışıyorlardı. *İkdam* o zaman Babıali caddesindeki Reşit Efendi Han'daydı. Hanın meydanı hınca hınç dolmuştu. O zaman İstibdat'ta kendi kendimize hasbihâl ettik de, diyorduk ki:

Bu memlekette efkâr-ı umumiye yok denilir. Aldanıyorlar, bizi de aldatıyorlar! O gün öğle olduğu hâlde *İkdam*'ın makinesi işliyordu."⁶⁶²

Böyle anlarda bir efkâr-ı umumiye olduğuna dair bir inanç oluşsa da, bunların sahici gazete okuru olup olmadıklarını sorar. Eğer sahici okurlarsa, Ahmet Rasim bundan gurur duyacaktır, ancak onca insanı, gazete önüne toplayan etki gerçekten de gazetenin kendisi midir? Ancak, bunda piyangonun etkisi olduğu açıktır:

"Bu da başka! Evet hem de bambaşka! Bu toplananlar tabiri mazur görülsün, sahici kârî mi, yoksa tecrübe-i tali' eden kimseler mi?

Sahici kârîler ise mesleğimin mazhar olduğu böyle böyle bir hüsn ü teveccühten dolayı ne kadar iftihar etsem yeri var.

Şehrin dört tarafından sabah sabah kalkıp buraya gelmiş olan bu efradın üzerinde müessir olan ne veya kimdi? Evet 'şayet' sözü de nereden dilime dolaştı? Evet, şayet, görüyorsunuz a, bir türlü söylememek edemiyorum şayet, tecrübe-i tali ise... Eyvah! Ben ihtiyar, bunak muharrir bunca yıllık yegâne mefkuresinin kendisine ihanet etmiş olduğu bir daha kemal-i teessüf ile, en mütebariz bir şekilde görmek talihsizliğine uğramış oluyorum.

⁶⁶² A.g.y.

Gerçi bunda akşamında, son saatinde tiyatro piyngosunu lehine bizce emsali görülmemiş derecede rengin ve muşa'sa'manevi himmetleri âsârî görünüyordu: Fakat maddiyatı ne dereceye kadar aynı âsâr ile mahsus olmaktadır. Bu ciheti bilemediğim, anlayamadığım için mütereddid bir düşünceye daldım.

'Bu tehaluk ve tecemmü' bari müdafa-i milliyemize yardım edici bir harekâtın nümâyişlerinden mi?' diye kendi kendime sordum. Biraz evvel arz ettim, bilemiyorum, hatta anlayamıyor olduğum, akli ermesi lazım gelen bir zata da sormağa cüret edemediğim için Babiali caddesinde, Sirkeci'de saatlerce gezindim durdum.

Bir piyngoya açıktan dâhil oluş, bir taşla iki kuş vuruşundan pek farklı olmayan bir hüsn ü esasatı tanzir etmez mi? Binaenaleyh... Evet... Binaenaleyh... Demin şayetden şikâyet ediyordum, şimdi de binaenaleyhten ötesini bulup uydurup söyleyemiyorum, lafzen siz söyleyin.⁶⁶³

Matbuatın durumu içinse tirajlara bakmak gerektiğini söyler. Cumhuriyet yönetiminin ise gazetelerin tirajlarını piyngosuz bir şekilde yükseltmenin önemini kavradığını ifade eder:

"Gerek kitapçılığın, gerek gazeteciliğın bir müddetten beridir mütevaliyen uğramakta olduğu sekte, bizi son derecede düşündürecek mesaili câriyedendir. Evvelce de acizâne arz etmiş olduğum vechile 'Düşman ayağa, dost başa bakar.' derler. Demek ki attığımız adımları sayan, kafamızın geçirdiği safhat-ı fikriyeyi gözetleyenler var. Ayağımız sürçse de sevinecek düşman, başımız dimağımız süslenecek olursa sevinecek dost imiş. Biz inkişafı irfan nokta-i nazardan tekâmül için ne kadar koşmaktayız. Bunu bize, yara ağyara sarıh ve kabil mukayese rakamlarla gösterip bildirecek ancak memleketin malı olan aded-i neşriyattır. Bu adet, hiç şaşmaz, miligramı miligramına hassas bir terazi dilidir. Öyle dil ki hakikatten maada bir şey söylemez. Arz mukabili artsa bile, diğer bir terazide tartılınca meydana çıkan ekser esnafın parmak çelmeleri, ters, dolaşık tutup tartış hileleri gibi mikdar-ı aslı bir anda meydana çıkar. Gerçi resail-i mevkutelerimiz, bir dereceye kadar, mazhar-ı rağbet olmakta ve bir dereceye kadar en matrakı memleketler resail-i mevkutesine yaklaşmak hususunda elden gelen gayreti sarf etmekteyse de... Kaç tane? Emsal ve akranına nisbetle develede kulak bile değil. Benim aklımın ermediğine göre Cumhuriyet-i muazzemizimizin en

⁶⁶³ A.g.y.

parlak muvafakiyatından biri de bu adet neşriyatın emin bir surette yani piyangolu olmayarak yükselmeye yüz tuttuğunu idrak etmiştir.”⁶⁶⁴

2.7.11. Gazetelerde Maişet

Ancak tirajlar bazen artsa da, sürümlü gazeteler bulunsa da, değişmeyen tek şey gazetelerin yazarlara ücret ödemekte çektirdiği zorluklardır.

“Muharrirler, muharrirler, mürettibler doğru dürüst para alamazlar, bazen kâğıtçı kâğıt yollamaz, sahib-i imtiyaz Cevdet Efendi merhum bile ekseriya idare memuruna bir iki mecrediye alması için âdeti yalvarırdı.”⁶⁶⁵

Ahmet Rasim başka bir yazısında ise, “maişet hatıraları”nı okurlarıyla paylaşır:

“Mesela:

- Hiç sorma, danışma yaz!

Derler ve bilmukâbele:

- Sormadan, danışmadan idâreden para al!

Demezler. Siyasi, ilmî, edebî bir mevzuun yazılışına göre takdir-i kıymet usûlü matbuâtımızda henüz teessüs etmemiştir. Fakat ‘sürüm’ meselesi ashâb-ı sermaye ve imtiyaz nezdinde her zaman için mevzûdur. Zamanımızda bile yazılan mevzuat için kambiyo farkı, İngiliz lirası temevvücâtı, asla düşünülmez, ale’s-seviye lira adedi tekrar ve istikrar oluyor, bütün bunlar öteden beri gazetecilikte, kitapçılıkta bir nevi görenek tesiri tahtında kalmış olmasındandır. Ercüment Ekrem’in bir makalesinde demiş olduğu gibi ramazanlarda evvelce âdet olduğu üzere aşçıya iki kat ücretle beraber bayram bahşişi, iç çamaşırını, verildiği hâlde Arefe günü akşamı muharrirlere:

⁶⁶⁴ HM, 8 Mart 1927.

⁶⁶⁵ A.g.y.

- Şunu da alın, mini minilere şeker alırsınız.

Beylik sözü henüz işitilmemiştir.⁶⁶⁶

Muallim Naci'nin de buna benzer bir hatırası olduğunu ve bu hatırayı yine **İstanbul Mektupları**'ndan öğreniriz:

“Muallim Naci merhûmun *Saadet*'te yazı yazdığı esnalarda hak etmiş olduğu paradan bir miktarı için:

- Bugün de vermeyecek misiniz?

Tarzındaki istifsârına para verecek olan zâtın, bir eliyle sakalını tutarak:

- Vallahi iyice bilemiyorum, verebilecek miyiz?

Demesi üzerinedir ki lisân-ı şairiyetinden:

‘Para ister muharrirîn-i kirâm

Sâhib-i imtiyâz hayrette’

Beyt-i bercestesi fırlamıştır! Bizde sermaye-i nakdî ile sermaye-i irfân arasında henüz bir tekâbül, bir muvâzene teessüs etmemiştir. Bu adem-i tekâbül, bu muvâzenesizlik sebebiyledir ki bâd-ı hevâ yazılar hâlâ revâcdan düşmemekte ve:

- Eyvallah!

- Teşekkür ederim!

Kâidesi alabildiğine cârî olmaktadır.⁶⁶⁷

Ancak, muharririn hesabı başka, imtiyaz sahibinin hesabı başkadır:

“Devr-i İstibdâd'da Bâbîâli Caddesi'ndeki üç dört kitapçıdan, yazı yazdığım gazete idarehânesinden alacağım olduğu hâlde:

---

⁶⁶⁶ HM, 2 Mart 1927.

⁶⁶⁷ A.g.y.

- Daha sabah, akşam olsun da bir şey yaparız!

Teranesine tutularak aç, tütünsüz kaldığım günleri tahattur ettikçe el'ân üzülyorum. Bu hâlin en feci sâhib-i imtiyâzın telaşlı telaşlı gelerek, mevzuu sâye-i şâhânedan memâlik-i mahrûseye bolluk, bereket olduğuna, her ferдин refah ve saadet içinde bulunduğuna dair gayet tımtırlıklı bir makale yazılmasını, aldığı emir üzerine bildirerek:

- Yarım saate kadar yetişir mi, çünkü Mabeyn'e götüreceğim!

Demesi idi ki, bunun arz ettiğim vech ile muharririn hâli ile ne yaman bir tezat teşkil ettiğini tafsîle hâcet yoktur. Maahaza para verdikleri için kitapçıların, sâhib-i imtiyâzların da kendilerine göre bir hesapları olmak tabiidir. Onların da bu husûsta – kim bilir – ne türlü diyecekleri vardır? Bundan anlaşılır ki sermâye ile sa'y u amel arasında terazili bir mukâyesenin tesisi lâzım edendir.”⁶⁶⁸

2.7.11.1.1. Ceride-i Havadis ve Saadet

Bu gazetelerin de hâli pek içi açıcı değildir. Ahmet Rasim, bu durumu bir hatırasıyla örneklendirir. Trabzon'dan gelecek abone bedeli parasını postaneden almak için giden memur, Karnik matbaasının binasından girerken çalışanlar memurun elinden parayı alıp paylaşarak her biri başka bir yöne dağılırlar.

2.17.11.2. İkdam

“İkdam'da tediyaat muntazam ise de bu gazetenin idare memuru ile herhâlde sahib-i imtiyazı takrir ettikleri vecihle eksik Karamis'lerinden, yarım İngilizlerinden, bütün Fransızlarından, silik Mecidiyelerinden çektiğimizi bir biz, bir de Allah bilir!”⁶⁶⁹

Sabah gazetesinde de durum pek farklı değildir.

⁶⁶⁸ A.g.y.

⁶⁶⁹ HM, 26 Şubat 1927.

2.17.11.3. Tarik

Fakat *Tarik*'te durum değişiktir. Bu durum Ahmet Rasim'in kendisine has üslubuyla şöyle anlatılır:

“*Tarik* de hâl daha bambaşka idi. Filip Efendi arada sırada mabeynegider, bir şey vurursa yollar, pay edilir, vuramadı mı o zavallı da gözleri alude-i hüsrân, her gün bindiği bir kapı arabanın bir köşesinde mihman, evine döner, artık günlerce matbaanın semtine uğramazdı.”⁶⁷⁰

1.17.11.4. Mürüvvet

Yayın hayatı oldukça kısa sürmüş, dönemine pek de damga vuramamış *Mürüvvet* gazetesindeki durum ise şu şekilde anlatılır:

“O devrin maarif müfettişlerinden Ziya Bey namında gözlüklü bir zat var idi ki imtiyazını nasıl istihsal edebilmiş ise etmiş, *Mürüvvet* namıyla bir gazete çıkarmağa başlamış idi. İlk hafta başı gelince hepimiz “haftalık”a muntazır olduk. Bu zat bir aralık dışarıya çıktı. Bir saat sonra geldi. Arası biraz geçer geçmez yine çıktı. Akşam ezanında avdet etti. Eder etmez heyet-i tahririye odasına girdi. Dedi ki:

-Arkadaşlar, size bir şey söyleyeceğim. Siz de gördünüz ki bugün iki üç defa bizim nezaretin sarrafının dükkânına gittim. Hınzır Ermeni'yi bulamadım. Bulaydım, aylığımı kırdırıp, sizin haftalığınızı verecek idim. Fakat müsterih olun, bunu yarın [...] yapacağım!

Allah'ın günü, yarını çok!.. Ertesi günü oldu. Yine akşamüzeri geldi. Yine bize hitaben dedi ki:

-Arkadaşlar. Dün size verdiğim sözü yerine getiremediğim için çok mahcubum... Bir arkadaşımdan o da zorla, yeni üç lira koparabildim... Bu günlük bunu kırışalım da yarın Allah kerim!

---

⁶⁷⁰ A.g.y.

Benim hisseme yirmi beş kuruş mu ne düştü idi. Onu aldım. Bir daha da o idarehaneden içeriye ayak atmadım. On günde gördüğüm *Mürüvvet*'ten gına gelmişti.”⁶⁷¹

Ahmet Rasim, matbuat hayatından bu tür örnekleri verdikten sonra “o günkü” durumu, “daimi muharrirlik yapmadığı” için bilmediğini söyler. Görünen o ki, Ahmet Rasim, *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesindeki yazılarına karşılık ücretlerinde bir sıkıntı yaşamamaktadır: “Mahaza muavenet-i kalemiyede bulunduğum idarelerin hemen cümlesinden memnunum.”⁶⁷²

2.7.12. Halk ve Gazeteler

Gazetelerin Osmanlı Batılılaşma gibi siyasi ve gündelik yaşam yönelimleri, halkın eğitimi üzerine etkileri bilinmekle birlikte, Ahmet Rasim'in zamanında halkın gazetelere bakışı, ondan beklentisi de ayrı bir inceleme konusudur. Bu sorunun cevabı da yine *İstanbul Mektupları*'nda bulunabilir. Gazete satıcısı, okuyucu ve muharrir için “bir şey” yoktur:

“Halkın gazeteler hakkında garip garip telakkîleri vardır. Bu telakkîleri gazeteciler bile kendilerine şîâr edinmişlerdir. Dün müvezzilerden birine sordum:

- Nasıl gazeteler gidiyor mu?

Dudaklarını büküp burnu ile beraber oynattı, gözlerini istihfâfkârâne nazarlarla süzerek:

- Bir şey yok ki!

Diyerek omuzlarını silkti, hattâ:

---

⁶⁷¹ *HM*, 26 Şubat 1927.

⁶⁷² A.g.y.

- Böyle giderse ekmek parasını bile çıkaramayacağız!

Sözünü de ilâve ederek münfailâne yürüdü. Gitti. Aradan biraz geçtikten sonra bildiklerden birine sordum:

- Gazetelerde ne var, ne yok?

O da dudaklarını aynı vech ile burnu ile beraber oynattı, omuzlarını silke silke:

- Bir şeyler yok!

Dedi. Hâlbuki gazetelerimiz fıkralar, bend-i siyasîler, makaleler, türlü türlü mizâh sütunlarıyla tıklım tıklım!..

Vapurda bir gazete muharriri arkadaşına tesâdüf ettim, ona da sordum:

- Neler yazıyorsunuz?

Birdenbire:

- Bir şey yok ki! Gerginip duruyoruz! Demesin mi?... Etrafa bakındım... Belki on kişi almış oldukları gazeteleri kemâl-i itinâ ile ceplerinden çıkarıyorlar, açıyorlardı. Gözetledim. Bu on kâriin sekizi, birinci, ikinci, üçüncü sahifelere şöyle bir göz gezdirdikten sonra ser-nâmelerin kendilerini tatmin etmediklerini anlatır bir sûrette büküp ceplerine koyuyorlar, yahut yan gözle alelacele sütunlarını süzen yanındakine:

- Al, oku!

Deyip uzatıyorlardı. Hattâ benim yanımdaki iki kişi arasında da şöyle bir muhâvere cereyân etti:

- Okur musun;

- Bir şey var mı?

- Bir şey yok!⁶⁷³

“Şey”in ne olduğu ise belirsizdir. Ahmet Rasim, bunu Darüşşafaka anılarından biriyle açıklar:

⁶⁷³ HM, 12 Teşrin-i Evvel 1926.

“Acaba bu ‘bir şey’ nedir? Hatırıma ‘Dârüşşafaka’nın eski müdürlerinden biri geldi. İzin günleri, efendileri divânhâneye toplar, nutuk verirdi. Der idi ki:

- Efendiler. Bugün, bilirsiniz a!.. Şey!... Şey edeceksiniz... (1) Sokaklarda edebli, terbiyeli şey ediniz... (2) Önü, tokası şey (3) olanlar şiddetle şey edilecektir (4)... Kırâathânelere, şeylere oturmayacaksınız ... Hele şey (5) tarafına zinhâr geçmeyeceksiniz... Yarın saat şeyde (6) mektepte bulunacaksınız!

Yabancı biri kâbil değil, bu nutkun içinden çıkamaz!... Fakat biz alıştığımız için anlar:

‘Lisân-ı ehl-i hâli biz bilenle konuşuruz’

der, mûcibince amel etmeye çalışırdık!’⁶⁷⁴

Fakat Ahmet Rasim, matbuattaki tecrübesiyle o “şey”in ne olduğunu bilmeyecek bir yazar değildir.

“Bu defa ben epeyce zamandan beridir gazetecilik ettiğim için bu ‘bir şey’i anladım. Halkın istediği bu ‘bir şey’ müheyyic, telaşlı, müthiş, kanlı vakalar, harb, dâhilî, hâricî, mühim haberler, bir ekseriyete göre maaş, zam, umûma göre vergiler... Yine bir ekseriyete göre münâkaşât, mübâhesât.

...İlh... Buna bir sû-i-itiyâd mı desem?.. Hâlbuki bence bu ‘bir şey’in olmadığı zamandır ki gazetelerin müfîd, en sevimli makâleler, mizahî, latif fıkralar, sulh ve asayişten bahis hayırlı, tatlı haberler, iktisadî müjdeler, rahat ve huzûrdan haber veren teşebbüsât, ihtihzârât ile doludur. Ve cümlemizin istediği ‘şeyler’ de bunlar olmalıdır değil mi?”⁶⁷⁵

⁶⁷⁴ A.g.y.

⁶⁷⁵ HM, 12 Teşrin-i Evvel 1926.

2.7.12.1. Şom Ağızlı Gazete Çok Satar

“Bence ‘Terbiye-i Siyâsiye’ derslerinin birincisi de halkın gazetelerde bunları takdir etmekle, takdir ettirmekle başlar. Bunlara ehemmiyet-i mahsûsa vermesiyle tekemül eder.

Bin kere şâyân-ı teessüftür ki mevkût risâlelerden kitaplara varıncaya kadar cümlesi hakkında bir büyük ekseriyetin nokta-i nazarı bu ‘bir şey yok ki’den başka bir şey değil. Bunu her gün görüp anlamak sûretiyle dilhûn oluyoruz. Bu ‘bir şey yok ki’yi iltizam eden gazeteler, mecmualar, kitaplar ‘sürüm’den istifâde ediyorlar. Zaten ciddiyet her yerde gariptir amma bu kadar garibliği galiba yalnız bizde tecelli ediyor. Bana öyle geliyor ki ‘şom ağızlı’ unvanıyla çıkacak bir gazetenin, bir risâle-i mevkûtenin sürümü, ‘hayırlı haber’ ser-nâmeli bir gazetenin veya bir kitabın sürümünden kat kat fazla olur. Bilmem ki insanın niyetini ‘âşiyâne-i bûm u azâb’a döndüren bu nev evrâk-ı matbûa kıraatinden ne zevk alınır? Hele bazen sahifeleri telvîs eden ‘uçkur’ havaları o kadar âmiyâne, kötü manzaralar ihdâs ediyor ki her gün sokaklarda görmekte olduklarımızdan da iğrenç!”⁶⁷⁶

Tirajı sayısı ve halkın okur olarak terbiyesi üzerine görüşleri ise şöyledir:

“Buna da şimdilik imkân tasavvur edemiyorum. Çünkü kâğıt, mürekkep, ücret-i tertîbiye, tabiye, teclîdiye o kadar pahalıya mâl oluyor ki temiz, ucuz bir sahife bile basılamıyor. Hâlbuki maksad terakkîye tamamen muvâfık olan bu gibi teşebbüsât-ı hayriyede her hükûmetin fevkalâde denecek tahsisat ile erbâbını çalıştırmış olduğu malûmdur. Yine bence hükûmet-i cumhûriyemizin sâdik kaldığı umdeleri mûcibince kâğıt gibi levâzım-ı tabiyenin gümrüklerden mürûrunda resm almak değil, bilakis mahrecindeki fiâtını bir kat daha tenzîl edecek fedâkârlıklarda bulunması ez-her-cihet temennî olunur. Yine bu sahîfelerde arz etmiş olduğum vech ile yâr u ağyâr bizi memleket dâhilindeki aded-i neşriyatımıza kıyâs ile muhâkeme edebilir.”⁶⁷⁷

Hükümetin gazetelere destek isteğini gayet doğal bulan Ahmet Rasim, yine de bu tür yardımları kötüye kullananların, hükümetin bu konudaki fikrini değiştirmemesi gerektiğini söyler. Halkın eğitiminde gazetelerin büyük payı vardır:

⁶⁷⁶ A.g.y.

⁶⁷⁷ A.g.y.

“Bu hususta hükûmetten maadâ yalvaracak, nazar-ı dikkatini celb edecek bir merci de tasavvur edemiyorum. Halka kıraat maksadını anlatacak her keseye elverişli evrâk-ı matbûanın intişârı ancak hükûmetin teşvîkât-ı müessire ve maddiyesiyle temin edilebilir.

Evet bir zamanlar hükûmetin müsâade-kârlılığını sû-i istimâl edenler de görüldü. Fakat bu sû-i isti'mâlin vukûu, onun âlî-cenâblığını, halkçılığını imhâ değil, belki ihyâ etmeli idi. Suistimâli men etmek her zamân yed-i iktidârındadır. Büyük bir cemiyet-i neşriye teşkîli ile onu köylerimize varıncaya kadar okutacak müfid yazılar yazdırmaya, dağıtmaya, okutturmaya muvaffak olmak, hatta memleketimiz Protestan propagandacıları gibi köy köy gezen, her köydeki kahvede veya konuk evinde götürdüğü kitapları, yazıları cehren okuyup mealini köylülere anlatan ‘karrâ-kara’ teşkîlâtı bile vücûda getirmek sûretiyle cumhûriyet ve halk hükûmeti unvân-ı âlisine tamamen mutâbık icraat-ı musîbede bulunmak da her zaman yed-i iktidarındadır.

Evet... Bir şey!... Bize o bir şey elzemdir ki onun manası ancak:

Maarifi köylere kadar neşretmek. Yani köy evlerimizi bir karış olsun daha yükseltmektir. İşte bizde el'ân yok olan maa't-teessüf bu ‘bir şey’dir!’⁶⁷⁸

2.7.12.2. Gazetenin Değil Gazete Okurunun Ortaya Çıkışı

Gazetenin ortaya çıkışı elbette ciddi bir sosyal olaydır. Gazetenin Osmanlı fikir hareketleri ve halk üzerindeki etkisi tartışılmayacak bir konu olmakla birlikte, Ahmet Rasim, bu araştırma konusunu bir ölçek daha derinleştirerek, gazete okurunun ortaya çıkışını inceler:

“Bir zamanlar İstanbul’da halkı gazete okumağa alıştırmak için arabaya doldurup bedava dağıtılmış. [...]

Bu gazetenin intişâr ettiği mahal ile sâhib-i imtiyâzı Âgâh Efendi merhûmun ufâcık bir tercüme-i hâli, Şinasi, Ahmet Refik Paşa gibi muharrirleri, bu gazetenin matbaada nasıl tab’ edildiği, mürettiblerinin kimlerden mürekkebe olduğu, ilk gazete müvezzileri hakkında ma'lûmât

⁶⁷⁸ A.g.y.

isterseniz âhîren **Muharrir, Şâir, Edîb**⁶⁷⁹ unvânıyla neşretmiş olduğum matbuat hatıraları sayfelerinin içinde bulursunuz. 1279 sene-i hicriyede intişâr eden bu ilk gayr-ı resmî gazete ile şimdiki *Hâkimiyet-i Milliye*'nin arasındaki “istibdâd” kadar farkları bu zübde iknâ’ edecek derecede gösterir.”⁶⁸⁰

Ahmet Rasim, aynı yazısında gazetenin memleket için faydasını da şu şekilde anlatır.

“Görülüyor ki her irticâî müteâkip muslihâne, makûlşinâsâne propagandalardan fâideli, hayırlı neticeler elde etmek bir dereceye kadar o zamânlarda bile müyesser olmuştur.

Halkı memleket işleriyle doğrudan doğruya alâkadâr etmek için onun nazar-ı tedkîkini emsâli memleketler halkının memleket işlerine vermekte oldukları ehemmiyet ve himmet âsârı üzerine celb etmekte büyük menfaatler vardır. Bu babda hükûmet faaliyetinin tesiri mutlak ise de matbûât faaliyetinin de memlekete nâfi’ olmayan hareketi o rütbe muzırrdır. İki menfî birbirini nefy eder, müspet çıkar davası burada hiçbir vech ile kâbil-i tatbik olamaz.”⁶⁸¹

2.7.12.3. İlk Gazete İlavesi

İlk gazetenin *Takvim-i Vekayi* olduğu, düşünülmeden verilecek bir cevaptır. Oysa ki, ilk ilaveyi hangi gazetenin verdiği dair, “sektör içi” bilgileri yine Ahmet Rasim’den öğreniriz. Ahmet Rasim, *Ceride-i Havadis, Rûzname-i Ceride-i Havadis*, diğer sene-i muhtelifteki gazeteler ilk mecmualar” alt başlıklı yazısında *Takvim-i Vakayi*’nin haftanın bir kez çıktığını, dokuz sene sonra, yine haftalık olarak çıkan *Ceride-i Havadis*’in de ona eşlik etmeye başladığını ifade ettikten sonra Sâlname-i Hadika’ya dayanarak şu bilgileri verir:

⁶⁷⁹ Ahmet Rasim, **Muharrir, Şâir ve Edip**’te ve özellikle bu kitaptaki “Matbuatta İntisabım” ve “Çaylak Tefik” yazılarında bahsi geçen isimler ve dönem hakkında hatıralarını paylaşır, bilgi verir.

⁶⁸⁰ *HM*, 19 Şubat 1926.

⁶⁸¹ A.g.y.

“Amerika Hint Çin acabietane münhasır olduğu için ilk risale-yi mevkute şekli muhafaza etmiştir. Müşterileri o zamanın İstanbul havas takımı ile devlet memurları velileri imiş. Üç buçuk kuruşa satılıyor. İradeyi masrafını maa-ziyadetin korur imiş.”⁶⁸²

Tüm bunlardan sonra ilk ilave çıkararak gazetenin *Ceride-i Havadis* olduğunu, hatta halkın bu ilaveye yoğun bir ilgi gösterdiğini yine **İstanbul Mektupları**’nda öğreniriz:

“*Ceride* bu şekli ancak Kırım muharebesi esnasında değiştirmiştir. İlk defa olmak üzere ‘ilave’ çıkarmayı akıl etmiştir. Hatta halk bu ilaveleri (kâğıt ve gala) zamanında elde etmek kapışır gibi yağma eder. Makineleri basmaya yetişemezmiş.”⁶⁸³

2.7.12.4. Anket

İstanbul matbuatında bir gelenek başlamıştır: Anketçilik. Ahmet Rasim, bu uygulamayı “gazetelerin okuyucularını kendi menfaatleri doğrultusunda bedava bir şekilde çalıştırmaları” şeklinde yorumlar.

“İstanbul gazeteleri kârilerini kendi menfaatlerine çalıştırmak hususunda gayet mahirâne müretteb hille-i şer’iyye buldular. ‘Anket’, ‘müsâbaka’ ser-levhalarıyla mesela şoförleri, ramazan fıkraları unvânıyla isimlerin gazete sütunlarında görmeyi bir şeref addeden heves-i tahriri uğraştırıp duruyorlar. Yazan yazana!

İnce bir marifet! Daha doğrusu ‘gazetecilik’!”⁶⁸⁴

⁶⁸² *HM*, 3 Teşrin-i Evvel 1926

⁶⁸³ A.g.y.

⁶⁸⁴ *HM*, 2 Mart 1927.

Ahmet Rasim, bir zamanlar *Tercüman-ı Hakikat*'te sekiz sayfadan iki sayfasının yazmaya hevesli okurların yazı ve şiirleriyle dolu olduğunu hatırlatarak, bu "illet" in *Ceride-i Havâdis*'e, daha sonra Saadet'e ve biraz da olsa Tarîk'e sirayet ettiğini söyler. Mesleği gazete yazarlığı olanlar da, hiç şüphesiz bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenmektedirler⁶⁸⁵:

"Benim yetiştiğim zamanlarda eski *Tercümân-ı Hakikat*'in sekiz sahifesinden günde lâ-akall iki sahifesini heves-i muharrirâneye [...] giriftâr olmuş, fırsatçı, tecrübe-i kalem erbâbı makaleleriyle o zamanlarda kol kol şehrin her tarafında peyda olmuş olan şuarâ ve müteşairîn gürûhunun âsâr-ı manzûmesi dolduruyordu. Bu 'illet', Tercüman'dan *Ceride-i Havâdis*'e, onun halefi olan Saadet'e, arada sırada Tarik'e sirâyet etmiş ve zaten o devirde 'mecnûa-i muvakkate'lere eser satmak, derc edilen mevâdd için para vermek mu'tâd olmadığı için yine o zamanın istilâhınca 'beleş' yani bedava muharrirlik feyz bulmuş idi. İşte bu feyzin netâyic-i tabiiyesindendir ki muharrirîn arasında züğürtlük, fakr-ı hâl, hattâ yanıklık ekserdir."⁶⁸⁶

Ahmet Rasim, buna rağmen, anketçilik olarak nitelendirilebilecek uygulamanın faydalı olduğunu belirtir. Okurlar, böylece en azından basın hayatıyla iletişim girmektedirler. Fikirler ortaya çıkmakta ve çoğaltmakta kendilerine mecrâ bulmaktadırlar.

"Diğer taraftan gazetelerimizin açtıkları 'anket', 'müsabaka' tarzları kârileri doğrudan doğruya matbûât ile alâkadâr edecek bir vâsita-i teşvîk olduğu için fâideli ve müsmir bir teşebbüstür. Hattâ bu fâide ve müsmire fikri cereyânların teselsülüne, hususî muhâkeme ve mülâhazaların taammümüne hizmet edebilmek kâbiliyetini muhâfaza edebildikçe daha ziyade büyümek isti'dâdını maa-ziyade hâizdir. Biraz evvel söylemiş olduğum sûrette 'gazetecilik'tir. Sanatın îcâb ettiği fâideyi ihmâl etmekte dâimâ bir zarar vardır. Hattâ ticâretin:

Marifet, iltifâta tâbidir

Müşterisiz metâ' zâyidir

⁶⁸⁵ A.g.y.

⁶⁸⁶ A.g.y.

Hükmü hiç unutulmamalıdır. İşte mülkün yalnız bir bucağında sığınıp biraz eser-i hayât gösteren ve bize göre toplu addedilen matbûatın şimdiki davranışı bundan ibârettir.”⁶⁸⁷

2.7.13. Hâkimiyet-i Milliye

Ahmet Rasim, 19 Şubat 1926 tarihli yazısında cumhuriyetten duyduğu sevinci bir kez daha ifade ettikten sonra, “Türklük en son insaniyet düstûru üzerinden yürümeğe başlamıştır.” dedikten sonra, *Hâkimiyet-i Milliye*’nin de bunun örneklerinden biri olduğunu ifade eder.

“Gazetemiz, enzâr-ı ahyarda bu yürüyüşlerin ilk hatvelerinden birini tasvir eder. Altı seneden beri yolunda maksadı gibi kemâl-i azm u metânetle devâm eden bu yolcu artık geriye dönemez. Bakınız ne de güzel giyinmiş, kuşanmış!”⁶⁸⁸

Ahmet Rasim’in *Hâkimiyet-i Milliye* için, “ne de güzel giyimiş, kuşanmış” demesinin sebebi, gazetenin mizanpaj değişikliğidir.

“*Hâkimiyet-i Milliye*’nin pek ziyade hoşumuza giden şimdiki târ ü mâr matbuu Ankara’mızın gündün güne mazhariyetiyle mübâhî olduğu i’marâtta da hissedâr olduğunu tebşir etmektedir. Ben bile burada olduğum hâlde bayramlık yeni rubasını giymiş çocuklar gibi sevindim. Matbûata taalluk eden her nevi yeniliğin, memlekete taalluk eden yeni bir eser-i terakkî olduğunu takdir etmemek mümkün müdür? Sözün doğrusu Anadolu’nun tâ ötesindeki harâbelerin içinden yükselen medenî, yeni, asrî bir şehirde en kıymetdâr ve tarihî bir gazetenin kılık, kıyafetten mehcûz bir sûrette gezinişi, hiç de yakışık almıyordu. Bâhusûs makarr-ı cumhûriyeti yâr u ağyâr nazarında tasvîr edecek yegâne bir vâsita-i matbûa için!”⁶⁸⁹

⁶⁸⁷ *HM*, 2 Mart 1927.

⁶⁸⁸ *HM*, 19 Şubat 1926.

⁶⁸⁹ *HM*, 19 Şubat 1926.

2.7.14. Matbuatta Son Durum

“Olunca iki baştan olmalı, derler. Oh!.. Ne âlâ! *Hâkimiyet* yeni Ankara’da, *Milliyet* eski İstanbul’da...”⁶⁹⁰

Ahmet Rasim, İstanbul ve Ankara’daki güncel matbuat durumunu, bir kelime oyunu da yaparak haber verdikten sonra başka şehirlerde de gazeteler olması gerektiğini ifade eder:

“Karşılıklı iki zâde-i inkılâb... Evet. Başka hiçbir gayemiz olmamalıdır. El ele vermeliyiz. Konya, İzmir, Sivas, Adana, Kayseri, Erzurum, Trabzon, Diyarbakır, Bursa, Edirne... Daha sayayım mı?.. Buraları neden duruyorlar? Hani ya buraların yeni yeni, ele almır, okunur, içlerinde Türk mesai-i kalemiyesini gösterir gazeteleri, mecmuaları, risaleleri nerede?”⁶⁹¹

Aynı yazının sonlarına doğru ise Ahmet Rasim, İstanbul’un *Milliyet*’i benimsediğini, ancak yeni fiyat değişikliği hakkındaki söylentilerin hoş karşılanmadığını ifade eder.

“Bana öyle geliyor ki İstanbul halkı *Milliyet*’i tuttu. Fakat gazetelerin Mart’tan itibaren beş kuruşa satılacağı şâyiası yüzümüzü ekşitti. Sonradan haber aldığıma göre bu teşebbüsten vazgeçilmiş.

İnikâsıyla teşnif-i âzân edeceğimiz tebşîr edilen *Yeni Ses* henüz iştilmedi. İdâre müdürü beye sordum:

- Ay nihâyetinde!

dedi. Demek ki Mart evâilinde. Bilirsiniz ya, bu ay da epeyce velvelelidir! Şu hâlde İstanbul yeni baştan iki gazete daha kazanmış

---

⁶⁹⁰ A.g.y.

⁶⁹¹ A.g.y.

oluyor ve yevmî gazetelerinin adedi *Vakit, Akşam, Son Saat* ile sekizi buluyor. Keşke sekseni bulsa!... Ne kadar cemaat, o kadar sevap!”⁶⁹²

2.8. Biyografi

Ahmet Rasim, **İstanbul Mektupları**’nda yeri gelmiş halkın sorunlarını duyurmuş, yeri gelmiş halka bizzat seslenmiş, bazen bir romancı yazarı gibi İstanbul’dan insan manzaraları sunmuş, kimi zaman ise ansiklopedisyen tavrını biraz daha öne çıkararak kişi ve kurumlar hakkında çok boyutlu bilgiler vermiştir. Çalışmamızın özellikle matbuat bölümünde gazeteler ve gazeteler çevresinde sosyal olaylardan bahseden Ahmet Rasim, başlı başına kişiler üzerinde durmuştur.

2.8.1. Refik Bey

Çalışmanın, pekâlâ matbuat başlığı altında da incelenebilecek bir isim olan Refik Bey, Osmanlı matbuat hayatı içinde pek çok kurumdaki faaliyetleri nedeniyle, biyografi bölümünde incelenmiştir. 27 Teşrin-i Evvel 1926 tarihli İstanbul Mektubu’nda, onu tanımamızı Ebüzziya’ya borçlu olduğumuzu hatırlatan Ahmet Rasim, bu çabayı biraz daha derinleştirerek neredeyse sistematik bir Refik Bey biyografisi sunar:

“Bu zâtı bize yani yalnız gazete muharrirliği ile geçinenlere ve geçinmiş olanlarla olacıklara tanıtan Ebüzziya merhûmdur. Gerek 1290’da neşrettiği **Sâlnâme-i Hadîka**’da, gerekse merhûmun *Yeni Tasvîr-i Efkâr*’da tefrika etmiş olduğu **Yeni Osmanlılar Tarihi** eserinde bi’l-münâsebe hakkında pek ziyade sitâyîş-kârâne ve Büyük Kolera’da (1282 hicriye) musâb olarak vefâtından dolayıın gâyet müteellimâne idâre-i kalem etmiştir.”⁶⁹³

⁶⁹² *HM*, 19 Şubat 1926.

⁶⁹³ *HM*, 27 Teşrin-i Evvel 1927.

Refik Bey'in önemi, Ahmet Rasim'e göre Osmanlı matbuatına profesyonel gazete yazarlığını getirmesidir. Onun koleraya yenik düşmesiyle *Tercüman-ı Ahvâl*'in de eski lisânı kaybolmaya, dili tutulmaya başlamıştır.

“**Sâlnâme**'de *Tercümân-ı Ahvâl*'in tercüme-i hâlinde aynen:

‘Bir zaman, erbâb-ı şebâb içinde maîşetini gazete muharrirliğinde aramak fikr-i ahrârânesini memleketimizde icat eden veya tabir-i âherle bu fikr-i terakkîye râyet-keş-i müsâbakat olanlardan Refik'in fikr ü kalemi sâyesinde devam eyledi. Hayf ki müftehir-i ahrâr olan bu nâdire-i rûzgârın Büyük Kolera'da heder olup gitmesi üzerine Tercüman'ın da eski lisânı kayıp olmaya ve gittikçe meflûc adamlar gibi bütün bütün dili tutulmaya başladığı hengâmda idi ki gâh edîb-i meşhûr Kemâl'in îânesi ve hasren Halep'te vefât eden Gencîne-i Hüner nâm telîf-i muhtasar müellifi Hasan Subhî'nin kalemi sâyesinde bir müddet daha idâre-i hâl u kâle muvaffak oldu.’”⁶⁹⁴

Yine Sâlname'de Ebüzziya, Bosna'da “*Gülşen Saray*” isimli bir gazete çıkarmış olan “Şakir namında bir zatın” vefatı üzerine yazdığı bir makalede sözü yine Refik Bey'e getirmiştir. Refik Bey ismi, **Sâlname**'nin *Mir'at* başlığı altında da geçmektedir. Refik Bey, Ali Paşa tarafından kaleme alınan bir tarziyeye *Mir'at*'te yer vermeyince gazetesi de kapatılmıştır:

“Mesela memleketimizde eli kalem tutar ve bununla beraber hükûmet sayesinde geçinmekten istiğnâ gösterir birkaç çocuk peydâ olduğunu işittik. Arası bir yıl geçmeden bu fikr-i terakkîye râyet-keş-i müsâbakat olanlardan Refik'in daha yüzünü görmeden hakîkaten fikr-i terakkînin nâsiye-i ikbâlinde nûr-i irfân ile Büyük Kolera'da tabutunu gördük!” sûretinde izhar-ı teellüm ediyor, ve yine Sâlnâme'de *Mir'at* ser-levhası altında:

‘Ezkiyâ-yı vatandan mefhar-ı ahrâr olan Refik merhûm tarafından 79 senesinde tesis edildi. Üç nüsha neşretti. *Mecmûa-i Fünûn*'la açtığı bir mübâhaseden dolayı Âlî Paşa kalemiyle *Mecmûa-i Fünûn* için yazılmış bir tarziyeyi mecmuasına derc etmeye tenezzül etmeyerek ihtiyar-ı tatil

⁶⁹⁴ A.g.y.

eyledi. Müşârinileyhin ciğer-sûz olan tercüme-i hâlini yazmaya takat-ı müfekkirem mütehammil değildir.’

Satırlarıyla da hakkında mütehassis olduğu derece-i sitâyîş ve sûzişini anlatıyor.”⁶⁹⁵

Ahmet Rasim, Refik Bey’in asıl önemini yine Ebüzziya’nın **Yeni Osmanlılar Tarihi**’ni okurken idrak ettiğini itiraf eder:

“Anlaşıyor ki Refik Bey, yek at, yek mızrak meydana atılmış ilk genç gazete muharrirlerinden ve zamânının icap ettiği derecede âsâr-ı irfân ile mütehallî erbâb-ı kalemden biridir. Ebüzziya’nın bu zâtın her defa ismi geçtikçe ‘maîşetini gazete muharrirliğinde aramak fikr-i ahrârânesini memleketimizde îcat edenler’den tabirini kullanması ve bu tabîrine ‘mefharu’l-ahrâr’ terkîbini ilâve etmekten fâriğ olmaması sebebini de sonradan yani **Yeni Osmânîlar Tarihi**’ni okuduğum esnada anladım.”⁶⁹⁶

2.8.1.1. Mirat ve Refik Bey

Ebüzziya Tevfik’in Refik Bey’in vefatını acıklı bularak, daha fazlasını yazamayışını, Ahmet Rasim de kendi açısından acıklı bulmaktadır. Bunun sebebi, Refik Bey’in matbuatın erken dönemlerindeki önemine rağmen düştüğü hazin durumdur. Ahmet Rasim, çareyi *Ceride-i Havadis*’in başmuharriri ve Meclis-i Maarif azası Abdurrahman Efendi’nin **Sicill-i Osmânî**’sine bakmakta bulur ve orada gördüklerini okurları için kendi köşesine alıntılar:

“Ebüzziya’nın Refik’in ‘ciğer-sûz olan tercüme-i hâlini yazmaya tâkat-ı müfekkirem mütehammil değildir’ diyerek kısa kesmesi bizim için de ciğer-sûz bir mahrûmiyet teşkil ettiğinde şüphe yoktur. Çünkü Refik

⁶⁹⁵ HM, 27 Teşrin-i Evvel 1927.

⁶⁹⁶ A.g.y.

1243-1293 seneleri arasında geçen ilk Osmânî matbuatı devresine mensup ilk muharrirlerden bulunduğu cihetle tercüme-i hâlinin son derecede muzlim kalmış olması matbuat tarihimiz için mühim bir noksan olmaktan kurtulamaz. İşte bu kurtulamamazlık hakikati, beni de bir taraftan müteallim etti idi. Bir aralık esâmî cetveli hükmünde olan *Ceride-i Havadis* sermuharriri ve eski Meclis-i Maarif aazâsından Abdurrahman Efendi merhûmun **Sicill-i Osmânî** eserine mürâcaat ettim. Filhakîka o eserde şöyle bir kayda müsâdif oldum:

‘Refik Bey; mezâhib odası hulefâsından bir genç idi. İbtidâ *Mir’ât* nâmında bir risâle-i mevkûte neşr eylemiş, şair ve münşî olarak 1282’de koleradan vefat etmiştir.’

Bu kayd üzerine nezdimde bulunan *Tercümân-ı Ahvâl*’in nâkıs koleksiyonunu çevirdim, durdum. *Mir’ât* hakkında da şöyle bir ilân sûretine dest-res oldum.”

Ahmet Rasim, Refik Bey’i ve onun eseri *Mirat*’i okurlarına tanıtmak için öyle büyük bir çaba içine girmiştir ki, *Tercüman-ı Ahvâl*’de, *Mirat*’in yayın hayatına başlaması üzerine yayımlanan ilanı da bulur ve okurlarıyla paylaşır:

“İlan Sureti

Bâbîâli’de mezâhib odası hulefâsından Refik Beyefendi tarafından ayda bir kere çıkarılmak üzere **Mir’ât** nâmıyla tab’ ve neşrine mübâşeret kılınmış olan resimli gazetenin birinci nüshası **Tercümân-ı Ahvâl** matbaasında tab’ olunmuş ve nüsha-i mezkûrede “Sergi-yi Umûmî-i Osmânî” harita ve resimleri dahî münderic bulunmuştur.

Kuruş

Seneliği 55

Altı aylığı 30 Dersâdet için Bir nüshası 5

Eyâlât ve memâlik-i ecnebiye için posta ücreti zamm olunur.

Satılan mahaller:

Tercümân-ı Ahvâl matbaası – Sultân Bâyezid’de Kâğıtçı İsmail Efendi’nin dükkânı – Ayasofya’da şirket-i dâimenin tütüncü dükkânı – Ceride-hâne kurbunda sucu dükkânı – Okçularbaşı’nda Hoca Sarafim’in gazinosu.’

Bu ilân, *Tercümân-ı Ahvâl*’in 309 numaralı 1279 sene 22 Ramazân, Perşembe tarihli nüshasındadır. *Mir’ât*’ın ikinci ve üçüncü nüshaları da

çıkmiş ve her çıktıkça mezkûr gazetede ilanı münderic bulunmuş ise de münderecâtı ve dördüncüsü hakkında malûmât yoktur.

Şu hâlde Ebüzziya'nın dediği gibi ancak üç nüsha neşredilebilmiştir. Refik'in *Mecmûa-i Fünûn* aleyhinde yazdığı makâlenin veya makalelerin bu üç nüshada münderic olduğu anlaşılıyorsa da nüshalarını o kadar aradığım hâlde bulamadığım için bu bâbta bir fikir der-miyân edemem.⁶⁹⁷

Ahmet Rasim'in araştırmacılığının yanı sıra, talihi de ona yardım etmektedir. Şehir Mektupçusu, *Revnak* mecmuasını karıştırırken Refik Bey'in bir tezkiresiyle karşılaşır. Bu tezkirenin yanındaki notta, Refik Bey ile ilgili bilginin daha sonra verileceği belirtilmektedir. Böylesine önemli bir şahsiyetin hakkında verilecek bilginin sonraki bir zamana ertelenmesi Ahmet Rasim tarafından hoş karşılanmaz.

“Tesâdüf bu ya... Geçen gün “*Revnak*” nâmıyla 1290'da “Nuri” imzasıyla münteşir, küçük hacimde resimli bir mecmûanın iki nüshasını, ehîbbâdan biri antika kabilinden olmak üzere bana getirmişti, mecmûayı okurken gözüm birinci cüzünün dördüncü sahîfesinde ‘Asrımız üdebâsından olup geçen 82 senesi terk-i hayât-ı müsteâr eden Refik merhûmun bir tezkeresinin sûretidir’ ser-nâmesine ilişti. Derhâl Refik merhûmun kaydının yanındaki 1 işâreti için sahîfenin altındaki nota baktım. Vâ-esefâ ki bu not da şöyle:

‘Merhûm-ı müşârünileyhin tercüme-i hâli ileride yazılacaktır.’

Bütün bütün sıkıldım. Böyle mühim şahsiyetlerin tercüme-i hâlini ileriye bırakmakta hiçbir zamân, hiçbir sûretle ma'nâ yoktur diye söyledim, durdum.⁶⁹⁸

Ahmet Rasim, bu tezkerenin orijinalini de alıntıladıktan sonra, kendince bir açıklamaya girişir ve buradan Tercüman-i Ahval'in “1279, 1280, hattâ 1282 seneleri nüshalarında münderic başmakâle kılıklı yazıların” Refik Bey'in kaleminden çıktığını öğrenir. Ebüzziya'nın –çalışmamızın önceki bölümlerinde alıntılandığı ve

⁶⁹⁷ HM, 27 Teşrin-i Evvel 1926.

⁶⁹⁸ A.g.y.

açıklandığı üzere- *Tercümân-ı Ahvâl*'in dilinin Refik Bey'in ölümünden sonra tutulmasının sebebini anladığını, okurlarına şu şekilde aktarır:

“Meâli ‘Lutf edip gelin de Kâğıthane’ye beraberce gidelim’in eski Türkçesi veya Osmanlıcası olan bu tezkerenin tarz-ı tahrîri Şinasi ve Kemâl devrinin daha ıstılâh-perdâzâne, daha doğrusu kelime ve tabîr oyuncaklarıyla daha ziyade münşiyâne bir sûreti olduğu görülüyor. Benim böyle bir tezkere sûretinden istinsâh ettiğime göre *Tercümân-ı Ahvâl*'in 1279, 1280, hattâ 1282 seneleri nüshalarında münderic başmakâle kılıklı yazıların Refik'in mahsûl-i kalemi olmak lâzım geliyor. Ve Ebuzziya'nın, Refik'in vefâtını müteâkib *Tercüman*'ın eski lisanını kaybettiğini ve meflûç adamlar gibi gittikçe dili tutulmaya başladığını yazmış olması da bundan dolayı olsa gerektir. Çünkü gerek bu tezkerenin, gerek *Tercüman*'daki ufak makâlelerin yazılışları nîm-Kemâlâne olmakla beraber zamânın şîve-i tahririne tamamen mutâbıktır. İşte ilk muharrirlerden biri ki vefâtından sekiz sene sonra bir tezkeresinin sûreti *Revnak* mecmûasında kemâl-i ehemmiyet ile derc edilmek sûretiyle nâmı tebcîl ve kendisi takdîr ediliyor. Bunun kadr-şinâsâne bir hareket olduğunda şüphe yoktur. Bence; buna da şükür demekten mâadâ diyecek bir şey yoktur.”⁶⁹⁹

Ahmet Rasim, her ne kadar yazısının başında Refik Bey hakkında bilgi vermeyi sonraki sayılarına saklayan *Revnak*'ın bu tutumunu hoş karşılamasa da, daha sonra, en azından Refik Bey'in hatırlanmasına vesile olan bu alıntıyı faydalı bulur ve Osmanlı matbuatının ilk dönem muharrirlerinin daha çok tanınması, tanıtılması gerektiğini ifade eder. Matbuatı idare eden ilk elleri tanımadıkça, o dönem hakkında bilgi edinmek mümkün değildir.

“Osmanlı tarih-i matbûâtı, ilk devreleri için herhâlde Refik Bey ve emsâli zeki muharrirlerin tercüme-i ahvâlini ihtivâ etmedikçe arz ettiğim nevâkıstan hâlî olamaz. Bilhassa fikirleri, şîve-i tahrirleri mümkün olduğu kadar tespit olunmak muktezîdir. Matbûâtı idâre eden ilk ellerin kuvvetleri taayyün etmedikçe mebde hakkında etrâflı malûmat edinmek mümkün değildir.”⁷⁰⁰

⁶⁹⁹ A.g.y.

⁷⁰⁰ A.g.y.

2.8.2. Ahmet Celalettin Paşa

Ahmet Rasim'in *Hâkimiyet-i Milliye* gazetesindeki 10 Temmuz 1924 tarihli köşesi işte bu cümleyle başlar: "Biçare Ahmet Celaleddin Paşa!" Ahmet Rasim, "Hayatının son zamanlarında biçare kalmıştı." dediği Paşa'nın, Nişantaşı'ndaki iki büyük daireden müteşekkil konaktan, Küçük Çamlıca'daki köşklere de bulunan çiftliğimsi sayfiyesinden, onca tantanalı hayattan sonra "Laleli'deki ma'had şehremaneti apartmanlarından birinde heman yalnız" yaşadığını belirtir.

Sonrasında ise **İstanbul Mektupları**'nı bir inceleme konusu olarak önemli kılan "şahsi hatırat" kısmına geçilir. Ahmet Rasim, Ahmet Celaleddin Paşa'yla, ölümünde yirmi yirmi beş gün önce Kadıköy'ün sabah postalarından birinde karşılaşır. Paşa, yanındaki "Büyük Millet Meclisi Reisi Fethi Beyefendi" ile konuşmaktadır. Ayak üstü, daha önce "hüsn-i nazar"la ifade ettiği iyi niyetini bu kez güçsüz kalmış parmaklarıyla Ahmet Rasim'in omuzlarını sıkarak ifade etmiştir. Ahmet Rasim'in bu karşılaşma sonrasındaki gözlemi şu şekildedir:

"Bir saniye sonra kimin öleceği, kimin kalacağı kimsenin malumu olmadığı hâlde ekseriya yalancı çıkan bir hiss-i kable'l-vukua kapılarak Paşa'nın karibü'l-irtihâl olduğuna hükmetmişim. Böyle tahminlerdeki isabet olmaz olsun!"⁷⁰¹

2.8.2.1. Ahmet Celalettin Paşa'nın Firarı

Ahmet Rasim, hayli uzun yazısının üçüncü bölümünde Ahmet Celaleddin Paşa'nın "firar"ı hakkında da bilgi verir.

Ahmet Celaleddin Paşa'nın saray ile arası açılmıştır. Günden güne sessizleşen Paşa bir gün Ahmet Rasim'e artık bu memlekette duramayacağını söyler. "Ben

⁷⁰¹ *HM*, 10 Temmuz 1924.

firarileri toplayıp getirdiğim hâlde şimdi bizzat firari olacağım.” diyerek, bankadan aldığı beş yüz Napolyon’un⁷⁰² onu nasıl suikastçi hâline getirdiğini anlatır.

Bu sohbetten yirmi dört saat sonra Paşa’nın kaçtığı haberi yayılır. Ahmet Rasim, bu habere inanmak istemez. Eve bir baskın olur korkusuyla eve gitmez, meyhanelerde vakit geçirir. Hatta bunun üzerine onun da kaçtığı söylentisi yayılır. Ahmet Rasim’se, yazının son cümlesinde şöyle söyler:

“Hâlbuki ben, birçok kişinin bilip bilmeyerek söylediği gibi meyhane köşesinden kımıldamıyordum.”⁷⁰³

2.8.3. Otomobil Mucidi Veli Bey

Ahmet Rasim’in biyografi yazıları arasında, hakkında çok da kayıt bulunmayan “otomobil mucidi Veli Bey”in de adı geçer. Ahmet Rasim, yazısına *Tercüman-ı Ahval* gazetesindeki bir makaleden alıntı yaparak başlar:

“Medine-i Niş’te ehli hazırdan bir zat [...] seyir ve hareket etmek üzere bir araba icadına sırf efkâr etmiş ve bunun bir numunesini yapmış. Bir adamın kullanabileceği bir çark vasıtasıyla hareket eder derecesine getirmiştir.”⁷⁰⁴

Ahmet Rasim “1279 senesi rebülevvelinin onbeşi tarihli *Tercüman-ı Ahval*’in yaptığını belirttiği bu alıntidan sonra bu yazıda konu edilen aracın otomobil veya onun daha kabası olan kamyon”dan başka bir şey olamayacağını ifade eder. Zira ateşsiz olması ona göre daha dikkat çekicidir. O günlerde gazeteleri günlerce

⁷⁰² Napolyon: Üzerinde Napolyon’un resmi bulunan Fransız Frangı.

⁷⁰³ *HM*, 12 Kânun-i Sani 1927.

⁷⁰⁴ *HM*, 4 Nisan 1926.

meşgul edenler “zât-ül hareke”lerden biri olup olamayacağını sorar. Yazının da en ilginç kısmı, bu sorunun ardından gelen şu satırlar olsa gerek:

“Mezkûr gazetenin nüshalarından biride münderiç bir ilanda bir adamın kullanacağı bir çark vasıtasıyla ifadesinin tekrar edilmeyişine bakılacak olursa bunun bir zat-ül hareke tatbiki olduğunda şüphe kalamaz. Zât-ül hareke olsun zât-ül benzin olsun hatta elektrik bile olsa mesele ateşsiz ve buharsız araba yürütmekte olduğuna göre bizlerden de birinin atmış beş sene evvel şimdiki otomobillerin nazariyat tatbikatıyla uğraşmış ve iyice meydana getirmiş olduğu aşikârdır.”⁷⁰⁵

Nitekim merhum Mithat Paşa'nın, askeriye, zabitanın ve “eşraf-ı memleket”in hazır bulunuşları, şenlikler, ona göre, Miralay Veli Bey'in icadının önemli bir seviyeye ulaştığının kanıtıdır.

“Ama diyacaksınız ki sonunu getirmemişiz, bu eski huyumuzdur. Türklerden de böyle bir şey düşünen olmuş. İşte asıl zat-ül hareke budur, şimdi siz bir kere de Avrupa'da en ufak ihtiraat tarihçelerine göz gezdirin ben tatmin-i nefis için Laurousse'un son iki cilt kamusunu açtım 'otomobil' kelimesine baktım.”⁷⁰⁶

Buna göre, [o tarihten] 171 yıl önce “Gonyu” isimli bir Fransızın buharla çalışan bir araba, 105 yıl evvel Garifiç, 102 yıl evvel Britoll ve Hill, daha sonra ise üç İngilizin Diligence adıyla arabalar icat ettiklerini ve “hakiki ilk otomobilin mühendis Serpole tarafından meydana çıkarıldığı” belirtilir.

Elbette o devirde yapılan “otomobil”lerin, kendi zamanındakilere kıyasla oyuncak bile denemeyeceğini ifade eder Ahmet Rasim ve bir süre sonra da şimdiki “otomobil”lerin böyle anılmaya mahkûm olduğunu da ekler. Ve sonrasında şöyle der: “Fakat Ford'un Fiat'ın vesairenin isimleri sahaif-i ihtiraatta kalacaktır.”

⁷⁰⁵ A.g.y.

⁷⁰⁶ *HM*, 4 Nisan 1926.

Ona göre tıpkı binlerce yıldır Eflatun’u, Sokrates’i unutmamamız gibi, bu tür mucitlere de bir kadirşinaslık gösterilecektir. İşte tam burada Ahmet Rasim, asıl merakını ifade eder:

“Gördünüz mü? Şimdi bana bir merak sardı. Acaba Veli Bey’in icadkerdesi olan tek çarklı araba nasıl idi ve mihanikiyyet nokta-i nazarından esas ne idi. Acaba böyle ibtida-i bir ihtira ikmal edile edile ne hallere ne şekillere girer ne türlü fevaid-i ictimaiye ve sanayi-i vücuda gelirdi.”⁷⁰⁷

Üstelik onun merak ettikleri sadece bununla sınırlı değildir:

“Bununla bir saat düşünüp durdum, takdir edilip de herhangi bir yerde saklanmış olsaydı bir sanatkârimızla gider tetkik ve tahkik edebilirdik. O tarihte atsız ateşsiz bir buçuk saat azimet vakit de muvafık olan bir araba elbette az çok bir himmet ile bugün iki buçuk günlük bir mesafeye gidip gelebilir, hâlâ gelebilir de bunda zerre şüphe etmemeli ve züppece düşünüp istihfafa yeltenmemeli.

Bir merak daha, acaba bu Veli Bey bir zamanlar Veli Paşa diye işitmiş olduğum zat mıdır yoksa Niş’te vefat edip kalmış mıdır? İşte elimizde hiç olmazsa bizlere ait bir kamusuliğlam bulunuşu *Tercüman-ı Ahval*’in dağınık memleketlerde yad ellerde kalışı da ayrıca tesif-i calip bir keyfiyet.

Şahsiyetler gelip geçer bunların içinde ilme memlekete yaramış olanların seciye ve derece-i kabiliyetlerini mealen izahat ve meşruhata ehemmiyet vermeyecek olursak neyama büyük bir küfran etmiş olmaz mıyız?”⁷⁰⁸

---

⁷⁰⁷ A.g.y.

⁷⁰⁸ *HM*, 4 Nisan 1926.

2.8.4. Ahmet Rasim'in Padişah Hatıraları

Ahmet Rasim, Osmanlı'nın son dönemlerindeki israfı konu edindiği 18 Mart 1924 tarihli yazısında padişahlarla bizzat kendi hatıralarına da yer vermiştir.

2.8.4.1. Vahdettin

Ahmet Rasim, II. Abdulhamit'i pek çok kere hiç de hoş olmayan şekilde birçok yazısında yeri geldikçe anmış olsa da, tek bir yazı kaleme alarak, hakkında etraflıca bilgi verdiği tek hanedan mensubu Vahdettin'dir. Bunun sebebi ise, Vahdettin'in San Remo'daki ilticâgâhında vefâtı haberidir. Bu haber Ahmet Rasim'in deyiimiyle “eski nefretin bir daha tazelenmesinden başka bir tesir” göstermemiştir:

“Harb-i Umûmî evâhirinde mülgâ Osmanlı saltanatı tahtına çıkan bu adam ta, devr-i Hamîdî'den beri gerek birâderlerini, gerek dolayısıyla bunlara mensup olanları jurnal etmek, Sultân Hamîd'den para koparmak vesilesiyle hafiyelikte bulunmak yüzünden meşûm nazarıyla görüldüğünü bilirim, hatta Sultân Reşâd'ın ihtiyarlığı, hastalıklı olması ve Meşrûtiyet temellerinin de pek sağlam olarak atılmış bulunması hasebiyle ekser musâhabâtta:

- Nöbet-i hükûmet, buna kalacak olursa üçüncü Sultân Hamîd unvânı verilmeli!

Diyenler az değil idi.

Eski musâhiblerden biri, bir gün, açılan bir musâhabe esnâsında bana:

- Sultân Hamîd de hazzetmezdi. Saraya her gelişinde türlü türlü bahanelerle, ez-cümle Çengelköy sırtındaki köşkünün masârif-i inşâiyesi dolayısıyla para isterdi. Hatta bir gelişinde yine böyle bir talepte bulunmuş imiş. Sultan Hamîd yüzünü fevkalâde ekşitmiş olduğu hâlde bana: Artık kabak tadı verdi. Söyle, param yoktur. Hem ben çağdırtmayınca saraya gelmesin dediğini nakletmiş idi.⁷⁰⁹

⁷⁰⁹ HM, 26 Haziran 1926.

Ahmet Rasim, yazısında Vahdettin’le kişisel bir anısını da paylaşır.

“Ben Vahîdeddin’e Meşrûtiyet senelerinde, bir akşam Kuzguncuk’tan itibaren Anadolu kıyısına birer birer uğrayan son vapurun kamaralarında tesadüf ettim idi. Önceden kim olduğunun farkına varmadım. Yanındaki sakallı bir adamın kulağına muttasıl bir şeyler fısıldıyor, arada bir bizlere de dikkatli dikkatli öyle bir bakıyordu ki âdeta huylandım idi. Beylerbeyi iskelesine çıkacağımız sırada refikim dedi ki:

- Bunu tanıdın mı?

- Tanımadım... Fakat

- ‘Fakat’ı sonraya bırak biliyorum sen huylandın.

- Kim?

- Vahdettin Efendi!”⁷¹⁰

Başka bir yazısında yine bu anıya gönderme yapmıştır Ahmet Rasim:

“Vahdeddin’i yine Meşrutiyet senesinde bir gece Beylerbeyi’ne giderken vapurun kamarasında görmüş idim. Ta Devr-i Hamidi’den beri jurnalciliği ile şöhret-yab olduğu için bunun bir gün gelip de padişah olduğu zaman henüz âsârı payidar olan bu melun sanata revaç vereceğini tahmin etmiştim. Meğer, bedbahtın göstereceği başka marifetleri var imiş.

Halife-i sakıtı ta efendiliğinden beri görür idim. Halifeliğinde de birkaç defa otomobil içinde müsadif oldum idi.”⁷¹¹

---

⁷¹⁰ A.g.y.

⁷¹¹ *HM*, 18 Mart 1924.

2.8.4.1.1. II. Abdülhamit Hakkında Bir Şehir Efsanesi ve Vahdettin

O dönemde, Vahdettin hakkında bir kehanet, kulaktan kulağa dolaşmaktadır. Buna göre Abdülhamit tahtta otuz üç yıl kalacak ve ardından bir padişah daha gelmeyecektir.

“Size burada, ta Sultan Hamid zamanında pek mahrem olarak, birbirlerini iyice tanıyanlar arasında geçmiş bir kehanetten bahsedeceğim. Bu kehanet bilmem hangi remilci, falcı, yıldız bakıcının veya muabbirin Osmanlı saltanatı ve Sultan Hamîd’in müddet-i hükûmeti hakkında idi. Her kim ise demiş imiş ki:

- Sultan Hamit otuz üç sene saltanat sürecek, ondan sonra bir daha padişah gelmeyecek.

Filhakîka vekâyi, bu kâhine kısmen hak verdirdi. İnsan, Sultan Reşad’a padişah demek için lisânen, aklen hayli zahmet çekmek, bir hayli hüsn-i teviller getirmek mecbûriyetinde kalır. Mübârekâdetâ bir sâye-i pâdişâhî idi. Vahdettin’e gelince Gazi Paşamızın hâtıratında okuduğumuz ahvâl ve emsaliyle de sâbit olduğu üzere bir ‘hiç’ kıymetinde, yalnız entrika budalası bir şahsiyetten başkasına benzemiyordu. Siz hüsn-i tesâdüfün tatlısına bakın ki Osmanlı saltanatı da onun eyyâm-ı nuhûsetinde kendisi ile beraber çöktü. Bu inhidâm bilahare bütün hânedanı da beraberce ezdi.”⁷¹²

Vahdettin, sadece entrikacılığıyla değil uğursuzluğuyla da bilinir.

“Evet, entrika budalası olduğunu mütâreke zamanındaki efal ve hareket-i muavvecesiyle ispat eylemiş idi. Tahta çıktığının ilk senesinde zuhûr eden Fatih yangınına gitmesi üzerine eski hurafelerden biri yeniden canlanmış idi:

- Uğurlu padişah yangına giderse yangının ortasından üç kuş çıkar, göğe gider, yangın da derhâl söner imiş!

Hâlbuki ne üç kuş çıkmış, gidebileceği yere kadar gitmekten geri kalmış idi.

⁷¹² HM, 26 Haziran 1926.

Bu vakadan tefe'ül edenler, bir taraftan harbin almakta olduğu makûsiyetleri bilenler Vahîdeddîn'in hurâfât-ı kadîmemuktezâsınca da uğursuz olduğuna hükmetmişlerdi.”⁷¹³

Vahidettin hakkında olumsuz görüşlerini bildiren sadece Ahmet Rasim değildir. Ahmet Cemaleddin Saraçoğlu'nun **Mütareke Yıllarında İstanbul** adlı eserinde “Sultan Vahidettin’e Gelince... Milletin Ümitlerini Boşa Çıkaran Hükümdar”, “Vahidettin Kılıç Kuşanıyor”, “Sultan Vahidettin’in Hususiyetleri”, “Vahidettin’in Karakteri ve Sinsiliği” başlıklarında Rıza Tevfik ve Ali Fuat Türkgeldi'nin hatıralarından da yararlanarak, ayrıntılı bilgi verilmiştir.⁷¹⁴

2.8.4.1.2. Ahmet Rasim'in “Bir Lahza-yı Tahattur”u

Ahmet Rasim, Vahidettin’e karşı öylesine menfi duygular içindedir ki, bir zamanlar Tevfik Fikret'in II. Abdülhamit için “Bir Lahza-yı Tahattur”u gibi, o da Vahidettin için, deyim yerindeyse kendi “Bir Lahza-yı Tahattur”unu kaleme almıştır:

“Zaten Osman hanedanına uğursuzluk çökeli asırlar olmuş idi. Mütâreke, işgâl zamanında, bu hânedânın gençlerinden, ihtiyarlarından bir tanesi çıkıp da Türklüğün şan ve şerefini kirleten, hânedânın namusunu berbat eden bu menhûsun alnına bir tane kurşun sıkamadı.”⁷¹⁵

Nitekim böyle düşünen sadece Ahmet Rasim değil, ona göre devir halkının çoğunluğudur:

---

⁷¹³ *HM*, 26 Haziran 1926.

⁷¹⁴ Ahmet Cemaleddin SARAÇOĞLU, **Mütareke Yıllarında İstanbul**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2009, s.578-602.

⁷¹⁵ *HM*, 26 Haziran 1926.

“O zamanlarda İstanbul’un Türk, Müslim ahalisinin hemen ekseriyeti bu fikirde idi. İngilizler ellerine geçirdikleri bu taçlı tahtlı esirlerini muhafaza için son derece takayyüd gösteriyorlardı. Etrafını almış olan entrikacılar alayı ki başta Abbasilerde olduğu gibi Osmanlıların da İbnalkame’si olan Ferit, Şefik, ve daha malûmu’l-esâmî eşhastan mürekkeb bulunuyordu. Aznavur’u ta zabtiye mülâzımlığından beri tanırdım. Makriköyü’nde oturduğum zamanlarda orada memûren bulunuyordu. 31 Mart Vakası’nı müteâkib Taşkışla kumandanı olan maslûb Miralay Topal İsmail ile son derecede kafadar bulunur, onunla beraber saraya mensûbiyetleri imtiyazından istifâde etmeye çalışırdı. Hatta zabtiye yüzbaşılığı da böyle kaptı idi, ne söz söylemesini bilir, ne bir satır yazıyı dürüst okur, ne de adam gibi gezip yürürdü. Hatta arada sırada bazı deli dolu kimselerden hakâret bile görürdü.”⁷¹⁶

Ahmet Rasim, yazısının sonunda, Vahdettin’le bu kadar meşgul olduğuna pişman olur gibidir. Bunun sebebi, belki Ahmet Rasim’in duyduğu nefreti anlatmakta kendisini yetersiz hissetmesi, belki de yazısına uygun bir şiddetle bir kapanış aramasıdır.

“İşte Vahdettin’in milletinden utanmadan, arlanmadan İngilizlerin kucağına atılması, ihanet ettiği vatanını, babalarının tacını, tahtını terk ederek düşmanın gösterdiği bir köşeye kaçıp sığınması, böyle ananelerinin ruhunda husûle getirdiği bir zaaf-ı habîs eseri idi.

Huyulu huyundan, köylü köyünden geçmez, derler. Vahîdeddîn de ilticâgâhında eski huyundan vazgeçemedi. Hükûmet-i hâzıra-i bed-hâhânenin entrikalarını idâre edecek vaziyetler, tavırlar göstermeye başladı. Bari iktidarı, kabiliyeti olsa idi!

Evet nazarlarınızdan anlıyorum. Bu değersiz, bu bayağı bir adamı tasvîr için neden uğraşıyorsunuz, demek istiyorsunuz, çok haklısınız. İhtârınıza teşekkürler ederim.”⁷¹⁷

---

⁷¹⁶ A.g.y.

⁷¹⁷ A.g.y.

2.8.4.2. II. Abdülhamit

Ahmet Rasim, “nelerden korktuysa başına geldi” dediği II. Abdülhamit’in neler yaşadığını şu şekilde anlatır:

“Baskın, hal’ teşebbüsü, silah patlama, muhâsara, teslimiyet, müttehimlik, mahlûan hurûc, nefy, ihtilâttan memnûiyet, trenle gidiş, bütün hatırat-ı istibdâd ve saltanatı muhît olan Yıldız ile mütehassirâne karşı karşıya yaşayış, yıdığı servet ve sâmanın gözü önünde yağma edilişini görüş, nüdemâ ve mukarrebîninden ayrılış, cariye sürülerinden mahrumiyet, emru fermân ve irâde ısdârından memnûiyet, tahtında gözü var diye otuz bu kadar sene hapsettiği müsemması Murat, Reşat olan ricâl ve etfalı tebdil-i nâma mecbûr ederek Meret, Neşet, çağırıldığı halde en sonra kardeşinin Beşinci Sultan Mehmet Reşat unvânıyla gözü önünde o tahta oturuşu, sağlığında zamanın kendisinden aldığı maddi intikâmlar cümlesindedir. Kim bilir hal-i inzivasında ne hayâlât-ı müzicenin esiri idi!”⁷¹⁸

Ahmet Rasim, Abdülhamit’le ilgili bir çocukluk hatırasını da şu şekilde anlatır:

“Sultan Murad’ı hiç görmedim. Abdülhamit’i birkaç defa gördüm. Hatta henüz on bir on iki yaşlarında iken bir defasında bab-ı seraskeriden selamlığa giden taburun muzikası yanında ta Mecidiye Camii’ne gittim idi. Orada bir zabıt benim gibi kız, erkek on beş çocuğu cami kapısının karşısındaki saray bahçesi duvarına dizdi.

Merhum, beyaz ata binmiş olduğu hâlde arkasında birkaç daha Yıldız bahçesinin bu tarafa açılan kapısından göründü. Askerin bağırmasından muzikanın gürültüsünden olacak atı şahlandı. Bizi duvara dizen zabıt koştu. Hayvanın başını tutmak istedi kalın bir ses:

-Çekil oradan!

diye aks etti. Sultan Hamid zabiti bu küstahlığından dolayı takdir ediyordu. Zabıt çekildi bir daha görünmedi.”⁷¹⁹

⁷¹⁸ *HM*, 23 Eylül 1927.

⁷¹⁹ *HM*, 18 Mart 1924.

2.8.4.2.1 Burun Meselesi

II. Abdülhamit devrindeki “burun” sansürü, devrin ağır şartlarını trajikomik bir şekilde göstermesi nedeniyle oldukça bilinen bir gerçektir.⁷²⁰ Ahmet Rasim de 4 Eylül 1926 tarihli yazısında, burun üzerine bir haberin çağrışımı şeklinde ilerleyen, muhtemel ki o günlerde yazamadığı “burun”ların acısını çıkararak bir yazı kaleme almıştır. Şehir Mektupçusu, yazısına *Akşam* gazetesinde gördüğü bir haberi naklederek başlar:

“Geçenlerde *Akşam*’da, Amerika’daymış Tortunu namında bir kadının burun üzerine düşerek önce üç defa yaptırdığı, ameliyat ile burnu üç şekle koydurduğu, dördüncüsünü yaptırmak üzere olduğu hakkında musavver bir makale vardı.”⁷²¹

Nihayet konu, II. Abdülhamid ve burun mevzusuna gelir:

“Devr-i İstibdat’ta hakan-ı merhum Abdülhamit’in burnunun büyüklüğü hasebiyle gizli açık tağridata meydan verilmesi için “burun” kelimesini de yazılarımızın arasına sokmazdık. Hatta o devrin yetişme yazı heveskârlarından biri Yunanistan’daki meşhur Mataban Burnu’nun Bahr-i Sefid’e uzanışını musavver bir fikrasından dolayı uzun uzadıya istintaka uğramış. Sansör Hıfzı Bey⁷²² şiddetli azarlar işitmiş idi.

Merhum Mithat Paşa vakasının Abdulazizin hal’i ve katli muhakeme-i meşhuresi münasebetiyle Mithat Paşa’yı tel’inen tanzim ettiği kaside-i acubenin bir mısraında “Efendi Patlıcanî” tabirini kullandığından dolayı kasidesinin caizesini almakla beraber mabeynce tembih edildiği işitilmişti.”⁷²³

⁷²⁰ II. Abdülhamit devrinde sansür konusu hakkında daha fazla bilgi için bkz.: Fatmagül DEMİREL, **II. Abdülhamid Döneminde Sansür**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2007.

⁷²¹ *HM*, 4 Eylül 1926.

⁷²² Hıfzı Bey (1862-1905) hakkında Bkz.: (224), *TARIM*, s.275-276.

⁷²³ A.g.y.

Burun hakkında yazılan –ve Ahmet Rasim’in ismini hatırlayamadığı bir şairin- bir manzumesi ve bu manzumenin şairin başına açtığı işlerden de bahsedilir:

“Bilmem kimdi? İyice hatırlayamıyorum. Mecmuaların birinde münteşir bir manzumesinde

‘Uzandı ağzıma girdi bu efendi mevcim

Açıldı, burnumu yuttu dehan şir nim’

mi demiş yoksa yine bu mealde burun ile ağızdan mülhem olarak böyle bir beyit mi okumuş? Her ne ise, şair yakalanınca Hasan Paşa Karakolu’na götürmüşler. Oradaki bîperva müstantiklerden biri, bu beyti okuya okya ayağa kalkarak zavallının burnunu parmaklarıyla çekerek ağzına doğru çekmiş. Mütakiben dudaklarını ayırarak burnuna doğru kaldırmış.

Bu beyti manası bu mu idi?

diyerek bir de şamar sallamış.

Bir daha burunla ağzınla böyle yeme.

Hitap müstekrihiyle beraber kovmuş. Bu cinsten daha ne kadar tevkifat [...] istersiniz?”⁷²⁴

Devrin kelimeleri “burun” veya “patlıcan”la sınırlı değildir. Sermet Muhtar Alus’un “İstibdat Devrinde Hangi Kelimeler Netamalı, Hangi Kelimeler Netamesizdi” yazısında, devrin “kullanılması sakıncalı” kelimeleri ve insanların bunlardan kaçınırken düştükleri durumlar işlenmiştir: Sultan Murat’dan dolayı, deyim kısaltılır ve sadece “biz çıkalım kerevetine” denir. “Murat”lar “Mir’at”e dönmüştür. Veliht Reşad’dan dolayı ise “Reşad”, “Reşid” şeklinde söylenir. Meşrutiyetin ilanına dek “millet”, “hürriyet”, “musavat” gibi kelimeleri işitmemiş olanlar dahi bulunur. Hatta “inneke hamîdun mecid” yerine “inneke Sultan Hamidun Sultan Mecid” diyen işgüzarlar bile bulunmaktadır.⁷²⁵

⁷²⁴ HM, 4 Eylül 1926.

⁷²⁵ Sermet Muhtar ALUS, **30 Sene Evvel İstanbul**, İletişim Yayınları, Haz. Faruk Ilıkan, İstanbul, 2005, s. 211-215.

2.8.4.2.2. Burun Hakkında Bir Sözlük

Ahmet Rasim, “burun” üzerine onca bahisten sonra bir “burun sözlüğü” de sunar:

“Burnu havada önüne bakmaz başı yukarı yürüyen şahsı maruftur. Sivri burun palamut envaından altı parmağın küçüğü olan lakerdalık balıktır. Çiçeği burnunda taze ve henüz kemale ermiş kıyak ve emsalsizlere söylendiği gibi, çiçeği burnunda gibi de denir ki matuf aliye olduğu kadını gebeliğine şüphe kalmamış demektir. Bu kelimenin bazı Türkçe masterlarla birleştiği zaman da irad ettiği manalarda oldukça şayan dikkat hususiyetler beyan eder.

Burnunu kaldırmak, burun kırmak, burnu kırılmak, burun sürmek, burun sürtmek, burun şişirmek, burna kokmak, burna sokulmak, burna girmek, burnunun direği sızlamak, burun düşmek, burundan düşmek, burnunu sokmak, burnundan tutulmak, burnundan tutmak, burun peydah etmek, burna ekmek, burnuna hızma halka takmak, burun çekmek, burun silmek, burun burna oturmak, burundan gelmek, burnun doğrusuna gitmek, burnunu görmemek, burnunu ilerisini görmemek, burnuna gelmek, burun burundan söylemek, burundan ter atmak, buruna kaktak, burna kaçmak, burna gitmek, burun almak, burun yapmak gibi terkiyattamevzuulara göre mecaziyet hâli kuvvetlenir.

Burundan kıl çektirmez tabirine ne diyeceksiniz?

Çektirmez a!

Burun da onun kıl da.”⁷²⁶

2.8.4.3. Sultan Abdülaziz

“Sultan Abdülaziz’i çocukluğunda beş on defa görmüştüm. Yüzünün ahlaklığı, kara kaşlar, kara gözler, kara bıyık, kara çember sakalı,

⁷²⁶ HM, 4 Eylül 1926.

şışmanlığı, at üzerinde izhar ettiği tavır ve kuranesi hâlâ gözümün önündedir.”⁷²⁷

2.8.4.4. Sultan Reşad

“Sultan Reşad merhum ile henüz veliahtlığında bir kere görüştüm. Meşrutiyet müsaade kabullerini açmış idi. Bursa’ya seyahatinde beni tanıdı, daima mültefitane selamlar verirdi.”⁷²⁸

Sultan V. Mehmet Reşat’ın Mabeyn Başkâtibi olan Halid Ziya Uşaklıgil, görevi esnasında yaşadıklarından oluşan **Saray ve Ötesi** adlı hatıratında padişahın bu Bursa seyahatinden de bahsetmiştir. Padişahın, maiyetiyle birlikte çıktığı gezi için Bursa Köşkü civarında bir köşk hazırlandığını ifade eden Halid Ziya, bu gezinin “seyahat-i şahane” mahiyetini aldığını ifade eder.⁷²⁹

Halid Ziya Uşaklıgil, Sultan Reşat’ın gerek İstanbul içindeki gerekse İstanbul dışında yaptığı seyahatlerini anlattığı bir yazısında, padişahın Bursa’ya yaptığı geziden de bahseder.

2.8.5. Namık Kemal

Ahmet Rasim, Namık Kemal’den, onun bir mektubu üzerine bahsederek, yazısını ona duyduğu saygıyla açar:

---

⁷²⁷ *HM*, 18 Mart 1924.

⁷²⁸ A.g.y.

⁷²⁹ Halid Ziya UŞAKLIGİL, **Saray ve Ötesi**, Haz. Nur Özmel Akın, Özgür Yayınları, İstanbul, 2003.

“Namık Kemal merhûm gibi hürriyet-i fikriyenin intişârına ve yazmış olduğu eserlerle umûmî edebiyata hidemât-ı meşkûresi sebk etmiş olan âlî-himmet, bâhusûs vatan vezâif ve umûrunu en müstebid bir zamanda en şiddetli tazyîkâta rağmen, hâl ve kâliyle gençliğe talim eylemiş bulunan sâhib-i hamiyet zevâtın velev âsâr-ı kalemiyesinden bir satır olsun, onu zabt u neşr eylemek, bizim gibi şâkirdânına bir zimmettir.”⁷³⁰

Ahmet Rasim, 1925’te Namık Kemal imzalı bazı “müsveddât ve tasavvurâtı” yayılmamaya niyetlenmiştir. Bu sırada eline geçen bir tezkere-i cevabiyesinden de, 16 Eylül 1926 tarihli yazısında okurlarını haberdar eder. Mektup, Namık Kemal Rodos’ta mutasarrıf olarak bulunduğu sırada, Mısır amirlerinden olan Süleyman Rahmi Bey’e yazılmıştır. Bu tezkerede, Süleyman Rahmi Bey hakkında şu bilgiler bulunur.

“Sarây-ı Hüdîvî’ye müntesib, zengin fakat mesâne ile mesâmmeyi fark edemeyecek kadar fikren, ilmen fakîr bir zâttır. Bazı Mısırlı paşaların olduğu gibi onun da Rodos’ta belediye bahçesi derûnunda mükemmel konağı ve köşkleri var imiş.”⁷³¹

Mektubun içeriğini ise Ahmet Rasim şu şekilde özetler:

“Şâyân-ı dikkattir ki Kemal merhûm bu tezkeresinde bu zâta memûriyet fikri hakkında kendisince mültezim olan gâyeleri, kalemine hâs bir celâdet ile izah etmektedir. Kemal’in hem büyük bir edîb, hem de nâmûskâr, son derecede hukuk-ı halkına riâyetkâr olduğu, bu tezkere münderecâtı ile bir daha âşikâr oluyor.”⁷³²

Oldukça uzun olan bu mektupta Namık Kemal, belediye bahçesinde bulunan bir binanın kullanım şekli başta olmak üzere, Rodos’un gündelik meseleleri hakkında görüşlerini belirtmektedir.

⁷³⁰ HM, 16 Eylül 1926.

⁷³¹ A.g.y.

⁷³² A.g.y.

2.9. Cumhuriyet

Ahmet Rasim, **İstanbul Mektupları**'nda yeri geldikçe Cumhuriyet'e duyduğu sevgi, şükran ve sadakati belirtmiştir. İki yüz yılı ve iki rejimi görmüş bir aydın olarak Ahmet Rasim, yeni rejimin umut veren sesi olarak nitelendirilebilir.

Nitekim **İstanbul Mektupları**'nın, Ahmet Rasim bibliyografyasından ayrıldığı bir nokta, bu yazıların Ahmet Rasim için hiç olmadığı kadar politik olmalarıdır. Agâh Sırrı Levend, onun Mütareke zamanlarında oldukça hüzünlü olduğunu aktardıktan sonra, **Gülüp Ağladıklarım**'dan bir alıntı yapar. Bu metinde Ahmet Rasim, oldukça hüzünlü olduğunu, davetlere katılmadığını, gazete ve kitap okumadığını sadece musiki ile ilgilendiğini söylemektedir. Agâh Sırrı, bu alıntının ardından kendi hükmünü şu şekilde verir:

“Tabii o günlerde ancak bu kadar yazılabılırdi.

En neşeli zamanı da büyük zaferin kazanıldığı günlerdir. O, Cumhuriyet devriyle özlediği serbest hayata kavuşmuştur.

Rasim politikaya hiç karışmamış, Mutlakiyet devrinde olduğu gibi, Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerinde de siyasal hayattan uzak kalmıştır. 1927'de milletvekili seçildiği hâlde, rahatsızlığı dolayısıyla çoğu zaman Meclis toplantılarına bile katılmamıştır.”⁷³³

İstanbul Mektupları; Agâh Sırrı'yı, Ahmet Rasim'in Cumhuriyet sevinci konusunda elbette doğrulamaktadır. Ancak onun “politikaya hiç karışmamış” olmadığına dair bir yargı, **İstanbul Mektupları** incelendikten sonra doğruluğunu en azından bir parça yitirmektedir. Çünkü Ahmet Rasim, tam Agâh Sırrı'nın dediği gibi, özlediği hayata kavuşmuş ve onun sevincini yaşamış ve aktarmış, doğrudan politika

⁷³³ Agâh Sırrı LEVEND, **Ahmet Rasim**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1965, s. 71.

hakkında yazmadığı zamanlarda bile politik bir duruş sergilemiştir. Ahmet Rasim, bu çalışmada kapsam dışı bırakılacak derecede politik olan siyaset ve dış politika yazıları da bu bağlamda hatırdta tutulmalıdır.

2.9.1. Cumhuriyet: Cennet

“Şehir Mektupçusu”nun Cumhuriyet hakkındaki irili ufaklı, fakat hep olumlu fikirlerinin derlendiği bu başlık altındaki ilk alında 19 Şubat 1926 tarihli yazısına aittir. Bu yazısının bir bölümünde Ahmet Rasim, bir anısından yola çıkarak Cumhuriyet’i bir cennet olarak nitelendirir:

“Meşûm Mütâreke’nin en azılı günlerinden birinde arkadaşlarımdan birinin söylemiş olduğu şu sözü daima tahattur ederim:

- Bu ara, bizden kim vefat ederse şehittir!

Şâyân-ı dikkattir ki yine bu arkadaş *Hâkimiyet-i Milliye* esâsının ilanını duyduğumuzu müteâkib:

- Ben size şehidiz demedim mi? İşte dünya cennet-i âlâsının kapısı bizlere açıldı. Şu kadar var ki içeriye girmek için iş liyâkat vesikası istihsâline kaldı!

Fi’l-vâki’ 335 senesi bahârında Gazi Paşa’nın Anadolu’ya vukû bulan azîmetleri mebde olmak üzere başlamış olan hareket-i milliye, malûm olan daha nice tâlî hareketlerin netâyic-i müctemiası semeresiyle bütün millet esaretten kurtulmuş, Türklük en son insâniyet düstûru üzerinden yürümeğe başlamıştır.”⁷³⁴

Cumhuriyet, birçok savaştan, dönüm noktasından ve olumsuz sayılabilecek sonra ulaşılan kutlu bir aşamadır. Ahmet Rasim’in, Musul meselesine karşı İngiliz tehdidinden bahsederken Cumhuriyet’e ulaşana dek saydığı olaylar, âdeta “memleketin önemli olayları ve belaları” listesidir:

⁷³⁴ *HM*, 19 Şubat 1926.

“Vaka-i Hayriye’nin vukuuna 1247 Edirne muahedesiyle neticelenen Rus Sefiri, Tanzimat-ı Hayriye’nin ilanını Kırım muharebesi, birinci Kanun-ı Esasi’yi yine 93 Rus Seferi, Meşrutiyet’i İtalya, Balkan Harpleri takip ederek böylece bir asırdan beridir her teşebbüs-i salâh-ı cûyânın akîm kalması göz önüne getirilerek milletin kanı, canı, imanı pahasına elde ettiği cumhuriyet esasatını tezelzüle uğratmak fikr-i hamile İngiltere’nin başımıza bir Musul meselesi buhranı açmak niyetinde olduğunu açıktan açığa söylenmeğe başlamıştır.”⁷³⁵

Ahmet Rasim, 2 Ağustos 1926 tarihli yazısında ise, öncelikle İstanbul’un Cumhuriyet’ten önceki hâlini okurlarına hatırlatır:

“Her gün eli kırbaçlı İngiliz, Fransız, İtalyan polis neferlerinin, Yunanlıların, Giritli, Kıbrıslı palikaryaların hakaretleri, yerli Ermeni, Rum kopuklarının yüzümüze karşı savurdıkları küfürler, tehditler altında eziliyor ne İttihat ve Terakki celadetinden ne Hürriyet ve İtilaf rezaletinden ses seda var, ne de kendi kendimize kurtuluş imkânı başımız önümüzde her an bir badireye uğramak korkusuyla ekseriya evlerimizden çıkamaz, Türklük aleyhine sokakları dolduran şarkıları dinleye dinleye inlerdik.”⁷³⁶

Bu manzaradan sonra Ahmet Rasim, cumhuriyet rejimi altındaki İstanbul’u hatırlatarak cumhuriyete duyduğu şükranı dile getirir ve “aklımızı başımıza toplayalım” der:

“Velhasıl akla fikre gelmeyen eziyetler meşekkatlar, bütün bu silsile-i facia arasında içinde kaldıklarımızı ne çabuk unuttuk. Ben yalnız İstanbul’un o meşum seneler esnasında görülen vaka ve ahvalini birinizden olarak tahdir ediyorum. Kim bilir vatanın aksam-ı mesuliyesinde ne tüyler ürpertici yürekler acısı, korkunç kirleri saymakla bitmez. [...] İşte bütün bu çektiklerimizi İnönü, Sakarya, Dumlupınar ve bunları takip eden millî zaferler unutturmadı mı? Bu zaferleri duyduğumuz anlarda kalbimizi şişirerek, ruhlarımızı kabartarak,

⁷³⁵ HM, 19 Teşrin-i Evvel 1924.

⁷³⁶ HM, 2 Ağustos 1926.

ağzlarımızdan çıkan şükran avazeleri büyük 'birlik'in tesiri değil miydi? Bu büyük birliği hüsn-i idare eden, pafta pafta ayrılmış olan vatan aksamını, bu türlü bir kıyaset ve ehliyetle birleştiren Mustafa Kemal Paşa değil miydi? O zamanlar hepimizin ağzından yüreğinden fırlayan emel, yegâne millet birliği değil miydi? Kurtuluşlarımız varlığımız bu birlik sayesinde değil miydi?"⁷³⁷

2.9.2. İstanbul'da Cumhuriyet Coşkusu

Ahmet Rasim, 4 Teşrin-i Sani 1923⁷³⁸ tarihli yazısında, İstanbul'da Cumhuriyet'in ilanının İstanbul'daki akislerini okuyucularıyla paylaşmıştır. Yazısına gece atılan toplardan sonra, Tanzimat Fermanı'nın ilan eden toplardan sonra etrafına telaşla "Ne oldu? Ne oldu?" diye soran birisine, başka birisinin "Bundan sonra gâvura gâvur denilmeyecek." cümlesini hatırlayıp güldüğünü anlatan Ahmet Rasim, yazısına "Elbette bileceksiniz." dediği ve meşrutiyete yetişmeden ölen Muhsin'i de anar.

Ardından, İstanbul'daki kutlamalardan bahis açar "Dün şehri görmeli idi." diyerek, evlerde, konaklarda, dükkânlarda, gazinolarda, yollarda bayraklar açıldığını, etrafın millî renkli kâğıt şeritlerle süslendiğini, Gazi Paşa ve diğer ekabirlerin fotoğraflarının asıldığını aktarır. İzciler trampetlerini, askerler borularını çalmaktadır, davullar vurulup, zurnalar öttürülmektedir. Küçük çocuklar millî marşı okuya okuya geçmektedir.

29 Ekim 1923'te İstanbul'daki Cumhuriyet coşkusu hakkında, *İkdam* gazetesinden yapılan bir alıntıyla da desteklenen aşağıda alıntı da desteklemektedir:

"Her ne kadar *Tanin* 'Cumhuriyet var' sözlerinden kimsenin bir şey anlamadığını, atılan silah seslerinin yangın işareti sanıldığını söylemişse de basın İstanbul halkının gösterdiği coşkuyu yansıtmak zorunda

⁷³⁷ *HM*, 2 Ağustos 1926.

⁷³⁸ *HM*, 4 Teşrin-i Sani 1923.

kalmıştır. Yapılan gösteriler, tezahüratlar, şenlikler ve fener alayları, çekilen telgraflar gün gün İstanbul basını tarafından okuyuculara sunulmuştur.

Halk, evlerini ve işyerlerini donatmaya başlamış ve bütün daireler bu coşkuyla tatil edilmiştir, bütün resmi dairelerde törenler düzenlenmiş, gece fener alayları ile halk coşkusu dışa vurmuştur. Mustafa Kemal'e ve meclise telgraflar çekilmiş, hem Cumhuriyet'in ilanından hem de Mustafa Kemal'in Cumhurbaşkanı seçilmesinden duyulan sevinç her kesimden insanlar tarafından aktarılmıştır. Bu konudaki sayısız örnekten sadece bir tanesini vermekle yetineceğiz. *İkdam* 31 Ekim 1923 tarihli sayısında İstanbul'daki coşkuyu şöyle anlatıyor: 'Cumhuriyet haberinin şüyu üzerine tüccarhaneler, mağazalar, dükk'ınlar ve müessesat-ı ecnebiye Türk bayrakları çekmişlerdir. Boğaz'ın iki sahili, iskeleler ile yahılar ve vapurlar donatılmış, İstanbul, Beyoğlu, Kadıköy ve Üsküdar cihetlerinde yer yer tezahürat yapılmıştır. Limandaki sefain-i ecnebiye baş direklerine Türk bayrağı çekmişlerdir. Mülhakatta da tezahürat yapılmış Beykoz ve Ömerli'de camilerde dua okunmuştur. Dün gece de şehrimizde muazzam fener alayları ve nümayişler icra edilmiştir. Bu münasebetle bilumum cami-şerife minareleri ve devair-i resmiye tenvir edilmiştir. Halk semt semt toplanmış 'Yaşasın Cumhuriyet' avazeleri ayyuka çıkmış, herkes elinden geldiği kadar bu mesut hadiseyi tesid etmiştir...' ⁷³⁹

Ahmet Rasim, 19 Teşrin-i Evvel 1924 tarihli yazısında ise Cumhuriyet'e bağlılığını şöyle ifade eder: "Ölüm var dönme yok."

"Evet, tam bir asırdan beridir Türkler hangi türlü bir salâh köşesi bulup orada kendi hâllerinde çalışmak istemişler ise ya harici bir müdahale yahut hiç yoktan bir sebep-i harp onları tedirgin etmiştir. Fakat bu defa, galiba, yağma yok. Çünkü Türkler cumhuriyet esasatını hürriyet ve istiklalinin ruhu olmak üzere kabul eylemişlerdir. Şu hâlde ölüm var dönme yok." ⁷⁴⁰

⁷³⁹ Tülay Alim BARAN, "İstanbul Basınında Cumhuriyetin İlanına Tepkiler ve Yorumlar", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sayı 44, 1999, s. 627-645.

⁷⁴⁰ *HM*, 19 Teşrin-i Evvel 1924.

2.9.3. Cumhuriyetin İdealleri

Ahmet Rasim, Cumhuriyet'in ideallerini de özellikle Atatürk'ün konuşmasından yaptığı alıntıyla açıklar:

“Zaman, kelimelerle oynamak zamanı değildir. Akl-ı selim ile iş görülecek zamandır. Çünkü halk ‘istemezük’ demiyor, ‘isterük’ diyor. Cumhuriyetin umdelerinden en mühimi de ‘isterük’ parolasında mündemiçtir. Dumlupınar merasiminde Gazi Paşa ne diyordu?

‘Efendiler;

Artık vatan imar istiyor, zenginlik ve refah istiyor, ilim ve marifet, yüksek medeniyet, hür fikir, hür zihniyet istiyor.’

Ben bu sözleri gazetelerde okudum. Can kulağımla duydum; Gazi, bu manidar sözleriyle milletin tercüman-ı hayatı olurken kürsü üzerinde almış olduğu vaziyet hâlâ gözlerimin önündedir.”⁷⁴¹

2.9.4. Halk Cumhuriyet'ten Ne Anlıyor?

Ahmet Rasim, Cumhuriyet kutlamalarındaki coşkuyu naklederken, halkın cumhuriyetten ne anladığını sormadan edemez:

“Acaba bunlara sorsa idik, Cumhuriyet hakkında ne diyeceklerdi? Biraz evvel bir Karamanlıya bir türlü cumhuriyet dedirtemedim, en sonra:

- Curiyet! dedi kaldı!”⁷⁴²

Ardından, her ne kadar “Dün şehri görmeli idi.” diyerek kutlamaların coşkunluğunu nakletse de, aynı yazının sonlarında kutlamaların daha derin tahlili yoluyla toplumsal bir gözlemde bulunur. Ahmet Rasim, sadece kutlamaların

⁷⁴¹ *HM*, 11 Eylül 1924.

⁷⁴² *HM*, 4 Teşrin-i Sani 1924.

coşkunluğunu anlatacak denli, tek taraflı yüzeysel bir yazar olmadığını, onun neden bir şehrin nabzını tutabilen bir bakışı olduğuna böylece tekrar şahitlik ederiz.

Ahmet Rasim, “Borusunu öttüren köhne Babiâli’ye kadar yokuşu tırmanıyordu. İzcilerle mektep çocuklarından ekserisi geçen defalardaki açlıktan ibret almışlar, ellerinde paketler müsterihâne yürüyorlardı.” cümlesinden hareketle kumanya türünden bir dağıtım yapıldığı fakat halkın herhangi bir taşkınlığa sebep olmadığını belirtir:

“İstanbul halkı bu haberi gayet sakinâne telakki eyledi. Gerçi vehleten bir emrivaki gibi ihsas edildi. Ama zaten muntazır olduğu için ziyade hayret ve taaccüp gösteren olmadı. Netice: şehirde iki günlük işsizlik vardı. İyice tahattur ediyorum ki gerek Saltanat-ı Aziz’in, Murad’ın Abdülhamid’in [...] atılan toplar ortalığa önce bir durgunluk verdiği hâlde biraz sonra şiddetli bir cüst-cû hissini ilka etmiş idi. Geceler de sâkit geçti. Hay huy, nara, küme faslı, gazel, mani işitilmiyordu. Ne koluna girilmiş, iki koluyla büyük pekmez testileri gibi sarhoşlar, ne bu duvar benim, o ducar senin kaldırım sükûn olgunlar, ne gazinolarda, çalgılar, ne de kapıları açık meyhaneler görüldü! Ortalık hemân tıs!”⁷⁴³

Bu durumun adem-i memnuniyetten mi kaynaklandığını soran Ahmet Rasim, yazısının devamında kendi sorduğu sorunun cevabını vererek ilerler:

“Hemen hemen hayır. Halk kitlesi refahı beraber getirmeyen veyahut emrivakiler gibi çarçabuk temin edemeyen inkılabların zevkine varamaz. Hatta üst tabakalarda bulunanlar bile yakinen biliyorlarmış gibi ta buradan hissediyorum ki kendi kabinesinin devrilmesini bekleyen cumhuriyet, Fethi Bey’i bile melul olan mertebede neşve-yâb tecelli edememiştir.

Zat-ı mesele refah ve huzur-ı nefstedir. Ordu terfih eden esbâb-ı mühimmenin yanı başında bütün orduyu beslemeği taahhüt eden “halk refâhı” şahlanıp durmaktadır. Aç açına ne hayvan oynar, ne insan! Temin-i refâh iki başlı olmalı idi!.. Yoksa uzatılan porsuk meme ne kadar cüsseli olur ise olsun içinden süt çıkmadıktan sonra onun ne kıymet-i iâşesi olur?”⁷⁴⁴

⁷⁴³ A.g.y.

⁷⁴⁴ A.g.y.

Nitekim cumhuriyetten önce ve sonra halkın vatan duygularında görülen değişimin ne yönde ve hangi şiddette olduğunu Ahmet Rasim şu şekilde anlatır:

“Bizim çocukluğumuzda, gençliğimizde ‘vatan’ kelimesinin çıktığı ağız koparır, vatan kelimesini yazan parmakları kırarlar, vücutları tekmeler sopalar altında çürürler; süngü, kurşun yaraları içinde bırakırlar, mahbeslere, zindanlara atarlardı.

Siz gençler de bahtiyarsınız. İstedığınız kadar vatan diyebiliyorsunuz, gücünüz yettiği kadar ‘Vatan!’ diye haykırıyorsunuz.. Hatta müstakbele ait büyük bir nasibe mâliksiniz. Zaman gelecek ki vatan da sizin isminizi çağıra bağıra anacak!

Bu ne şeref ya Rabbi!.. Bu ne saadet-i ilahi!..”⁷⁴⁵

2.9.5. Cumhuriyet’in de Ödevleri Var

Ahmet Rasim, 15 Eylül 1924 tarihli yazısında kurulan yeni bir rejim için yeni bir siyasi terbiye gerektiğini belirtir: “O terbiye-i siyasiye ki bir milletin doğrudan doğruya mukadderatına müessirdir.”

“Devr-i Hamîdî’de ekmeğin okkası kırk beş parayı geçer idi ama o zamanda da:

Büyük annem söylüyor, evde büyükbabasından işitirmiş, yanına bir paralık almış çarşıya gider, evin yiyeceğini, içeceğini dizermiş... Ekseriya bir akçe bile kalırmış... diyenler var idi.

Mahaza göz göre acemilikler, dirayetsizlikler, münasebetsizlikler de yapılmıyor değil. Fransızların:

-Fazla gayret, sahibine zarar verir, dedikleri cinsten işler de vâki... Fakat bunların cümlesi soğukkanlılıkla muhakeme, tedkik edilirse düzelir. Leh ve aleyh meseleleri makul bir şekle girecek olursa fikirler muntazam

⁷⁴⁵ HM, 31 Kânun-i Sani 1926.

işlemeğe başlar. Anlaşıyor ki zât-ı mesele ‘terbiye-i siyasiye’ye dayanıp kalıyor. O terbiye-i siyasiye ki bir milletin doğrudan doğruya mukadderatına müessirdir, bunun iktisabı günün değil, senelerin müruruna mütevakıftır. Söz nasıl söylenir, nasıl dinlenir? Bu iki lazıme-i insaniyede ihtisas belki bir ömre muhtaçtır. Onun içindir ki büyük prensiplerin tatbiki gecikir. Meşhur olduğu üzere:

-Siz nik ü bedi fark etmiyorsunuz, sözlerini,

-Siz bin yedi Frank etmiyorsunuz, okuyanlar ekseriyet hâlinde buldukça akli başında, vâkıf-ı hâl erbab-ı kalemin yazdıkları da bir para etmez!

Zaman bu teessüf-amiz neticeleri mükerreren bize ispat etmiştir.”⁷⁴⁶

Ahmet Rasim’e göre en büyük tehlike, yeni rejimin ve halkın kendi hâlinden memnuniyet duymaya başlamasıdır:

“Ben eminim... Bu sebeple herkesin de emin olmasını isterim. İnsanlık kendi hâlinde memnun olduğu dakikadan itibaren atıldır. Nefsini müdrik olduğu içindir ki şimendiferler, tayyareler, vapurlar, otolar yaparak, fabrikalar işleterek, makineler kurarak muttasıf olduğu tembelliğine mukabil tabiat daha perverîsine marziye vermekte, onunla hesabını bu yolda vermektedir.”⁷⁴⁷

Ahmet Rasim, bir cumhuriyet kutlamasından sonra duyduğu sevinci ise didaktik bir şekilde bitirir ve cumhuriyetinde ödevleri bulunduğunu hatırlatır. Ahmet Rasim’in yazısında İsmet İnönü’nün konuşmasıyla ilgili yorumu da, Ahmet Rasim’in üslubuna örnek olarak gösterebilecek niteliktedir:

“Benim buradaki sönük gözlerden anlayabildiklerim, işte bunlardır! Halk Meşrutiyet’in bidayetinden bugünkü güne kadar makam-ı iktidara gelen kabinelerin beyanat-ı iftitâhiyyesini dinleye dinleye acıkmıştır. Bu beyanat ne de hâzım şeylerdir! Bereket versin ki İsmet Paşa’nın ki kısacık!

⁷⁴⁶ HM, 15 Eylül 1924.

⁷⁴⁷ A.g.y.

Kendisi gibi ufak tefek! Şâyet o ufak tefek vücud-ı muhterem mücahede-i aliyede husûle getirdiği muvaffakiyeti, bu mücahede-i kübrada da husule getirecek olursa muzaaf vatanperverlik ibrazı suretiyle bütün milletin minnet ve teşekküratını kazanmış olacaktır.”⁷⁴⁸

2.9.6. 30 Ağustos

İstanbul’un Cumhuriyet rejimi karşısında yıldan yıla büründüğü olumlu hava ise kendisini Ahmet Rasim’in 30 Ağustos gözlemlerinde gösterir. Ahmet Rasim, hayatı boyunca en çok heyecan duyduğu iki üç günden birinin 30 Ağustos günü olduğunu ifade eder.

“30 Ağustos Kurtuluş Bayramı münâsebetiyle İstanbul’un aldığı manzara cidden şâyân-ı temâşâ idi. Aradan dört sene geçtiği hâlde rûhumda, ilk defa tecellî eylemiş olan mesrûriyeti, saâdeti yine aynı kuvvet ile hissettiğimi nasıl tasvîr edeyim? Yalnız şu kadar söyleyim ki ale’s-sabâh kalbimde uyanan heyecan ve darabâtın dört sene evvel duyduğum heyecan ve darabâtı ihtâr etti. Yani bu dört sene zarfında duymuş olduğum sair heyecan ve darabâtlar kendisine benzememek sûretiyle o mesut yevm-i zaferi hatırlattı. Ömrümde böyle müteheyyc olduğum iki üç defayı geçmez.”⁷⁴⁹

İlk 30 Ağustos ve bundan dört yıl sonraki 30 Ağustos arasındaki fark, Ahmet Rasim’in **İstanbul Mektupları**’nda şu şekilde anlatılmıştır:

“İlk 30 Ağustos mebedinde henüz bir yere konamadığımız için şakıyamadık.

Yalnız çırpındık.

Taksim meydânında icrâ edilen resm-i geçidi görmüş olan bir diğer arkadaşım, orada hissetmiş olduğu heyecânı, yedi sekiz saat sonra sözünden, yüzünden aşikâr ede ede anlatırken,

⁷⁴⁸ *HM*, 4 Teşrin-i Sani 1924.

⁷⁴⁹ *HM*, 5 Eylül 1926.

- Şimdi bile aynı hâl içinde kaldım.

Demesi neyi ifâde ediyorsa benim, dört sene sonra bugün duyduklarım da, o dört sene evvelkilerdir. Yazık ki böyle günleri tamâmı tamamına tasvîr edemiyoruz. Bizim duyduklarımızı çocuklarımıza, torunlarımıza, bizden yaşça küçük diğer vatandaşlarımıza harfi harfine, şekli şekline yâdigâr bırakamıyoruz!”⁷⁵⁰

2.9.7. Türk Bayrağının Çizimi

Ahmet Rasim’in kamuoyu oluşturma gücü ve devlet erkânı tarafından nedenli ilgiyle takip edildiğini gösteren yazılarından biri 1 Teşrin-i Evvel 1924 tarihli İstanbul Mektubu’dur. Ahmet Rasim, bu yazısında gökyüzünde oluşan hilal ve yıldızı görmüş, buradan hareketle azınlıklar hakkında –bilindik- imalarından birisini yapmış ve daha önce yazdığı bir yazısında bayrağın şekli hakkındaki şikâyetinin başkaları tarafından da paylaşıldığına şahitlik etmiştir. *Hâkimiyet-i Milliye* ise, sütunun altına düştüğü dipnotla, Dâhiliye Vekili Recep Bey’in konuyla ilgili çalıştığını belirtmiştir:

“Şâyân-ı ehemmiyet bir mesele daha. Geçen sabahların birinde gökte ay ile yıldız, tıpkı bayraklarımızdaki şekilde olmak üzere bir arada teressüm etti. Ufak bir istitrad: Mevsûken haber aldım ki Rumlar, Mütareke ve işgal zamanında bir akşam vukua gelmiş olan aynı hadiseden nasıl teşe’üm etmişler idi ise yine aynı suretle teşe’üm eylemişler.

Bundan Türklerin yine bir muvaffakiyet kazanacaklarını istidlal etmişler. İnşallah!

Bu münasebetle Türk bayrağında hilal ile yıldızın tarihini tespit etmek lüzumunu bir makale yazmış idim.⁷⁵¹ Dün bir zat-ı muhterem karşıma dikildi. Dedi ki:

-Rasim Bey, bu muhiti müverrihlere bırakalım da biz şimdi bayraklarımızdan hilal ile yıldızı nasıl teressüm etmek lazımdır, onu düşünelim.

⁷⁵⁰ A.g.y.

⁷⁵¹ Ahmet Rasim’in, kronolojik olarak düşünüldüğünde *Vakit* gazetesinde kaleme aldığı yazılarında geçmesi muhtemelen olan bir yazısı.

-Ne gibi?

-Ne gibi olacak?.. Bir bayrakta yıldız hilalden iki karış ilderide, diğesinde kavis dâhilinde, daha birinde kavisin ağzında, dört parmak açıktâ... Böyle gayr-i mutarrid bir teressüm ve nisbiyet tayin etmelidir. Bu hâl, başka milletlerin bayraklarında asla görülmüyor.

Filvakia doğru bir mutalaa... Haklı bir talep... Başka ne denebilir? Elbette vekâlet-i müşarunileyha bu müsamahayı tecviz edemez. Binaenaleyh bu babda bir teklif-i kanuniye intizar edilebiliyor.”⁷⁵²

2.9.8. Ahmet Rasim’in Divan-ı Harb’e Sevki

Ahmet Rasim’in 5 Eylül 1926 tarihli yazısı, yazarın politik kimliği ile ilgili önemli bir bilgi içerir. Her ne kadar matbuat hatıraları başlığı altında da incelenebilecekse de, bu bilgi, Ahmet Rasim’in yeni rejimdeyken eski rejime dair anıları olması bakımından bu başlık altında alıntılanmıştır.

“İçimde kalmış ukdelerden biri de harb-ı umûmî sonlarına doğru, ‘ihânet-i vataniye’ cürmüyle Divân-ı Harb’e sevk edildiğimdir. Ben *Tasvîr-i Efkâr* müdür-i mesûlü olayım da neden Ayastefanos’ta bulunan tayyâre karargâhından düşman tayyarelerine karşı çıkış hareketi yapılmıyor, Almanlar bize bu manevraları öğretmiyorlar, kendileri de biliyoruz dedikleri hâlde bu manevraları yapmıyorlar, mealinde yazılmış olan bir makalenin gazeteye derc edilmesine müsâade ediyormuşum. İşte cürmümün mahiyeti bu!.. Bundan müttefikî tahkir çıkarmış. Hâlbuki *Tasvir-i Efkâr* bu tahkir meselesinde İstanbul halkının geceli gündüzlü başından eksik olmayan düşman tayyârelerinin mal ve can nokta-i nazarından îrâs ettiği hasârât ve îkâ ettiği vefeyâtan dolayı yine geceli gündüzlü savurdıkları alenî tahkîrât ve tezyîfâta nisbetle dumancı kalmıştı.

Bereket versin ki Divân-ı Harb heyeti meselenin künhüne vâkıf olduğu için birinci isticvâbı müteâkib berâat berâtını verdi. İşin garîbi şurasında ki biz Dîvân-ı Harbe giderken bir düşman tayyâre filosu görünmüş, Harbiye Nezâreti dâiresini, şehri azîm telâşlara giriftâr etmiş idi. Daha garîbini söyleyeyim mi? O Harbiye Nezâreti dairesindeki istihbârât şubesi Divân-ı Harb’in verdiği kararı beğenmemiş, tekrar muhakeme

⁷⁵² Gazetenin yazı altında dipnotu şu şekildedir. “Ahmet Rasim Bey üstadımızın mütalaaşı iki ay evvel Dahiliye Vekili Recep Beyefendi tarafından düşünölmüştür. Pek yakında mevki-i tatbikte göreceğimizi tebşir ederiz.” (H.T.)

edilmemiz için merkez kumandanlığına emir vermiş idi. Yine bereket versin ki hâlâ kimler olduğunu bilmediğim birkaç ehl-i insâf zât şube reisine:

- Divân-ı Harb'e gitmenin sırası artık Almanlara geldi. Onlardan da birkaç tanesini hiç olmazsa mostralık olsun Divân-ı Harb'e verilmek üzere makam-ı âidine mürâcaat et demişler de vazgeçirmişler idi."⁷⁵³

2.9.9. İstiklal Mahkemeleri

Ahmet Rasim, Cumhuriyet tarihinde tartışma konusu olagelen İstiklal Mahkemeleri'ne üç farklı yazısında değinmiş ve bu mahkemelerin o günlerde kendisi tarafından nasıl algılandığını açık bir şekilde belirtmiştir.

Ahmet Rasim 23 Kânun-i Sani 1924 tarihli yazısında İstanbul'un fukaralığından söz ederken, ekonomik spekülasyon yapanların İstiklal Mahkemeleri'ne verilmesi gerektiğini ifade eder. İstiklal Mahkemeleri, sanki sorunlara karşı bir güven unsurudur. Mondros MütErgün Aybars'ın **İstiklâl Mahkemeleri**⁷⁵⁴ kitabında ise, TBMM'nin otoritesi altındaki İstiklal Mahkemeleri'nin, millî mücadelenin iç sorunlarının çözümlenmesinde en büyük etken olduğu ifade edilmiş ve bu mahkemelerin tarihi, yapısı ve tartışmaları uygulamaları hakkındaki tartışmalar ayrıntılarıyla anlatılmıştır.

“Bakın Fransa'ya, borsada, ötede beride Frank fiyatı üzerinden spekülasyon yapanların yakalarından tutunca kimisini sürdürdü, kimisini hapse tıktı. Biz daha ne isteriz? Hazır elimizde zinde ve faal bir İstiklal Mahkemesi var!.. Memlekete suikatte bulunan bir de teşkilat-ı ihtikâriye var.”⁷⁵⁵

⁷⁵³ HM, 5 Eylül 1926.

⁷⁵⁴ Ergün AYBARS, **İstiklal Mahkemeleri I-II**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1988, s. 2.

⁷⁵⁵ HM, 23 Kânun-i Sani 1924.

Ahmet Rasim'in bu konudaki ilk yazısı 8 Şubat 1924 tarihli ve İstanbul'da bu mahkemelerin hiçbir zaman bir sîta-i terhibiye veya tedhişiyesi olarak algılanmadığını belirtmiştir.

“Buraca İstiklal Mahkemesi hiçbir zaman Ankara'nın vasîta-i terhibiye veya tedhişiyesi olmak üzere telakki edilmemiştir. Mahkeme-i aliyenin burada uyandırdığı ilk sesler, bu ana kadar bir misli görülmemiş olmasından inbias etmiş idi.”⁷⁵⁶

15 Şubat 1924 tarihli yazıda ise Ahmet Rasim, İstiklal Mahkemeleri'ne sekiz yüz kişinin başvuru yaptığı bilgisini vererek, bunun üzerinden bir “eski/yeni” mukayesesi yapar ve “jurnal” zamanlarını anar:

“Az... Hem pek az... Çünkü ‘ihbarında bulunmak’ keyfiyetinin ne olduğunu biz pek iyi biliriz!

İstanbul'un eski fer ü tâbı olsa idi, bu sekiz yüz kişi muhakkak surette sekiz, on bine balığ olurdu! Fakat günden güne şehir seyrelmekte, evvelki gibi kilometre murabba'ı başına düşen nüfus miktarı azalmaktadır. Burada şimdiler bir göz-aşınaya tesadüf edip de:

-Gözük müyorsun, yoksa...

dediniz mi alacağınız cevap yüzde doksan dokuz buçuk ya “Ankara'da idim,” ve yahut, ‘İzmir'den geliyorum’dan ibarettir. Eskişehir, Adapazarı, İzmit, İnebolu, Samsun, Trabzon, Konya, Mersin bu iki şehirden pek sonraya kalmaktadır. Hele Mütareke evahirinde dilden düşmeyen Edirne, Tekfurdağı hiç anılmıyor gibi bir şey!”⁷⁵⁷

---

⁷⁵⁶ HM, 8 Şubat 1924.

⁷⁵⁷ HM, 15 Şubat 1924.

2.9.10. Saltanat ve Hilafet

Ahmet Rasim'e göre Cumhuriyet'ten sonra saltanat taraftarlığının hükmü, İstibdat günlerindeki Sultan II. Abdülhamit taraftarlığıyla aynıdır:

“Ettekrar-ı hüsn de derlerse eyvah diyen İstibdat günlerinde Sultan aleyhtarlığı ne ise bugün de saltanat taraftarlığı odur. Artık irticanın cumhuriyet düşmanlığının ittihatçılığın manasını siz verin.”⁷⁵⁸

Saltanat konusundaki görüşü, yukarıdaki alıntı olmasa bile kolayca tahmin edilebilecek Ahmet Rasim, hilafeti ise bir güç sembolü olarak gördüğü, Türkiye Cumhuriyeti'nin hilafete sahip çıkma ihtimali bulunan ülkeler arasında nasıl konumlandığını göstermesi bakımından önemlidir. Ahmet Rasim, yine 19 Teşrin-i Sani 1923 tarihli yazısında, Ankara'da kuvvetli bir cereyanın hilafetin Konya'ya naklini istediğini belirtir ve ekler:

“Evailde Medine-i Münevvere'den neşet ederek çok vukuat ile Kûfe'ye, Irak'a, Şam'a, Bağdat'a, Kahire'ye nakl-i mekân eden bu emanet cenab-ı Rasul'un (Mütevekkilü Allah) sırtındaki cübbe ile beraber nasıl İstanbul'a gelmiş ise, başka bir şehre de gidebilir! Buna karşı akan sular durur.

Fakat bu vatandan harice çıkamaz.”⁷⁵⁹

Ahmet Rasim; Mısır, Hicaz, Irak ve Suriye'nin “O, zaten bizim malımız, bizim vediamız idi!” diyebilecekleri İngiliz ve Fransızların da duruma müdahil olacaklarını söyleyerek şöyle ilave eder:

⁷⁵⁸ HM, 19 Teşrin-i Sani 1924.

⁷⁵⁹ A.g.y.

“Sakın ha... Aldanmayı bütün serpinti yine bizim üzerimize gelir. Çünkü bu saydığım hükümet-i İslamiye'nin en kuvvetlisi biziz.”⁷⁶⁰

2.10. Atatürk

İstanbul Mektupları, Ahmet Rasim'in Cumhuriyet rejimi, yeni devlet ve Atatürk hakkındaki ilk görüşlerini aktarması bakımından da önemlidir. Nitekim Ahmet Rasim'in **İstanbul Mektupları** 1923 tarihinde başlamakta ve 1928 tarihinde sona ermekte, cumhuriyetin ilk yıllarında sadece İstanbul'un değil, Türkiye'nin de ruh hâlini ve gündemini sunmaktadır. **İstanbul Mektupları**'nın, diğer konularla ilgili pek çok yazısında Atatürk'ün adı –daha çok Gazi- olarak ve yine hep olumlu anlamda geçse de, onun sağlığı, İstanbul'a gelişi ve karşılanması gibi müstakil olarak değer taşıyan bölümler bu alt başlık altında incelenmiştir.

Atatürk'ten gelen selamın bile İstanbul'u mutlu ettiğini yine **İstanbul Mektupları**'ndan öğreniriz:

“Şehremini Bey'in İstanbul Kurtuluş Bayramı münasebetiyle Gazi Paşa'ya arz-ı teşekkürü mütezammın keşide ettiği telgrafnameye cevaben müşarunileyhin İstanbul halkına selamlarını mübellig varid olan telgrafname meali, ayrıca büyük bir hüsn-i tesir ika' eylemiş ve evvelki mahzunluk zâil olmuştur.

Hatta refiklerimden biri, ‘Şehremini'nin bidayet-i memuriyetinden beri sonu hayırlı çıkan yegâne bir işgüzarlığı var ise o da ancak Gazi Paşa'dan bize bir selam koparmak oldu.’ dedi.”⁷⁶¹

---

⁷⁶⁰ A.g.y.

⁷⁶¹ A.g.y.

2.10.1. Atatürk'ün Sağlığı

Hâkimiyet-i Milliye'deki 16 Teşrin-i Sani 1923 tarihli yazısı Atatürk'ün daha önce atlattığına dair müjdesini aldıkları bir hastalığın, şimdi tekrar nüksetmesi üzerine duyulan kederle başlar:

“İstanbul'un, reis-i cumhurumuz Gazi Paşa Hazretlerine irtibat ve elhamdülillah müdafaa olduğu müjdesini aldığımız hastalıklarının şüyu' üzerine bu defa da kederler, teessürler içinde, umumî bir ye's hâlinde tezahür etti.

Sevgili, hamiyetli Gazi'mizin ahval-i sıhhiyesini mübeyyen raporların günü gününe, hatta sabah, öğle, akşam neşredilmeyişini Anadolu Ajansı'mızın ve bittabi bu ajansın tabi olduğu dairenin bir eser-i ihmalî olmak üzere telakki edildi.”⁷⁶²

Yazı, onun iki payitahtta da -hem Ankara'da hem de İstanbul'da- derin bir muhabbetle sevildiğini ifade ederek devam eder.

Yukarıdaki yazıdan üç gün sonrasına ait, 19 Teşrin-i Sani 1923 tarihli yazısına ise, bir öncekinde olduğu gibi Atatürk'ün rahatsızlığından duyduğu üzüntüyü ifade ederek başlar Ahmet Rasim. Üzüntüyü sadece kendisi değil, İstanbul da duymaktadır.

“Şu zamanda İstanbul'un endişesini, reis-i cumhurumuz Gazi Paşa'nın ahval-i sıhhiyesi hakkında vârid olan haberlerin icap eden vuzuh ve sarahatinden arî bulunmakta olması artırmaktadır.”⁷⁶³

Üstelik bu kez refikasından da bahsedilir:

---

⁷⁶² *HM*, 16 Teşrin-i Sani 1923.

⁷⁶³ *HM*, 19 Teşrin-i Sani 1923.

“Diğer taraftan refika-i muhteremelerinin de beraberce rahatsızlanmaları ayrıca calib-i merak olmuştur. Vakıa yekdil ve yekvücut olan bahtiyarlardan birinin hastalığı, kederi, diğerini de hasta etmek, mükedder kılmak pek tabii görülen ahvalden ise de müşarünileyhanın ayrıca muzaaf zaturrenden muzdarip buldukları maalesef istihbar edildiği için, bu cihet dahi haylice telaş vermiştir.”⁷⁶⁴

Ancak bu hastalıklar, bazı kötü niyetli dedikodulara sebep olmaktadır, yine de bunlar Ahmet Rasim’e göre değer verilecek şeyler değildir:

“Bittabi, bu iki hastalık, muhabbetimizde dilleri tutulası entrikacıların da işine yaramıştır. Yine Beyoğlu mahafil-i malumesi lisana gelmeğe başladığı için bilvasıta türlü türlü dedikodular işitilmektedir. Hem ne muhinane, ne düşmanane ne dedikodular!”⁷⁶⁵

Ahmet Rasim, yazısının sonunda neyse ki bu dedikoduların rağbet görmeyeceğini söyleyerek, bir anlamda okurlarını rahatlatmak ister gibidir.

2.10.2. Atatürk Adına Yol ve Heykel

Ahmet Rasim, Atatürk’ün İstanbul’a 1924 tarihindeki gelişinde kendi adına açılan bir yoldan geçememesine, Gazi adına bir cadde açılmamasına hayıflanmaktadır:

“Gönül isterdi ki Haydar Bey’in zaman-ı emanetinde nam ve ismine açılan cadde açılmış bulunsun ve Gazi, bu caddeden halkın meserrat ve tezahüratı arasında geçsin!”⁷⁶⁶

---

⁷⁶⁴ A.g.y.

⁷⁶⁵ A.g.y.

⁷⁶⁶ *HM*, 15 Teşrin-i Evvel 1924.

Ahmet Rasim'in 31 Teşrin-i Evvel 1926 tarihli yazısı Atatürk heykelinin 29 Ekim'deki açılış töreniyle, 29 Ekim'in daha bir parlak şekilde kutlandığını ifade eder:

“Gazinin heykelinin resm-i küşadı bu âsâr-ı serverin ilk manzara-yı coşkusunu teşkil etti. Bu manzara şehrin kurtuluş bayramıyla daha parlak saadet temenniler vesileler uyandırdı.”⁷⁶⁷

2.10.2.1. Ahmet Rasim'in Bir Şarkısının Hikâyesi

Bu heykelin açılışı Ahmet Rasim'i öylesine derinden etkilemiş benzer ki, o günün anlam ve önemini ancak günler sonra fark edebildiğini söyler. “O mesut gün”ün sabahında resm-i geçit yapan askerleri gören Ahmet Rasim, sevincini bir şarkı dörtlüğüyle ifade ettikten yarım saat sonra bu güfteye uygun beste de yapar:

“Bu sene bu hayali panoramayı birkaç gün evvel idrak ettim. Gazinin heykelinin resm-i küşadi gününü gördüm. Fakat ben bunları çektiğim tahassüsle değil, âdeta böyle şeyler de olurmuş kanaatiyle! Hatta ciddi, deruni bir inşirah ile şarkı bile söyledim. O mesut günün sabahıydı... Koldunun uçlarını köyün sokaklarından geçerken görür görmez gözlerimden akan sevinç yaşları arasında:

‘Yar geldi benim muhitim uyandı

Evim gönlüm çiçeklerle donandı.

Gören cennet sanıp inandı.

Evim gönlüm çiçeklerle donandı.’

güftesini yapmış yarım saat sonrada bestesini mırıldanmışım. O günden itibaren kendi kendime her yıl dönümünde okumaya itiyat edindiğim bu şarkıyı yine okudum.

⁷⁶⁷ HM, 31 Teşrin-i Evvel 1926.

‘O kara günlerin böyle bir sabah ruşene düne gelince kim inanırdı.’”⁷⁶⁸

2.11. Eğitim

Ahmet Rasim’in akla ilk gelen eserlerinden biri Falaka’dır. Ahmet Rasim bu eserinde bir bakıma, Ahmet Rasim’in Darüşşafaka öncesi çocukluğunu ve eğitim hayatını özetlerken, Gecelerim’de ise Darüşşafaka günlerini anlatır. Eğitim hayatının ilk yıllarındaki bir çocuğun ruh dünyasını tüm yönleriyle anlatan Ahmet Rasim, İstanbul Mektupları başlığını taşıyan yazılarında da eğitim konusu üzerine düşüncelerini ifade etmiştir.

2.11.1. Okuryazarlık

Günümüzde dahi sorun teşkil eden “okuryazarlık” meselesinin, toplumun nabzını tutan Ahmet Rasim’in köşesine konu olmaması elbette düşünülemez. Ahmet Rasim, 14 Temmuz 1927 tarihli “Okumak ve Yazmak Meselesi” başlıklı yazısına bir Fransız gazetesinde okuduğu makaleden bir alıntıyı da vererek başlar: “Son istatistiklere nazaran Fransa’da beş milyon efradın hiç okuma yazma bilmediklerini tespit etmiştir.” Ahmet Rasim, bu bilgiden hareketli kendi iç konuşmasını okuyucuya aktarır: “Meseleyi derhâl zihnen aks ettim. Bazı kumaşların tersi, yüzünden ziyade anlatır.” Ardından, yazıda işlemek istediği konuya ulaşır:

“Acaba biz de şöyle böyle ibare söker, birkaç satırlık mektup yazabilirlerle orta hâlliler ve daha ileride olanlar da cem edilecek olsa kaç adet bine varabiliriz? Okuma yazma bilmeyenlerimiz için adet ve rakam vüsuluna müracaat edecek olursak yoruluruz. Yaz babam yaz... Bilenler ise oldukça kalbur üstünde görüyorlar. Hatta bir zamanlar parmakla gösterilerdi. Yine şimdiler biraz daha artmıştır. Parmakla sayılabilirler.”⁷⁶⁹

⁷⁶⁸ HM, 6 Teşrin-i Evvel 1926.

⁷⁶⁹ HM, 14 Temmuz 1927.

Ahmet Rasim, işte bu düşüncesini bir anekdotla pekiştirir. “Akrabalarından bir hastayı okutmak için Fatih Karadeniz medreselerinden birinde oturan bir hocaefendi”yi okutmaya gider. Hocayı beklerken, kendisi gibi hocayı bekleyenlerden bir sarıklı Ahmet Rasim’e ne iş yaptığını sorar ve “gazeteci” cevabını alınca Arapça hangi kitap olursa olsun, mesela ilm-i sarf kitaplarını gürül gürül okuduğunu fakat Türkçe gazetelerin ibarelerini bir türlü çıkaramadığını ifade eder. Ahmet Rasim, hakkında –sadece okuyucularına- “saf bir yobaz imiş” dediği bu sarıklıya, bir okula yazılmasını salık verir:

“[...] mesela Numune-i Terakki mektebine gitmeli. Bu mekteplerde birtakım yeni usuller var. Oralarda yedi sekiz yaşlarındaki çocuklara, üç dört ay zarfından herhangi Türkçe bir gazeteyi güldür güldür okutuyorlar.”⁷⁷⁰

Fakat sarıklı bu işe yanaşmaz. Zira “mücaz olmasına” dört beş ay vardır ve daha sonrasında mekteplere hoca bile olabilecektir. Yazının tam da burasında dönemin eğitim sistemi hakkında bir bilgi de ediniriz:

“Filvaki’ o senelerde dört beş ay zarfında değilse de sene hitamında talebeye gazete okutmak modası var idi.”⁷⁷¹

Fakat bu mektepler ne derece faydalıdır?

“Fakat gazeteyi mümeyizler mevazehesinde güldür güldür okuyan her çocuk okuduğunu anlıyor mu idi, anlamıyor mu idi, burası meçhul idi. Çünkü bu ciheti araştıran yoktu. Bir maşallah... Bir ‘Aferin!’ araya

---

⁷⁷⁰ A.g.y.

⁷⁷¹ A.g.y.

giriyordu. Sade çocuk mu? Evvel ki beraber hocası da, mektep heyeti ta'limiyesi de bilizafe İstanbul halkı da dört büyük meçhullü bir muadeleye benziyordu.”⁷⁷²

Üstelik okumak, gerçekten anlamak mıdır?

“Çünkü güldür güldür okumak başka, okuduğunu hatta patır kütür anlayabilmek de başka bir keyfiyettir. Bizde anlamak, memleketin hemen her tarafında tab'ı, sınaî eşya dersleri gibi ma'lumat mütemimenin miktarı cihetiyle biraz geç başlar.”⁷⁷³

Şehir mektupçusu, semt kıyası yoluyla, sosyo-kültürel farklılıklara da değinir:

“Biz yalnız okusun kaygısıyla döner dolaşırız. Görgü dersleri bizde mühemeldir. Mesela nefsi İstanbul'da Eğrikapı'da büyüyen bir çocuk ile Beyoğlu'nda büyüyen bir çocuk arasında anlamak yani terk etmek mukayesesinde oldukça bariz bir fark vardır. Birincisi elektrikli tramvayları, otolar, türlü türlü eşya teşhir eden lüks dükkânlar, tiyatrolar, barlar, çeşit sinemalar, ziyalar, telsizler içinde dolaşa dolaşa birtakım iptidai malumat sahibi olur. Hâlbuki zavallı Eğrikapılı yavru, pis pis bakkal, manav, attar helvacı, sütçü dükkânları önlerinde alçak yüksek taşlı Arnavut kaldırımları üzerinde olar dolaşır, onun ufku diğerinkine nisbetle pek sadecedir. Evvelce de yine bu sütunlarda bahsetmişim.”⁷⁷⁴

Ahmet Rasim, ecnebilerin çocuklarını mağazalarda da gezdirdiklerine dikkat ettiğini belirterek, bununla ilgili, bir Ermeni'nin kendisine söylediklerini aktararak kendi gözlemine doğrular:

⁷⁷² A.g.y.

⁷⁷³ *HM*, 14 Temmuz 1927.

⁷⁷⁴ A.g.y.; Ahmet Rasim, 6 Haziran 1927 tarihli yazısını kast etmiş ve yazarın bu yazısı, bu çalışmanın hemen bir sonraki bölümünde işlenmiştir.

“[...] hattâ bir Ermeni bana demişti ki: ‘Buralar da ikinci birer mekteptir. Çocuk, gördüklerinin yalnız ismini zhninde tutsa büyük bir faidedir, çünkü hiç olmazsa lügat öğrenmiş olur.’”⁷⁷⁵

Ahmet Rasim, halkın cehaletine dair örnekleri işte bu cümleden sonra verir. Beytüşebab’da tanıdığı bir zatın, ona gönderdiği mektubundan aktardığı bir anekdotla örneklendirir.

Bir karyolada yatan yabancıya köylüler “havada ancak kuşlar yatar, tavuklar pinekler,” diyerek güler. Yabancı, “Şimdi insanlar havada uçuyorlar, havada evleniyorlar, havada eğleniyorlar. Bundan sonra harp bile havada olacak. Sizlere de taş atacaklar.” deyince ise havadan taş atılmışçasına yere kapaklanırlar.

Bir sonraki paragrafta ise karpuzu ilk defa gören bir köylünün hikâyesi anlatılır:

“‘Allah bereket versin!’ diyerek karpuzu yemeden kalktı. Zorla oturttum. Çocuk alıştırmı gibi ağzına lokma lokma verdim. Beğendi. Fakat ne dese iyi:

‘Beyim! Bunu mutlaka dağdan kar, buz toplayıp üzerine pekmez dökerek yaptırmışsın demesin mi?’ Çekirdeklerini göstererek, ‘Ya bu siyah çekirdekler nedir?’ dediğimde, ‘Keçi tırnağı, cevabını verdi. Derhâl bir çekirdek kırdım, içini gösterdim.

‘Bunları Cenab-ı Hak ‘Kullarım yesinler’ diye ihsan etmiş, al sana bunlardan vereyim de ek. Bir gün beni anarsın, dedim. Aldı, ekti. Arada sırada bostanına gidip çapa vurdurttum. Otlarını toplattım, ayrıca patlıcan, domates ektim... Şimdilik karşılıklı memnunuz.’”⁷⁷⁶

Ahmet Rasim, okuryazarlık bahsiyle açtığı yazısını, bu örnekten sonra toplumun kültüre ve şehir kültürü hakkındaki gözlemleriyle kapatır:

⁷⁷⁵ HM, 14 Temmuz 1927.

⁷⁷⁶ A.g.y.

“İşte bizde maarif-i umumiye-i son derecede işgal eden, bu kadar himmet ve gayrete mukabil henüz davranamayan mesele, böyle bir meseledir. Islahat, idrak-i kuvvet bulmayınca tesis edemez. En eski ve her zaman için taze bir söz olan, anlayan sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az. Filvaki az mı? Az!.. Bizim İstanbul’da kafa patlatan cazbant bile vızıltı gelir. Anlaşıyor ki memlekette büyük bir eşya dershanesi şekline, hâline girmedikçe seviye-i idrakın yükselmesi pek ziyade müte’assirdir.”⁷⁷⁷

2.11.2. Sokak ve Çocuk

Ahmet Rasim, çocuğun eğitimi bahsinde, eğitim kurumlarından bahsetmek yerine, onun sokakla ilişkisini inceleyerek bu konuda ne denli yenilikçi bir bakış açısına sahip olduğunu gösterir. Ne de olsa çocuk, belirli saatler arasında okulda olsa da, çocuğun mekânı, etkileşime maruz kaldığı yer daha çok sokak veya başka bir ifadeyle toplumdur. Ahmet Rasim, yazın ilk günlerinden sokak manzaraları sunarken, bakışlarını en çok çocuklara, “fıkracı bölükleri”ne yönlendirmiştir:

“Yazın ilk sıcaklıklarıyla beraber şehre istila eden hengâmeye, mekteplerin bu tatili hesabıyla ayrıca fıkracı bölükleri inzimam etti. Islık, düdük, çığlık, top bir solukta bir mahalleden bir mahalleye koşuş, deniz banyoları, boğulma, sandal, kürek, çarliston, kavga, müşateme, küfürbazlık, oyun, envai kır dolaşmaları, bisiklet motosiklet yarışları, düşme, yara bere, hastalık, velhasıl yedi sekiz aydan beri mektebe devam say ve amel kaidelerine tevfiik harekâtan mütevellit bilcümle mehasini edep ve terbiyetin hemen hemen inidami sebepleri, hadiseleri birbirini tevlî edecektir. Daha şimdiden sokak araları, meydanlar, deniz kıyıları, sinema önleri bunların ayaklarının izlerinden geçilmez bir hâldedir.”⁷⁷⁸

Ahmet Rasim bu gözlemden sonra “sokak”, “çocuk” ve “eğitim” üçgenini “sinema” yoluyla kurmaya başlar.

⁷⁷⁷ *HM*, 14 Temmuz 1927.

⁷⁷⁸ *HM*, 6 Haziran 1927.

“Köyümüzdeki Süreyya Sineması perşembe günlerini çocuk filmlerine tahsis etmek suretiyle bir eser-i hikâye göstermiştir. Bu nev filmlerin çocukları irşad ve tenvir hususunda haiz olduğu kudret temsiliyenin mucib olduğu fevaidi tafsile hacet yoktur. Bu babda Almanların mileli saireden ziyade âsâr-ı himmet göstermekte ve günden güne bu himmet ve gayretlerini ileriye götürmekte devam ettikleri sabit bir keyfiyettir. Anadolu'nun ve bugün memleketin dimağı idrak ve kabiliyeti zımnında pek büyük yararlıkları görüleceğinde şüphe olmayıp bu filmlerle zaman zaman techiz-i maarif-i umumiyenin teammüm ve tevsî'i emellerine ne kadar müsaittir!”⁷⁷⁹

Oysa İstanbul halkının “sokak” ve “çocuk” hakkındaki fikirleri bambaşkadır:

“Analarımız bizlere ‘Sokakta oynayan çocuktan eve hayır gelmez.’ derler, bizleri dizleri dibinden ayırmazlardı. Gerçi bu nakıs, hatalı bir usul-i terbiye idi. Kôr kalır, harici eşyadan bir fikir mahsus olmazdık. Fakat sokakçı çocukların öğrenmekten veya icad etmekten hâli kalmadıkları fezahat ve şenaat-ı ahlakiyeden de mahfuz ve masun kalırdık. Bu düşünceler umuma nisbetle ezeli hicramlarımızın mayasıdır. Her ne zaman ‘çocuk meselesi’ ile iştiğal edecek olsam bu maya kabarır, zihnimde kabarcıkların peyda olur gibi o ca’ ve alam hisseder gibi olurum. Devr-i İstibdatta herhangi bir sebeple ‘Bonmarşe’ye veya ‘Bazaar Alleman’a girip dolaşacak olsa idim, hemen mutlak surette Hıristiyan bir baba veya ananın çocuğu camekânlar hücreler içinde duran, asılı yığılı bulunan yahut köşe bucağa istif edilmiş olan eşya hakkında o çocuğun kabiliyeti zihniyesine göre tarif ve tafsilatta bulunduğu fark eder dururdum. O devirde ise bir müslim ana veya babanın çocuğunu bu tarz tenvire muvafık surette gezdirmesi gâvurluğa özenmek, alafrangalık taslamak, gösteriş yapmak, çocuğu ahlak-ı Frengiyeye saptırmak suretinde telakki olunur. O baba, doğrudan doğruya sivri akıllılık, Frenkperestlik, yani hükümet-i müstebidiye aleyhdarlık ile itham edilirdi.”⁷⁸⁰

---

⁷⁷⁹ A.g.y.

⁷⁸⁰ A.g.y.

1.11.3. Karma Eğitim

Sokak ve çocuk ilişkisi hakkında fikir belirten Ahmet Rasim, üzerinden doksan yıl geçse bile hâlâ tartışılabilen karma eğitim konusunu da ele alır. Bu açıdan Ahmet Rasim'in konuya başlamak için seçtiği "Benim oğlum bina okur, döner döner yine okur." sözünün ironik bir anlam kazandığı söylenebilir:

"Benim oğlum, bina okur, döner döner yine okur.

Dün gazetelerde okumak suretiyle haberdar oldum. İstanbul iptidailerinde teceddüd başlamış. Fakat hepsinde değil ha!.. İnas iptidaileri olmayanlar da... Kız erkek karışık tedrisiyata başlamış.

Ah!"⁷⁸¹

Ancak Ahmet Rasim, "yeni" olanın, bir bakımdan "o kadar da yeni olmadığını" söyler.

"Eğer maksat, bu ise... Yeni bir şey değil.. Pek eski bir usul. Ben küçüklüğümdeki hayat- tahsiliyemde bunun envaini gördüm. Kadim sübyan mekteplerinde kız oğlan çocuklar aynı bina, aynı dershanede okurlar idi. Kalfa hoca ittihaz ettikleri karara göre ya önce kızları okuturlar, dinlerler; yahut oğlanları okutup dinledikten sonra kızları çağırırlardı. Bu, bir usul-i müsaviye idi.

'Amin'lerde, yağmur dualarında, mektep teferruhlarında kızlar, taburun damdarlığında bulunurlardı. Fakat bunların ilahici takımının arkasında, yani oğlanlardan evvel dizip dolaştırıldığı da görülürdü.

Çünkü kız sesinin en yaraşı bir çığlıktan ibarettir. Bir kere onlar var kuvvetleriyle hançerelerini sıkıp aşkla, şevk ile: "Amin!" diye bağırırlar mı sokaklar çın çın öterdi. Mektebin avaze-i terakkisi de böyle böyle bağırışlı propagandalarla olurdu.

Mahaza bu usul, o mekteplerin hepsinde cârî idi. Bazı hocalar kız çocuklarını kabul etmezler, okutmazlardı. Bunun neden böyle olduğuna aşikâr..."⁷⁸²

⁷⁸¹ HM, 25 Eylül 1924.

Ahmet Rasim, bu yazıdan bir ay sonra kaleme aldığı **İstanbul Mektupları**'nın birinde, bu konuya başka bir açıdan irdeler ve çocuklardaki “bir aradalığı”, başka bir ifadeyle “harem-selamlık”ı inceler:⁷⁸³

“Daha dün veya geçen gün... Bilhassa o günlerin tabiriyle “kız kısmı” için neler söylenir, ne telakkiler ileriye sürülür, ne misaller getirilir, ne meseller darb olunurdu!

Komşulukta bile kızlar, oğlanlar bir ev içinde ayrı ayrı odalarda, bir bahçede başka başka köşelerde oynamazlar mıydı? Hele kızlar oğlanlar bir arada! ‘Aman yarabbi Pamuk ile ateş yan yana!’ demezler miydi?’⁷⁸⁴

Şüphesiz, bu bölüm “kadın” veya “aile” bahsinde de işlenebilecekse de, “kız çocuklarının terbiyesi” ve karşı cinsle olan ilişkilerini anlatması bakımından, “karma eğitim” bahsinin altında işlenmiştir. Ahmet Rasim, “kız çocuğu”na reva görülen toplumsal konumu ve sınırlandırmaları aynı yazıda işlemeye devam eder:

“Kızın yeri; ana dizinin dibi değil miydi? Kızını dövmeyen dizini dövmez miydi? Az sırtkan, yılışkan, hoppa yürüyüşlü, fıldırgöz, fingirmöz olanlarına ‘delikız’ diye ad koymazlar mıydı?.. Onlar için sevmek, sevilme sözleri olur muydu?.. Bir kızda şayet bu hallerden biri bulunacak olsa yerine göre ayıp, günâh, ahlaksızlık, hatta iffet-şikenlik sayılmaz mıydı? Böylelerine ‘koca budalası’, ‘pencere gelini’, ‘eli işte gözü oynasta’, biraz daha serbest davranarak arada sırada sokağa çıkanlarını ‘başörtüsü kol demirinde’, ‘sürtük’, ‘sokak süpürgesi’ gibi lakaplar vermezler miydi? ‘Kızı kendi hâline bırakacak olur isen ya davulcuya varır, ya zurnacıya!’ meseli baş söz değil miydi?

‘Pısrık’, ‘sessiz’ olanlarına bile ‘içinden pazarlıklı’, ‘yere bakar, canlar yakar’ hükmünü vermezler miydi?’⁷⁸⁵

---

⁷⁸² HM, 25 Eylül 1924.

⁷⁸³ HM, 26 Teşrin-i Evvel 1924.

⁷⁸⁴ A.g.y.

⁷⁸⁵ HM, 26 Teşrin-i Evvel 1924.

Hele bir de bu kızlar, bir de âşık olduklarında neler olduğunu da yine aynı açıklıkla anlatmaya devam eder Ahmet Rasim.

“Evden, hariçten sıkı bir kontrol içinde geçen bu hayat, bazen bir görüşte ‘can u dilden’ âşık olup kalacak olursa vay başına gelenler!.. Derdini kimselere söyleyemez!.. Kurar kurar, en nihayet yataklara düşmez miydi? Hekim, kınakınasını yazıp gittikten, tebdil-i hava ister dedikten sonra “Acaba gönül veremi olmasın, bize söylemez, Fatma Hanıma yalvaralım da bir kere ağzını arasın!” diye müzakereler edilmez miydi?

O zamanlarda ‘görücü’ye çıktığından haberdar olmayanlar bile hemen bir ekseriyet teşkil ederdi. Fart-ı hicâbdan gelinlik köşesinde bayılanlar da az değil idi.”⁷⁸⁶

İşte bu açıdan, Ahmet Rasim, daha önce sormuş olduğu⁷⁸⁷ “nasıl bir terbiye” sorusunu tekrarlar:

“*Vakit*’te yazdığım bir makalede sordum idi: Hangi ‘âdâb-ı umumiye’? Eskisi mi, yenileri mi? Zira yeniler de içiçe, türlü türlü var... Bu nâma bir bayrak yapacak olsak Amerika’nın kırk yıldızlısını geçeriz!..

Elhasıl görünür görünmez korkulacak bir mesele varsa o da ‘inkişaf’ın⁷⁸⁸, bütün bütün inhilale inkılabıdır. Cemiyetlerin üss-i mizanını dolduran ‘ahlakiyât’ı, ‘terbiye-i milliye ve vataniye’yi halelden kurtarmaya ne derecede cehd ü gayret edecek olursak maddeten ve manen o derecede mazhar-ı refâh olmak ihtimâlâtının artacağını kaviyen bilmeliyiz. Asrımızda kadınlığa vereceğimiz ehemmiyet nisbetinde terakki ve tekâmül edeceğimize adeta bir mefkûre kuvvet ve ihsâsâtında kani olmalıyız. ‘Adâb-ı umumiye’ denilen fazail-i içtimaiye hulâsası ancak bu suretle taayyün eder.”⁷⁸⁹

⁷⁸⁶ A.g.y.

⁷⁸⁷ Ahmet Rasim, 1929-1923 yılları arasında *Vakit* gazetesinde yazılar yazmış. Bu yazılar da, tıpkı **İstanbul Mektupları** gibi Latin harflerine aktarılıp kitaplaşmamıştır.

⁷⁸⁸ Ahmet Rasim’in 26 Teşrin-i Evvel 1924 tarihli yazısında “kadınlığın inkişafı” meselesi, “Kadın, Çocuk, Aile” bölümünde incelenmiştir.

⁷⁸⁹ *HM*, 26 Teşrin-i Evvel 1924.

Tüm bunlardan sonra Ahmet Rasim, eğitim konusunda “vahdet-i terbiye”yi önerir:

“Bence gençliği matlûb olan ‘hedef’e sevk etmek için makul bir ‘disiplin’e şiddetli bir ihtiyaç vardır. Memleket böyle bir ‘disiplin’e mâlik olmadıkça ahlak ve mesai nokta-i nazarından âtıl kalmak tehlikesine maruzdur. İşte böyle bir ‘disiplin’dir ki hürriyet ve inkişaf maksadlarının ‘lâubalilik’ olmadığını, ancak telkin edebilir. Binaenaleyh kadınlık, ne kadar çabuk kendisini toplayıp hürriyet ve inkişaf fikirlerinin doğruluğuna gidecek olursa terakkiyât-ı ictimaiyemizde o nisbette istikametini düzeltir. Elhasıl kadın, kadıncık olmadıkça cemiyet üzerinde hiçbir umdenin tesiri mahsûs olamaz.

Ağzımızdan, kalemlerimizden eksik olmayan terâkib-i menûseden biri de ‘âdâb-ı umumiye’dir. Bu terkip, zamanede o derece mahlût, o derecede yekdiğerine gayr-i merbût bir şekil aldı ki mana-yı zâhirîsi bile bir hâl, bir keyfiyet ifade edemiyor. İstanbul âdetâ her tesadüfde yekdiğerine nazar-ı istihfâf ile yakıp ayıplayan kimseler ictimâgâhına döndü. Mesela, bugün Şişli’nin, Adaların, Kadıköyü’nün vaziyât-ı ahlâkiyesi Üsküdar’ın, Beşiktaş’ın, Bayezid ve civarının ahlâkiyatı arasında belli başlı farklar olduğu gibi her ikisinde de muhtelit, karışık, diğerk vaziyetler görülmektedir. Zırva, ne ise o. Güya bir kepçe bir dest-i gaibin zoruyla savurup duruyor.

Anlaşıyor ki bu zırvalığı ancak mekteplerimizde telkin edilebilecek olan ‘vahdet-i terbiye’ denilen müessir ortadan kaldırılabilecektir.”⁷⁹⁰

2.12. Kadın, Çocuk, Aile

Toplumu tüm yönleriyle kapsayan Ahmet Rasim, kadınlar, çocuklar ve aile hakkındaki görüşlerini de **İstanbul Mektupları**’na yansıtmıştır. Kuşkusuz, Ahmet Rasim, modadan bahsederken de, eğitimden söz ederken de, sokak hayatından manzaralar sunarken de hep kadından veya buna dair kavramlardan bahsetmiştir. Ancak bu bahisler, tek başlarına taşıdıkları önem ve hacimlerinden olayı ilgili başlıklar altında incelenmiştir ve bu başlık altında Ahmet Rasim’in doğrudan kadınlardan bahsettiği konular incelenmiştir. Bunlardan biri de “kadın haklarıdır”.

⁷⁹⁰ A.g.y.

2.12.1. Kadın Hakları

Ahmet Rasim, kadınların milletvekilliği için yapılan girişimden ve bunun nasıl karşılandığından bahseder:

“Kadınlarımızın ve bunların ‘cemiyet’ içindeki vaziyetlerini ıslah ve takviye, hukûken erkekler derecesine is’âd ve tevsî’ maksadıyla bezl-i mesai eden feministlerin intihâbât-ı umûmiyede namzetler irâd ederek mebusluğa katışmaları hakkında ahîren zuhûr eden teşebbüs, zannedildiği derecede mûcib-i hayret olamadı. Hemen lakaydâne karşılandı.”⁷⁹¹

Olay, Nezihe Muhiddin Hanım’ın⁷⁹² beyanatı ve Nakiye Hanım’ın beyanatından sonra meydana gelmiştir, ancak bunların halk tarafından ne ölçüde anlaşıldığı belirsizdir.

“Şehirde birkaç seneden beri nereye gidilse memûr, işçi, kâtip, garson, telgrafçı, dükkâncı, postacı, daktilograf, dişçi, doktor, avukat, velhâsil mesalik-i umûmiyenin şubatında kadın görmeğe alışmış olan halk, ne Nezihe Muhiddin Hanım’ın beyanatını, ne Nakiye Hanım’ın itirâzâtını ne de açıktan feminist geçinen zevâtın tıraş ettirmedilerse bıyık bükme kabîlinden olan müdâhalâtını belki de okumadılar, okudularsa da anlayamadılar bile. Bana öyle geldi ki içlerinde okuyup anlayanlar oldu ise, onların da tamamen tıraş ettirmeyip yapıştırma nev’inden veyahut güdük bırakmış olanları var olan bıyıklarının altından hafif bir tebessüm ile:

- Takabbelallah! Hata bende

deyip geçtiler.”⁷⁹³

⁷⁹¹ *HM*, 30 Haziran 1927.

⁷⁹² İlk Türk kadın aktivist olarak gösterien Nezihe Muhiddin Hanım hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ayşegül BAYKAN, Belma ÖTÜŞ-BASKETT, *Nezihe Muhittin ve Türk Kadını*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.

⁷⁹³ *HM*, 30 Haziran 1927.

Ancak Ahmet Rasim'e göre kadın hakları mücadelesi güçlenecektir:

“Bu dava ‘Kadınlar Muharebesi’ tarzında bir roman, ‘Kadınlar Hamamı’ mefhumunda bir meddah hikâyesi içinde şerh ve tafsil edilse idi daha ziyade revaç bulurdu zannı uyandırdı. Kadınlığın siyasi, içtimai, iktisadi vaziyâtını, erkekliğin bu cins vaziyât-ı şüsesi derecesinde irtikaya mâiliyeti memleketin siyasi, içtimâi, iktisadi terakkiyat-ı umûmiyesinde yeni bir devrin açılması demek olduğuna göre bu netîcenin ne kadar uzun ve ikhtilamı güç bir tekâmül âsârından olduğunu bilenlerin ise neler demiş olacaklarını şimdiden kestirmek mümkün değildir.

Mahaza bu telakkiyatın kâffesi, bence, müstakbele ait bir ilk istitâlesini temin edici ilk tezahüründen başka bir şeyle kâbil-i tevil veya ifade olamaz. Kadınlık Avrupa’da ve sair memâlik-i medeniyede olduğu gibi istirdad-ı hukûk davasında ayak direyecektir. Çünkü hayal ve hatıra munis gelici bir teşebbüstür. Bir taraftan feminist geçinenlerin telkinâtı, diğer taraftan terakkiyat fikrinin teşvikâtı, İngiltere, Amerika, Fransa ve diyar-ı mütemeddinedeki kadınlığın seyl gibi hurûşân olmağa başlamış olan propagandaları ve ilanâtı bu teşebbüsü daima tazelemektedir.”⁷⁹⁴

Tam bu noktada, Ahmet Rasim, bir tarihçi gözlüğünü takarak okuyucularına, Teşkilat-ı Esasi’de kadınların mebusluk haklarının geçirildiğini söyleyerek, konunun ileride ne hâl alacağını hep birlikte göreceklerini ifade eder:

“Bizim Teşkilat-ı Esasiye’imizin kadınların hakk-ı mebûsiyetini sükût ile geçiştirmiş olması, hiçbir zaman kadınlığın bu hakkı istemekten memnûniyetini tazammun edemeyeceğini ileri sürenlere de hakkı verilebilir.

Bakalım, âfî bu meseleyi nasıl ve ne zamân hal edecek? İsti’dâta zuhûr edecek nedir?”⁷⁹⁵

⁷⁹⁴ A.g.y.

⁷⁹⁵ HM, 30 Haziran 1927.

2.12.2. Aşk ve Suç

Ancak Ahmet Rasim elbette, kadın erkek ilişkilerini sadece evlilik üzerinden değerlendiremeyecek, aşk yaşantısını irdeleyecek, bu bağlamdaki suç ve acılara değinecek ve kadınların toplum içindeki konumunun, kendileri ve toplum açısından önemine değinecektir⁷⁹⁶:

“İntihar adeta meçhul idi. Nadir zuhur eden vekayi miyanında bulunur, böyle bir teşebbüsten aile efrâdı adeta kahırlanırdı. İntihar için ‘sürür’, ‘ezilmiş kibrit başları’ içmek, kendisini kuyuya atmak, çamaşır ipi ile evin gizli bir yerinde mesela yükte asılmaya teşebbüs etmek, iğne yutmak gibi şimdiler moda olan beyne, kalbe tabanca sıkmak, vapurdan denize atılmak ve emsâli tarzlara nisbetle pek ziyade ibtidai sayılan vasıtalara müracaat edilmez miydi?

Zaman bir ‘inkişaf’ kelimesiyle bunların cümlesini sildi süpürdü. Ne sokak kaldı, ne de süpürgesi!

Şâir Enderûnî Vasıf’ın ‘cevâbnâme-i pesendîde ez dehân-ı duhter’ manzumesindeki;

‘Kendi keser göbeğini öksüz olan savul

yanşak karışma dır dır edip kalayım mı dul

iş edeyim ki sana görüp saçlarını yol

komşu kapusun açup elimle usul usul

on beş yaşında kendime bir oynaş arayım!’

veya

‘Dedikoduyla geçti bütün yaz ile kışım

davacı gitti Bursa’ya yok gayri hiç işim

yapıştı kaldı bir yerine iki apışım

çıkılmazdan evvel a bu, a kız, yirmi yaş dişim

on beş yaşında kendime bir oynaş arayım’

⁷⁹⁶ HM, 26 Teşrin-i Evvel 1924.

kıtalarıyla tasvir etmek istediği köhne bir serbestî bile gayet dar bir zihniyet şeklinde kaldı. Gün geçmiyor ki ‘fuhuş’, ‘aşk ve alaka’ yüzünden bir cinayet vukua gelmesin.”⁷⁹⁷

Ahmet Rasim’e göre kadınlığın inkişafı, kadınlığın hakkıdır:

“Filvaki ‘kadınlık’ layık olduğu ‘inkişaf’a mazhariyetini temin etmekle vezaif-i hayatiye ve içtimaiyesinde tekemmül eder. Bu inkişaf kadınlığın hakkıdır. Ve kadın olmak emelinde bulunan her ferdin medâr-ı temâyüzüdür. Kadınlığı bu hale, bu derece-i tekemmüle varmış olan milletlerde aile tanzimatı heyet-i içtimaiyenin en birinci vâsıta-i teâlisidir. Şehirlerin ahlakıyâtında nâzımlık sıfatını takınan muntazam aileler teşkilatıdır. Bu nevi teşkilattır ki ferdin çocukluk, mürâhıklık, gençlik terbiyelerini hakkıyla verir. Sağlam vücutlu, zihniyetli gençlik ancak bu suretle yetişir.”⁷⁹⁸

2.12.3. Evlilik ve Kadın

Ahmet Rasim, evlilik hakkındaki görüşlerini de Avrupa gazetelerinin birinde okuduğunu söylediği bir haberle başladığı yazısında belirtir.

“Avrupa gazetelerinden biri yazıyordu: Bir İtalyan çiftçi:

Almam da almam.

Vermem de vermem! demiş. Kendisini suya atmış, boğulmuş, yine de gazetenin dediklerine göre mağruk İtalya’nın almam da almam dediği karı, vermem de vermem dediği de bekârlık vergisi imiş. Herif, öteden beri evlenemenin düşmanı olduğu için faşist kanunlarının bekârlar hakkında tatbik ettiği ağır vergiyi hürriyet-i şahsiyesine büyük bir darbe şiddetinde telakki ederek böyle bir hakarete hammülden ise terk-i can etmeği evla görmüş. Meselenin bir tarafı böyle, diğer tarafı ise bambaşka. Mesela Mösyö Musollini de kavuğu bastırıyor, İncil’de bekârlığın bir felaket olduğundan tutturarak bu hâlin milletin inkişaf ve terakkisini tehdit eden gayet vahim bir hastalık olduğunu, elinden gelse bir kuvve-i

⁷⁹⁷ HM, 26 Teşrin-i Evvel 1924.

⁷⁹⁸ A.g.y.

kahire ile aleyhine davranacağını ileriyle sürüyor, filvaki gayet ağır ve beriki vaz' ettiriyor ki netice itibariyle zor nikâhın bir başka türlüsü!"⁷⁹⁹

Ahmet Rasim, evlilik hakkındaki düşüncelerini belirtmeden evvel, kendi evliliğinden örnek verir. Toplumsal şartlar, bir erkeği evliliğe bir yandan zorlayan, diğer yandansa teşvik eder.

"Eski gençler, yani ben yaşta bulunan şimdiki kadar ve hariçleri, evlenme için can atardık! Mesela mektepten çıktığımın senesi evlendim. Bir heyet-i içtimaiye dâhilinde teehülün haiz olduğu ehemmiyeti, ne de böyle bir akdın mucip olacağı faydaları, saadetleri, zararları, kazançları, maddi ve manevi, nazari ruhi tesirat ve ihtisasatı müdrük değildim. Kuvvetli bir propaganda koluma girmiş, beni hecle-i zifafa doğru sürüklüyordu. Şimdi anlıyorum ki böyle bir kuvvetin yanında acaba Musollini'nin tehdidi kaç para ederdi? Kafamda koca bir merdane: 'Allah'ın emri, peygamberin kavli' diye inip inip kalkıyordu. Zina, haram, hattâ yan gözle bir kadına bakmak haram, gözetlemek, çalımına getirip bir kadını başörtüsüz görmek haram! Validede bir düşünce, belli belirsiz bir telaş: 'Aman oğlum çapkın olmasın!' Sık sık göz önünde, düğün için açıktan bir sürü teşvikat:

- Evlenene, ev yaptırana Allah yardımcıdır.
- Nikâhta keramet vardır.
- Kuşların bile yavruları ayrı ayrıdır.
- Evlat mürüveti görmek kadar saadet mi olur?
- Bekâr adamın kârı yoktur, zararı vardır!
- Ben bekârlıkta iki gömleği bir sandıkta görmedim! Daha neler, neler..."⁸⁰⁰

Ahmet Rasim kendi şartlarından da hareketle bu toplumsal sebepleri örneklendirdikten sonra evlilik hakkındaki düşüncelerini özetler:

⁷⁹⁹ HM, 27 Mayıs 1927.

⁸⁰⁰ A.g.y.

“Hâlbuki her evlenmenin tabi olduğu içtimai, iktisadi şeraitin meğer sonu yokmuş! Çöp çatan çatmış kanaati ne karın doyuruyor, ne de ev besliyor. Mahaza evlik, bekârlığa elbette müreccahtır. Berekâtı- tenahüsülün bir memleket, bir vatan üzerindeki hüsn ü tesiri nakabil-i inkârdır. Milliyet fikirlerini temamiyete doğru sevk eden âmillerin en mühimi izdivaç olduğunda şüphe yoktur.”⁸⁰¹

Ahmet Rasim evlilik fikrini bireysel olarak değil toplumsal olarak ele almayı tercih eder. Cumhuriyetin heyecanıyla olsa gerek, evliliğin bireyler üzerindeki etkilerini değil, nesil fikrini, çocuk yetiştirmeyi gözetir:

“Âdet, hatır saymak, hatırdan çıkmamak ve emsali mahzurla evlenmelerde baş evlenme diyeceğim evlat sahibi olmak ve evlat yetiştirmek emellerinden münbais azm ve kararlar yanında hercailik kadar dönek ve gayrı kalır. Hattâ vaktiyle küfüv aramak meselesi de istifa fikrinden yadigâr kalmadır. Evlenmeli ama doğan çocukları millet ve vatana hayırlı kılmak azm-i mübareğini pişe edinmeli.”⁸⁰²

Ahmet Rasim’in evlilik ve çocuk yetiştirme arasında duyduğu kuvvetli bağın, evlilikte birey mutluluğu yerine çocuk fikrini önemsemesinin nedenlerini, belki de onun biyografisinde aramak gerekir. Nitekim Ahmet Rasim, sorumluluk bilincinden uzak bir yetişkinin evliliğini bizzat yaşayarak tecrübe etmiştir:

“Fakat, bunların yerine aralarında az çok irtibat ve münasebet baki kalmak suretiyle gerek yek cihet gerek mütekabil ne asri bereketsizlik şeyler çoğaldı. Benim babam; ilki valide-i merhume olmak üzere Tekirdağ’da, Kıbrıs’ta, Konya’da galiba en son Silifke’de de tehül etmiş, isminin evvelinde koskoca bir hacı torun, beş vakit namazında niyazında bir kimse imiş... Benim bildiğim dört... Belki başkaları da vardı da ben işitmemişim. Fakat nasıl evlenmiş. Allah’ın emri üzre alıp yine Allah’ın emri üzerine boşayarak değil... Otuz beş kırk günlük bir çocuk iken, valideyi ayağı bağlı yani taht-ı nikâhta bulunduğu hâlde

⁸⁰¹ A.g.y.

⁸⁰² HM, 27 Mayıs 1927.

bırakmış, Tekirdağı'na gitmiş. Orada haftasında evlenmiş. Bundaki hikmet, zinanın haram oluşunu takdir ettiğindendi. Tekirdağlı üvey ananı da iki çocuk sahibesi olur olmaz; eli ayağı bağlı bir hâlde taşı tarağı toplamış. Kıbrıs'a gitmiş orada da bana üvey bir ana almış, bu esnada hacca gitmiş gelmiş, Konya'ya göçmüş, bir üvey ana daha almış. İki kızı olmuş. Ben bu hemşireleri henüz görmedim. Sağ mıdır, ölmüşler mi, burasını da bilemiyorum. Yalnız beş on sene evvel bir yeğenim gelmişti. Onu gördüm idi. Sonradan işittim ki bizim peder bu defa kendi ayağı bağlı olarak vefat etmiş! Evet, musalli, müttaki, haram yemek, haram işlemez, melaîke girmez diye evine resim sokmaz, hüsn ü hat ve ifade sahibi, saatçilik gibi ince sanatlardan fevkâlade anlar bir zatmış. Lakin bu meziyetlerinden aile prensibi namına hiçbir faidesi yok!.. Mübarek, seyyah!.. Aile teşkilatı esasıyesinden bihaber, gafil! Bundan da anlaşılması gerekir ki gerek telkini, gerek dinî itikadî yani ihtirası, para, mevki, vaziyet ilcaatı, cebri, manevi ve daha türlü türlü sebepler, tazyikler sevkiyle evlenme keyfiyetin heyet-i içtimaiyeye nisbeti ya tutar, ya tutmaz aşılari hükmünde müteesir olur.

Hâlbuki cemiyetin bu keyfiyetten me'mul ettiği ailelerin teksiri neticesi ancak aile teşkilatı prensiplerini hüsn ü suretle tatbik ve tevsia muktedir erlerin kadınların iştirak ve hem zihniyet suretinde içtimaidir.”⁸⁰³

2.12.4. Boşanma ve Cariyelik

Evlilik meselesinin bir diğer cephesi ise “boşanma”dır. Son zamanlarda boşanmaların azaldığını duyduğunu söyleyen Ahmet Rasim, yine de eski zaman boşanmalarına sebep olan anlayıştan bahseder:

“Bekârlardan vergi tarh etmek izdivacı mecburi kılmak demektir. Ayrı bir teklif olmadığına göre her takyin şeraiti hususunda basiret ve insafı elden bırakmağa gelmez. Çünkü izdivaç her zaman olduğu bilhassa zamanımızda da gerek yek cihet, gerek gibi müteakabil birtakım ağır vezaifin icrası hâlinde müsmir olur. Yeni kanunlarımızın mevki tatbiki vaz' edildiği günden beri bizde adedi izdivaç arttı mı, kesildi mi, layıkıyla bilemiyorum. Talâkın azalmış olduğunu duydum. Vaktiyle talak hakkında:

Kadın, erkeğin el kiridir. Yuyar, pir ü pâk olur, diye cebinden çakı düşürür gibi karı boşayanlar vardı.”⁸⁰⁴

⁸⁰³ A.g.y.

⁸⁰⁴ HM, 27 Mayıs 1927.

Eski zamanlarda kadın erkek ilişkilerinin bir diğer boyutu da “cariyelik”tir. Ahmet Rasim, tümüyle ele almasa da, cariyeliğin bir zamanlar evlilik kurumu içindeki yerini, onu mümkün kılan anlayışı şöyle ifade eder.

“Bilmukabele:

- Kocam boşamasın, evim barkım yıkılmasın tasa ile kendi eliyle bir ortak, bir cariye bularak mevkinin kaybetmemeğe çalışan kadınlar da vardı. Şimdi bu türlü şeylerden İstanbul’da hemen hiç birisi kalmadı.”⁸⁰⁵

2.13. Dil ve Edebiyat

Dil ve edebiyat meseleleri **İstanbul Mektupları** içinde fazla bir hacim kaplamamasının birçok nedeni olduğu düşünülebilir: Yeni bir rejimin heyecanı, Ankara gazetesine İstanbul’dan havadisleri bildirme ihtiyacı, halkı bilgilendirme ve en nihayetinde *Hâkimiyet-i Milliye*’nin bir edebiyat mecrası değil, halk için yayın yapan bir gazete olması, bu nedenler arasında sayılabilir. Yine de Ahmet Rasim, **İstanbul Mektupları**’nda, diğer başlıklar arasında bahsedilen önemli dil meselelerine ve aşağıda incelenecek edebî görüşlere ve bilgilere rastlanmaktadır:

2.13.1. Halk Edebiyatı Orta Malıdır

Ahmet Rasim, 2 Nisan 1926 tarihli yazısında, tüm İstanbul’un yenilendiğini, eski nâmına bir kendisinin bir de Galata Kulesi’nin kaldığını söyleyerek, konuyu keskin bir şekilde halk edebiyatına getirerek, bu “eski moda”nın tekrar “hortlaması”ndan duyduğu çekinceyi ifade eder. Nitekim yenilik içinde halk

---

⁸⁰⁵ *HM*, 7 Nisan 1926.

edebiyatı tekrar tedavüle girmiş ve “cazband”lar, halk edebiyatı örneklerini seslendirmeye başlamıştır:

“Allah vere de bir zamanlar ‘Cengiz’e cidden a’la dedirten eski gayretler,
yine cûş u hurûşa gelerek:

- Halk şairliği de garbın füyûzât ve sünûhâtından müstefid olmak diler!

Terânesiyle eski karnaval tertîbâtından en muvâfık bir çalgı olan
“Yenişehir Bandosu”nu taklîden önde bir “cazband” takımı:

‘Nisbetimiz ne Zeyd’edir ne Ömer’e

Pîrimiz üstâdımızdır Yunus Emre’

Nakarâtını çaldıra çaldıra sokaklara düşmeye idiler!... Zira burada “halk
edebiyatı” modası aldı yürüdü. Hattâ öteden beriden tuhfeler, hediyeler,
numûneler yollanmaya başladı.”⁸⁰⁶

“Şimdiki moda mucibince halk edebiyatı acaba ne ifade edebilmek
hasiyyetine maliktir?”⁸⁰⁷ diyen Ahmet Rasim, halk edebiyatı örneklerini alaylı bir
dille sıralar ve şöyle der: “Neler, neler? Ara yerde yok olan ancak ‘maydanozlu
köfteler.” Yazısını bu tür örneklerle donatan Ahmet Rasim’in verdiği parçaların
hepsine bu çalışmada yer verilmemiş, sadece aşağıda alıntılanmıştır.

“Mesela: Aldı “Beyoğlu”:

‘Adûlar etsin temâşâ

Acı nefes geçer taşa

Al mendili yüce başa

Bağlama, Alaman eğeri!”⁸⁰⁸

⁸⁰⁶ HM, 2 Nisan 1926.

⁸⁰⁷ Ahmet RASİM, “Mani”, *Millî Mecmua*, sayı 49, 15.11.1925.

⁸⁰⁸ HM, 2 Nisan 1926.

Ahmet Rasim, aralarında Mahzuni ve Karacaoğlan'ın da olduğu halk edebiyatı örnekleri verdikten sonra, düşüncesini okurlarıyla paylaşır. Ona göre, bunlar “orta malı”dır ve “yerli hisleri”dir.

“Nasıl buldunuz?... Bilahare şerh ve tafsîl edeceğim; bunlara ‘yerli hisleri’ denir. Orta mallarıdır. İsteyen alır, kullanır, sarf eder. ‘Âşık Ömer’, ‘Âşık Kerem’ de, ‘Pervânî’, ‘Surûrî’, ‘Emrâh’ velhâsıl bu sınıf şuarânın cümlesinde bu bâbta ulu orta bir tesânüd ve teşârük vardır. rind, kalender, âşık, şair, tutkun, seyyâh gezinen bu sınıf Âşık Kerem’in:

‘Garîbin vatani kahveler, hanlar’

dediği gibi derbeder bir hayât geçirmekten zevk almışlardır. Mahazâ gönülleri yüksektir. Olur olmaz güzeli beğenmezler. Onların da kendilerine mahsûs yerli kumaşından mamûl silsile-i bedîiyâtı vardır. Bu silsileye dokunmaya gelmez, çürük ipliğe dizilmiş mercan veya kuka tespih taneleri gibi kopup dağılır.

Bakınız, Karacaoğlan:

Kâdir Mevlâ'm senden bir dileğim var

Ver bana bir suna⁸⁰⁹ gönlüm eğleyim

Ellere vermişsin, kusûrum nedir

Ver bana bir güzel gönlüm eğleyim.

Manzûmesine böyle bir kıta ile girdikten sonra muhayyel güzeli, hüsn-i mücerredi nasıl tasvîr ediyor:

Gâyet güzel olsun densiz olmasın

Gerdâni bir karış bensiz olmasın

Elin yâri gibi sonsuz olmasın

Ver bana bir yavru gönlüm eğleyim

Güvercin topuklu yâr ince belli

Kadife kalpaklı, püskürme yenli

⁸⁰⁹ Kadeh, bâde. [A.Rasim]

Hemân Koroğlu'nun Ayvaz'ı dengi

Ver bana bir suna gönlüm eğleyim

Karac' oğlan der ki edelim niyâz

Duralım divâna kılalım namaz

Almadan kırmızı, billûrdan beyaz

Ver bana bir yavuklu gönlüm eğleyim

Evet, insanın güzele güzel deyip işin içinden çıkacağı geliyor. Bizde de hüsn ve cemâl tasvîrinde hâkim olan kelimât ve temâsîlin hemen cümlesi bir değil midir?

Bektâşînin dediği gibi hepimizin birleşeceği nokta bir!"⁸¹⁰

Halk edebiyatının “duyuş” ve “algılayış”ından yakınan Ahmet Rasim, başka yazılarında da “mani” türünden duyduğu hoşnutsuzluğu ifade etmiştir. Hele hele “mani”lerdeki kalıplaşmış nidalardan hiç hoşlanmaz. “Mani denildi mi lisan-ı hâle düşen şekli tasavvut ‘adam aman aman’dan ibarettir”⁸¹¹ diyen Ahmet Rasim, bunun musikideki yansımada da rahatsızlık duyar: “Ah, of, aman... Dikkat edilirse hiss olunur ki musikimiz bu üç edatın etkisi altında gelişmiştir.”⁸¹²

2.13.2. İstanbul Şivesi

İstanbul şivesi nedir? **İstanbul Mektupları** yazarı Ahmet Rasim, kuşkusuz, bu soruya cevap verecek en yetkin isimlerin başında gelir. Dil ile yakından ilgili olan

⁸¹⁰ HM, 2 Nisan 1926.

⁸¹¹ A.g.y., **Ahmet Rasim**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 154.

⁸¹² Ahmet RASİM, “Ah, Of, Aman”, **Ciddiyet ve Mizah**, Haz. Yücel Demirel, Arba Yayınları, İstanbul 1989, s. 77.

yazar, bu konuya yer yer değinmekle birlikte, İstanbul Şivesi⁸¹³ başlıklı bir yazı yazmış ve kendisine ayrılan gazete sütunlarını sadece bu mevzuya ayırmıştır. Bugün daha çok İstanbul Türkçesi olarak tanımlanan dil kullanımının Ahmet Rasim tarafından bir şive olarak nitelendirilmesi dikkate değer bir durumdur. Ahmet Rasim, yazısının hemen başında, bugün İstanbul Türkçesi, kendisinin ise İstanbul şivesi olarak adlandırdığı “kavram”ı şöyle açıklar:

“Kulaklarımızda kalmış olan, dillerimizde dönüp dolaşan eski bir söze göre gerek konuşmak, gerek bir dereceye kadar yazmak hususunda ‘İstanbul şivesi’ denilen ifade ve beyan tarzı Türkçemizin en makbul, en tiraşide söylenişi, yazılışı olmak üzere tanınmıştır.

Filvaki’ İstanbullularca ‘çıt kırıldım’ tabir olunan kibar sınıfı mensubin ve evladı ile bunları taklit eden kimseler tarafından ihtiyar edilerek hattâ şehir dâhilinde doğup büyümüş orta aileler efradının tarz beyanından bile yine bizim kendi kendimizce nezaket ve hüsn ü ifadece daha rengin, daha başka bulduğumuz bu tarzı beyan kulağa hoş gelmekte mustalihanec tebliğ-i meram tarzlarıyla avam lisanın tekaddüm eder.”⁸¹⁴

Dr. Muhtar Tefvikoğlu, “İstanbul Şivesi” makalesinde, “Süleymaniye’de Bayram Sabahı” şiirini Yahya Kemal’in kendisine okuyup daktilo etmesi için verdiğini söyler. Tefvikoğlu, kendi söyleyişinde şiirin üç yerinde geçen “mübarek” kelimesini bugünkü söylenişiyile yazmış, fakat bunun ardından Yahya Kemal’in tepkisiyle karşılaşmıştır. Ona göre gerçek İstanbullular bu kelimeyi “mubarek” şeklinde okurlar. Ancak buna rağmen şiir “mübarek” şeklinde basılmış ve sonraki basımlar da, Tefvikoğlu’nun uyarılarına rağmen bu şekilde devam etmiştir. “İstanbul şivesi”nin oluşumu hakkında, Ahmet Rasim’in bu çalışmada incelenen fikirleri hakkında da önemli bir fikir veren bu yazısında Tefvikoğlu şöyle der:

---

⁸¹³ *HM*, 24 Mart 1927.

⁸¹⁴ A.g.y.

“İstanbul şivesi... Türkçede esas budur. Nasıl Fransızca deyince taşrada konuşulan dil değil, Paris Fransızcası anlaşılırsa, Türkçe deyince de İstanbul Türkçesi anlaşılır.”⁸¹⁵

Ancak görünen o ki, Tevfikoğlu da, “İstanbul şivesi” ve “İstanbul Türkçesi” ayrımı yapmamaktadır. Ahmet Rasim ise yazısına şöyle devam eder:

“Hâlbuki herhangi nokta-i nazardan bakılırsa bakılsın İstanbul şivesi birtakım yakın, aykırı edalardan mürekkebilen tıpkı eski kadınlarımızın ‘komşu çatlatanı’ dedikleri renk ve neşe, arz ve bolca yek diğerinden muhtelif parçalardan yapılmış kadim bohça, yorgan, minder yüzleri gibi, vücuda gelmiş ve geçen asırların terbiye-i fikriyesi, icabat-ı ahlakiyesi ile edebiyatımızdaki esaslı veya sun’i inkılaptan iyi, fena, az çok müte’essir olmuş, şiveden başka bir şey değildir.”

Ahmet Rasim’e göre ise İstanbul şivesi, bir terkipten ibarettir:

“Eski saray ağzı ki çetrefil bir Türkçe konuşmanın bir dereceye düzgünleşmiş enkazıdır, eski kibar mahafili ağzı ki, ifadece aranılan meziyyata saray ağzına nisbetle daha sahip, daha maliktir.”⁸¹⁶

Ahmet Rasim, **Ciddiyet ve Mizah**’ta da yer alan, 1913 tarihli “Lisanımızın Islahı” yazısında; dilin, çeşitli unsurlarının bir araya gelmesini şu şekilde somutlaştırır.

“Babil Kulesi sağlam olsaydı da orada şimdiki dillerin tetkikine ilişkin bir kongre toplanarak bizim lisan da davet edilse idi ilk önce imla şeklinde göre başında gül sarık ise süslü bir yapak, sırtında çivit mavisi yeleğini örten bir maşlah, bacağına karaman kuyruğu şalvar, ayağında lostrin bir iskarpin ile gitmesi icap ederdi. Orada söyleyebileceği nutka gelince kâh

⁸¹⁵ Muhtar TEVFİKOĞLU, “İstanbul Şivesi”, **Yaşayan Türkçemiz 1**, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul 1980, s. 320.

⁸¹⁶ *HM*, 24 Mart 1927.

ayın çatlatmak, kâh huruf-i meftuhayı kesre ile oynatmak, kefleri gayına dönüştürerek dığdığı eda şivelerle öteberi kekelemekten başka bir şey yapamazdı.”⁸¹⁷

Bu iki tarz da asıl lisandan uzaklaşmaktadır. Ahmet Rasim, bunları sırasıyla şöyle açıklamamaktadır. Bu sebepleri, yazarın cümleleriyle aşağıdaki gibi maddeleştirebiliriz:

“a) Bunlar da maada lisan-ı tahrir ile lisan-ı tekellümün, benim şu satırlarımda bile görüldüğü vecihle arasındaki aykırılıklarla hemen bir asra yakın bir müddetten beri lisan-ı tahririn bocalayıp durduğu sahalardaki kararsızlıklar,

b) zaman zaman lisana dâhil olan ecnebi kelimelerin itip kakıştırmaları,

c) tay ve terk edilen kelimelerin, bıraktıkları boşluklar,

d) efkârın gittikçe tenviri, ulûm ve fûnûnda sanayinin cihet cihet tesirleri,

e) siyasi inkılapların bais olduğu türlü türlü ruhi, içtimai tebdillerin hissiyat ve eşya telkiyatında, muhit üzerinde nakş ettiği mühim, meçhul ifadelerin ma'luma nâkillerinde husule getirdikleri başkalıklar,

f) avam kelimelerinin, tabirlerinin, tarz-ı ifadelerinin ihtilatından arız olan karışıklıklar, [...] taklid-i eda bozuntuları, mesela bir dediğinin “bar kir” diyemeyip beygir demiş olması hoşta gittiği için barkirin toplardan ihracı ile beygirin onun yerine bağlanmasını muhtar tekellüm ve tahrir ve ıslah suretlerine dokunulması[.]”⁸¹⁸

Ahmet Rasim, tüm bunlardan sonra şu soruyu sorar: “Şu hâlde, aradığımız “şive”yi bu mahşer-i ezdad içinde nasıl bulacağız?”

Yazar, hemen ardından bir soru daha sorar: İstanbul’da İstanbul şivesi denilen şeyi mi aradınız, dedikten sonra bozulmuş şivelerden örnekler verir.

⁸¹⁷ Ahmet RASİM, “Lisanımızın Islahı”, **Ciddiyet ve Mizah**, Haz. Yücel Demirel, Arba Yayınları, İstanbul 1989, s. 38.

⁸¹⁸ *HM*, 24 Mart 1927.

Ahmet Rasim bu aşamadan sonra İngilizceden kıyas yoluna başvurur. İngilizcenin dünya çapında geçerli bir dil olduğunu hatırlatan Ahmet Rasim, “üç yüz milyon insan bu lisanla mütekellim” olduğunu söyler ve sorar: “Sebeb?” Ardından sorusunu bu “sebeb” olarak şunu gösterir: “İlim ve fen sanat ve mukteziyat-ı medeniyeden tamamıyla hissedar olması”. Ardından Latinceye geçer:

“Latince lisan-ı metrukeden olduğu hâlde vaktiyle haiz olduğu kuvve-i temediniyesi ile Avrupa milel-i muhtelifesi lisanlarını zeber hükmüne almaması idi? Fakat şâyân-ı dikkattir ki bu lisanlardan herhangiisi ondaki kuvve-i temeddineyeyi tevarüs etmiş ise feyz-i intişarda onda tecelli etmiştir.”⁸¹⁹

Ahmet Rasim, çözümünü işte bu açıklamadan sonra verir: “Binaenaleyh, lisanımızı ıslah ve tasfiyeyi vakt-i ahire bırakalım.” Bunun nasıl olacağı ise şöyle anlatılmıştır:

“Böyle bir kuvvet ile teşhiz ve işba’a sarf-ı mukadderat edelim. Şivede, vüs’atta, fesahat ve belagat da ancak böylece elde edilir. Hem ıslah ve tasfiye meselesini nasıl ve ne esas üzerine tatbiken halledebileceğiz. Lisan diyoruz, elimizde lisan yok, etraflı bir kamus bile yapıp çıkaramadık. Dört günlük üstüvani hükümeti teşekkül eder etmez lehçesinin kamusunu tedvir için erbab-ı lisanı topladı, çalışıyor. Biz bir konferanstan diğerine geçiyoruz. Bir makaleden diğerine...”⁸²⁰

Ahmet Rasim’in dil üzerine düşüncelerini belirttiği alıntılarının ardından, yazarın “eski edebiyat” ve “yeni edebiyat” ikiliği karşısındaki duruşunu da hatırlamak faydalı olacaktır. Ahmet Rasim’in söz konusu tartışma kapsamında, Süleyman Nesib’e cevaben yazdığı ve *Musavver Malumat*’ta yayımlandıktan sonra aynen **Ömr-i Edebî**⁸²¹’ye aldığı yazısında, yeni terkipleri kendisi bile anlamıyorken,

⁸¹⁹ HM, 24 Mart 1927.

⁸²⁰ A.g.y.

⁸²¹ Ahmet RASİM, **Ömr-i Edebî**, Malumat Kütüphanesi, İstanbul 1900.

bunları kimin anlayacağını sorarak, Türk edebiyatının Doğu-Batı sentezi büyük bir edebiyat hâline gelebilmesi için gerek gördüğü hususları sıralar.⁸²²

Ahmet Rasim, Andelip ve Mehmed Celâl gibi eski edebiyat taraftarlarından da ayrılır. Aynı şekilde, Mehmed Emin'in **Türkçe Şiirler**'i ile başlayan hareketine de uzak durur.⁸²³ Nitekim yukarıdaki bölümde halk edebiyatı hakkında "orta malı" yorumunu yapan Ahmet Rasim'in eski ve yeni edebiyat karşısındaki duruşunu Şerif Aktaş şu şekilde özetlemiştir.

"O, edebî zevkte ve dilde orta bir yol tutma taraftarıdır. Ahmet Rasim, 'zevk-i millî ve irfân-ı ümmetin muhassalası ne ise' ona uymanın yerinde olacağını söylerken hem Mithat Efendi ve Muallim Naci etrafında teşekkül eden grubun özünü ve hem de kendi sanat ve edebiyat anlayışını dikkatlere sunar. O bu hareketin adını da koymuştur: Mutavassıtın."⁸²⁴

Ahmet Rasim hakkında başlıca kaynaklardan biri olan Agâh Sırrı Levend de, **Ahmet Rasim**⁸²⁵ kitabında "eski" ve "yeni" tartışması bir bölüm hâlinde verdikten sonra Ahmet Rasim'in tüm bu tartışmalara katıldığını belirtir ve ayrıntılı bilgi için okurlarını yine başka bir kaynak kitap olan, kendi kitabına yönlendirir: **Türk Dilinde**

⁸²² Bu tartışma ve Ahmet Rasim'in bu tartışmadaki fikirleri için bkz. Fazıl GÖKÇEK, **Bir Tartışmanın Hikâyesi: Dekadanlar**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2007, s. 85-90.

⁸²³ Ahmet Rasim, yukarıda kısaca bahsedilen tartışmalar dışında, edebî tartışmalar ve hareketleri çoğunlukla mizah unsuru yapmış, bu konulardaki fikirlerini ironik ve müstehzi bir şekilde belirtmiştir. Örneğin Şehir Mektupları'nda, bir nevi edebî tarz borsası kurmuş ve piyasadaki son rakamları aktarmıştır: "Kariben tasfiye-i lisana başlanılacağı havadisinin şâyi olması üzerine dün akşam Türkçe şiirler on sekiz yirmi parada, yeni edebiyat-ı cedide konsolidesi yirmi üç altı santimde, eski edebiyat-ı cedide on dokuz beşte, eski edebiyat-ı atıka 13 dirhem 4 tûmende kapatmıştır." **Şehir Mektupları**, s. 211.

⁸²⁴ Şerif AKTAŞ, **Ahmet Rasim**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 59.

⁸²⁵ Agâh Sırrı LEVEND, **Ahmet Rasim**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1965, s. 38-44.

Gelişme ve Sadeleşme Evreleri.⁸²⁶ Aynı eserde, Ahmet Rasim’in dil ve edebiyat tartışmaları için ayrı bir bölüm de bulunmaktadır.

Ancak Ahmet Rasim’in dili veya dil hakkındaki görüşleri üzerine yapılabilecek birçok incelemenin yanı sıra, bir yazısının son cümlesini hatırlamak, onun dil ile kurduğu “duygusal” veya “sezgisel” ilişkiyi açıklamak için yeterli olacaktır. Ahmet Rasim, görülmeyen geçmiş zamanlı birkaç fiili art arda kullanarak kendisi hakkında bir dedikodudan bahsettikten sonra, şöyle der:

“Aman yarabbi! Bu rivayet veya hikâye fiilleri de ne kadar tatlıdır. Türkçenin bu uzubetine bayım bayım bayılırım!”⁸²⁷

2.13.3. El Yazısı ve İmza

Ahmet Rasim, 18 Temmuz 1927 tarihli yazısında el yazısı, imza, mübeyyizlik ve Darüşşafaka’da yazı eğitimi gibi konulara ayırmıştır. Ahmet Rasim, okunmayan metkuplardan aldığı ilhamla konuya girer ve el yazısı hakkındaki görüşlerini sıralar. Ne var ki, yazının yayımlanmasından yaklaşık bir buçuk yıl sonra harf devrimi olacaktır ve Ahmet Rasim’in tümüyle el yazısına ve hurufata ayırdığı bu yazısında alfabeyle ilişkin görüş bulunmamaktadır.⁸²⁸

⁸²⁶ Agâh Sırrı LEVEND, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1949.

⁸²⁷ *HM*, 9 Teşrin-i Sani 1923.

⁸²⁸ Ahmet Rasim, henüz 1912’de Tasvir-i Efkâr’da yayımlanan “Lisanımız” yazısında şöyle demektedir: “Harflerimizi ıslah etmeden kelimelere geçmek güçtür. İmla işaretlerimiz bu hâlde kaldıkça lisanın kapsama yeteneği de büyümmez. Er geç lisanda bir 10 Temmuz’a [II. Meşrutiyet], büyük bir inkılaba ihtiyaç duyulacaktır.” Bkz. Ahmet RASİM, “Lisanımız” **Ciddiyet ve Mizah**, Haz. Yücel Demirel, , Arba Yayınları, İstanbul 1989, s. 93.

“Acaba kimden? Nereden?”

Ara sıra öyle mektuplar alıyorum ki imzalarını okumak, dakikalarca nazar-ı dikkat önünde tedkik ve muayene ederek eski tabîrlerimizden olduğu üzere bir harfinin kıvrıntı veya büküntüsü delâletiyle ‘çıkarmak’, hiç olmazsa benzetmek mümkün olamıyor. Zarfına bakarım, mürsil posta memuruna gösterilse bile o da içinden çıkamayacak derecede ya taşkın yahut belli bellisiz vurulmuş bir damga. İnsan bazen ‘zıkr-i mahal irâde-i hâl’ veya ‘zıkr-i hal irâde-i mahal’ kabîlinden olmak üzere mürsili bulabilir. Arz ettiğim bu nevi mektuplar ise böyle bir kaide-i istihraciye râm olmayanlardır.

Alelâde okunaksız şeyler yazmadan madûd değildir. Filvâki yazı olur da okunmaz olmaz, diyenler de vardır. Hatta hiyeroglifler, mismârî hatlar, bunca davâya, bunca mebâhis-i bî-manâya sebab-i müstakil olarak kafalarımızı şişirmiş olan mâhud Orhun Kitabeleri, en son bir İngiliz müsteşrikin uğraştığı Çince-Türkçe bir çeşit yazı bile okunmuştur, diye iddiada bulunanlar da vardır. Hâlbuki biz, şöyle böyle muharrirler ne zıpçıktı müsteşriklerden ne de sallapati âsâr-ı atîka müntesiplerindeniz, bize yazanlar da ne Mısır-ı kadîm, ne Asurya, ne de edvâr-ı Turaniye efrâdındandırlar. Biz gün yazar gün okuruz, mahalleli olduklarımız da hemen hemen bize benzerler.”⁸²⁹

Ahmet Rasim, yazısının “zıpçıktı müsteşrikler” ifadesiyle dikkati çeken bu kısmından sonra, ismini belirtmediği bir Fransız yazardan alıntı yaparak yazı güzelliği ve nezaket arasında bir bağ kurar:

“Bir Fransız muharriri: ‘Okunmayacak tarzda yazmak, imza atmak nezâkete mugâyirdir’ diyor.

Vâkiâ muharrir bir dereceye kadar haklı, herhangi bir mürselün-ileyh aldığı bir mektubu okuyup anlamak için uzun uzun tedkîkât-ı hattiyeye girişecek hâldeitâb-ı zihin etmeğe mecbûr olacak olursa mürsil hakkında pek de hüsn-i niyet ile mütetassis olmaz. En kestirme olarak:

- Okunmuyor!

der, yırtar atar veyahut bir tarafa fırlatır. Diğer taraftan ‘imza’ mes’elesini öteden beri şâyân-ı münâkaşa bir mes’ele hükmünde kalmaktan kurtulamıyor. İmzası okunmayan mektup, her zaman için, cevapsız kalmağa mahkûm olduğu gibi hiçbir değeri olmadığı hâlde iç sıkıntısı

⁸²⁹ HM, 18 Temmuz 1927.

veren, beyhude göz yoran bir münâsebetsizlik vesikasından başka bir şey değildir. Bunların öyleleri vardır ki vaz'ından mâadâ kimse tarafından da şifre edilemez.”⁸³⁰

2.13.3.1. Türk Muharrirlerinin El Yazıları

Bir zamanlar imza atarken noktaların kullanılmadığını, Ziya Paşa'nın imza olarak sadece bir “nokta” kullandığını ve bununla ilgili anekdotu, Ahmet Midhat'ın yazısının zor okunduğunu hatta sadece *Tercüman-ı Hakikat*'teyken sadece Tatar Abdullah tarafından dizilebildiğini, Namık Kemal'in yazısının rika hattının olgun bir örneği olarak gösterilebileceğini ve Bab-ı Âli'de “ser-i meşk alındığını”, Recaizade'nin yazısının müstesna, Muallim Naci'nin yazısının “hem kâideli, hem de kelime kelime bir vuzuh-ı tam içinde müncele” olduğunu öğreniriz. Ebüzziya'nın yazısı rikanın ibditai bir örneği olmakla birlikte gayet okunaklı olduğu ve yazıda sadece lakabıyla anılan “şair-i azam” Abdülhak Hâmid'in yazısının ve imzasının “azami derecede revnak-dâr-ı vuzuh” olduğu **İstanbul Mektupları**'ndan öğrendiğimiz değerli bilgiler arasındadır:

“Bizde bir zamanlar imzalarda ecîş bücüşlükten maadâ noktasızlık da âdet idi. Tercî-i Bend sâhibi edîb-i meşhur Ziya Paşa, imzasını noktalar imiş. Muttasıflardan biri makâm-ı tezyifte:

- Sanki imzanıza nokta atmak suretiyle kâide-şikenlikten ne zevk bulursunuz? diye sormuş.

Paşa merhum da:

- Sıpa olmaktan kurtulurum! demiş.

Yazının ve imzanın okunaksız olması husûsunda Midhat Efendi merhûmun da oldukça hissesi var idi. Eski *Tercümân-ı Hakikat*'te bulunduğum için bilirim, mürettiblerden bir Tatar Abdullah'tan başkası merhûmun yazısını dizemezdi. Yazılar karınca dizisini, pek ziyade sık olması hasebiyle müsvedde kâğıtları da sürüsünü andırırdı.

⁸³⁰ HM, 18 Temmuz 1927.

Şinasi merhûmun el yazısını görmedim. Ebuzziyâ, Şinasi'nin cinnet derecesinde bir vehim ve endişe sebebiyle kimseye mektup yazmaz bir hâle geldiğini söyler. Nâmık Kemâl'in el yazısını, âdetâ "rika" hattının bir enmûzec-i kemâlîdir. Hatta vaktiyle Kemâl Bey rikası Bâbîâlî'de ser-i meşk ittihâz edilmiş idi. Merhûmun imzası da güzellerin güzelidir. Recaizâde Ekrem Bey'in el yazıları müstesna, nezih bir kalemin mahsûlü olduğuna şehadet eder. İmzasının matbûiyeti nazar-ı riya bir derecededir.

Muallim Naci'nin yazıları hem kâideli, hem de kelime kelime bir vuzuh-ı tam içinde müncelî idi. Bir hâlde ki müsveddâtı uzaktan görülünce 'Naci'nin!' der idik. Bittabi imzası da katiyyet-i tersîmiyeye mâlik idi.

Ebuzziyâ'nın el yazıları da rik'anın ibtidâi yani Hattât İzzet Efendi merhumun kâidesinde evvelki meşhûr Mümtaz Efendi veya Kemâl Bey Rika'sı kavâidini amâmen haiz, vâzılı idi. İmzası olan 'Ebuzziyâ Tefvik' Dîvânî bozması tarzında yekdiğerine merbut, müteselsil idiyse de gâyet okunaklı ve mutena bir üslupta idi.

Şair-i Âzam'ın hat ve imzası da azami derecede revnak-dâr-ı vuzûhdur."⁸³¹

Birçok önemli yazar ve şairin el yazıları hakkında bilgi veren Ahmet Rasim'in yazısını ise Muzaffer Gökman'dan öğreniriz: "Ahmet Rasim yazılarını bizzat kendisi yazar, okunaklı olduğundan müretteplerin şikâyet ettikleri duyulmazdı."⁸³²

2.13.3.2. Darüşşafaka'da Yazı Eğitimi

Ahmet Rasim'in, Darüşşafaka'daki yazı eğitimiyle ilgili olarak söyledikleriyse şöyledir:

"Benim Dârüşşafaka'da talebeliğim senelerinde mekâtib-i umûmiyemizdehüsni hat dersleri ayrıca bir itinaya mazhar bulunuyordu. Rik'a, sülüs, nesih, dîvânî, tâ'lik, hatt-ı reyhânî hutût ve kavâidi derece derece gösteriliyordu. Hattat İzzet Efendi merhûmun on kadar defterden

⁸³¹ HM, 18 Temmuz 1927.

⁸³² MG, s. 88.

ibâret **Rehber-i Sıbyân**'ı rik'a yazının usul ve kavâidini etrafıyla heveskârânına kendi kendisine kâideli yazı yazmak husûsundan âdirü'l-emsâl bir rehber idi. Mektepte yazı dersinden kırık numara aldığımı bilmiyorum. Matbuata ilk intisab ettiğim senelerde de makalelerim, mürettibleri yormaz idi. Fakat muharrirlerin derdi yani mürettib-hâneye müsvedde yetiştirmek belası, bildiğim kavâid-i hattiyeyi unutturduğu gibi bambaşka kendi gelen bir kâideye alıştım.

Hüsn-i hat derslerini ihmâl etmekte oldukça mütebâriz bir hata vardır. Zaten kelimelerimiz hurûf-ı muttasıla yüzünden birden bire okunmaktan az çok uzak bulunduğu hâlde bunları bir de her nazarın fark ve temyîz edemeyeceği bir tarzda yazmak, hepimizin giriftâr olduğu müşkilâtı artırmaktadır.”⁸³³

2.13.3.3. Mübeyyizlik

“Vaktiyle Bâbîâli'de ve devâir-i hükûmette ‘mübeyyizlik’, kalem memûriyetlerin en ibtidâisi idi. Öyle mübeyyizler var idi ki yazıları için “inci tânesi” denir ve hüsn-i hatları yüzünden kendileri de geçinirlerdi.

O tarihlerde bir kaleme yazılmak istidâsında bulunanların evveleminde yazısı nasıl diye bir müsvedde yazdırır veya kopya ettirirlerdi.

Matbaanın icadını müteâkip bizde zuhûr eden hattâtın buhranı hâlâ devâm edip gitmektedir. Bahusûs 36, 47 punto yazıların zuhûru bu buhranı daha ziyade teşdit edecek mâhiyettir.”⁸³⁴

Ahmet Rasim, konuyu yine okunmayan mektuplara getirerek, bunları yazarların kendileri tarafından da okunmadığını belirtir:

“Şimdiye bu buhran, hepimize müstevli olmak istiadâdını göstermektedir. Kâide-i mahsûsasına az çok mütekarrib bir sûrette yazılmış mektûbât ve müsveddâta tesâdüf etmek gittikçe nedret bulmaktadır. İşte senede beş on tanesini gördüğüm ne imzası ne de münderecâtı güldür güldür okunur mektupların vücudu bu nedretin şevâhid-i celiyesi makûlesindedir.

İhtimal ki bu mektupları, sâhipleri bulunacak olsa da kendilerine oku, denilse onlar bile yek nazarda muvaffak olamazlar.”⁸³⁵

⁸³³ HM, 18 Temmuz 1927.

⁸³⁴ A.g.y.

2.13.4. Çiçeklerin Lisanı

Ahmet Rasim, tam da bir bahar günü yayımlanan yazısını (16 Mart 1927) tümüyle çiçeklere ayırmıştır. Yazısına çiçeklerin de bir lisanı olduğundan bahsederek başlayan Ahmet Rasim, çiçeklerin dilini icat edilmiş nükteli bir lisan olarak görür:

“Bu lisan-ı cezbiyet alakalarından, halk arasında zerfak, sevinçlik diye ma’ruf aykırı temayülat nefsanîye ifadelerinin renk, isim fenn-i nebatta müdevveni fasılalardan, zürelerden hangilerine mensubiyeti olduğu nazar-ı dikkate alınmayarak, fakat geldikleri manaya bir teamül süsü vererek icat edilmiş nim muama’i nim nükteli bir lisandır.”⁸³⁶

Bu tip ifadelerin her millette başka anlamlara gelebileceğini ifade eden Ahmet Rasim, çiçeklerin konumlarının da anlamlandırma aracı olduğunu bizzat örneklendirir:

“Evlerin pencerelerindeki kafeslerinde, cihannümalarında, haremlerde yüksek başlar üzerinde, ellerde hediye demetler hâlinde delalet ettikleri manalara, piyasalarda kupa arabaların karşılarında tek çift tutam buket hâlinde de bulunca -anlayış ve anlayıştaki muvafakiyete göre- yine o manaya delalet eder.”⁸³⁷

Çiçeklerin sadece konumları değil; sunuşları, alışları, koklanışları ve türlü kur malzemesi olarak kullanılışlarının da bir usulü vardır:

“Zampara burunlarının nazarları takibe bu çiçeklere doğru uzanışı, koklayışı, koku alır almaz; ‘Vay burnum!’, veya ‘Koklayanın burnu

⁸³⁵ *HM*, 18 Temmuz 1927.

⁸³⁶ *HM*, 16 Mart 1927.

⁸³⁷ A.g.y.

düŖer.’ der gibi çekilen güya kokusundan baygınlık geçiriyormuŖ gibi süzölüş, ‘Oh! İçim açıldı’ manasına münŖerihane duruş, kaŖlar gözler, ‘Bir tanecik ver!’ deyiŖ etvar taklidiyesi araba sürtünüp geçer gibi yaklaŖtıkça; ‘İkisi de çiçek’ gibi sözlerle harf atıŖ ve misali maskaralıkları arada sırada bu panoramaya muzhik manzaralar verirdi.”⁸³⁸

2.13.4.1. Çiçek Sözlüğü

Ahmet Rasim, bir zamanlar bu türlü çiçek adabından haberdar birisinin, kendisine yazdırdığı “çiçek sözlüğü”nü de bir araya getirerek, okurlarına sunar⁸³⁹:

“Bu yolda büyümüş, yürümüş, gün görmüş, sefalar sürmüş, türlü türlü vakıalara, arbedelere şahit olmuş, Ŗimdi bir köŖeye çekilip her Ŗeyden elini çekmiş ise de yine, ‘İhtiyar olsam da gönlüm tazedir’ mazmununu unutmamış birisi, bana vaktiyle yazdırıp saklamış olduğu üç listeyi ‘Yaz yine iade et’ Ŗartıyla tevdi’ etmiş idi. Notlarımın içinde bulunan bu üç listenin birincisi Ŗöyledir:

Katmerli gül: Seninle böyle sarmaŖ dolaŖ olmak nasip olmayacak mı?

Kırmızı karanfil: Derdinden kan kusuyorum, merhamet et.

Ŗebboy: Ne kadar hain imiŖsin.

MenekŖe: Herculik ediyorsun, yazık Ŗanına!

Sarı gül: Hayatımdan hiç ümidim kalmadı.

Lale: Sensiz yaşayamayacağım. Beni terk etme.

Zambak: Bu gece rüyamda seni gördüm.

Beyaz leylak: Hiçbir mani kalmadı, benim olacaksın.

Beyaz yasemin: Bana fotoğrafını gönder, bari onunla yatayım.

Leylak: Dün nereye gittin? Hakkında bir Ŗey işittim.

SarmaŖık yaprağı: Sana bunun gibi sarılmak istiyorum.

⁸³⁸ HM, 16 Mart 1927.

⁸³⁹ Divan edebiyatında belli baŖlı çiçeklerin anlamları için bkz. Yavuz BAYRAM, “Klasik Türk Ŗiirinde Duyguların Dili”, *Turkish Studies*, Güz 2007, s. 209-219.

Kuru yaprak: Kuruttun beni.

Kara diken: Bu muazzeb de nereden çıktı.

Zerrin, beyaz fulya: Amasyanın bardağı, biri olmazsa biri dahi...

Nergis: Ne için mektup yollamıyorsun? Bu akşam mutlaka beklerim.

Süpürge çöpü: Bunca zaman yolunda saçımı süpürge ettim, yaranamadım. Bundan sonra mı yaranacağım?

Şakayık: Pek açık saçık geziyorsun.

Gonca nergis: Gözlerim sende.

Sümbül: Ah, o senin kokusuna can dayanmayan perçemin.

Ful: Niye koklanır koklanmaz kaçarsın?

Erguvan: Pek yükseklerle açılma.

İtır: Gel de seni koynumda koklayayım.

Lale: Bir kadeh mi olsun içirmeyesin.

Yer menekşesi: Hak-i pay oldum, daha ne kadar yalvarayım?

Menekşe gülü: Ufacıksın tefeciksin ama ne çiçeksin.

Zakkum: Sensiz içkilerim zehr oluyor.

Her dem taze: Beni ihtiyar ettin, sen böyle kaldın.

Gece sefası: Sensiz kalmadı.

Küpe çiçeği: Söylediklerin hâlâ kulağımda.

Şeftali çiçeği: Bir busene can vermek için müşteri oldum.

İnci çiçeği: Beni incitme, ah ederim.

Dalı dikenli bir gonca: Etrafındakileri beğenemiyorum.

“Ol goncanın etrafı almış nice bin har.”⁸⁴⁰

---

⁸⁴⁰ HM, 16 Mart 1927.

Ahmet Rasim'in **İstanbul Mektupları**'ndaki "lügatçe" olarak tanımlanabilecek bir diğer çalışması da, "burun" başlığını taşımaktadır. "Burun sözlüğü", bağlamından koparılmayarak, II. Abdülhamit başlığı altında incelenmiştir.

2.13.5. Hüseyin Rahmi ve Sansür

Ahmet Rasim, 1901'de birlikte yazı yazmaları yasaklanıp biner kuruş maaşla Nafia nezaretlerine tayin edildikleri, 1908'de ise *Boşboğaz ile Güllabi* adlı mizah gazetesini birlikte çıkardıkları Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın⁸⁴¹ 1924 yılında *Son Telgraf* gazetesinde tefrika ettiği **Ben Deli Miyim** romanında, Ermeni bir kızın erotik sayılabilecek bir sahnesinden ötürü, Beşinci Ceza Mahkemesi'nde davasının görüldüğünü aktarır ve Natüralizm, Realizm gibi akımlara bağlı kalarak yazdıkça bu tür hadiselerin devam edeceğini belirtir.

Ahmet Rasim ayrıca Hüseyin Rahmi'nin yine tüm bunları kapalı bir Arapça ve Farsça yoğunluklu bir dille yazması hâlinde dava edilmeyeceğini de ifade eder.

Ancak, bu konu hakkındaki Nuri Sağlam'ın kaleme aldığı, "**Ben Deli Miyim** Romanında 'Ahlâka Aykırı Neşriyat' Yaptığı Gerekçesiyle Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Yargılanması" makalesinde belirtildiği üzere, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın yargılanma nedeni romanın ahlaka aykırı olması değil, siyasi olmasıdır. Nuri Sağlam, makalesinin sonuç bölümünde bu hadiseyi şu şekilde özetler:

"Sonuç olarak hakkında 'ahlâka aykırı neşriyat' yaptığı gerekçesiyle dava açılan Hüseyin Rahmi, esasen Cumhuriyetin ilan edildiği günlerde ortaya

⁸⁴¹ Hüseyin Rahmi GÜRPINAR, **Gazetecilikte Son Yazılarım**, Haz. Abdullah - Gülçin Tanrının Kulu, Özgür Yayınları, İstanbul 2006. Kaynak: Ali SERDAR, **Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Ahlak Sorunsalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2007, s. 2.

çıkan ‘Ermeni yolsuzluğu’ skandalını **Ben Deli Miyim** romanına konu edindiği ve bu münasebetle dönemin hükûmetini şiddetle eleştirdiği için yargılanmış ve her ne kadar beraat etmişse de ahlâki değil fakat siyasi bir sebep yüzünde ahlâksızlıkla itham edilmiştir.”⁸⁴²

Ahmet Rasim ise bu konuyu şu şekilde duyurmuştur.

“Hüseyin Rahmi Bey Beşinci Ceza Mahkemesi’nde. **Ben Deli Miyim** unvanıyla *Son Telgraf*’ta tefrika ettiği yeni romanının bir yerinde Tünel’de bir sigara ağızlığının, delişmen biri tarafından nim üryan bir Ermeni kızının bilmem ne tarafına havale edilmiş olduğunu musavver fıkrası Müdde-i Umumilikçe mahal-i adab görülerek hakkında ikame-i dava edilmiş. Bana öyle geliyor ki meslek-i tahririyeden olan natüralizm, realizm gibileri yine ‘Bâhname’ tarzı olarak telakki ettikçe bu türlü davalardan yakayı kurtarmak kabil olamaz. Yine bana öyle geliyor ki Rahmi Bey biraderimiz bu fıkrayı Arabî, Farsî kelimelerle bi’t tevşih tıpkı Ermeni bızdık tutunun setr-i avret ettiği gibi alenen kapalıca, hafiyen apaçık yaza idi dava, hadis olmazdı. Hâlbuki diğer tarafta mahkeme, işi bütün açtı, iddianame bu fıkrayı nakletmekle herkesin nazar-ı teccüssü uyandı. Ağızlık da, tutu da, tutunun tutusu da meydana çıktı! Teemmül etmeli ki iffet-i, ahlak ve nezahet-i ahval ü etvarıyla temeyyüz etmiş olan Rahmi Bey bugün mugayir-i edep yazı yüzünden maznun sandalyesinde oturuyor!”⁸⁴³

⁸⁴² Nuri SAĞLAM, “Ben Deli Miyim Romanında ‘Ahlâka Aykırı Neşriyat’ Yaptığı Gereğiyle Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yargılanması”, *İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S. XXXII, İstanbul, 2005, s. 109-130.

⁸⁴³ *HM*, 1 Teşrin-i Evvel 1924.

SONUÇ:

İstanbul Mektupları, sadece İstanbul'a yoğunlaşmış gibi gözükse de aslında "bir devrin bugüne yazılmış mektupları"dır. Dolayısıyla sadece şehrin değil, Cumhuriyet'in ilk yıllarının ruhunu da yansıtır.

Bununla birlikte Ahmet Rasim için dünya İstanbul demektir. **Şehir Mektupları**'nda yaşam sahnesi olarak "bu dünyayı" almış, hayatı anlatmaya çalışırken şehri, şehri anlatmaya çalışırken hayatı anlatmıştır. Oysa **İstanbul Mektupları**'yla, Ahmet Rasim'in hayatına başka bir mekân daha girmiştir: Ankara. Artık yazar, "İstanbul'a" değil, "İstanbul'dan" da seslenmeye başlamıştır.

Elbette bu durum, onun İstanbul'u yeterince anlatmadığı anlamına gelmemelidir. "Gayr-i faal payitaht", yazar için yine aslî unsurdur. Ahmet Rasim, başka bir konuya bile ya İstanbul'dan ulaşır ya da konuyu İstanbul'a bağlar. İstanbul, onun için, yaşayan bir varlıktır ve onun değişen hâllerini gözlemlemek Ahmet Rasim'in neredeyse irade dışı gelişen bir melekesidir. Ancak **İstanbul Mektupları**'nda yazarın, kendi aidiyetini İstanbul'la birlikte yeni bir olguya daha bağladığı söylenebilir: Türkiye veya Cumhuriyet.

Bu tez çalışmasındaki konuların çeşitliği, sosyo-kültürel ve politik öğelerin kapladığı hacim, bu savı doğrular niteliktedir. Ahmet Rasim'in Cumhuriyet'e bağlılığını fırsat buldukça belirtmekteki hevesi, Atatürk'ün İstanbul'a gelişleri ve sağlık durumu ile ilgili duyduğu heyecan ve merak, kutlamalarda yaşadığı coşkunluk yazarın hayatına ve yazılarına sızan bu yeni kavramların yoğunluğunu gösterir.

Kuşkusuz bu tez çalışması siyaset veya sosyoloji temelinde değil, edebiyat ve kültür öğeleri gözetilerek hazırlanmıştır. Nitekim Ahmet Rasim de, düzyazının neredeyse tüm alanlarında eser vermiş bir yazar ve bir “edebiyat adamı”dır. Ancak tıpkı “edebiyat” gibi, Ahmet Rasim’in yazıları da sosyo-kültürel unsurlar barındırır. Bu nedenle, **İstanbul Mektupları**’ndan dönemin ruhunu, sosyo-kültürel etkileri ve politik unsurları çıkararak yapılacak bir araştırmanın eksik kalacağı aşikârdır.

İstanbul Mektupları’nın incelenmeye çalışıldığı bu tezin sonunda gözlemlenebilecek diğer iki husus ise şunlardır: Yazıların biçim olarak belirli bir karakter göstermeleri ve muhteva zenginliği.

İstanbul Mektupları’nda İstanbul’un 1923-1928 yılları arasındaki sorunlarını, İstanbulluların psikolojisini, inkılaplarla birlikte yaşanan kültürel değişimi, zamanın ruhunu ve yeni bir devletin meseleleriyle meşgul, ümitvar sesini buluruz.

Yüzyıllardır “herhangi bir şehir” değil, bir payitaht bilincine sahip olan İstanbul, Mütareke yıllarında bir işgal şehri hüviyetine bürünmüş, Cumhuriyet’le birlikte özgürlüğünü kazanmışsa da başkentliği Ankara’ya kaptırmıştır. “Bu gayr-i faal taht”ın o günlerdeki ruh hâli **İstanbul Mektupları**’nda pek çok kere işlenmiştir.

Bununla birlikte, şehirde yoksulluk ve ekmek sorunu baş göstermiştir. İstanbul kötü beslenme ve fakirlik nedeniyle salgın hastalıklarla boğuşur, yangınlarla mücadele eder. 1912 depreminin travması Ahmet Rasim’in 1920’li yıllardaki yazılarında bile tazedir. Ancak tüm bunlara rağmen, Ahmet Rasim ve diğer İstanbullular, içten içe bir İstanbullu olmanın gururunu yaşarlar. Nitekim “şehir mektupçusu” bu gururla birlikte, halkın ümidini taze tutmak, onlara moral vermek

ister gibidir. Açık bir şekilde İstanbul'un tekrar "eski İstanbul" olacağına inandığını ifade eder.

Nitekim bunun için haklı dayanakları da vardır. Ülkeyi hürriyete kavuşturduğu için şükran duyduğu Mustafa Kemal Atatürk'e ve TBMM'ye bağlılık duymaktadır. Cumhuriyet rejimiyle birlikte ülkeyi güzel günler beklemektedir. Yazar, Cumhuriyet'in tren yolu hamlesinden büyük coşku duyar. Ahmet Rasim'in İstanbullulara verdiği umudun dayanakları, Cumhuriyet'e duyulan bağlılık, inanç ve sevgiden ötürüdür. Bu anlamda, **İstanbul Mektupları**'nda sadece Cumhuriyet'le ilgili değil, bizzat Atatürk'ün sağlığı veya İstanbul ziyaretleri gibi konularda da heyecanlı ve coşkulu yazılar bulunduğunu hatırlatmak gereklidir.

Gelecekte emin olan Ahmet Rasim, hem günceli hem de geçmişi harmanlamış, bir yandan İstanbul'dan mektuplar yazarak İstanbul'un sesini duyururken, diğer yandan da onun geçmişini hatırlamış ve hatırlatmıştır. Bu şehrin seyyar satıcılarının sesleri, mevsimlerinin hâlleri, cemrenin sadece İstanbul'un havasında değil, toplumsal yaşam üzerindeki etkileri **İstanbul Mektupları**'nda bulabileceğimiz diğer bilgiler arasındadır. Keza bu yazılarda kürk ve kürkçülük, kahvehaneler, kitap piyasasının geçmişi ve bugünü hakkında önemli sosyolojik bilgiler bulunmaktadır.

Ahmet Rasim, İstanbul'un mekânlarını da sadece nostaljiyle anmaz; bir kültür ögesi olarak inceler. Pera Palas üzerinden İstanbul'un "palaslaşmasını", Yıldız üzerinden ilk önce siyaset, daha sonra kumar meselelerini ele alır. Hatta İstanbul'un bir "Frenkleşme" tarihini de sunar. Batılılaşmanın simgesi hâline gelen Beyoğlu'nun nasıl "Beyoğlu" hâline geldiğini ve Şişli'nin değişimini bu yazılardan öğreniriz.

Ahmet Rasim, İstanbul’la duygusal bir bağ kurmuş olsa da, gerçekçilikten ödün vermez. Nitekim onun yazdıklarını bugün için önemli kılan muhteva özelliği biraz da budur. Bu yazılar, kurgusal bir eserin güvenilirliğinden ve tarih belgelerinin soğukluğundan uzak birer vesika gibidir. Bu vesikalarda İstanbul’un sabikalı sayısını, bunların kaçının kadın ve çocuk olduğunu, adli haberlerin de “şehrin malı” hükmünde sayıldığı düşüncesini, memurların rüşvetçiliğini ve yolsuzluklarını bulmak mümkündür.

Ramazan ise yazar için başlı başına bir konudur. “İstanbul’da ramazan” denilince akla gelen ilk isimlerden birisi olan Ahmet Rasim, eski ramazanları anar. Bugün bizler için “eski ramazan” hükmündeki “o günün ramazanı”nı da anlatır. Üstelik meseleye sadece toplumsal değil, bireysel bir yaklaşımı da vardır. Kendi ramazanlarından ve ramazan hatıralarından bahseden Ahmet Rasim, oruç üzerinden toplumun “inanç haritası”nı da çıkarır. Sokağında sadece tek bir ninenin oruç tuttuğunu düşünen Ahmet Rasim, oruç kontrolü için nefeslerin koklandığı bir devrin ardından gelen özgürlükle riyanın azaldığını söyler ve bugün unutulmuş olan bir ramazan kaçamağından bahseder: Sulu iftar. Ramazan’ı andıktan sonra mahyalardan bahsetmeden de edemez ve bir tarihçi olduğunu hatırlatır şekilde, “çifte minare” ve mahya tarihi hakkında önemli bilgiler verir. Fakat güncel olanla bağlantısını da hiçbir zaman koparmaz ve içki karşıtı yazılar yazılan mahyalarla alay etmekten kendini alamaz.

Eğlence, her ne kadar Ahmet Rasim’in hayatının önemli bir unsuru olsa da, “şehir mektupçusu” bu meseleyi de tarihî ve toplumsal bir perspektifte değerlendirir. İşgal İstanbul’unda eğlencelerin nasıl değiştiğinden bahseder, cazbantları ve çarleston gibi dansları tanıtır. Toplumun “sarhoş kadın” ile ilk kez o yıllarda tanıştığını öğrendiğimiz bu yazılarda, o yıllardaki rakı buhranı, buna bağlı olarak ortaya çıkan kaçakçılık ve Reji hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır.

İstanbul Mektupları sayesinde Ahmet Rasim'in en çok ilgilendiği konuların başında “intihar”ın geldiğini de fark etmek güç değildir. Savaş sonrası karamsarlık ve yoksulluk başta olmak üzere birçok önemli toplumsal meseleden ötürü o yıllarda önemli bir vaka, hatta bir moda hâline gelen intihar, Ahmet Rasim'in satırlarına sık sık konu olur. Ahmet Rasim, müntehirlerin olduğu kadar, toplumun da intihar algısı üzerine kafa yorar ve bu konu hakkında çözüm önerileri sunar. Bu vesileyle, intihar eden Sadullah Paşa, Beşir Fuad gibi meşhur edebî şahsiyetler hakkında da bilgi verir.

İstanbul, o günlerde daha “kozmpolit” bir şehirdir. Rum, Yahudi veya Ermeni vatandaşların İstanbul nüfusu içinde önemli bir yoğunluğu bulunmakta, yeni bir ulus devlet içinde bahsi geçen bu azınlıklar önemli bir mesele olarak hep gündemde kalmaktadır. Yahudi bir kızın öldürülmesi sebebiyle Yahudiler'in gösterdiği tepki gibi güncel bir hadise üzerinden Ahmet Rasim, Yahudiler hakkındaki güncel fikirlerini aktarır. Bu düşünceler, bir nevi “yeni rejimin sesi” olan bir gazetenin önemli yazarlarından biri olan Ahmet Rasim tarafından yazılması sebebiyle büyük önem taşır. Azınlıklar hakkındaki tüm görüşlerin, yayımlandıkları mecra bakımından neredeyse bir “resmîyet” kazandığı söylenebilir.

Yeni rejim; yeni görüşler, yeni idealler ve aynı zamanda, yeni hamleler devridir. Demiryolları hamlesi de bunlardan birisidir ve Ahmet Rasim bu konudan büyük heyecan duymaktadır. Yazarın deniz ulaşımı, köprüler ve manda arabalarıyla ilgili yazıları da onun ulaşım konusunu ne denli önemseydiğini gösterir niteliktedir.

İstanbul Mektupları'nda karşımıza çıkan bir diğer konu başlığı ise modadır. Bu yazılardan şapkanın sadece bir “şapka” olmakla kalmayıp diğer kıyafetleri de kendisiyle uyumlu hâle getirmek suretiyle “tepeden turnağa” değiştirdiğini öğreniriz. Ahmet Rasim bu anlamda sadece moda ile değil, zihin değişikliğinin bir yansıması olan dış görünüşle ilgilenir. Sakal yüzünden memuriyetini kaybeden Şinasi'yi andıktan sonra, o günlerde sakallı birini göremediğini söyleyerek, İstanbul halkının

değişimini somutlaştırarak sunar. Kıyafet bahsi Ahmet Rasim'in bir "kültür insanı" veya "tarihçi" olduğunu da gösterir. Bir kıyafet tarihi olmadığından yakınan yazar, serpuşların tarihi ve türleri hakkında da ayrıntılı bilgi verir.

Ahmet Rasim İstanbul'un tarihi ile değil "zamanları"yla da ilgilidir. Hıdrellez'in toplumsal hayattaki yerini, geçmişten örnekler vererek anlatır. İstanbul'da bir yılda nasıl olup da dört yılbaşı kutlanabildiğini anlatarak, farklı inanışların yılbaşı âdetleri hakkında bilgi verir.

İstanbul Mektupları'nı değerli kılan bir diğer başlık ise "matbuat"tır. Nitekim Ahmet Rasim'in matbuat anıları, birleştirildiklerinde sanki bir kitabın bölümleri olacak şekilde yazılmış ancak tamamlanamamış gibidir. Belirli bir sistematığın izini hissettiren bu yazılarda Ahmet Rasim, Türk matbuatını dönemlere ayırır, gazeteleri tanıtır, başmuharrirlik kurumuna değinir, gazetelerin yayın hayatlarına başlangıçları ve yayınlarına neden son verdikleri hakkında bilgiler verir. Bunlardan bazılarının yazarlarını özel olarak tanıtır veya profesyonel yazarlık kavramını kimin getirdiğinden bahseder, sadece gazetenin veya yazarlarının ortaya çıkışıyla değil, "gazete okur"un ortaya çıkışıyla da ilgilenir. Gazetelerin maaş politikaları hakkında bilgiler verir. **İstanbul Mektupları**'ndaki matbuat yazılarının, bahsettiği eserlerle, küçük ama temel bir basın tarihi bibliyografisi dahi sunduğu söylenebilir.

Ahmet Rasim, kendi hayatını da bu yazılar için bir temel olarak kullanmış, eğitim konusunda bahsederken Darüşşafaka'daki öğrenciliğinden hatıralar aktarmış, "boşanma" meselesini incelerken, kendisi henüz otuz otuz beş günlükten annesini ve kendisini bırakıp başka bir şehre yerleşen babasını anmış, tıpkı kendisi gibi haylaz çocuklardan bahsederken annesini özlemle anmıştır. Bu anlamda **İstanbul Mektupları**'nın "yazılara yedirilmiş bir Ahmet Rasim biyografisi" sunmaktadır.

Ahmet Rasim, bir “şehir mektupçusu” olmakla birlikte bir “dil ve kültür adamı”dır da. Bu bakımdan **İstanbul Mektupları**’nda dil ve edebiyat meselelerinin yer almaması düşünülemez. Ancak, Ahmet Rasim’in hayatı her anlamıyla kucaklamaya çalışan “kapsamlı” tavrından olsa gerek, bu yazılarda dil ve edebiyat bahsi çok da hacimli değildir. Yine de “çiçek sözlüğü” ve “burun sözlüğü”nün, İstanbul şivesi hakkındaki görüşlerinin ve önerilerinin, yazarların el yazıları ile ilgili gözlemlerinin, Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın **Ben Deli Miyim** romanı ile ilgili görüşlerinin **İstanbul Mektupları**’nın muhteva zenginliklerinin başlıca sebepleri arasında yer aldığı söylenebilir.

Muhteva özelliklerinin yukarıda kısaca anlatılmaya çalışıldığı **İstanbul Mektupları**’nda ne yazık ki, biçim özelliklerinin hak ettiği değerde incelenmediğini belirtmek gerekir. Ancak konuların işleniş sırasında bile, Ahmet Rasim’in belirli bir düzeni takip ettiği anlaşılmaktadır: Güncel, güncelden tarihsel boyuta uzanmış, gerekiyorsa ansiklopedisyen tavrın bir yansıması olarak görülebilecek bilgiler ve yazarın konu hakkındaki görüşleri... Tüm bunlar; kimi zaman tam da bu sırayla, bazense farklı bir sırayla ve yoğunlukla bir araya gelerek yazıların temel düzenini oluşturmaktadır. Elbette burada kabaca belirtilen yapısal özellikler, ayrı bir incelemenin konusu olmayı hak etmektedir.

Bu çalışmada, -yukarıda bahsedilen iki özellikten bir diğeri olan- “muhteva zenginliği” bakımından bir inceleme yapılmış ve **İstanbul Mektupları**’nın bir “gazete yazıları dizisi”nden çok daha fazlası olduğu gösterilmeye çalışılmıştır:

İstanbul halkı, yaşadıkları şehrin payithatlık unvanını kaybetmesinin ardından nasıl bir ruh hâline bürünmüştür? İstanbul’da farklı etnik mensubiyetlere sahip halkın kendi tatilleri ve cuma günleri ticaret hakkında neler söylenebilir? İstanbul’un

dertleri nelerdir? İstanbul, mevsimlerini nasıl yaşar? Deniz hamamları eğlenceleri hakkında Ahmet Rasim ne söyler? Şapka neleri değiştirmiştir? Kürk, bir sosyo-ekonomik bir göstere olabilir mi? İstanbul'un "Frenkleşme tarihi" Ahmet Rasim'in gözünden nasıl bir seyir izler? Ahmet Rasim, "Palas" kelimesi üzerinde durduğunda ortaya hangi gözlemler çıkar? İstanbul'un ramazanları Cumhuriyet'in ilk yıllarında nasıldır? Ahmet Rasim'in Darüşşafaka'dan sonraki ramazanları hakkında ne biliyoruz? 1920'li yıllarda giyim kuşam modası hakkında neler söylenebilir? Ahmet Rasim, Osmanlı'da kadın kıyafetleri üzerine ne düşünür? Ziya Paşa'nın imzası nasıldır? Darüşşafaka'da güzel yazı eğitimi nasıl verilir? İstanbul, Cumhuriyet'in ilk yıllarında İstanbul ve intihar hakkında neler söylenebilir? Şehrin suçluları kimlerdir? Bu suçlulara karşı ne yapmak gerekir? Muharirliğin profesyonelleşmesini kime borçluyuz? Ahmet Rasim'in matbuat hatıraları ne tür anekdotlar ve bilgiler barındırır?

Tüm bu soru cümleleri, incelenen yazılardan yapılan kısa bir "seçme sorular dizisi"dir ve hepsinin cevabı, İstanbul'un elli yıllık seslerini toplayan plağın son sesleri; manzaralarını kaydeden filmin son kareleri olan **İstanbul Mektupları**'nda saklıdır.⁸⁴⁴ Bu cevapların ne denli renkli, heyecanlı bir üsluba sahip olduklarını belirtmek ise, söz konusu yazar eğer Ahmet Rasim'se gereksiz bir çabadır. Ahmet Rasim, bir "İstanbul yazarı" olduğu kadar, Türkçenin edalarını ve renklerini en açık biçimde gösteren, vârisi olarak sayabileceğimiz Salâh Birsal gibi bir yazarı okuyabilmemizi borçlu olduğumuz, bir "Türkçe yazarı"dır da. Kimi zaman Ahmet Rasim'in neyi anlattığı önemi kaybeder; dil, tüm canlılığıyla öne çıkarak yazının en baskın unsuru hâline geliverir.

Nitekim Ahmet Rasim de, belki bu yüzden, yazılarının içeriği hakkında okuyucuyu uyarmadan edemez. **İstanbul Mektupları**'ndan yirmi beş yıl önce

⁸⁴⁴ "Ahmet Rasim öldü. İstanbul'un elli senelik sesini toplamış yegâne plak kırıldı demek. İstanbul'un elli senelik renklerini, manzaralarını, hatıralarını toplamış yegâne film yandı demek." Yusuf Ziya ORTAÇ, *Cumhuriyet*, 25.09. 1932. Kaynak. MG

kaleme aldığı bir yazısının henüz başında okuyucusuna “Kariîni kirama! Şu aşağıdaki şeylere inanmayız!” şeklinde seslenir ve uzun sayılabilecek bir “inanılmaması gerekenler” listesinin maddelerini birbiri ardına sıralar. Ona göre okurlar; fırınların tamam okka ekmek çıkardıklarına, Reji’nin iyi tütün çıkaracağına, gazetelerin birbirlerine atıp tutmalarına, Şirket-i Hayriye’nin vapur tarifelerine, bu gidişle edebiyat-ı Osmaniye’de terakki hâsıl olacağına ve hatta bir lügat-ı Osmanî’nin yapılp ikmal edileceğine inanmamalıdır. Ancak asıl dikkate değer olan, bu uzun listenin son maddesidir: Ahmet Rasim, kendi yazdıkları hakkında okuyucularını şöyle uyarır: “Benim yazdığım şehir mektuplarına inanmayınız.”⁸⁴⁵

---

⁸⁴⁵ Bkz (1) Ahmet RASİM, s. 422 – 423.

EKLER: ÖRNEK METİNLER.

Ek-1.

İSTANBUL MEKTUPLARI, 12 Kasım 1923.

Ziya Paşa merhum pek haklı olarak:

“Ehliyeti isbat eden âsâr-ı ameldir

Şahsın görünür rütbe-i akli eserinde”

demiştir. Bizim İstanbul’da:

-İş!.. İş!.. diye bağırıp çağırdığımız, işte bu ehliyeti arayıp bulmak için Diyojen gibi elimizde fener adam aramakta devam etmekte olduğumuzu ilan etmekten başka bir fikre mahmûl olamaz. Binaenaleyh sizin tavsiye ettiğiniz “insaf” gibi hangi tarafça iltizam edilmesi lazım geleceği yine siz tayin edin.

Şimdi meydanda çırılçıplak duran bir hakikat varsa o da Ankara’da hükmeden faaliyetin etrafıyla mahsûs olamamasından mütevellid bir istikbal endişesidir. Bu endişe gün gün değil, saat saat büyüdükçe bizdeki feryadın da kuvveti, şiddeti artıyor. Şu halde bizi:

“İş için en ziyade lazım gelen yolları kapatmasınlar”

diye maznun sandalyesine oturtmayın.

Ankara gördüğü işleri köylü lisanınca tınazlar gibi yığsa bizim feryadımız yine odur:

İş!

Biz bunu, bizim için “kalu belâ” hükmünde olan zamanlardan beri istiyoruz! Hem bol bol... Bundan bıkmamızın imkânı yoktur.

İstanbul gazeteleriyle beraber Ankara’nın bir çift fakat öhölerini kuvvetli basmak azmiyle boru gibi hızlıca öttüren gazeteleri tarafından arz ve cevap sahasına indirilmesi oldukça garip bir yumuşatma uyandırdı. Ta meşrutiyetin ilk günlerinden beri bizzat ben:

-İş! Diye bağırıp duruyorum, bu feryadın esbab-ı mütenevvası vardır:

Bir köyde iki çamaşırcı karı varmış. Bunlar her gün dereye inerler, kazanlar kurarlar, ateşlerini yakarlar... Tam kazanlar duman salmağa başladı mı ağız dalaşına başlarlar, ta akşama kadar:

-Senin!.. Benim! İle vakit geçirirler. Her ikisi de evlerine yine o kirli çamaşırlar omuzlarında olduğu halde dönerlermiş. Bir gece, o iki karıdan birinin kocası demiş ki:

-Karı!.. Sen budala mısın? Ona ne uyarısın!

-Ne yapayım?

-Ne yapacaksın, hiç aldırılmazsın, o varsın söylesin, sen hiç aldırma. Çamaşırlarını yıka.

Olacak ya. Kırk yılda karının sözünü tutar, hükmüne bu defa da karı kırk yılda bir erkeğin sözünü tutar. Ertesi sabah kocasının dediği ile âmîl olur. Öteki karı yine ağzını açar, bu aldırılmaz, fakat çamaşırlar bitirir. Temiz temiz döner. Ertesi gün yine böyle. Daha ertesi gün yine böyle. Öteki carcar karı bakar ki hasmı işleyip kazanıyor, kendisi tehi-dest. O da çenesini tutar çalışmaya karar verir! Etraf süt limanlık olur. İşler tıkırına girer!

İçtimai bir meseleyi, dahili bir siyaset-i ahlakiye ahkâmına ifrâğ etmekte büyük bir mesuliyet vardır. Ben olsam, İstanbul matbuatının feryatlarını hüsn-i telakki eder ve onları günü gününe Ankara faaliyetinden haberdar kılmayı vazife bilirdim!

İstanbul matbuatı telgrafnameler, Ankara muhaberatı, Ankara matbuatı ile, Hakimiyet-i Milliye muharriri ise bizzat kullaklarıyla işitti ki dahiliye vekilimiz daha geçen gün, dahil-i memlekette on iki çete olduğunu itiraf etmiştir. Bizim yaklaşmak istediğimiz memleketlerin hangi birinde böyle çeteler vardır. Balkanları, Makedonya'yı, Trakya'yı kaale almayalım. Çünkü buraları şekavetin geniş bir müzesidir, buralarda onun her çeşidi bulunur. Biz ise buralardan elimizi, eteğimizi çektik. Biz ne zaman bu şekavet levsini temizler isek müstehak olduğumuz unvanı kazanacağız. Buna da ancak, ancak böyle bir muvaffakiyet ile mazhar olacağız. Bugün bana bir ayıp, bir leke şeklinde görülen böyle birşey için avazım çıktığı kadar bağırarak ayıp mıdır, leke midir, ihtilaf-cûluk mudur, muhalefet midir, isyan mıdır?

Bilakis bağırılmazsam ayıptır, lekedir, ihtilafır, muhalefettir, isyandır. Çünkü tabi olduğum umdelerin ahkâm-ı münifesinden biri de budur!

Ama, diyecekler ki:

-Böyle bağırılmaz!

Fakat bu levs, daha kaç zaman sürüp gidecek?Asırlar, seneler yetmedi mi? Koca Avrupa ordularını, sefâin-i muhribesini havza-i istiklalden sürüp çıkaran bir millet, dört buçuk çeteyi derhal ortadan kaldıramaz mı?.. Ya gırgırdan, nazariyatçılıktan, çene çalmaktan vakit var mı? Bizim

girli çamaşırlar yine dûş-ı melâmetimizde, her günün gurûbunda azm-i mesken edip duruyoruz. Herkesin müdafaa-i meşruada bulunmak hakkını haiz olduğu böyle bir zamanda meclis de, hakk-ı müdafaasını bu gibi mülevvesât-ı içtimaiyenin ref' ve kal'i esbabında arayıp memleketi tathir ettirmekte mücahede-i milliyede gösterdiği sürat ve şiddeti gösteremez miydi? Cumhuriyet, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'ndaki tadilat gibi mesail-i muhdesenin İstanbul matbuatından bir kısmının izhâr ettiği âsâr-ı telaş ve hayret bizim aramızda et, tırnak meselelerinin doğurduğu cenîn-i sakıt münazaatından başka bir şey değildir. Fakat yarım poturlu tek bir "şaki"nin vücudu a'zam mesaildir. Bizzat Hakimiyet-i Milliye bundan dolayı son derecede müteessirdir, zarar-didedir, giriftar-ı hacalettir, hatta maznun mevkiindedir. Buyurun, gelin de bağırmanın!

Bütün âlem-i medeniyet prensip icihadâtı, ihtilafatını, mücadelatını hoş görebilir. Fakat şekavetin nebzisine tahammülü yoktur!.. Onun için icap ederse bütün orduyu kaldırmalı, bu ayıbı, bu lekeyi memlekettten silmeli, ta ki yâra da ağyara da emniyet gelsin!

Fakat gürültüye, patırtıya, topa, tüfeğe ne hacet var?.. Bundan daha müessiri var... Memlekete iş bulmalı!..

Bulabildin mi? Al sana banka banka para... Al sana sürü sürü bâzû-yı mesai. Al sana refah!.. Ben isterdim ki Ankara da "iş!" diye bağırınsın, bağırınsın da kendimizi kaptırmak tehlikesinde bulunduğumuz şekavet-i vicdaniye korksun, aramızdan kaçsın, cehennemlere sığınsın, ikide birde yabancı gözlerini bizde gördüğü o menhûs, o mel'ûn "ikilik" artık unutulsun, hiç bir hasbihalimizde araya girmesin!

İSTANBUL MEKTUPLARI, 22 Eylül 1924

Ek-2.

İSTANBUL MEKTUPLARI, 20 Haziran 1924

Bir polis hadisesi etrâfında iki hâlet-i ruhiye – Abdülhamîd zamanında polis vekâyii – Harb-i Umumi zamanındaki usul – Külhanbeylerine karşı müşkilât!..

Evvelki gün akşam, Bayezid polis merkezinde şehrimiz ahvâl-i zâbıta ve ruhiyesi nokta-i nazarından şâyân-ı tahlil bir hadise vukûa gelmiş olduğunu gazeteler yazıyorlar.

Bu hâdise, tahkîkât-ı ibtidâiyeye göre şöyle başlıyor:

Şehzâdebaşı'nda Millet Tiyatrosu ittisalindeki turşucu dükkânının sahibi Cemal, Balat'ta pastacılık eden Emrullah, Gedikpaşa polis mevkii mürettebatından Necati namlarında üç arkadaş, semtte bir iki kadehle başlayan neşeyi itmam maksadıyla Sandık Burnu'na iniyorlar, oradaki ma'hûd salaş meyhanelerin birinde akşama kadar oturarak kafaları iyice kirışledikten sonra kalkıyorlar. Aksaray'daki Vâlîde Camii'nin yanından tramvaya biniyorlar. Emrah'ın ifadesine göre bir lira veriyor da biletçi, bozacak para yoktur diye sırtardığından mı, yoksa:

- Bilet parası, ne kelime?.. Dolaş da sonra gel!

Diye bilet almaya niyetleri olmadığını bildirdiklerinden mi, her ne ise, zuhûr eden ilk ağız dalaşı, sille tokada yol açıyor, tramvayın bir iki camı şangırdıyor, diğer müşteriler pür-havf ve pür-telaş... Elhâsıl tramvay çarşı kapısında duruyor, bunlar da içlerinde pek ziyâde baskın bir hâlde bulunan polis Necati Efendi'yi evine kadar götürmek gayretiyle iner inmez bir otomobile atlıyorlar. Fakat bu sırada diğer bir polis de bunlarla beraber atlıyor. Otomobil de SultanAhmet'e gideceğine düdüğünü öttüre öttüre Bayezid polis merkezinin önüne gelip duruyor. Merkezde muâvin, komiser ve diğer polislerden mürekkep bir grup karşılıyor.

İşte burada hâdise, şekl-i evvelini değiştiriyor. Bizde polis demek merkeze gelen her maznunu keyif ve irâdesine ram edici fevka'l-tabia bir kuvvet değil mi ya... Evveleminde otomobilden Necati çalyaka itilip merkezin "bodrum" denilen aşağı dairesine -siz ne sûrette tahayyül ederseniz ediniz- o sûrette indiriliyor. Bade turşucu Cemal ile Emrullah'a da buyurun deniyor.

Size bir “işte” daha. Çünkü burada bir iki dakika imtidat eden bir tehlike mıntıkası vardır. Şimdi her iki tarafa da sorunuz, bu mıntıkaya nasıl girmiş olduklarını etrâfiyle size anlatamazlar. Hâriçten bakılacak olsa polisin aldığı vaziyet ve tavır âmiriyete göre büyük, dallı budaklı bir cinayet-i müdhîşe failleriyle karşılaştığına hükmolunur. Diğer taraftan sıcaklardan dolayı gradosunu artırmakta berdevâm olan işretin tesîriyle beraber gözlerinin önünde arkadaşlarının paldır küldür, itile kakıla bodruma atıldığını görmelerinden mütehassıl bir galeyân-ı tahassüse tutulmuş olan maznunların izzet-i nefisine pek ziyâde dokunan böyle bir muamelenin kendi haklarında da reva görülmek üzere bulunduğunu teferrüs ederek tahammül ile adem-i tahammül arasında mütereddid kaldıkları görülür ki bu halet-i rûhiye üçüncü bir “işte”nin ânî yeridir. Asık, son derecede muhakkir bir sîmâ, elleri kışında veyahut müstaid-i sebb u darb birinin elleri gibi müheyyâ-yı faaliyet... Bir kere:

- Alın bunları da aşağıya!

dedi mi, asılan asılana, yapışan yapışana, çeken çekene, sürükleyen sürükleyene olacak. Hâlbuki turşucu Cemal, güçlü, kuvvetli, hatta semtinde sinema kahramanlarından “Masist” namında tuttuğunu atan, vurduğunu yıkan bir zor-bâzû sâhibinin ismiyle kesb-i işihâr etmiş bir kabadayı... Ne dayak yer, ne de itilip kakılmak sûretiyle hakâret görür. O hâlde:

İlk vuran avcıdır... Çat komisere, yat muâvine... Kuvvet yardımı gelenlere... Camlar aşağıya... Açılın... Çekilin... Şimdi seni de... Aman efendim, bana dokunma!.. Varda... destur!... fakat beyhûde bir nida... Kahramanın rehğüzârında adam yok ki... Eyne’l-mefer! diye bir deliğe girmiş... “Masist” gittikçe artan mehabet ve celâdetiyle, çileden çıkmış bir hâlde, binanın sahanlığında... Hâriçte toplanmış bir yığın halk kaynaşıp duruyor... Tam, nutkun sırası...

“Ey ahâlî.. görüyorsunuz a!.. Polisler bizi dövmek istiyorlar... Cumhuriyet prensiplerini, bunlarla mı, bahusûs komiser muâvini olacak... Gibiler ile mi tatbîk edecek. İlâhîr.”

Dedikten sonra koca merkezin içinden kolunu sallaya sallaya çıkıyor, arkadaşı Emrullah da beraberinde olduğu hâlde kalabalık arasından süzülüp gidiyor.

Müsaade ederseniz polis merkez ve müdüriyetleri hakkındaki mesmûât, mâlûmât ve müşâhedâtımı size hülâseten arz edeyim.

İstibdâd asırlarının ta kara kolluklarından, ağa kapılarından, tomruk dairelerinden zabtiye müdüriyeti karakolhânelerine, ilk polis teşkilatından sonra ihdas edilen polis merkeziyle zabtiye tevkîfhânelerine varıncaya

kadar hemen cümlesi, bizde hiçbir zaman ne müddeînin, ne de müdde-i aleyhin tamamıyla mazhar-ı emn ü itimat olmuş müessesât-ı inzibâtiyeden madûd değıllerdir. Buralarda en galîz söğüp saymalardan, türlü türlü hakâretler hemen her günlük muâmelât-ı âdiye cümlesindedir, buralar tokat, şamar, yumruk, vaktiyle falaka, sopa, kırbaç, tekme, soygunculuk, irtişâ, iftira, haklıyı haksız çıkarma, gayr-ı kanuni hapis ve tevkif, aç susuz bırakma, bodrumlar gibi müteaffin, rafîb yerlerde günlerce yatırma, ihtilâttan men, hatta tırnak sökme, et koparma, koltuk altına kaynar yumurta koyma, tomruğa germe gibi işkence envâna mahall-i vukû' olmuştur. Gerek tarihlerde tafsilâtını okuduğumuz, gerek birer destan-ı fecâyî suretinde dinleyip işittiğimiz eski zindan âlemleri, ihnâk, katl hikâyeleri tesir-i zâlimânelerini şarkın ruh-ı nâle-sâzından henüz çıkaramamıştır.

Devr-i Hamîdî'de geceleri önünden geçmeye mecbur olduğum karakol-hânelerle polis merkez binalarından bitkin bir vücûdun hârice boğuk boğuk akseden âh u enînlerini, kesik kesik yalvarışlarını yahut mütemadiyen inen değnek, kırbaç çatlaması ve şaklamalarını kaç kere işiterek adımlarımı alabildiğine açıp kaçmışımdır? Sille, tokat merdivenlerden yuvarlananlara, yumruk, tekme yüz surat al kanlar içinde veya sokaklarda sürüklenerek, başı duvarlara vurula vurula merkeze götürülenlere tesâdüf etmişimdir? Buralardan kurtulur kurtulmaz çürümüş vücutlarını günlerce evlerinde, odalarında tedavi ettirenlerin kaçıyla görüşmüşümdür? Hatta bunlardan bazılarının birkaç gün sonra bütün bütün yatağa serilerek bilahare vefât etmiş olanları da bilirim.

Aradan yirmi beş seneden ziyade bir zamân geçtiği hâlde Galata'daki ma'hûd Voyvoda karakolunda bir polis neferinin:

- Kanun kelimesi senin ağzında ne geziniyor?

diye suratıma indirdiği tokadı hâlâ unutamıyorum. Geçen Harb-i Umûmî esnasında bir gece yarısı Kadıköyü'nde Talimhâne Meydanı denilen mahaldeki karakolhânede dayak yiyen birinin avaz-ı dil-sûzu bütün civar halkını dimdik ayağa kaldırmıştı.

En garibi, son zamanlarda tecellî etmiş bir hâlet-i rûhiyedir. "Masûniyet-i Şahsiye" kanununun intişârı ilk haftalarında idi. Kopuklarımızdan biri, bir gün evvel merkezde yemiş olduğu dayağı arkadaşına anlatırken:

- Şimdi, yeni bir dayak usûlü çıkmış... Komiser evvelden haber veriyor. Seni döveceğim, eğer bağırarak, eğer buradan çıktuktan sonra birine söyleyecek olursan kendini yok bil!.. Ahmet, gel de güle güle dayak yeme!.. Ne yaparsın herifçioğlu bir komiser olmuş...

Dediğini bizzat duydum.

Gelelim hadisenin ikinci safhasına.

Bu memleketin en belalı hastalıklarından biri de kabadayılık denilen seyyie-i ahlâkiyedir. Ale'l-ıtlâk bir kabadayı, bir zorba, bir mütegalib kanuna âsî bir fert mahiyetindedir. Turşucu Cemal'in kim olduğunu bilmiyorum, fakat öylelerini bilirim ki merkezde polis elinden yemek istemediği tokadı, hariçte önüne gelene yedirmek habâsetinde sâbit-kademdir. Merkezde polis ağzından işitmek istemediği şütüm-ı galîzayı, mukaddesâta kadar ulaştırmakta bir beis görmez.

Senelerden beri her dem mücrim ve hafîe-kâr geçindiği hâlde bir saat için hapis ve tevkîfe tahammül etmeyi şîâr-ı kahramâniyesine yakıştıramaz. Elhâsıl tahte'l-irâde, fevka'l-kanun yaşamak ister. Hırsızlığı hakir bir meslek gördüğü için tenezzül etmez. Fakat her nevi darb, katl ve cerh cinâyâtını kendisince mübah bilir. Fikri, zihniyeti hükûmetin âsâyış müessesâtını kendi mevâdd-ı kânûniyesine tâbî kılmaktır. Binâenaleyh hükûmet, kendi kalem-rev icrââtı dâhilinden bu “seyyie”yi kökünden koparıp atmadıkça, kabadayılığın burnunu kırmadıkça masûniyet-i şahsiyeyi temin etmiş olmaz. Bu gruba, mensûbiyet iddiâsında bulunanlar başta olmak üzere bütün câret-i cüretçi, dalavereci, palavracı gürûhu da dâhildir. Bu saydıklarım, âdî mahalle kabadayılarında da daha kesîrû'l-efrâddır. Bunların bir kısmı vardır ki merkezlerde şayet polis dövmezseler herhalde bir âmir-i mutlak kesilip zevât-ı âliye namına emirler bile verirlerdi... Bilmem şimdi bunlardan hâlâ eser var mıdır?

Fakat vardır. Araplar “fi külli vâ'din eserun min sa'lebe” derler. Her vadide bir tilki izi bulunur.

Ahmet Rasim

Ek-3.**İSTANBUL MEKTUPLARI, 22 Eylül 1924**

Erzurum zelzelesi – 1310 İstanbul büyük zelzelesi – Bu zelzele esnâsında şehrin menâzır-ı mütenevvisi – İkdâm matbaasının içi, ben, Şinâsîzâde Hikmet merhûm – Ben ile komşu Rum kızı – Kızın hâl-i mecnûnânesi – Bir koğa [kova] su – Müstecâbîzâde İsmet’in hâli – Korkunun yaptırdığı haller – Sultân Hamîd – Zavallı Erzurum

Arz ettim a, manevrasını yaptığımız hâlde yine sonbahara giremedik. Yağmur yağmadıkça bizi buram buram terleten, otları çiçekleri cayır cayır yakan yazdan kurtulamayacağız.

Garip bir itikat!... Erzurum’da vukûu ihbar edilen hareket-i arziye, bu itikâdı bir kat daha kuvvetlendirdi.

1310 zelzelesinde *İkdâm*’ın ilk matbaası dâhilinde bulunuyordum. Binanın duvarları açılıp kapanmaya, döşemeler gidip gelmeye başlayınca birdenbire şaşladım. Etrâftan kopan çığlıklar, feryatlar, hızlı hızlı işitilen koşuşmalar, çağırışma, bağırışmalar, tehlikenin bir sallanmadan ibaret olmadığını kuvvetli kuvvetli anlatınca ilk işim, kendimi kapının eşiğine atmak, orada durmak oldu. Böyle zamanlarda bina dâhilinde tabiri caiz ise en emin, mahfuz mahal buralardır. Hâlbuki Şinâsîzâde Hikmet merhûm, boylu boyuna yazı masasının altına yatmış idi. Şaşkınlık ona yalnız tavanın yıkılacağını zanettirmiş. Bilmiyordu ki yattığı yer de diğer bir tavanın üstüdür!

İnsanlık böyledir. Her işin altını üstünü düşünmek büyük bir metanet-i fikriyeye, büyük bir nüfûz-ı nazara muhtaçtır.

Kapı eşiğinde durduğum esnada idi ki yine bina içindeki diğer bir apartmanın kapısı açıldı. Saçları dağınık, gözleri dönük, benzi kül gibi atık, kollar açık bir kız görüldü, görünmesiyle beraber bana hücum ederek bir eliyle, bileğimden yakaladı. Fakat ne yakalayış!.. Kopardı zannettim. Dişleriyle omuzlarıma da saldırıyordu!.. Gözleri sâbit, dişleri kilitli, bileğimi tutan eli buz gibi soğuk idi. Beni çekiyor, âdeta sürüklüyordu.

Şaka değil... Ana baba günü... Yer sallanıyor, bina çatır çatır ötüyor... Dışarıda cankurtaran yok mu? “Aman Allah’ım!... Merhamet!...” Naralarının çokluğundan bir gulgule-i dil-hırâş.... Kız öyle bir asabiyet ile bileğime yapışmış ki sağ elimle, var kuvvetle o kadar uğraştığım hâlde

bir parmağını oynatamadım... En nihayet ben ona teslim oldum. Beni çektikçe yürüdüm. İki tarafa kıvrır kıvrır kıvrılan merdivenlerden indik. Hanın kapısından çıktım ki cadde mahşerullah!.. Ağlayan, sızlayan, bayılan, yandaki çeşmenin yalağına giren, birbirini itip kakarak düşüren, çocuğunu arayan, kelime-i şehadet getiren, aklımı gaib eden, alabildiğine koşan, caddenin ta ortasında çömelip oturan mı istersiniz?... Fakat bunlardan en zavallısı yine ben idim. Kız bileğimi mümkün değil bırakmıyordu. Sizin anlayacağınız ölüm var, ayrılmak yok!.. İyi ama böyle irtibata takat getirecek mecâl yok!..

Bu hâl ile Sirkeci'ye kadar yürüdük. Beşir Kemâl Eczâhânesinin önüne geldik. O zamân burası Arseneki Eczâhânesi namıyla ma'rûf idi! Gelir gelmez kıza bir omuz vurdum. İçeriye attım... Ne fayda!.. Orada da kimseler yok!.. Bomboş!.. Orada da can havliyle bir silkindim. Baktım ki bileğim yine benim kolumda...

Bîçâre kız!... Benim bu kurtuluşum üzerine öyle bir ağlayış kopardı ki âdeta katıldı. Yüzü mosmor, gözleri kıpkırmızı kesilmiş idi. Görüyordum haykırmak istiyor, haykıramıyordu: Ben bu aralık etrafıma bir göz gezdirdim. Cemekânların arasına girdim. Arandım ilaç kaynatılan kuytu bir yere daldım. Orada ağzına kadar dolu bir teneke gördüm. Görür görmez tahtasın yapışarak çıkardım. Bıraktığımdan daha fena bir manzara bağlamış olan kızın başından boca ettim. Bu, nagehânî duş onu ikaz etti... çeneleri gevşedi... İlk sözü:

- Matara!

İdi ki Rumca “anne” demektir. Ondan sonra yerinden kalktı. Sular eteklerinden şırl şırl akıyordu... O [...] gözleriyle bir bana baktı bir de etrâfına... Birden kapıdan fırlayarak caddedeki kalabalık içinde kayboldu gitti.

Düşündüm... Sirkeci Garı meydanı gibi açık yerlerde bulunmanın daha ziyade tehlikeden salim olduğunu farz ederek o tarafa giden bir gürûha katıldım. Tam meydana geldiğim esnada idi ki merhûm şair Müstecâbîzâde İsmet'i gördüm. Sanki o değil imiş!... Ne başında fes, ne ayağında potin, ne sırtında gömlek var... ceketin yakalarını elleriyle tutmuş... Omuzlarını titrete titrete, şaşkın şaşkın bakınıyor...

Gülünecek zaman değil ki... Kim bilir ben ne hâlde idim?

- İsmet!

Ellerini indirerek:

- Ha!

- Ne oldun!

- Hiç!... Hiç!..

- Kendine gel!..

- Geleyim amma hamam ne oldu?

- Hangi hamam be!

- Hocapaşa Hamamı!...

- Bak merak ettiğin şeye...

- Nasıl merak etmem... Beş dakika evvel ben içinde idim...

Meğer, dediği gibi beş dakika evvel hamamda imiş... Bir köşe kurnasına oturmuş. Sabunlanmış... Daha su dökünmeden kubbe azim bir velvele ile çökmüş... Ne müthiş bir hâl!..

İsmet bundan ötesini bilmiyordu. Oradan nasıl çıkmış. Bohçasını nasıl bulmuş... Üstündekileri nasıl giymiş, sonra sokağa nasıl fırlamış... Buraya nasıl gelmiş haberdar değil idi...

İstanbul'u baştan aşağıya kaplayan böyle bir dehşet-i mühlike arasında hamamdan çırılçıplak fırlayan kadınlar, uçkuru elinde bir semt-i mechûle doğru seğirttiler, çocuğun elinden tutup götürüyorum zannıyla sandalye taşıyanlar, fırsattan bi'l-istifâde yan kesicilik, hırsızlık edenler, ev, dükkân soyanlar, mabeyne birbiri ardınca jurnal verenler, sokaklarda zikir ve teşbih ile gezenler, koşa koşa ezan okuyanlar, günahlarımızı çekiyoruz, daha da çekeceğiz diyenler, İstanbul mahvolmuştur diye telgrafnâme çekenler, adaların battıklarını işâa ederek halk bir kat daha korku verenler, "Bir gelir insan cihâna durma çak!" teranesiyle meyhane meyhane dolaşanlar, kırlara, bahçelere çadır kurduranlar, güya deniz âzâde-i savlet kalır zû'muyla sandala binip açılanlar, okuyup üfleyenler, saatlerce secde-güzâr-ı istiğfar olanlar, arada Papaz uçuranlar, Fatih'e giderken kendisini Ahırkapı'da bulanlar, uykuya doyamadığı için sokağa çıkar çıkmaz memlekette büyük bir Ermeni ihtilali zuhûr ettiğine kanaatle ters yüzüne evine dönenler, "Saldır sallanır" derlerdi, sahih imiş!.. diye bugünün âir-i eyyâm olduğuna hükmedenler, zulme tahammül eden bir kavme Cenâb-ı Hak envâî belâyâyı verir olduğuna Kur'an-ı Mecîd'inde haber vermiştir mukaddimesiyle halkı mezâlim-i istibdâd aleyhine teşvîk edenler... Az değil idi.

Bununla beraber bütün bu tenevvüat arasında hükümet-i müstebide son derecede açıkgöz bulunuyor, hedefi gaib etmiyordu. Hatta öğleye doğru idi ki *İkdam* gazetesi o günkü nüshasında bir sehv-i mürettibten dolayı sansür tarafından ilga edildiğini muhtır bir beyânnâme aldı. Öyle bir gün ki şehrin de, Padişah'ın da, hükümet-i mahalliyenin de mahvolmak ihtimâli yüzde yüz muhakkak görünüyordu. Abdülhamid bile bu bâdire-i uz mâ esnâsında sarâyın pencerelerinden başını çıkararak:

- Ezan okunsun, es-salât verilsin!

diye haykırmıştır.

Şehrin o günlerde büründüğü manzara-i fecîa hâlâ gözümün önünde bulunduğu için şimdi vatanın en güzel bir parçası olan Erzurum sahasını

tahrîb eden beliyenin oralara vermiş olduğu dehşet ve sefaleti düşünerek dil-hûn olmuştum. Öyle zannederim ki oraları da soğumaya yüz tutmuştur. Bugünkü telgraflar 22 köyün mahvolduğunu haber veriyorlardı... Kim bilir ne fecîalar, ne dehşetli âkıbetler görülmüştür!.. Elbette hükûmet, icab eden tedâbir-i mühimmeyi ittihâz eylemiştir... Bir taraftan i'mâra uğraşırken diğer taraftan mesâib-i tahribe uğrayan şu zavallı vatan, ne kadar talihsiz imiş!.. İnşallah, bu talihsizlik tevsî' etmez!

Ahmet Rasim

Ek-4.**İSTANBUL MEKTUPLARI, 15 Mart 1926****RAMAZAN**

Cenâb-ı Hak, cümleinkini kabul etsin, ömrüm var ise bu hafta oruçluyum. Bittabi daha nice erbâb-ı iman da oruçlu bulunacaktır. Bana bir ramazan kazasız, özürsüz oruç tutmak, ilk defa olarak “Dârüşşafaka”ya girdiğim sene nasip olmuştur. Elli iki sene evvel gelip geçmiş olan bir ramazanı benim nasıl geçirmiş olduğumu sormayın. Boğazımdan aşağıya bir katre su kaçırmama, ağzıma bir habbecik sokmamak gayretiyle kim bilir kendimi ne kadar sıkılmış idim!..

İkinci sene ramazânında da aynı sûretle oruca ehemmiyet vermeye başladım idiyse de arada sırada arkadaşlardan bazılarının abdest alırken ağızlarına götürdükleri suyu boşaltmadıklarının farkına varır gibi olmuş idim.

Üçüncü sene ramazanında ben de su yutmak tecrübelerine ibtidâr ettiğimi söylersem beni ta'yîb etmeyin. Çünkü bir öğle zamânı idi. Musluklar dâiresine gittiğimde mubassırlarımızdan birinin ağzını musluğa vermiş, midesini kırba-vârî doldurmakta görmüş, arkadaşlar arasında:

- Bugün çok susadım. Abdest alırken dayanamadım, avuç avuç içtim. Bu gibi sözler deverân ettiğine şahit olmuş idim.

Dördüncü sene ramazanında ise güpegündüz karnımı bile doyurduğumu pekâlâ tahattur ediyorum.

Nasıl?.. “Dârüşşafaka”da böyle zamanlarda değil yemek bir lokma ekmek bile bulmak hemân gayr-ı kâbilidir. Fakat biz kurnazlar bulduğumuz bir usûlü pek güzel tatbik ederdik. Yarım somun ekmeğin içini boşaltır, yahni gibi yemeklerin etleriyle doldurup bu kaba saba etli böreği mubassırlara hissettirmeksizin müzâkerekhâneye çıkarır, dolaplarımızda saklar idik. Hattâ bir gün foyamız apaçık meydana çıkmış idi. Kâfir fareler!.. Kâğıtlar, kitaplarla beraber dolaplar muhteviyâtını didik didik etmişler, yerlere dökmüşler, mel'ûn kediler etleri silke silke yedikleri için müzâkerekhâneyi yağlara bulamışlar idi. Bittabi bu hâl bizi derslerden maada her yerde hatve hatve takip eden sûfi ve mutaassıb mubassırlarımızın nazar-ı dikkatinden kaçmadığı için bozuk dolaplar sabahları üç gün kuru ekmek ve sâde su ile iftâr etmeye mahkûm oldukları gibi taâm-hânedan çıkışlarda da sıkı bir yoklama usûlü ittihâz edilmiş idi.

Şimdi ne yapacak idik? Ne yapacak idik? diye elimiz böğrümüzde duracak değiliz a. Bir kolayını bulduk. Taâmhâne hizmetçisiyle uyuştuk. Fakat o bize yalnız ekmek kaçırabilirdi. Buna da şükür!.. Aç iken yenen somunun tadı baklavada bile bulunmaz!

Beşinci, altıncı, hele yedinci, sekizinci sınıflarda da bu kaçak ekmek, yiyecek usûlünün türlü türlü tatbik ettiğimizi söyleyecek olursam inanırsınız değil mi? Bununla beraber bütün ramazanı oruçsuz geçirmiş idik. Haftada lâ-akall üç gün sâim bulunurduk. Mesela izin günleri tutar, evlerimizde alelâde iftâr eder idik. Ertesi cumartesi pazar umûmiyetle oruçlu durur; salı, çarşamba kaçak geçinir idik.

Bu hâl, mektepten hurûcumdan sonra da bende birkaç sene devam etti idi. Zaman geçtikçe oruç da benden geçti. Bilhassa riyâ, gösteriş yapmaktan haya ettiğim için ya evde karnımı güzelce doyurur, deve gibi suyum bol bol alır, sokağa çıkardım yahut matbaaya kapağı attım mı kahveden başlayarak bakkaldan piyaz, lokantadan et, sebzevât getirerek top atılıncaya kadar otururdum.

Devr-i İstibdâd'da polisler oruçsuz avına çıkarlardı. Kapalı dükkânların kepenklerinden gözetlerler, dükkânların ve kırâathânelerin kuytu mahallerini girip yoklarlar, tütün dumanı koklardı. Hükümet bir taraftan “emri bi'l-ma'rûf nehyi ani'l-münker” kâidesine müsteniden beyannâmeler neşreder ve kâffe-i ibâdât ve tâât arasında alenî oruç yiyenleri takip eyler idi. Bir zamanlar eski teftiş memurlarının sonra da polislerin, hattâ bekçilerin bile teravih zamanı sokakta bulunanları tutup karakola yolladıklarını hatırlıyorum.

Yatsı ezânı okunurken bînamaz alayının evvelce peyledikleri gizli mahallerde toplandıklarını bilirim. Ziyade gayretli me'mûrlardan düşkün olanların hamamlara bile girerek:

- Bu âna kadar burada ne duruyorsun? Namaz kaçkını herif!

Hitâbıyla yıkananların gözlerine sabun kaçırdıkları vâkidir. Hâlbuki teravih yalnız başına kılınmaz mı?

Evet, oruç tutmaya tergîbi anlarım ama tutacaksın diye terhîbi anlamam. İnsanın derhâl orucu bozulur. Dervişe sormuşlar:

- Oruç tutar mısın?

- Pek sıkıntıya düştüğüm zamân!

Demiş.

“Her i'tikâd akla göre gâibânedir”

Merhûm Borazan Tevfik Bey gibi rind, kalender-meşreb, neşe düşkünü bir zâttan ne umarsınız? Otuz ramazan orucunu sıkı sıkıya tutar, bırakmaz, hattâ alenen nakz-ı siyâm edenlere bir mutaassıb derecesinde kızardı. Mütâreke günlerinden birinde idi, vapurda alenen sigara içen birine öyle bir bayrak açtı idi ki ben bile şaşladım idi.

Tiryâkilik bence susamayı, acıkmak, imrenmek, tütün, nargile içmemekten mütevellid bir asabiyet neticesidir. Bildiklerimden biri:

- Ah! Şu sigaraya müsaade ola idi hiçbir ramazan orucumu terk etmez idim!

der ve müteakiben:

- Tütünsüzlük beni öyle bunaltıyor ki önüme gelenin boğazına sarılacağım geliyor... Kalp kırmadan, birtakım rezâile meydân açmadan ise terk-i siyâm evlâdır.

Tesellîsi ile beraber fi'l-vâki paketinden bir sigara çıkarıp içerdi.

Filhakîka, böyle!.. Tiryâkilerin de orucun en büyük düşmanı tütün!

Bir ramazân davet edildiğim bir eve gittim. Tesadüf, ev sahibinin pederi de gelmiş imiş. Top atılır atılmaz ihtiyâr iftar etti. Bir kaşık çorba içmeden çekildi gitti. Oğlu dedi ki:

- Çubuğunu içmeyince yemek yiyemez!.. Bu akşam da siz varsınız diye sofraya geldi!

Biz çorbayı, yumurtayı, kebabı geçtik... Ev yapısı muhallebi sunuyorduk. Karşıkı odada pat diye bir şey düştü. Hepimiz kalktık, odaya doğru gittik. Kapısını açtık ki içerisi kesif bir duman içinde!.. Zavallı ihtiyar, sedir minderden elinde çubuğu, yüzükoyun düşmüş, hırıldıyordu. Kaldırdık, biraz su, lavanta... Gözlerini açtı ama bet beniz... Kireç!

Dikkat ettim sedirin biraz ötesinde içilmiş lüleli iki çubuk daha duruyordu. Elindeki üçüncüsü idi. Bu lülelerin her biri rub' paketten ziyâde alır büyük çapta idi. Birbiri ardına ateşleyip fosurdatmış, en sonra tıkanıp sedirden yere kapanmış! Dün bu hâlleri konuşup dururken hoş-gû arkadaşlardan biri dedi ki:

- Bu sene ben hiçbir yere iftara gitmeyeceğim!

- Neden?

- Çünkü hiçbir taraftan çağrılmayacağım!

- Belki sulu iftara çağırırlar!

- Bak bunu unutmuş idim! Malûm a, sulu iftar eski ramazanların en gizli iftar tertibatından biri idi. Top ile aşna fişnaya başlanır, yatsı ezanıyla beraber yemek yenir, kahveler, sigaralar içilip doğruca evlere gidilirdi. O ramazanların gecelerinde göz şaşsı, ağız eğri, kokulu kokulu hangi çaycıya, kıraathaneye gidilip de oturmaya cesaret edilebilirdi! Maazallah!

Ek-5.**İSTANBUL MEKTUPLARI, 24 Teşrîn-i Sâni 1926****TÜRKİYE MECMÛA-İ HAYVANÂTI**

Bana öyle geliyor ki 1927 senesi, Türkiye Cumhûriyet hükûmetini eli boş, salla kol görememek sûretiyle memleket dâhilinde intizâm-ı idâresinin tesis etmiş olduğuna şâhit olacak ve asırlardan beri beklenen böyle mühim, elzem bir mazhariyetin kendi kendilerinde bilfiil iktisâb edilmeye başlanılmış olduğundan dolayı bihakkın iftihâr edecektir. Evveleminde devlet veya hükûmet hayat-i medeni nokta-i nazarından ilk alınan nefesler kadar cüzi ve münkasım zamânlardan madûd olan şu geçen dört sene zarfında hâtifî ve tarihî bir sadâ ile yükselen:

- Siz kimlersiniz?

Sual-i mukadderine istiklâl ve hürriyet muhârebeleri ve netâyic-i meşkûresi ile icap eden cevabın verilmiş olduğunu unutmayalım fakat bu cevabı vermiş olmakla: “Siz nasıl yaşar ve yaşayacaksınız?” tarzında birdenbire mevzû olan suale de cevap verilmiş olmaz. Çünkü bu suâl:

Siz kaç kişisiniz? ... Nenez var, neniz eksik, nelere muhtaçsınız? Biz babalarımızdan böyle gördük, gördüğümüz gibi yaşayacağız mı diyorsunuz? Oturduğunuz yerler nereleridir!.. Buralardaki mal ve emlakiniz ne kadardır? Bunlar nasıl şeylerdir? Tabii servetlerin var mıdır? Mevâlîd-i selâseden yani hayvanât, nebatât, cemâdât ve madeniyâtta nelere mâliksiniz? Bunlara mâlik olduğunuza dair elinizde muntazam senetler var mıdır? Buraların, bunların hakiki sahibi bulunduğunuzu nasıl ispat edeceksiniz? Mevki ve vaziyetinizi müdrik misiniz?... gibi birtakım tâlî cevapların verilmesini müstelzimdir. Ta ki bütün cihân-ı medeniyet nazarında muntazam bir hükûmet hâlinde, muntazam bir millet şekil ve tarzında, muntazam bir heyet-i içtimâiye seviyesinde olduğumuz anlaşılsın. Bizim böyle anlaşılmamız gerek içtimaî, gerek siyasi, iktisadî tekâmüllerimiz için bir şeref, bir şandır. Öteden beri cevaplar:

- Kaç kişisiniz?

Sualine:

- Bilmeyiz,

- Neleriniz var?
- Bilmeyiz,
- Eksikleriniz nelerdir?
- Bilmeyiz,
- Varlıklarınız?
- Bilmeyiz!..
- Tapu senediniz, haritalarınız?
- “Yok!...”tan ibaret değil midir?

Bu ne kadar bilmeyiz, bu ne bitmez yok? O hâlde:

- Siz ne kendinizi, ne mal ve mülkünüzü, ne vaziyetinizi biliyor, ne de hukuk-i şahsiye ve umûmiyeden haberiniz var.

Hükm-i nihâyesine maruz kalmak hacâletini yüklenmiş nasıl gelirse öyle yaşar bir millet olduğumuzu biz kendi dilimizle ikrâr etmiş olmaz mıyız? Böyle bir sürü “Bilmeyiz!”ler değil midir ki Türk nâm-ı bülendine lekesiz karalar sürülmesine bâis olmuştur? Bir ferd için marifet-i nefis nasıl bir nişâne-i fazîlet ise bir millet için, bir hükûmet için de öyledir. Bir ferdi âlâ eden bu nişâne, bir milleti bir hükûmeti de âlâ etmekte saniye fevt etmez.

İşte Cumhuriyet hükûmeti esasen bu lüzum-ı medeniyeye âgâh olduğu için yakında hitam bulacak olan 1926 inkılaplar senesi teşebbüsler senesi olmaktan kurtarmış ve bilfiil icraat ve tesisâta kuvvet vermiş, hayat ve haysiyet-i milliyemizin tamamıyetini kâfil olacak tedâbîr-i ibtidaiyeyi yalnız ittihaz etmekle değil tatbik etmeye başlamakla, azminde muktedir olduğunu göstermekle doğrudan doğruya hedefe gitmekte bulunmuştur.

Hukuk, ceza kanunları, nahiye teşkîlatı, tahrîr-i nüfus hazırlıkları, vilâyetlerin dâhilî teftişâtı, demiryollarımızın ilerlemesi, madenlerimizin, ormanlarımızın takdir-i kıymeti, bilhassa bütçemizin tevzîni ve emsâli faâliyetler bizi heyet-i mecmûamızla beraber bu hedefe eriştirecek vesâit-i muntazamadandır.

Âhiren muttali’ olduğuma göre Ziraat Vekâleti de gâyet nâfi ve her vech ile câlib-i dikkat bir eser neşretmek üzeredir. Bu eser, Türkiye Mecmua-i Hayvanâtı namını hâiz olacak ve memleketimizde bulunan hayvanat-ı ehliye ve ziraiyemizin cinslerini, miktarını ihtivâ edecektir. Eser, yegânedir. Hayvanâtımız şimdîye kadar ilmî, fennî usullerle tedkik edilmemiş, ne mensup oldukları ırkları tasnif ve ta’dâd edilmiş ne de islâh ve teksîrleri için muntazam istikâmet ve tarzları tayîn ve tespit edilmiştir. Âdeta başıboş sürüler hâlinde bırakılmıştır. Vekâlet, bu mühim noksanı heyet-i fenniyeler vasıtasıyla haber ve ikmâl edecek ve memleketin mâlik olduğu hayvanât servetini meydana koyacaktır.

- Bu çiftlik kimindir?
- Allah isterse benim!
- Masrafın, îrâdın kaç?
- Bilmem!
- Defter tutmuyor musun?
- Kâhya tutuyor galiba!
- Kaç hayvanın var?
- Bilmem!
- Kaç ağacın var?
- Bilmem!

Milletin giriftâr olduğu musîbetler, hep bu bilmemezlik yüzünden tevellüd etmiştir. İstibdat zamanında müttehaz olan usul-i idârenin birinci maddesi halkın kendisine elzem olan malumattan bîhaber kalması idi. Bir milletin akıl, rüşd, nefsinin varlığını müdrük bir hâle gelmesi o milletin yaşaması ve onu idare ile mükellef olan devlet ve hükûmetin pâyidar olması esbab-ı asliye ve esâsiyesinden olduğuna göre bu bâbda sarf edilecek himmetlerin herhâlde müsmir olacağında şüphe yoktur.

Bir eser-i muteberde nasılsa münderic bir hesab-ı tahmînîye göre 1319 sene-i maliyesinde eski imparatorluk dâhilinde resme tâbi on milyon hayvânât bulunduğunu gördüğüm zaman hemen hemen şaşırđım idi. Bu tahminin, Yemen vilâyeti hayvanât-ı ehliyesi, Basra, Bağdat ırkları dâhil olmayıp götürü pazarlık kabilinden olduğuna şüphe yoktur. Sene-i merkûmede hazinenin müzâyakası hasebiyle bu on milyon hayvan bir rüsûm-ı munzamaya tabi tutulacağı cihetle vâridât-ı muhammene usûlüne müracaat edilmiş de bu rüsûm-ı munzamanın üç milyon altına bâliğ olacağı ulu orta kestirilmiştir. Bu nevi kestirilme usulünün bir devlet bütçesinde îkâ edeceği teşevvüşâtı artık biraz da siz tahmin edin ve o devletin böyle neticeyi öne sürerek herhangi borca karşılık tuttuğunu da ayrıca düşünün.

Canlı servet denilen hayvanât-ı ehliye ırklarının ıslah ve teksiri ve heyet-i fenniyeler vasıtalarıyla bu ıslah ve teksîre bir istikâmet verilmesi bir memleket hayât-ı iktisâdiyesinde en birinci âmillerdendir. Mesela mine'l-kadîm aramızda mütedâvil olan ve her zaman tedâhüle kalan sözlerden biri de itmâm hakkındaki:

- Mübârek hayvan senede bir defa doğurur, yüz binlerce kesilir yine ürer, sürüsüne bereket!

Ve emsâlidir. Zannederim ki bunlardan da kati ne başka bir hesabımız, ne de kuvvetli bir tahminimiz vardır. Onlar koyun biz çoban, hesabını yalnız bir Allah bilir!

İşte Türkiye Mecmua-i Hayvanâtı bizi bizimle beraber hakkımızda malumât edinecek olan ecnebileri, cihan müessesât-ı ilmiye ve fennesini müstefid edecek malûmât ve vesâikle Türkçe ve Fransızca olarak intişâr edeceği cihetle her vech ile sezâvâr-ı ehemmiyettir. Ziraat vekâleti de yeni seneye yeni mahsûl faaliyeti olan kitabı elinde girecektir. Bir zamanlar dünyanın en büyük ve en makbûl, tûvânâ, adetçe milyonlara bâliğ at yetiştirir harası olan bu memleket 1288 senesinde birden bire berekât-ı tenâsülieden mahrum kalmış bir diyara dönmüş ve o tarihten itibaren müdâfaa-i milliyemiz için elzem olan top çekenlerle süvari binekleri, mekkâre, nakliyât-ı cesîme hayvanlarını altınlar dökerek ecânibten tedârik etmeye mecbûr kalmışızdır. Çünkü ne evvelinden hesap etmişiz, ne de sonunda müessir tedbirlerde bulunmuşuzdur. İşte kalış o kalıştır!.. Yazık değil mi?

Ahmet Rasim

Ek-6.**İSTANBUL MEKTUPLARI, 12 Eylül 1926****YINE İÇKİ MESELESİ**

Bu mesele İstanbul erbâb-ı keyfine derd oldu. Zavallılar bu defa da örs ile çekiç arasında kaldılar. İnhisar [Meşrubât Külliye-i İnhisârî İdaresi] ve ona tâbi olan fabrikaların rakılarını mı içsinler yoksa kaçağa mı yatsınlar?

İnhisar rakısı için söylenmedik söz mü var! Hatta en sonra İstanbul sıhhiyesi muzırdır içilmez, dedi. Böyle deyince vâridât-ı mahsûsa idaresi şâha kalktı. Kendi kimyagerlerini öne sürdü. Fakat yaya kaldı. Sıhhiye, benim de kimyagerlerim var, onlar da baksınlar, diye direndi. Elhâsil müşterek bir tahlil icrâsı ve müşterek bir rapor i'tâsı karârlaştı. Müptelalar, haftalardan beri bu raporun intişârını bekliyorlar.

Bunlar bekleye, kimyagerler tahlil ede, vâridât-ı mahsûsa acemiliğinden mütevellid fenâlığı ta'mîr eyleyedursunlar, "kaçakçılık" etrafı sardı. Zât ve zamana âid muntazam bir teşkîlât ile semtlere yapılan ve herhâlde "İnhisar" propagandasından kuvvetli, İnhisar memûrlarından zeki, çevik, iş bilir ellerde bulunan, münferid oldukları hâlde yekdiğere fevkalade mütesânid görünen bu grup da fenayı iyi göstermek husûsunda vâridât-ı mahsusaya taş çıkardı.

Akşam gazetesinde yazdığım üç makâle ise anlatabildim ise anlattım. İdâre, piyasaya siftâh uğruna en âdî i'mâlâtını çıkarmakla azîm bir tecrübesizlik gösterdi. Acele işe şeytân karışır derler, karıştı. Şişe bulamadı. Muhtelif çapta kablara, bu kablara üzerine ne vezne, ne mikyâle uyar, ne göz, ne el yordamını tatmîn eder. Ne de fiyatça zamân züğürtlüğüne hoş gelir, gradosu teamüle göre düşük, taamı zevk husûsunda ağır, gayr-ı mülâyim, âdeta tiksindirici, bazılarında bulantı verici, öğürtücü rakılarla ortaya çıktı. Hâlbuki böyle umûmî dalavereler de kılık kıyâfet düzgün, üst baş temiz, asrî şıklıklarla beraber kulak doldurucu, göz doyurucu, gönül alıcı iştihâ-engîz, zevk-âmiz ustalıklar ister. "Piyasada tutturmak" denilen marifet neden ibâret ise onun muktezayâtını bilip icrâ etmek icâb eder.

Gerçi "kaçakçılık" da kılık kıyâfet düşkün, kara şişeli, tenekeli ve yamru yumru ve kablı ise de tatlı dilli, güler yüzlü, ayağa hizmet eder, evlere kadar taşır, müdâhane bilir olduğu, bâhusûs İnhisâr'ın tama'kârlığına nisbetle yüzde 25 ila elli ucuz sattığı için celb-i rağbet etmekte tehhür etmedi.

İşte iş bilmezliğin bir seyyiesi daha: Halkı zorla kaçağa alıştırmak ve muhâlif-i kânûn işle meşgûl etmek.

Bu yetmiyormuş gibi şimdi de gazetelerde türlü türlü beyânât. *Milliyet* refikimizin “Söz Arasında” sütunu muharriri ne kadar açık, fakat muhikk bir sûrette yazıyordu. Diyordu ki:

“Geçenlerde resmî müskirât idâresi gazetelere müjde veriyordu:

‘Şarâba bir madde koyarak şampanya yaptık. Doğrusu epey sürmeye de muvaffak oluyoruz’.

O vakit gazeteler resmî bir ağızdan böyle bir sözün nasıl çıktığına hayret etmişlerdi. Fakat taklîd ve sahte şampanyasını sürmeye muvaffak olmaktan cesâret alarak idare başka bir teşebbüste daha bulunmuş. Onu da gazeteler silme’s-selâm söylüyordu. Bilmem hangi ispirtonun içine bir madde karıştırarak konyak i’ mâli dahî müyesser olmuş”. Maksudı bu kadar âşikar bir idârenin enzâr-ı âmmede kazanacağı i’tibârın derecesini, artık siz tahmîn edin. Harb-ı Umûmi’yi müteâkib mahûd “Wrangel” ordusu ile beraber kapağı İstanbul’a atan düşkün Rus muhâcirlerinin çorbaya ekmek doğrar gibi âdî ispirto içine ekmek atarak yedikleri gözümün önüne geldi.

Fi’l-vâki bizde de bazı pisboğazlara tesâdüf etmişimdir ki gaz içerler, sabun, cam yerler. Hâlbuki “İnhisâr”dan maksad hem menfaat-i hazîneyi mücib olacak vâridât toplamak, hem de halkı pis, muzır, gıll u gıştan ârî mükeyyifât ve müskirât i’ mâli sûretiyle emrâz ve isrâfâtan korumaktır.

Vaktiyle en hâlis, en nefis “Mürefte”, “Ganos”, Şarköy ve Trakya’nın sâir müstahsil köyleriyle “Fertek” gibi Anadolu’nun içlerinden gelen rakıları dört kuruş ile altı sekiz kuruş arasında alan halk, bugün ağzına almak istemediği fenâ bir rakıya iki papel vermeye nasıl kâil olur?

Evveleminde pek ziyâde şâyi olmuş bir hakikat-i keyfiye varsa o da rakı yatmadıkça içilmez. Siz zevk ve keyfi başının dönmesinde, midesinin dolmasında arayan ve arada sırada:

- Dün kazanın başına geçtik. O aktı biz baktık. Bir olmuşuz ki...

diyenlerin müftehirâne söyleyişlerine kulak vermeyin. Öyle fabrikalar görmüşümdür ki rakıyı bir sene bekletmedikçe satılmaya çıkarmazdı. Suriye’de “Zahle” fabrikası bu fabrikaların ahû babası idi. Selanik’in meşhûr “Namyas”ı da böyle idi. İstanbul’daki büyük, zengin fabrikalar da bu usûle riâyet ederlerdi.

Arz ettiğim gibi rakıcılıkta asıl olan iki şey vardır. Hâlisiyyet, içimde lezzet, halis Hollanda ispirtosu!... İki de birde bu söz, dönüp dolaşiyor. Güya Hollanda ispirtosu 100 derece halis imiş, dedik. Maksat ispirto içmek değildir. Rakı içmektir. İspirtodan yapılmış olsa da rakı içmek için zevk dediğimiz ağza, mideye hoş tesir etmeye, bulantılardan, öğürtülerden, ağızdan, boğazdan neşe vererek geçmeye hâdim olmalıdır. Yoksa verdiği neşeyi müteâkib başa vurmaya, bastırıp sersemlik, [...] vermeye hizmet eden rakılar mübtedîler için olduğu kadar emekdârân için de makbûle geçemez.

Diğer taraftan bu mesele de memleketin iktisadî mevzûudur. Teşekkül eden yeni şirkette Lehli grubun sermâyesi faâl olmayacaktır. Yerli sermaye de dâhildir. Hattâ belli başlı, sâhib-i itibâr İş Bankası da bu şirketin en sağlam bir mesnedidir. Binâenaleyh şarabın içine bir madde koyduk “şampanya”, bilmem hangi maddenin içine de diğer bir madde koyduk “konyak” oldu gibi şirketin itibarını kesr edecek sanayiâtın herhâlde sûi tesiri olacaktır. Varsın geç olsun da güç olmasın. Acelenin manası ne! En mühim bir İnhisâr... Kânunen mümin bir istikbale de mazhar, daha ne istiyor. Şimdilik en meşhûr rakı âmillerini, fabrika ustalarını celb etsin. Halkın emniyetini kazanmış kimyagerleri vasıtalarıyla propagandasını yürütsün. Halka emniyet husûle getirsin. Şarabını çeksın, bundan sonra konyağını, şampanyasını düşünsün. İşte benim bildiğim bu.

Ahmed Rasim

Ek-7.

İSTANBUL MEKTUPLARI, 6 Teşrîn-i Evvel 1927

EN SON VAZİYET

İstanbul, mine'l-kadîm, atik, pratik, çevik, tetik bir şehirdir. Âhiren yine bu marifetlerini ibrâz etti: Kaç seneden beridir güya üzerlerine büyük büyük brandalar gerip gölgelerde yatırdığı manzaralarını meydana çıkardı. Güneşli havalarını, adalarını, Kalamış sahillerini, Marmara'nın ta ötelerinde kurulan dil-nişîn ufuklarını, tulûlarını, gurûbalarını, mehtaplarını, hilâllerini, yıldızlı gecelerini, rengârenk sabahlarını, denizde, boğazda en latîf rüzgârlarını, fırtınalarını, velhâsıl imbata varıncaya kadar nesi var, nesi yok cümlesini gösterdi. Yeşil tepelerinden sarka sarka inen güzelliklerini, sath-ı mâillerine tırmana tırmana çıkan bedîalarını ortaya döktü. Derhâl letafetçe, menâzırca haiz olduğu eski cihan payitahtlığını takındı. Hem Avrupa'ya hem de Asya'ya bu hâl ile görünüp kuruldu. Sokaklarında, caddelerinde, bulvarlarında teheyücler, izdihâmlar, ihtifâller, alaylar, alkışlar uyandırdı. Sevindi, güldü, güldürdü. Sevincinden oynadı, çaktı, çakıştırdı. Her gün bir türlü taktı, takıştırdı. Ber-mu'tâd muhtelif vakalarla, yangınlarla ne tabiat-zâd olduğunu gösterdi. Yeni yeni edinmiş olduğu huylarını, intihârlarını, çetelik hırsızlıklarını, zabıtasının faaliyet ve fedakârlıklarını, şehremanetinin, belediyesinin çöplüklerini, en ufak bir esinti ile en uzaklara, yükseklere istila eden tozlarını, tanzîfât-ı belde nâmına hâlâ bir elinde süpürge, bir elinde fıraş, ekspres gürültülü, Selçukî mezârlarını andıran müteaffîn, mülevves, kapaklı kapaksız balık sırtı arabalarını, her biri ayrı ayrı ezer, çiğner, keser, biçer, hıncahınc tramvaylarını, otomobillerini, vapurlarını, motorlarını, velhâsıl ke'l-hâsıl kendisini beğendirmek için ne lazım ise cümlesini, yaptı, yapıştırdı. Yeni bir hayat, asrî bir hareket içinde olduğunu anlatmak istedi.

Gazi vedâ eder etmez derhâl yeni kılık, kıyafetini bir tarafa kaldırdı. Yedi sekiz senedir büründüğü vaziyete girdi, örtündüğü maskesini takındı, hissettiği boşluğun verdiği neşesizliğe tutuldu. Şimdilik gözlerini Bursa'ya çevirdi. Biz mebaûsların Ankara'da ne işler işlemek emellerinde olduğumuzu keşf ve tahmin ile ağır ağır düşünüyor!

Bizim kendisini unutmayağımızdan son derecede emîn olmasına emin!.. Hattâ nefice-i intihâbı müteâkib:

Düz, kenarı yıldızlı ufak, ayrıca kartlar üzerine kûfî, ta'lik, nesih kırması, dîvânî, rik'a, reyhânî gibi envâ hutût ile:

“İstanbul mebûsu filan” diye yazdırıp bastırduğumuzdan da câ-be-câ irsâlât ve takdîmâtta bulunduğumuzdan da haberdâr ve mutmain... Bilmem ki meclis açılınca şöyle bir taktir vereceğim, böyle bir hitâbede bulunacağım, tanzimat ve tensikat için geceli gündüzlü çalışacağım, tedrisât, tanzifât, tadilât, ıslahât, teftişât, tesisât, velhâsıl sonunda ne kadar “ât”lı Arapça cem’ler var ise cümlesi nâmına cem ve celb-i icraatta bulunacağımızdan emin ve mutmain mi? Gazeteleri bu bâbta sakın, sakit ve samit!.. Zaten onlar ne söyleseler, ne yazsalar inanan kim? Hele birinde “Kara Davut”, diğerinde “Kızıl Sultan”, ötekinde “Son Sultanın Son Cinayetleri”, mecmualarında “içtimâiyât, rûhiyât, tenkîdât, asrî edebiyat” masallarından geçilmiyor ki... Her günlük “spor”, “maç”, “şampiyonluk”, “müsâbaka”, “piyango”, “muhâkeme ve vukûât-ı zâbita” ve envâî kârî avcılığında insanın kendisini korumak telaşından vakit yok ki!..

Hülâsâ:

“Herkes yine ol herkes, bizler yine o bizler!”

Şu mısra ser-âzâde şehrin yeni vaziyetini oldukça muarref addolunabilir! İktisâdiyâtımız günden güne kaybetmekte, eş’ârın fiyatı dakika-be-dakika artmakta... Ortada dönen bir “buhran” kelimesi... Yangın olur, “kereste”, yağmur yağmaz “su”, hava durgun gider “hava” buhranı... Bunlara bakarak “ticâret odası”, “vesâit-i nakliye”... “ekmek”, “et”, kuraklık yüzünden “sebzevât”, ... buhrânı...

“Şeb-i yeldâ-yı hicrân içinde kaldık

Yetiş imdâda buhrân içinde kaldık”

Zemîninde eski bir “muhayyer” şarkı var idi, acaba ikide birde bunu mu tutturuyoruz?

Ahmet Rasim

Ek-8.**İSTANBUL MEKTUPLAR, 18 Temmuz 1927****Bugün de El Yazısı Ve İmza Bahsi**

Acaba kimden? Nereden?

Ara sıra öyle mektuplar alıyorum ki imzalarını okumak, dakikalarca nazar-ı dikkat önünde tedkîk ve muayene ederek eski tabirlerimizden olduğu üzere bir harfinin kıvrıntı veya büküntüsü delâletiyle (çıkarmak) hiç olmazsa benzetmek mümkün olamıyor. Zarfına bakarım, mürsil posta memûruna gösterilse bile o da içinden çıkamayacak derecede ya taşkın yahut belli bellisiz vurulmuş bir damga. İnsan bazen “zıkr-i mahal irâde-i hâl” veya “zıkr-i hal irâde-i mahal” kabîlinden olmak üzere mürsili bulabilir. Arz ettiğim bu nevi mektuplar ise böyle bir kâide-i istihrâciyeye râm olmayanlardır.

Alelâde okunaksız şeyler yazmadan ma'dûd değildir. Filvâki yazı olur da okunmaz olmaz, diyenler de vardır. Hatta hiyeroglifler, mismârî hatlar, bunca davaya, bunca mebâhis-i bî-manaya sebab-i müstakil olarak kafalarımızı şişirmiş olan mâhud Orhun Kitabeleri, en son bir İngiliz müsteşrikin uğraştığı Çince-Türkçe bir çeşit yazı bile okunmuştur, diye iddiada bulunanlar da vardır. Hâlbuki biz, şöyle böyle muharrirler ne zıpçıkta müsteşriklerden ne de sallapati âsâr-ı atîka müntesiplerindeniz, bize yazanlar da ne Mısır-ı kadîm, ne Asurya, ne de edvâr-ı Turaniye efrâdındandırlar. Biz gün yazar gün okuruz, mahalleli olduklarımız da hemen hemen bize benzerler.

Bir Fransız muharriri: “Okunmayacak tarzda yazmak, imza atmak nezakete mugayirdir” diyor.

Vâkiâ muharrir bir dereceye kadar haklı, herhangi bir mürselün-ileyh aldığı bir mektubu okuyup anlamak için uzun uzun tedkikât-ı hattiyeye girişecek hâlde itâb-ı zihin etmeğe mecbûr olacak olursa mürsil hakkında pek de hüsn-i niyet ile mütehassis olmaz. En kestirme olarak:

- Okunmuyor!

der, yırtar atar veyahut bir tarafa fırlatır. Diğer taraftan “imza” meselesi öteden beri şâyân-ı münâkaşa bir mesele hükmünde kalmaktan kurtulamıyor. İmzası okunmayan mektup, her zaman için, cevapsız kalmağa mahkûm olduğu gibi hiçbir değeri olmadığı hâlde iç sıkıntısı

veren, beyhude göz yoran bir münâsebetsizlik vesikasından başka bir şey değildir. Bunların öyleleri vardır ki vâzından maada kimse tarafından da şifre edilemez.

Bizde bir zamânlar imzalarda eciş bücüşlükten maada noktasızlık da âdet idi. Tercî-i Bend sâhibi edîb-i meşhûr Ziyâ Paşa, imzasını noktalar imiş. Muttasıflardan biri makâm-ı tezyifte:

- Sanki imzanıza nokta atmak sûretiyle kâide-şikenlikten ne zevk bulursunuz? Diye sormuş.

Paşa merhûm da:

- Sıpa olmaktan kurtulurum! Demiş.

Yazının ve imzanın okunaksız olması husûsunda Midhat Efendi merhûmun da oldukça hissesi var idi. Eski Tercümân-ı Hakikat'te bulunduğum için bilirim, mürettiblerden bir Tatar Abdullah'tan başkası merhûmun yazısını dizemezdi. Yazılar karınca dizisini, pek ziyâde sık olması hasebiyle müsvedde kâğıtları da sürüsünü andırırdı.

Şinasi merhûmun el yazısını görmedim. Ebuzziyâ, Şinasi'nin cinnet derecesinde bir vehim ve endişe sebebiyle kimseye mektup yazmaz bir hâle geldiğini söyler. Namık Kemâl'in el yazısını, âdetâ "rika" hattının bir enmûzec-i kemâlidir. Hatta vaktiyle Kemal Bey rikası Bâbîâlî'de ser-i meşk ittihâz edilmiş idi. Merhûmun imzası da güzellerin güzeleridir. Recaizâde Ekrem Bey'in el yazıları müstesna, nezih bir kalemin mahsûlü olduğuna şehadet eder. İmzasının matbûiyeti nazar-ı riya bir derecededir.

Muallim Naci'nin yazıları hem kâideli, hem de kelime kelime bir vuzuh-ı tam içinde münceî idi. Bir hâlde ki müsveddâtı uzaktan görülünce "Naci'nin!" der idik. Bittabi imzası da katıyyet-i tersîmiyeye mâlik idi.

Ebuzziyâ'nın el yazıları da Rika'nın ibtidâi yani Hattât İzzet Efendi merhûmun kâidesinde evvelki meşhûr Mümtaz Efendi veya Kemâl Bey rikası kavâidini tamâmen haiz, vâzlı idi. İmzası olan "Ebuzziyâ Tefkîk" Dîvânı bozması tarzında yekdiğerine merbut, müteselsil idiye de gayet okunaklı ve mutena bir üslupta idi.

Şair-i Âzam'ın hat ve imzası da azamî derecede revnakdâr-ı vuzûhdur.

Yine bir zamanlar idi ki:

"Beyim ârif olan ardından okur mektubu"

Dikkat-i nazara mâlikiyet iddiasını almak idi, beni bu satırları yazmağa sevk eden Fransız muharriri diyor ki:

"Geçenlerde bir mektup aldım, başım iki elimin arasında var kuvvet ve dikkatimle şifre etmeğe çalıştığım hâlde ne münderecâtını ne imzasını ne mürsilin adresini çıkarabildim! Böyle bir mektûba ben nasıl cevap yazayım? Bana hizmet mi istiyor, beni davet mi ediyordu? Anlayamadım

gitti. Hâlbuki bu mektûbu cevapsız bırakmak âdâb-ı mürâsele nokta-i nazarından nezâketsizliktir. Mösyö mü, Madam mı? Külliye meçhûl...”

Benim Dârüşşafaka’da talebeliğim senelerinde mekâtib-i umûmiyemizde “Hüsn-i Hat” dersleri ayrıca bir itinaya mazhar bulunuyordu. Rika, sülüs, nesih, dîvânî, tâ’lik, hatt-ı reyhânî hutût ve kavâidi derece derece gösteriliyordu. Hattat İzzet Efendi merhûmun on kadar defterden ibâret “Rehber-i Sıbyân’ı Rika” yazının usul ve kavâidini etrafiyla heveskârânına kendi kendisine kâideli yazı yazmak husûsunda nâdirü’l-emsâl bir rehber idi. Mektepte yazı dersinden kırık numara aldığımı bilmiyorum. Matbuâta ilk intisab ettiğim senelerde de makalelerim, mürettibleri yormaz idi. Fakat muharrirlerin derdi yani mürettib-hâneye müsvedde yetiştirmek belası, bildiğim kavâid-i hattiyeyi unutturduğu gibi bambaşka kendi gelen bir kâideye alıştım.

Hüsn-i hat derslerini ihmal etmekte oldukça mütebâriz bir hata vardır. Zaten kelimelerimiz hurûf-ı muttasıla yüzünden birden bire okunmaktan az çok uzak bulunduğu hâlde bunları bir de her nazarın fark ve temyiz edemeyeceği bir tarzda yazmak, hepimizin giriftâr olduğu müşkilâtı artırmaktadır.

Vaktiyle Bâb-ı Âlî’de ve devâir-i hükûmette Mübeyyizlik, kalem me’ûriyetlerinin ibtidâsı idi. Öyle mübeyyizler var idi ki yazıları için “inci tanesi” denir ve hüsn-i hatları yüzünden kendileri de geçinirlerdi.

O tarihlerde bir kaleme yazılmak istidâsında bulunanların evvelemirde yazısı nasıl diye bir müsvedde yazdırır veya kopya ettirirlerdi.

Matbaanın icadını müteâkib bizde zuhûr eden hattâtın buhranı hâlâ devâm edip gitmektedir. Bahusûs 36, 47 punto yazıların zuhûru bu buhranı daha ziyâde teşdid edecek mâhiyettedir.

Şimdiye bu buhran, hepimize müstevli olmak istidâdını göstermektedir. Kâide-i mahsûsasına az çok mütekarrib bir sûrette yazılmış mektûbât ve müsveddâta tesadüf etmek gittikçe nedret bulmaktadır. İşte senede beş on tanesini gördüğüm ne imzası ne de münderecâtı güldür güldür okunur mektûbların vücûdu bu nedretin şevâhid-i celiyesi makûlesindedir.

İhtimal ki bu mektupları, sahipleri bulunacak olsa da kendilerine oku, denilse onlar bile yek nazarda muvaffak olamazlar. Şumnu’da yazdığını Edirne’de okuyamayan ma’hûd gazi fukarasını bu münâsebetle tahattur ettirirler. Kim bilir matbaalarımıza gelen bunca yazılar, mektuplar,

makaleler miyânında kaçî bu hassayı hâizdir? Burasını tahrir heyeti müdürleri ile mürettibler, musahhihler ancak tahmin ve takdir ederler.

Ahmet Rasim

Ek-9.**İSTANBUL MEKTUPLARI, 2 Mart 1927****YANIKLAR**

Bizim gazeteler bütün bütün şom ağızlı oldular. Bir zamandan beridir sütunlarında ikAme ettikleri “intihar”, “tagayyüb”, “kaçma”, “cinayet”, “mudârebe”, bir “hAdise-i müessife” gibi keder, merak verici, ürkütücü, tüyler ürpertici ser-nâmelerine şimdi de “ihtirâk” nAmıyla yürek sızlatıcı bir ser-name daha ilAve etmeye başladılar.

İlk defa olarak çocukluğumda Tophane’de Karabaş Mahallesi’nde bir sokak içindeki bir hAnede ocak başında yemek pişirirken eteğinden tutuşmuş, bağırıp çağırdığı hâlde imdadına gelen olmadığı için yanmış bir kadının cesedini görmüş, iki üç gece uykusuzluk çekmiş idim. Mahalleden birkaç kişi ön kapısını neden sonra kırmışlar, ortalığı dolduran sert, pis kokudan içeriye girememişler, en nihayet kancalar, kovalarla cesedi dış havluya çekmişlerdi. Ben de birkaç arkadaş, gezgincilik sevkiyle buradan geçiyorduk. Çocuk merakı bu! İçeriye koymamak istediler ise de yandan, kıydan sokularak telaştan istifade ederek girdim. Bacakları lime lime olmuş, eski kırat pastırması ızgarası gibi patlak yerleri ağarmış, yağları sızmış bir zenciye!

Korkumdan kendimi dışarıya nasıl attığımı bilemiyorum. Midem derhâl bulanmış idi. Yolda öğüre öğüre eve geldim. Başım şiddetle ağrıyordu. Minderin üstüne serildim.

İkinci olarak da Çarşıkapısı’ndaki bir hanede zuhûr eden yangında adam kurtarayım derken merdivenin çökmesi üzerine alevler içinde kalarak yanmış olan eski cemiyet-i rüsûmiye a’zâsından merhûm İzmirli Aziz Bey’in mahdûmu Hıfzı bîçâresinin hapishâne-i umûmîye nakledilmiş cesedini gördüm.

Fevkalade denecek bir sabâhat-i vech ve tenâsüb sahibi olan biçare genç tanınmayacak bir hâle gelmişti. Güzel, şahane gözleri patlamış, sima en çirkin, müstekreh bir vaziyete girmiş idi. İlk nazar-ı teellümü müteâkib döndüm, günlerce böyle bir hayâl-i muhavvif ile müteezzî oldum idi. Zannederim ki ölümlerin en fenalarından biri de yana yana, müthiş ve tahammül-fersâ ızdırabların arasında bağıra çağıra, kıvrana kıvrana can vermek olacak.

Şairin kemâl-i sûziş ile: “Dûzâhı dünyâda gördüm iltihâb-ı sîneden” demesinden de anlaşılıyor ki yanmanın tahayyülü bile sûz-efgen bir vaka imiş!

İstanbul gazeteleri kârilerini kendi menfaatlerine çalıştırmak hususunda gayet mahirâne müretteb hille-i şer'iyye buldular. "Anket", müsâbaka" ser-levhalarıyla mesela şoförleri, ramazan fıkraları unvânıyla isimlerin gazete sütunlarında görmeyi bir şeref addeden hevesân-ı tahriri uğraştırıp duruyorlar. Yazan yazana!

İnce bir marifet! Daha doğrusu "gazetecilik"!

Benim yetiştiğim zamanlarda eski "Tercümân-ı Hakikat"ın sekiz sahifesinden günde lâ-akall iki sahifesini heves-i muharrirâneye giriftâr olmuş, fırsatçı, tecrübe-i kalem erbâbı makaleleriyle o zamanlarda kol kol şehrin her tarafında peyda olmuş olan şuarâ ve müteşairîn gürûhunun âsâr-ı manzûmesi dolduruyordu. Bu "illet", "Tercümân"dan "Cerîde-i Havâdis"e, onun halefi olan "Saâdet"e, arada sırada "Tarîk"e sirâyet etmiş ve zâten o devirde "mecmûa-i muvakkate"lere eser satmak, derc edilen mevâdd için para vermek mu'tâd olmadığı için yine o zamanın istilâhınca "beleş" yani bâd-ı hevâ [bedava] muharrirlik feyz bulmuş idi. İşte bu feyzin netâyic-i tabiiyesindedir ki muharrirîn arasında züğürtlük, fakr-ı hâl, hattâ yanıklık ekserdir.

Mesela:

- Hiç sorma, danışma yaz!

Derler ve bilmukâbele:

- Sormadan, danışmadan idâreden para al!

demezler. Siyasî, ilmî, edebî bir mevzuun yazılışına göre takdir-i kıymet usûlü matbaâtımızda henüz teessüs etmemiştir. Fakat "sürüm" meselesi ashâb-ı sermaye ve imtiyaz nezdinde her zaman için mevzudur. Zamanımızda bile yazılan mevzuat için kambiyo farkı, İngiliz lirası temevvücâtı, asla düşünülmez, ale's-seviye lira adedi tekrar ve istiksar oluyor, bütün bunlar öteden beri gazetecilikte, kitapçılıkta bir nev' görenek tesiri tahtında kalmış olmasındandır. Ercüment Ekrem'in bir makalesinde demiş olduğu gibi ramazanlarda evvelce âdet olduğu üzere aşçıya iki kat ücretle beraber bayram bahşışı, iç çamaşırı, verildiği hâlde Arefe günü akşamı muharrirlere:

- Şunu da alın, mini minilere şeker alırsınız.

beylik sözü henüz işitilmemiştir.

Muallim Naci merhûmun "Saadet"te yazı yazdığı esnalarda hak etmiş olduğu paradan bir miktarı için, "Bugün de vermeyecek misiniz?" tarzındaki istifsârına para verecek olan zâtın, bir eliyle sakalını tutarak:

- Vallahi iyice bilemiyorum, verebilecek miyiz?

Demesi üzerinedir ki lisân-ı şairiyetinden:

"Para ister muharrirîn-i kirâm

Sâhib-i imtiyâz hayrette”

Beyt-i bercestesi fırlamıştır! Bizde sermaye-i nakdî ile sermaye-i irfân arasında henüz bir tekâbül, bir muvâzene teessüs etmemiştir. Bu adem-i tekabül, bu muvâzenesizlik sebebiyledir ki bâd-ı hevâ yazılar hâlâ revâcdan düşmemekte ve:

- Eyvallah!

- Teşekkür ederim!

kâidesi alabildiğine cârî olmaktadır.

Devr-i istibdâdda Bâbîâli Caddesi’ndeki üç dört kitapçıdan, yazı yazdığım gazete idarehânesinden alacağım olduğu hâlde:

- Daha sabah, akşam olsun da bir şey yaparız!

Teranesine tutularak aç, tütünsüz kaldığım günleri tahattur ettikçe el’ân üzülüyorum. Bu hâlin en feci sâhib-i imtiyâzın telaşlı telaşlı gelerek, mevzuu sâye-i şâhânedan memâlik-i mahrûseye bolluk, bereket olduğuna, her ferdin refah ve saadet içinde bulunduğuna dair gayet tımturaklı bir makale yazılmasını, aldığı emir üzerine bildirerek:

- Yarım saate kadar yetişir mi, çünkü Mabeyn’e götüreceğim! demesi idi ki, bunun arz ettiğim vech ile muharririn hâli ile ne yaman bir tezat teşkil ettiğini tafsîle hacet yoktur. Maahaza para verdikleri için kitapçıların, sâhib-i imtiyazların da kendilerine göre bir hesapları olmak tabiidir. Onların da bu husûsta –kim bilir– ne türlü diyecekleri vardır? Bundan anlaşılır ki sermaye ile sa’y u amel arasında terazili bir mukâyesenin tesisi lazımedendir.

Diğer taraftan gazetelerimizin açtıkları “anket”, “müsabaka” tarzları kârileri doğrudan doğruya matbûât ile alâkadâr edecek bir vasita-i teşvik olduğu için fâideli ve müsmir bir teşebbüstür. Hattâ bu fayda ve müsmire fikri cereyânların teselsülüne, hususî muhakeme ve mülâhazaların taammümüne hizmet edebilmek kâbiliyeti[ni] muhafaza edebildikçe daha ziyade büyümek istidâdını maa-ziyâde hâizdir. Biraz evvel söylemiş olduğum sûrette “gazetecilik”tir. Sanatın îcap ettiği faydayı ihmal etmekte daima bir zarar vardır. Hattâ ticaretin:

Marifet, iltifâta tâbidir

Müşterisiz metâ’ zâyidir

Hükmü hiç unutulmamalıdır. İşte mülkün yalnız bir bucağında sığınıp biraz eser-i hayât gösteren ve bize göre toplu addedilen matbuatın şimdiki davranışı bundan ibarettir.

Ahmed Rasim

Ek-10.**İSTANBUL MEKTUPLARI, 19 Ağustos 1927****“CUMA” MI “PAZAR” MI?**

Cumanın yevm-i tatil ittihâz edileceğine yakın günlerde bazı kaparozcu tüccar, Museviler cumartesi, Hıristiyanlar da pazarları açmazlar, biz her birinden birer gün fazla açar, kazanırız zannetmişlerdi. Hatta o zamanlarda bu ideal hayal şehrin içine yayılmış idi. Vakta ki cumanın resmiyeti kanun ile te'yid edildi, netice bunların zannettikleri gibi çıkmadı. Musevilerden pek çoğu cumartesi açtıkları gibi herhâlde ticaret fikrine ehemmiyet vermekte bunlardan pek de aşağı kalmayan Rumlarla Ermeniler de pazarları tezgâh, iş başlarına, dükkânlarına gazinolarına koşuştular, şapa oturdular idi.

Ticaret bu! Erbâbı gün de para da kazanması gerek, ne sûretle elde edilebileceğini fark edince her türlü fedakârlıkta bulunmasını bilirler. Onlarca tatil, istirahat kazanmakta ve etrafını ihata eden rekabetlerden kurtulmaktadır. Zevk ve rahat usandırır, iş eğlendirir dinlendirir. Onlarca düstûru'l-amel bir kaziye-i muhkemedir.

Devr-i istibdâdda durup dururken başıma bir iş açtım idi. O tarihte Şehzâdebaşı'nda oturuyor İkdâm'da çalışıyordum. Bir pazar günü Direklerarası'nda çayımı içtim, matbaanın yolunu tuttum Direklerarası'nı geçerken gözüme bir hayli kapalı dükkân ilişti. Birden bire uyanır gibi oldum. Nazar-ı dikkatimi açtım. Baktım ki aralarında açık dükkânlar yok değil, var, var maşallah muhalebici, takunyacı, eskici, düşünce düşünce yürüyordum. Hatırıma Büyük Çarşı geldi. Hazır, yolumun üzerinde Kaşıkçılar Kapısı'ndan girdim. Bizim sarraflar baştanbaşa açık. Fakat Kalpakçılarbaşı tenha. Ne kadar manifaturacı, tuhafiyeci, fesçi dükkânı varsa sıra ile kapalı. Kuyumcu çarşısına saptım. Serâpâ kapalı, ne has francala satan, ne beyazım yağlıdır diye ortalığı güm güm öttüren seyyar esnaf bile yok... Mahmutpaşa'dan indim. Mezat malcılar ortada tek tük Tarakçı açık.

Elhâsıl beş dükkân kapalı... Altıncı, leblebici dükkânı.

“Her seherde besmele ile açılır dükkânımız.” levhasıyla beraber küşade.

Matbaaya gelir gelmez kaleme sarıldım bir makale çiziktirdim. Sansür de kör gibi görmemiş, ertesi sabah çıktı. Öğle üste doğru idi, üstü başı temiz biri odadan içeriye girdi. Beni tanıyormuş, hafif bir sesle dedi ki:

- Sizi şifre kâtibi Asım Bey istiyor, şimdi gideceğiz.

Ne yapabiliirdim. Derhâl ceketimi omuzladım. O zaman İkdâm matbaasının içinde bulunduğu hanın kapısı önünde duran bir kupa arabaya bindik. Soluğu Yıldız'da aldık. "Sarây"da birtakım dolaşık yerlerden geçek, oda kapısının önünde durduk. Yanımdaki içeriye girmesiyle beraber çıkması bir oldu. Bana:

- Buyurun!

dedi. Girdim, Asım'ın elinde bir İkdâm ayakta duruyordu. Hüsn-i kabûl ederek gazetede ki "Kapalı, Kapalı... Ellinci Dükkân Açık" serlevhalı makalemi göstererek:

- Efendimiz İslâm'ın arasındaki fikr-i ticâretin uyanması hakkında mufassal bir layiha yazıp takdim etmenizi ferman buyurdular. Şu iki üç güne kadar yetiştirip bana getirin! Kimseye de bir şey söylemeyin dedi.

- Baş üstüne!

dedim amma... Bu fikri hele ki malûmât-ı ticâriyeme istinaden izah ve tafsil edeceğimi bilmiyordum.

Sarây'dan çıktım, arabaya bindim, matbaaya geldim, hâlâ düşünüyordum. Kimseye söylememek tenbihi hatırımda olduğu için Cevdet Bey'e de bir şey açmadım. O esnada da Ebüzziya merhûm da ben de Makriköylü idik. Trende buluştuk. Trende buluştuk. Bir, birinci mevki bileti de ben aldım. Tesâdüf bu ya, kompartımanda da bizden başka kimse yok idi. Meseleyi açtım. Dinledi, dinledi. En sonra dedi ki:

- Hiçbir şey yazma!

- Sonra beni...

- Böyle şeyler "Sarây"ca derhâl unutulmak kâidedendir, nafiye yorulursun yazıp versen bile Asım Bey'in masasında sürünecek, günün birinde sepete atılacaktır. Sen, "bende fikr-i ticâret yoktur" dersin orada hiç ve asla yok olduğuna inan!

Yüreğime su serpilir gibi oldu amma... Tereddüd ve endişeden yine kurtulamıyordum. Ertesi sabah istasyonda yine merhumla buluştuk. Bana:

- Ben şimdi mabeyne gidiyorum. Asım Bey'i görürüm.

- Aman, sakın ha! Bana "kimseye söyleme" dedi idi.

Bir kakhaha kopardı. Merhumun böyle kendisini tutamayarak güldüğüne hiç tesadüf etmemiştim. Gözlerinden yaşlar geliyordu.

- Rasim emin ol, artık isteseler bile yazma... "Düşünüyorum, araştırıyorum" de, savsakla. Geçen sene bana da sanayiî terakkisi ispatı hakkında bir layiha yazmağımı ısrar ile tenbie ettiler idi. Hiç aldırmadım onlar da aldırmadılar. Azizim bunlar hep blöf, dedi. Hiç

unutmam, blöf lafzı bizde taze çıkmış idi! Memlekette de “amele” mesele-i mühimmesi henüz meçhul bulunuyordu.

O zamanlarda kafamızda yerleşmiş, eski bir fikir var idi. Cami avlu ve meydanlarında alışveriş etmeğe haram nazarıyla bakılırdı, fakat her Ramazan Bayezid Camii ile Fatih Camii havlularında sergiler kurulur, vükela, vüzera, rical bu sergileri dolaşır, buralarda otururlar, cami içlerinde bile alım satım yapılırdı. İslâm’da yevm-i tatil olmayıp yalnız cuma günleri öğle namazı başlangıcında esnaflık terk-i meşgale ederek namazı müteâkib kâr u kesplerine mesağ-ı şer’î olduğu söylenirdi.

Menakıb-ı İslâm sernamesi altında neşrettiğim iki cilt eserde yevm-i cumanın kable’l-İslâm ve ba’de’l-İslâm hâiz olduğu ehemmiyeti tafsilen bildirdim idi.

Bugün böyle mi ya... Değil! Cuma namazı zamânı tatil-i işgal ile durup başımızı kaşıyacak zamânımız yok. Mamâfih haftada bir gün tatil ve istirahatın de lütfu inkâr edilemez.

Bugünlerde ser-zede-i zuhûr olan tatil günü meselesi ise cidden şâyân-ı tedkîk bir derece-i evleviyette bulunuyor. Şimdiye kadar gazetelerimizde görülen mütâlaat-ı husûsiye arasında en ziyade câlib-i teemmül olan bir tanesi var ki o da cumayı iki gün öne sürerek pazarın adını cumaya cumanın adını pazara vermek... Ha Ali Veli, ha Veli Ali! Böyle mühim ve ehemmiyeti pek ziyade şümüllü olan bir mesele Ali’nin külahını Veli’ye vermek veyahut dama, satranç oynar gibi taş, paytak sürmek kabîlinden olan tebdîlât ile uğraşmağa ne lüzum var, muâmelât-ı umumiye-i ticaretimizde hangi gün enseb ve muvafık ise o günü yevm-i tatil ittihâz ederek Avrupa ve umum cihân muâmelât-ı ticariyesi ile temasımızı keybetmemeye çalışmalıyız, bize “cuma”yı bırakıp da niçin pazarı ittihâz ettiniz diye soracak kim? İtikâdiyâtımızda hamallarımızın bile bildiği “El-Kâsibu Habîbullah” levha levha yazılı asılı durup duruyor. Biz ne duruyoruz? İşte fikrim de bundan ibâret...

Ahmed Rasim

4 Kânun-i Sani 1923, Hâkimiyet-i Milliye'nin kapak sayfası

دولتنامه: آذربایجان، آذربایجان، آذربایجان

تاریخ: ۱۳۰۲ - ۱۳۰۳

شماره: ۱۳۰۲ - ۱۳۰۳

حکومت ملی

جمهوری مملکت ایران

۱۳۰۲ - ۱۳۰۳

شماره: ۱۳۰۲ - ۱۳۰۳

تاریخ: ۱۳۰۲ - ۱۳۰۳

شماره: ۱۳۰۲ - ۱۳۰۳

تقیط اعلامی!

تقیط اعلامی! تقیط اعلامی! تقیط اعلامی!

انگیزلر «اوت» و «خیر علی رضاصهر» روسی تکلیف ایدیلورل

فقط «تام» غیر روسی، بولور برور و هک مناسقی آکه زما دینقی و بولورک بالکر انگیزلر مناسقی ایچوره اولور منقی و مستقلمک منقلمنلر ایغول ایدر ایچره بولورلر قیبول اولور منقی آچیقلمر سورلمکدر و...

تقیط اعلامی!

تقیط اعلامی! تقیط اعلامی! تقیط اعلامی!

خلاقیت خلاصکاری

خلاقیت خلاصکاری! خلاقیت خلاصکاری! خلاقیت خلاصکاری!

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی! خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی!

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی! خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی!

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی! خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی!

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی! خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی!

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی! خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی!

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی! خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی!

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی! خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی!

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی

خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی! خلاقیت قومیته سنک مهم اجتماعی!

Ek-16.

İSTANBUL MEKTUPLARI, 4 Eylül 1926

Ek-17.

İSTANBUL MEKTUPLARI, 18 Mart 1927

۱۸

استانبول مکتوبی **ینه (چارلستون) وتوابعی**

۱۹۲۷ مایس

اهل خیرمدن مدودستبر قوماجرلیرمکندی آرازنده حسمال اینتکاری زمانزده اکثریا :
— اوج ، دورت کوندر بنه (تایه کیردم) ،
آفایدیم دیرلرک آنلرک اسلاماعبه (ترسو)ک ،
بزم آکلایمیزه کوره (پوزله) لک نام قابیلر .
حق آندهک ابری دانهلی اوتوز اوچلک تسبیح
چوره چوره :

— (پامنا) ده قایب !
— (بارووت) ده قایب !
— (باقال) ده قایب !
دیهه شانزلیق تلمین ایده ایده صایوب
دوکرکن بردن بره حرملایوزق :
— قایب اوغل قایب والسلام !
دینلری ده آرز کاندیر .
شیدیلر ایکی دورلو قوماجر شیری کدیلمش
اولان شهرمده جان ها کون :

— اعارده قایب !
— تقییده قایب !
— قتل وجرمده قایب !
— بیله بزم قوماجرخامی قایب !
— تراوایده قایب !
— اولود . قایب !
دیوب طورورکن کویا بونلر یغیورمش کی
شو کونزدهده :

— (چارلستون) ده قایب !
دیکه باشلاده . چونکه کزلی صیتمه کی
آلابه سی طیشنه اوردی . باشزه برده منول
(چارلستون) دردی چیدی .
برقاچ هتفه اول قاشی کوننده بریافچوان لقری ،
برقاچ کون اولده (بشکطاش) ده (ژاله نام)
مانده بر کتچ خام (چارلستون) اوبانعدن
باغیرسان دو کونلنمسته اوهرایه قواج و آلام
شیدیه ، آراسنده ترک حیات ایندیله . آرتیق
آرقه سی سوکر .
قچه سحر بر عمومی ، بیلرجه آچاق ، سقات ،
هر دورلو حقاقرنر ، ظلمله مشونمنارک و اشغال
دورلی یکیرمش اولان بر شبرک سککنه سنده ،
اولاد و احفانده کجهلی ، کونوزلو ، یازی
قیشل هو بلاوب ظیلانه طاق ، قابلیت ، باغاصه
دورلو دورلو اوبروب تورمه معاومت بولوروی ؟
کم بلیر بو لیج ظهوراته کاجه به قدر دها
قاچلری آلوب کورودی . تشیص ایله مدهدی ،
خبرمن اولدی !
ذ تا بداد ، بران ، ایمان نعتلری بغدادی . . .
پویک پویک سارصیلر دن آرنه قله وجودر ،
ملار ملالابوب جانفا ، به کل ، بزمانله ملوقنقه کلر !
برایک کون اولوبور ، (ارن) کوننده بر
زفانی کاجه سنده دامادک لاز اوفی اوبتارکن
دوشوب رداها کندینه کندیکی ، زاولای کایله ده
فرط تأثره عتلی اوباندینده شایع اولمش ایلی .
آوت . اورویک و آصر فاک ده هر طرفنده بویله
ایلیتی بر سوسر بر سوسر ، چیدیلر لک سوسر مود ، ایلی
الاماده شفافی ور سوسر کوننده ک آزاوچ ، انکاره
کی ملکته رده دوت ، بن دنه طیفه یاسه
بیورلر ، اورالعه (چارلستون) و ایللی مادات

برهقم سئاسی در . فنی ، ملی ، علمی همه ایله
آج نرنه اوپون هم مدهق آلاق بولای ایدر ،
همده باغیرسالری ازم ازم آزر !
انطاق حق ایچون لک یکی مثال :

برکرده شهراماق کینیاخانه سنه غزیه لده
مندرج احصائی جدول الله میدانه چقان اکلغیر
سایغ غدارمنی کوز اوکنه کتیرک . بو جدولده
لک مهم اولورق بری ها کونلک ، دیکری هم جناب
حق قوی فاسولیه زوال و برمه سین - یته
ها کونلک ایلی عدامن اولان نان عزیز ایله زیتون
باغیرتک مئوشین ، ماشه مفراتنه مفرات
جیلری آچیدن آچیه ، اعتراف ایلیله .
کم بلیله ، آت و سائر ازانق و ذخائر نه
قیراطده درلر ؟ کین کون آرقه شلردن بری
سویلیوردی :

— آدون آاشلر . آقسام کلبیکده رفقه
سوردی : قوزی آنی قاچ ساعتهده پتیر ؟ دیم که
بره ، البایت بر بویوق ساعتهده ! . بن بوگون
قایله ایچون آشانی قصاب بن بر آرز قوزو آلم .
نام اوج بویوق ساعتهده ، فاناور . ستره وانی
ازیدی ، سل و خانور اولدی . او حالا بیته جک ،
صایق ماندا باوروسی اولسین !
قصابل آراسنده :
— حصر !
دیلین ، باغیرمه و حواردن کسایب شهره
ادخال ایدین حیوانلرک نعالده اولورلری فرق
ایده بیله ایچون مطلقا کسکین بر صلاب کوزی
لازمدر ،
دیکر طرفدن بریحیه دها ، امانت ، قارا آقاچ
مذمبه سنه وارداتنه ملوقنور . قوزولروراده کیه جله
ارلورسه امانت بوز غروش حارجدن کن کیه
قوزوردن ایله فرق بو قادر غروش آلیورم .
کوریورسکرکه بونلری شهره سو قادمه سو قادم
دیه ترتر تیبور ایمن . امانتک فریاد و فغان !
شیر اهایسی یوزوق غاوله قری بلایسزانت بیورلر .
دیه ده کل ، کندی ایچون !
« درجرم چه کونه ستایش کنم ترا ؟ »
تحرارک کو کرجیلر فادار تسم ایندیکی بر
عصرده بویله بر عقوبت نسا یه به تحمل ایده جک
انسانلرک جرأت منتهیانه سی آجمن ولوسنی و لوسون ،
آجمن رفاه مدهده و آسایش درون قهره حق ایکن
صالان بره صالان ، ظیللا بره ظیللا ایله اختلال
اینگ بیلیم که نه به محول اولایلیله ؟
شهرمده (چارلستون) لک لک قدم نعلری
اولان اسک قایلین سیاهلرله قانلری ملوبادجه :
« دنغلا قایق دینغلا »
رقصنه باشلامزلر ، آج نیه (مای دادی) لک
ویا آتشی باشتیک بولوندین مطبخک پیچرسی
اوکندن آبر باز لردی .
الحاصل ، (طاکفبشانا) سهومله ده دیککی کی !
« کونده بیله قی طوفورور لیه جیلای عدم »
سوری - مهرسنگ خانه بر صفت کافه کی
نزل اولدی .

احمد راسم

YAZI İNDEKSİ

1	02.11.1923	İstanbul Mektupları 1
2	04.11.1923	İstanbul Mektupları 2
3	09.11.1923	İstanbul Mektupları 3
4	12.11.1923	İstanbul Mektupları 4
5	16.11.1923	İstanbul Mektupları 5
6	19.11.1923	İstanbul Mektupları 6
7	23.11.1923	İstanbul Mektupları 7
8	29.11.1923	İstanbul Mektupları 8
9	12.12.1923	İstanbul Mektupları 9
10	14.12.1923	İstanbul Mektupları 10
11	19.12.1923	İstanbul Mektupları 11
12	24.12.1923	İstanbul Mektupları 12
13	04.01.1924	İstanbul Mektupları 13
14	15.01.1924	Eski Yılbaşı Gecesi
15	23.01.1924	İstanbul Mektupları 15
16	29.01.1924	İstanbul Mektupları 16
17	01.02.1924	İstanbul Mektupları 17
18	05.02.1924	İstanbul Mektupları 18
19	08.02.1924	İstanbul Mektupları 19
20	15.02.1924	İstanbul Mektupları 20
21	19.02.1924	İstanbul Mektupları 21
22	22.02.1924	İstanbul Mektupları 22
23	29.02.1924	İstanbul Mektupları 23
24	18.03.1924	İstanbul Mektupları 24
25	04.04.1924	İstanbul Mektupları 25
26	15.04.1924	Eski Ramazan, Yeni Ramazan, Baharda Ramazan
27	22.04.1924	Mahyanın Tarih ve Tasviri Hakkında
28	23.04.1924	İstanbul Mektupları 28
29	27.04.1924	İstanbul Mektupları 29
30	28.04.1924	İstanbul Mektupları 30
31	09.02.1926	İstanbul Mektupları 31
32	02.06.1924	İstanbul'da Bahar Mahsulleri ve Maziye Bir Nazar
33	13.05.1924	Eski Hıdırellez - Bu Seneki Hıdırellez
34	19.05.1924	İstanbul Mektupları 34
35	27.05.1924	İstanbul Mektupları 35
36	30.05.1924	İstanbul Mektupları 36
37	01.06.1924	İstanbul Mektupları 37
38	06.06.1924	İstanbul Mektupları 38

39	08.06.1924	İstanbul Mektupları 39
40	13.06.1924	Musul Hakkında Küçük Bir Tarihçe
41	16.06.1924	Fener'den Şişli'ye Doğru Giden Bir Akın
42	20.06.1924	İstanbul Mektupları 42
43	23.06.1924	İstanbul Mektupları 43
44	30.06.1924	“Ser Hafıye” Ahmet Celaleddin Paşa'ya Dair
45	06.07.1924	Hammallar Gediklerinin İlğası Münasebetiyle
46	10.07.1924	Ahmed Celalettin Paşa
47	24.07.1924	İstanbul Mektupları 47
48	29.07.1924	Adaların Bugünkü Hâkimi: Yahudiler.*
49	07.08.1924	"Muharrem" ve Sene Başında Ölmüş Âdetlerden Birkaçı
50	13.08.1924	İstanbul Mektupları 50
51	20.08.1924	İstanbul Mektupları 51
52	11.09.1924	İhtilal Manevrası
53	15.09.1924	İstanbul Mektupları 53
54	22.09.1924	İstanbul Mektupları 54
55	25.09.1924	İstanbul Mektupları 55
56	01.10.1924	İstanbul Mektupları 56
57	15.10.1924	İstanbul Mektupları 57
58	19.10.1924	İstanbul Mektupları 58
59	26.10.1926	İstanbul Mektupları 59
60	27.12.1925	Ruslarla İlk Münasebat-ı Siyasiyye
61	13.01.1926	Fırtına, Rüzgar, Kış mı?
62	16.01.1926	İran'a Dair*
63	14.02.1926	Fes Aleyhine İlk Kıyam*
64	19.02.1926	Hakimiyet-i Milliye ve Milliyet
65	21.02.1926	Mussolini'nin Bir Sözü Münasebetiyle
66	05.03.1926	1 Mart
67	10.03.1926	Ramazan
68	13.03.1926	İstanbul'un Hay ve Huyu Arasında
69	20.03.1926	Kadınlarımızın Kıyafetlerine Dair
70	22.03.1926	İstanbul Kabadayıları Sindi
71	24.03.1926	İki Asır Evvelki Taassuptan
72	26.03.1926	İstanbul'da Havalar Açtı
73	29.03.1926	Bir Asır Evvel Biz ve Amerika
74	30.03.1926	Hastabakıcı Mektebi
75	02.04.1926	İstanbul Yine Bir Zevk Şehri Olacak
76	04.04.1926	Otomobil Tarihinde Veli Bey
77	06.04.1926	Osmanlı Tarihinde Serpuşlar çıktı
78	07.04.1926	Puvasson Davril
79	13.04.1926	Postalarımızın Tarihine Bir Nazar*
80	19.04.1926	İki İçtimai Dert*

81	20.04.1926	Biz ve Amerika*
82	09.05.1926	İstanbul'un Ahvali
83	11.05.1926	Şapkanın Tesiri
84	17.05.1926	Kitap ve Kitapçılık*
85	26.05.1926	Müteveffa Vahidettin'e Dair
86	27.05.1926	Hicaz kongresi münasebetiyle*
87	09.06.1926	Sayıli Günlerden Biri Daha*
88	11.06.1926	Musul'a Dair
89	14.06.1926	Seyyar Sergi Kalkıyor*
90	16.06.1926	Yine Vahidettin Haini*
91	18.06.1926	Başıma Gelen
92	30.06.1926	Suikast Haberi Karşısında*
93	06.07.1926	Görünür Görünmez Kazalar
94	11.07.1926	İstanbul'un Bugünlerdeki Hâli
95	16.07.1926	Deniz Mevsimi
96	18.07.1926	Hâlâ Harem Meselesi
97	22.07.1926	İçkiye Dair
98	24.07.1926	Yine Harem Teşkilatı
99	25.07.1926	İnşallah Doğru Çıkmaz
100	26.07.1926	Harem Meselesine İlave
101	29.07.1926	Pazarlık ve Anafor
102	02.08.1926	Aklımızı Başımıza Toplayalım
103	21.08.1926	Casus Meselesi
104	28.08.1926	Ez Cüdiyihâ Şikayet Mikuned
105	30.08.1926	Büyük Zafer
106	31.08.1926	Bazı Hatırat
107	04.09.1926	Burun Meseleleri ve Sahipleri
108	09.06.1926	30 Ağustos Günü
109	07.09.1926	Kara Nakliyatı
110	12.09.1926	Yine İçki Meselesi
111	14.09.1926	Sonbahar mı?
112	16.09.1926	Namık Kemal'de Memuriyet Fikri
112	18.09.1926	Prens Bismark ile Basiretçi
113	21.09.1926	Kimlere ve Nelere İnanmışız
114	24.09.1926	Bugün de Moda Bahsi
115	25.09.1926	Basiret Heyeti Tahririyesi ve Ahmed Midhat Efendi Merhum
116	27.09.1926	Bir Hatıra – Bir Hazıra
117	28.09.1926	Kararname-i Âli – Zabitiye Nazırı Hüsni Paşa
118	01.10.1926	Jilet
119	02.10.1926	Eski Yeni Modadan
120	03.10.1926	Osmanlı Matbuatı Hatıralarından
121	04.10.1926	Gazinin Heykeli

122	06.10.1926	Bugün Bir Keyfim Var Benim
123	10.10.1926	Basiret – Mahmut Nedim Paşa
124	12.10.1926	Bir şey!?
125	15.10.1926	Zihniyetler Mücadelesi*
126	16.01.1900	Alışveriş: En Büyük Dert Oldu*
127	19.10.1926	Kararname-i Âli'nin ilk tatbik edildiği gazete
128	21.10.1926	1926 Kemal*
129	26.10.1926	Refik Bey
130	31.10.1926	Cumhuriyet Yıldönümüne Doğru
131	05.11.1926	Emraz-i Sariyye
132	07.11.1926	Mutlaka Değişeceksin, Yahut...
133	09.11.1926	Nahiye, Komün, Daire-i Kroye
134	13.11.1926	Mevsimlik Öteberi
135	15.11.1926	Zihniyetler Mücadelesi
136	17.11.1926	Galiba Babil Kulesini Özlüyoruz
137	23.11.1926	Kumarbazbaşı ve Saray Oyunlarına Bir Nazar
138	24.11.1926	Türkiye Mecmua-i Hayvanatı
139	25.11.1926	Bu Derdi Ne Yapacağız
140	23.10.1926	Muhbir Gazetesi
141	01.12.1926	Yangın*
142	04.12.1926	Altmış Sene Evvel Anadolu Demiryolları Prjesinin Üsküdar Meydanı Ankara Müntehası İmiş.
143	06.12.1926	Yine Demiryollarına Dair*
144	11.12.1926	Yine Demiryollarına Dair 2
145	17.12.1926	Fuat Beyefendinin Takriri
146	25.12.1926	İbret Gazetesi
147	27.12.1926	Manda Arabaları ve Köprü Meseleri
148	30.12.1926	Dans Nihayet Bitti
149	01.01.1927	İlk Muharirlerden
150	12.01.1927	Bugünkü İstanbul'a Bir Nazar
151	15.01.1927	Bir Nevi Bıyık, Sakal Tarihi
152	23.01.1927	Kıştan Haber Yok, Ama Hastalık Var
153	26.01.1927	Haraca Kesmek
154	28.01.1927	Zabita Belediye Hadisesi
155	31.01.1927	Tayyare Şehitlerimiz İçin
156	04.02.1927	Cemiyetler Şirketler
157	05.02.1927	Cumhuriyetçi Yetiştiren Mektepler*
158	06.02.1927	İmaretler Varıdatı
159	09.02.1927	Karnaval*
160	16.02.1927	Kar, Kara Kitapçı, Karaya Oturanlar
161	17.02.1927	Oh... Üç Dört Gün Başımı Dinledim
162	20.02.1927	Ka Nerede, Kanazilasyon Nerede

163	22.02.1927	Elli Senelik Bir Kurt Hikâyesi
164	26.02.1927	Son Günlerde
165	02.03.1927	Yanıklar
166	06.03.1927	Çin Milliyetperverliği
167	09.03.1927	Ramazan-ı Şerif - İntiharlarımızın Mahiyeti
168	10.03.1927	Loterya, Piyango
169	12.03.1927	Bu Ramazan
170	11.03.1927	Şundan Bundan
171	16.03.1927	Çiçeklerin Lisansı
172	18.03.1927	Eski Piyasalar
173	20.03.1927	Mendillerin Lisansı*
174	24.03.1927	İstanbul Şivesi
175	26.03.1927	Ramazan'ın On Beşi
176	28.03.1927	Bir Hatıra (Baba Yaver)
177	03.04.1927	Tayyare Bayramı Himaye Etfal Cemiyetleri
178	08.04.1927	Bayram Ertesi*
179	11.04.1927	İntiharlar*
180	15.04.1927	Şecaat-i Medeniyyenin Bir Nev'i
181	19.04.1927	Yine İntihar ve ve Tagayyup Hakkında
182	26.04.1927	Osmanlı Matbuatı Hatıraları
183	27.04.1927	İntihar – Fuhuş
184	26.04.1927	Eli Kecerli Katil
185	07.05.1927	Yeni Yeni Şarkılar
186	11.05.1927	Her Yerde Karşımdasın
187	14.05.1927	Rakı Buhranı
188	18.05.1927	Yine Charleston ve Tevabil
189	20.05.1927	Eski Sabıkalılar Yeni Müntehirler
190	26.05.1927	Artık Yağma Yok
191	05.06.1927	İzdivaç Bahisleri*
192	06.06.1927	Sıcaklar, Tatil Günleri
193	09.06.1927	Tahtarevalli: Biri İner Biri Çıkar
194	15.06.1927	Tazeden Tazeye Her Günlük Bir Tefrika
195	18.06.1927	Deniz Hamamlarımız
196	29.06.1927	Gazi'ye Kavuşuyoruz
197	30.06.1927	Kadınların Hukuku
198	02.07.1927	Ayı Söz Söyledi
199	07.07.1927	Kazıklananın Heykeli
200	12.07.1927	Gazi ve Neşemiz
201	14.07.1927	Okumak ve Yazmak Meselesi
202	18.07.1927	Bugün de Elyazısı ve İmza Bahsi
203	20.07.1927	Moda Aleyhinde ve Lehinde
204	30.07.1927	Temcit Pilavı

205	19.08.1927	Cuma ve Pazar mı?
206	22.08.1927	Şişhane Vak'ası
207	28.08.1927	Sulh Cihan İçin
208	29.08.1927	İki Anarřistin İdamı Múnasebetiyle*
209	04.09.1927	Yahudiler
210	07.09.1927	Tahrir-i Nüfus
211	14.09.1927	Son İki Yangın
212	23.09.1927	Yıldız Baskını Múnasebetiyle
213	30.09.1927	Şehrin Maruz Kaldığı Vaziyetlerden
214	06.10.1927	En Son Vaziyet
215	16.10.1927	Ankara'da Bir Sabah Keyfi
216	25.10.1927	Hem Hümaşat Hem İtibar*
217	20.11.1927	Dilencilik*
218	01.01.1928	Kurnazlığa Tövbe*

---

*: Bulunamayan veya bulunduğu hâlde, yıpranmışlık nedeniyle okunamayan sayfalar.

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2. 1. İstanbullu kadın – taşralı kadın.....	229
Resim 2. 2. Gayrimüslim kadın	230
Resim 2. 3. Gelin kıyafeti	231

KAYNAKLAR

a.1. Kitaplar

Abdülaziz Bey, (1995), **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Ahmet Haşim, (2010), **Ahmet Haşim Bütün Kitapları (Bize Göre)**, Oğlak Yayınları, İstanbul.

Ahmet Lütü Efendi, (1999), **Vakanüvis Lütü Efendi Tarihi**, Haz. Nuri Akbayer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Ahmet Rasim, (1969), **Eşkal-i Zaman**, Haz.: Orhan Şaik Gökyay, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.

Ahmet Rasim, (1980), **Muharrir, Şair, Edip**, Haz. Kâzım Yetiş, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul, 1980

Ahmet Rasim, (1987), **Gecelerim**, Haz. M. Sabri Koz, Arba Yayınları, İstanbul.

Ahmet Rasim, (1988), **Romanya Mektupları**, Haz. Rıdvan YAKIN, Arba Yayınları, İstanbul.

Ahmet Rasim, (1989), **Ciddiyet ve Mizah**, Haz. Yücel Demirel, Arba Yayınları, İstanbul.

Ahmet Rasim, (1990), **Ramazan Karşılması**, Haz. Yücel Demirel, Arba Yayınları, İstanbul.

Ahmet Rasim, (1993) **Tarih ve Muharrir**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Haz. Ayhan Doğan, Ankara.

Ahmet Rasim, (2005) **Şehir Mektupları**, Haz.: Nuri Akbayer, Oğlak Yayınları, İstanbul.

Ahmet Rasim, (2006), **Falaka**, Haz. Feryal – Muhsin Korkmaz, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Ahmet Rasim, (2009), **Leyâl-i Izdırıp**, Haz. Mehmet Yaman, Kitapzamanı Yayınları, İstanbul.

Ahmet Rasim, (2013), **Eski İstanbul'da Hovardalık**, Haz. Ayşe Yılmaz Asar, Üç Harf Yayıncılık.

AHMET, Rasim, (1978), **Gülüp Ağladıklarım**, Haz. Ahmet Sevinç, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

AKTAŞ, Şerif, (1987), **Ahmet Rasim**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

AKTAŞ, Şerif, (1997), **Ahmet Rasim'in Eserlerinde İstanbul**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

AKTUNÇ, Hulki, (2008), **Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)**, YKY, İstanbul.

AKYILDIZ, Ali, (2011), **Sürgün Sefir Sadullah Paşa**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

ALKOR, Muzaffer, (1951), **Hrisantos'u Ben Öldürdüm**, Nebioğlu Yayınevi, İstanbul.

ALUS, Sermet Muhtar, (2005), **30 Sene Evvel İstanbul**, İletişim Yayınları, Haz. Faruk Ilıkan, İstanbul.

AYBARS, Ergün, (1988), **İstiklal Mahkemeleri I-II**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1988.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet, (2007), **Tarihi ve Efsaneleriyle İstanbul Semtleri**, Selis Kitaplar, İstanbul 2007.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet, (2008), **İstanbul Cehennemi: Tarihte Büyük Yangınlar**, Haz. Tahsin Yıldırım, Kapı Yayınları, İstanbul.

Basiretçi Ali Efendi, (1997), **İstanbul'da Yarım Asırlık Bir Vekayi-i Mühimme**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Basiretçi Ali Efendi, (2001), **İstanbul Mektupları**, Haz. Nuri Sağlam, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

BAYKAN, Ayşegül, ÖTÜŞ-BASKETT, (1999), Belma, **Nezihe Muhittin ve Türk Kadını**, İletişim Yayınları, İstanbul.

BAYRI, Mehmet Halit, (1947), **İstanbul Folkloru**, A Eser Yayınları, İstanbul.

BELGE, Murat, (2013), **Edebiyatta Ermeniler**, İletişim Yayınları, İstanbul.

BERK, Süleyman, (2006), **Hat San'atı**, İSMEK Yayınları, İstanbul.

BİRSEL, Salâh, (1975), **Kahveler Kitabı**, Koza Yayınları, İstanbul.

BİRSEL, Salâh, (1983), **Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

BİRSEL, Salâh, (1983), **Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

BİRSEL, Salâh, (1993), **Çarleston**, Adam Yayınları, İstanbul.

BİRSEL, Salâh, (1993), **YanlıŞ Parmak (Günlük: 1982)**, Adam Yayınları, İstanbul.

BİRSEL, Salâh, (2003), **Boğaziçi Şingir Mıngır**, Sel Yayıncılık, İstanbul.

BİRSEL, Salâh, (2012), **Kurutulmuş Felsefe Bahçesi**, Sel Yayınları, İstanbul.

Cenap Şahabettin, (2012) **İstanbul'da Bir Ramazan**, Haz. Abdullah Uçman, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012.

DEĞER, Mebrure, (2010), **İstanbul'un Şifalı Suları**, A.K.B. Kitapları, İstanbul.

DEMİREL, Fatmagül, (2007), **II. Abdülhamid Döneminde Sansür**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

ENGİNÜN, İnci, (2010), **Yeni Türk Edebiyatı: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010.

ENGİNÜN, İnci, KERMAN, Zeynep, (2011), **Yeni Türk Edebiyatı Metinleri II (1860-1923)**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

ERGİN, Metin, (2006), **İşte Biz Böyleyiz**, Altın Kitaplar, İstanbul.

ES, Hikmet Feridun, (2010), **Kaybolan İstanbul'dan Hatıralar**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

GALEANO, Eduardo, (2010), **Aynalar**, çev.: Süleyman Doğru, Sel Yayınları, İstanbul, 2010.

GERÇEK, Selim Nüzhet, (1997), **İstanbul'dan Ben de Geçtim**, Haz. Ali Birinci, İsmail Kara, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

GÖKÇEK, Fazıl, (2007), **Bir Tartışmanın Hikâyesi: Dekadanlar**, Dergâh Yayınları, İstanbul.

GÖKMAN, Muzaffer, (1989), **Ahmet Rasim: İstanbul'u Yaşayan ve Yaşatan Adam**, Çelik Gülersoy Vakfı Yayınları, İstanbul.

GÖRGÜNAY, Neriman, (2008), **Geleneksel Türk Giyim Tarihi**, Sergi Yayınevi, İzmir.

GÜNDOĞDU, Raşit, (2002) **Evliya Çelebi Seyahatnamesinde İstanbul'un Sırları**, İdeal Yayıncılık, İstanbul 2002.

GÜR, Alim, (1998), **Ebüzziya Tevfik / Hayatı, Dil, Edebiyat, Basım, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

HAMARAT, Zehra, (2010) **Ahmet Rasim'in Gözüyle İstanbul Folkloru**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

HİSAR, Abdülhak Şinasi, (2013), **Geçmiş Zaman Edipleri**, Haz. Necmettin Turinay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Hoca Sadrettin Efendi, (1979), **Tacü't Tevârih**, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

HÜREL, Haldun, (2006) **Burası İstanbul**, Dharma Tarih, İstanbul 2006.

KARAKAYA, Recep, (2001), **Kaynakçalı Ermeni Meselesi Kronolojisi (1878-1923)**, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

KARAY, Refik Halid, (2013), **Aydede 2**, Haz. Mustafa Apaydın, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2013.

KOÇOĞLU, Yahya, (2004), **Azınlık Gençleri Anlatıyor**, Metis Yayınları, İstanbul.

KOÇU, Reşat Ekrem, (1969), **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Sümerbank Kùltür Yayınları, İstanbul.

Kolektif, (1873), **Kütüphanesi-i Ebüzziya**, Matbaa-i Ebüzziya, İstanbul.

Kolektif, (2004) **İstanbul: Şehir ve Medeniyet**, Klasik Yayınları, İstanbul.

Kolektif, (2008), **İstanbul 1920, (Constantinople Today or The Pathfinder Survey of Constantinople)**, Çev. Sönmez Taner, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Kolektif, (2009), **Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul I-II**, Haz. Filiz Özdem, YKY, İstanbul.

Kolektif, (2010), **İstanbul'un 100 Cadde ve Sokağı**, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kùltür A.Ş. Yayınları, İstanbul.

Kolektif, (2013), **Osmanlı Kıyafetleri**, Okur Kitaplığı, İstanbul.

Kolektif, Muhtar TEVFİKOĞLU, (1980) "İstanbul Şivesi", Yaşayan Türkçemiz 1, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul.

Kolektif, Ramazan Kitabı, Haz. Özlem Olgun, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000.

LEVEND, Agâh Sırrı, (1949), **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- LEVEND, Agâh Sırrı, (1965), **Ahmet Rasim**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- NECATİGİL, Behçet, (1978), **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, Varlık Yayınları, İstanbul.
- OKAY, Orhan, (2009), **Beşir Fuad: İlk Türk Pozitivisti ve Natüralisti**, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- PAMUK, Orhan, İstanbul, (2003), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- SAĞLAM, Nuri, (2001), **Basiretçi Ali Efendi, İstanbul Mektupları**, Haz. Nuri Sağlam, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- SAKİN, Orhan, (2002), **Tarihsel Kaynaklarıyla İstanbul Depremleri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- SAKİN, Orhan, (2002), **Tarihsel Kaynaklarıyla İstanbul Depremleri**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- SARAÇOĞLU, Ahmet Celaleddin, (2009), **Mütareke Yıllarında İstanbul**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- SARAÇOĞLU, Ahmet Cemaleddin, (2009) **Gazeteler, Gazeteciler ve Olaylar Etrafında Müterake Yıllarında İstanbul**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- SARI, Mustafa, (2007), **Müstecabize İsmet: Hayatı ve Eserleri**, 3F Yayınevi, İstanbul.
- SERTEL, Sabihat, (1987), **Roman Gibi**, Belge Yayınları, İstanbul.
- SEVENGİL, Refik Ahmet, (1985), **İstanbul Nasıl Eğleniyordu**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- SEVİN, Nureddin, (1973), **On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul.
- TARIM, Rahim, (2001) **Mehmed Rauf'un Anıları**, Haz. Rahim Tarım, Özgür Yay., İstanbul.

TARIM, Rahim, (2007), **Seçme Hikâyeler**, Haz. Rahim Tarım, Özgür Yay., İstanbul.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, (2002), **Beş Şehir**, Haz. M. Fatih Andı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, (2008), **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, YKY, İstanbul.

Tayyazade ‘Ata, (2011), **Osmanlı Saray Tarihi**, Haz. Mehmet Arslan, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Tevfik Ebüzziya, (1873), **Salname-i Hadika**, Ebüzziya Matbaası, İstanbul,

ULUNAY, Refi Cevad, (1973), **Sayılı Fırtınalar**, Bolayır Yayınevi, İstanbul.

UŞAKLIGİL, Halid Ziya, (2003) **Saray ve Ötesi**, Haz. Nur Özmel Akın, Özgür Yayınları, İstanbul.

YAKUT, İsmail, (1992), **Türk-İslam Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

a.2. Süreli Yayınlar

AKPOLAT, Barış, (05.02.2012), “Bu Harem Başka”, **Hürriyet Pazar**, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=19848426>.

AŞIK, Melih, (19.07.2010), “Hiç Olmazsa Sus”, **Milliyet**, <http://www.milliyet.com.tr/hic-olmazsa-sus-/melih-asik/guncel/yazardetay/22.06.2010/1253052/default.htm?ref=haberici>.

ATAÇ, Nurullah, (15.11.1957), “Ahmet Rasim”, **Yeditepe**, sayı: 143, s. 54.

AYVAZOĞLU, Beşir, (2012) Edebiyatın Aynasında İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Konferansları. Bkz.

<http://obs.ssu.edu.tr/dosyalar/DersMateryal/be%C5%9Firhocan%C4%B1ndersininmateryali.pdf>.

BARDAKÇI, Murat, (3 Mart 2013) “Abdülhamid’in Saltanat ve Hilafet Merkezi Olan Yıldız, 1926’da Kumarhane Yapılmıştı”, **Habertürk**,
<http://tv.haberturk.com/blog/murat-bardakci/824656-abdulhamidin-saltanat-ve-hilafet-merkezin-olan-yildiz-1926da-kumarhane-yapilmisti>.

BAYRAM, Yavuz, (Güz 2007), “Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili”, **Turkish Studies**, s. 209-219.

CUNBUR, Müjgan, (1965), “Ziya Gökalp ve Kadın”, **Türk Kültürü**, sayı: 36, s.959- 965.

DİKENLİ, Ayşegül, (07.06.2002), “Beyoğlu’nda Markiz Tadı”, **Radikal**,
<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=39805>.

DİZDAROĞLU, Hikmet Dizdaroğlu, (12.09.1952), “Ölümünün Yirminci Yılında Ahmet Rasim”, **Türk Dili**, C. I, S: 12, s. 669-672

EMEKSİZ, Abdulkadir, (Nisan 1998), “İstanbul Halk Edebiyatıyla İlgili Kitaplar İçin Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi I – II (1928-1998)”, **İstanbul Araştırmaları**, sayı 5, İstanbul.

EMEKSİZ, Abdulkadir, (Temmuz 1998), “İstanbul Halk Edebiyatıyla İlgili Kitaplar İçin Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi II (1928-1998)”, **İstanbul Araştırmaları**, sayı 6, İstanbul, Nisan 1998 –.

ENGİN, Vahdettin, (Mayıs 1997) “Rumeli Demiryolları İhalesi”, **Türk Mühendisleri Haberleri**, s. 47-49.

ERCİLASUN, Bilge, (1987), “Mehmet Âkif’in Şiirlerinde Kadın ve Aile Temi”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fak. Dergisi**, C.5, S.1, 1987, s. 34-40.

ERTAN, F. Temuçin, (Güz 2000) “Lozan Konferansı’nda Ermeni Sorunu”, **KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Cilt II, Sayı 2, s. 209-225.

GÜNGÖR, Tevfik, (25 Eylül 2013), “Ahiliğin Uzantısı Loncalar ve Gedikler”, **Dünya Gazetesi**, <http://www.dunya.com/ahiligin-uzantisi-loncalar-ve-gedikler-153302yy.html>.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri, (10 Ocak 1952), “Kalem Namusu”, **Yeni İstanbul**, s. 24.

HÜR, Ayşe, (08.02.2009) “Münferit (!) Antisemitizm Vakaları”, **Taraf**.

KABAKLI, Ahmet, (Nisan 1954) “Ahmet Rasim ve Sait Faik”, **İstanbul Sanat ve Edebiyat Dergisi**, Sayı 6.

KAPLAN, Mehmet, (Ekim 1964) “Ahmet Rasim”, **Çağrı**, Sayı 81. s. 26

KARABULUT, Umut, (Temmuz, 2012) “Ankara’nın Başkent İlan Edilişine İstanbul Basınının Tepkileri”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XXVII, İstanbul, Sayı: 1, ss. 131-148.

KOLOĞLU, Orhan, (22 Ağustos 1999), “105 Yıl Önce, 10 Temmuz’da”, **Milliyet**, http://www.milliyet.com.tr/ekler/gazete_pazar/990822/haber/kapak.html.

KUNT, Bekir Sıtkı, (10.07.1953), “Ahmet Rasim”, **Varlık**, Sayı: 396, s. 43.

LEVİ, Aynur, (Ocak 1996) “Elza Niyego Olayı ve Türk-Yahudi İlişkilerine Yeni Bir Bakış”, **Toplumsal Tarih**, C: 5, F: 25.

ORTAÇ, Yusuf Ziya, (25.09.1932), “Ahmet Rasim”, **Cumhuriyet**.

ÖZTUNA, Yılmaz, (1 Ekim 1954), “Türk Musikî Lügatı”, **Musiki Mecmuası**, Yıl 7, No. 80.

SAĞLAM, Nuri, “Ben Deli Miyim Romanında ‘Ahlâka Aykırı Neşriyat Yaptığı Gerekçesiyle Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yargılanması”, **İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, S. XXXII, İstanbul, 2005, s. 109-130.

SAMSAKÇI, Mehmet, (Nisan 2012), “İstanbul’un Kitabelerine Dair”, **Kubbealtı Akademi Mecmuası**, No. 162, s. 71-78.

SAYLAN, Gürkan Fırat, (2010) “İşgal Altında Eli Kanlı Bir Örgüt Hrisantos Çetesi”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, sayı 44, Erzurum, s. 325-343.

ŞİMŞEK, Mahmud Sami, (17.10.2007), “Pera Palas’ın Sırları Çözülecek mi”, **Yeni Şafak**, <http://yenisafak.com.tr/pazar-haber/pera-palasin-sirlari-cozulecek-mi-26.11.2007-82459>.

TOPRAK, Zafer, (1992), “Tarihsel Nüfusbilim Açısından İstanbul’un Nüfusu ve Toplumsal Topografyası”, **Toplum ve Ekonomi**, sayı: 3, Nisan 1992.

Tülay Alim BARAN, (1999), “İstanbul Basınında Cumhuriyetin İlanına Tepkiler ve Yorumlar”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı: 44, s. 627-645.

VAN HET HOF, Seçil, (2000), **Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Zenginler ve Zenginlik**, Kültür ve İletişim Dergisi, s. 13, İstanbul.

a.3. Tezler

ARI, Betül, (2008) **Atatürk, Basın ve Minber Gazetesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

COŞKUNER, Özlem, (2007) **Ay Dede Mizah Gazetesinin İncelenmesi**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

DEVİRİM, Tunay, (2009) **Gülyüz Mizah Gazetesinin İncelenmesi**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

DOĞRAMACIOĞLU, Hüseyin, (2007), **Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi Üzerine Bir İnceleme**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

ERLEVENT, Damla, (2005), **Halide Edip Adıvar'ın Son Dönem Romanlarında İstanbul'da Gündelik Hayat ve Müzik**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara.

KONAR, Hikmet, (2005), **Diken Mizah Gazetesinin İncelenmesi**, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul

ÖZENÇ, Fazilet, (1991) **Şehir Mektupları: Cild 1**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SERDAR, Ali, (2007), **Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Ahlak Sorunsalı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara.

SÖZER, Kazım, (2006), **1913 Tarihli Bahriye-i Ticariye Salnamesindeki Bilgiler Işığında Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki Deniz Ticaret Yapısının Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarih Enstitüsü, Ankara.

TERCÜMAN, Çilem, (2004), **Ahmet Rasim'in Eserlerinde İstanbul'un Gündelik Hayatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

a.4. Ansiklopedi Maddeleri

AKTAŞ, Şerif, (1989), "Ahmet Rasim", **İslâm Ansiklopedisi**, c. 2, s. 117-119.

AKÜN, Ömer Faruk, (2001) "Şemseddin Sami", **MEB İslam Ansiklopedisi.**, c.11, İstanbul, s. 411.

DBİA, "Erkul, Emin", (1994), **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c. 3, s. 180, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

DBİA, "Gedikler", (1994), **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Hamza Kaygan, Cilt 3., s. 388, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

DİA, "Kırım". (2002), **İslam Ansiklopedisi**, c. 25, s. 460, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

GÖKTAŞ, Uğur, "Mayhacılık", (1994) **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Tarih Vakfı Yayınları, c.5, s 275. İstanbul.

KARACA, Filiz, (2002), "Kürk", , **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 26, s. 568, İstanbul.

KOÇU, Reşat Ekram, "Folda", (1945), **İstanbul Ansiklopedisi**, c. 11, s. 5813. Koçu Yayınları, İstanbul.

KOÇU, Reşat Ekrem, (1944) "Cemre", **İstanbul Ansiklopedisi**. Cilt 7, S. 3485, Koçu Yayınları, İstanbul.

Kolektif, "Pera Palas", (1994), **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c. 6, s. 240, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

KÜÇÜK, Cevdet, (1988) "Abdülaziz", **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 1, s. 182. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Reşat Ekrem Koçu, "Beyoğlu", (1944), **İstanbul Ansiklopedisi**, c. 5, s. 2705.

SAKAOĞLU, Necdet, "Abdülmeccid", (1994) **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Abdülmeccid, c. 1., s. 47.

SEYHAN, Tanju ORAL, (1995) "İstanbul Türkçesi", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, c. IV, 243-246, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

b.5 Albümler ve Dijital Kaynaklar

1510 ve 2000 yılları arasındaki, açıklanamalı İstanbul Yangınları çizelgesi için bkz.:
http://www.ibb.gov.tr/sites/itfaiye/workarea/Pages/istanbul_yanginlari.aspx

SÂMÎ, Arpaemînzâde Mustafâ (d. ? - ö.1146/1734): divan şairi, vak'anüvîs, hattat, kâtip. Bkz. Fatma S. KUTLAR OĞUZ, "Sami Arpaeminizade Mustafa", Türk Edebiyatında İsimler Sözlüğü, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/docs/sami.pdf>

Yahya Galip Kargı (1874-1942): İstanbul - 1874, Ali Rıza - Emine - Ayvansaray Rüştüyesi - Divân-ı Muhasebât (Sayıstay) Evrak Odası Kâtibi, Tokat ve Amasya Muhasebe Kalemi Kâtibi, Divân-ı Muhasebât 2. Sınıf Kâtibi, Muş ve Aydın Muhasebecisi, Bitlis, Hicaz, Halep, Kastamonu ve Ankara Defterdarı, Ankara Vali Vekili ve Valisi – I. Dönem Kırşehir Milletvekili. Bkz. TBMM Albümü, I. Cilt, Ankara 2010, s. 43. http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html.

Yusuf ALTINTAŞ, "Musevi Dini Bayramları ve Kutsal Günleri", <http://www.turkyahudileri.com/content/view/600/223/lang,tr/>.

İstanbul Türkçesi: Bir Şehir Efsanesinin İzinde. Bkz. <http://www.envanter.gov.tr/belge/halk-kulturu/detay/29549>

Millî Piyango Kurumu'nun resmî sitesindeki Tayyare Piyangosu sayfası: <http://cekilis.millipiyango.gov.tr/node/49>

13 Eylül 1924'te Erzurum Pasinler'de 6.8 şiddetinde gerçekleşen deprem. Bkz. http://www.ngdc.noaa.gov/nndc/struts/results?eq_0=3252&t=101650&s=13&d=22,26,13,12&nd=display

ÖZ GEÇMİŞ

1981’de Rotterdam’da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Konya’da tamamladı. 2003 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. 2009’da Mimar Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Programı’nda yüksek lisans yapmaya hak kazandı. Hâlen Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.